TC
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ) ANABİLİM DALI

CELALZÂDE SALİH ÇELEBİ'NİN TARİH-İ SULTAN SÜLEYMAN İSİMLİ ESERİ

DOKTORA TEZİ

Seyid Ali TOPAL

ANKARA–2008

TC
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)ANABİLİM DALI

CELALZÂDE SALİH ÇELEBİ'NİN TARİH-İ SULTAN SÜLEYMAN İSİMLİ ESERİ

DOKTORA TEZİ

Seyid Ali TOPAL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN

ANKARA–2008

TC

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ) ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN	.....
Prof. Dr. Nesimi YAZICI	.....
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU	.....
Doç. Dr. Eyüp BAŞ	.....
Yrd. Doç. Dr. M. Hulusi LEKESİZ	.....



Tez Sınavı Tarihi: ...../...../2008

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖNSÖZ IX
KISALTMALAR XI
GİRİŞ 1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ 1
B. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI VE YÖNTEMİ 3
C. KAYNAKLAR 4
D. SÜLEYMANNÂMELERE GENEL BAKIŞ 5
I. BÖLÜM 15
CELALZÂDE SALİH ÇELEBİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ 15
A. SALİH ÇELEBİ'NİN HAYATI (890/1485--973/1565-66) 15
1. Doğum Tarihi 16
2. Tahsil Hayatı 18
3. Meslek Hayatı 21
4. Kişiliği 24
B. SALİH ÇELEBİ'NİN ESERLERİ 25
1. Târîh-i Sultan Süleyman 26
2. Tarîh-i Mısr-ı Cedîd 26
3. Kıssa-i Firûz Şâh Tercümesi 28
4. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'u'r-Rivâyât Tercümesi 28
5. Dürer-i Nesâyih ve Şerhi 29
6. Divan 30
7. Münşe'ât 30
8. Mecnûn u Leylâ 31
9. Miftâh Şerhi Hâşiyesi 31
10. Mevâkıf Şerhi Hâşiyesi 31
11. Vikâye Şerhi Hâşiyesi 32

12. Islâhu'l-Îzah Hâşiyesi.....32
13. Tağyîrü't- Tenkîh Ta'lîkâtı.....32
II. BÖLÜM.....33
ESERİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....33
A- ESERİN YAZILDIĞI DÖNEME BAKIŞ.....33
1. Eserin Yazıldığı Dönemde Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu.....33
2. Sosyal Hayat.....35
3. Dini ve Kültürel Hayat.....38
B. ESERİN VE NÜSHALARININ İNCELENMESİ.....41
1. Eserin İsmi Meselesi.....43
2. Eserin Nüshalarının Tanıtımı.....44
a. Leipzig Nüshası (Asıl Metin).....46
b. Topkapı III. Ahmet Nüshası (A. 3096).....47
c. Topkapı Revan Nüshası (1280).....47
d. Üniversite Nüshası (T. 1285).....49
e. Viyana Nüshası.....49
3. Eserin Yazılış Tarihi.....51
4. Eserin Telif Sebebi.....53
5. Eserin Kaynakları.....55
6. Eserin Dil ve Uslûbu.....58
7. Eserin Metodolojisi.....58
8. Eserin Kaynak Değeri.....59
C. ESERİN DEĞERLENDİRMESİ.....61
1. Başlangıç.....61
2. Eserde Kanûnî Algısı.....63
3. Eserde İbrahim Paşa Algısı.....66
4. Rodos'un Fethi.....67
5. Cânberd-i Gazâlî ve Cânım Kâşif Önderliğindeki Çerkez İsyanı.....68

6. İbrahim Paşanın Mısır Seferi 70
7. Kanûnî'nin Üngürüs Seferi 75
8. Kanûnî'nin Budin Seferi 76
9. Anadoluda Cereyan Eden İsyanlar 79
10. Kanûnî'nin Vize'ye Gerçekleştirdiği Av Seferi 82
III. BÖLÜM 84
TARİH-İ SULTAN SÜLEYMAN'IN METNİ 84
Giriş 84
Bu dâsitân-ı dil-sitân pâdişâhımuz e'azza'llahü te'âlâ ensârahûnun evreng-i hilâfet üzre cülûs idüp dahi adl ü insâfı beyânından maksûd kitâba dühûl dâstânıdır. 95
Bu dâsitân-ı garâyib-nigâr Şâm Melikü'l-ümerâsı olan Cânberd-i nâ-bekâr bu esnâda hıyânet itmekle üzerine seyl-i aramram gönderilüp hânümân-ı vücûdu garkâb-ı fenâya virildüğin beyân eyler. 101
Bu dâsitân-ı dil-sitân pâdişâh-ı âlem-penâh ikbâl ile câlis-i evreng-i hılâfet oldığu gibi feth-i bâb-ı cihâd itmekiçün Üngürus-ı menhûs vilâyetine gazâ-yı garrâya mübâşir olup kılâ'-ı süreyyâ-irtifâ' ve serâ-bünyâddan kal'a-i Belgrad feth oldığun beyân eyler. 106
Bu dâsitân etrâf-ı mesâlikde olan asâkir-i İslâma ahkâm-ı münîfe ile ta'yîn olınan hıdemât i'lâm olınup mukaddimât-ı sefer-i hümâyûna şürû' olındığun beyân eyler. 110
Bu dâsitân hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh devlet ü ikbâlile taht-gâh-ı felek-iştibâhından çıkup azm-i gazâya niyet-i hazm eyledüğin beyân eyler. 113
Bu dâsitân zecr ü kahrile Kal'a-i Böğürdelen feth u kal' olup etrâf-ı kal'a-i Belgrad dahi leşker-i bî-i'dâdla muhâsara idüldiğin ve pâdişâh-ı âlem-penâh ikbâlile Böğürdelen önünden Sava suyun geçmek içün köprü tedârük olınduğın beyân eyler. 121
Bu dâsitân hazret-i Hudâvendigâr-ı zafer-yâr ikbâlile Sirem yakasına geçüp kal'a-i Belgrad mukâbelesinde iclâl-i hümâyûn gösterdüğin beyân eyler. 127

Bu dâsitân Şâh-ı âlem iclâl-i hümâyûn itdüği gibi hisâr taleb olınup içinde olan kefere-i anede râh-ı tuğyâna sâlik olıcak nefs-i âteş-bâr-ı topla Taşhisar'ı [35b] harâb idilüp üzerine bir def‘a yürüyüş oldığın beyân eyler. 131

Bu dâsitân şâh-ı âlem bir def‘a dahi Belgrad'a hücûm idüp lağımlarun semûm-ı nefs-i âteş-bârıyla kulleleri tahrîb olınup yukarusı dahi feth olındığın beyân ider. 135

Bu dâsitân-ı ferah-nigâr hazret-i Hudâvendigâr-ı nusret-yâr kal‘a-i Belgrad'ı feth idüp ikbâlile azm-i râh idicek taht-gâh-ı felek-iştibâhına irdüğin beyân eyler.....138

Bu dâsitân-ı garâyib-nigâr mukaddemâ kal‘a-i mezkûre üzerine vüzerâ-yı âlî-mıkdârdan biriyle felek-peyker ü sitâre-leşker donanma gemileri irsâl olunduğın beyân ider.....144

Bu dâsitân sâhib-kırân-ı âlem izz ü sa‘âdetile tahtgâh-ı felek-iştibâhından çıkup kal‘a-i Rodos üzerine azîmet eyledüğin beyân eyler.....147

Bu dâsitân cânib-i bahrdan donanma gemileri Rodos'a irişüp beri taraf-ı berrden dahi ikbâlile hazret-i Hüdâvendigâr mukâbele-i cezîre-i Rodos'a irdüğin beyân ve ayân ider.....152

Bu dâsitân hazret-i Hüdâvendigâr-ı sa‘âdet-yâr ikbâlile cezîre-i Rodos'a geçüp kal‘ayı muhâsara itdüğiyle feth-i muğlakât-ı ebvâbı mübâşeretinde oldıkların beyân ve ayân eyler.....154

Bu dâsitân Kal‘a-i Rodos üstine dağ sürilüp bu esnâda vâlî-i vilâyet-i Türkmân olan Şehsuvâroğlu'nun darbet-i tîğile te’dîb olunduğın beyân ider. .160

Bu dâsitân kal‘a-i Rodos'a bir def‘a yürüyiş olduğın beyân eyler.....165

Bu dâsitân Pâdişâh-ı âlem-penâh ve husrev-i sâhib-kırânun devlet-i kâhiresinde Rodos feth olınup küffâr-ı fecere mağlûb oldıkların beyân ider...169

Târîh-i Manzûm-ı Feth-i Rodos.....172

Bu dâsitân cânib-i Mısır'da Cânım Kâşif nâm hâyinün ser-i bî-sâmânı kesilüp bu esnâda hazret-i Hüdâvendigâr vilâyet-i Tatar'a hân nasb eyledüğin beyân eyler.....174

Bu dâsitân eyyâm-ı devlet-i husrev-i âdilde mukarrebü'l-hazrı's-sultâniye hazret-i İbrâhîm Paşa taşra çıkup Vezîr-i a‘zam ve mîr-i mîrân-ı Rumili olduğın

beyân eyler.....177

Bu dâsitân Mısr'a varıcak Ahmed-i hâ'in hıyânet ve tuğyân eyleyüp [73b] der-i adâletden def' ve kal'ıyçün üzerine seyl-i aramram revâne olındığun beyân ider.....181

Bu dâsitân Ahmed-i hâyinün Mısr'dan ser-i bî-sâmânı geldüğin beyân ider.....186

Bu dâsitân hazret-i Hüdâvendigâr-ı âdil düstûr-ı âlî-cenâb İbrâhîm Paşa'yı tefahhus-ı ahvâl-i Mısr'a irsâl idüp kendüsi ikbâlile Mahrûse-i Edirne'ye müteveccih olduğın beyân ider. 190

Bu dâsitân hazret-i Hudâvend-i kâmkâr Edirne'de itdüği şikâr-ı azîmi beyân ü ayân ider. 194

Bu dâsitân hazret-i İbrâhîm Paşa izzetile Mahrûse-i Mısr'a mülâkî olup ol vilâyetde Pâdişâh-ı âlem-penâhun adl ü dâdı icrâsın eyledüğin beyân eyler. ..197

Bu dâsitân hazret-i Hüdâvendigâr-ı devlet-yâr Edirne'den göçüp ikbâlile Dârü's-saltanati'l-kâhire Mahrûse-i İstanbul'a iricek İbrâhîm Paşa hazretleri dahi Mısr'dan gelüp Âsitâne-i sa'âdetine irdüğin beyân ider.....203

Bu dâsitân hazret-i Pâdişâh-ı âlî-şân e'azza'llâhü ta'âlâ ensârahû- tekrâr niyyet-i gazâ-yı garrâyile inân-ı azm-i kâmrânın Vilâyet-i Üngürüs'e tutup kralun tûmar-ı şevketini tayy eyledüğidür.....205

Bu dâsitân-ı dil-sitân cihâd-ı âlî-nihâd-ı Üngürüs'ün sebeb-i âharı ve bâ'is-i âhırı olan kıssa-i pür-hisseyi beyân ider.....217

Bu dâsitân-ı dil-nüvâz sefer-i zafer-rehberün mukaddimatına şürû' olınup bu sadâ-yı mehâbet-engîzle gûş-ı şeş-kûşe-i zamân pür-âvâz olduğın beyân ider. 224

Bu dâsitân bahâr olup asâkir-i gerdûn-me'âsire sefer-i hümâyûna çıkmak emr olunduğın ve ser-haddlerde olan ümerâya muhâfaza-i memleket içün ahkâm-ı münîfe gönderildüğin beyân ider. 227

Bu dâsitân cenâb-ı ma'alî-nisâb ve mefâhir-me'âb hazret-i İbrâhîm Paşa -yessera'llâhu mâ-yeşâ'- niyyet-i sefer-i zafer-rehberile râyet-i feth âyetin gönderüp deryâ yüzinden dahi bir nice bin askerile bir mıkdâr keştîler irsâl olunduğın beyân eyler. 236

Bu dâsitân hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârgâh ikbâl ü devletile müteveccih-i şâhrâh-ı cihâd olduğın beyan ü ayân eyler. 242

Bu dâsitân ikbâlile Edirne'den göçüp râyât-ı zafer-ğâyât Mahrûse-i Sofya'ya irdüğin ve anda vâkı‘ olan ahvâli beyân eyler.....254

Bu dâsitân hazret-i İbrâhîm Paşa -dâmet ma‘âliyehû- devletlü Hüdâvendigâr'dan müfârakat idüp sa‘âdetile Sirem Adasına dühûl eyledüklerin beyân ider. 262

Bu dâsitân hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh dahi ikbâlile zikr olan köpriden Sirem yakasına ubûr idüp sîne-i sahrâsını şeref-i iclâliyiyle mesrûr eyledüğin beyân eyler.....266

Bu dâsitân Vezîr-i âsaf-rây ve saf-ârây İbrâhîm Paşa hazretlerine emr-i hümâyûn olup Varadin nâm kal‘anun üzerine azm- eyledüklerin beyân ve ayân eyler.....268

Bu dâsitân Paşa-yı kâm-yâb elinde kal‘a-i mezkûre zecr ü kahrile [129a] kal‘ olınup muğlakât-ı ebvâbı feth olındığın beyân ider. 274

Bu dâsitân hazret-i Paşa-yı kâm-yâbun dest-i ihtimâmında İlok nâm kal‘a dahi feth olındığın ve bu zamâna gelince sâyir feth olınan kılâ‘un ta‘dâdını beyân ider. 282

Bu dâsitân cümle asker bir araya gelüp emr-i âlîşânile Dırava Suyına köpri yapıldığın ve ikbâlile asker-i İslâm öte yakasına geçdüğin beyân eyler. 288

Bu dâsitân kıral-ı bed-fi‘âlün ahvâl-i pür-ihtilâline ıttılâ‘ olınup tertîb-i kâr-zâra ikdâm ü ihtimâm olındığın beyân ü ayân ider.....295

Bu dâsitân niyyet-i kâr-zârile tertîb-i sufûf olınup Pâdişâh-ı âlem-penâh emriyle mukaddemâ vezîr-i rûşen-zamîr ve mîr-î mîrân-ı dâr u gîr İbrâhîm Paşa hazretleri küffâr üzerine hücûm eyledüğin beyân ider.....300

Bu dâsitân hazret-i Paşa-yı zafer-yâr kralile mukâbil olup pây-ı semend-i mücâhidînile meydân-ı ma‘rekenün gubârını adüvv gözine perîşân eyledüğin beyân ider. 311

Bu dâsitân-ı zafer-nişân esnâ-yı cengde Pâdişâh-ı âlem-penâhun dahi alay-ı cihân-peymâsı âşikâr olup kral-ı bed-fi‘âlün firârın ve kaçarken suya boğılup

cihân hayâtından el yuduğın beyân ider. 317

Bu dâsitân sabâh olıcak etrâfa akınlar virüldiğin ve yârındesi Dîvân-ı Âlî olup anda vukû'a gelen ahvâl neyidüğin bildürür. 328

Bu dâsitân devletlü Pâdişâh-ı âlem-penâh ikbâlile kral-ı bed-fi'âlün taht-gâhı olan Budun şehrine müteveccih olup bu mâ-beynde vâkı' olan ahvâli beyân ider. 336

Bu dâsitân-ı dil-sitân Budun'dan göçülmek mukaddimâtına şürû' olınup içinden ihtiyâr olınan umûrun tafsîlini beyân ider. 342

Bu dâsitân hazret-i Pâdişâh-ı dil-âgâh ikbâlile Budın'dan göçüp dârü's-selâm-ı diyâr-ı İslâma teveccüh-i hümâyûn idüp mürâca'at-i meymûn eyledüklerin bildürür. 347

Bu dâsitân Pâdişâh-ı âlem-penâh ikbâlile gelürken yollarda vâkı' olan ahvâli ve sa'âdetile kal'a-i Varadin'e vusûl buldukların beyân ider. 352

Bu dâsitân bu esnâda haber gelüp diyâr-ı Karaman civârında Türkmân içinden ba'zı hâricîler hurûc eyledüğin beyân ider. 356

Bu dâsitân ikbâlile Pâdişâh-ı âlem-penâh Edirne'ye irüp andan sa'âdetile taht-ı mu'allâ-yı İstanbul'a kudûm-ı hümâyûn eyledüklerin beyân eyler. 362

Bu dâsitân sâbıkâ zikr olınan tâğîleri Diyârbekir'de olan asâkir-i gerdûn-me'âsirün tîğ-ı tâb-dârıyla def' olınup kılâ'-ı kefere-i Üngürüs'den Baytisa Hisârı feth olundığın beyân eyler. 366

Bu dâsitân tekrâr vilâyet-i Türkmân içinden ba'zı müfsidler hurûc idüp üzerlerine asker gönderildüğin akablarınca vezîr-i a'zam-ı âlî-câh ve sa'âdet-nigâh İbrâhîm Paşa hazretleri dahi ol taraflara müteveccih oldukların beyân eyler. 370

Bu dâsitân zikr olınan hâricîlerün üzerine etrâfda olan beğlerbeğiler hücûm idüp arada vâkı' olan mâ-cerâyı beyân ve ayân eyler. 374

Bu dâsitân hazret-i İbrahim Paşa -edâma'llâhuu ta'âlâ ikbâlehû- mezkûr bî-devletün hakkından gelüp dest-i tîğ-ı âteş-nişânile hırmen-i ömrin bâd-ı fenâya virdüğin beyân ü ayân eyler. 378

Bu dâsitân hazret-i Paşa-yı kâm-yâbun müteveccih olduğı vilâyetlere nazm ü nizâm emrinde kemâl-i ihtimâmile ikdâm idüp encâma irgöricek der-i

adâlet-penâha müteveccih olduklarını beyân eyler. 382

Bu dâsitân devletlü Pâdişâh ikbâlile Vize cânibine şikâr-ı azîme gidüp andan ikbâlile taht-gâh-ı felek-iştibâha gelüp icrâ-yı âyîn-i saltanat ve infâz-ı kavânîn-i cihân-dârî eylediklerin beyân ider. 386

SONUÇ 395

ÖZET 397

ABSTRACT 399

KAYNAKÇA 401

EKLER 409

ÖNSÖZ

Tarih, milletlerin ilk devirlerden beri süregelen din, dil, örf ve adetleriyle sosyal kültürel ve ekonomik durumları hakkında geleceğe bilgi aktaran nesiller arası bir köprüdür diyebiliriz. Bu sebeple tarihin doğru okunup nesillere ışık tutabilecek şekilde yorumlanabilmesi için kaynakların sağlıklı değerlendirilmeleri yapılarak araştırmacıların hizmetine sunulması gerekir. Tarihin kaynakları olarak arşiv belgelerini, vekâyi'nâmeleri ve diğer yazma eserleri ilk elden malzemeler olarak ifade edebiliriz

Tezimizin konusu olan "Tarih-i Sultan Süleyman" adlı eser, tarihte Türk asrı olarak adlandırılan 15–16. yüzyılların kudretli padişahı Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından itibaren sekiz yıllık dönemini anlatmaktadır. Eserin müellifi Celalzâde Salih Çelebi'nin, içerisinde yaşadığı dönemi anlatması nedeniyle sözkonusu yazmanın oldukça önemli bir kaynak eser olduğu düşüncesindeyiz.

Devrinin hareketli ve üst düzey kültürel hayatında kendine belirli bir yer edinmiş olan Celalzâde Salih Çelebi, ilmî, edebî ve tarihî konularda muhtelif tercüme ve telif eserleriyle tanınmaktadır. Müellif, çeşitli yerlerde müderrislik ve kadılık yapmış bir fıkıh âlimi ve tarihçidir. Bu gün Celalzâde Salih'in hayatı ve bir kısım eserleri hakkında bilgiye sahip olmakla birlikte onun, dönemin tarihini anlatan eserleri konusunda çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmamızla, müellifin sadece adından bahsedilen Süleymannâme isimli eserinin ilim camiasına kazandırılması amaçlanmaktadır.

Müellif, Osmanlı tarihinin yükselme döneminden bir kesiti anlatan bu eserinin anlatım üslubunda, ait olduğu zaman diliminin özelliklerini yansıtmaktadır.

Süleymannâmelerin karakteristik özelliklerini belirgin olarak yansıtan eser, *-nakle dayalı olarak kaleme alınmış bir kaynak olmasına rağmen-* oldukça abartılı anlatım üslubuyla, âdeta olaylara tanıklık etmişçesine yazılmıştır.

Tamamı 197 varaklık tek bir cilt olan eserin Almanya Leipzig'te bulunan müellif nüshasının, yurdumuzdaki muhtelif kütüphanelerde bulunan eksik nüshaları ile yapılan karşılaştırma ve değerlendirmesi sonucunda metin tesisi gerçekleştirilmiştir.

Tezin giriş bölümünde Süleymannâmeler hakkında genel bilgi verildikten sonra, bazı Süleymannâme çalışmaları zikredilmiş, müellifin hayatı ve eserleri kısaca tanıtılmıştır. Eserin kendi çağıyla bağlamının sağlıklı bir şekilde kurulabilmesine katkı yapabilmek düşüncesiyle dönemin sosyal, kültürel ve dini hayatı kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Yazmanın tanıtıcı takdimi yapılarak öne çıkan özellikleri ve nüshaları hakkında da bilgiler verilmiştir. Her şeye rağmen çalışmamızın eksiksiz olduğu iddiasında değiliz. Söz konusu dönemin aydınlatılması adına küçük te olsa bir katkıda bulunabilmeyi bahtiyarlık sayarız.

Bu çalışmaya katkılarından dolayı müteşekkir olduğum birçok kişinin isimlerini burada tek tek sayabilmem mümkün değildir. Her birine içten teşekkür ederken burada özellikle Dr. Raşit Gündoğdu'yu anmadan geçemeyeceğim.

Çalışmamız süresince yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen başta tez danışmanım Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN olmak üzere, Prof. Dr. Nesimi YAZICI ve Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Seyid Ali TOPAL

KISALTMALAR

A. g. e.	: Adı geçen eser
A. g. m.	: Adı geçen makale
A. g. t.	: Adı geçen tez
AÜ İ F D	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İ Ü E F	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Neşr.	: Neşreden
Nr.	: Numara
Red.	:Redaktör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Terc.	: Tercüme
Trs.	: Tarihsiz
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Vb.	: ve benzeri
Vd.	: ve devamı
Yay.	: yayınları

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Tarihin belli dönemlerini ele alan eserler üzerinde yapılan değerlendirme ve incelemeler, ait oldukları zaman dilimi hakkında bize ışık tutan çalışmalardır. Aynı zamanda bu eserler gerek edebî yönden, gerekse konu, muhteva, dil ve üslûp bakımından kıymetli birer malzeme niteliğindedir. Geçmişin sağlıklı değerlendirilmesi, bizi o dönemin olgularına götürecek belgeler yardımıyla mümkün olacaktır. Ancak belgeler olgunun kendisi olmadığı için belge ile olgu arasındaki bağı tarihçinin yorumu oluşturacaktır.[1]

Türk tarihinin kaynak eserlerinden olan ve Osmanlı tarih yazıcılığında önemli yeri olan Süleymannâmelerin, kaleme alındıkları zaman diliminin tarihini aydınlatmada göz ardı edilemeyecek bir yerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı tarihinin kaynaklarını teşkil eden arşiv belgeleri ve vekâyi'nâmeler üzerinde yapılan çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Bu kaynakların ilmi usullerle yapılan tenkitli neşirleri tarih alanında gerçekleştirilen çalışmaların gittikçe daha sağlam bir zemine oturmasını sağlayacaktır. Ancak bu güne kadar arşiv belgelerinin çok azı üzerinde ilmi çalışma yapılmış olduğunu dikkate alacak olursak, Osmanlı tarihinin aydınlatılması konusunda daha alınacak çok mesafenin var olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmayı yapmakla sözünü ettiğimiz alana bir nebze de olsa katkıda bulunma amacındayız.

Tarih alanında yazma eserler üzerinde araştırma ve incelemeler yapmak

[1] Ahmet İnam, "Tarih Geleceğe Yazılır", www.metu.edu.tr/ahmetinam.

tarihçilerin vazgeçemeyecekleri bir çalışma alanını teşkil etmektedir. Zira Osmanlı tarihinin en parlak dönemlerine ait olanlar da dâhil olmak üzere pek çok yazma eser hâlâ gün yüzüne çıkartılamamıştır. Bu güne kadar tarih alanında önemli eserlerden biri olarak gördüğümüz Celalzâde Salih Çelebi'nin "Tarih-i Sultan Süleyman" adlı eseri için de bu husus geçerlidir.

Tarih-i Sultan Süleyman hakkında bu güne kadar sahip olduğumuz bilgiler oldukça sınırlıdır. Süleymannâme türü bir eser olması nedeniyle, bu alanda yapılan çalışmalar arasında ismi zikredilmiş, ancak yazmanın tam olan tek nüshası yurt dışında olduğu için inceleme imkânı olmamış ve buna bağlı olarak derinlemesine bir çalışma yapılamamıştır. Bu hususta yapılmış dikkate değer bir çalışma Hüseyin Gazi Yurdaydın'a aittir. Söz konusu eseri görmemekle birlikte Yurdaydın, Tarih-i Sultan Süleyman hakkında sağlıklı ilk değerlendirmeleri ortaya koymuştur.

Araştırma konumuz olan eser, Osmanlı Devletinin en parlak dönemi olan 16. yüzyılda, Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından itibaren sekiz yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Eserde, Kanûnî 'nin tahta çıktığı ilk yıllarda Anadolu'da ve Mısır'da meydana gelen bazı isyanlar ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Padişahın Belgrad, Rodos ve Mohaç savaşları ile ikinci Macaristan seferi ve Budin'in yeniden fethine yer verildikten sonra Anadolu'da çıkan bir başka isyanın anlatımıyla eser sona ermektedir.

Milli hazinemiz olarak arşivimizde bulunması gereken ve tek nüsha olan bu eserin, ilim camiasına ve araştırmacıların hizmetine sunulmuş olması bu tez çalışmamızı değerli kılmaktadır. Bu nedenle Tarih-i Sultan Süleyman'ı, Kanûnî dönemine ait elimizdeki bilgilere katkıda bulanbilecek mahiyette bir kaynak eser olarak nitelendirebiliriz.

B. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI VE YÖNTEMİ

Tezimizle ilgili ilk çalışmalara, söz konusu yazma eserin kopyasını temin etmek için araştırma ve yazışmalarla başladık. Ancak Leipzig şehir kütüphanesinin uzun yıllar önce geçirdiği bir yangın sonucu söz konusu yazmanın başka yere nakledildiği ve bulunamadığı bilgisi ile karşılaştık. İnternet ortamında araştırmamıza devam ederek yazmamızın nüshasını Leipzig şehrindeki bir başka kütüphaneden elde etme imkânı bulduk.

Üzerinde çalıştığımız, Celalzâde Salih Çelebi tarafından kaleme alınan Süleymannâme'nin metin tetkikinde, kaynaklarda Leipzig Stadbibliothek'te H.O. Fleisher et F. Delitzsch S. 522, Nr: 12'de bulunduğu belirtilen 197 varaklık "Tarih-i Sultan Süleyman" adlı müellif nüshası esas alınmıştır.

Müellifin kendi el yazması olan söz konusu nüsha üzerinde metin tesisi gerçekleştirilirken kütüphanelerimizde bulunan diğer üç adet eksik nüsha ile karşılaştırılarak tespit edilen farklılıklara dipnotlarla işaret edilmiştir. Eser harekeli olarak yazıldığı için kelimelerin okunuşunda harekeler esas alınarak, okunduğu gibi yazılmıştır.

Çalışmamızın, ağırlıklı olarak metin neşri şeklinde olduğunu belirtmeliyiz. Bunun yanında çalışmada Süleymannâmelerin Osmanlı tarih yazıcılığındaki yerine ve bu alanda yapılan çalışmalara değinilmiş, müellifin hayatı ve eserleri başta olmak üzere konu ile ilgili diğer bazı hususlar da ele alınmıştır.

Eserin belirgin olan edebî yönü bir başka araştırmanın konusu olarak uzmanlarına bırakılmış ve bu özelliği üzerinde durulmamıştır. Metinde geçen hadis-i şerifler ile ayet-i kerimelerin yanında, Arapça veya Farsça yazılmış şiir ve ibarelerin

tercüme ve referansları dipnot olarak gösterilmiş ve çalışmada geçen tarihler, hicrî ve miladî olarak verilmiştir.

Eserin aslı ve kaynaklarda *Rodos Fetihnâmesi* olarak bilinen nüshası yurtdışında olduğu için CD ortamında elde edilen kopyaları esas alınmıştır. Kütüphanelerimizdeki yazmalardan sadece İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha görülebilmiş, diğerlerinin bulunduğu kütüphaneler araştırmacılara açık olmadığı için görmek mümkün olmamış ve aynı şekilde, elde edilen CD kayıtları üzerinde çalışılmış olduğundan nüshaların ebatları verilememiştir.

Araştırmalarımız esnasında İstanbul'daki yazma eser koleksiyonlarının bulunduğu Süleymaniye Kütüphanesi ile Topkapı Sarayı Müzesi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanelerinde incelemeler yapılmıştır.

Metnin yeni Türk alfabesi ile yazımında basit transkripsiyon kuralları uygulanmıştır. Türkçe'de karşılığı bulunmayan harflerden, ayn (‘), gayn (g), hemze (´), kaf (kâ) şeklinde yazılmıştır. Müellif bir kısım kelimeleri bazen farklı şekillerde yazmış, bunlar eserdeki harekelenmiş şekildeki okunuşlarına sadık kalınarak aktarılmıştır. Metin tesisinde, yazım ya da anlam eksikliklerini tamamlamak üzere eklenilen hece veya kelimeler [ ] içerisine alınmıştır. Varak numaraları [.] şeklinde parantez içinde verilmiş, eserde derkenar olarak yazılan kelime veya cümlelerin de gerekli görülenleri metin içerisine alınarak bu durum dipnotta belirtilmiştir.

C. KAYNAKLAR

Çalışmamızın metin neşri olması nedeniyle "Tarih-i Sultan Süleyman" isimli yazma birinci el kaynak bir eserdir. Araştırmanın temel verilerini oluşturan ve metin

tesisinde kullandığımız Belgrad Fetihnâmesi, Rodos Fetihnâmesi ve Tarih-i Budin şeklinde adlandırılmış olan müellife ait yazmalar da aynı şekilde birinci el kaynaklardır. Celalzâde Salih Çelebi'nin hayatı ve eserlerinin ele alındığı bölümde yine büyük ölçüde müellifin kendi el yazması olan Cevâmi'ü'l-Hikâyât, Dîvân, Dürer-i Nesâyih, Münşe'ât, Târîh-i Haleb, Târîh-i Mısr-ı Cedîd, adlı eserlerine müracaat edilmiştir. Bursalı Mehmed Tahir Efendi'nin Osmanlı Müellifleri, Müstakimzâde'nin Tuhfe-i Hattâtîn, Nev'îzâde Atâî'nin Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri adlı eserlerini de birinci el müracaat kaynakları arasında sayabiliriz.

Konumuza değinilen kaynaklardan bazıları olarak İsmail H. Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarih'i, Halil İnalcık'ın Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ'ı ve Hammer'in Büyük Osmanlı Tarih'i ile Yılmaz Öztuna'nın Devletler ve Hanedanlar isimli eserlerini burada zikredebiliriz.

Konumuzla dolaylı olarak ilgili olan diğer bir kısım araştırma vb. çalışmalar ise metin içerisinde değerlendirilip, Kaynakça'da gösterildiğinden burada zikredilmemiştir.

D. SÜLEYMANNÂMELERE GENEL BAKIŞ

Osmanlı tarih yazıcılığında önemli yeri olan Süleymannâmelerin, dönemlerinin kronik kaynakların tamamlayıcısı kıymetli belgeler olduğunu yukarıda da zikretmiştik. İslam tarihî içerisinde belirli bir yeri olan Osmanlı Tarih yazıcılığının, "Osmanlı tarzı" denebilecek kendine özgü bir tarih anlayışı oluşturduğu söylenebilir.[2] Osmanlı tarihçiliğinin en belirgin benzer türleri olan

[2] Mehmet Çoğ, *II. Meşrutiyet Dönemi İslam Tarihçiliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 15.

Menâkıbnâmeler, Şehnâmeler, Selimnâmeler ve Süleymannâmeler, Osmanlı tarih yazıcılığının oldukça önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Birçok açıdan ortak yönleri olan Türk, Arap, Fars ve Hint edebiyatlarında şehnâme türünde zengin sayılabilecek kadar örnekler mevcuttur. Bu bakımdan, Osmanlı tarih yazıcılığı menakıp, hikâye veya destan tarzında gelişirken genellikle kıssa türü ve rivayete dayanan eserler telif edilmiş olup ağırlıklı olarak İran, İbrânî ve Süryânî rivayetlerine dayanan çalışmalar yapılmıştır.[3] Bu konuda yapmış olduğu doktora çalışmasında Eyüp Baş, XVI. Yüzyıl itibariyle, iki adet Farsça ve iki tane de Arapça eser dışında yaklaşık yirmibeş adet tarih yazım örneğinin Türkçe olarak kaleme alındığını ifade etmiştir.[4]

Osmanlı'da tarih yazıcılığının öncülerinden olan şair Ahmedî, ilk olarak İran Edebiyatından esinlenerek hazırladığı İskendernâme'sini Yıldırım Bayezid'e (1389–1402) takdim etmiştir. Daha sonra bu esere Dâsıtânı-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân'ı da ilave edip Yıldırım Bayezti'in oğlu Süleyman Çelebi'ye sunan Ahmedî, Osmanlı tarih yazıcılığında bir ilki gerçekleştirmiştir.[5] Bunların yanında, Âdem Peygamberden itibaren bütün peygamberler ve halifelerin isimlerini içeren Karamanlı, Selçuklu ve Osmanlı hanedanı ile ilgili önemli görülen olayların kaydedildiği tarihî takvimler de düzenlenmiştir.[6]

---

[3] Bkz. Mükremin Halil Yınanç "Tanzimattan Meşrutiyete Bizde Tarihçilik", *Tanzimat*, İstanbul 1940.

[4]Bkz. Eyüp Baş, *Dil Tarih İlişkisi Bağlamında Osmanlı Türklerinde Arapça Tarih Yazıcılığı*, TDV Yayınları, Ankara 2006, s. 24.

[5]Ahmedî, *İskendernâme*, neşr. İsmail Ünver, TDK, Ankara 1983; Şefaettin Severcan, "Süleymannâmeler'in Osmanlı Toplumunun Siyasi Eğitiminde Oynadığı Rol", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi*, İstanbul 2001, s. 159–168.

[6]Victor Menage, "Osmanlı Tarih Yazıcılığının İlk Dönemleri", terc. Mehmet Öz, *Söğüt'den*

Fatih Sultan Mehmet'ten (1451–1481) itibaren Osmanlı padişahları kendi dönemlerinde meydana gelen olayları, kazandıkları zaferleri, hatta yaptıkları avları "şehnâme" tarzında yazması için devrin ünlü tarihçilerini saraylarında görevlendirmişlerdir. Böylece şehnâme yazmak yaygınlaşarak "Şehnâmecilik" adı verilen edebî bir tür ortaya çıkmıştır. Tursun Bey'in Tarih-i Ebu'l-Feth'i, Ebu'l-Hayr'ın Fetihnâmesi ve Enverî'nin Düsturnâme'si bu dönemde yazılmış eserlerdendir.[7] II. Bayezit de, (1481–1512) Kemal Paşazade ve İdris-i Bitlisî'yi, birer Osmanlı tarihi yazmakla görevlendirmiştir. İdris-i Bitlisî, (Ö 1520) *Heşt Behişt* (sekiz cennet) adıyla, I. Osman'dan (1299-1326) II. Bayezit'e kadar yaşamış olan sekiz padişahı Farsça olarak anlatan Osmanlı tarihini yazmıştır. Kemal Paşazade (Ö 1534) de aynı şekilde sekiz padişahı anlatan Tevârîh-i Âl-i Osman adlı Türkçe eserini kaleme almış ve bu iki eserle, Osmanlı'da ilk resmî tarihçilik başlamıştır.[8] Bu dönemde tarih yazıcılığının değişim sürecine girerek dil, tür, muhteva ve şekil bakımından ilerlediğini ve sağlam zemine oturduğunu söylemek mümkündür.[9]

Bilindiği gibi, 16. asır, Osmanlı tarih yazıcılığının müstesna bir dönemi olmuş ve tarihçiler saygın eserler kaleme almışlardır.[10] Kanûnî Sultan Süleyman (1520–1566) zamanında şehnâmecilerin sultan tarafından atanması geleneği

---

İstanbul'a, Ankara 2000, s. 73; Fehameddin Başar, "İlk Osmanlı Tarihçileri", *Türkler*, c. II, Ankara 2002, s. 409; Eyüp Baş, a.g.t. s. 16.

[7] Abdulkadir Özcan, "Düturnâme-i Enverî", *DİA*, X, s. 49; Ayla Demiroğlu, "Behçetü't-Tevârih", *DİA*, V, s. 349; Şehabettin Tekindağ, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Belleten* XXXV/140, 1971, s. 658.

[8] Bekir Kütükoğlu, "Vekâyinüvis", *İ A*. XIII, 271; Severcan, a.g.m. s. 160; Bu konuda ayrıca bakınız: B. Kütükoğlu, Vekayi'nüvis Makaleler, İstanbul 1994, s 103-138.

[9] Mehmet İpşirli, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Yeni Türkiye*, c. XXXIII, Haziran 2000, s. 616–620.

[10] Selanikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli İ. Ü. E. F. Yay., İstanbul 1989, s. XXII.

başlatılarak, şehnâme yazarlığı bir memuriyete dönüşmüştür.[11] Sultan II. Mehmed tarafından Hükmî Efendi'ye verilen "nişan-ı hümayun", şehnâmecilik tarihinin ilk ve önemli belgelerinden biridir. Daha sonraları Sultan IV. Mehmed (1648–1687), Edirne'de ikamet ederken 1663 yılında Nişancı Abdurrahman Paşa'yı devrin tarihî olaylarını yazmakla görevlendirmiş, bu tarihten sonra ise şehnâmecilik unvanı "vakanüvisliğe" dönüşmüştür.[12]

Osmanlı Devletinin dünya siyasetinde, ağırlıklı olarak da Asya ve Avrupa siyasetinde hâkimiyetini iyiden iyiye hissettirdiği XVI. yüzyıl, Osmanlı kültür tarihi bakımından da önemli bir dönemdir.[13] İşte bu dönemin olaylarının ele alındığı bu tür eserler, çoğunlukla zamanın padişahını övmek maksadıyla yazılmış olmakla birlikte, aynı zamanda devrin siyasî, dinî, ahlâkî,[14] teknik[15] ve sosyal hayatına da ışık tutan

---

[11] Necip Asım, "Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, I, İstanbul 1327–1909, s. 425 vd.

[12] Bekir Kütükoğlu, a.g.m, 271; Betül Bilgen, *İsmail ve Fütühat-ı Süleymânîsî*, (Araştırma, Metin ve Çeviri) Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990, s. 3.

[13] Kanûnî Sultan Süleyman zamanı hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz. "*Onaltıncı Asrı Türk Asrı Yapan Değerler"*, Uluslar Arası Tartışmalı İlmi Toplantı İslami İlimler Araştırma Vakfı, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999.

[14] Celalazade Salih Çelebi, *Tarih-i Sultan Süleyman*, (Metin) 118a. (*…Hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-barigâhun adl ü siyâseti bir mesâbede idi ki rehgüzâr-ı askerinde ashâb-ı zirâ'atden bir ferde darı denlü ziyân olmayup bir çöpe hüsrân irgören bin çöp-i girân yiridi. Bir dâne buğday yiyen âdem gülşen-i kabûlünden merdûd olırdı. Hûşe zâyi' idenün dâne gibi nice kerre başı döğilür andan canı çıkardı. Alef ü cev ziyânın eyleyene çavdara dirleridi. Ekin yanından geçen atlarun baş kaldırup terekeye bakmağa zehresi yoğidi. Eylese ıssı başını terkîde buluridi. Bu üslûbe adl ü dâd ü siyâset-i bî-idâdile tayy-i merâhil ve kat'-ı menâzil idüp inân-ı kâm-rânı Mahrûse-i Sofya'ya doğrı revân olmışidi*).

[15] Salih Çelebi eserinde Kanûnî'nin sefer güzergâhları üzerinde yaptırdığı köprü ve benzeri imar faaliyetlerinden övgü ile bahsetmekte, ordu içerisindeki lağımcı vb. teknik ekip hakkında bilgiler vermektedir. Bkz. Salih Çelebi, *Metin*, 27a, 31b, 131b, 132b, 133a, 137b, 140b.

tarihî belgelerdir diyebiliriz. Bu eserler, edebî özellikleri bakımından edebiyat tarihi alanındaki araştırmaların da değerli kaynakları arasında zikredilebilir.

Osmanlı tarih yazarlığında önemli bir yeri olan şehnâmelerden genel olarak Yavuz Sultan Selim adına yazılanlara "Selimnâme", Kanûnî Sultan Süleyman adına yazılanlara da "Süleymannâme" adı verilmektedir. En önde gelen özellikleri, resmi görüşü yansıtmaları olarak bilinen Süleymannâmeler, durumlarına göre Kanûnî Sultan Süleyman döneminin birinci veya ikinci el kaynaklarıdır. Bu döneme en belirgin katkıyı sağlayan Süleymanâmelerin bir kısmı özgün bir şekilde "Süleymannâme" adıyla Kanûnî Sultan Süleyman'ın hayatını bir bütün olarak anlatırken, bir kısmı da Kanûnî 'nin vefatına kadar gelmeyip döneminin belli bir kısmını ele almaktadır.[16] Araştırma konumuz olan Celalzâde Salih'in Süleymannâme'si de Kanûnî'nin tahta çıkışından itibaren ilk sekiz yılını ele alması nedeniyle, bu ikinci kısım eserlerdendir.

Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilde yazılan Süleymannâmeler azımsanamayacak sayıda olmasına rağmen bu eserler üzerinde yapılan çalışmaların henüz çok az olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda ilk araştırma yapanlardan biri olan Agâh Sırrı Levend yapmış olduğu çalışmasında Osmanlı tarihini ve savaşlarını ele alan birçok yazma eseri tanıtarak, Türkçe Süleymannâmelerle ilgili bilgiler vermiştir.[17]

Süleymannâmeler ve tez konumuz Tarih-i Sultan Süleyman hakkında bize ışık tutan ilk çalışmalardan biri de Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın özellikle Türkçe

---

[16] Bkz. Severcan, a.g.m. s. 161-162

[17] Bkz. Agâh Sırrı Levend, *Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, TTK Basımevi, Ankara 1956, s. 39–78.

Süleymannâmeler hakkında, yapmış olduğu araştırma ve incelemelerdir.[18]

Alman Türkolog Franz Babinger "Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri" isimli biyografi çalışmasında, Osmanlı tarihi ile ilgili eseri olan 376 kişinin biyografileri arasında bazı Süleymannâme yazarlarına ve Salih Çelebi'ye de yer vermiştir.[19]

Felix Tauer'in de, İstanbul kütüphanelerinde Osmanlı tarihi yazmaları ile ilgili araştırmalar yapmış olduğunu, Dâsitân-i Sefer-i Belgrad adı altında Farsça yazılmış Tarih-i Sultan Süleyman'ın bir bölümünün, Tauer tarafından yapılmış Fransızca tercümesi ile birlikte 1924 yılında Prag'da yayınlanmış olduğunu öğrenmekteyiz.[20]

Süleymannâmeler hakkında sunulan genel bilgilerden sonra, Türkçe Süleymannâmelerin bazılarından kısaca bahsetmekte yarar görüyoruz.

Hadidî'nin Süleymannâmesi

Hadidî mahlasıyla yazan şair, Ferecikli olup asıl adı bilinmemektedir. Kâtiplik ve demircilik yaptığı söylenen Hadidî 940/1533 yılında vefat etmiştir. Osmanlı tarihini, başlangıcından 930/1523 yılına kadar Türkçe olarak mesnevi tarzında yazmıştır. Eser bazı yerlerde manzum Tarîh-i Âl-i Osman adıyla, bazı yerlerde de *Süleymannâme* olarak geçmektedir.[21]

---

[18] Bkz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Celalzâde Salih'in Süleymannâmesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, 1966.

[19] Bkz. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982, s. 111.

[20] Bkz. Yurdaydın, a.g.m, s. 2; Bilgen, a.g.t, s. 5.

[21] Bkz. Babinger, a.g.e, s. 67.

Harirî'nin Süleymannâmesi

Kastamonulu olan Harirî Abdülcelil Çelebi, Hadidî'nin çağdaşıdır. Sadrazam İbrahim Paşa'nın gözdesi olarak bilinir. Harirî, Fütuhât-ı Süleymaniyye adı verilen ve Türkçe olan eserinde Kanûnî Sultan Süleyman'ın fetihlerini anlatmıştır. Eseri İbrahim Paşa vasıtasıyla Padişah'a takdim etmesi sonucu değerli hediyelerle taltif edilmiştir.[22]

Matrakcı Nasuh'un Süleymannâmesi

Asıl adı Nasuh bin Abdullah olan Matrakcı Nasuh, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yaşamıştır. Müellif, padişahın tahta çıkış tarihi olan 1520'den itibaren 1547 yılına kadar geçen zaman dilimini ele alan tek ciltlik bu eseri Türkçe olarak kaleme almıştır. İyi bir hattat olan Matrakçı Nasuh, Kanûnî'nin emriyle 1520 yılında Taberî Tarihi'ni Türkçe'ye çevirmiştir.[23] Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi üzerine transkripsiyon ve değerlendirme şeklinde iki adet yüksek lisans çalışması yapılmıştır.[24]

Bostan'ın Süleymannâmesi

Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından 1542 tarihine kadar geçen

---

[22] Babinger, a.g.e, s. 71.

[23] Babinger, a.g.e, s. 74–75; Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi ile ilgili geniş bilgi için bkz: H.G. Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,* XLIII, 1963.

[24] Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde 2005'te Davut Erkan tarafından yapılmış olan yüksek lisanas çalışması, Matrakçı Nasuhun Süleymannâmesi'nin ilk bölümü olan TSMK Revan 1286'da kayıtlı eser h. 926–944/m. 1520–1537 yılları olaylarını içermektedir. Matrakçı Nasuh'un hayatı ve eserleri hakkında bazı değerlendirmelerin de yer aldığı çalışmada, Hüseyin G. Yurdaydın tarafından neşredilmiş olan "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn"e tekabül eden vr. 206b-282b kısmı hariç, yazmanın transkripsiyonu yapılmış olup tespit edilebilen kaynakları ve müellifin kaynaklardan yararlanma tarzı ele alınmaktadır.

dönemi anlatan bu eser, devrin önemli Türkçe kaynaklarındandır. Eserde, Canberd-i Gazâli isyanı, Belgrad ve Böğürdelen'in fethi, vezir Süleyman Paşa'nın Hindistan seferi, Peç ve Nemçe seferleriyle, dönemin kaptan ve vezirleri anlatılmaktadır. Önceleri Ferdî mahlaslı bir müellife atfedilmekte olan eserin, Bostan mahlaslı müellife ait olduğu Yurdaydın'ın çalışmasıyla ortaya konmuştur.[25]

Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin Süleymannâmesi

Abdî mahlası ile şiirler yazmış olan Abdülaziz Efendi, müderrisliği yanında, İstanbul kadılığı da yapmış olmasına rağmen, daha çok tarihçi olarak tanınmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın hayatını ve saltanat yıllarını Türkçe olarak bize aktaran Süleymannâmesini oldukça mübalağalı bir üslupla yazmıştır.[26]

Eyyûbî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman Hân'ı

Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yaşamış olan Eyyûbî, Belgrad, Rodos, Budin, Peç, Alman, Bağdat, Boğdan, Nahcivan ve Van seferlerini Türkçe olarak 1495 beyitlik manzum Menâkıb'ında tasvir etmiştir. Adı "Menakıb-ı Sultan Süleyman Hân" olan eser, genel olarak diğer Süleymanâmelerden farksızdır.[27]

Tabib Ramazan'ın Süleymannâmesi

Kanûnî Sultan Süleyman'ın doktoru olan Tabib Ramazan tarafından, Padişahla birlikte katıldığı Rodos seferini anlatan Er-Risâletü'l-Fethiyyetü'r-

---

[25] Bkz: Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Bostan'ın Süleymannâmesi", *Belleten,* XIX, S 73 Ankara 1955 s. 137–202.

[26] Babinger, a.g.e, s. 224–227.

[27] Agâh Sırrı Levend, a.g.e, s. 56; Ayrıca bkz. Ali Yılmaz, *Kanûnî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 13; Eyyubî'nin bu eseri Mehmet Akkuş tarafından yayına hazırlanarak Kültür Bakanlığı'nca yayınlanmıştır. (Ankara 1991).

Radûsiyye es-Süleymaniyye isimli Arapça olarak yazılmış bir eserdir. Bundan başka müellifin, yine Arapça olan Er-Risâletü'l-Fethiyyetü'l-Engürûsiyye es-Süleymaniyye adlı mustakil bir te'lifinin bulunduğu Yurdaydın'ın çalışmalarında ortaya konulmuştur.[28] Eserde, Böğürdelen'in fethi, Sava nehri üzerinde kurulan köprü, Belgrad'ın fethi ve bunu müteakip Padişahın İstanbul'a dönüşü anlatılmaktadır.[29]

Gubârî'nin Süleymannâmesi

Aslen Akşehirli olan Abdurrahman b. Abdullah Gubârî, II. Bayezid'in oğlu şehzade Orhan'a hocalık yapmıştır.[30] Devrinin ünlü hattatlarından olan Gubârî, Kanûnî'nin Irak seferinde kâtip olarak bulunmuştur. Bizzat Padişahın emriyle Farsça olarak yazdığı 147 sayfalık eserine Şehnâme ismini vermiş olmasına rağmen, kaynaklarda Süleymannâme olarak geçmektedir. Eserde, Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerine değinildikten sonra, Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıktığı ilk yıllardan itibaren Suriye isyanına kadar geçen süreç anlatılmaktadır.[31]

Celalzâde Mustafa Çelebi'nin Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik'i

Koca nişancı olarak anılan Celalzâde Mustafa Çelebi, tezkirecilik, reîsülküttâblık ve nişancılık görevlerinde bulunmuş bir tarihçidir. Mustafa Çelebi'nin, Kanûnî zamanının olaylarını kronolojik olarak kaleme aldığı Tabakâtü'l-

---

[28] Bkz: Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Tabib Ramazan'ın Yeni Bir Eseri", *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, VIII, Ankara 1960, s. 55–60.

[29]Geniş bilgi için bkz: Necati Avcı, *Tabib Ramazan, Er-Risâle el-Fethiyye er-Radûsiyye es-Süleymaniyye*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993.

[30] Babinger, *a.g.e*, s. 103–104.

[31] İsmet Parmaksızoğlu, "Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı ve Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* s. 2, İstanbul 1950, s. 347–356.

Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik adlı eseri, Osmanlı Devleti tarihinin o dönemine ait kaynakların en değerlilerindendir.[32]

Sinan Çavuş'un Süleymannâmesi (Târîh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstol-Belgrad)

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Macaristan seferine ait en önemli kaynaklardan biri olan bu kitap, 27 Ağustos 1542 yılında Erdel kralının Budin ve Peşte'yi ele geçirmek üzere askerlerini ve savaş malzemelerini bu bölgeye göndermesi bahsiyle başlamaktadır. Estergon ve İstol-Belgrad'ın geri alınması için Kanûnî ve ordusunun Edirne'den başlayan seferi, Eylül 1543'te amacına ulaşır. Bu olayla tamamlanan eserde Tuna üzerinden geçilen yerler ve alınan kalelerle ilgili olaylar en ince detaylarına kadar verilmektedir. Bu kitabın en önemli özelliklerinden birisi de, detaylara ilaveten olayları tasvir eden minyatürlerin kullanılmış olmasıdır. Kitapta otuz bir adet minyatür yer almaktadır.

Eserin, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Millet Kütüphanesi, Viyana National Bibliotheque ve Paris Bibliotheque National'de bulunan dört adet kopyası vardır. Eser "Süleymannâme, Tarih-i Feth-i Şikloş Estergon ve İstol-Belgrad" ismiyle Tarihî Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi tarafından 1999 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere farklı dillerde kaleme alınmış bu eserlerden başka, yazarları veya isimleri sağlıklı olarak tespit edilememiş yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde pek çok eserin mevcut olduğu bilinmektedir.[33]

---

[32] Babinger, a.g.e, s. 113–114.
[33] Babinger, a.g.e, s. 56–57.

I. BÖLÜM

CELALZÂDE SALİH ÇELEBİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A. SALİH ÇELEBİ'NİN HAYATI (890/1485--973/1565-66)

XVI. yüzyılda Osmanlı Devletinin önde gelen tarihçilerinden biri olan Celalzâde Salih Çelebi, ilmî ve edebî alanlarında tanınmış ve aynı zamanda önemli görevlerde bulunmuş bir devlet adamıdır. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Salih Çelebi'nin hayatı üzerine yaptığı ayrıntılı çalışmasında Âşık Çelebi'nin Tezkiresine dayanarak müellifin doğum yerinin, babasının kadılık yaptığı Vulçitrin kasabası olduğunu belirtmiştir.[34] Celalzâde Salih, aslen Tosyalı[35] olan Kadı Celâleddin'in (ö. 935/1528–29)[36] üç oğlundan ikincisi olup, tam adı Molla Salih b. Celâl er-Rumî'dir.[37]

Babası Kadı Celâleddin, Rumeli bölgesinde kadılık yapmış ve Eşrâf-ı Kudât[38]

---

[34] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet Tosyalı Celalzâde Mustafa ve Salih Çelebiler" *Belleten,* XXII, S. 87, (1958) s. 422.

[35]Uzunçarşılı, Celalzâde Mustafa ve Salih Çelebi hakkında Belleten dergisinde yazdığı yukarıdaki adıgeçen makalede Kadı Celâleddin'in Tosyalı olduğunu ifade etmiş ancak, Muhammed b. İbrahim Halebî'nin, *Dürrü'l-Habeb fî Târîhi Âyân-ı Haleb* (Nur-ı Osmaniye Kütübhanesi No. 3292 ve Yenicami Kütüphanesi No. 850.) adlı eserinde bu ailenin aslen Amasya'nın Celede kasabasından olduğuna dair bilgi verdiğini dipnotta işaret etmiştirs. Bkz. *Belleten,* XXII, S. 87, (1958), s. 391.

[36] Kadı Celâleddin'in ölüm tarihi Tuhfe-i Hattâtîn'de "Gülşen-i Saâdet" terkibiyle verilmiş olup, ebcet hesabına göre H. 935 yılını göstermektedir. Bkz. Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, Türk Tarih Encümeni Külliyatı (12) İstanbul Devlet Matbası 1928, s. 152.

[37]Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-Şu'arâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri trh. 772; Nev'izade Atâ'î, *Şakayık-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, *Hadâikü'i-Hakâik fî Tekmiîeti'ş Şakâ'ik*, Haz. Abdülkadir Özcan, c. I İstanbul 1989, s. 48.

[38] Kadılık mesleğinde yükselerek "sitte" tâbir olunan mansıba vâsıl olanlar hakkında kullanılan bir tâbirdir. Manası kadıların eşrafi, ileri gelenleri demektir. Kadı yetiştiren "Medresetü'l-Kudât" açılmadan kadılar medrese tahsili görenlerin aralarından tayin edilir ve derece derece terakki ettirilirdi. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* c. I, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1983, s. 563.

rütbesine kadar yükseldikten sonra emekli olmuştur. Devrin meşhur hattatı Amasyalı Hamdullah'dan yazı meşk etmiş olan Kadı Celâleddin[39], alçakgönüllülüğü, yumuşak huyu ve doğruluğuyla tanınıp sevilen bir kişidir. Kadı Celâleddin'in, Gelibolulu Mustafa Alî tarafından birbirine denk olarak nitelendirilen üç oğlundan en tanınmış olanı, büyükleri Mustafa Çelebi'dir (Ö. 975/1567–1568). En küçükleri Atâyî mahlasıyla meşhur olan Ataullah Bey'dir. Salih Çelebi ise, Kadı Celâleddin'in "*şi'r-i inşâda nâmdâr-ı hünerver*"[40] olan ikinci oğludur. Kardeşlerin büyüğü olan Mustafa Çelebi, Yavuz Sultan Selim zamanında Divân-ı Hümayun katipliği yapmış ve Kanûnî Sultan Süleyman zamanında da nişancılığa yükselmiştir. Onun bu ününe bağlı olarak, Salih Çelebi "meşhur Koca Nişancının biraderi" olarak da anılmıştır.

Celalzâde Salih Çelebi hakkında eski kaynaklarda en geniş bilgiyi, aynı asırda yaşamak suretiyle kendisini bizzat tanıyan ve ondan övgüyle söz eden Âşık Çelebi vermektedir. Âşık Çelebi, "Salih Çelebi" maddesinin başında ondan; âlim, devlet adamı, tarihçi, mütercim, edebiyatçı ve hattat olarak bahsederek şu beyitiyle takdim eder:

"Ulemâ-yı fudalâ-yı fukahâdandur ol
Şu'arâ-yı bülegâ-yı fusahâdandur ol."[41]

1. Doğum Tarihi

Yukarıda da belirtildiği gibi, kaynaklarda Salih Çelebi'nin doğum tarihi olarak verilen rakamlar birbirini tutmamaktadır. Tuhfetü'l-Hattâtîn'de onun doğum tarihi

---

[39] Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah Hayatı, Talebeleri Eserleri*, İstanbul 1992, s.74.

[40] Mustafa Âlî (Gelibolulu), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1994, s. 278.

[41] Âşık Çelebi, a.g.e, 214b.

hakkında diğerlerine oranla daha kesin ifadeler ihtiva eden bilgiler bulunmaktadır. Uzunçarşılı, Tuhfetü'l-Hattâtîn'de 890/1485 olarak verilen Salih Çelebi'nin doğum tarihinin doğru olmadığını belirtmekte, müellifin kendi divanının mukaddimesine dayanarak "takriben" kaydıyla 899/1493–94 olarak vermektedir.[42] Bu tarih Hüseyin Gazi Yurdaydın'a göre 899/1493[43], İslam Ansiklopedisi'nde ise 900/1494–95'tir.[44]

Salih Çelebi, 951/1544 yılında Halep'e vali olduktan beş yıl sonra, 66 yaşında baba olmuştur.[45] Altı yıl sonra (962/1554–55 yılında) Mesnevi'sini yazmasına sebep olan çocuğunun ölümünde 72 yaşında olup, 966/1558 yılında Eyüp Medresesine geçtiğinde 76 yaşındadır. Gözlerinden rahatsızlığı sebebiyle 969/1561–62 yılında emekli olduğunda ise 79 yaşında olup, kesinliği bilinen ölüm tarihinde- ki Salih Çelebi'nin Eyüp Nişancı Camii haziresindeki kabrinin ayak taşında Ağabeyi Mustafa Çelebi'nin yazmış olduğu

---

[42] Uzunçarşılı, a.g.m, s. 422.

[43] Yurdaydın, Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Celalzâde Salih'in Süleymannâmesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, 1966, s. 1.

[44] "Celalzâde Salih Çelebi", D.İ.A, c. VII, s. 262–264. Rıfat Kütük tarafından yapılmış olan Mecnûn u Leylâ isimli yüksek lisans tezinde Salih Çelebi'nin doğum tarihi yaklaşık 895–896/1489–1491 şeklinde verilmektedir. (Bkz. Rıfat Kütük, Celalzâde Salih Çelebi, Mecnûn u Leylâ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 12) Zehra Toska, müellifin aynı eseri üzerine yapığı doktora çalışmasında Uzunçarşılı'nın "ol zaman ki evvel-i evân-ı şebâbdan şitâb iden ömür kafilesi menzil-i heftâda yetmişdi" beytini dikkate alarak verdiği tarihin isabetli olmadığını ileri sürmüştür. Toska'ya göre Salih Çelebi'nin Divân dibacesinde yazdığı "ol zamân" la kasdedilen tarih, müellifin tahsil hayatının nihayetine geldiği ve fazlaca okuyup yazması nedeniyle rahatsızlığının ileri derecede arttığı yıl olan altmış-yetmiş yaşları arasındaki dönemdir. Toska, Âşık Çelebi'nin tezkiresinden naklen verdiği: "merhumun 'ömri tecerrüd ile geçüp sinleri sittine vardukda, Haleb kadısı olmazdan mukaddemce validesi bir câriye hibe idüp andan bir oğulları oldı" ifadesiyle de elimizde hayatının devrelerinden kesin bir tarihin var olduğunu ifade etmektedir. (Bkz. Zehra Toska, Salih Çelebi ve Kıssa-i pür-gussa-i Mecnûn u Leylâ Mesnevisi, İnceleme ve Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999, s. 17.)

[45] Çünkü Salih Çelebi'nin şakirdlerinden Rahmî'nin çocuğun doğumu için düşürdüğü "Halef-i Salih ide cell-i Celâl" 956/1549 tarihini göstermektedir.

manzum kitabedeki ölüm tarihi 973 Rebiülevvel/26 Eylül–25 Ekim 1565'tir[46]- müellif 83 yaşındadır.

Celalzâde Salih'in Halep kadısı olduğu 3 Şevval 951/18 Aralık 1544'ten hareketle, bu tarihten hemen önce altmış yaşında olduğu ve yaklaşık beş yıl sonra 66 yaşında baba olduğu düşünülecek olursa, Halep kadısı olduğunda yaşı muhtemelen altmış birdir. Bu tarih de geriye doğru bizi 890/1485'e ulaştırır ki mevcut tarihler arasında kanaatimizce en isabetli olanı budur.

2. Tahsil Hayatı

Celalzâde Salih dönemin ünlü âlimlerinden Kemâl Paşazâde'nin önde gelen talebelerindendir. Ömrünün son yıllarındayken kaybettiği evladı için duyduğu üzüntü nedeniyle kaleme aldığı Mecnûn u Leylâ mesnevisindeki bir şiirinde, hocasının İbn Kemâl olduğunu ve ilim yolunda onu takip ettiğini ifade etmiştir.[47] Babasının da hat

---

[46] Mustafa Çelebi'nin tarih düşürmek için mezar taşına yazmış olduğu şiir şöyledir:

"*Dâr-ı dünyâ menzil-i fânî imiş*
Hep geçer mîr ü vezîr ü pâdişâh
İrse ger takdîr-i hayy-ı lâ-yemût
Saçılır toprağa tohm-ı 'izz ü câh
'Avn-i Hakk ile birader-i ferîd
Fazlu 'irfan u 'ulûm ana sipâh
Azm-i tarf-ı âhiret kıldı bu dem
Rahmet-i Hak 'dan te 'âlâ lutf-hâh
Rıhlet-i sâlini ma'lûm itmeğe
İstedi Hak 'dan Nişânî pür-günâh
Didi hatif bu du'â târîhidür
Kabr-i Salih cennet ola yâ İlâh, 973 "

[47] Salih Çelebi'nin Mesnevide yazdığı şiir şöyledir:

İtmedi mi bu Türkî sihri Celâl

dersleri aldığı, zamanın ünlü ve önde gelen hattatlarından Şeyh Hamdullah'dan hat dersi almıştır. Özellikle talik ve nesih yazıda oldukça başarılı olmuştur.[48] Gerek tahkikini yaptığımız Süleymannâme'si ve nüshaları, gerekse yazmış olduğu diğer eserleri Celalzâde'nin yazısının güzelliğini göstermektedir.

Celalzâde Salih, Kemâl Paşazâde'nin talebesi olmasına rağmen mülâzemeti, Kanûnî Sultan Süleyman'ın hocası olan Hayreddin Efendi'dendir. Geleneğe göre, Kanûnî 'nin 926/1520'de hükümdar olması ve cülûsu nedeniyle hocası Hayreddin Efendi, danişmendlerine mülâzemet verme hakkına sahip olmuştur. Celalazâde Salih Çelebi de kendi hocası Kemâl Paşazâde'yi bırakarak Hayreddin Efendi'ye danişmend olmuştur. Kınalızâde Hasan Çelebi, hocasını terk etmiş olmasından dolayı Salih Çelebi'yi şu sözlerle tenkit etmiştir; (...) *merhum Sultân Süleyman Han fermân-fermâ-yı cihan oldukda hocaları Hayreddin Efendi kavâbil-i zamâneyi cem' idüp mülâzım virmege âzim oldukda mezbûr dahi şifte-i zahârif-i dünyâ olup mânend-i tekerek ol semâ-i fazl u ûlâyı terk idüp nitâk-ı hukuk yirine kemer-i ukûkı miyân-ı dil ü cinâna berk eyledi, bu halden gâfil ve bu emrden zâhil oldı ki rif'atde iken tenezzül itdi, 'izzette iken tezellül itdi"*[49]

Ancak, Salih Çelebi'nin hocasına olan bağlılığı, sevgi ve saygısı hep devam

---

Müfti-i Rûm Ahmed b. Kemâl

Kıssa-i Yûsuf u Züleyhâ'yı

Nazm idüp virmedi mi fetvayı"

"Peyrev oldum ana idüp ikdam

Ben de virdüm bu dürr-i nazma nizâm. (Bkz. Mecnun u Leyla, 96a,b)

[48] Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, Türk Tarih Encümeni Külliyatı 12, İstanbul Devlet Matbası 1928, s. 152

[49] Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ* I, haz. İbrahim Kutluk, Ankara TTK 1989, s. 548.

etmiştir. Nitekim, Divan'ındaki yedi kasideden birini de Kemâl Paşazâde için yazmış olduğu görülmektedir. Celalzâde bu kasidede hocasını överek, dönemindeki ününü ve saygınlığını şöyle dile getirmektedir:

"Kimse yok yirün tutar mümkin midür heyhât kim

Mislüni peyda ide bu gerdiş-i devr-i zeman

İtmek-içün safha-i 'âlemde ihyâ-yı 'ulûm

Vaktidür kalkup şifâ dersine başlarsan hemân

İlm-i dînin şimdi kim sensin imâm-ı a'zamı

İçtihâdındur iden müşkillerin şer'ün beyân

Aldı gitti Rûm'dan her millete nâmın sabâ

Müşk-bârın bağladı sankim Hıtâ 'dan kârbân "[50]

Salih Çelebi, kendi ifadesiyle hayatını *"tahsil-i 'ulûm ve tekmîl-i fünûn"*la geçirmiştir. Mantık, kelâm, hadis ve tarih öğrenmiş, bedî, beyân ve me'âni gibi edebi ilimler yanında, Münşeât adlı eserinde belirgin bir şekilde görüldüğü, gibi inşâ ve nazmda da maharetini ortaya koymuştur.[51] Müellif, elli yılı aşkın bir süre tahsil hayatının sürdüğünü söyler.[52] İlim öğrenmeye karşı bu düşkünlüğü nedeniyle ileri yaşlarına kadar evlenmemiştir.[53]

Sâlih Çelebi kendini ilim öğrenmeye ve öğretmeye adamış ve çok sayıda talebe

---

[50] Sâlih Çelebi, *Dîvân*, Nur-u Osmaniye Kütüphanesi, nr 3846, 16a-17b.

[51] Sâlih Çelebi, *Münşe'ât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızâde Mehmed Bölümü nr. 557, 1b-2b.

[52] Sâlih Çelebi, *Cevâmi'u'l- Hikâyât*, 2b.

[53] Uzunçarşılı, a.g.m, s. 427; Nev'îzâde,a.g.e, s. 48.

yetiştirmiştir. Tezkirelerde müderris olarak adı zikredilenlerden Mehmed b. İbrahim, Ali b. Abdülaziz, Mustafa (oğlan Mustafa), Şeyhî, Kutbeddinü'l-Acemî, Sinaneddin Yusuf, Sâlih Çelebi'den mülazemet alanlardan bazılarıdır.[54]

3. Meslek Hayatı

Yukarıda geçtiği gibi, Salih Çelebi Meslek hayatına müderris olarak başlamıştır. Hayreddin Efendi'ye danişmend olması neticesinde ilk memuriyeti olan Edirne'deki Saraciye Müderrisliği'ne tayin edilmiştir. Burada Kanûnî'nin Belgrad, Rodos, Budin ve Üngürüs seferlerini yazmış olduğu rivayet edilmiştir.[55] Salih Çelebinin bu eserlerinin üçü de tez konumuz olan Süleymannâme'nin bölümleridir.

Müellif çeşitli yerlerde kadılık görevlerinde de bulunmakla birlikte meslek hayatında daha çok hocalığı ile tanınır. Uzunçarşılı, Hammer'in, Salih Çelebi'yi Kanûnî Sultan Süleyman zamanının fıkıhta en yetkin on âlimi olarak nitelendirdiği, Kemâl Paşazâde, Ebussuûd, Halebî İbrahim, Taşköprülüzâde, Hafız Acem, Muslihiddin, Lârî, Birgivî Mehmed, Hayreddin, Mustafa Sürûrî gibi isimler arasında zikrettiğini ifade etmiştir.[56]

Salih Çelebi, Veziriazam İbrahim Paşa'ya 941/1534-35'te Mısır seferi için yola çıkmadan önce takdim ettiği bir tarih manzumesinin beğenilmesi üzerine İstanbul'daki

---

[54] Nev'îzâde Atâî, a.g.e, s. 24, 43, 44, 120, 177, 248, 263.

[55] Yazmamızın, Üniversite Kütüphanesi No: 1285'te kayıtlı "*Târîh-i Budun*" adlı (Ü) nüshasının başında *"Mevlânâ Salih b. Celal, (…) Sarrâciye-i Edirne'de müderris iken eyyâm-ı ta'tîlinde Belgrad ve Rodos ve Mohac ve Üngürüs gazâlarını edâ-i nefîs ve inşâ'-i selîs birle ketb ü zabt ve tahrîr etmişdir*." şeklinde bir not mevcuttur. Ayrıca bkz; Kınalızâde Hasan Çelebi, a.g.e, s. 549. Ancak, R nüshasında müellifin kendi notu olan "*Bu evrakın kitabet-i pür-kusûru münşi-i hakiri Salih b. Celâl elinde tamam olub tarih-i hicretin dokuz yüz otuz altı senesi evâsıt-ı zilhicce-i mübarekede daru's-saltanat-ı İstanbul'da vaki' oldu*" cümlesi bu bilgilerin doğru olmadığını göstermektedir.

[56] Uzunçarşılı, a.g.m, s. 426; Hammer, a.g.e. III, s. 500.

Murad Paşa Medresesi'ne müderris tayin edilir. Söz konusu manzume, İbrahim Paşa'nın tezkirecisi olan ağabeyi Mustafa Çelebi tarafından Paşa'ya ulaştırılmıştır.[57]

Bu tarihten bir yıl sonra, 942/1535-36'da, Atik Ali Paşa Medresesi'ne müderris tayin edilmiştir. Çok geçmeden Veziriazam Ayas Paşa'ya hitaben kaleme aldığı kasidelerin takdir görmesiyle 943/1536-37'de diğer medreselere göre daha üst düzey eğitim veren[58] Sahn-ı Semân Medresesi'ne müderris yapılmıştır. Celalzâde Salih burada, Kanûnî'nin emriyle, Firuz Şah Kıssası'nı Farsça'dan Türkçe'ye sekiz büyük cilt halinde tercüme etmiştir. Eseri kısa zamanda tamamlaması nedeniyle, mükâfat olarak 949/1542-43'te tayin edildiği Edirne Sultan Bayezid Medresesi Müderrisliği'nde ise iki yıl görev yapmıştır. Salih Çelebi, buradaki görevinden ayrılmasından memnun olmadığını, Edirne sonrası görevlerinde bazı zorluklarla karşılaştığını, Târîh-i Mısr-ı Cedîd adlı eserinin mukaddimesinde şöyle dile getirmektedir: *"Târîh-i mezkûrda Edirne'de merhum Sultân Bâyezid Medresesi'nde müderris idüm, (...) Nâ-gâh az geçmedin gördüm, hâh-nâ-hâh sürûrum şurûra ve hubûrum fütûra mübeddel oldı. Emr-i pâdişâhla bi't-takdîr-i hükmillâh ile dârü'l-emân Edirne'den çıkdum. Diyâr-ı*

---

[57] Kınalızâde Hasan Çelebi, a.g.e, s. 549.

Salih Çelebi'nin söz konusu manzumesi şöyledir:

Hazret-i pâşâ-yı â'lî-menzilet-i 'âlî-cenâb
Hak te 'âlâ 'izzetiyle dâima şâd eyleye
'Asker-i mansûr-ı şâh ile geçüp deryaları
Şâh Süleymân-ı zaman devrinde bir ad eyleye
Zulm ile viran olan iklimi ma 'mûr itmeğe
Varup İslâm ehlini her gamdan âzâd eyleye
Hâtif-i kudsî didi târihi ilham eyleyüp
Âsâf-ı devrân-ı 'âdil Mısr'ı âbâd eyleye. (Bkz: Kınalızâde Hasan Çelebi, a.g.e, s. 549).

[58] Pakalın, a.g.e, III, s. 94–95.

Arab'dan medîne-i Haleb'e andan Darü'l-Kâhire-i Mısr 'a 'azm itdüm. (…) Edirne 'den Mısır 'a üç ay sefer itdüm. Bu yolda hezâr zahmet ve bî-şümâr meşakkat çekdüm" [59]

Salih Çelebi 3 Şevval 951/18 Aralık 1544'de yaklaşık iki ay kadar görev yaptığı Halep Kadılığı'na tayin edilmiş, 28 Zilkade 951/10 Şubat 1545'te bu görevinden alınarak Mısır Beylerbeyi Hadım Davud Paşa'nın ve Mısır evkafının teftişinde görevlendirilmesi sonucu, Edirne'den başlayan ve olumsuzluklar içeren bir serüvenin sonunda Mısır'a ulaşmıştır. Cevâmi'ü'l-Hikâyât mukaddimesinde Mısır görevi esnasında yaşamış olduğu güçlüklerden de bahsetmektedir: "*…ol diyarlarda olan zaleme ile imtizaç, gök yere inüp gökten çıkmak gibi 'asîr oldı; ne anlar beni zulme uydurabildi ne ben anları 'adle. 'Akıbet anlar zulm ile gâlib ve ben 'adl ile maglûb oldum. "*[60]

Salih Çelebi, Mısır'daki görevi nedeniyle, Kahire'nin tarihî yapısı ve mimarisi ile ilgilenmiştir. Müellif, Mısır hakkındaki duygularını: "*... diyâr-ı Rûm ve Karaman ve Arab'dan ve arâzi-i Şâm ve Tarsus ve Haleb'den nice tayy-ı merâhil ve kat'-ı menâzil itdük. Çok bevâdî ve tilâl ü cibâl ve rimâl aşduk (...) dârü'l-Kâhire-i Mısr'a erişerek gördüm; Mısr ümm-i dünyâdur didükleri musaddak bir sevâd-ı cihân-peymâdur"* [61] cümleleriyle dile getirerek, Târîh-i Mısr-ı Cedîd adlı eserini burada yazmaya başlamış ve İstanbul'a döndükten sonra da tamamlamıştır. İstanbul'a döndüğünde tekrar Halep Kadılığı teklif edilmesine rağmen bu görevi kabul etmemiş ve İstanbul'da Sultan Bayezid Medresesi Müderrisliği'ne tayin edilmiştir. Fakat aynı yıl, önce Şam'a ve çok geçmeden de (954/1547–48) Mısır Kadılığı'na görevlendirilmiştir. Müellif, Mısır Kadılığı'ndan sonra emekliye ayrılarak (957/1550), ağabeyi Mustafa Çelebi'nin Eyüp

---

[59] Salih Çelebi, *Târîh-i Mısr-ı Cedîd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi İlavesi, Nr.190, 2a.

[60] Salih Çelebi, *Cevâmi'ü'l-hikâyât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yozgat Bölümü, Nr. 862, 5a

[61] Salih Çelebi, *Târîh-i Mısr-ı Cedîd*, 2a

Nişanca'da yaptırdığı cami civarında yaptırdığı evinde uzlete çekilmeyi tercih etmiştir.[62]

Ömrünün bu safhasında müellif, Sultan Süleyman'ın oğlu şehzade Bayezid'in isteğiyle, Cemaleddin Mehmed Avfî'nin Delhi Türk Sultanlığı adına Farsça olarak yazdığı Cevâmi'ü'l-hikâyat ve Levâmi'ü'r-Rivâyât adlı tarih ve ahlaka dair, oldukça hacimli olan eserini tercüme etmiştir. Eseri beğenen Şehzade'nin, *"murâd ve meramı ne ise inha ve i'lâm itsün"* iltifatına ilk etapta *"murâdât-ı dünyâda ta'rîzüm kalmadı"* diye cevap vermiş ancak daha sonra öğrencileriyle ilgilenebilmek amacıyla Eyüp Müderrisliği'ni istemiştir. Bu isteği yerine getirilerek Eyüp Müderrisliği'ne tayin edilmiş, (966 Safer/13 Kasım–11 Aralık 1558)[63] böylelikle hayatının son dönemlerinde bir kez daha görev almıştır. Eyüp Müderrisliği, Salih Çelebi'nin son görevi olup üç sene sonra 969/1561'de tekrar emekli olmuştur.[64]

4. Kişiliği

Salih Çelebi, dürüst ve doğru kişiliğiyle tanınmış, cömert, yumuşak huylu ve sorumluluk sahibi bir insan olarak vasıflandırılmıştır. Bilhassa, büyük bir titizlikle tahsil etmeye çalıştığı ilmi, meslekî kariyerinde bir vasıta olarak görmemiştir. Nitekim yüksek makamlar elde etmek veya mal mülk sevdasıyla bu anlayıştan ayrılmamış olduğunu kendisi şöyle ifade etmiştir: *"Râh-ı ibâdete, haklara rubâh gibi hile ile mürailik göstermedüm (...) câdde-i şer'-i kadîmden bir kadem taşra basmadum. Ne kimsemin bir habbe malına tama' itdüm ve ne hilâf-ı şer' bir kaziyye hükm eyledüm"* [65]

Meslek hayatında ve görev anlayışında ortaya koyduğu titizlik ve dürüstlük,

---

[62] Kınalızade, a.g.e, s. 550

[63] Aşık Çelebi, a.g.e, s. 214b; Kınalızade, a.g.e, s. 550.

[64] Kınalızade, a.g.e, s. 550.

[65] Salih Çelebi, *Cevâmi'ü'l-Hikâyât,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yozgat Bölümü, Nr. 862, 5a.

onun en önemli kişilik özelliği olarak tarihçilerin dikkatini çekmiştir. Kadılık görevini yaparken haksız yere kimseyi cezalandırma yoluna gitmeyen, muhtaçları koruyup gözeten, yardımsever ve cömert bir kişi olan Celalzâde, *"fukara babası"* olarak anılmıştır.[66]

B. SALİH ÇELEBİ'NİN ESERLERİ

Salih Çelebi, Türkçe ve Arapça'da, telif ve tercüme olmak üzere tarihî, edebî ve ilmî çok sayıda hem manzum ve hem mensur eserler ortaya koymuş, pek çok esere de şerh yazmıştır. Kaynaklarda onyedi adet olarak zikredilen müellifin eserleri tepitlerimize göre şunlardır:

Tarih-i Sultan Süleyman,[67] Tarih-i Mısır, Fîruzşah Menâkıbı Tercümesi, Cevâmi'u'l-Hikâyat ve Levâmi'u'r-Rivâyât, Mecnûn u Leylâ, Dürer-i Nesâyih ve Şerhi, Miftah Şerhi Hâşiyesi, Mevâkıf Şerhi Hâşiyesi, Vikaye Şerhi Hâşiyesi, Islâhu'l-Îzâh Hâşiyesi, Tağyîrü't-Tenkih adlı esere ta'likâtı, Münşeât, Divan.[68]

Arapça telifatı, genelde ilmî eserlere yazmış olduğu şerhlerden ibarettir. Bunlar, belağata dair olan Miftâh Şerhi Hâşiyesi, kelam dalında yazdığı Mevâkıf Şerhi Hâşiyesi ile hocası Kemal Paşazade'nin fıkhi konulardaki eserlerine yazdığı Vikâye Şerhi Hâşiyesi, Islâhü'l-Îzâh Hâşiyesi ve Tağyîrü't-Tenkîh Ta'likâtı adlı

---

[66] Uzunçarşılı, a.g.m, s. 427.

[67] Agah Sırrı Levend Gazavatnâmeler adlı eserinde, müellife ait olan Belgrad Fetihnâmesi, Rodos Fetihnâmesi ve Tarih-i Budin"nden müstakil eserler gibi bahsetmiştir. Bkz. Levend, a.g.e, 40-42. Müellifin, Belgrad Fetihnâmesi, Rodos Fetihnâmesi, Tarih-i Budin adlı eserleri için çalışmamızın "Sayfa 45, Eserin Nüshalarının Tanıtımı" başlığına bakınız.

[68] Salih Çelebi'nin "Kitâbü'l-Muhtasar fî Ahvâli'l-Beşer" adlı bir eserinin daha bulunduğu bazı kaynaklarda zikredilmiş olmasına rağmen (Bkz.Osmanlı müellifleri, C 2 s 279), bunun doğru olmadığını, söz konusu eserin, Salih Çelebi'nin Tarih-i Mısr adlı eserini yazarken kullandığı kaynaklardan biri olduğunu görüyoruz. Bu konuda bkz. Uzunçarşılı, a.g.m, s. 428-429.

eserlerdir. Diğer tüm eserleri Türkçe olup, bunlar arasında edebî nitelikte Dürer-i Nesâyih Şerhi de vardır

Telif ettiği Mecnûn u Leylâ, Dürer-i Nesâyih ve Divân adlı eserleri manzum olup bunun dışında kalanlar eserleri mensurdur. Firûz Şâh Kıssası'yla Cevâmi'u'l-Hikâyât ve Levâmi'û'r-Rivâyât adlı eserleri ise tercümedir.

1. Târîh-i Sultan Süleyman

Celalzâde Salih'in tezimizin konusu olan bu eseri hakkındaki ayrıntılı bilgiler değerlendirme ve tahlil bölümünde ele alınacaktır.[69]

2. Tarîh-i Mısr-ı Cedîd

Salih Çelebi'nin tarih alanındaki iki eserinden biri olan Tarih-i Mısr-ı Cedid'in İstanbul'un muhtelif kütüphanelerinde pekçok nüshası mevcuttur.[70] Salih Çelebi Edirne Kadılığından sonra tayin edildiği Mısır'a her ne kadar arzusu dışında gitse de bu şehre hayran kalmış ve burada elde ettiği bilgiler ışığında bu eserini yazmaya başlamıştır. İstanbula döndükten sonra tamamladığı eserinde Mısır'ın tarihini özetlemiştir. Celalzâde bu eseri, sadece gözlemlerine dayanarak yazmamış, Mısır tarihini anlatan pekçok eserden de istifade ettiğini şöyle beyan etmiştir: "*Kütüb-i tevârihi bulup ale't-tafsîl ma'lûm idindim; selef-i ulemâ tevârih-i Mısır'a dair yazdıkları kitaplardan elime girenleri gözden geçirdim; cümleden eşbeh ve ecmelini*

[69] Bu konu için çalışmamızın 42–62 sayfalarına bakınız.

[70] Nevzat Erkan Yapmış olduğu Yüksek Lisans tez çalışmasında, söz konusu eser ve nüshaları hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi ilave bölümü 190, Hüsrev Paşa bölümü 354 ve İzmirli bölümü 458 numaradaki ulaşılabilen nüshalarla; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki 4134, 4404, 9361, 2588, 1524 ve 778 numarada kayıtlı olduğu halde ulaşılamayan nüshalar bu çalışmada zikredilmektedir. Bkz, Nevzat Erkan, "*Celalzâde Salih ve Tarih-i Mısr-ı Cedid*" (Edisyon Kritik) Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

ve ekmel ve mufassalını ulemâ-i Şâfiiyyeden Mevlanâ Şeyh Takiyyüddin Ahmed b. Ali'nin ki İbn-i Makrizî demekle mâruftur, Kitâbü'l-Mevâiz ve'l-İtibâr bi-zikri'l-Hıttât ve'l-Âsâr adlı kitabını buldum ki hakkâ bu babda sahib-i yed-i beyzâ ve bâzûy-ı tüvânâ göstermiştir. Anın içinden der hoşeleri çin eder gibi mühim olan ferâyid-i fevâidini bennân-ı kalem ile dirdüm; silk-i arabdan çıkarıp Türkî edâ listelerine dizdüm."[71] Ayrıca, *Kitabü'l-Muhtasar fi-Ahbâri'l-Beşer* adlı tarihe dair bir eserden ve Süyûtî'nin *Kevkebü'r-Ravza* ve *Hüsnü'l-Muhazara fi-Ahvali Mısrı'l-Kâhire* adlı eserinden de yararlandığını ifade etmiştir.

İki bölümden oluşan eser, tevhid, naat, ashab-ı kiram menakıbı ve padişaha dua ile başlamaktadır.

Birinci bölümde Mısır'ın genel durumunu, sahip olduğu güzellikleri ve bir takım harikulade ve acayip bulduğu durumları anlatmaktadır. Nuh tufanı öncesi ve sonrası hükümdarlar, Memlûklar ve Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethine kadar olan tarih de bu bölümde ele alınmaktadır.

İkinci bölümde Mısır'ın mabedleri, piramidler, define ve hazineleri, Nil nehrinin önemi, Mısır'ın sulanması, dağlar, İskenderiye ve diğer bazı şehirlerdeki tarihî eserler, Kahire'nin ilk kuruluşu ve gelişimi, Fatımîler döneminde Kahire'nin imarı gibi bilgiler bulunmaktadır.

Celalzâde bu eserini 953 Zilkade/1547 Ocak'da tamamlamıştır. Eser, V. Bratutti Ragusco tarafından İspanyolcaya da tercüme edilmiştir (Madrit, 1678).[72]

---

[71] Salih Çelebi, *Târîh-i Mısr-ı Cedîd*, 2b; Uzunçarşılı, a.g.m, 431–432.

[72] Uzunçarşılı, a.g.m, s. 432–433; Babinger, a.g.e, s. 112.

3. Kıssa-i Firûz Şâh Tercümesi

Tarihçi Ziyâeddîn Bernî'ye ait sekiz ciltlik eser, 1357 senesine kadar Delhi Sultanlığı'nın tarihini anlatmaktadır.[73] Celalzâde, Sahn-ı Semân Medresesi'ndeki müderrisliği esnasında, Kanûnî Sultan Süleyman'ın isteğiyle Farsça'dan tercüme etmiştir. Âşık Çelebi, Salih Çelebi'nin bu tercümesinin çok beğenildiğini şöyle dile getirir: "*El-hak ol makûle kitâb-ı kebîr u kelâm-ı kesir andan eyü tercüme olınmaz. Hem vâzıhdur, hem fasîhdür. Türkîdür amma 'Acem dilberi gibi pür-kirişme ve 'Arap 'işvegîrleri gibi melîhdür.*" [74]

Bu eserin eldeki mevcut bütün nüshalarının baş tarafı eksik olup, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi: TY 1165–1169 arasında 5 cilt; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Kitapları nr. 35–37'de 3 cilt; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi: Revan, nr. 1485'te 4 cilt olmak üzere muhtelif yerlerde nüshaları vardır.

4. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'u'r-Rivâyât Tercümesi

Salih Çelebi, bu tercümeyi Şehzade Beyazıt'ın emri üzerine yapmıştır. İran edebiyatından tercüme ilk şuarâ tezkiresi olan Lübâbü'l-Elbâb'ın müellifi Avfî'ye ait bir eserdir. (ölm. 629/1231–32) Avfî, 2000'in üzerinde tarihî ve edebî hikâyeden oluşan bu eserini Delhi Türk Sultanı İltutmuş'un veziri Nizâmülmülk Muhammed b. Ebû Sa'd el-Cüneydî'ye takdim etmiştir. Bazı kaynaklarda eserin adı *Câmi'u'l-Hikâyât ve Lâmi'u'r-Rivâyât* şeklinde de geçmektedir. Yazar bu eserinin tertibi hakkında şöyle demektedir: "*Mütercim-i fakîr Salih b. Celâl el-hakîr eydür: Fârisîsinde zikr olunduğı üzre bu Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'u-'r-Rivâyât kitabı dört kısım ve*

[73] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* c. II, s. 633, TTK yayınları, Ankara 1995.

[74] Âşık Çelebi, a.g.e, s. 215a.

yüz bâb üzere tertîb olunmuşdur. Evvelki kısım yirmi beş babı müştemildür. Bu tertib üzerine evvelki bab Hakk sübhânehû ve teâlâyı bildirmekdedür ki yetmiş iki bin âlemin hâlikıdur".[75]

Eserin birinci bölümünde Peygamber mucizeleri, evliya kerametleri, Hulefâ-yı Râşidîn, Arap ve Acem hükümdarları, adaletin fazileti, padişahlar hakkında hikâyeler, vezirlerin ahvali ve methi, âlimler ve zâhidlerin mev'izeleri, hikmet ehli kişilerin rıza makamında söyledikleri, âlimlerin latif hikâyeleri, tabiblerin hâli ve ilaçları, müneccimlerin hikâyeleri, şairlerin sözleri, sâzende ve gûyendelerin latifeleri, zeki ve akıllı kişilerin ahvali gibi konular anlatılmaktadır.

İkinci bölümünde hayâ, meskenet ve tevazu, mağfiret, hilm, himmet, edep, rahm ve şefkat, tevekkül, sahavet gibi konular ele alınmaktadır. Üçüncü bölümünde ahlâkî konular, dördüncü bölümde ise "acâib ve garâyib" adı altında birtakım konulara değinilmektedir. Âşık Çelebi eserinde, Celalzâde Salih'in bu tercümeyi yaparken hiç müsvedde kullanmadığını belirtmiştir.[76]

Eserin nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa nr. 603 (Müellif hattı); Antalya Tekelioğlu nr. 756; Şehid Ali Paşa nr. 1855; Yozgat nr. 862; Ayasofya nr. 3167; Nuruosmaniye Kütüphanesi: nr. 3223'te bulunmaktadır.

5. Dürer-i Nesâyih ve Şerhi

Salih Çelebi'nin, altmış-yetmiş yaş aralığında görme kudretinin zayıfladığı bir dönemde yazdığı seksen iki beyitlik eseridir. Tasavvufî mahiyette olan eser, aruz ölçüsüyle yazılmıştır.

---

[75] Salih Çelebi, *Cevâmi'ü'l-Hikâyât*, 7a.

[76] Aşık Çelebi, a.g.e, s.. 215a.

Salih Çelebi'nin, beğenilmiş ve ün kazanmış olan bu kasidesi kullandığı ağır dil nedeniyle kolayca anlaşılamamaktadır. Bu nedenle, kasidesinin tümüne bizzat kendi şerh yazmıştır.

Kaside, Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki Mecnûn u Leylâ Mesnevisi'yle aynı yazmada bulunan Divân'ının sonunda (58b-62a) olup, şerhi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 3046 numarada müstakil bir yazma halinde bulunmaktadır.[77]

6. Divan

Salih Çelebi, ömrünün son dönemlerinde gözlerine perde indikten sonra, aklında kalan şiirlerini yazdırmak suretiyle küçük hacimde bir divan meydana getirmiştir. Divanında, Salih ve Salâhî mahlasını kullanmış olup şu sıraya göre tertip etmiştir: Başlangıçta bir dibace olup, bunu tevhid ve na't takip eder. Yedi methiyeden ikisi Kanûnî Sultan Süleyman'a, biri İbrahim Paşa'ya, üçü Ayas Paşa'ya ve biri hocası Kemâl Paşazâde'ye yazılmıştır. Gazeliyât bölümünde ise yüz kırk iki gazel bulunmaktadır. Eserin bilinen tek nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3846 numarada kayıtlıdır.[78]

7. Münşe'ât

Münşe'ât, Celalzâde'nin Edirne'deki müderrisliğinden Cevâmi'u'l-Hikâyât'ın yazıldığı yıllara kadar olan yazışmalarını içermektedir. Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızâde Mehmed Efendi nr. 557'de kayıtlıdır. Müellifin kendi hattıyla kaleme aldığı yazma hayatına ışık tutan önemli bir belgedir. Münşe'âtta, şiirleri, Alaman Seferi

---

[77] Müellifin bu eseri hakkında geniş bilgi için bkz. Ebubekir Gündoğdu *Divan-i Salih Çelebi ve Dürer-i Nesâyih*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997.

[78] Salih Çelebi'nin bu eseri için bkz. Salih Yancı, Celalzâde Salih Çelebi Divânı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Tarihçesi, Şehzade Bayezid'e gönderdiği mektuplar yer almaktadır. Eserin Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfeddin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitaplığı, nr. 523'te de bir nüshası bulunmaktadır.

8. Mecnûn u Leylâ

Salih Çelebi bu eserini 962/1554 tarihinde kaleme almıştır. Eser, mesnevi tarzında olup, tevhid, nât-ı şerif ve ashaba övgülerle başlamaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi geç yaşlarda evlenerek baba olan müellif, küçük yaşta ölen çocuğuna duyduğu üzüntü nedeniyle kırk iki günde tamamladığı bu eserini yazmıştır.[79] Yazmanın bir nüshası Nuruosmaniye 3846 numarada kayıtlıdır.

9. Miftâh Şerhi Hâşiyesi

Allame Sirâcüddin Sekkakî'nin (Ö.626/1229) Miftâhu'l-Ulûm adlı belâgata dair eserine yazılan çok sayıda şerh ve haşiyelerden biri olan Seyyid Şerif Cürcâni'nin Miftâh Şerhine Celalzâde'nin yazmış olduğu haşiyedir. Arapça olan eserin tam adı 'Nâkıdu'r-Râ'yeyn fî Kavâidi'l-Fenneyn'dir.[80] Eserin, Süleymaniye Kütüphanesinde, Damat İbrahim Paşa Kitaplığı nr. 994 aynı adla ve Cerrahpaşa Kitaplığı nr. 1787' de 'Haşiyetün alâ Şerhu's-Seyyid ale'l- Miftâh' adıyla olmak üzere iki adet yazma nüshası mevcuttur.

10. Mevâkıf Şerhi Hâşiyesi

Seyyid Şerif Cürcanî'nin kelâm ilmine dair Mevâkıf şerhine haşiye yazmış

---

[79] Müellifin bu eseri hakkında geniş bilgi için bkz: Zehra Toska, *Salih Çelebi ve Kıssa-i pür-Gussa-i Mecnûn u Leylâ Mesnevisi, İnceleme ve Tenkitli Metin*, Yayınlanmamış Doktora Çalışması. İstanbul 1999.

[80] Uzunçarşılı, a.g.m, s. 437.

olduğu eser olup, dili Arapçadır.[81]

11. Vikâye Şerhi Hâşiyesi

Burhanü'ş-Şeri'a Mahmud b. Sadrü'ş-Şeri'a'nın fıkıh ilminde kaleme aldığı Hidâye meselelerine dair *Vikâye* adlı eserinin şerhlerinden birisine yazdığı Hâşiyesi olup Arabçadır.[82]

12. Islâhu'l-Îzah Hâşiyesi

Salih Çelebi'nin hocası İbn-i Kemal Ahmed Şemseddin'in fıkıhtan *Islâhu'l-Vikaye el-Müsemma bi'l-İzâh* adlı eserine bir haşiye yazarak Haşiye ale'l-Islâh ve'l-Îzâh adını vermiştir.[83]

Arapça olarak yazılan bu haşiyenin Süleymaniye kütüphanesinde Damad İbrahim Paşa Kitaplığında nr.512, Şeyh Esat Efendi Medresesi nr.70 ve Fatih Kitaplığı nr.1274'te olmak üzere üç adet nüshası bulunmaktadır.[84]

13. Tağyîrü't- Tenkîh Ta'lîkâtı

Celalzâde Salih'in, hocası İbn-i Kemal'in usul-i fıkıhtan Tağyîrü't-Tenkîh adlı eserine yazmış olduğu bir ta'likattır.[85]

---

[81] a.g.m, s. 437.

[82] a.g.m, s. 438.

[83] a.g.m, s. 438.

[84] Kütük, a.g.t, s. 44.

[85] Uzunçarşılı, a.g.m, s. 438.

II. BÖLÜM

ESERİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

A- ESERİN YAZILDIĞI DÖNEME BAKIŞ

1. Eserin Yazıldığı Dönemde Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

Kendi dönemini bize aktaran bir tarihçinin, yaşamış olduğu olayları göz ardı etmesi ve onlardan etkilenmemesi mümkün değildir. Bu nedenle, Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman adlı yazmasını değerlendirirken, eserin yazıldığı dönemin siyasi, dini, sosyal ve kültürel durumunun kısaca bilinmesinde yarar vardır.

Yavuz Sultan Selim'in 926/1520 yılında[86] ölümü üzerine yirmi altı yaşında tahta çıkan Kanûnî Sultan Süleyman'ın cülûs ve biat merasimi İstanbul'da yapılarak sarayda hil'atler ve bahşişler dağıtılmış, aynı gün eyaletlere, sancaklara ve dost devletlere cülûsnâmeler yazılmıştır.

Kanûnî Sultan Süleyman, ilk icraatlarından biri olarak babasının İstanbul'a sürgün ettiği ailelerin hürriyetlerini iade etmiş, isteyenlerin memleketlerine dönmelerine izin vermiştir. Aynı şekilde, daha önce yasaklanan ipek ticaretini ve Osmanlı ile İran arasındaki diğer ticarî faaliyetleri serbest bırakmıştır. Müsadere edilen bazı ticarî malların da iade edilmesini sağlayarak öteden beri yapılmakta olan uygulamalarda değişiklikler yapmıştır. Diğer yandan, yetkilerini kötüye kullanmaları nedeniyle hakkında şikâyet olan veya asayişsizliğe sebebiyet verenler de

---

[86] Salih Çelebi, Metin 7b. Müellif, Yavuz Sultan Selim'in ölümünü "(…) *târîh-i risâlet-penâh-ı Mustafevîden sene sitte ve ışrîn ve tis'umi'e sâli içre merhûm sâhib-kırân-ı âlem sultân-ı selâtîn-i benî âdem Sultân Selîm nâmdârun tûmâr-ı ömr-i nâzenîni kalem-i münşî-i âcâlle pâyâna irüp sûr-ı sürûr-ı zindegânîlerini mâtem-i* تمّ اذا *ta'kîb itmekle kemâl-i saltanatları munkazî oldu*" şeklinde vermektedir.

cezalandırılarak iç asayişin temini konusunda tedbirler alınmıştır.

Genç Padişah tahta çıktığı ilk yılda Memlûk Sultanı Tumanbay'ın kumandanlarından Canberd-i Gazalî'nin isyanı ile karşılaşmıştır.[87] Melikü'l-Eşref ünvanıyla hükümdarlığını ilan eden Gazâlî'nin Halep ve Şam'ı ele geçirmesi üzerine, Vezir Ferhat Paşa isyanın bastırılması ile görevlendirilmiş, Dulkadir Beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey'in de yardımıyla asiler yenilgiye uğratılıp Gazâlî Şamda bertaraf edilmiştir. [88] (927/1521)

Bunun yanında, Kanûnî döneminde Anadolunun bazı bölgelerinde iç isyanlar meydana gelmiştir. Genel olarak bu isyanlar, Safevîlerin, II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim devirlerinden beri Anadolu'daki tahrikleri sonucunda Şiî Türkmen gruplarının çıkardıkları isyanların[89] devamı şeklindedir. Yavuz Sultan Selim devrinde savaş yoluyla bertaraf edilen Safevî propagandası, Şah İsmail'in oğlu Tahmasb'ın tahta geçmesinden sonra yeniden kuvvet bulmuştur. Anadolunun önemli bir kesiminde cereyan eden bu isyanların arka planında Safevîlerin mezheb propagandası amacıyla yürüttükleri gizli faaliyetler görülmektedir. Bunlar hemen her tarafta, zaman zaman görülebilecek mevzi bazı haksızlık ve uygulamaları kullanarak, değişik yöntemlerle belirli zümreleri tahrik etmekteydiler. Bazı bölgelerde eş zamanlı patlak veren bu isyan teşebbüslerinin Safevîler tarafından idare edildiğini gösterecek pek çok deliller vardır.[90] İsyan hareketini tetikleyen etkenlerden biri de

---

[87] Salih Çelebi, Metin, 12a-16a; İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e, II, Ankara 1983, s. 307.

[88] Salih Çelebi, Metin, 12a-16a; İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, İstanbul 1971, s. 66; M. Tayip Gökbilgin, *Kanûnî Sultan Süleyman*, (biyografi dizisi), MEB yay. İstanbul 1972, s. 13–16.

[89] Salih Çelebi, Metin, 185a-185b.

[90] Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, s. 346.

timar ve tahrir sebebiyle gayr-ı memnun bir sınıfın ortaya çıkmasıydı. Nitekim Bozok sancağı tahriri esnasında memurların yaptıkları haksızlık, Alevi-Türkmen gurupların da katılımıyla bölgede geniş ayaklanmaların başlamasına zemin hazırlamıştır.[91]

2. Sosyal Hayat

Kuruluşundan itibaren Osmanlı devletinde, müdevven olsun veya olmasın, birtakım şer'î ve örfî kanunlar mevcut olup bunları uygulamaya koyanlar Osmanlı sultanlarıdır. Kanunnâme tarzında bir uygulamayı kısıtlı şekilde ilk kez Fâtih Sultan Mehmet zamanında görmekle birlikte, daha ayrıntılı olarak Sultan Süleyman zamanında şahit olmaktayız.[92] Osmanlı devlet geleneğinde, o zamana kadar olan süreç içinde oluşup yerleşmiş olan hukukî, idari, malî askerî vb. birikimler, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında daha da geliştirilerek devlet ve cemiyet hayatında belirgin bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Nitekim Kanûnî, şehzadeliği döneminde Manisa sancak beyi iken, iç savaşların da etkisiyle görülen bazı asayiş bozuklukları ve sancağın idaresinde karşılaştığı bir takım güçlükler nedeniyle, padişah Yavuz Selim'den, izlenmesi gereken yöntem hakkında bir talimatnâme göndermesini istemiştir. Manisa şer'iye sicilinde Siyasetnâme adıyla kayıtlı bu vesika, Saruhan sancağının şehir, köy ve kasabalarında rastlanan asayiş bozukluklarının nasıl düzene sokulacağını detaylarıyla açıklayan bir ceza kânûnu formatındadır. Kanûnî'nin "*Sultan Süleyman Kanunnâmesi*" olarak bilinen nizamnâmesi, Yavuz Selim'in gönderdiği siyasetnâme ile pekçok yerinde uygunluk

---

[91] Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e, c. II, 345-347; Salih Çelebi, Metin, 185a-185b.

[92] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ,* (1300-1600) çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yay.-1825, II. Baskı İstanbul 2003, s. 76-81.

göstermektedir. Söz konusu siyasetnâme, yönetim ve güvenlik dışında, arazilerin idaresi ve vergileri ile ilgili hükümler de içermektedir.[93]

Osmanlı ülkesinde halk askeriye/yöneticiler ve reayâ/halk olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Reaya tabiri ilk zamanlar Müslüman ve Hristiyan halk için kullanılmakta iken sonradan Müslüman olmayan halk için kullanılmıştır. Müslüman Türk ahaliden yerleşik ve göçebe hayat sürdürenler mevcutken, Müslüman olmayanlar kasaba ve şehirlerde yaşarlardı. Toplumda köleler mevcut olmakla birlikte, kölelik devamlı değildi. Hürriyetine kavuşarak, devlet kademesinde vazife alan köle çocuğu veya gulam mektebi mezunu pek çok devlet adamı ve paşalar mevcuttur.[94]

Kanûnî'nin çağı olan XVI. yüzyılın ilk yarısında devletin başkenti dörtyüzbini aşan nüfusuyla Avrupa'nın en büyük kenti iken, ikinci yarısında nüfusunun sekizyüzbine ulaştığı iddia edilmiştir.[95]

Sosyal hayatta esnaf "lonca" adı verilen sivil toplum teşkilatlarına sahiptir. Lonca teşkilatı, esnafları ve sanatkârları denetleme görevini üslenmiştir. Loncalarda, çıraktan kalfaya; kalfadan, lonca ustalarına kadar belirli sınıflaşma vardı. Buralardaki Esnaf ve zanaatkârlar arasında karşılıklı yardımlaşma sağlanırdı. Her esnaf bugünkü anlamda oda olarak adlandırabileceğimiz ve tamamen bağımsız olan geleneksel lonca yapısına göre örgütlenmiştir. Esnaf bağlı olduğu loncanın denetimi altında bulunur ve karşılaştığı bazı küçük çaptaki problemlerin çözümünde loncasına

---

[93] Enver Ziya Karal, "Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyâsetnâme", *Belleten*, 1942, S. 21–22, s. 37–44.

[94] İnalcık, a.g.e, s. 92.

[95] Robert Mantran, *17. Yüzyıl İkinci Yarısında İstanbul*, C. I, çev. Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, TTK, Ankara 1990, s. 45-48.

başvururdu. Ancak Osmanlı'da kaza yetkisi esas itibariyle kadıların görev yaptığı şer'î mahkemelere ait olduğundan bu tür kurumlar bir nevi hakemlik icra etmişlerdir.[96]

Köylerde yaşayanların nüfusu ve ekonomik faaliyetleri yazılarak gelirleri belirlenirdi. I. Murat (1359-1389) zamanında toprakların dağıtımına başlanmış, Kanûnî zamanında bu usul daha düzenli hale getirilmiştir. Şeyhulislam Ebussuud Efendi ile başlayan yeni düzenlemeler sonraki hukukçular ve devlet erkânı tarafından da kabul görerek geçerli olmaya devam etmiştir. Yine Kanûnî döneminde toprakların işletilmesinde takip edilen usullerde bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler "*nişancı*" adı verilen devlet görevlisi tarafından padişaha arz edilmiştir.[97] Osmanlı eyaletlerinin genelinde uygulanmakta olan tımar sistemi rejimin ayırıcı bir niteliği durumundadır. Tımar sisteminin tesisi ve denetimini sağlayabilmek için merkezi yönetim yurt genelinde eyaletlerdeki bütün gelir kaynaklarını detaylarına kadar tespit etmekte ve tımar usulüne göre dağılımını yapmaktadır. Bu nedenle bir bölge fethedildikten hemen sonra görevlendirilen "*tahrir emini*" veya "*il yazıcısı*" tarafından bu tespit yapılır ve her yirmi-otuz yılda kayıtlar güncellenirdi.[98]

Türk toplumlarının hayatında gerek İslâmiyet'i kabul öncesinde, gerekse sonrasında sosyal yardımlaşma ve dayanışma önemli bir yer tutar. Toplum hayatında ihtiyaç duyulan bu sosyal yardımlaşma anlayışı zaman içerisinde vakıf kurumuyla

---

[96] Mehmet Akif Aydın, "Osmanlıda Hukuk", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. I, İRCİCA, İstanbul 1998, s. 404.

[97] Gökbilgin, a.g.e, s. 204–204.

[98] İnalcık, a.g.e, s. 112.

belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Osmanlı şehirleri genelde bir *vakıf külliye*nin; mahalleler de *vakıf camiler*, *hamam*, *çeşme* ve benzeri yapıların etrafında kurulmuştur. Bu şekilde yapılan yüzlerce eser Rumeli'de şehirlerin İslâmî veçheye bürünmelerini sağlamıştır. Osmanlı bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak daima vakıflardan faydalanmış, bunun tabii sonucu olarak şehir merkezleri ve özellikle başkent İstanbul gelişmiştir. Özellikle Kanûnî, Süleymaniye külliyesi, Sultan Selim camisi müştemilatıyla, eş ve çocukları için yaptırdığı pek çok cami vb. eserlerle İstanbul'un imarına önem vermiş ve gelişmesine katkıda bulunmuştur.[99] Zamanın geleneksel Ortadoğu devetlerinde gerek ekonomiye katkısı olacağı için, gerekse devletlerin temel ödevleri arasında sayıldığı için, şehirlerin yapımı ve imarı, kervansaraylar, vb. faaliyetler öne çıkmakta idi. İslamî geleneğin getirdiği vakıf-imaret gibi kurumlar bu açıdan önemli görevler icra etmiş ve zamanın sosyal hayatına çok şeyler kazandırmıştır. Vakıflar marifetiyle yapılan imarethane vb. müesseseler kamu hizmetlerinin yürütülmesinde devletin yükünü önemli ölçüde hafifletmiş, hüküdarlar tarafından kurulsalar bile, devletin etkinlik alanı dışında bağımsız sivil toplum kuruluşları olarak sosyal hayatta yerlerini almıştır.[100]

3. Dini ve Kültürel Hayat

Osmanlı devletinde halkın büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmuştur. Toplumda, bilinen ve yaygın olan dört mezhep (Hanefî, Sâfiî, Hanbelî, Mâlikî) yanında farklı pekçok fırka mensupları da olmakla birlikte, resmî mezhep olarak Hanefîlik benimsenmiştir. Özellikle kendi zamanında "*Yeryüzü Halifesi*" ünvanıyla anılan Kanûnî Sultan Süleyman, toprakların tamamının mîrî araziye

[99] Gökbilgin, a.g.e, s. 197.

[100] İnalcık, a.g.e, s. 146.

dönüştürülmesinde görüldüğü gibi, çıkarılan yasalarının meşruiyeti açısından müftî Kemal Paşazâde ve şeyhülislam Ebussuud'u da kararlarına dâhil etmiştir.[101] Zamanın anlayışı gereği Müslümanların temsilcisi halife olup, 1516 tarihînden itibaren Osmanlı padişahları bu manevî makamın da sahibi olmuşlardır. Dini hayatın bu kadar yoğun olmasına karşın Hristiyan, Musevî ve diğer inanaçlara mensup halka dini inançlarında serbestlik tanınmıştır.

Osmanlı devleti XV. asırdan itibaren kültürel hayatının en parlak devrini yaşamaya başlamıştır. Gerek, II. Mehmet ve oğlu II. Bayezid, gerekse bu dönemlerin Karamanî Mehmet, Fenârîzâde Ahmet, Çandarlızâde İbrahim ve Cezerî Kasım Paşa gibi, aynı zamanda âlim olan vezirleri, ilim erbabını ve şairleri himaye etmişlerdir. Aynı izi takip eden Yavuz Sultan Selim gibi, kendisi de şair olan Kanûnî Sultan Süleyman, ilim ve kültür erbabına değer vermiş ve bu alandaki gelişmeleri desteklemiştir.[102] Bu nedenle, her alanda olduğu gibi, Kanûnî devrinde Türk edebiyatının da oldukça ileri düzeylere ulaştığını söylemek mümkündür. Bu ilerlemenin arka planında Türk edebiyatının XV. asırdan itibaren belirli bir gelişme seyrine girmiş olması yanında, ilim erbabının, şair ve edebiyatçıların Kanûnî tarafından gözetilmiş olmalarının etkisi büyüktür.[103] *Kelîle ve Dimne* mütercimi Vâsi Âlisi adıyla bilinen Alâeddin Ali Çelebi (Filibevî) *Hümâyûnnâme* adlı tercümesini Padişaha sunduğu zaman, Padişah eseri bir gecede okumuş ve Filibevî'yi Bursa kadılığına tayin ederek taltif etmiştir. Bu örnek onun edebiyata verdiği değerin bir

---

[101] Gökbilgin, a.g.e, s. 197.

[102] Uzunçarşılı, a.g.e, II, s. 591-595.

[103] Hammer, a.g.e, c. 3, s. 13; Ali Yılmaz, *Kanûnî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1996, s. VIII.

kanıtı olarak görülmelidir. Kanûnî'nin de "*Muhibbî*" mahlası ile yazdığı divanı vardır.[104]

Bu dönem şairleri gazel ve kaside tarzında İran şairleriyle yarışır haldedir. Zatî, Hayalî, "*sultânu'ş-şuara*" unvanını almış olan Bakî, Fuzûlî gibi şairler Türk şiirinin altın dönemini oluşturmuş şahsiyetlerdir. Yine, Taşlıcalı Yahya, Lâmi'î, Çelebi Sehî, Latîfî, Ahdî aynı dönemin önde gelen simalarıdır. Kanûnî döneminde sadece İstanbul'da iki yüzü aşkın olmak üzere ülkenin önemli merkezlerinde çok sayıda şairin mevcudiyeti ilgili eserlerde belirtilmektedir.[105] Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi'nin te'lif ettikleri şuara tezkireleri ile Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr* adlı eserinden, o devirde yaşayan şâirlerin miktarı hakkında bir fikir edinilebilir. Yine bu dönemde çeşitli mevzularda mensur eserler ortaya koyanlar yanında, tarih sahasında eserler yazmış olan pekçok kıymetli bilim adamı yetişmiştir. Tahkikini yaptığımız yazma eserin sahibi Celalzâde Salih Çelebi ve çağdaşı olan Kemâl Paşazâde, Celalzâde Mustafa, Hoca Sadeddin Efendi, Lutfî Paşa, Selânikli Mustafa Efendi ve Âlî gibî simalar aynı dönemde yaşamışlardır.[106]

Sonuç itibariyle, eserin yazıldığı dönemi anlatan bu özet bilgiler yanında, Osmanlı Devletinin dış siyasetteki ağırlığına vurgu yapan şu cümleler genelde devletinin gücünü de dile getirmektedir: *"Kanûnî Sultan Süleyman dönemindeki Osmanlı Devletinin gücü ve itibarı Avrupalı tarihçileri şaşırtmıştır. D'Ohsson'dan en modern tarihçilere, mesela büyük bir dünya tarihi yazmış olan Belçikalı Pirinne'e*

---

[104] Günay Kut, "Anadolu'da Türk Edebiyatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, c. II, s. 44.

[105] Abdulkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, (Türk Şiirinin Altın Çağı ve Kanûnî Sultan Süleyman), İstanbul 1980, s. 40.

[106] Gökbilgin, a.g.e, 199-212.

kadar eski ve yeni müellifler, Türkiyenin bu devirde Almanya, Rusya, Lehistan ve Venedik gibi Avrupa'nın büyük devletlerinden vergi alması ve Fransa'yı himayesi altına alması üzerinde bilhassa durmaktadırlar.(…) Bu suretle Türk nüfuzunun erişmediği pek az devlet kalıyordu. XVI. Asırda hiçbir mühim mesele yoktu ki Osmanlı Devlet politikası ilgilenmesin ve ağırlığını hissettirmesin."[107]

B. ESERİN VE NÜSHALARININ İNCELENMESİ

Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarîh-i Sultan Süleyman isimli eseri Cenâb-ı Hakk'a hamd, Hz. Peygambere salâvat ile başlamakta ve dört halifenin isimleri de zikredilmektedir. Kanûnî'nin cülusu, Canberdi Gazâlî İsyanı, Belgrad Seferi, Rodos Seferi, Mısır'da cereyan eden olaylar, Mohaç Seferi ve Anadolu'daki isyanlar anlatıldıktan sonra padişahın Vize taraflarına yaptığı av ile eser sona ermektedir.

Uzunçarşılı çalışmasında söz konusu eserden bahsederken; "*Bu isimde bir eser henüz görülmemiştir. Bunun yukarıda zikredilen* (Belgrad Fetihnâmesi, Rodos Fetihnâmesi ve Tarîh-i Budin) *tarihleri olması muhtemel olduğu gibi biraderi Mustafa Çelebinin Tabakât ül-Memâlik adlı eserinin bunun olduğunun zan edilmesinden ileri gelmiş olmalıdır*"[108] diyerek, böyle bir eserin olmadığı kanaatini ortaya koymuştur.

Yurdaydın, söz konusu yazma ve nüshaları hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Eserin bilinen tek yazma nüshası ise Leipzig Stadbibliothek'tedir. (H.O. Fleisher et F. Delitzsch S. 522, Nr: 12) Ayrıca Salih Çelebi'nin müstakil eserleri arasında*

---

[107] Yaşar Önen, "Süleyman II, Han, Sultan, Gazi, Büyük, Muhteşem, Kanûnî" *Türk Ansiklopedisi,* XXX, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1981, s. 77.

[108] Uzunçarşılı, a.g.m, s. 429.

zikredilen "Tarih-i Feth-i Budin/Mohaçnâme" (Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed nr. 3096 Revan nr.1280), "Fetihnâme-i Rodos" (Viyana, Nationalbibliothek H. nr.l59) ve "Belgrad Fetihnâmesi" adlı eserlerinin "Tarih-i Sultân Süleyman/Süleymannâme" adlı eserinin bölümleri olduğu zikredilmektedir." [109]

Yurdaydın diğer araştırmacılardan farklı olarak, Celalzâde'nin, Belgrad, Budin, Rodos fetihnâmelerinden "*Gerçek olan ise, aslında sadece bir eserin muhtelif kısımlarının muhtelif istinsahlarının bulunmasından ibaret idi*" şeklinde bahsederek "*Bildiğimize göre onun tarihe ait sadece iki adet eseri vardır. Bunlardan biri Târih-i Mısr, diğeri de Târîh-i Sultan Süleyman adını taşımaktadır*" demiş, gerek kaynak eserlerin gerekse yerli ve yabancı yayınların ışığında bu konudaki kanaatini ortaya koymuştur. Felix Tauer'in eser hakkında verdiği bilgilere dayanarak kanaatini ortaya koyan Yurdaydın, eserin başlangıç ve bitiş cümleleri ile muhtevası hakkında bilgi verdikten sonra eserin bilinen başka tam bir nüshası olmadığını belirtir.

Salih Çelebi'nin Tarîh-i Sultan Süleyman isimli eseri konusunda araştırmacılar arasındaki farklı söylemlerin, Leipzig Şehir Kütüphanesi'nde bulunduğu ifade edilen 197 varaklık yazma hakkında net bir bilgi olmamasından kaynaklandığını söylemeliyiz.

Gerçekten de yaptığımız taramalarda eski kaynaklarda esere ait her hangi bir kayda rastlayamadık. Bunun da ötesinde, eserin yurtdışına ne zaman ve ne şekilde çıkarıldığı konusunda da her hangi bir bilgi mevcut değildir.

Araştırmacılar tarafından Celalzâde'nin tarihe dair Belgrad Fetihnâmesi, Rodos Fetihnâmesi, Târih-i Budin, Târih-i Sultan Süleyman ve Târih-i Mısr-ı Cedîd

---

[109] Yurdaydın, a.g.m, s. 8.

olmak üzere beş adet eserinin olduğu zikredilirken, söz konusu fetihnâmelerin ayrı ayrı eserler değil, Târîh-i Sultan Süleyman'ın bazı bölümleri olduğunu söyleyen Yurdaydın tarafından bu konuda doğruya en yakın yaklaşım ileri sürülmüştür.

Çalışmamız doğrultusunda yaptığımız tesbitlerimize göre, Salih Çelebi'nin tarih alanında sadece iki adet eserinin olduğunu belirtmeliyiz. Bunlardan biri tez konumuz Târîh-i Sultan Süleyman, diğeri de Târih-i Mısr-ı Cedîd adlı, Mısır'ın kültür ve medeniyet tarihiyle ilgili, araştırmaya dayalı bir çalışmadır. Müellifin Belgrad Fetihnâmesi, Rodos Fetihnâmesi, Tarih-i Budin, Tarih-i Sultan Süleyman ve Tarih-i Mısr-ı Cedîd adlı eserleri ise Târîh-i Sultan Süleyman'ın farklı bölümleri değil, her üçü de yazmanın baştan itibaren varak 7a'nın sonlarına kadar olan kısmı ile varak 92b itibariyle eserin geriye kalan bölümünü içeren ve birbirinin aynı olan nüshalardır.

1. Eserin İsmi Meselesi

Şehnâme türü bir eser olan yazmada müellif, kitabın adı hakkında herhangi bir beyanda bulunmamıştır. O dönemde telif edilen eserlere bizzat müellifleri tarafından oldukça abartılı isimler verilmesi yaygın bir uygulama iken, Salih Çelebi'nin eserini isimlendirmemiş olması dikkat çekicidir. Eserin yurtdışından getirtmiş olduğumuz asıl nüshasının üzerinde, kimin tarafından yazıldığı belli olmayan "*Tarih-i Sultan Süleyman an Te'lîfi Celalzâde Salih Efendi rahmetullahi aleyh*" ibaresi bulunmaktadır. Müellifin kendi kalemiyle telif ettiği yazmanın yazı şekliyle benzerliği bulunmayan bu ibarenin, tasnif esnasında yapılmış bir isimlendirme olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, eserin Kanûnî'nin hayatını ele alması ve kendi çağının şehnâme/süleymannâme vb. eserleriyle aynı türden olması nedeniyle, yazmamızın "Tarih-i Sultan Süleyman" olarak adlandırılması bizce en isabetli olanıdır.

Eserin nüshalarının isimlendirilmesinin de asıl metinle bir ilgisinin bulunmadığı, aynı bölümleri anlatan söz konusu nüshaların ayrı ayrı isimlerle adlandırılmış olmasından anlaşılmaktadır. Tahkikte "A" nüshası olarak isimlendirdiğimiz nüshanın üzerinde "*Menâkıb-ı Üngürüs Celalzâde İnşâ kerd*" ibaresi, "R" nüshası olarak isimlendirdiğimiz nüshanın üzerinde "*Kitâb-ı Târîh-i Budun, Te'lîf-i Mevlânâ Salih Birâder-i Merhûm Şâmî Beğ Dest-i Hatt-ı Mezbûr*" ibaresi ve "Ü" nüshası olarak isimlendirdiğimiz nüshanın üzerinde de "*Târîh-i Budun"* ibaresi mevcuttur. Ancak bu üç eser yazı türleri farklı olmakla birlikte bazı ayrıntılar dışında birbirinin aynısıdır.

Başlangıçta her biri ayrı seferleri konu alan müstakil eserler gibi telakki edilen bu nüshaların hiçbirinin metni içinde şu ya da bu şekilde adları kaydedilmemiştir. Yazmalar, muhtevasına göre sonradan araştırmacılar tarafından adlandırılmış olup nüshadan nüshaya isimleri değişmektedir.

2. Eserin Nüshalarının Tanıtımı

Yaptığımız incelemede, müellifin Belgrad Fetihnâmesi, Rodos Fetihnâmesi ve Tarih-i Budin diye ayrı ayrı eserler olduğu zannedilen söz konusu yazmaların üçünün de Tarih-i Sultan Süleyman isimli eserimizin belirli bir bölümünün istinsah edilmiş üç nüshası olduğunu gözlemledik. Bir tanesi *Menâkıb-ı Üngürüs* ve diğer ikisi *Tarih-i Budin* ve *Tarih-i Feth-i Budin* olmak üzere farklı isimlerle adlandırılan bu yazmaların her üçünün de aynı savaşları/bölümleri anlatan nüshalar olduğu görülmektedir.

Asıl yazmamız nesih hat ile yazılmış, nüshaların her biri farklı karakterde olmak üzere üçü de ta'lik yazı ile kaleme alınmıştır. A nüshası olarak

adlandırdığımız yazmada, diğerlerinden farklı olarak, Budin'den getirilip Atmeydanı'na dikilen heykellerin bir müddet sonra imha edildiğinden bahsedilmesi, bu yazmanın daha sonra kaleme alındığına dair bir delil teşkil etmektedir.[110] Yazmamızın R nüshası varak 80b'de: *"...Bu evrakın kitabet-i pür-kusûru münşi-i hakiri Salih b. Celâl elinde tamam olub tarih-i hicretin dokuz yüz otuz altı senesi evâsıt-ı zilhicce-i mübarekede daru's-saltanat-ı İstanbul'da vaki' oldu.*" kaydı bulunmaktadır. Bu kayda göre Yurdaydın tarafından ifade edilen "…*Celalzâde Salih'in Süleymannâme (Tarih-i Sultan Süleyman) adlı eserini meydana getiren konuların, Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi'nin verdikleri bilgilere de uygun bir şekilde, ayrı ayrı müstakil eserler gibi kaleme alınmış olduklarını düşünmek mümkün olmaktadır*" kanaatinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü içerdiği bu fark nedeniyle en azından A nüshası, işaret edilen ilaveler eklenerek diğer nüshalardan daha sonra asıl metinden veya nüshaların birinden istinsah edilmiş olmalıdır. A nüshası üzerinde müellif istinsahı olduğuna dair bir kayıt da bulunmamaktadır. Bu durum Leipzig nüshasının asıl nüsha olup diğerlerinin ondan istinsah edilmiş olduğu kanatimizi desteklemektedir. Her üçü de aynı olan bu eserlerin farklı isimlerle anılmasının sebebi, her üç kitabın da muhtevasının aynı olmasına rağmen

---

[110] Târîh-i Sultân Süleyman, 169a-171a'da ordunun Budin'den göçmesinden önceki olaylar anlatılırken geniş bilgi verilen ve İstanbula nakledilip Atmeydanına dikildiği bildirilen tunç heykellerden bahseden bölüm, karşılaştırmasını yaptığımız A nüshasında aktarılırken "*Sonradan zikrolınan sûretlerün vech-i meşrûh üzre nasbından rây-ı âlem-ârâda nev-ü kerâmet mülâhaza olınmağla emr-i hümâyûn olup üçin dahi ol amûd-ı ruhâm üzerinden indirdiler. A'zâların hard-u hâm idüp tûc-u nühâsından niyet-i cihadile âlî toplar dökülmeğe emrolındı. Amud-ı mezbûr hâliyâ dahi Atmeydanında hâli üzre bâkîdir. Ammâ zikrolınan şemi'dânlar kemâ kân yerlerinde sabit olup*" şeklinde daha sonra söz konusu heykellerin uğradığı akibet de anlatılmaktadır. Bu konuda bkz: III. Ahmet Nüshası 61a.

müstensihler tarafından içerisinde öne çıktığını düşündükleri bir konuya göre değişik isimlerle isimlendirilmiş olması ve daha sonraki araştırmacıların, eserlerin muhtevasını incelemeden sadece üzerindeki isimlere bakarak değerlendirmede bulunması şeklinde izah edilebilir.

a. Leipzig Nüshası (Asıl Metin)

İyi bir hattat olan müellif eserini bizzat güzel bir nesih yazı ile kaleme almış ve tamamını harekeleyerek metnin okunması konusunda büyük kolaylık sağlamıştır. Deri ile ciltlenmiş olan kitabın iç kapağı kâğıt ile kaplanmış ve mikleplidir. İlk varakta "Târîh-i Sultan Süleyman an-Te'lîf-i Celalzâde Sâlih Efendi rahmetu'llahi aleyh" ibaresi ve çeşitli şiirler yer almaktadır. III. Ahmet nüshasında olduğu gibi bu nüshada da istishâb kaydına rastlanılmamaktadır. Varak 1b ile başlayan metnin üstünde tezhîbli bir serlevha bulunmaktadır.

Diğer nüshalarda oduğu gibi bu nüsha da metin, "*İlâhî keyfe eşkuruke ve'ş-şükru eydan min-ni'amâ'ike*" beytiyle başlamış, ayetler, hadisler, konu başlıkları ile beyt ve nazm gibi şiir başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca sayfa kenarlarında bazen metnin yazıldığı kaligrafi ile ve bazende başka kaligrafilerle yazılmış derkenarlara rastlamaktayız. Her sahifesinde 15 satır bulunan nüshamız 197 varaktan ibarettir. Yurtdışında olan yazmanın temin edilmiş mikrofilmi üzerinde çalışma yapılmış olup ebatlarını ölçme imkânı bulunamamıştır. Kâğıt âharlı olup, nemden kaynaklanan yer yer renk değişiklikleri mevcuttur. Eser,

"*Bu du'ânın kılmagıl redd-i sâ'ilin*

Müstecâb it Yâ-mücîbe'-sâ'ilîn" beytiyle bitmektedir.

b. Topkapı III. Ahmet Nüshası (A. 3096)

Nüsha, ebru ile ciltlenmiş olup sırtı kahverengi deri ile kaplanmıştır. İç kapak vişne çürüğü renginde bir kağıt ile kaplanmış ve cilt nerede ise kopmak üzeredir ve yer yer kurt yenikleri göze çarpmaktadır. İlk varakta "*Menâkıb-ı Sefer-i Üngürüs ki Celâl-zâre inşâ-kerd*" ibaresi bulunmaktadır. Daha sonraki varakta sırasıyla "Târîh-i Budun", III. Ahmet'in vakıf mührü [el-hamdü li'llâhi'l-lezî hedânâ li-hâzâ vemâ-künnâ li-nehtediye levlâ-en hedâna'llâh Ahmet b. Mehmet, Vakıf Yâ Allâh (tuğra şeklinde)], "Menâkıb-ı Üngürüs Celalzâde inşâ-kerde [satır] 17" ibâreleri bulunmaktadır.

Nüsha, diğerleri gibi "*İlâhî keyfe eşkuruke ve'ş-şükru eydan min-ni'amâ'ike*" mısraıyla başlamış ve ayetler, hadisler, konu başlıkları ile beyt ve nazm gibi şiir başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olup bitiş mısrası şöyledir:

"*Bu du'ânın kılmagıl redd-i sâ'ilin*

Müstecâb it Yâ-mücîbe'-sâ'ilîn."

Eser üzerinde yer yer derkanarlar olup bazı yerlerde mürekkep dağılmalarına rastlanılmaktadır. Tamamı 78 varak olan bu nüshamızın her sahifesinde 17 satır mevcut olup üzerinde istishâb ve temellük kaydı bulunmamaktadır.

c. Topkapı Revan Nüshası (1280)

Kitap vişneçürüğü renginde deri ile ciltlenmiş ve sırt kapağı sarı bir deri ile yapılmıştır. Üzerinde şemse mevcuttur. Cilt oldukça dağılmış ve tamire ihtiyacı vardır. İç kapak yeşil renkli bir bez ile kaplanmıştır.

İç kapakta "*Târîh-i Feth-i Budun ez-Münşe'ât bi-dest-i hatt-ı Sâlih b. Celâl ufiye anhu*" kaydı bulunmaktadır. Hemen bu kaydın altında kırmızı mürekkeple

yazılmış Türkçe ve Farça şiirler yer almaktadır. Daha sonra gelen varakta ise "*Kitâb-ı Târîh-i Budun, Te'lîf-i mevlânâ Sâlih birâder-i merhûm Nişâncı dest-i hatt-ı mezbûr*" ibâreleri ile birlikte temellük ve istishâb kayıtları yer almaktadır. Ayrıca bu sayfada Sultan III. Mustafa'nın mührü de bulunmaktadır. Bunların dışında "*Târîh-i Feth-i Budir der-zamân-ı Sultân Süleyman bi-hatt-ı ta'lîk satır 17*" şeklinde başka bir kayda daha ratlamaktayız. Bu nüsha da diğer nüshalarda olduğu gibi "*İlâhî keyfe eşkuruke ve'ş-şükru eydan min-ni'amâ'ike*" mıraıyla başlamış va ayrıca ilk varakta derkenarda "*Kâtîbî Fermâyed*" başlığıyla Farsça bir şiir yer almaktadır. Ayetler, hadisler, konu başlıkları ile Beyt ve nazm gibi şiir başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olup kâğıdı âharlıdır. Sayfaların üst kısımlarında ise ıslanmadan kaynaklanan sararmalar mevcuttur. Son sayfa;

"*Kalem sü'bândırır gûyâ elinde*

Bu mucize gösterir fir'avn-ı hasma" beytiyle bitmektedir.

Arıca son varakta; "*Bu evrâkın kitâbet-i pür-kusûru münşî-i hakîri Sâlih b. Celal elinde tamâm olup târîh-i hicretin dokuz yüz otuz altı senesi- evâsıt-ı Zilhicce-i mübârede Dârü's-Saltana-i İstanbul'da vâki' oldu. Rahmet ol kerîmin cânına ki bu fakîri du'â-yı hayırla yâd eyleye*" şeklinde kitâbet kaydı bulunmaktadır. Bu tarih bize kitabın hangi tarihte yazıldığı konusunda bilgi vermektedir. Âharlı kağıda yazılmış olan bu nüsha 81 varaktır. Her sahifesinde 17 satır mevcuttur. Eserin mikrofilmi talep edilerek çalışmaya başlanmış olup daha sonra kütüphanede başlayan tadilat nedeniyle muhafaza altına alınan yazmayı görmek ve ebatlarını tespit etmek mümkün olmamıştır.

d. Üniversite Nüshası (T. 1285)

Nüsha ebrû ile ciltlenmiş, sırtı siyah ciltbezi ile, iç kapak ise açık mavi kâğıt ile kaplanmıştır. İç kapakta istishâb kayıtları yer almaktadır. Dergâh-ı Âlî topçularından Hüseyin Besîm ve Etıbbâ-yı Hâssadan Abdülhak'ın isimlerini istishab kayıtlarında görüyoruz. Daha içerideki kapakta ise Celalzâde Salih Çelebi'nin biyografisi ile ilgili bir paragraf yer almaktadır.

Kitabın ilk sayfası "*Sultan Süleyman merhûmun Târîhidir. Li-Salih b. Celal*" ibaresi yer almaktadır. Diğer nüshalarda olduğu gibi "*İlâhî keyfe eşkuruke ve'ş-şükru eyzan min-ni'amâ'ike*" mısrasıyla başlar. Nazm, beyt gibi şiir başlıklarıyla normal konu başlıkları ve Ayet ile hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazı stili rik'adır. Kitap daha önce ıslanıp kurumuş olduğu için bütün varaklarda sahifenin rengi değişip, sararmıştır. Âharlı kâğıda yazılmış olan eserin her sayfası sıkça yazılmış 23 satırdan ibarettir ve tamamı 47 varaktır.

Kitabın normal ebâdı; 22,5x15,5 cm. ve sayfaın içerisindeki yazının ebadı ise 16x10 cm.'dir. Sayfalarda yer yer derkenarlar mevcuttur. Son sayfa;

"*Kalem sü'bândırır gûyâ elinde*

Bu mucize gösterir fir'avn-ı hasma" beytiyle bitmektedir. Kitabın cilt bağlantı yerlerinde yer yer kurt yeniklerine rastlanmaktadır.

e. Viyana Nüshası

Bu nüshanın aslını görmek mümkün olmamıştır. Viyana'dan (Nat. Bib. H.O.159) getirtilen mikrofilmi iyi çekilememiş olduğundan okumakta güçlük çekilmiştir. Yaptığımız tetkik ve değerlendirme sonucunda Viyana nüshası olarak bilinen yazmanın, Tarih-i Sultan Süleyman'ın Rodos seferi ile Belgrat'ın fethini

içeren bölümlerini özet olarak birlikte içerdiği görülmüştür. İki ayrı bölümden oluşan yazmadaki Kostantiniyye Fetihnâmesi adlı birinci eserin Celalzâde Salih'e değil, Tacizâde Cafer Çelebi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Yazma üzerinde sonradan yazıldığı anlaşılan iki farklı numaralandırma mevcuttur. Başlangıç sayfasından önceki boş varakta "*Celalzâde merhum Salih Efendinin münşeatından Rodos kal'ası fetihnâmesidir*" şeklinde bir not mevcuttur. Kanaatimizce bu kayıt, söz konusu nüshanın Celalzâde'nin kaleminden çıkmamış olduğunu göstermektedir.

Nüshanın ilk iki sayfası özel bir giriş şeklinde yazılmış olup asıl nüsha ile bir benzerliği yoktur. İkinci sayfanın son satırından itibaren, asıl nüshanın 16a varak sonu itibariyle Belgrat seferini anlatan bölümle başlamaktadır. Ancak bu nüshada, diğer üç nüshanın aksine, Tarih-i Sultan Süleyman ile metin tesisinde kullanabileceğimiz bir benzerliğin olmadığını gözlemledik. Süleymannâme'ye göre pekçok yerinde eksik ve fazla[111] kısımlar mevcut olup, yer yer asıl nüshada

---

[111] Viyana nüshasındaki fazlalıklara bir örnek: "*Çün hazret-i şehriyâr-ı devlet-medâr ve hüdâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr âşir-i Osmâniyân sultân-ı selâtîn-i cemâl sâhib-kırân-ı âlem mevle'r-Rum ve'l-Arab ve'l-Acem el-gâzî fî sebîlillah el-mücâhid li i'lâm-i kelimetillâh rağım-ı unful-muânidîn kâsir-i suyûfu'l-mucahıdîn*,

Beyt:

Padişâh-ı dîn-penâh ve hüsrev-i gîtî-sitân

Hüsrev-i gîtî-sitân ve padişâh-ı dîn-penâh

Es-sultân ibni's-sultân Sultân Süleynab hân ibnu's-sultân Selim hân halledellahu mülkehû ve ebbese saltanatahû vüfûr-u akl ve kemâl-i nefs-i kudsiyyesinden serîr-i hilâfet-i semâ-rif'ati milk-i rûmî ki". (Bu bölümde yazılmış olan bu beyit, asıl nüshada varak 7b'nin sonunda geçmektedir.)

Mısra':

همچو خال رخ هفت كشور استهمچو خال رخ هفت كشور است

Bkz, Viyana nüshası, 22a.

bulunmayan Türkçe veya Farsça şiirler ilave edilmiş ve bazı yerlerde de farklı ayetlere yer verilmiştir.[112] Özellikle, Süleymannâme'de ve diğer nüshalarında mevcut olan, "*Bu Dâsitân*…" şeklindeki bölüm başlıklarına hiç rastlanmamaktadır. Söz konusu yazma bu görüntüsüyle, asıl yazmanın bir nüshası olmayıp Üngürüs seferi ile Rodos seferi bölümlerinin bir özeti şeklindedir. Yazmayı gördüğünü ifade eden araştırmacıların kanaatine göre de eser bir nüsha olmaktan ziyade özet karekteri taşımaktadır.[113]

3. Eserin Yazılış Tarihi

Tarih-i Sultan Süleyman adlı asıl nüsha içerisinde, eserin yazılış tarihine dair her hangi bir kayıt mevcut değildir. Bu nüsha hakkında ilk bilgileri veren Fleischer, yazılış tarihi hakkında bir bilgi yazmamışken, daha sonra aynı nüshayı gözden geçiren Felix Tauer bunun 935/1528 yılında yazılmış olduğunu belirtmiştir.[114] Kitabında Tarih-i Sultan Süleyman'a yer veren Babinger de eser hakkında kısa bilgi verdikten sonra, Muharrem 935/Eylül 1528 de padişahın Vizeden dönüşü sırasında yazıldığını söylemektedir.[115]

Kimi araştırmacılar eserin, başlangıçta bir bütün teşkil edecek şekilde yazılmış olabileceğini, Kanûnî'nin sadece bir seferi üzerinde duran diğer yazma nüshaların ise, asıl eserden belli maksatlar için sonradan kopya edilmiş olabileceklerini söylemektedirler.[116] Araştırmacıların bu kanaate varmalarında belirgin olarak, Revan ve

---

[112] Viyana Nüshası, 21b-22a.

[113] Bkz. Yurdaydın, a.g.m, s. 11.

[114] Bkz. Yurdaydın, a.g.m, s. 6.

[115] Bkz. Babinger, a.g.e, s. 112.

[116] Bkz. Yurdaydın, a.g.m, s. 9.

Viyana nüshalarının başlarında bulunan "*Celalzâde merhum Salih Efendi'nin Münşe'âtından", "Musannıf nüshasından"* kayıtları etkin olduğu söylenebilir.

Tarih-i Sultan Süleyman'ın, "R" nüshası olarak adlandırdığımız "Tarîh-i Budun" isimli Revan nüshasının sonunda "*Bu evrâkın kitâbet-i pür kusûrı (…) Salih b. Celal elinde tamam olup tarih-i hicretün dokuz yüz otuz altısında evâsıt-ı zi'l-hicce-i mübarekde* (1530 Ağustos) *Dâru's-Saltanat-ı Istanbul'da vaki' oldı. Rahmet ol kerîmün canına ki, bu fakîri duâ-yı hayrile yâd eyleye.*" şeklinde bir yazı bulunmaktadır. Bu notu Celalzâde'nin kendinin yazdığı ifadesinden anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak asıl nüshanın bu tarihten önce yazılmış olması gerekmektedir.

Nitekim padişahın Vize taraflarında ava gitmesini anlatan eserin son bölümünün başında "*Dokuz yüz otuz beşinci târîh-i ferhunde-fâlün mâh-ı Muharremü'l-harâmında*" ibaresiyle, yine bu başlığın hizasında metin dışında ayrı bir kaligrafi ile yazılmış "*şikâra çıkduğumuzun tarihidir: sene 935*" ibaresi, Celalzâde'nin padişahla birlikte zikredilen tarihte ava katıldığını göstermektedir. Bu derkenarın, eserin yazılışından sonra ilave edilmiş olduğunu düşünürsek, Süleymannâme'nin -en erken- aynı senede yani 935/1528'de yazılmış olabileceğini söyleyebiliriz. Müellif, Revan nüshasını bu tarihten sonra 936 yılında İstanbul'da yazmıştır. Yazmanın Üniversite nüshasının sonunda diğerlerinden farklı olarak yaklaşık iki sayfadan oluşan bir şiir mevcuttur. Şiirin sonunda ise: "*Bu târih-i garrânın her destânı bir nigâristan olup sahâyif-i rengîn üzre hezâr sanâyi'-i bedâyi'le ârâyiş olunmuştur. Ma'rifet gülistânına dîde-i insâf açan suhan verlere ma'lûmdur. Türkî dilde yazanın kufl-i su'ûbetini açmakta zebân-ı fusehâ lâldir. Bunun misli nakş-ı dil-ârâ cihân sahâyifi üzre bir dahi yazılmış değildir.*" Şeklinde bir takdim ve bir bitiriş şiiri vardır. Nüshanın en sonunda yer alan bu şiirin bir beyti

şöyledir:

Bunu bu resme kim nakş etdi Sâlih

Girüp a'dâ ile meydân-ı remze.

Bu beyitteki ifadeden hareketle, bu nüshanın müellif tarafından yazıldığı ve ilave kısmını dikkate aldığımızda da asıl nüshadan sonra yazılmış olduğu kanaati oluşmaktadır.[117] III Ahmet nüshasının ise, diğer nüshalara göre eser içerisindeki farklı ilave bilgilerden[118] hareketle onlardan daha sonra yazılmış olduğunu söyleyebiliriz.

4. Eserin Telif Sebebi

Salih Çelebi, Sultan Süleyman'ın adının ve eserlerinin unutulmaması ve hayırla anılması için bu eseri yazdığını belirterek eseri yazma amacını bildirmektedir.

Müellif, "Kendine nimet verilenin, nimeti verene şükretmesi vaciptir" şeklinde tercümesini verebileceğimiz Arapça bir deyişi zikrederek, adil sultana teşekkür edilmesinin "*âmme-i berâyâ ve kâffe-i re'âyâya sâdis-i ferâ'iz-i hamse*" olduğunu ifade etmektedir. Salih Çelebi, bu teşekkür görevini yerine getiren "*fırka-i fukarâ*" olarak isimlendirdiği gruba değinerek, bunların iki taife olduğunu, birincisinin "*emr-i mezkûrları zamân-ı ömrlerine maksûr*" olarak vasıflandırdığı "*tâ'ife-i sulahâ ve ulemâ*" olduğunu, diğerinin ise bir şair ve edip olarak kendinin de içerisinde bulunduğu "*tâ'ife-i nâzımân-ı dürer-i belâğat"* olduğunu söylemiştir. Müellif, bu sözlerini müteakiben, *"beyâz-ı sahâyif-i ezmânı şehriyârân-ı nâmdârun nukûş-ı mehâsin-i âsârıyla nigâristân-ı mânîye döndirüp riyâz-ı sahâyif-i devrânı*

[117] Bkz. Üniversite Nüshası, 46-47.

[118] Bu konuda bkz: III. Ahmet Nüshası, 61a.

anlarun zikr-i cemîlleri envârıyıyla nûrânî eylemişlerdür ve bî-gümân bu asl-ı du'â-yı hayr ve zikr-i cemîl kemâ-kân üstüvâr olup sahîfe-i edvâr üzre ebedî pâyidâr olur" cümleleriyle edebiyat erbabının yüceltici sözler sarfetmektedir. Müellif bu düşüncesine delil olarak ta Sultan Mahmûd Sebüktekin'in saltanatının izlerinden sadece dönemin şairlerinden Utbî'nin eseri ve Deylemiyân ile Cengiziyânîden de Ebu İshâk Sâbbî'nin yazdıklarının baki kalmış olduğunu söylemektedir. Müellif, tercümesini "*O padişahlar ki güzel isimler kazanmışlar… Gittiler, ve onlardan yadigâr olarak sadece o güzel isimler kaldı. Onlar bu karanlık toprağa konuldular, kayboldular.,. Lakin onlara söylenen övgüler gizli kalmadı*" şeklinde verebileceğimiz Farsça bir şiirle de sözünü destekleyerek, Padişaha duyduğu şükranın bir ifadesi olarak ve aynı zamanda onun adının baki kalması için bu eseri kaleme aldığını dile getirmektedir.[119]

Salih Çelebi kendi ismini de zikretmiş olduğu bölümde , "*Ve bu bende-i pâyimâl Sâlih ibn-i Celâl dahi anlarun isr-i sa'âdet-eserlerince ol emr-i bedî'a ikdâm idüp, ol tâc-dâr-ı saâdet-yârın ibtidâ-yı saltanatları zamanından bu gazâ-yı meymûn ve sefer-i hümâyûn tarîhine gelince, vâkî olan havâdisi dest-i aklâmı sebuk-hirâmla benân-ı beyâna getürdi*." cümleleriyle geçmiş şair ve ediplerin yolunu takip etmek suretiyle eseri yazmış olduğunu ifade etmiştir[120]

Müellifin eserini yazmasının bir diğer önemli sebebi de kanaatimizce Kanûnî ve İbrahim Paşa'nın iltifatlarına mazhar olmaktır. Nitekim şu cümleler bu kanaatimizi desteklemektedir:" *ve lîkin recâsı vâsıkdur, eger bu du'â-yı ber-karâr ve*

---

[119] Salih Çelebi, Metin, 3a-b.

[120] Salih Çelebi, Metin, 6b.

senâ-yı pâyidâr pâdişâh-ı âlem-penâhun nazar-ı iltifâtına irüp hazret-i paşa-yı kâm-yâbun terbiyyet-i âlî-rütbetine mukârin ola, meğârib ü meşârık-ı âlemde gül-deste-i çemen-i cân ve nîreng-i nakş-ı sahîfe-i revân ve şemâme-i encümen-i fudalâ-yı zamân ola"[121]

5. Eserin Kaynakları

Eserin incelemesinde, müellifin doğrudan yararlandığını söyleyebileceğimiz bir kaynak ismine rastlanamamıştır. Ancak, Süleymannâmelerin genelinde görüldüğü gibi onun da Kur'an-ı Kerim, yer yer hadisler ve bazı sözlü veya yazılı kaynaklardan yararlandığını görüyoruz. Padişahın ordusuyla birlikte Budin'den ayrılışını anlatan bölümde anlatılan tunçdan heykeller hakkında tafsilatlı bilginin "İskendernâme"[122] adlı kitabta bulunabileceğini belirttikten sonra, heykeller hakkında naklen vermiş olduğu bilgilerden[123] hareketle, bazı yerel ve tarihî kaynaklardan istifade ettiğini anlıyoruz. Ancak, müellifin bire bir alıntı yaptığı bir kaynak veya bir eserden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Esasen Salih Çelebinin, eserlerinden Tarih-i Mısr-ı Cedid'i tanıtırken de değindiğimiz gibi faydalandığı kaynakların adlarını açıkça belirttiğine[124] şahit olmaktayız.

Çağının tanınmış edebiyatçılarından olan yazarın, anlattığı olaylara uygun olarak yazdığı şiirlerin büyük bir kısmının kendi eseri olduğu tahmin etmek mümkün olmakla birlikte, bazı şiirleri bir takım değişiklikler yaparak nakletmiş olabileceği de düşünülebilir:

---

[121] Salih Çelebi, Metin, 7a.

[122] Bkz. Ahmedî, a.g.e.

[123] Salih Çelebi, Metin, 169b.

[124] Salih Çelebi, *Târîh-i Mısr-ı Cedîd*, 2b; Uzunçarşılı, a.g.m, s. 431–432.

"*Düşmeni zinhâr gâfil çağlama*

Yakın anla sen anı dûr olsa da

Ger Nerîmân-ı zamân olsan dahi

Hor tutma ki sakın mûr olsa da "[125]

Bu şiirin üçüncü mısrasındaki Zaloğlu Rüstemin dedesi için kullanılan "Nerîmân-ı zamân" deyiminin, yazmamızın A ve R nüshalarında yine müellif tarafından "Süleyman-ı zamân" olarak değiştirilerek yazılmış olması, bunun muhtemelen bilinen bir şiirden asıl yazmamıza nakledildikten sonra, sözünü ettiğimiz nüshalarda ismin değiştirilerek uyarlanmış olabileceğini akla getirmektedir.

Padişahın Budin seferinden sonra İstanbul'a döndüğünde onu ziyarete gelmiş olan seçkin zümreden bahsederken "*Cümle ulemâ vü sulehâ, nücebâ vü nukabâ (…) ol cüvânbaht-ı kâm-râna lisân-ı Şeyhî'den -ki tarîk-ı nazmun pîr-i kebîridür- bu üslûbe du'âlar eylediler*" şekinde kullandığı ifadeden şiirin büyük üstadı olarak adlandırdığı "Şeyhî" mahlaslı şair Yûsuf Sinânüddin'i[126] de zikretmektedir. Ancak onun şiirlerinden alıntı yapıp yapmadığı konusunda bir tespitte bulunamadık.

İlk bakışta, müellifin bizzat gördüğü olayları anlatan bir üslupla eserini kaleme aldığı izlenimi uyanmaktadır. Bu durum, müellifin edebi anlatımdaki üstün başarısından kaylanmaktadır. Zira Celalzâde Salih'in hayatını incelediğimizde, onun,

---

[125] Salih Çelebi, Metin, 177a-b.

[126]Salih Çelebi, Metin, 181b. (Şeyhî, (834/1431) Kütahya'da yetişen büyük mutasavvıflardan olup Hacı Bayram-ı Velî'nin talebelerindendir. İsmi, Sinân b. Mecdüddîn b. Ahmed b. Seyyidî'dir. Doktor olduğu için, önceleri Hekim Sinân adı ile şöhret bulmuş ve şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullandığı için daha çok "Şeyhî" diye tanınmıştır. Zamanın tanınmış şâiri Ahmedî ile çağdaş olup Dîvân, Hârnâme ve Hüsrev-ü-Şîrîn adlarında üç eseri vardır. (Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*; c. 1, s. 69.)

Kanûnî 'nin savaşlarına katılmadığını, asıl nüshanın son başlığındaki derkenara göre sadece padişahın Vize'de yaptığı av gezisine katıldığını[127] ve yazdıklarını rivayete dayandırdığını görüyoruz. Nitekim bu husus, eserin muhtelif yerlerinde kullanmış olduğu "*ravi eydür*" "*Mengli Girây'dan mervîdür ki*" [128] vb. ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır. Bazı olayları anlatma tarzından da yine kendine ulaşan haber veya rivayetleri eserine aldığı anlaşılmaktadır. Tatar valisi Muhammed Giray Han'ın ölüm haberini aldığında bu duyumunu eserine şu ifadelerle kaydetmiştir: "*Ve bu esnâda tulû' iden havâdisdendür ki meğer vâlî-i vilâyet-i Tatar olan Muhammed Giray (…) bu esnâda vefât idüp sefer-i âhiret ihtiyarın eyled*i."[129]

Yazmanın Rodos'un fethi ile ilgili bölümünün üslûb itibariyle Bostan Çelebi'nin Süleymannâme'siyle büyük ölçüde benzerlik gösterdiğini, her iki eserde de aynı olaylar anlatılırken, söylenenleri bir delile dayandırma veya destekleme amacıyla çoğu zaman aynı ayetlerin kullanıldığını söyleyerek çağdaş olan iki müelliften Bostan Çelebi'nin eserinin bir kısmını Salih Çelebi'nin Rodos Fetihnâmesi'nden önce yazmış olduğu dikkate alındığında, Salih Çelebi'nin bu eseri yazarken Bostan Çelebi'den yararlanmış olabileceğini söyleyen araştırmacılar da vardır.[130]

Ancak, yaptığımız inceleme sonucunda, Rodos Fetihnâmesi isimli eserin Celalzâde Salih'in Tarih-i Sultan Süleyman adlı eserinin Rodos'un fethini anlatan bölümüyle aynı olmadığı ve Süleymannâme'nin Rodos ve Budin fetihlerini anlatan

---

[127] Salih Çelebi, Metin, 194b.

[128] Salih Çelebi, Metin, 34a, 41b, 69b.

[129] Salih Çelebi, Metin, 68a-b.

[130] Bkz; Yurdaydın, a.g.m, s. 11-12.

kısımlarından özet olarak yazılmış farklı bir eser olduğunu dile getirmiştik. Bu durumu göz önünde bulunduracak olursak, her iki eserin muhteva itibariyle birbirine benzerliği söz konusu olmakla birlikte Rodos Fetihnâmesi müellifimize ait olmadığı için, Celalzâde Salih'in Bostan Çelebi'den yararlanmış olduğu görüşünün isabetli olmadığı kanaatindeyiz.

6. Eserin Dil ve Uslûbu

Celalzâde Salih Tarih-i Sultan Süleyman adlı eserini Türkçe olarak kaleme almıştır. Ancak eser her ne kadar Türkçe olsa da, müellifin eserini yazarken dönemin edebî hayatına damgasını vuran Farsça'nın belirgin şekilde etkisinde kalmış olduğunu görüyoruz. Metni oluşturan kelimelerin nerdeyse büyük bir çoğunluğu Farsça ve bir kısmı da Arapça'dır. Kullanılan terkip ve tamlamalar bazen oldukça uzun olup ağır bir dille yazılmıştır. Eserin yazıldığı dönemin ve Süleymannâmelerin genel özelliği olan abartılı yazım belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Abartılı tasvirler ve övgü cümleleri aynı zamanda eserin edebî özelliğini ön plana çıkarmaktadır.

7. Eserin Metodolojisi

Tipik bir Süleymannâme olan eserde yer yer zikredilen tarihler, kronolojik olarak genel tarihe uygun ve doğru olmakla birlikte, tarihî olayların tenkidî anlatımından çok, resmi tarih yazım örneği ortaya konmaktadır. Celalzâde Salih eserinde öncelikli olarak padişahı ve yeri geldikçe de İbrahim Paşayı övmektedir. Övgüde bazen oldukça abartı yaparak meramını ifade için atasözleri, şiirler yanında sıkça ayet ve hadisler de kullanmıştır.

Padişahı ve vezir-i âzam İbrahim paşayı överken yahut da olayları tasvir

ederken, sırası geldikçe bunlarla ilgili ayet, hadis ve atasözleri yanda Türkçe, Arapça ve Farsça bol miktarda şiir ve deyişlerle sözüne kuvvet katmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Bütün bunlar da Salih Çelebi'nin iyi bir edebiyatçı olduğunun göstergesidir.

Eserde bazı tarihî olaylara atıflar yapıldığını da görmekteyiz. Böğürdelen'in fethini anlatırken "*Hezâr azâb-ı elîm-i bî-şümârile ayaklar altında ol abede-i asnâmı anede-i ashâb-ı fîl gibi hâk ü helâk eylediler*" cümlesinde olduğu gibi, Ebrehe'nin ordusuna atıf yapılmaktadır. [131]

Müellif, okuyucuya kolaylık olması için, bilinmediğini düşündüğü kelimelerin manalarını vermeye özen göstermiştir.[132] Eserin orijinalinde kelimeleri harekelendirerek yazmış olan müellif, bazı kelimeleri de değişik yerlerde farklı şekillerde kaleme almıştır.[133] Metin içerisine sıkça yerleştirmiş olduğu Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri bazen "nazım" bazen "beyt" bazen de "mısra'" olarak vermiş, yer yer bunların başlıklarını –mesela- "mısra" yerine Arapça "ayn" harfiyle rumuz olarak da vermiştir[134]

8. Eserin Kaynak Değeri

Osmanlı tarihini bize aktaran telif eserlerden/yazmalardan her halükârda

---

[131] Salih Çelebi, Metin, 31a, 39b.

[132] Bkz: Salih Çelebi, Metin, 40a, "*Varup 'Neboysa' nâm kal'a-i ma'rûfına dâhil oldılar (…)Kâfir dilince "Neboysa" dimek "korkma" dimek olur imiş. Ya'nî ana tahassun iden bîm-i cân ü gamm-ı devrândan emîn olur" Yine bkz, Salih Çelebi, 98b: "ol cem' içre bu şerâyiti câmi' olup mertebesin ol derceye râfi' olana "Çasar" dirleridi. Dillerince sultânü's-selatîn dimek olurdı.*"

[133] "*Oldukta*" kelimesi aynı metinde yakın aralıklarla "*Oldıkta*" şekilinde farklı yazılmıştır. Bkz, Salih Çelebi, 47b; "Tuvaca" kelimesi "tuvuca" (vr 104b) ve "tovice" (vr 21a) gibi şekillerde de yazılmıştır.

[134] Metin, 48b.

yararlanmak mümkün olsa da ciddi bir tahlili yapılmadığı müddetçe gerçek bir tarihî kaynak gözüyle bakmak mümkün olmayabilir. Bu eserlerin orijinal veya derleme olması, ya da her iki özelliği taşıyıp taşımadığı, sıhhat dereceleri vb. konular ele alınarak neşredilmesi bu açıdan önem arzetmektedir.

Yaptığımız taramalarda Salih Çelebi'nin söz konusu yazmasını bizzat kullanan bir çalışmaya rastlayamadık. Çünkü eserin tam olan orijinal nüshası ülkemizde mevcut olmayıp, ilk defa çalışmamız kapsamında araştırmacıların dikkatine sunulmaktadır. Ancak, Ali Yılmaz'ın bir çalışmasında müellifin eseri, dönemin şairleri tarafından Kanûnî'yi övme amacıyla yazılmış eserlere verilen örnekler arasında zikredilmiştir.[135] Ayrıca yazmanın bir nüshası olan *Rodos'un Fethi* adlı eser Uzunçarşılı ve Gökbilgin'in eserlerinde olduğu gibi bazı çalışmalarda kaynak olarak gösterilmektedir.[136] Çalışmamızın genel değerlendirme bölümünde, eserin yazılmış olduğu döneme ait farklı bazı bilgiler içerdiğini düşündüğümüz noktalara işaret edilmiştir.

Müellifin kendi ismini de zikrettiği[137] yedi varaklık bu ilk bölüm tüm nüshalarda aynıdır. Müellif nüshası ile karşılaştırmasını yaptığımız A, R ve Ü nüshaları varak 7a'nın sonlarında kesintiye uğramakta, varak 92b ile beraber müellif nüshasıyla aynı şekilde başlayıp sonuna kadar devam etmektedir. Bu duruma göre, elli altı dâsitân/başlıktan oluşan müellif nüshasının Kanûnî'nin cülûsunu anlatan "*Bu*

---

[135] Yılmaz, a.g.e, s. 13.

[136] Uzunçarşılı, a.g.e, s. 316. Rodos'un fethi Süleymannâme'de yedi dâsitan/başlık altında yaklaşık yirmi varaklık, "Târih-i Manzûm-u Feth-i Rodos" başlıklı bir şiiri de ihtiva eden bir bölümde uzun bir şekilde anlatılmıştır. Bkz: Salih Çelebi, Metin, 46a sonundan 67a sonuna kadar. Ayrıca bkz: Gökbilgin, a.g.e, s. 25.

[137] Salih Çelebi, Metin, 6b.

dâsitân-ı dil-sitân pâdişâhımuz e'azza'llahü te'âlâ ensârahûnun evreng-i hilâfet üzre cülûs idüp dahi adl ü insâfı beyânından maksûd kitâba dühûl dâstânıdır"[138] başlığı ile başlayıp, Padişahın Edirneden İstanbul'a intikalini anlatan "*Bu dâsitân hazret-i Hüdâvendigâr-ı devlet-yâr Edirne'den göçüp ikbâlile Dârü's-saltanati'l-Kâhire Mahrûse-i İstanbul'a iricek İbrâhîm Paşa hazretleri dahi Mısr'dan gelüp Âsitâne-i sa'âdetine irdüğin beyân ider*"[139] başlığı dahil olmak üzere 85 varaklık bölümü bu üç nüshada yoktur.

C. ESERİN DEĞERLENDİRMESİ

1. Başlangıç

Celalzâde Salih Çelebi eserine; "*İlahî, şükür de senin nimetlerinden biri iken ben sana nasıl hakkıyla şükredebilirim*" mealindeki Arapça bir beyit ile başlamaktadır. Birinci ve ikinci varaklarda Cenâb-ı Hakk'a hamd ve Hz. Peygambere salâvat ve övgüde bulunup dört halifenin de isimlerini saygıyla anmaktadır. Mukaddime sayılabilecek bu kısımda "Adil sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir" deyişini[140] nakledip bu doğrultuda geçmiş adil hükümdarlardan ve güzel isim bırakanlardan bahsederek, "*selâtîn-i âlem-i tîn ve esâtîn-i rûy-ı zemînün sâye-i vücûd-ı bülend-pâyeleri bâ'is-i terfiye-i hâss ü âmm ve sebeb-i terbiye-i âmâl-i enâm olup*" cümleleriyle bir padişahın var olma sebebinin halkın refahı ve işlerinin tanzimi olduğunu söylemektedir.

Eserin, karşılaştırmasını yaptığımız her üç nüshasında bulunmayan varak

---

[138] Metin, 7a.

[139] Salih Çelebi, Metin, 90b.

[140] Bkz. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, Beyrut 1351, c. I, s. 456.

7a'dan itibaren başlayan bölümünde, Sultan Selim'in hicri 926'da vefat ettiği ve Sultan Süleyman'ın tahta geçmesiyle birlikte adalet ve insaf üzere muamaeleye başladığı anlatılmaktadır.[141] Bu cümleden olmak üzere "*tertîb-i nizâm-ı memleket ve âyîn-i intizâm-ı saltanata bir vechile zîb ü zînet virdi*"[142] cümlesiyle ifade edildiği gibi, ilk olarak memleketin genel asayişi ve saltanat işlerinde bir takım düzenlemelerin yapıldığını, toplumun her kesimini kucaklayan bir yönetim anlayışıyla hareket edildiğini, maaş ve gelirlerin iyileştirildiğini anlatmaktadır.[143] Bu bölümde, daha önceleri vatanlarından tehcir edilmiş bin kadar Arap asıllı hanenin bu kapsamda memleketlerine dönüşü için izin verilmiş olduğu zikredilmektedir. Bazı kaynaklarda, vatanlarından çıkarılarak İstanbulda zorunlu ikamete tabi tutulan bu ailelerden bahsedilmezken diğer bir kısım kaynaklarda bunların aslen Tebriz'li ve toplam 600 adet oldukları ifade edilmiştir.[144] Salih Çelebi ise: "*re'âyâ-yı vilâyet-i Arab'dan mukaddemâ bin kahr ü belâ ile belde-i Kâhire'den sürgün olup* (…) *tamâm bin mıkdârı hâneyiydi ki*" ifadesiyle söz konusu zorunlu göçmenlerin bin adet Arap kökenli aileler olduğunu söylemektedir.[145] İstanbulun o tarihteki nüfusu göz önüne alınacak olursa, göçmen sayısındaki döryüz hanelik bu fark, üzerinde durulması gerekli bir ayrıntı olarak düşünülebilir. Yine aynı şekilde acem tacirlerin Sultan Selim tarafından "*muktezâ-yı hâl ve müsted'â-yı zamân ile* "el konulmuş olan ipek vb. ticaret mallarından halen mevcut olanları aynen, olmayanları da kıymeti ile

[141] Salih Çelebi, Metin, 7a ve devamı.

[142] Salih Çelebi, Metin, 9a-b.

[143] Salih Çelebi, Metin, 9b, 10b.

[144] Uzunçarşılı eserinde bu konuya değinmemiş, Gökbilgin ve Hammer ise bu ailelerin 600 kişi olduklarını belirtmişlerdir. Bkz. Gökbilgin, a.g.e, s. 13; Hammer, a.g.e, c. III, s. 5.

[145] Bkz: Salih Çelebi, Metin, 10a.

kendilerine iade edildiği zikredilmiştir.[146]

Farklı bir yönetim anlayışına sahip olduğu anlaşılan Kanûnî'nin bu özelliği, Belgrat'ın fethi için uçbeyleri ile yaptığı istişarelerde açıkça görülmektedir. Budin'i fethetmek için sefere çıktığı bildirilen padişahın, Uçbeylerinin fikri doğrultusunda bu niyetinden vazgeçip Belgrat'a doğru yöneldiği şu cümlelerle bildirilmektedir: "*ol vilâyetün tarîk-ı dühûl ü hurûcu ne yüzden oldığuna uclarda olan kâr-dîde beğlerün ki o yirlerün eski şîrleri ol yurtlarun koca kurtları olup avların almaduk bîşe, şikârın avlamaduk kûşesin komamışlaridi, bucak bucak diyâr-ı küffârı şöyle bilürleridi ki dest-i tîğları âteş-i harbile içinde ciğer kebâb itmedüği ocak yoğidi. Ala-haddihî her biriyiyle müşâvere ve mükâleme olıncak ittifâk ile "Ol emr-i hatîrün bu def'a te'hîre konılup Budin cânibi arâzî-i ba'îdedür. Kış zamânı karîb olmışdur, tarîka-i hurûcundan meşakkat ü şiddet çekilür" didikleri ecilden Pâdişâh-ı âlem-penâhun cibillet-i hoş-nihâdındaki âb ü kil-i insâfile muhammerdir, zikrolınan özr-i ma'kûlleri makbûl olup ol niyyet-i hayrı vakt-i merhûnuna koyup bir sâl-i ferhunde fâle dahi te'hîr eyledi. Hâliyâ sefer-i hümâyûnu Kal'a-i Belgrad'a olmak münâsib görilüp reh-güzâr-ı gazâda bunun gibi anede-i kâr-zârile dolu hisâr-ı üstüvâr ki fi'l-hakîka genc ağzında mâra gülşen yolunda hâra benzer. Mukaddemâ feth olunmak lâzımdır deyü inân-ı zafer-kırânı anun cânibine tevcîh olındı*"[147]

2. Eserde Kanûnî Algısı

Salih Çelebi eserini kaleme alış amacına uygun olarak Kanûnî'yi mübalağalı bir uslupla övmektedir. Müellifin padişah hakkında kullandığı cümleler dikkatle

[146] Salih Çelebi, Metin, 10a, 10b.

[147] Salih Çelebi, Metin, 33a-33b.

incelendiğinde söz konusu ifadelerin "övgü" olmaktan daha çok adeta "kutsallaştırma" tarzı bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Müellif, padişahı öven "*bir pâdişâh-ı âlî-câhun devlet-i rûz-efzûnu berekâtındaki cihân sultânları der-i devlet-penâhında bende-i fermân ve çâker-u derbânıdur disem ba'îd olmaya*" cümlelerini müteakiben, "*şân-ı menkıbet-nişânında her ne denlü mübâlağa olınsa beyân-ı vâkı' olup kantara-i hakîkatden mahâll-i mecâza cevâz olmak emr-i muhâldür.*" sözleriyle, yapmış olduğu mubalağanın mübalağa sayılmayacağını söylemektedir. Ardından da "*Bir sâhib-kırân-ı âlemdür ki, hiçbir karnda kimse karîni olmayup akrânı vücûd-ı ankâ gibi bî-nâm ü nişândur.*" cümlesinde görüldüğü gibi "*sâhib-kırân-ı âlem*" olarak takdim etmektedir.[148]

Eserin pek çok yerinde Kanûnî'nin, Süleyman Peygamberle kıyaslanmış hatta saltanat cihetinde onunla aynı kareye konulduğunu görmek mümkündür. Padişahın Rodos seferi için denize açılışını anlatırken yazmış olduğu şiirde bu durum açıkça görülmektedir:

"Her birinün yolına yil bağlamış yiler nesîm

San Süleyman Nebî'nün taht-ı bâd-âverdidür."[149]

Müellif, Kanûnî hakkında "*Süleyman-ı zamân*" "*Süleymân-ı rûzigâr*" "*Süleymânî-etvâr*" tabirlerini sıkça kullanmıştır.[150] Eserde, kaleme aldığı şiirin "*Pâdişâh-ı bahr u berr zıll-i İlâh… Husrev-i âlem şeh-i sâhib-kırân*" mısralarında görüldüğü gibi

[148] Salih Çelebi, Metin, 4a-b. Kanûnî'nin "*sâhib-kırân*" olarak takdim edildiği ifadeler için bkz. Metin 43a, 47a, 63b, 94a, 94b, 100b, 143a.

[149] Salih Çelebi, Metin, 46a.

[150] Bu ifadelerin kullanıldığı bölümler için bkz. Metin 8a, 53b, 72b, 87b, 101a, 109a, 111a.

"sâhib-kırân" ifadesi yanında "zıll-i İlâh" tabirini kullandığını görmekteyiz.[151]

Kanûnî'nin "zıllu'llâh" yani Allah'ın gölgesi olarak vasıflandırıldığı; "*hazret-i Pâdişâh-ı zıllu'llâh bu saltanat-ı uzmâ ve sa'âdet-i kübrânun i'tirâf ü ıttılâ'ından gül gibi handân olup (* رَبِّ اَوْزِعْنِى اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِى اَنْعَمْتَ عَلَىَّ *)*[152] *makâline bülbül gibi gûyâyidi. (* بِجُنُودٍ لِاَقِبَلَ لَهُمْ *)*[153] *ya'nî asâkir-i cerrâr-ı sitâre-şümârile âftâb-ı âlem-efrûz gibi gice konup gündüz göçüp ol hümâ-yı âşiyân-ı nusret Menteşe iline doğrı havâ-yı gazâ ile bâl-i isti'câl açup uçmakda idi*" cümlelerinde de görüldüğü gibi, müellif, Kur'an'da Süleyman peygamber hakkında indirilen ayetlerden bazılarını Kanûnî'yi övmek maksadıyla iktibas şeklinde kullanmaktadır.[154]

Kanûnî'nin başka hükümdarlara benzemediği ve fevkalade bir üstünlüğünün olduğuna dair de şu vurguları yapmaktadır: "*Pâdişâh-ı cihân, tâc-bahş-ı kâm-rân, keyvân-kîn-i müşterî-temkîn, merrîh-rezm ve nâhîd-bezm, felek-azm ve utarid-hazm, kazâ-merâm ve kadr-kâm, seyyâre-alem ve sitâre haşem*."

Kanûnî Sultan Süleyman'ı künyesi ile tanıttığı şu ifadesi de oldukça dikat çekicidir. "*Es-Sultânü'l-a'zamü'l-mutâ', el-kamkâmü'l-a'delü'l-vâcibü'l-ittibâ', el-ğaysü'l-min'âm, ve'l-leysü'l-mikdâm, el-mezkûr bi-ezkâri hâzihî'l-mefâhir alâ-vücûhi'd-denânîr ve rü'ûsi'l-menâbir, es-Sultân ibni's-sultân ibnü's-sultân, sultânü'r-rum ve'l-Arab ve'l-Acem, es-Sultânü'l-âdil Sultân Süleymân Şâh b. Sultân Selîm Şâh*

---

[151] Salih Çelebi, Metin, 94a. Eserde "zıllu'llâh" vb. tabirlerin kullanıldığı yerler için bkz. Metin 5a, 49b, 114a.

[152] Neml, 27/19 "Ey Rabbim! Beni; bana (ve ana-babama) verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et."

[153] Neml, 27/37 "…karşı koyamayacakları ordularla…"

[154] Salih Çelebi, Metin, 49b-50a.

b. Sultân Bâyezîd Hân."[155] Görüldüğü gibi müellif padişahı "*vâcibü'l-ittibâ*"' olarak ilan etmekte, nakletmiş olduğu bu vasıfların paraların ve minberlerin üzerinde nakşedilmiş olduğunu bildirmektedir. Müellif, "*Husûsan selâtîn-i zevi'l-iktidâr ve havâkîn-i âlî-mıkdâra ki* (وَ جَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا)[156] *kerâmetiyle mükerrem olup* (اَطِيعُوا اللهَ وَ اَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ اُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ)[157] *itminânıyla memnûn ve* (اَلسُّلْطَانُ الْعَادِلُ ظِلُّ اللهِ فِى اَرْضِهِ)[158] *beşâretiyle sa'âdet-i dâreyne makrûn olmağla manzûr-ı enzâr-ı inâyât-ı seniyye ve avâyid-i aliyye-i nâ-mütenâhîlerdür.*" cümlelerinde olduğu gibi, eserin pek çok yerinde ayet ve hadisleri kullanarak Kanûnî hakkındaki övgülerini dini referanslarla temellendirmektedir.

3. Eserde İbrahim Paşa Algısı

Müellif, "*vüzerâyı mâ-tekaddemden her vechile tekaddüm idüp*" ifadesiyle yücelttiği İbrâhîm Paşa'yı da oldukça abartılı övgülerle anmaktadır. "*Ve bir vezîr-i bî-nazîr ve müşîr-i müşterî-tedbîr, mihr-i cihân-ı vizâret ve bedr-i âsumân-ı celâlet, vezîr-i keyvân-câh ve müşîr-i sâhib-i intibâh, ra'iyyet-perver ve merhamet-güster, Âsaf-ı ekrem, ve düstûr-ı a'zam hazret-i İbrâhîm Paşa'nun mesâ'î-i cemîlesiyle ki tedbîr-i âlem ve nizâm-ı hâl-i benî Âdemde sevâkıb-ı efkâr ve nûr-ı firâset-i gayb-nigârı yed-i Beyzâ gösterüp anun tedbîri tabîbinün ilâcına mizâc-ı âlemin ihtiyâcı, hastanun şifâya ve dânun devâya ihtiyâcından artukdur. Dürr-i kelâm-ı hayr-endîşi gevher-i tâc-ı ser-i âmâl olup miftâh-ı zebân-ı maslahat-engîzi fethu'l-bâb-ı*

---

[155] Salih Çelebi, Metin, 5b.

[156] Enbiyâ, 21/73 "Onları bizim emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık."

[157] Nîsâ, 4/59 "(Ey iman edenler!) Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de."

[158] Adil sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir.

muğlakât-i ahvâl olmuşdur" cümleleriyle övdüğü İbrahim Paşa'yı "*Âsaf-ı ekrem*" tabiriyle Süleyman peygamberin veziri Âsaf'a benzetmektedir. Müellif, iltifatına mazhar olduğu İbrahim Paşa'nın diğer paşalardan üstünlüğünü şu cümlelerle dile getirmektedir: "*Râ'y-i rezîn ü fikr-i metîniyle sanâdîd-i vüzerâyı mâ-tekaddemden her vechile tekaddüm idüp ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı pesendîdesiyle sâbıkân-ı mizmâr-ı sadâretden her cihetle sebkat itmişdür.*"[159]

Eserde İbrahim Paşa'nın vezir-i azam oluşu da yine aynı üslupla şöyle ele alınmaktadır: "*hidmet-i süreyyâ-ictimâ'ında iken vezîr-i a'zam ve mîr-i mîrân-ı Rumili idüp taşra çıkardı. Bu iki dürr-i girân-bahâyı akd-i nazm-ı âlemiyâniçün akd-i gerden-i kadr-i ser-efrâzî kılmağile Süleymân-ı zamâna Âsaf-ı devrân oldı*". Bunu müteakiben Nisâ, 4/125 ayetinden iktibas yaparak "İbrahim dost edindi" ibaresine yer vermiştir.[160] Ayetin aslı ise : "Allah İbrahim'i dost edindi." şeklindedir. Burada dikkat çekici olan, padişahın İbrahim'i vezir yapmasının Allah(cc)'ın İbrahim Peygamberi dost edinmesine teşbih edilmiş olmasıdır.

4. Rodos'un Fethi

Eserde varak 43a'dan itibaren 67 a'ya kadar yedi destan/başlık altında oldukça geniş bir şekilde Rodos'un fethine değinildiğini görmekteyiz. Bu bölümün sonunda da Rodos'un fethine o dönemde verilen önemin bir göstergesi olarak bir çok şairin yaptığı gibi "Târîh-i Manzûm-ı Feth-i Rodos" adıyla, otuz dört mısralık şiirinin sonunda adanın fetih tarihini şöyle düşmüştür:

(…)

[159] Salih Çelebi, Metin, 5b-6a.

[160] Salih Çelebi, Metin, 72b.

Ayn-ı lütf-ı hak olduğına nigâh

Dindi târîhi mahz-ı tûl-i İlâh (929)

Tâli‘-i şah oldı çün lâyih

Düşdî târîh devlet-i fâtih (929)

Niçe kim âlem içre olsa ferah

Gelse şâdî vü zâyil olsa terah

Fethi salup cihâna sît ü sadâ

Halleda'llâhu mülkehû ebedâ.[161]

5. Cânberd-i Gazâlî ve Cânım Kâşif Önderliğindeki Çerkez İsyanı

Eserde, Kanûnî ’nin cülûsunun ilk yılında cereyan eden Cânberd-i Gazâlî isyanına değinilirken, “*Cânberdî di[n]en mülhid-i bî-dîn ki sâbıkâ merhûm Sultân Selîm-i nâmdârun darbet-i şimşîr-i tâbdârıyla diyâr-ı Arab Çerâkise elinden istihlâs olındıkda şefâ‘at-i şüfe‘â-yı makbûlîn ile bakâyâ-yı tu‘me-i şîr-i şimşîrinden olmuşidi*.” cümleleriyle, Cânberd-i Gazâlî’nin Sultan Selîm zamanında Mısır’a melik tayin edildiği dile getirilmektedir. Burada dikkati çeken bir husus, eserde Cânberd-i Gazâlî’den bahsedilirken “*mülhid-i bî-dîn*” ibaresinin kullanılmasıdır. Bu ifade, devlete baş kaldıranlara karşı dönemin bakışı hakkında bir fikir vermektedir. Devlete baş kaldıranların “dinsiz” olarak tanımlanması, muhtemelen, onların her ne suretle olursa olsun bertaraf edilmelerinin dayanağı olarak görülebilir. Nitekim bu ifadenin gerçek manada bir dinsizliği tanımlamadığını hemen arkasından kullandığı “*bed-fi‘âl”* ve *“zemâ’im-i ahlâkile mevsûf*” ifadelerinden anlamak mümkündür. Eserde

[161] Salih Çelebi, Metin, 67a.

bundan sonra: "*Ammâ be-gâyet bed-fi'âl, zemâ'im-i ahlâkile mevsûf nâ-bekâr idi. Ol zamândan beri ol tarafa mirzebân olup gerçi berây-ı maslahat zâhiren sûret-i salâh bağlamışidi. Velîkin derûnından tenevvür-i sîne-i pür-kînesi vardukça âteş-i hasedle germ olup seng-i dil-i siyâhı bu cânibe dahi nerm olmamışidi. Duramayup bakâyâ-yı mahâzele-i Çerkesden bulduğuna evvelki rüsûm üzre mersûmların mukarrer idüp yanına cem' eyleridi*" sözleriyle, Cânberd-i Gazâlî'nin el altından çerkesleri yeniden örgütleyip isyan hazırlığına giriştiği ifade edilmektedir. Müellif, "*Ol çerkes-i ehassı cehl ü nâ-dânlık gurûru başdan çıkarup* (واذا انعمنا على الانسان اعرض و نأى بجانبه)[162] *küfrânına kadem basdı. Hazret-i Hüdâvendigâr-ı mağfiret-şi'ârun dârü 'l-bekâya irtihâlini işidicek bilâ-te'hîr Hayr Beğ'e haber îsâl eyledi*" cümleleriyle, Yavuz Selim'in vefatından sonra derhal isyanı başlatarak Halep üzerine yürüdüğünü haber vermektedir. Sonuçta; "(عُقُوبَةُ الظَّالِمِ سُرْعَةُ المَوْتِ)[163] *cezâsına giriftâr idüp bî-emân ser-i bî-sâmânı kesildi. Kelle-i bî-mağzında tâc-dârlık hevesi varidi. Âhır tâc-dâr-ı rimâh oldı*." cümleleriyle isyanın sona erdirildiğini belirtmektedir.[164]

Eserde, Rodos'un fethinden sonra, "Cânım Kâşif" isyanından bahsedilmektedir. Kaynaklarda, Şarkiye kâşifi Canım, Tayca kâşifi Hüdaverdi ve Garbiya kâşifi İnal'ın yirmi bin kişilik bir ordu kurup, İnal'ı Memluk sultanı ilan ettiklerinden bahsedilmiş, ancak bu asilerin cezalandırıldıklarına dair bilgi verilmemiştir.[165] Salih Çelebi bu isyancılardan Cânım Kâşif'ten "*tavâ'if-i Çerâkise ümerâsınun bakâyâsından*" tabiriyle bahsetmekte ve Mustafa paşanın üzerine

---

[162] İsrâ, 17/83 "İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirip yan çizer."

[163] Zalimin cezası ölümün tez olmasıdır.

[164] Salih Çelebi, Metin, 12a-16a.

[165]Gökbilgin, a.g.e, s. 26; Vahit Çabuk, *Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1999, 1. baskı. c. IV, s. 202.

gönderdiği adamlar tarafından başı kesilmek suretiyle betaraf edildiğini haber vermektedir.[166]

6. İbrahim Paşanın Mısır Seferi

İbrahim Paşanın Mısır'da bastırılan isyanı müteakib bölgenin teftişi için gönderilmesi hadisesi, Süleymannâmede oldukça detaylı ve övgü dolu cümlelerle ele alınmıştır. Bu tarz, giriş bölümünde bahsettiğimiz gibi, Celalzâde Salih'in yazmış olduğu bir şiiri ağabeyi Mustafa Çelebi vasıtasıyla İbrahim Paşaya sunması ve karşılığında büyük taltif görmesi nedeniyle ona duyduğu minnetin bir ifadesidir. Nitekim Salih Çelebi, eserin genelinde İbrahim Paşa ile ilgili her ifadesinde oldukça mübalağalı cümleler kullanmaktadır.

Ancak, bu olayla ilgili eserimizde, kronolojik bilgilerden farklı bazı ayrıntılar mevcuttur. İsyan bastırılmış olsa bile, yaşanan olaylar sonrası Mısır'ın içine düştüğü durum oldukça kötüdür. Salih Çelebi bunu:" *Bu mukaddimâtun tasdîrinden garaz-ı aslî budur ki gerçi hâyin-i mezkûrun işi tamâm olup rüsvây-ı hâss u âmm oldı, amma ol arâzî-i mukaddese kadem-i şûm ve dest-i tetâvülinden tamâm ihtilâle varup zaleme-i evbâş elinden dil-i halâyık-ı gamm-ı imlâle irdi. Dil-rubâlarun çehre-i zîbâları gibi her kûşesi hurrem ü ra'nâyiken gözleri gibi harâb ü yebâb olup ahvâl-i re'âyâsı hûblarun rişte-i dendânı gibi muntazamiken turre ve kâkülleri gibi perîşân olmağın hazret-i pâdişâh-ı adl-âyînün dil-i merhamet-âzmâ-yı hüsrevâneleri ol vilâyetün nazm ü intizâm-ı ahvâline be-gâyet mukayyed olup ulüvv-i himmet-i padişâhâneleri bu kâr-ı azîmün itmâm ü ikmâli cânibine müte'allik oldı. Bu hidmet-i aliyyetü'd-derecâtun ikâmet ü edâsında bir feylesof-ı zamân ve cüvân-merd-i kâr-dân*

[166] Salih Çelebi, Metin, 67a-68a.

tedârüki lâzım olup kim ola ki ol diyâr-ı menkıbet-âsâra varup kemâ-hüve hakkuhû uhdesinden gele diyü tahmîn ü tedbîr olınurken" cümleleriyle dile getirmiştir. Müellif, "*Toplumda sultanın konumu, başın cesetteki konumudur*" deyişini delil getirerek padişahın bu durumdan fazlasıyla rahatsız olduğunu ve "*âhır hâtır-ı hatîr-i cihân-bânî bu ma'nâya meyl eyledi ki ol merâm-ı mühimmün husûl ü vusûli atafe-i inân-ı kişver-sitânına mevkûf ola. Kendüler bi-nefsihî müteveccih olalar. Bir zamân varup şem'-i cem'-ârâ-yı vücûd-ı âlî-nihâdların ol vilâyet içre fürûzân eyleyeler. Sadâ-yı adl ü dâda bir vechile âheng ideler ki ser-te-ser Irâk u Hicâz'ı tuta*"[167] ifadesiyle de padişahın bizzat kendisinin Mısır'a gitmek istediğini söylemiştir.

Padişahın Mısır'a gitmekte kararlı olduğunu gören İbrahim Paşanın, bu göreve kendinin gitme konusundaki talebini padişaha arzettiğini ve Kanûnî tarafından da hüsn-ü kabul ile karşılandığını görüyoruz. Müellif, İbrahim paşaya yaptığı abartılı övgüler içeren cümlelerle bunu şöyle ifade etmektedir: "…*Esnâ-i mükâleme ve müşâverede cenâb-ı vizâret-me'âb ü sa'âdet-nisâb mukarrebü'l-hazreti's-sultâniyye ve mükerremü'l-hidmeti'l-hâkâniyye fahru erkâni'd-devleti'z-zâhire, aynü a'yâni's-saltanati'l-bâhire, zü'l-kadri ve'l-izzi ve'l-vekâr, sâhibü'l-azameti ve'l-iştihâr, müdebbiru masâlihi'l-ümem, bâsıtu bisâti'l-lutfi ve'l-kerem Vezîr-i a'zam ve mîr-i mîrân-ı ekrem el-fâyizü bi'l-kıdhi'l-mu'alla min-kıdâhi'l-ızzi ve'l-ulâ hazret-i İbrâhîm Paşa -edâma'llahü ta'âlâ ma'âliyehû- sâha-i izz ü celâline bu le'âlî-i manzûmı nisâr idüp eyitdi ki, Pâdişâh-ı âlem-penâhun vücûd-ı pür-cûdı ki merkez-i devâ'ir-i âlemdür, kutb-ı sâbit gibi serîr-i a'lâlarında dâ'im olsun, sa'âdetile kendüler varmak lâzım değil, şöyle ki, ol hidmet-i sa'âdet-rütbeti ben*

[167] Salih Çelebi, Metin, 80b-81b.

kullarına emr ideler, inşâ'allâhü'l-e'azz yümn-i himmet-i pâdişâh-ı gerdûn-barigâhile varup ol vilâyet içre bir nâm ü nişân-ı âlîşân koyam ki tâ kıyâmet ol illerde yâd olına. Evliyâ-yı devletlerine hezâr nüvâziş ve istimâlet a'dâ-yı haşmetlerine bin dürlü zecr ü siyâset idüp hâtır-ı hatîr-i cihân-bânîde merkûz olan üzre mezkûr hidmeti yerüne getürem. Ümmîzdür devletlü Pâdişâh razî vü şâkir ola."[168]

Bu mülakattan sonra Kanûnî'nin Mısır'a İbrahim Paşa'yı göndermeye karar vererek kendi gitmekten vazgeçtiğini Salih Çelebi şu cümlelerle bildirir: "*Çün hazret-i hüdâvendigâr-ı sa'âdet-yâr bu kelimât-ı dürer-bârı gûş-ı hûş-ı pâdişâhânelerine aldılar: 'Vâkı'â bu fi'l-i sa'b ve ukde-i müşkilün inhilâli olursa ancak senün rây-ı sâ'ib ve fikr-i sâkıbunla müyesser olur. Gayri kimesne uhdesinden hurûc idecek kaziyye değildür. Hemân levâzım-ı azm ü esbâb-ı teveccühün tedârük olınsun' diyü buyurdılar.*"[169]

Kaynaklarımızda İbrahim Paşa'nın Mısır'a doğru yola çıkışı, padişahın özel bir merasimle onu Adalar'a kadar uğurlamasından bahisle anlatılmaktadır. Buna göre İbrahim Paşa, 30 Eylül 1524'te 10 kadırgalık kalabalık maiyetiyle, 500 yeniçeri ve 2000 azabtan oluşan muhafız birliği eşliğinde İstanbul'dan ayrılmış ve bazı kıyıları ve adaları teftiş ederek 28 Kasım'da Marmaris'e gelmiştir. Buradan itibaren ise yoluna karadan devam eden paşa, Güney Anadolu-Suriye-Filistin-Sina yoluyla İstanbul'dan ayrıldıktan 6 ay sonra 1525 yılı Nisan ayında Kahire'ye ulaşmıştır.[170]

Salih Çelebi bu olayda da farklı bazı detaylardan bahsetmektedir. Paşa,

[168] Salih Çelebi, Metin, 81b-82a.

[169] Salih Çelebi, Metin, 82a.

[170] Önen, a.g.e, c. XXX, s. 45.

Mısır'a ulaşmak için deniz yoluyla İstanbul'dan ayrılmış ve mevsimin kış olması nedeniyle güçlükle Rodos adasına ulaşmıştır. Müellif, "*Nâgâh yollarda giderken muhâlif havâlar zamânı gelüp temevvüc-i deryâ başdan aşdı. Hezâr zor u zârile Mahrûse-i Rodos'a vusûl oldı*" cümleleriyle yaşanan zor şartlara dikkat çekmiştir. Yolculuğun Rodos'tan itibaren de deniz yoluyla yapılmak üzere planlanmış olduğu, ancak aynı şekilde kış şartlarının iyice zorlaşması nedeniyle paşanın deniz yolundan vaz geçerek Marmaris'e geri dönüp yol hazırlıkları yaptıktan sonra karadan yola devam ettiği bildirilmektedir. Müellif bunu, "*Cezîre-i Rodos'dan sevâhil-i Mısr'a her çend ki ikdâm idüp gemilerin salarlaridi, rehzen-i havâ yolların urup muhâlefet-i rûzigârile memnû' olurlaridi. Kâbil olup gonca-i ümîd açılmaz, muhaddere-i murâd çehre-guşâlık eylemezidi. Bu hâlet-i şâkka tamâm bir nice def'a vâkı' olup tekâdîr-i ilahiyye muvâfık-ı tedâbîr-i deryâ olmadı*" cümleleriyle ifade etmektedir. Müellif devamla, söz konusu yolculuğun bizzat padişah emrine müstenit olarak deniz yoluyla yapılması planlandığı halde hava şartları nedeniyle paşanın yetki kullanarak, "*hemân bî-tekellüf tahavvül-i hümâyûn idüp havâ-yı deryâdan geçdi*" cümlesiyle "*emr-i hümayûn*"da değişiklik yaptığını bildirmektedir. [171]

İbrahim Paşanın, Mısır'da gerçekleştirdiği icraatlardan tüm kaynaklarda olduğu gibi bu eserde de övgüyle bahsedilmektedir. Bazı kaynaklarda zararlı faaliyetleri tespit edilen iki Arap şeyhini idam ettirdiği ayrıntıya girilmeden zikredilip "Benî Bekir" olarak adlandırılan aşiret şeyhinden bahsedilmektedir.[172]

---

[171] Bkz. Salih Çelebi, Metin, 86b.

[172] Feridun Emecen, "Kanûnî Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Konya 1994, c. X, s. 319–321; Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ötüken yay. İstanbul 1994, c. II, s. 144; Hammer, a.g.e, c. III, s. 33.

Celalzâde bunlardan, "*Bu esnâda arâzî-i mukaddese-i Mısr'dan diyâr-ı Sa'îd'e hâkim ve vâlî olan Ömer oğlu Ali nâm müfsid-i pelîd ki müstakil ol milke mâlik olup tamâm elli altmış bin asker-i a'râba kâdiridi*" (…) "*Bundan gayri meşâyih-i urbândan tarîk-ı dalâlete sâlik bir gümrâh-ı bed-hâh dahi varidi ki ziyâde fitne vü fesâd ehli olup ol har-ı bî mehâr "Bakar oğlu" dimekle ma'rûfidi*" cümleleriyle isimlerini de vermek suretiyle daha ayrıntılı olarak bahsetmekte ve Arap şeyhini "*Bakar oğlu*" olarak adlandırmaktadır.[173] Müellif konuyu ayrıntılı şekilde verildikten sonra "*hazret-i Paşa-yı sâhib-rây dahi tekrâr dîvân-ı âlî idüp emriyle ol iki müfsidi -ki ol tâ'ifenün ser-âmedleriydi- sâyir esîr- i bend-i belâ kılınan meşâyih-i müfsidînile derûn-ı Mısr'dan "Bâbü'd-Düveylâ" nâm memerr-i ma'rûfda salb ü siyâset eylediler"* diyerek, İbrahim paşa tarafından öldürüldüklerini zikretmektedir.[174]

Paşanın Mısır'daki icraatlarını başarılı şekilde yürüttüğü, hainlere verdiği cezalarla bölgede kalıcı bir sükûnu hâkim kıldığı[175] ve adalet konusunda büyük titizlik gösterdiği dile getirilmiştir. İbrahim Paşa'nın Kanûnî 'yi "*zamânun Süleymânı, devrinün Enûşirvânı*" olarak isimlendirip onun adına adaletle hükmettiği yine bu bölümde anlatılmaktadır.[176] Kaynaklarda İbrahim Paşa'nın "Mısır'dan bâb-ı

---

[173] Salih Çelebi, Metin, 88b.

[174] Salih Çelebi, Metin, 88a-89b.

[175] Mısırda tesis edilen kalıcı sükuna; "*bu hâdisenün bâr-ı mehâbet ü salâbeti bir vechile düşdi ki cümle şenâ'at ü fesâd ehilleri andan hissedâr olup dimâğ-ı bî-hûdeleri havf ü haşyetile doldı. Fi'l-hakîka bu vaz'-ı nâdirü'l-vukû' niçe müfsidün ıslâh-ı ahvâline bâ'is olup niyyât-ı şerr u şûrdan tevbe vü istiğfârlarına mü'eddî oldı*" cümleleriyle vurgu yapılmaktadır. Bkz: Metin, 89b.

[176] Bu husus şöyle dile getirilir: "*kim kimden ta'addî ve güç görmüş ise gelsün pâdişâhumuz-e'azza'llahü ensârahûnun- ki zamânun Süleymânı devrinün Enûşirvânıdur zencîr-i adli gerden-i ihlâsumda müstahkem olup infâz-ı evâmir-i husrevânîsi müfevvaz-ı kef-i eyadî kudretümdür*" bkz, 87b-88a.

devlet için tahsil olunacak meblağı" masraflar hariç 80.000 duka olarak tespit ettiği yazılıp[177] asıl meblağ bildirilmemişken, Salih Çelebi paşanın Mısır seferinin ekonomik getirisi olarak "*mesâ'î-i cezîle ve tedâbîr-i cemîlesiyle Hızâne-i Âmire'ye her senede altı yüz yük akçe tahsîl idüp sâl be-sâl bu üslûb üzerine mukarrer oldu*"[178] cümlelerine yer vermiştir. Hesaplandığı zaman Salih Çelebi'nin verdiği rakam 105.000 duka olarak çıkmaktadır.[179]

7. Kanûnî'nin Üngürüs Seferi

Müellif, "*kal'a-i Belgrad ki sânî-i binâ-yı Şeddâd olmağın* (لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِى الْبِلَادِ)[180] *fehvâsına mâ-sadak olup şöhre-i âfâkıydı*" şeklinde tanıttığı Belgrat'ın fethi hadisesine de değinmektedir.

Salih Çelebi, Üngürüs seferini anlatan bölüme ek olarak "*Bu dâsitân-ı dil-sitân cihâd-ı âlî-nihâd-ı Üngürüs'ün sebeb-i âharı ve bâ'is-i âhırı olan kıssa-i pür-hisseyi beyân ider*" başlığı altında, Macaristan seferinin ikincil sebebi olarak gördüğü bazı siyasi olaylara değinmektedir.

Eserin bu bölümünde Hristiyan padişahların geçmiş zamandan beri süregelen adetlerinden ve kendi aralarındaki birtakım kurallardan bahsedilerek, sözü edilen özelliklere sahip olan ve "çasar" (sultânü's-selatîn) adı verilen kralların giymeye hak kazandıkları "korona" adlı tac hakkında bilgi verilmektedir. Daha önceleri Alman

---

[177]Hammer, a.g.e, c. III, s. 33. (Hammer bu bilgi için Solakzade, Celalzâde Mustafa, Âlî, Peçevi ve Lütfî'yi kaynak göstermiştir.)

[178] Salih Çelebi, Metin, 90a.

[179] Bir yük, yüz bin akçeye denk iken altı yüz yük 60.000.000 akçe etmekte ve bir duka altını 120 akçe karşılığı olarak hesaplandığında sonuç 105.000 duka olmaktadır. Duka ile akçenin yıllara göre karşılaştırması için bkz. Halil Sahillioğlu, "Akçe" *DİA* II, s. 224–227.

[180] Fecr, 89/8 "…şehirler içinde benzeri kurulmamış…"

kralının sahip olduğu bu taca sahip olamak için, İspanya kralı ile Fransa kralı arasındaki mücadele anlatılmış, bu konuda İspanya ile Macaristan'ın anlaştıklarından bahisle bu yolda sergilenen bazı diplomatik olaylara değinilmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman, Macaristan seferinde bölge devletleri arasındaki bu iktidar kavgası ile de ilgilenmiştir. Nitekim padişah Macaristan'dan ayrıldıktan sonra söz konusu tac görevlendirdiği Yeniçeri Sekbanbaşısı tarafından, padişah adına Macar kralı *Zapolya*'ya giydirilmiştir.[181] Netice itibariyle Kanûnî'nin Üngürüs seferinde, fetih hedefine ilave olarak bölge siyasetinin dengeleri doğrultusunda gerekli bir takım müdahalelerin amaçlandığı da ifade edilmiştir.[182]

8. Kanûnî'nin Budin Seferi

Eserde Kanûnî'nin Budin'e gelişi anlatılırken, ordu güzergâhı üzerinde bir kısım yerleşim merkezlerininin, müellifin "*Ricâl-i gayb*" olarak adlandırdığı kimliği belirsiz kişilerin talanı sonucu yakılıp yıkılmış oldunduğundan bahsedilmektedir: "*…asâkir-i mansûre-i bî-pâyânile mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci güni ikbâlile kalkup Budın cânibine doğrı i'lâm-ı zafer-nigârı şeh-per-i isti'câl açdı.(…) Her gün giderken yollarda niçe köyleriyle ulu şehrlere uğranılurdı. Cümlesi yakılup harâb olmış bulunurdı. Her çend ki yasâğ iderleridi. Kimler itdüği ma'lûm ve mefhûm olmazidi. Ricâl-i gaybun bu kaziyyelerde hem-râh idüği mukarrer olup anlarun âsâr-ı dest-i kahrlarından idi ki zâhir olırdı…*"[183]

Tarihen sabittir ki, Osmanlı orduları, teslim olan ya da bizzat savaşarak almadıkları yerleşim merkezlerini yakıp yıkmamışlar, halkına da iyi muamele

[181] Önen, a.g.e, c. XXX, s. 50.

[182] Salih Çelebi, Metin, 98a-101b.

[183] Salih Çelebi, Metin, 164b ve Metin 165b.

etmişlerdir.[184] Nitekim Kanûnî'nin sefer güzergâhında maddi-manevi hiçbir eziyet verilmemesi hususuna ne derece dikkat ettiğini göstermesi bakımandan şu cümleler manidardır: "*hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-barigâhun adl ü siyâseti bir mesabede idi ki rehgüzâr-ı askerinde ashâb-ı zirâ'atden bir ferde darı denlü ziyân olmayup bir çöpe hüsrân irgören bin çöp-i girân yiridi. Bir dâne buğday yiyen âdem gülşen-i kabûlünden merdûd olurdı. Hûşe zâyi' idenün dâne gibi nice kerre başı döğilür andan canı çıkardı. Alef ü cev ziyânın eyleyene çavdara dirleridi. Ekin yanından geçen atlarun baş kaldırup terekeye bakmağa zehresi yoğidi. Eylese ıssı başını terkîde buluridi.*"[185] Söz konusu yakıp yıkmaların, savaş ortamından kaynaklanan karışıklığı fırsat bilen yerel çetelerin giriştiği soygun ve yağmalama hareketi olması kuvvetle muhtemeldir.

Eserde, "*Budun'dan göçülmek mukaddimâtına şürû' olınup içinden ihtiyâr olınan umûrun tafsîlini beyân*" başlığı altında verilen tehcir bilgileri de araştırmacıların dikkatine sunulan bir ayrıntıdır. Müellif önce Budin'le ilgili olarak:

---

[184] Bu konuda Budin'in fethini müteakip bazı şehirlerin teslim olmalarını anlatan şu bölüm manidardır: "*Günlerde birgün râyât-ı zafer-gâyât şehr-i mezkûrun nevâhîsine irişdi. İçinde yahûdîden ve gayrîden hayli kâfir varidi. Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhun adl ü dâdın işidüp kemâl-i merhameti ümîzine gitmeyüp bir eyü iş idüp dururlaridi. Devlet-i kudûmu yakın idüğine yakînleri olıcak içlerinden bir yarar kimesneyile miftâh-ı kal'ayı gönderüp istid'â-yı emân eylediler. Yolda hazret-i Paşa-yı âlî-râya getürüp teslîm olındı. Pâdişâh-ı âlem-penâhun arsa-i bârigâh-ı celâlet-destgâhına arza kılıcak muktezâ-yı şer'-i şerîf üzerine ahd ü emân erzânî buyurdılar. Mübârek zi'l-hiccenün üçünci güni sâha-i Budun dahi safha-i sipihr gibi mıh ü na'l-i matâyâdan pür-necm ü hilâl olıcak zükûr ve inâsı karşulayup tazarru' ve niyâzile süm-i sutûr-ı asker-i mansûrına rûy-mâl eylediler. Şehr-i mezkûrun taşrası içerisi İslâm çerisiyle doldı. Adl ü emân-ı ehl-i îmânı bir vechile te'kîd eylediler ki hiçbir kâfirün mâl ü menâline ziyân, ehl ü 'ayâline husrân irmedi. Hazret-i Pâdişâh-ı dil-âgâhun lutf u ihsân ve siyâset ve mehâbetini göricek hayrân oldılar. Lisân-ı hâlile gönülden krala serzeniş idüp vey bu denî, bu dîn ehliyle müdârâ itmeli imiş, bilmemiş, âhır Budun'u aldırup kendü eliyle ayağına balta urdı deyü te'essüf eylediler*" Bkz. Salih Çelebi, Metin, 165b-166a.

[185] Salih Çelebi, Metin, 118a.

"*İçinde yahûdîden ve gayrîden hayli kâfir varidi*." ifadesiyle şehirde bulunan yahudi nüfusa dikkat çekmiştir. Bunu müteakiben: "*Mukaddemâ emr-i kazâ-cereyân ile Budın içinde mütemekkin olup sâbıkâ istîmân idegelen tâyife-i yahûdîyden ve sâyir kefereden şunlar -ki ağniyâ idi- Şâh-ı âlem-penâha itâ'ati tâ'at bilüp ra'iyyet olmağa cân ü dilden rağbet itmişleridi, mâl ü menâl ve ehl ü ayâliyiyle andan sürgün eylediler. O dâr-ı kahr ve diyâr-ı küfrden başlarında devlet vâridî ki dârü's-selâm-ı İslâma nakl olındılar...*" [186] ifadesiyle, çoğunluğu zengin/tacir olan ve aynı zamanda itaat ehli oldukları vurgulanan söz konusu Yahudilerin kuvvetle muhtemel olarak İstanbul'a tehcir edildiği bildirilmektedir. Zira Kanûnî'nin Budin'den dönüşünü anlatan bölüm başlığında (…*Pâdişâh-ı dil-âgâh ikbâlile Budın'dan göçüp dârü's-selâm-ı diyâr-ı İslâma teveccüh-i hümâyûn idüp*…) cümleleriyle, "*dârü's-selâm-ıdiyâr-ı İslâm"* tabirinin İstanbul için kullanıldığını görmekteyiz Padişahın bu tehcir uyugulamasının İstanbul'un ekonomik hayatını iyileştirmek amacına yönelik olarak yapılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Yine bu bölümde, Budinden bazı sanat değeri olan eşyanın da İstanbula getirildiği "*şehr-i mezkûrda olan âsâr-ı acîbe ve garîbeden ihtiyâr olınan nesneleri yerlü yerinden kal' u kam' idüp bile aldılar*" ifadesiyle bildirilmektedir.[187]

---

[186] Salih Çelebi, Metin, 165b, 168b.

[187] Budinden getirildiği bildirilen söz konusu eşya hakkında şu bilgiler verilmektedir: "*Bu cümleden ahsen ve evcehi kenîsâlarınun birinde bulınan iki zer-endûd âlî şam'dânlaridi -ki her biri bir serv-i kadd-i mahbûba bir dil-ârâm-ı hoş-endâma benzerdi- haclet-i tâbları âb-ı rûy-ı mihri yire döküp âftâba âfet-i âbidi. Giceler her yiri per per şöyle yanaridi ki gûyâ ya, kamerye nârıydı. Harâret-i gamm-ı küfr hemîşe içlerini yakar gözleri yaşı durmaz akardı. Şem'-i çehreleri bu gussayıyla şem'a gibi zerd-i ka'r-ı sîneleri bu âteşile fetîl gibi dutuşup pür-derd olmışidi. Hâliyâ Pâdişâh-ı âlem-penâhun emr-i hümâyûnıyıla dârü's-saltanatü'l-kâhire Mahrûse-i İstanbul'da Ayasofya câmi'inde ki her günci tâ'at gencinün hazînesi her zâviyesi ibâdet deryâsınun sefînesi olup anın tafsîl-i uluvv-i*

9. Anadoluda Cereyan Eden İsyanlar

Eserde, Anadolu'da baş gösteren bazı isyanlara da yer verilmiştir. Anadolu'da meydana gelen bu köylü-Türkmen isyanlarını ilk başlatanların genel olarak şiî propagandasına kapılan bazı bölgelerin olduğunu söylemek mümkündür.[188] Eserde söz konusu isyanlardan; "*Zü'l-kadrlü içinden Şehsuvâr oğlı tevâbi'inden ba'zı müfsidler (…) kemîn-i kînden mecâl isterleridi ki alev gibi baş kalduralar, (…) Tamâm bir niçe bin Türkmân-ı bed-gümânile derûn-ı vilâyetden hurûc evc-i ısyâna urûc eylediler. Karaman Beğlerbeğisi üzerine yüridiler.*"[189] Şeklinde başlayan cümlelerle bahsedilmektedir.

Müellif, söz konusu isyanlara değinirken "*bir bölük Türk-i bî-börk*" olarak adlandırdığı kalabalık Türkmen gruplarının giriştiği isyanlara oldukça ayrıntılı şekilde değinmiştir. İsyancıların Karaman Beylerbeyi ve Rum Beylerbeyi'ni öldürüp Amasya'ya doğru yürüdüklerini ve söz konusu isyanın, Kanûnî Varadin kalesinde iken kendine haber verildiğini, padişahın da süratle İstanbul'a dönmek için harekete geçtiğini bildirir.[190]

İsyancıların elebaşılarından "*Atmaca nâm bir müfsid-i bed-nâm*" ve ""*Hacı Bekdaş oğlı Kalender nâm*" şeklinde bahsedilerek onlara karşı verilen mücadele anlatılmış ve "*Zikr olınan hâricîlerün sebeb-i tuğyân ve inâdı neyidüğin yirlü*

şânı kemâl-i iştihârile ta'bîr ve beyândan müstağnîdür. Bu beyt-i âb-dâr o dârü'l-ibâde hakkında dinen vâkı'ât-ı ahvâlün biridür.(…)Mihrâb-ı mükerreminün iki cânibinde nücûm-ı sevâbit gibi zeyn olınup yanan rûşen çerâğlar arasında vaz' olınmuşlar, ol cem' içinde şem' vâkı' olmışlardur". Bkz. Metin, 168b-169a.

[188] Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâlî İsyabları*, İstanbul 1995, s. 120.

[189] Salih Çelebi, Metin, 177a.

[190] Salih Çelebi, Metin, 179a-b.

yirinden ma'lûm idinüp bâdî-i fitne vü fesâd olanlarun ırk-ı tebârını kat' itdiler. Sâyir ol vilâyetlerde sebeb-i inkılâb ve mûcib-i ıztırâb olan ahvâli dahi izâle kıldı" cümleleriyle, İbrahim Paşa'nın bölgedeki isyanları bastırma çabasının başarıyla sonuçlandığını bildirmiştir.[191] Bilindiği gibi, Kalenderiler XXII. yüzyıl sonlarına kadar hep uç bir sûfî grup olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren pekçok ayaklanmada rol almışlar, doğal olarak devletin baskı ve gözetimini daima üzerlerine çektikleri için bir kısmı zamanla değişime uğrayarak başka tarikat grupları içerisinde varlıklarını bir miktar daha sürdürmüşlerdir.[192]

Bir kısım araştırmacılar Alevilik kelimesinin günümüzdeki kavramsal anlamıyla Anadolu'da XIX. Yüzyıl sonlarında kullanılmaya başladığını[193] söylese de Salih Çelebi'nin eserinde bu ismin XVI. yüzyılda kullanılmış olduğunu görüyoruz.[194] Bu nitelemenin Türk zümreleri için Orta Asya'da ilk dönemlerden itibaren kullanıldığını dile getiren araştırmacılar da vardır.[195]

Söz konusu isyanları sona erdiren çatışmaların ardından "*Yerlerinde kalan avret ve oğlanını her ne varise esir-i selâsil ü ağlâl idüp*" ifadesiyle, isyancıların kılıçtan geçirilip geride kalanlarına esir muamelesi yapıldığının bildirilmesi dikkat

---

[191] Salih Çelebi, Metin, 192a.

[192] Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler*, Ankara 1992, s. 61-129; Ocak, "Din ve Düşünce" *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, c. II s. 137.

[193] Bkz. İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyandırdılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, çev. Turan Alptekin, Cem yayınları, İstanbul 1994, s. 53; Hasan Onat, "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine", *İslâmiyât*, c. VI, S. 3, Ankara, 2003, s. 124.

[194] Bkz; Salih Çelebi, Metin, 177a.

[195] Bk: Emel Esin, "Türkler'in İslâmiyet'e Girişi", *Tarihte Türk Devletleri*, Ankara 1987, c. I, s.293-304; Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*, Ankara 2005, s. 73-74.

çekicidir.[196]

Ayrıca bölgedeki isyanlara bir şekilde karışmış bazı Türkmen grupları hakkında "*bir sürü yağmacı Türkler*", "*Türkmân-ı bed-gümân*", "*bir bölük Türk-i bî-börk*", "*etrâk-ı nâ-pâk*", ifadeleri[197] kullanılmış olması da dikkat çekici diğer bir husustur. Kanaatimizce bu ifadeler, bugün kullanılmakta olan "Türk" kelimesi ile kastedilen nüfusa değil, bölgedeki İran etkisinde kalan bir kısım Türkmen gruplarına karşı kullanılmıştır. Muhtemelen bu ifadelerin kullanılmasının arka planında, Anadolu'daki bu sözü edilen Türkmenlerin, göçebe Türkmen nüfusuna dayalı Safevî Devleti'nin Osmanlı Devleti aleyhine giriştiği propaganda ve yıpratma faaliyetlerine sıkça alet olabilmeleri ve aynı mihrak tarafından kolayca sevk ve idare edilmeleri bulunmaktadır. Zira Osmanlı Devleti'nin, konargöçer bir hayat sürmekte olan bu kesimi vergiye bağlayıp yerleşik hayata geçmeye zorlaması Anadolu'da birtakım kargaşalara sebep olmuş ve bu sosyo-ekonomik durum Safevî propagandacıları tarafından devleti yıpratmak amacıyla kullanılmıştır.[198]

Haklarında kullanılan ifadelerden, zamanın sosyal/medeni hayatına yabancı oldukları anlaşılan bu gruplarla, bölgedeki isyanı bastıran İbrahim Paşanın ilgilendiği ve gerekli müdahaleleri yaptığı şu cümlelerle ifade edilmektedir: "*Vilâyet-i Türkmân ki anlar elinden yeni feth olınmuş memleket olup ekser-i nâsı hâtî vü nâsî, kalblerinün reng ü pâsı çok dağ erleridür. Ezelden şer' u kânûna uymazlar, yanlarında şer' anılsa "şerî'at benüm kolayum ne bilür" diyü cevâb virürler. Hayvânât-ı ucmeden farkları hemân bir nutk-ı zâhirile olup ni'met-i akldan -ki*

[196] Salih Çelebi, Metin, 184a.

[197] Salih Çelebi, Metin, 105a, 177a, 183b, 189a.

[198] Ahmet Yaşar Ocak, a.g.m, s. 141–142.

a'zam-ı ni'am-ı ilâhiyyedür- bî-behre ve nasîblerdür. Şâhik-ı cebel gibi her biri bir cebel hûlî, sûret-i beşerde dağ ayularıdır. Anlara dahi muktezâ-yı firâset-i tab'u hüsn-i mu'âmele-i âkılâneleriyle te'dîbe muhtâc olana te'dîbile, tenbîh ü ta'lîmi lâzım olanı tenbîh ve ta'lîmile kayd-ı gûşmâle çekdi. Anlarun hasb-i hâlleri muktezâ-yı tab'-ı nâ-me'âllerine münâsib evzâ'ile hakîmâne ve âkılâne cümlesini hoşnûd eyledi. İçlerinde bir nazm u nizâm kodı ki her biri hâllü hâline ısındı, şâkir oldı, hukûk-ı ni'am-ı ihsânını ömri oldığınca zâkir oldı."[199]

10. Kanûnî'nin Vize'ye Gerçekleştirdiği Av Seferi

Salih Çelebi, eserin son bölümünde padişahın Vize'de yaptığı bir av gezisini anlatmaktadır. Bu bölümün anlatıldığı sayfa kenarında Salih Çelebi'nin kendi ilavesi olan; "*şikâra çıkduğumuzun tarihidir: sene 935*" şeklindeki derkenar bize hem av tarihini hem de müellifin söz konusu ava katıldığını bildirmektedir. Salih Çelebi'nin üstün anlatımıyla aktardığı bu av gezisi, eserin edebî yönünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Müellif, "*Dokuz yüz otuz beşinci târîh-i ferhunde-fâlün mâh-ı Muharremü'l-harâmında* (1528 Eylül-Ekim) *(…) harîf-i harîfün unfuvân-ı zamânı ibtidâ-yı âvânı gelmişidi. (…) Âlemün rengi bir nîgeh dahi girüp îş ü neşât-ı zamânları sayd ü şikâr âvânlarıyıdı*" cümleleriyle anlatımına başladığı bir ay süren av gezisinden sonra padişahın İstanbula dönerek "*Adl ü emân ve icrâ-yı ahkâm-ı saltanat mübâşeretinde*" bulunmaya devam ettiğini ifade etmiştir.

Eser müellifin padişaha ve devlete yapmış olduğu dua cümleleri ile sona ermektedir: "*Ümîzdür Pâdişâh-ı âlem-penâhun ebedî eyyâm-ı ömri dırâz ve a'lâm-ı devleti ser-efrâz olup surâdikât-ı izz ü azameti etnâb-ı te'bîd ve evtâd-ı te'yîdile*

[199] Salih Çelebi, Metin, 192a-b.

müstahkem ola. Tanîn-i feth u fütûh u gülbânk mehâbeti âfâk-ı âleme vardukça münteşir olup evliyâ-yı hazret-i hemvâre mesrûr ve a'dâ-yı devleti hemîşe zelîl ü makhûr ola. A'kâb-ı âlî-nijâd ve ahlâf-ı hûş-nihâdı -ki her biri nevîd-i âdem ve ümmîz-i âlem olup nücûm-ı sipihr-i mekârim ve nihâl-i nev-riste-i hadîka-i celâletdür- ahkâb-ı bî-hisâb ve rûzigâr-ı bî-şümâr içre ömr sürüp nesl-i pâk ve asl-ı mübârekleri tâ kıyâmet sâbit ü ber-devâm ola. Levha-i rûzigâr üzre ahbâr-ı feth ve siyer-i pâdişâhâneleri nakş u nigâr olup münşî-i eflâk tâ-ebed kalem-i utarid ve midâd-ı sürh u siyâh leyl ü şafak ile safha-i âleme yazmakdan hâlî olmaya.

Beyt:

Bu du'ânun kılmagıl redd sâ'ilin

Müstecâb it yâ Mücîbe's-sâ'ilîn."

III. BÖLÜM

TARİH-İ SULTAN SÜLEYMAN'IN METNİ

Giriş

♣الهی کیف اشکرك و الشکر ایضاً من نعمائك[200]

Nazm

از تخیر که قاصرم در شکر * بیش چوکان فکر جون کویم

خود کرفتم که شکر حق کردم * شکر توفیق شکر جون کویم[201]

Şol hikâyet-i bî-gâyet ve rivâyet-i bî-nihâyet ki müverrihân-ı rûzigâr ve vassâfân-ı garâyib-nigâr, anun beyânı meydânında cüst ü cûy idüp kûy-ı zebânile her ne kadar ki top-ı güft u gûy uralar, zîr-i rikâb-ı heveslerinde meydân-ı[202] sa'yleri teng ve süvâr-ı akılları hayrân ve denk olup kala. Bir pâdişâhun vasf-ı zât-ı bî-çûnidur ki, hezâr sâhib-i serîr ü tâc bin dürlü tazarru' ve ihtiyâcile dergâh-ı bî-zevâl ve bârgâh-ı celâline yüz sürer.

Beyt:

پادشاهی که پادشاها نرا * پادشاهی زپادشاهی اوست [203]

[2 a] Zî-saltanat ki tâ kâfdan kâfa bir emr-i nun ve kâfile bî-müşîr ü vezîr sâha-i mülkü ve melekûtu zîr-i[204] irâdetine alup zihî kudret ki, arsa-i ayn-ı âlemi bî-mu'în ü

---

[200] İlahî, şükür de senin nimetlerinden biri iken ben sana nasıl hakkıyla şükredebilirim.

♣ R nüshasının baş kısmında "Padişâh-ı hoceste-i fer-ecsâm. Târih-i feth-i Budun, der dest-i pâdişâh-ı İslâm zıllullâh Süleymân vâsıtasıyla tâ fi ı'zzetin ve nusratin." ibaresi yer almaktadır.

[201] Şükretmekte gecikmekle kusurluyum. Bundan ziyade, fikir sahibi olarak şöyle derim: Farzedelim ki, ben kendim Hakkın şükrünü yerine getirdim… Ama tevfiğin şükrünü nasıl eda edebilirim.

[202] meydân-ı: rehvâr-ı A, R, Ü.

[203] Öyle bir padişah ki, padişahların padişahlığı onun padişahlığındandır.

[204] zîr-i irâdetine, R, Ü: dest-i zîr-i irâdetine A.

nasîr[205] bir ân içinde taht-ı hükûmetinde kodı. سبحان من بيده ملكوت كل شئ و اليه المصير [206] kemâl-i lütf-u cûdından târ-ı adem-i âlemi gevher-i şeb-çerâğ-ı vücûdile rûşen eyleyüp binâ-yı kil-i benî Âdemi libâs-ı ten-i gül-fâm ile gülşen eyledi. Kuvvet-i kâhiresinden bir şey-i zerre kadar ucundan bu kadar kudretle Nemrudun gözlerinden seylâb-ı nem rûd olup Fir'avnun bazû-yı satveti bîr çûb-i bî-cân elinden bî ferr ü avn kaldı[207]. Hükm-i mevâzî-yı hikem-i bî-ğâyeti câdde-i amyâ-i dalâlete tarîk-ı müstakîm-i hidâyetin mukârin idüp şeh-suvârân-ı sâha-i peyğâm ü arza dârân-ı arsa-i peyâm zümre-i enbiyâ-yı güzînün aleyhimü's-salâtü ve's-selâm[208] nesemât-ı iblâğıyla gül-i riyâz-ı edyânı açup nefâyis-i enfâsiyle meşâmm-ı âlem-i şerâyi'i mu'attar eyledi. لئلا يكون للناس على الله حجّة[209] husûsan[210] sultân-ı serîr-i kâbe-kavseyn burhân-ı münîr-i her dû-kevneynün salavâtu'llâhi aleyhi ve selâmühû ki evâil-i mertebetinün tuğra-yı menşûrini انا نبيّ وآدم بين الماء و الطين[211] idüp havâtim-i menkıbetinün nigîn-i hâtemini mühr-i خاتم النبيّين[212] و ile ârâyiş eyledi. Fark-ı ferkad-sây-ı [2b] kadrine çetr-i miskîn-i ebrden sâyebân idüp, hayme-i bâlâ-yı izzetinün tanâb-ı himmetini sâha-i

---

[205] nasîr, R, Ü: bî nasîr A.

[206] Yasin, 36/83'ten iktibas. "Her şeyin mülkü ve tasarrufu (hükümranlığı) elinde bulunan Allah'ın şanı ne yücedir. Dönüş, sadece O'nadır."

[207] "kuvvet-i kâhiresinden… avn kaldı" kısmı metinde ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış olup A, R ve Ü nüshalarında bu kısım metin içine alınmıştır.

[208] aleyhimü's-salâtü ve's-selâm: salavâtullâhi aleyhim ecmaîn A, R, Ü.

[209] Nisa, 4/165 "…ki insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın…"

[210] Metnin bu kısmında, asıl nüshadaki "…sultân-ı serîr-i kâbe-kavseyn burhân-ı münîr-i her dû-kevneynün salavâtu'llâhi aleyhi ve selâmühû ki…" ibaresi, A, R ve Ü nüshalarında "…bu asker-i fer-âvânın sürûr-u serîr-i evrengi ki evâil-i mertebetinin…" şeklinde yazılmıştır.

[211] "Âdem, su ile çamur arası bir durumda iken ben Peygamberdim" Tirmizi, Menakıb, I, Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. IV, 66.

[212] Ahzâb, 33/40 "…Nebilerin sonuncusudur…"

vâlâ-yı arşa irişdürdi. Livâ-yı rif‘at-i serefrâzınun tırâz-ı dirâzını hil‘at-i لولاك idüp efser-i ser-i sa‘âdetinün dürretü't-tâcını gevher-i nâb-ı و ما ارسلناك[213] eyledi. Sâbıka-i kelime-i nusretile a‘lâm-ı dîn-i kavîmine peyker-i zafer-bahşîn eyleyüp mübârizân-ı nusret-i şerî‘atinün bâzû-yı kâm-kârına ta‘vîd-i[214] te’yîd ile kuvvet ü kudret[215] virdi.

Mısrâ‘

شمس له بطحآء مكّة مطلع[216]

Beyt

محمّد سيّد الكونين و الثقلين * و الفريقين من عرب و من عجم[217]

Allâhümme salli aleyhi ve alâ-âlihî ve ashâbihî'llezîne hüm li'z-zulâmi nûrun[218] ve li'd-deycûri büdûr[219]. Husûsan minhüm alâ hulefâ’ihi'l-erba‘i ve vüzerâ’ihî zevi'l-kadr ve'l-erfa‘, Ebî Bekrin ve Ömere ve Osmâne ve Aliyyin salâten tuhâkî halâ’ikahümü'l-ğurar ve tudâhî şemâ’ilehümü'z-züher, küllemâ zekerehümü'z-zâkirûn ve küllemâ ğafele an-zikrihimi'l-ğâfilûn.

Amma ba‘d,[220] ber-mûceb-i arz-ı fehvâ-yı السلطان العادل ظل الله فى الارض[221] [3a] selâtîn-

---

[213] Enbiya, 21/107 “Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Metinde verilen bölüm ayetin kısa bir bölümü olup tek başına bir mana ifade etmediği için mealin tamamı verilmiştir.

[214] ta’vîd-i: ta’vîz-i A, R, Ü.

[215] kuvvet ü kudret: kudret-ü kuvvet A, R, Ü.

[216] (O) güneş, Mekke vadisi de doğum yeridir.

[217] Muhammed, iki cihanın (dünya-ahiret), insu-cinnin ve Arab-Acem iki fırkanın efendisidir.

[218] nûr: büdûr A, R, Ü.

[219] büdûr: nûr A, R.

[220] ---: çün A, R.

[221] “Adil sultan, Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir.” Aclûnî, Keşfu’l-Hafâ, c. I s. 456, Beyrut 1351; Nurettin el-Heysemi, Mec’meu’z-Zevâid, c. VII, 193.

i âlem-i tîn ve esâtîn-i rûy-ı zemînün sâye-i vücûd-ı bülend-pâyeleri bâ‘is-i terfiye-i hâss ü âmm ve sebeb-i terbiye-i âmâl-i[222] enâm olup dergâh-ı vâlâları sedd-i rasîn-i âlâm ve fiten, bârgâh-ı bâlâları hısn-ı hasîn-i belâyâ ve mihendür. Devrân-ı ma‘diletleri devrân-ı emn ü emân olup dîvân-ı menkıbetleri medâr-ı nazm ü nizâm-ı âlemdür[223]. Lâ-cerem[224] bu ihsân-ı bî-pâyânun şükr-ü itminân-ı bî-kerânı ber-mûceb-i شكر المنعم على المنعم عليه واجب[225] âmme-i berâyâ ve kâffe-i re‘âyâya sâdis-i ferâ’iz-i hamse olup sevâlif-i ezmândan ilâ-hâze'l-ân[226] bu âyîn-i ma‘rûf ile me’lûf olmuşlardur ki zümre-i tâ’ife-i tüvânâ ki zor-ı bâzûya mu‘temidlerdür, bâb-ı devlet ve rikâb-ı sa‘âdetleri mülâzemetiyle senâ-yı fi‘ilîleri edâsına kâyim olup fırka-i fukarâ ki feth-i bâb-ı merâmı miftâh-ı zebân-ı pâydârile iderler, şükr-i kavlîleri edâsıyçün kalb-i hâzır ve huzûr-ı hâtırile gâyibâne du‘â-yı bî-riyâları iştigâlin eylerler. [3b] ve bu tâ’ife dahi iki fırka olup, biri tâ’ife-i sulahâ ve ulemâdan şunlar ki emr-i mezkûrları zamân-ı ömrlerine maksûr olup müddet-i zindigânîlerine mahsûrdur ve biri tâ’ife-i [227]nâzımân-ı dürer-i belâğat ki, beyâz-ı sahâyif-i ezmânı şehriyârân-ı nâmdârun nukûş-ı mehâsin-i âsârıyla nigâristân-ı mânîye döndirüp riyâz-ı sahâyif-i devrânı anlarun zikr-i cemîlleri envârıyıyla[228] nûrânî eylemişlerdür ve bî-gümân bu asl-ı

---

[222] âmâl-i, R, Ü: âmâl ve A.

[223] Devrân-ı ma‘diletleri devrân-ı emn ü emân olup dîvân-ı menkıbetleri medâr-ı nazm ü nizâm-ı âlemdür: ---- A, R, Ü.

[224] Lâ-cerem: lâ büdd A, R, Ü.

[225] Kendine nimet verilenin, nimeti verene şükretmesi vaciptir.

[226] ---: ânın edâsına sa’y edegelmişlerdir A, R, Ü (A, R ve Ü nüshalarında burada cümle bitirilerek kısaltma yapılmış ve “…bu âyin-i ma’ruf ile me’lûf (…) hususan nâzıman-ı dürer-i belâgat ki…” kelimesine kadar olan yarım sayfalık kısım atlanmıştır.)

[227]---: hususan A, R, Ü. (A, R, ve Ü nüshalarında kısaltılmış olan bölüm “Hususan” diye başlayarak buradan itibaren devam etmektedir.)

[228] envârıyıyla, R, Ü: envârıyla A.

du‘â-yı hayr ve zikr-i cemîl kemâ-kân üstüvâr olup sahîfe-i edvâr üzre ebedî pâyidâr olur. Nitekim Sultân Mahmûd-ı Sebüktekin'ün riyâz-ı saltanatından Nesâyih-i Ebü'l-Me‘âlî-yi Gaznevî Ebü'n-Nasr-ı Utbî'den gayrî[229] eser olmayup kasr-i rif’at-i Deylemiyân ve Cingiziyânîden netâyic-i kilk-i Vassâf ve Ebî İshâk-ı Sâbbî'den özge haber kalmamışdur.

Nazm:

آن حسروان که نام نکو کسب کرده اند * رفتند و یادکار ازیشان جزان نماید

ایشان نهان شد ند درین تیره دان خاك * لیکن شعار گرده ایشان نهان نماند [230]

Ve çün bu târîh-i devlet-yâr ü zamân-ı ferhunde-âsârda dahi diyâr-ı [4a] cennet-âbâd-ı Rum içre te’mîn-i bilâd ve terfîye-i ıbâd bir mesâbeye irmişdür ki bunca zamândur âfitâb-ı âlem-tâb on iki tahtun pâdişâhı olup heft-ekâlîm-i felek[231] içre hükmünü revân eyler. Ma‘lûm değildür şimdiye değin bir bunun gibi[232] nazm ve nizâm-ı âleme kâdir olmuş ola ve pîr-i fertût-ı felek ki ser-tâ-ser cismi çeşm ü gûş olup bunca müddetdür âlemi devr eyler ne mümkin ki bir dahi bunun emsâli ahd-i meymûn ve devr-i hümâyûnu görüp işitmiş ola. Her kişi câme-hâb-ı huzûra varup[233] leyl ü nehâr arûs-ı sürûri derkenâr ve nigâr-ı hubûri[234] yâr-ı ğâr eylemişdür. Bir pâdişâh-ı âlî-câhun[235] devlet-i rûz-efzûnu berekâtındaki[236] cihân sultânları der-i

---

[229] gayrî, R, Ü: --- A.

[230] O padişahlar ki güzel isimler kazanmışlar… Gittiler… ve onlardan yadigâr olarak sadece o güzel isimler kaldı. Onlar bu karanlık toprağa konuldular, kayboldular… Lakin onlara söylenen övgüler gizli kalmadı.

[231] felek, R, Ü: çarh A.

[232] gibi, R, Ü:--- A.

[233] huzura varup, R, Ü: huzurda A.

[234] hubûri: hudûr A, R, Ü.

[235] câhun, R, Ü: cenâbın A.

devlet-penâhında bende-i fermân ve çâker-u derbânıdur disem ba‘îd olmaya ki, şân-ı menkıbet-nişânında her ne denlü mübâlağa olınsa beyân-ı vâkı‘ olup kantara-i hakîkatden mahâll-i mecâza cevâz olmak emr-i muhâldür. Adliyiyle[237] rû-yı[238] memâlik-i [4b] cihân ravza-i ârâyik-i cinân gibi bir vechile âbâdândur ki, kûşe ber-kûşe arasan devrinde âşiyân-ı bûmile hâne-i adûvden özge vîrân yokdur. Bir sâhib-kırân-ı âlemdür ki, hiçbir karnda kimse karîni olmayup akrânı vücûd-ı ankâ gibi bî-nâm ü nişândur. Feyz-i ihsânıyla cihânun hâli şâh-ı kiyâ’ile bârân-ı bahâr, insâf ü adliyiyle[239] kâr-ı keytî libâs-ı sıhhatle ten-i bî-mâra dönüp nesâ’im-i[240] lutfiyiyle,[241] misâl-i âlem dem-i Mesîhle, azm-i remîm semûm-i kahriyiyle,[242] nazîr-i ehl-i tuğyân sihr-i Fir‘avnile asâ-yı Kelîm'e dönmüşdür.

Beyt:

كشاده حشمت او دست عدل بر عالم * كشيده هيبت او پای ظلم در زنجير[243]

Âsumân-ı kadri kadr-i âsumân gibi a‘lâ, sipehr-i serîri serîr-i sipehr gibi bâlâ olup hüsâm-ı hûn-âşâmınun berkı hüsâm-ı berk gibi âteş-âheng, in‘âm-ı âmmınun gamâmı gamâm-ı in‘âm[244] gibi bî-direngdür. Tâ âfitâb-ı saltanatı meşârık-ı bahtından

---

[236] A, R ve Ü nüshalarında “…berekâtındaki” kelimesinden itibaren “…adliyle…” kelimesine kadar olan üç satırlık bölüm kısaltılmıştır.

[237] adliyiyle, R, Ü: dest-i adliyle A.

[238] rû-yi, R, Ü: derûn-u.

[239] adliyile, R, Ü: adliyle A.

[240] nesâim-i: nesâyim-i A, R, Ü.

[241] lutfiyiyle, R, Ü: lutfiyle A.

[242] kahriyiyle, R, Ü: kahriyle A.

[243] Onun haşmetiyle adalet eli âleme açılmıştır… Onun heybetiyle de zulmün ayağı zincire vurulmuştur.

[244] gamâm-ı in’âm, R: in’âm-ı gamâm A, Ü.

şârık oldı. Feth u nusret-sâye gibi dâmen-i mevkib-i [5a] meymûnuna düşdi. Tâ mâhçe-i çetr-i âsumân kadri metâli‘-i devletinden tâli‘ oldı. İzzet ü ikbâl hâle gibi etrâf-ı hayme-i[245] hümâyûnın aldı.

Nazm:

Şeh-i âlem ki lütfı bârgâhı

Hemîşe kıble-i erbâb-ı ihsân

Tarî adliyiyle zülf ü ruh-ı yâr

Kamû lutfuyla pür kâfir-i Müslümân

Hilâl oldığu budur yıl on iki ay[246]

Olam dir rahşına meh-i na‘l-i Rahşân

Sümâtına iki nân mâh ü hurşîd

Felek şîlânına birgisini sân

Çekildi çünki tuğrâ-yı minberi

Cihâna virdi fer kavs-ı kuzah[247] sân

Kamer kasrına hâfız Kehkeşândan[248]

Elinde çöp-i zerrîni çû der-bân

Çû râhatdur re‘âyâ sâyesinde

Aceb mi ana dinse zıll-i Yezdân.[249]

---

[245] ----, R, Ü: gibi A.

[246] A nüshasında, bir önceki mısra ile bu mısra yer değiştirmiştir.

[247] kuzah: kazh-i A, R, Ü.

[248] kehkeşân: kehkeşândan A, R, Ü.

[249] Yezdân: Rahmân A, R, Ü.

Pâdişâh-ı cihân, tâc-bahş-ı kâm-rân, keyvân-kîn-i[250] müşterî-temkîn, merrîh-rezm ve nâhîd-bezm, felek-azm ve utarid-hazm[251], kazâ-merâm ve kadr-kâm, seyyâre-alem ve sitâre haşem

Nazm:

برزم و بزم قضا بخشش و قدر کوشش

بعزم و حزم هوا نهضت و زمین آرام

[5b]

بپای همت اواسمان سپرده رکاب

بدست طاعت او آفتاب داده زمام[252]

Es-Sultânü'l-a‘zamü'l-mutâ‘, el-kamkâmü'l-a‘delü'l-vâcibü'l-ittibâ‘, el-ğaysü'l-min‘âm, ve'l-leysü'l-mikdâm, el-mezkûr bi-ezkâri hâzihî'l-mefâhir alâ-vücûhi'd-denânîr ve rü’ûsi'l-menâbir, es-Sultân ibni's-sultân ibnü's-sultân, sultânü'r-rum ve'l-Arab ve'l-Acem, es-Sultânü'l-âdil Sultân Süleymân Şâh[253] b. Sultân Selîm Şâh[254] b. Sultân Bâyezîd Hân

Beyt:

تا فلك پیروزه کون باشد بود پیروز بخت

تا کواکب را قران باشد بود صاحب قران[255]

---

[250] keyvân-kîn-i: keyvân-kîn ve A, R, Ü.

[251] hazm, R, Ü: hızâm A.

[252] Şiirin son iki mısrasındaki âsumân ve âfitâb kelimeleri, A nüshasında yer değiştirmiştir. R ve Ü nüshalarında aynıdır. Savaşta ve kutlamada kaza affedilir, kadere çabalanır… İradeyle ve dik duruşla gök cümbüşte ve yer âsûdedir... Onun himmeti ayağına gök üzengi koymuş... Onun itaat eline güneş idareyi vermiştir…

[253] şâh, A, R: --- Ü.

[254] şâh, A, R: --- Ü.

[255] Gök masmavi olunca onun da bahtı açık olur… Yıldızlara yakın olan, onun yakın arkadaşları olur.

Ve bir vezîr-i bî-nazîr ve müşîr-i müşterî-tedbîr, mihr-i cihân-ı vizâret ve bedr-i âsumân-ı celâlet, vezîr-i keyvân-câh ve müşîr-i sâhib-i intibâh, ra‘iyyet-perver ve merhamet-güster, Âsaf-ı ekrem, ve düstûr-ı a‘zam hazret-i İbrâhîm Paşa'nun mesâ‘î-i cemîlesiyle ki tedbîr-i [256]âlem ve nizâm-ı hâl-i benî Âdemde[257] sevâkıb-ı efkâr ve nûr-ı firâset-i gayb-nigârı yed-i Beyzâ gösterüp anun tedbîri tabîbinün ilâcına [6a] mizâc-ı âlemin ihtiyâcı, hastanun şifâya ve[258] dânun devâya ihtiyâcından artukdur. Dürr-i kelâm-ı hayr-endîşi gevher-i tâc-ı ser-i âmâl olup miftâh-ı zebân-ı maslahat-engîzi fethu'l-bâb-ı muğlakât-i ahvâl[259] olmuşdur. Râ’y-i rezîn ü fikr-i metîniyle[260] sanâdîd-i vüzerâyı mâ-tekaddemden[261] her vechile[262] tekaddüm idüp ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı pesendîdesiyle[263] sâbıkân-ı mizmâr-ı sadâretden her cihetle[264] sebkat itmişdür.

Beyt:

و فاق على الاقران عزّا و رفعة

و نصرا و اسعادا و رهوا و مفخرا[265]

Âfitâb ki pâdişâh-ı kevâkibdür, dîvân-ı sadâretinde anun mânendi bir vezîr

---

[256] ---, A, R: kâr-ı Ü.

[257] nizâm-ı hâl-i benî Âdemde, R, Ü: nazm-ı nizâm-ı benî Âdemde A.

[258] ve: ---- A, R, Ü.

[259] ahvâl A, R: ebvâb Ü.

[260] metîniyle, R, Ü: metîn A.

[261] mâ-tekaddemden, A, R: mâ-tekaddemun Ü.

[262] vechile: cihetile, A, R, Ü.

[263] pesendîdesiyle, R, Ü: pesendîdeyile A.

[264] cihetle: vechile, A, R, Ü.

[265] Şeref, şan ve mertebede akranını çok geçti… Yardım, sevindirme, huzur ve sükûnet sağlama ile yiğitlik bakımından da.

görmeyüp utarid ki münşî-i dîvân-ı âsumândur ancılayın[266] bir sâhib-i devlet adına menşûr-ı vizâret yazmamışdur.

لازال فی صدور العوالم[267] صاحبا

و لرفیق توفیق الله مصاحبا[268]

Her âyine ol pâdişâh-ı devlet-nigâhla bu vezîr-i sâhib-intibâhun[269] bârgirân-ı minen-i bî-gerânıyla halkun tîr-i kâmetleri kemân olup tavâ'if-i mîr ü sipâh atebe-i ulyâsında [6b] rûz ü şeb hidemât-ı mebrûre-i pâdişâhânesi edâsında bâş ü cânı sıdk-ı cenânile der-miyân eylediler ve tâ'ife-i sulahâ ve gurabânun dahi ed'iye-i arş-fersâ ve esniye-i ferş-peymâlarıyla mesâmi'-i melâ'ik-i kumme-i ulyâ ve mecâmi'-i mesâlik-i kubbe-i gabrâ mutannen ve müzeyyen idildi. Ve[270] vassâfân-ı rûzigâr ve münşiyân-ı belâğat-şi'âr dahi beyân-ı ahvâl-i cemîlesi bâbında[271] hezâr cidd-i belîğ ve sa'y-i bî-dirîğle ol deryâdan niçe gevher-i cihân[272]-bahâ çıkarup gûş-ı cihâna mengûş eylediler. Ve ol gülşenden çîn itdükleri garâyib-i ezhâr ve acâyib-i envârile safha-i rûzigârı[273] bir vechile ârâyiş eylediler ki evrâk-ı mü'ellefelerine nisbet güller evrâkı ebter göründi. Ma'ânî-yi rengîn-i musannefleın[274] gûş idelden[275] bülbüller

---

[266] ancılayın, A, R: ânın gibi Ü.

[267] العوالم, R, Ü: العالم A.

[268] Âlemlerin gönlünde taht kurmaya devam ediyor… Allah'ın tevfik ve inayetini yanında buluyor.

[269] ----: hafî (dahî Ü) ahvâl-i cemileleri beyânında A, R, Ü. Metnin "…sahib-i intibahun… "kelimesinden itibaren "…vassâfân…" kelimesine kadar olan beş satırlık bölüm A, R ve Ü nüshalarında kısaltılmıştır.

[270] ve: --- A, R, Ü.

[271] dahi beyân-ı ahvâl-i cemîlesi bâbında: ---- A, R, Ü.

[272] cihân, R: girân A, Ü.

[273] rûzigârı, R, Ü: rûzigâr A.

[274] musannefleın, R, Ü: musannefleınden A.

[275] idelden-ü, R, Ü: ---- A.

dâsitân-ı gülşeni ferâmûş idüp hâmûş oldılar.[276] Ve bu bende-i pâyimâl Sâlih ibn-i Celâl[277] dahi[278] anlarun[279] isr-i sa‘âdet-eserlerince ol emr-i bedî‘a ikdâm idüp[280] egerçi ber-mûceb-i لم يبلغ الضالع شاؤ الضليع anun dil-i bî-ferinde ol mecâl yokdur ki, ol pâyeye kadem basup [7a] ol âsumâna urûc eyleye ve lîkin recâsı vâsıkdur, eger bu du‘â-yı ber-karâr ve senâ-yı pâyidâr pâdişâh-ı âlem-penâhun nazar-ı iltifâtına irüp hazret-i paşa-yı kâm-yâbun terbiyyet-i âlî-rütbetine mukârin ola, meğârib ü meşârık-ı âlemde gül-deste-i çemen-i cân ve nîreng-i nakş-ı sahîfe-i revân ve şemâme-i encümen-i fudalâ-yı zamân ola.

---

[276] Hususan tâife-i fudalânın sâlâr ve muktedâsı ser-i hayl-i ulemânın sipeh-sâlâr ve pîşvâsı hazret-i Mevlânâ-yı büzürkvâr ve müftî-yi nâmdâr, yani Ahmet bin Kemal Paşa ki, (*hazret-i Mevlânâ müftî nâmdârın* R) (*hazret-i Mevlânâ-yı nâmdâr ki* Ü) meârif-i nigâr-hâne-i edvâr olup ânın nûk-hâme-i gevher feşân gibi tûtî-i şeker-güftâr kafes-i âc ve enbûs-ı cihâna gelmemişdir. BEYT:

خرد بمجلس او همچو طفل در ابجد * هنر بحضرت او طفل همچو در كتّاب

(Akıl onun meclisinde ebcette bir çocuk gibi... Hüner ‘sanat’ onun huzurunda kitapta bir çocuk gibi.)

Esnâf-ı fünûn ve envâ-i ulûmdan niçe tasnîf-i dilpezîr ve te’lîf-i bî nazîr (*tasnîf-i bî nazîr ve te’lîf-i dilpezîri* Ü) olup müsellem-i efâdıl-ı âlemdir. İkdâm-ı tâm ve ihtimâm-ı temâm ile ol hizmet-i saâdet-rütbetün edâsında hâkkâ ki mertebe-i kelâmı derece-i i’câzla sihr-i halâle irmişdür(irdürmişdür R). Beyt:

به ازين كس نكفت ثوان كفت * درچنن كس نسفت و ثوان سفت A, R, Ü.

(Bundan daha iyisini kimse söylemedi, zaman söyledi... Bu durumda kimse üzerine almadı yalnız zaman üzerine aldı.)

[277] Ü nüshasında metnin bu kısmının kenarında “*ism-ü müellif*” şeklinde bir derkenar bulunmaktadır.

[278] dahi: ki A, R, Ü.

[279] hûşe-cinân-ı ta’lîm-i harmen(harmen-i ta’lîm R, Ü) ve nevâle-girân-ı (hûn-ı R, Ü) maârifinden olup, bir zaman muhâtaba-i güher-bâr ve muhâvere-i dürer-nisârları istimâiyle mübtehic ve handân olanlardandır anlar A, R, Ü.

[280] ---: ol tâc-dâr-ı saâdet-yârın ibtidâ-yı saltanatları zamanından bu gazâ-yı meymûn ve sefer-i hümâyûn tarîhine gelince, vâkî olan havâdisi dest-i aklâmı sebuk-hirâmla benân-ı beyâna getürdi. A, R: ol tâc-dâr-ı zafer-yârın bu gazâ-yı meymûn ve sefer-i hümâyûnuna olan havâdisi dest-i aklâmı sebuk-hirâmla benân-ı beyâna getürdi Ü.

Nazm:

با دم باد صباکر نیستی احسان ابر

کی دمیدی کل زخار و چون کرفتندی کلاب

تربیت با ید سخن رازانك دست برمیت

خاك را مردم کند و الله اعلم بالصّواب[281]

Bu dâsitân-ı dil-sitân pâdişâhımuz e‘azza'llahü te‘âlâ ensârahûnun evreng-i hilâfet üzre cülûs idüp dahi adl ü insâfı beyânından maksûd kitâba dühûl dâstânıdır.

Gûş-ı hûş-ı âlem bu ahbâr-ı dürer-bârile pürdür. Her kimse ki mezâri‘-i dilde ma‘rifet tohumun eker, dâne-i hırmen-i hikmet direr ve her ki ağsân-ı ihsânı ter tutar, bustân-ı muhabbet gülin kokar ve şol kimse ki dâmen-i istiğnâ kenârın tutar, dâ’ire-i hıyâra dâhil olur ve ol ki [7b] hûn-ı emânet döker, şükr ü senâ-yı mahmidet bulur ve her ki mesned-i şecâ‘ate kadem basar vesâde-i heybete arka dayar[282]. Lâ-cerem âmme-i ümem, ve kâffe-i benî âdem tefâruk-ı büldân ve tebâyün-i edyânla muhtelifleriken bu hısâl-i hamsün medhinde müttefiklerdir ki ilm ve istiğnâ ve emânet ve ihsân ve şecâ‘atdür. Bu mebânîden garaz bu ma‘ânî-i bedî‘un beyânudır ki, çün bu târîh-i risâlet-penâh-ı Mustafevîden sene sitte ve ışrîn ve tis‘umi’e sâli içre merhûm sâhib-kırân-ı âlem ve sultân-ı selâtîn-i benî âdem Sultân Selîm nâmdârun tûmâr-ı ömr-i nâzenîni kalem-i münşî-i âcâlle pâyâna irüp sûr-ı sürûr-ı zindegânîlerini mâtem-i اذا تمّ ta‘kîb itmekle kemâl-i saltanatları munkazî oldı. Taht-ı

[281] Sabah melteminin esintisini eğer buluta borçlu değilsen, ne zaman dikenden çiçek bitmiş ki gül suyu alasın... Terbiye sözde olmalı, sanki el kalkıyormuş gibi, toprağı halk kazsın... vallahu a’lemu bissavâb. (doğrusunu Allah bilir)

[282] “dayar” kelimesi asıl metinde derkenar olarak yazılmıştır.

pîrûz-baht-ı merzübûm-ı rum sadef-i bî-dürr ve hûşe-i bî-bürr kalıcak hazret-i pâdişâhı encüm-sipâh ve şehriyâr-ı dil-âgâh.

Beyt:

Pâdişâh-ı dîn-penâh ve Husrev-i gîtî-sitân

Husrev-i gîtî-sitân ve pâdişâh-ı dîn-penâh.

Pâdişâhumuz e‘azza'llâhü ensârahû memâlik-i ma‘mûre-i Rum ve Arab ve Aceme pâdişâh olup ikbâlile taht-ı semâ-sîmâ-yı felek-fersâya cülûs-ı [8a] hümâyûn itmekle ol dürr-i yetîm derûn-ı sadefe ol kevkeb-i mes‘ûd derece-i şerefe vâsıl oldı.

Beyt:

بی آنك درنبرد فروزنده شد حسام

بی آنك در مصارف درخشنده شد سنان[283]

Bi-hamdi'llâh ol hısâl-i hamsün her biri gûyâ ki şân-ı şerîfinde nâzil olup cibillet-i hûş-nihâdınun hâssa-i lâzimesi bulundu. Evvelâ merâtib-i ulûm-ı hakâ’ik-şinâsî [284]ولقد آتينا داود و سليمان علما ma‘âricine urûc eylemeğin râ’y-i âlem-ârâları girih-küşâ-yı ma‘âkıd-ı umûr olup âyine-i zamîr-i münîrleri çehre-nümâ-yı masâlih-i cumhûr olmağla [285]الحمد لله الذى فضّلنا على كثير من عباده المؤمنين senâsıyla şâkir oldılar. Ve kemâl-i istiğnâile bir sümurğ-ı kâf-ı cihân oldı ki beyninde saltanat-ı dünyânun per-i megesçe i‘tibârı olmayup bir Süleymân-ı zamân kopdu ki önünde umûr-ı hılâfetün bir mûrca mıkdârı olmadı ve emânet-i pâdişâhâneleri şol mesâbede oldı ki bir zerre-i nâçîzün hıfz ü sıyâneti nezd-i zimmet-i âlî-himmet-i şâhânelerinde haml-i kûh-ı kâf [8b] ve Cebel-i Albürz'e mu‘âdil olmağın mûde‘ât-ı kenef-i emânîleri hemvâre bîm-i

[283] Kılıç savaşta ateş gibi oldı... Onsuz savaş meydanında mızrak aydınlandı.

[284] Neml, 27/15 “Andolsun! Biz Dâvûd’a ve Süleyman’a ilim verdik...”

[285] Neml, 27/15 “Hamd, bizi mü’min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah’a mahsustur.”

tezelzülden emîn olup dîde-i mübâşeretleri hemîşe bu ma‘nâya nâzır oldı.

Beyt:

با رعیّت بعد ل باید زیست * پادشا را ز عدل بهتر چیست[286]

Ve cezâ’il-i ihsân ve fevâzıl-ı in‘âmları şol ğâyete irdi ki dâyimâ fikr ü endîşeleri bu ma’nâyı âbdâr olup,

Beyt:

احسن الی الناس تستعبد قلوبهم * فطالما استعبد الانسان احسان[287]

Eger zerre-i ihsânlarına hâtem-i vukûf itse dîvân-ı a‘mâlinden nâm-ı sehâyeti tayy eyleridi. Keff-i eyâdîsi şerm-sârlığından defîneler yirler dibine geçüp bulutlu hevâ yüzine kaçdı. Ve şecâ‘at ve mehâbetleri bir mertebeye irişti ki eger Rüstem ü Zâl darb ü harb ve ceng ü cidâlin görseler aslâ ma‘reke vü destân ve tîğ u sinân kıssalarından dem urmazlar idi. Bir şîr-i dilîr kopdu ki tantana-i salâbetle her ne ney-sitâna kadem bassa şibl ü şîrân şikâr idüp anı cihân-gîr olur. [9a] bir şahbâz-ı vegâ perdâz oldı ki cenâh-ı himmet açup her ne cânibe pervâz itse şikârını ayağında bulur, nâr-ı kahrıyıyla küffârun yüreği yağı erimese himmeti çerâğı rûşen olmaz. Tâb-ı tîğîyiyla füccârun bağrı pür-dâğ olmasa gönlü bâğı gülşen olmaz, şerer-i ni‘âl-i süm-i âteşîn semendiyiyle diyâr-ı küffâr pür necm-i tâbdâr olmak gerek ki âsumân-ı sînesi ebr-i gamdan berî ola. Âvâze-i top u tüfekdervâze-i semâvâta çıkmak gerek ki feth-i bâb-ı kal‘a-i neşât ve teshîr-i sûr-ı sürûr eyleye.

Nazm:

Rumhı hûn-âşâm ve tîri cân-hırâş

---

[286] Halka adaletle hükmetmeli... Padişaha adaletten daha güzeli var mı?

[287] İnsanlara iyilik etki kalplerini kazanasın. Zira iyilik, insanları çoğu kez köle yapmıştır.

Şeş-perî ten-kûb ve tîğı ser-tirâş

Böyle bir şâhun elinden kimdürür

Kurtaran gelsün beru dik cân ü baş.

Evvelâ muktezâ-yı ilm-i güzîn ve râ'y-i rezînleri üzre tertîb-i nizâm-ı memleket ve âyîn-i intizâm-ı saltanata bir vechile zîb ü zînet [9b] virdi ki dûr-bînân-ı ukalânun her cihetle makbûlü olup her vaz'-ı ma'kûlleri mutazammın-ı hikem-i nâ-mütenâhî oldı. Âb-ı tâb-ı şürû'-ı himmetleriyle hadâ'ik-ı şer'-i şerîfe bir derecede revnak ü nemâ geldi ki anı gül gibi güldi. Müsted'â-yı istinğâları üzre avârî-i mevde'a-i dünyâyile meftûn olmayup fakîr ü ganî mîr ü gedâ nazar-ı hışm ve merhametlerinde yeksân olup lutf u kahr-ı şâhânîleri her kimseye hemvâr oldı. Hemvâre dest-i adl ü dâdıyla dil-i zulm ü bîdâd zülf-i nigâr gibi pîh ü tâb üzre olup ayn-ı fitne ve fesâd nerkes-i çeşm-i dildâr gibi her vechile hâba vardı. Ve emânet-i şehriyârîleri berekâtında şerefât-ı tâk-ı ser-bülend-i adlinden kadr-i kisrâya kesr gelüp cihân anun insâfı tîbiyiyle reşk-i hezâr bâğ-ı na'îm oldı. Eyyâm-ı devletinde kâr-ı ra'iyyet kadd-i ra'nâ-yı dil-rubâ gibi bâlâ ve serfirâz olup hâl-i perîşân-ı re'âyâ rişte-i dendân-ı dil-ârâ gibi ittisâk [10a] ve intizâma yüz tutdı.

Beyt:

عدل او کر دندار همه عالم که دکر * از غم شحنه احداث مسلم با شند[288]

Husûsâ ki re'âyâ-yı vilâyet-i Arab'dan mukaddemâ bin kahr ü belâ ile belde-i Kâhire'den sürgün olup dâr ü diyârından ba'îd olan fukarâ-yı a'râba ki her biri derâhim ve fülûsdan kâse-i rebâb ve kîse-i iflâs gibi hâlî ve ârî olup hemîşe belâ-yı fürkat-i evtân ve nîrân-ı fakr-ı bî-emân ile nâlân olmuşlaridi. Hakîkat bu diyârlarda

[288] Tüm dünyada onun adaletini uyguladılar… Bundan sonra inzibat endişesiyle yeni Müslümanlar doğdu.

karârlarından tazyîk-i ma‘îşet-i halk ve kasvet-i hâtırlarından özge nef‘ yoğ iduğine dânâ-yı dil-i husrevânîleri vâkıf olup tamâm bin mıkdârı hâneyiydi ki serîr-i semârif‘ati teşrîf itdikleri gibi hüsn-i icâzet virüp ol ğurabâ-yı nâ-çârı vatan-ı aslîleri mürâca‘atıyla şâd-mân eylediler. Du‘âları tâ zirve-i âsumâna irişdi.

Beyt:

چه خوش باشد که بعد از انتظاری * بامّیدش رسد امّیدواری[289]

Halk-ı âlem bu adl-i bî-mu‘âdile sedd-i bâr tahsîn idüp [10b] bu insâf-ı bî-hılâfa hezâr-ı âferîn eylediler. Ve fevâzıl-ı ihsân ve fezâ’il-i lutflarından halk-ı cihâna ol kadar bezl-i atâyâ eyledileri ki, hûn-ı ni‘am ve hıdmet-i dest-bûslarından sâğar ve berbutdan gayri tehî-şikem ve bürehne-ten kalmayup kef-i kâmil ü enâmil-i emel-perverinden kabza-i şemşîr ü kemândan gayri yerlerde kabz ü imsâk vâkı‘ olmadı. Ahbâr-ı cûdî tûmâr-ı zikr-i hâtemi tayy-i nisyânla tayy idüp eyyâm-ı devletlerinde nice fakîr-i nâ-tüvân hâce-i tüvânâ oldı. Husûsan tâ’ife-i tüccâr-ı a‘câma ki mukaddemâ muktezâ-yı hâl ve müsted‘â-yı zamân ile merhûm Hudâvendigârun emr-i hümâyûnu üzre girift olınan nice bin yük harîrleri ki cihet-i ma‘âşları ana münhasırken alınup hızâne-i âmireye teslîm olunmağla her biri aç ve muhtâc-ı kisvet ü tâc olmuş idi. Emr-i hümâyûn idüp anlarun dahi mevcûd olanın aynı aynı ile olmayanun bahâ-yı bî-nihâyelerin ashâbına ihsân ü atâ itmekle cihân içre bir nâm ü nişân-ı âlî-şân kodular ki, inşâ'Allâh tâ kıyâmet illerde meşhûr [11a] ve dillerde mezkûr olsa gerekdür.

Nazm:

Şecâ‘atde nazîri yok çû şâhun

[289] Ne hoş olur ki, bekleyişten sonra… Ümitvar olmak onun umuduna yetişirse.

Sehâvet olmasun mu ana pîşe

Şecâ‘atle sehâveti bir sayarlar

Ki dirler malı candandır hemîşe

Kıyan câna kıyıser mâla lâ-büdd

Urur buna uran ol senge tîşe.

Ve cümle vüzerâ vü ümerânun mertebelerince tîmârların arturup eyyâm-ı devletinde ulüvv-i rütbet ve sümüvv-i kadrile sîm ü zer gibi azîz ve muhterem oldılar. Kudemâ-yı huddâm-ı encüm-ihtişâmınun ulûfeleri bir evvelki kadar dahi olup, taht-gâh-ı felek-iştibâhda olan bölük halkınun atâlarından gayri süvârlarınun bîşer, piyâdelerinün ikîşer akce ulûfeleri terakkî buldu ve etrâf ve cevânibde olan ümerâ ve hukkâm-ı ulemâ hıdemât-ı tehniye-i saltanat-ı âlî-penâhlarıyçün bârgâh-ı felek-ıstınâ‘ ve dergâh-ı semâ-irtifâ‘ına gelüp cûyibâr-ı nâme-i izzetlerini tâvûs-ı zerrîn-bâl-i nişânıyla ârâyiş itmek içün tecdîd-i berevât ve menâşîr eylediler. Âfâk-ı âlemde olan selâtîn-i kibâr ve esâtîn-i nâmdâr dahi atebe-i gerdûn [11b] iktidârlarına mu‘teber ilçiler gönderüp pâdişâhâna pîşkeşler ve husrevâna bânlarıyla mübârek-bâd-ı saltanat-ı ebed-peyvendi levâzımın yerine getürdiler. Pâdişâh-ı âlemün muğlakât-ı ebvâb-ı cihâdı feth idüp sâlik-i nehc-i müstakîm-i şer‘-i kavîm olmak aksâ-yı sârîleri olmağın kefere-i nâ-çâr ilçilerinden ğayrısın hoşgörüp yerilü yerine hüsn-i icâzet erzânî buyurdı. Âhir şecâ‘at-i bî-ğâyeti müsted‘âsıyla küffâra bir vechile inkisâr virdi ki dâğ-ı heybetiyle a‘dâ-yı dînün yürekleri yağı eriyüp bunca zamândan bağlanup kalan bâb-ı gazâ eyyâm-ı devletlerinde küşâde ve meftûh oldı. İnşâ'Allâhü'l-e‘azz tafsîli ma‘lûm olsa gerek. Çün halk-ı âlem zât-ı büzürgüvârîlerin zikr olan hasâ’il-i hamîde ile mevsûf görüp selâtîn-i mâziye ve havâkîn-i sâbıka ve lâhıkadan her vechile imtiyâz ve fazîlet-i şân-ı şerîfin bildiler.

Beyt:

هو الشمس قدرًا و الملوك كواكب * هو البحر جودًا و الكرام جداول[290]

Bi-esrihim cân ü dilden bende-i halka be-gûşi olup ubûdiyeti kemerin [12a] cânları miyânına şöyle bağladılar ki mürûr-ı şuhûr ve a‘vâm ve kürûr-ı sâ‘ât ve eyyâmile durmayup mü’ekked ve müşeyyed olmakdadır.

Beyt:

تا قیامت یارب این طرز استوار * باد عمر و عزَت شه پایدار[291]

Bu dâsitân-ı garâyib-nigâr Şâm Melikü'l-ümerâsı olan Cânberd-i nâ-bekâr bu esnâda hıyânet itmekle üzerine seyl-i aramram gönderilüp hânümân-ı vücûdu garkâb-ı fenâya virildüğin beyân eyler.

Bu kelâm-ı hikmet-peyâm ve ibret-nizâm zamâ’ir-i üli'l-elbâb-ı enâma mahfî değildür. Hakk te‘âlâ ki hakîm-i bî-şekk ve cevâd-ı mutlakdur. Vaktâ ki bir kulunu hıdemât-ı mebrûre-i pâdişâhânesi mübâşeretine ta‘yîn idüp sâyir kullarından anı mümtâz ve ser-efrâz eyleye bilâ-şübhe hazret-i ulûhiyyet-i bî-niyâzı katında derece-i bülendi olup bî-müzâhim-i ğayr herkâr-ı hayrın itmâm itmekle ana herbâr refîk-i tevfîki yâr eyler. Niteki[m] selâtîn-i adl-âyînün ki tedâbîr-i sâ’ib ve efkâr-ı sâkıbların mefâtîh-i muğlakât-ı umûr olmağa sezâvâr idüp zât-ı menkabet-şi‘ârîlerin sâye-i zât-ı bî-çûnî kılmağa ta‘yîn eylemişdür. [12b] bilâ-rayb bu sa‘âdet-i sümyâ anlarun kendü hazret-i izzeti yanında kemâl-i meziyet-i kadr ü uluvv-i mertebetlerine güvâh

[290] O, kıymetçe güneş, krallar yıldızlardır. O’ cömertlikte deniz, (diğer)cömertler deredir.

[291] Ya Rab, kıyamete kadar bu tarzı koru... Padişahın ömrü ve izzeti pâyidâr olsun.

olanlardandır. (احب الناس الى الله الملك العادل[292]) mâdâm ki anlar nehc-i istikâmet ve tarîka-i emânetden udûl eylemeyeler, anlara herbâr ikbâl ü devleti yâr idüp mehâmm-ı murâdâtı hasbe-mâ yerdâ kazâ eyler. [293](دولة الملوك فى العدل)

Beyt:

كار از همه جانبت بر آيد * كر جانب حق نكاه دارى[294]

Bu ma‘ânîden garaz-ı aslî budur ki çün hazret-i pâdişâh-ı dîn-penâh ikbâlile taht-ı semâ-sîmâ-yı Rum'a pâdişâh olup ekâlîm-i Arab ü Acem taht-ı tasarruf-ı âlem-penâhîsine dâhil oldı. Cânberdî di[n]en mülhid-i bî-dîn ki sâbıkâ merhûm Sultân Selîm-i nâmdârun darbet-i şimşîr-i tâbdârıyla diyâr-ı Arab Çerâkise elinden istihlâs olındıkda şefâ‘at-i şüfe‘â-yı makbûlîn ile bakâyâ-yı tu‘me-i şîr-i şimşîrinden olmuşidi. Sonradan rây-i âlem-ârâları bu rây-i hikmet-nümây üzerine olmışidi ki oralarun eyâletleri bî-tekellüf ümerâ-yı Rum'a virilmeyüp halkın tedrîcle kendüler cânibine âteş-i muhabbetleri germ olup şem‘a-i dilleri [13a] nerm olunca ber-vech-i sâbık ümerâ-yı çerâkise ellerinde ibkâ olına.

Beyt:

درشتى و تندى نيايد بكار * بنرمى برآيد زسورآخ مار[295]

Ana binâ’en mahrûse-i Mısr eyâletin merhûm Hayr Beğ'e erzânî itmişidi ki çerâkise zamânında Haleb melikü'l-ümerâsı olup asker-i çerâkisenün hırmen-i cem‘iyyetleri dest-i tîğ-ı mîğ-ı gûnile tünd-bâd-ı fenâya virilicek şemşîr-i hûn-bâr-ı şâh-ı âlemden istîmân idüp cân ü dilden gerden-i ihlâsına tavk-ı ubûdiyeti iltizâmın

[292] İnsanların Allah’a en sevimli olanı, adil hükümdardır.

[293] Hükümdarların devletlerinin bekası, adalettedir.

[294] Her işin üstesinden gelirsin; Eğer hakdan sapmazsan.

[295] Kabalık ve kötü davranış işe yaramaz... Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.

eylemişidi. Anun mu‘âvenetiyle mezkûr bî-devlete dahi gerçi mahrûse-i Şâm melikü'l-ümerâlığın virmişidi. Ammâ be-gâyet bed-fi‘âl zemâ’im-i ahlâkile mevsûf nâ-bekâr idi. Ol zamândan beri ol tarafa mirzebân olup gerçi berây-ı maslahat zâhiren sûret-i salâh bağlamışidi. Velîkin derûnından tenevvür-i sîne-i pür-kînesi vardukça âteş-i hasedle germ olup seng-i dil-i siyâhı bu cânibe dahi nerm olmamışidi. Duramayup bakâyâ-yı mahâzele-i çerkesden bulduğuna evvelki rüsûm üzre mersûmların mukarrer idüp yanına cem‘ eyleridi. Pezmürde-i [13b] sarsar-ı âfât ve lâl ü bîmnâk-ı gen âb-ı nâb-ı menâsıb ü merâtib-i ulyâ ile her birine tekrâr neşv ü nemâ virüp tezekkür-i mâ-mezâ itdüri başlamışidi. Nergis gibi ebkem ü bî-mecâl iken süsen gibi dilleri çıkup tîğ u sinân-ı tîz ucun tutmağa âheng itmişleridi. Tenhâsında geçen mâ-cerâlarına kendü emsâli nâ-kesleriyle mahfî nâle kılup muttasıl âh-ı derd-nâk iderdi. Âhır hased-i bî-ihtiyârından hazm-ı esrâra kâdir olmadı. Ekser-i evzâ‘ından dildeki sırr-ı nihânına karâyin yolların meftûh itmekle hayli zemân idi âsâr-ı hıyânetle dil gibi dehân-ı halk-ı âleme düşmüşidi.

Beyt:

تا نزارست سك عظيم دوه * چون شود سير دربيت نروه

Âdet-i me’lûfe-i liyâm üzre ki teng-nây-ı dünyâ-yı denîde husûl-i makâsıd u vusûl-i ağrâzile anlara nev‘-i vüs‘at gelse aynıca mûcib-i mefâsid ü ağrâz olur. Ol çerkes-i ehassı cehl ü nâ-dânlık gurûru başdan çıkarup (واذا انعمنا على الانسان اعرض و نأى بجانبه)[296] küfrânına kadem basdı. Hazret-i Hüdâvendigâr-ı mağfiret-şi‘ârun dârü [14a] 'l-bekâya irtihâlini işidicek bilâ-te’hîr Hayr Beğ'e haber îsâl eyledi, Zihî tasavvur-ı bâtıl ve tahayyül-i lâ-tâ’il ki Fir‘avn-vâr (اليس لى ملك مصر)[297] iddi‘âsın idüp “ma‘lûmundur

[296] İsrâ, 17/83 “İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirip yan çizer.”

[297] Zuhruf, 43/51 “…Mısır hükümdarlığı benim değil mi?”

memâlik-i Arab kadîmî milk-i mevrûsumuziken nâ-gâh elümüzden çıkdı. Hâliyâ âvân-ı fursat olup milk yine bize intikâl itdi. İstihlâsı bâbında benüm cehdüm kemeri muhkemdür, gel sen dahi bana muzâheret ve mu'âvenet eyle" deyü bî-hûde kelimâta âğâz eyleyüp erzâl-i asker-i evbâş cem'ine meşgûl oldı. Hayr Beğ âkıl kimesneydi. Ol sefîh-i gâfile mirâren nush u gûşimâl idegördi. Kâbil olup pendine mâyil ve sözüne kâyil olmadı. Heyhât ki şu'le-i rûh-ı azîzi söyünmeğe yüz tuta. Dahi etrâf-ı beden âteşe göstermekle yerine gele. Bir ağaç ki bîh [u] bârından kuruya ne fâ'ide âb-ı nâbile suvarılsa ser-sebz ü handân olmaya.

Nazm:

آهنی را که موریانه بخورد * نتوان برد از و بصیقل ژنك

با سیه دل چه سود کفتن وعظ * نرودمیخ آنهیه در سنك[298]

[14b] Nâ-çâr ol dahi der-i mehâbet-destgâh-ı Husrev-i âlem-penâha ahbâr-ı hıyânetle bu asl şenâ'ate mübâşereti peyâmın i'lâm eyledi. Bu tarafdan merdûd-ı bî-devlet dahi bu bu vaz'a mübâşeret idicek mahrûse-i Şâm'dan çıkup evbâş-ı bî-şumâr ile ki ukûd-ı adüvv hasr-ı kemiyyet zabtında âciz ü kâsıridi. Mahrûse-i Haleb üzerine yürümişidi. Haleb Beği Karaca Paşa ki merhûm pâdişâh-ı dil-âgâhun âsitâne-i sa'âdetinde kadîmî emekdârı olup hayli Bârî merd-i dilîr ve emîr-i sâhib-tedbîridi. Etrâf-ı turuk-ı şehri gerçi gereği gibi sedd idüp ye'cûc fitnesi uhde-i dühûlünden hurûc ihtimâli yoğidi. İllâ ki kazâ-yı âsumânî gibi şehrün üzerin alup âb ü hûrd-ı halkı kesmekiçün muhâsara idicek halka tamâmet-i muzâyaka irgörüp bir bölük

[298] Eğer demir paslanırsa silerek o pası çıkaramazsın... Kötü kalpli birine vaaz etmek ne fayda; demir çivi taşa girmez.

kilâb-ı akûr ile ol nevâhîye muhkem inkılâb ve fütûr virmiş. Egerçi mîr-i mezkûr dahi anda konan asker-i mevfûr ve yanında olan hademe-i nâ-mahsûr ile çıkup anlarun tîr-i hücûmunu siyer-i mukâbeleyiyle def‘ u redd itmeğe kâdiridi. [15a] ammâ Şemrlüye i‘timâd ve i‘tikâdı ol kadar müstahkem değildi ki kendüsi koyup gidicek anlarile olan ukûd-ı musâlaha vü mu‘âhedede ber-karâr-ı sâbık üstüvâr ve pây-dâr olalardı. Lâ-cerem şâh-ı âlem-penâh işiğine arzıhâl idüp ol bed-fi‘âlün bu kâr-ı nâ-me’âli def‘ine tîğ u nusret-karîninden istimdâd itmekiçün te‘âkub-ı katarât-ı emtâr gibi bâd-sür‘at ulaklarıyla âteş-engîz haberleri müte‘âkıb ve mütevâlî oldı. Hazret-i pâdişâh-ı gerdûn-bâr-gâha ma‘lûm ve mefhûm olıcak ol mel‘ûn-ı nâ-kâmun bu vaz‘-ı nâ-fercâma irtikâbından leheb-i hiddetleri işti‘âl idüp buyurdu. Hatt-ı vücûd-ı bî-sûdunu dest-i tîğ-ı âb-dârile varup safha-i âlemden hakk eylemekiçün der-i devlet-nigâhı kullarından bir mıkdâr asker-i kerrâr gönderilmek tedbîri olındı. Egerçi tamâm süren eyyâm-ı şitâ olup şâh-ı arsa-i cihân çâdır-ı sebz-fâmın kaldurup yerini hıyâm-ı sepîd-reng-i berfile tezyîn itmişidi. Hareket yolları her vechile mesdûd olup hurûc-ı leşker ihtimâli her tarîkla mefkûdidi. [15b] gayret ü hamiyyet-i şehriyârîleri mütekâzî olup bunun gibi zamân-ı bî-emân içre bî-mehâbâ üzerine sîl-i aramram ve leşker-i kazâ-mübrem saldı. Tâğî-i mezbûr bu esnâda leşker çıkarılup üzerine vürûd ihtimâlin mesdûd eylerdi. Fikr-i kâsır ve hâtır-ı hâsırı bahâr olunca ol arada nîrân-ı fitne yakup dahi bahâr olıcak üzerine hücûm olunursa kûşe-gîr-i arâzî-i ba‘îde olmağla istihlâs-ı bâş ü cân eylemek iken nâ-gâh asker-i şîr-girdâr irişdüği ahbârın işidicek üzerine bârgirân-ı haybet çöküp cümle endâmı tutmaz oldı. (اَلنِّعْمَةُ مَجْهُولةٌ إذا فَقَدَتَ عَرفتَ)[299] ma‘ânîsinin evhâmı cevf-i dimâğ-ı pür-havfını aldı. Zarûrî râh-ı girîze düşüp kendüye tâbi‘ olan bir nice bin müfsidi ki bir kenâra doğrı çekildi.

[299] Nimetin kadri bilinmez, kaybettiğin zaman anlarsın.

Asker-i şîr-peyker dahi üzerine hücûm idüp giderek bir fezâda kazâ gibi ardından irdiler, dönüp mukâbele idem sandı. Hemân gül gibi ol hârı gülşen-i kâr-zârdan irdiler. Merdân-ı kârzâra duymayup anı sındı. (عُقُوبَةُ الظَّالِمِ سُرْعَةُ المَوْتِ)[300] cezâsına giriftâr idüp bî-emân ser-i bî-sâmânı kesildi. Kelle-i bî-mağzında [16a] tâc-dârlık hevesi varidi. Âhır tâc-dâr-ı rimâh oldı. Zirve-i câha irem dirken zîr-i derûn-ı çâha düşdi. Yanında olan merededen merdân-ı dilâverân elinden halâs olıbilen bî-sa'âdetler benâtü'n-na'ş gibi târumâr oldılar. Ser-i bî-sâmânı der-i siyâset-gâh-ı Husrev-i âlem-penâha gönderildi. Eyyâm-ı devletlerinde hâyin-i mesfûr bu asl eyser-i ahvâlile ele girdüğinden kuvvet-i tâli'lerine câzim olup bu minnet-i girân ve ni'met-i bî-kerâniçün şükr ü senâ-yı firâvân olındı.

Bu dâsitân-ı dil-sitân pâdişâh-ı âlem-penâh ikbâl ile câlis-i evreng-i hılâfet oldığu gibi feth-i bâb-ı cihâd itmekiçün Üngürus-ı menhûs vilâyetine gazâ-yı garrâya mübâşir olup kılâ'-ı süreyyâ-irtifâ' ve serâ-bünyâddan kal'a-i Belgrad feth oldığun beyân eyler.

Çün cereyân-ı hikmet-i (قَالُوا بَلَى)[301] daki zamân-ı şedd-i vesâk ve âvân-ı ahd ü ittifâk idi. Heme-i a'nâk-ı insânı kılâde-i kelâm-ı mu'ciz-nizâm-ı (وَ كُلُّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِى عُنُقِهِ)[302] birle mu'âhaz olup haml-i a'bâ-i tekâlîf olındı. Lâ-cerem ukalâdan her ferde farz-ı [16b] lâzim oldı ki mehmâ-emken kavlen ve fi'len ni'am-ı bî-kerân-ı ilâhînün[303] mukâbelesinde şükr ü[304] senâ-yı nâ-mütenâhîsine cidd-i cedîd ve sa'y-i

[300] Zalimin cezası ölümün tez olmasıdır.

[301] En'am, 6/30 "Evet, (Rabbimiz'e andolsun ki, gerçekmiş) dediler."

[302] İsrâ, 17/13 "Her insanın amelini boynuna yükledik"

[303] bî-kerân-ı ilâhînün, A, R, Ü.

[304] şükr ü: edâ-yı hukûk itmekde.

sedîd zuhûra getüre. Husûsan selâtîn-i zevi'l-iktidâr ve havâkîn-i âlî-mıkdâra ki (وَ جَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا)[305] kerâmetiyle mükerrem olup (اَطِيعُوا اللهَ وَ اَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ اُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ)[306] itminânıyla memnûn ve (اَلسُّلْطَانُ الْعَادِلُ ظِلُّ اللهِ فِى اَرْضِهِ)[307] beşâretiyle sa‘âdet-i dâreyne makrûn olmağla[308] manzûr-ı enzâr-ı inâyât-ı seniyye ve avâyid-i aliyye-i nâ-mütenâhîlerdür. Her vechile lâzım ve vâcib oldıysa bu tertîb-i merğûb ve teşbîb-i pesendîde-üslûba binâ’en vaktâ ki hazret-i pâdişâh-ı gîtî-penâh bî-müzâhim ağyâr-ı serir-i semâ-rif‘ati âfitâb-ı âlem-tâb-ı devletiyle rahşân idüp sath-ı zemîni mi‘mâr-ı adliyiyle âbâdân itmekiçün mevhibe-i seniyye-i hılâfet ve atıyye-i aliyye-i iyâlete erzânî buyruldı. Bu in‘âm-ı bî-kerân ve ihsân-ı bî-pâyânun mükâfâtıyçün mecârî-i lisân-ı fesâhat-beyânında (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى هَدَانَا لِهَاذَا)[309] kavl-i şerîfi tekrâr olındıkdan sonra meş‘al-i dil-i âyîne saykal-i Husrev-âyînlerinde [17a] ki fi'l-hakîka câm-ı cihân-nümâ-yı âlem-ârâdür- şükr-i kavlîden fi‘lînün ki mevrid-i hadîs-i (لا اُحْصِى ثَنَاءً عَلَيْكَ اَنْتَ كَمَا اَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ)[310] vâkı‘ olmuşdur. Gâyet-i kuvvet ve nihâyet-i rüchânı rûşen ve ma‘lûm oldıysa mahz-ı tahsîl-i merâzî-i ilâhî ve tekmîl-i masâlih-i evâmir-i nâ-mütenâhî

---

[305] Enbiyâ, 21/73 “Onları bizim emrimizle doğrı yolu gösteren önderler yaptık” Metinde ayetteki “hüm” zamiri “hû” şeklinde hatalı yazılmıştır.

[306] Nîsâ, 4/59 “(Ey iman edenler!) Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de.”

[307] Adil sultan, Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir. Aclûnî, Keşfu’l-Hafâ, c. I s. 456 Beyrut 135: Nurettin el-Heysemi, Mec’meu’z-Zevâid, c. VII, 193.

[308] olmağla, A, R, Ü.

[309] Â’râf, 7/43 “..Hamd, bizi buna eriştiren Allah’a mahsustur..”

[310] “Sen kendine senada bulunduğun gibi, ben sana layık sena ve övgüde bulunamam.” Müslim, Salât 222: Ebu Davud, Salât 252: Tirmizi, Deavât 76.

itmekiçün (اِنَّ اللهَ يَأمُرُ بالعَدْل وَ الِاحْسَانْ)[311] emr-i sa‘âdet-eserinün imtisâlinde âmme-i nâs ve kâffe-i berâyâya sarf-ı mesâ‘î-i cemîle-i pâdişâhânelerinden bast-ı bisât-ı adl ve medd-i sumât-ı ihsân sebbâk-ı gâyât ve derrâk-i nihâyât olup gûş-ı hûş-ı ahrâr âvâ-yı (فَانْظُرُوا اِلى آثار)[312] le mâl-â-mâl oldı.

Nazm:

Adli enfâsı virdi mülke safâ

Subha bâd-ı nesîm virmişçe

Geldi revnak cihâna bir demde

Mürde ten gibi câna irmişçe.

Ammâ heme-i senâyâ-yı fi‘liyyeden dahi sahâ’if-i rây-i âlem-ârâlarından ber-vefk-ı hadîs-i (مَا جَمِيعُ اَعْمَال البرِّ عِنْدَ الجِهَادِ الَّا كَنَفَثَةٍ تُلْقَى فِى بَحْرٍ لُجَىٍّ)[313] gazânun uluvv-i şân ve sümüvv-i mekânı merkûz ve mastûr olup hattâ kelâm-ı mu‘ciz-nizâm-ı ilâhî ve ehâdîs-i sa‘âdet-encâm-ı nebeviyyeden [17b] guzâtun derecât-ı aliyyeleri beyânında (اَلَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَ اَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللهِ وَ اُولئِكَ هُمُ الْفَائِزُون[314] وَ مَا جَمِيعُ اَعْمَال العِبَادِ عِنْدَ المُجَاهِدِينَ فِى سَبِيلِ اللهِ تَعَالى اِلَّا كَمثَلِ خَطَّافٍ اَخَذَ بِمِنْقَارِهِ مِنْ مَاءِ الْبَحْرِ)[315] âyet-i beşâret-karîn ve hadîs-i

[311] Nahl, 16/90 “Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, (yakınlara yardım etmeyi) emreder.”

[312] Rûm, 30/50 “(Allah’ın rahmetinin) eserlerine bak…” Metinde “fenzurû” şeklinde çoğul yazılan kelime ayette “fenzur” şeklinde yani tekil olarak geçmektedir.

[313] Cihad anında iyi ve güzel işlerin tamamı, dalgalı denize atılmış bir nafaka (bir lokma ekmek) gibidir.

[314] Tevbe, 9/20 “İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.”

[315] Allah yolunda cihad edenlerin yanında kulların bütün amelleri, kırlangıç kuşunun gagasıyla denizden su alması gibidir.

sa‘âdet-rehîninden gayrı mevâzi‘-i adîde ve emâkin-i sedîdede nice işâret ve beşâret vâkı‘ oldığu sâbit ve muhakkak oldıysa hemîn semend-i nîrû-mend-i niyyete zîn-i pür-zeyn-i cihâdı teng-i hazm-i azmle teng idüp süvâr oldı. Lâ cerem heme-i tavâ’if-i küffâr-ı nâ-bekârdan tâ’ife-i Üngürus-ı menhûsun ki abede-i Vüdd u Suvâ‘ ve anede-i nass u icmâ‘ olup münkirân-ı dîn-i Ahmedî ve mu‘ânidân-ı millet-i Mustafavîlerdür. Dâyimâ şîme-i nâ-marziyye ve seciyye-i nâ-pesendîdeleri hengâm-ı fursatda gâret-i bilâd-ı İslâm ve terkîk-ı rikâb-ı enâm idüp i‘lâ-i evliye-i dalâl ve sefk-i dimâ’ ve nehb-i emvâl-i müslimîn eylemekdür. Ehl-i İslâma kadîmî adû-yı kîne-cûy olup ecdâd-ı şâh-ı âlî-nijâdile nice [18a] kerre mukâvemet sevdâsın idinüp anlar ucundan ulu gazâlar olıgelmişdir. İllâ ki merhûm Sultân Bâyezîd Hân'un evâhır-ı saltanatları zamânından ki vüs‘at olmayup gazâ yolları bağlanmışidi. Merhûm Sultân Selîm-i nâm-dârun dahi ömr-i nâzenîni vefâ itmeyüp a‘dâ-yı etrâfı kahr sadedindeyiken henüz anlardan el çekmedin saltanat-ı ukbâ ihtiyârın itmişleridi. Bu esnâlarda hengâm-ı fursat olmayup mecâl-i gazâ ve makdûr olmaduğı bâ‘isden dâr ü diyârları ziyâde ma‘mûr olup kurâ vü emsâr ve kûçe vü bâzâr ve kılâ‘ u hisârları be-gâyet şenlenmişidi. Husûsâ taht-ı tegallüblerinde olan kılâ‘ ü bikâ‘dan kal‘a-i Belgrad ki sânî-i binâ-yı Şeddâd olmağın (لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِى البِلَادِ)[316] fehvâsına mâ-sadak olup şöhre-i âfâkıydı. Reh-güzâr-ı gazânun hârı milk-i küffâr-ı nâ-bekârun miftâh-ı pâydârı olmağın evvelâ kasd-ı hümâyûn eyledi ki devlet ü ikbâl ve asker-i encüm-misâlle Üngürus-ı menhûs kralınun üzerine yürüyüp taht-gâhı olan Budun şehrine azîmet-i hümâyûn ide [18b] lâzım olan kılâ‘un dahi fethine mübâşir olup ol ucdan kâfirün bağrına nice yerden dâğ-ı hasret ve hasâret koya. Binâ’en alâ-hâzâ etrâf-ı memâlik-i Mahmiyyede olan asâkir-i gerdûn-me’âsire âteş-hareket ve bâd-

[316] Fecr, 89/8 “…şehirler içinde benzeri kurulmamış…”

sür‘at ulaklar perâkende idüp Rumili ve Anadolu ve Karaman ve Rum ve Türkmân ve Diyârbekir ve Şâm ve Mısır beğlerbeğilerine ahkâm-ı kazâ-imzâ ile emr-i hümâyûn olınup taht-ı eyâletlerinde olan ümerâ-yı saf-ârâya pâdişâh-ı âlem-penâhun ulu gazâsı olup sefer-i hümâyûn-ı cihâda kemer-i cehd-i Husrevâneleri müstahkemdür, âlât ü esbâb ve yât ü yarâğile gereği gibi hâzır olup emr-i hümâyûnuna nâzır olasız deyü tenbîhât-ı bî-şümâr olındı. Mecâmi‘-i âlemde olan mesâmi‘-i mîr ü sipâh ve sâlâr ve sipehsâlâr bu ahbâr-ı sürûr-bahş ile mâl-â-mâl olup gûş-ı şeş-kûşe-i cihân bu sadâ-yı beşâret-nümâyile pür-hurûş oldı. Berîd-i subh çün bu beşâreti milk-i cihâna bitürdi. Felek dehânını pür-zer eyledi. Ve peyk-i sabâ çün bu peyâmı gülşen-i zamâna irgördi. Zemîn [19a] ayağına atlas-ı bisât-ı sebz döşedi.

Nazm:

Bir arûs-ı bikr idi çokdan gazâ

Ehl-i İslâma olubdu nâ-murâd

Sûr idüp virdi icâzet almağa

İllere sultân-ı iklîm-i cihâd

Yakdılar hınnâ-yı dâmâd ellere

Oldılar bu sûra hep mesrûr u şâd.

Bu dâsitân etrâf-ı mesâlikde olan asâkir-i İslâma ahkâm-ı münîfe ile ta‘yîn olınan hıdemât i‘lâm olınup mukaddimât-ı sefer-i hümâyûna şürû‘ olındığun beyân eyler.

Çün âsâr-ı bahâr a‘lâm-ı zafer-bahş-ı şâh-ı kâm-kâr gibi ser-efrâz ola başladı. Vüzerâdan birisine emr-i hümâyûn olındı ki fırak-ı huddâm-ı der-i devlet-makâmdan

nice bin asker-i kerrârile deryâ-yı Üsküdar'dan ubûr idüp vara mahrûse-i Kaysariyye'de istikrâr eyleye bir sâ‘at-i sa‘d içre yât ü yarâğın kırup cevâd-ı sa‘yinin inân-ı azmin ol merâmun husûlü cânibine râst idicek tekrâr ahkâm-ı hümâyûn irsâl olınup fermân-ı vâcibü'l-iz‘ân bu vechile sâdır oldı ki Anadolu Beğlerbeğisi kendüye tâbi‘ olan [19b] asâkir-i saff-şiken ve dilîrân-ı merd-efkenle ve Karaman Beğlerbeğisi dahi ser-i a‘dâyı tîğ-ı ser-tîzle yunan asâkir-i düşmen-şikâr-ı Yunanile ve Rum Beğlerbeğisi dahi ol merzübûmdan kopan sipâh-ı zafer-nigâh ve cüyûş-ı şîr-hurûşla ve Şehsuvar oğlu dahi vilâyet-i Türkmân'a müte‘allik boy beğleri ile bir araya gelüp bu dört vilâyetün ki taht-ı devlete câr-pâya ve cihân-ı saltanata çehâr unsur gibidür. Zikr olınan dört nâmdâr beğlerbeğileri kullarında olan ümerâ-yı saff-ârâ ile süvâr-ı semend-i irticâl ve râkib-i rikâb-ı isti‘câl olup Kaysariye’de paşa-yı mezkûrile mülâkât ideler. Bu asker-i firâvân ile ki sevâd-ı cihânile da‘vâ-yı müsâvât ider seyl-i revân gibi idüp ol nevâhîde olan tilâl ü cibâl ve bâğ u râğ arasında hıyâm-ı felek-kıyâmıyla kûh-ı üstüvâr gibi karâr eyleyeler. Pâdişâh-ı âlem-penâh sefer-i zafer-rehberinden ikbâlile mu‘âvedet idince ol hudûdu gereği gibi hıfz u hırâset üzerine olalar. Kezâlik şark tarafından olan Diyârbekir Beğlerbeğisine dahi fermân olındı ki asâkir-i Kürdistân-ı [20a] adüvv-sitânile ki her birinin kâmet-i ser-bülendi meydân-ı ma‘rekenün alem-i pâydârıdur. Kendü makarr-ı me’lûfunda otura ve cenûb cânibinde arâzî-i mukaddese-i diyâr-ı garbde olan ümerâ-yı nâmdârdan Şâm Beğlerbeğisine dahi fermân-ı kazâ-cereyân oldı ki diyâr-ı cennet-âbâd-ı Şâm'a mahsûs olan asâkir-i bî-şümâr-ı hasm-şikârile mahmiyye-i Dımaşk'da dura. Ol havâlîde olan mahâll-i ihtiyâta cevşen ü siper gibi göz kulak tuta. Tâ sa‘y- i cemîli ile imkân olan yerlerden cevâz-ı adûya mecâl emr-i muhâl ola ve mahrûse-i Mısr Beğlerbeğisi Hayr Bey'e dahi ahkâm-ı münîfeyiyle evâmir-i kazâ-imzâ oldı ki cümle

arab ü arbâ ve kabâ'il ve ahyâ halkına hîcân-ı âteş-i heyecân ve sâ'iyân-ı şemâl şemâ'il-i gûşmâl-i bî-şümâr idüp yanında konan asâkir-i gerdûn-me'âsirile dârü'l-Kâhire-i Mısr'da otura. Dahi bâğ-ı pür-ferâğ-ı şehrün ahvâline gül ve nergis gibi göz kulak tuta. Her kimse ki derûnuna çenâr gibi el sunup sabâ gibi yâd ayak basa, süsen-i hançer-i âbdârla hâr-ı cefâkâr gibi izâlesine sa'y eyleye ve hezâr-ı cidd ile Cidde [20b] benderinün dahi sıyânetinde mücidd olup deryâ-yı Hind'e yol bulan küffâr-ı bed-fi'âl-i pür-sikâlden hıfz u hırâseti bâbında akdâm-ı ikdâm üzerine bir vechile kâyim ola ki tedâbîr-i fâsideleri ahkâm-ı sihr gibi bâtıl ve âyîn-i küfr gibi âtıl olup kala ve İskenderiye ve Dimyat ve Reşîd cevânibin dahi küffâr-ı freng-i neheng-cengün ceng-i fesâdından şöyle koruya ki denizden koruya bir kâfir çıkmağa mecâl olmaya. Sâyir beriyye içre berâyânun dahi ahvâlin şöyle görüp gözleye ki beriye ihtiyâcı olmaya. Bu tarafda Rumili Beğlerbeğisine dahi emr-i kazâ-imrâr olup mahrûse-i İstanbul'dan çıkdı ki âdet-i ma'rûfe üzre nevâhî-i İpsala'da varup yığınak eyleye. Kendüye tâbi' olan Rumili dilâverlerin ki küffâr-ı bed-girdârla kadîmî lisân-ı hançer-i âbdârile sû kişi gelüp müşt-i kej-âğand-i pâydârla dû kişi gelmişlerdür. Meydân-ı veğâda siper gibi her biri göğsün gerüp tîğ ve tuğ gibi baş açuk yalın ayak gazâ yolunda çalışıgelmişlerdür. Bi-esrihim yanına cem' idüp rikâb-ı meymûn-ı hüsrev-i saltanat-penâh [21a] Edirne'ye irince karâr idüp[317], mahrûse-i Edirne'de Ordu-yı hümâyûnuna mülâkî ola. Ve akıncı Beğlerine dahi müstakil ahkâm-ı münîfe gönderilüp kendülere tâbi' olan akıncı ve tovice tâ'ifelerin cem' itmekiçün fermân-ı hümâyûn olındı. Vakt-i mev'ûd irişüp asâkir-i gerdûn-me'âsir yerlü yerinden hareket itmeğe başladı. Cihânun her kûşesinden mûr u mâr ve melah u sûsmâr sağışınca

[317] "*Edirne'ye irince karâr idüp*" ibaresi aynı kaligrafi ile derkenar olarak yazılıp sayfa başına gelecek şekilde işaret edilmiştir.

asker yürüyüp âfâk-ı âlemi tutdı. (وَ حُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الجِنِّ وَ الانس)[318] alâyimi gün gibi âşikâr oldı. Henüz şâh-ı âlemün ne tarafa teveccüh ideceği nâ-ma'lûm olup (وَاسْتَعِنْ عَلَى قَضَاءِ الجَوَائِجِ بِالكِتْمَانِ لهَا)[319] şerâ'iti gereği gibi mer'î olmuşidi. Ve Karadeniz cânibinden dahi bir iki yüz menâr amûd ve kır-endûd hilâl-lenger ve ejderhâ-peyker donanma gemileri irsâl olınup ve vilâyet-i Üngürus ve Lîh ve Çîh içinden gelen enhâr-ı azîme-i meşhûre Tuna ve Sava suları,

Beyt:

Tuna kim girse ummâna tuta âyîne-i rûyunu

Sava kim sürse deryâya önünden sava deryâyı.

Kenârında memâlik-i ma'mûre-i Rumilinde dahi bir nice yüz at gemileri ihzâr olunmak emr olındı. [21b]

Bu dâsitân hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh devlet ü ikbâlile taht-gâh-ı felek-iştibâhından çıkup azm-i gazâya niyet-i hazm eyledüğin beyân eyler.

Çün me'mûr olan umûr-ı mezkûre murâd üzre hâsıl olup tîr-i mukaddimât-ı mezbûre nişâne-i intâca irişdi. Ber-mûceb-i (اِذَا هَمَمْتَ بِخَيْرٍ فَبَادِرْ)[320] merkeb-i tünd-hûy-ı azma teng-i isti'câl çeküp âteş-i azîmete na'l-i irticâl saldı. Bir dem ki sultân-ı cihân pehlüvân-ı mihr-i münîr şâh-ı zengübâr-ı şeb-i deycûr elindeki kal'a-i nüh-felek-i eflâki almağa müteveccih olup leşker-i Rumu şi'âr-ı eşi''a-i bî-şümârile âfâk-ı âleme

[318] Neml, 27/17 "Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan (ve kuşlardan) meydana gelen orduları toplandı."

[319] "Gizli tutmak suretiyle, ihtiyaçlarını giderme konusunda yardım dile." Beyhakî, Şuab, c. V, s. 277 No: 6655: Taberanî, Evsat, c. III, s. 226 No: 2476.

[320] Bir iyilik düşündüğünde hemen gerçekleştir.

yüz tutmuşidi. Sene seb‘a ve ışrîn ve tis‘umi’etin Cumâziye'l-âhırının on ikinci günü yevmü'l-hamîsde sünnet-i Nebeviye muktezâsınca hazret-i Şehriyâr-ı adüvv-bend-i kal‘a-güşây semend-i bâd-peymâ ve tîz-reftârına ki (وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَ رَوَاحُهَا شَهْرٌ)[321] hasbihâlidür.

Beyt:

سبق برده از آهوان در شتاب * بکرمی چون آتش بنرمی چو آب[322]

Sa‘âdetle ayak basup süvâr oldı. Ol bâd-pânun nakş-ı mıh-ı pervîn-ictimâ‘ı arûs-ı gazâ yüzüne hâl-i anberîn olup nişân-ı na‘l-i hilâl [22a] misâli sâ‘id-i sîmînine sivâr oldı. Sadâ-yı tabl u kösile kûs-ı çarh-ı abanus dolup âvâ-yı kerre-nâyiyle kûş-ı zemîn ü zamân pür-hurûs oldı.

Beyt:

Cihânı tutdı gülbânk-i sehm-nâk

Şu resme kim ger oldı gûş-ı eflâk.

Ol şâhîn-i âsumân-ı saltanat makarr-ı zemînden âşiyân-ı zîn üstüne pervâz idicek a‘lâm-ı zer-nigârlar çüzülüp tâvus-ı cûybâr-ı zaferler gülşen-i gazâya doğrı şeh-per-i azîmet açdı. Şeb ü rûz atebe-i ulyâsında mülâzim-i hıdemât olan heme-i mîr ü vezîr ve sipâh lâzım olan yât ü yarâğ ve âlât ü esbâb-ı cihâdile bi-esrihim rikâb-ı hümâyûnunda hâzırlaridi. Âb-ı nâb önünce bedreka-i hevâ gibi bir uğurdan önüne düşüp azm-i râh olındı. Katâr-ı felek gibi dizilüp önce giden zemîn sebât ü sabâ

[321] Sebe, 34/12 “Süleyman’ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgarı verdik.”

[322] Hızda ceylandan daha hızlı, sıcaklıkta ateş gibi, yumuşaklıkta su gibi…

harekât yedeklerün kimi şebdîz ve kimi gülgûn olup boyunlarındağı sepîd ü siyâh kotaslar dâmâd-ı fetha pür-cem oldı. Zîn-i zer nişânlardaki zerrîn taslar nev-arûs-ı cihâda tâc-ı sa‘âdet olup siper-i zer-nigârları mir’ât-ı mücellâsına döndi. Sağ ve sol bölük bölük [22b] gürûh-ı asâkir-gerdûn-ı şükûh yürüyüp şehrün sokaklarından sîyl-i revân ve bahr-ı bî-emân olup akdı. Mevc mevce dokunup fevc fevc önce giden yasavullar yer urdum, savul diyu na‘ra-i bülend-i âsumân-peyvendile tevsî‘-i devâyir-i râh iderleridi.

Beyt:

طرقوا طرقوا كه شاهرسيد * شاه جان بخش دين پناه رسيد[323]

Pâdişâh-ı Keyhüsrev-ğulâmun rikâb-ı felek-sây-ı zemîn ârâmında giden hademe-i hâssun ak kızıl bayraklarından havâ yüzü gülistâna dönüp nîze-i tîzlerinden sath-ı zemîn şîrle dolmuş neyistâna döndi. Sâyir asâkir-i seyyâre-şümârun dahi gerd-i mevâkibinden gird-i çehre-i âsumân rûy-ı zemîne dönüp ni‘âl-i sümm-i sutûrlarından sath-ı zemîn sipihr-i pür-hilâl oldı.

Beyt:

ز گَردِ مَوکِبِ تُو رُوی مَاه پُرخَاکَست * زنَعل مَرکَبِ تُو رُوی خَاک پُر مَاهَست[324]

Ve a‘yân-ı hazret ve du‘â-gûyân-ı vilâyetden ekârim-i ulemâ ve sulahâ bir mıkdâr pîr gönderiçıkdılar. Envâ‘-ı ri‘âyet ve esnâf-ı himâyet-i husrevâne ile mahfûz oldıkdan sonra du‘âile şehre dönüp bu senâ-yı bî-riyâyı[325] hâtime-i makâl [23a] ve bu leâlî-i manzûmu dürr gibi yoluna nisâr eylediler.

---

[323] Yollar, yollar! (Yol verin)... padişah geldi... Can bağışlayan, dine sığınan padişah geldi.

[324] Senin ordunun tozundan ayın yüzü tozludur... Senin bineğin nalından da toprak yüzü ayla doludur.

[325] “bî-riyâyı” kelimesi derkenar olarak yan tarafa yazılmıştır.

Beyt:

Cihân bekâm ü felek bende ve melek dâ‘î

Ümmîz tâze ve devlet kavî ve baht cüvân.

Feth u nusret bedreka-i râh ve gurre-i devlet mukaddime-i sipâh olup ol gün ikbâlile irdi. Muhayyem-i hümâyûnu olan hâmûn-ı firâvân içre kurulan hıyâm-ı gerdûn-kıyâm içre karâr eyledi. Ordu-yı gerdûn-hûnîden ol anda dehr bir ulu şehr bünyâd itdi ki çeşm-i rûzigâr dîde-i ahvâl ile rûy-ı mirâtdan gayrîde misâlin görmedi. Arsa-i derûnu müzâhame-i nüfûsile sâha-i mahşer gibi hurûş idüp emvâc-ı asker-i neheng-cengle lücce-i deryâ gibi cûş eyledi. Andan ikbâlile kalkup ol gürûh-ı mûr-şümâr bu Süleymân-ı rûzigârile ve ol cem‘-i seyyâre-haşr bu pâdişâh-ı hûrşîd-peykerile şeb ü rûz dîmeyüp mihr ü mâh gibi konup göçüp mahrûse-i Edirne'ye doğrı şitâbân oldılar. Mevâkib-i mukarrere-i gerdûn-menâkıbdan gayri Rumili ve Anadolu kûşelerinden şâh-ı[326] âlemün teveccüh-i hümâyûnuna müterakkıb gönüllü dilâverlerün nihâyeti yoğidi. Bu sa‘âdete ıttılâ‘ idicek her biri [23b] ayağ üzre gelüp heves atına tâziyâne-i isti‘câl urdı. Bu azâ-yı ekber niyyetine ki bunca zamân idi hasret-i cihâniyânidi Rumili halkının sığâr ü kibârı terk-i dâr ü diyâr idüp fi'l-cümle harekete iktidârı olanun karârı kalmadı. Dağ ü taş ve kûh u sahrâyı âdem denizi alup her ne cânibine gitsen fevc fevc mevc ururdı. Merdâne yiğitler çoğalmışdı. Hâliyâ ihrâc olınup tâc-ı sürh-ı azabdan şafak-misâl yir yüzünün her kûşesi kenâr-ı âsumân gibi lâle-zâr olmuşidi. Yir yir a‘lâm-ı İslâmı ser-efrâz idüp âvâze-i tekbîr ve salevât etrâf-ı vilâyete dolmuşidi. Vefret-ı asâkir-i şîr-peykerden Memâlik-i Mahrûse arı kovanı gibi işleyüp şükûfe-gâh-ı ordu-yı hümâyûna irüp çukmakdaydı.

---

[326] “şâh-ı” kelimesi derkenar olarak yan tarafa yazılmıştır.

Nazm:

Görünen eşcâr-ı sahrâ yirine

Her tarafda ak kızıl sancağıydı

Mâr u mûr ile kiyâlar sağışı

Kande baksan leşker ve bayrağıydı.

Mâh-ı mezbûrun yigirminci günü bir rûz-ı pîrûzda şâh-ı âlem Mahrûse-i Edirne'ye gireceği gün Rumili Beğlerbeğisi dahi mütecessis-i iclâl-i hümâyûnuydı. Husûsan tavâyif-i azab ki ahkâb-ı bî-hisâbdan beri Memâlik-i Mahrûse'den azâb ihrâc olunmayup kasabât ve kurâda [24a] ale's-sabâh sancağına mahsûs olan ümerâ-yı nâmdârun ki her birinün makâm ü muayyeni vakt-i kârzârda nîze gibi sadr olup hengâm-ı mufâharetde tîğ gibi baş üstüdür. Kullarında olan alay-ı asker-i şîr-peykerle ki her biri şemşîr gibi ez-pâ-yı tâ be-fark-ı âhen-i polada gark olup düşmen üzre atılmakda ok gibi râst-revlerdür,

Beyt:

دِلِيرَان شِمشِير زَن بى شُمَار * بَمَردُم كُدَايى چُو پيخَندَه مَار[327]

hâzır olmuşlaridi. Gelüp leşker-i melek-gürûh ve ordû-yı felek-şükûha koşdı. Ekâbir ve a'yân-ı şehr şâh-ı âlemi du'â ile istikbâl idüp henüz pâdişâh olalı üzerlerine sâye salmamışdı. Cemâl-i âlem-ârâsın müşâhede idicek du'â-yı devlet-i rûz-efzûnu içün rûy-ı tazarru'ı âsumâna tutup cânib-i hakka tevakku'-ı icâbet açdılar. Havâss-ı

[327] Kılıç sallayan cesur yiğitler... Halka karşı kıvrılmış yılan gibi sakin...

ulemâ vü sulahâdan lâyık-ı dest-bûsî olan eşrâf-ı halâyık tîğ u hamâ'il gibi ellerin öpüp başa kodılar. Yüzlerine gül gibi gülüp hezâr ihsân ile her birin sîm ü zer gibi azîz tutdı. [24b] Mukaddemâ vesâk-ı gerdûn-revâkı şehr altında olan ma'rûf adalara kurulmuşdı. Şehre girmeyüp devlet ü ikbâl ile ol fezâda iclâl-i hümâyûn gösterdi. O sahrâ-yı enbûh-gürûh-ı hıyâmdan ser-tâ-ser kûh-ı gerdûn-şükûh olup derûnları bebr ü peleng ve şîr ü hizebr ile mâl-â-mâl oldı. Râyât-ı zafer-kırân-ı feth-karîn beş altı gün mıkdârı anda karâr idüp âlî dîvânlar idildi. Teveccüh-i meymûnu diyâr-ı Üngürüs ile kal'a-i Belgrad üzerine idüği anda zâhir olup zikrolınan dîvânlarda emr-i hümâyûn olındı ki mahrûse-i Edirne'den iki bin nefer azab ihrâc oluna ve ahkâm-ı münîfe gönderildi ki sâbıkâ Karadeniz'den gönderilen donanma gemilerin nehr-i Tuna bahra koşduğu yirden çekdirüp Semendire'ye doğrı irişmek ardınca olalar. Ve emr-i sâbık üzre havâlî-i enhâr-ı mezkûreden Niğbolu ve Vidin ve Niş ve Semendire'de bî-nihâye gemiler ihzâr olunmuşidi. Anlara dahi ümerâ-yı nâm-dârdan yarar sancak beğleri gönderilüp Bosna Sancağı ve Ozvornuk Sancağı beğlerine dahi emr-i kazâ [25a] cereyân oldı ki sancaklarına müte'allik olan asâkir-i nusret-me'âsiri ve anlardan gayri ol uclarda olan gönüllü gâzî yiğitleri ki eben an-ceddin pîşe ve endîşeleri tîşe-i tîğ-ı ser-tırâşile ferhâd-vâr beden-i küffârda[328] kûh-genlükdür. Bir yire cem' idüp makdem-i meymûn-ı şehriyâr-ı âlem-penâha nâzır ve yât ü yarâğ ile bi-esrihim hâzır olalar. Ve akıncı beğlerinden Mihal oğlu Muhammed Beğ'e dahi emr olındı ki kendüye müte'allik olan otuz kırk bin berkden tîz ve sabâdan sebük-hîz tâzî-süvâr akıncı dilâverleriyle -ki ezelî kefere-i füccârun seby ü ğâret-i bilâd ü evlâdı anlara âdet-i mevrûsedür- Niğbolu iskelesinden Eflak askeriyle mülâkî ola. Ol cânibden Üngürüs-i şekâvet-me'nûs ümerâsından Erdel Banı'nun vilâyetine havâle olalar ki

[328] "küffârda" kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

la‘în-i mezbûra kral-ı bed-fi‘âle meded irmekden mâni‘ olalar ve Ömer Beğ oğluna dahi emr olındı ki kendüye tâbi‘ olan kırk elli bin leşker-i kîne-dâr ve çâpük-süvâr akıncı ve toviça tâ’ifesin cem‘ idüp südde-i sa‘âdete getürüp ol nevâhîde ordû-yı hümâyûna vâsıl oldı. Ve bi'l-cümle [25b] zikrolan dîvânlarda ahvâl-i asâkir-i zafer-me’âsir çün tamâm tedbîr ve tedârik olındı. Âyine-i dil-i husrevânîde merkûz olan suver alâ-vechi'l-kemâl cilve-i bürûza geldi. Kös-i rıhlet çalınup mahmil-i sefer bağlandı. Devlet ü ikbâl ile kazâ-yı dil-guşâ-yı Edirne'den göçüp Filibe'ye doğrı azm-i râh itdi. Mahz-ı rahmet-i ilâh idi ki menzil be-menzil vürûd ve nüzûl idüp kadem-i mübâreki herne yire kudûm itse bereket ü ni‘met anda idi.

Beyt:

Bir hümâdur sâye-i akdâmını

Kande salsa andadur her dem kadem.

İkbâl ile Filibe’den dahi göçüp sene-i mezbûre Receb'inün on yedinci günü râyât-ı sa‘âdet-gâyâtı mahrûse-i Sofya'ya vusûl buldu. Ol zemîn-i dil-güşâda sâyebân-ı felek-irtifâ‘ ve hıyâm-ı gerdûn-ıstınâ‘ı kurulmuşidi. Âftâb-ı âlem-ârâ gibi geçdi karâr eyledi. Eknâf-ı vilâyetden asker-i kûh-peyker çok çok irişüp nehr deryâya sîl ovaya kurulur gibi ordû-yı hümâyûna ulaşurdı. Şöyle ki ol kazâ-yı pür-safâyı hıyâm-ı rengâ-reng alup arsa-i bahâr gibi elvân-ı gûnâ-gûnile donandı. [26a] asâkir-i zehr-şümâr-ı İslâmun sürûr-ı cihâdile yüzleri gülüp ol cem‘-i firâvân cem‘iyyet-i sûr ve îde dönmüşidi. Bir ordû-yı vesî‘ oldı ki misâhat-i sâhati endâze-i vehme gelmeyüp siyâhat-i arsa-yı vüs‘-ı efhâma sığmadı. Üstinden uçmağile geçem diyen kuşlar nihâl-i sîhlarına konmasa olmadı. Derûnundan kaçmağile çıkam diyen cân-âvarlar ocakları şikâfına girmeden kurtulmadı. Bâri asâkir-i nusret şe‘âyire vilâyet-i mahmiyyeden

nüzûl ve zehâ'ir tedârüki içün birkaç gün anda dahi ikâmet olınup dîvân-ı âlîleri oldı. Andan dahi ikbâlile göçüp muttasıl-ı vâhid gidildi. Meger serhadd-i diyâr-ı Üngürüs'de Sava Suyu kenârında kıral-ı bed-fi'âle tâbi' "Böğürdelen" nâm bir kal'a-i pâydâr varidi ki bünyâd-ı binâ-yı âbâdı hasret-i nüh kal'a-i pûlâdidi. Bâlâ-yı kadd-i bülendi bir vechile yücelmişidi ki ebr ü sehâb merkeb-i bâd-pâ-yi riyâhile burûcuna urûc itmek dilese kadem-i ikdâmı mütezelzil oluridi. Sâbıkâ merhûm Sultân Muhammed Gâzî zamânında İshak Beğ oğlu İsa Beğ ki ol zamânda evc-i gazâya urûc [26b] iden uc beğlerinün ser-âmediydi. Ta'cîz-i kal'a-i Belgrad içün anı orada münâsib görüp bünyâdını evvel ol âbâd itmişidi. Sonradan eyâdî-i küffâr-ı hâk-sâra düşüp makarr-ı kuddûsiyâniken makâm-ı şeyâtîn olmuşidi. Be-gâyet mahall-i ihtiyât olmağın hıfz u hırâsetinde bir derecede ihtimâm iderleridi ki derûnuna âb ü havâdan gayri yâd ayak bastırmazlaridi. Lâ-büdd ol zamândan ile'l-ân sâha-i derûnına hiçbir şehriyâr-ı mikdâmun akdâm-ı ikdâmı basmış inân-ı semend-i endîşesi doğrı lmuş değilidi. Afârît-i küffâr itiyle şöyle memlû idi ki içinde sevâd-ı basarlarından gayri bir iğne basacak yir yoğidi. Her vechile mecma'-ı mefâsid olup beru cânibde olan müfsidlerden her kangısı ki bir fikr-i fâsid ü hayâl-i kâsid idüp kemân-ı fesâd kurardı. Evvel anlarun tîğ-ı kabûlüne i'timâd ider ok gibi andan merdûd olurdı. Bâri zikrolınan fitne vü fesâdun intifâsı şemşîr-i âbdârile ol melâ'inenün ocaklarına su koymayınca ölmezidi. Ol sebebden hazret-i pâdişâh-ı âlî-câh gurre-i Şa'bân-ı şerîfde Rumili Beğlerbeğisine emr-i hümâyûn idüp [27a] âmmeten Rumili askeriyle anun istihlâs u fethi cânibine revâne kıldı. Ve mâh-ı mesfûrun ikinci günü "İlyasköyü" nâm mevzi'a konulduğu sâ'at asâkir-i zafer-me'âsirden bir mıkdâr asker dahi Semendire'ye irsâl olındı ki anda olan yarar topları alalar dahi kazâ-yı âsumânî gibi kal'a-i Belgrad'a irüp içinde olan melâ'ineyi süvâr-ı leşker-i bî-şümârile şehrî sûr u

sâ‘idi sivâr ider gibi hisâr eyleyeler ve kâbil olan yirlere tehyi’e-i esbâb-ı top idüp atafe-i inân-ı kişveristân-ı şâh-ı kâmurâna tevakkuf eyleyüp duralar. Ba‘dehû mahall-i mezkûrdan sâ’ir hademe-i hâss ve vüzerâ-yı sâhib-ihtisâsile hazret-i pâdişâh-ı gerdûn-bârgâh ikbâlile göçüp kal‘a-i Böğürdelen'e doğrı azm-i şâhrâh eyledi.

Bu dâsitân zecr ü kahrile Kal‘a-i Böğürdelen feth u kal‘ olup etrâf-ı kal‘a-i Belgrad dahi leşker-i bî-i‘dâdla muhâsara idüldiğin ve pâdişâh-ı âlem-penâh ikbâlile Böğürdelen önünden Sava suyun geçmek içün köprü tedârük olınduğın beyân eyler.

Sâbıkâ merkûm olan üzre çün Rumili Beğlerbeğisi hayl-i seyl-i [27b] hücûmla sürüp aramram-ı bî-kıyâsile kazâ-yı mübrem gibi kal‘a-i Böğürdelen üzerine vürûd ve nüzûl itdi. Ukâb-ı sitîz gibi fi'l-hâl üzerlerine havâle olup küffâr-ı bed-kirdârile kıtâle ikbâl eyledi. Fecere-i küffâr bunları göricek dâmen-i hisârı koyup ceyb-i bedenleri kenârına çıkup zengule-vâr dizildiler. Asâkir-i Sitâre-şümâr dâmenin elden komayup pîrâmenini deryâ cihânıya[nı] kemer-i miyanı ihâta eyler gibi tûlânî aldılar. Techîz-i cüyûş-ı müslimîn gereği gibi itmâm ve ikmâl olunmuşidi. Bî-mehâbâ nev-arûs-ı fethine el sundular. İçindeki ifrîtler yir yir âheng-i ceng idüp gulüvv-i hücûmıyle mukâbele ve mümâna‘aya başladılar. Fasl-ı husûmet içün kılıçlar ortaya gelüp oklar araya girdiler. Bed-nihâd horyadlar ceng-i inâda şöyle mübâşir oldılar ki kâbil olup nizâ‘ları mürtefi‘ olmadı. Giderek hengâme büyüyüp tarafeynden âvâze-i top u tüfektâ seg-i çarh-ı berrîne çıkdı. Burûc-ı hisârda duran küffâr sehâb-ı azâb idi ki müslimânlar üzerine emtâr-ı top u tüfengi bir vechile yağdırdı ki zemîn ü zamân âvâze-i ra‘d ile doldı. Cüyûş-ı mücâhidîn vardıkca deryâ [28a] gibi hurûş idüp üzerlerine kazâ-yı âsumânî gibi hücûm iderleridi. Benân-ı tüfekleri bir fiske ile âdem öldürüp dest-i topları bir muştile dîvâr yıkardı. Beyza-i darb-zen-i saff-şiken ile der ü

dîvârların delük delük kefgîre döndirüp betârık-ı havârık-ı top ile kullelerin kafes gibi göz göz eylediler. Gâzîler derûn-ı hisâra fevce bulup fi'l-hâl âteş gibi içine düşdiler. Küffârile bu def‘a rû-be-rû olup tapanca-i siper-i pûlâdile küşt-gîrler gibi meydân-ı ma‘rekede sarpa dönüp güreşdiler. Dest-i hüsâm-ı hûn-âşâmile elleşüp müşt-i kej-nemend-i pâydârile güreşdiler. Bir zamân bu hengâme-i bülend kubbe-i âsumânile peyvend olup ol arûs-ı zîbânun üzerine ortada niçe başlar yarılup arada niçe dürlü kanlar oldı. Âhir guzât-ı mücâhidîn tuğât-ı mucâhıdîni reme-i gâv ve har gibi tâziyâne-i tîğ-ı bî-dirîğle dirimizi dir dimez üzerinden sürüp ol hâr-ı cefâkârlarun ezâsını gülşen-i derûnundan irdiler. Bir hamlede cümlesi tu‘me-i şîr-i şimşîr gibi idildi. Râyât-ı nusret-âyât-ı Husrev-i gerdûn-penâh bedenlerine nasb olınup yine a‘lâm-ı İslâm [28b] ve alâyim-i îmânile mümtâz ve ser-efrâz oldı. Süm-i semend-i hadem-i gerdûn-haşemi henüz ol nevâhîye kadem basmadın eyyâm-ı devletinde bunun gibi feth-i azîme zafer bulıcak bedreka-i fütûh-ı sermedî bilüp dergâh-ı sa‘âdet-destgâhına i‘lâm eylediler. Ağyâr eline düşmiş milk-i mevrûsu idi. Devlet-i kâhiresiyle feth u istihlâs olınıldı. Bu tarafdan dahi sâbıkâ işâret olınan üzre Semendire'ye irsâl olınan asâkir-i zafer-me’âsir dahi emr-i âlîşân üzre anda olan yarar topları alup kazâ-yı mübrem gibi Şa‘bân-ı şerîfün altıncı günü kal‘a-i gerdûn-nihâd-ı Belgrad'a irişdiler. Mukâbelesinde bir sahrâ-yı firâvâna konup dahi edâ-yı me’mûr itmeğe başladılar. Mukaddemâ Tuna yüzinden küffâr-ı bed-kirdâra meded ü aded gelicek yerleri sedd itmek içün anda olan cezâ’ir-i ma‘rûfeye bir mıkdâr yeniçeri geçürüp iki cânibinden felek-binâ meterisleriyle ra‘d-âvâ prangalar kurdılar ve Sava suyu tarafından dahi azığın kesmek içün bir mıkdâr asker-i kerrâr gönderüp cevânib-i erba‘asın cidâr-dârî hisâr şehri [29a] ihâta ider gibi bir vechile bend eylediler ki kal‘a-i mezbûreye hâric ve dâhilden hiçbir ferde dühûl ve hurûc ihtimâli

kalmadı. Bu cânibde Hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh dahi kemâl-i azamet ü mehâbetile ol vilâyete müstevlî olup gelürdi. Şeb ü rûz dimeyüp mâhile hem-inân ve âbile hem-nikâb olup yürürdü. Bir rûz-ı pîrûzda ikbâlile kal'a-i Böğürdelen'e irüp pûlâd-ı süm-i metâyâsıyla ol nevâhî arsa-i bilâd-ı Çin'e döndi. Kuddâm ve halkınca her tûğ u alem serv ü gonca gibi ser ü pâ bürehne gazâ yolunda gubâr-âlûde olup gelürdi. Nâgihân irişüp mütehakkık-ı âftâb tâbı ol arâzîyi arsa-i âsumân gibi dırahşân eyledi. Âvâze-i tabl ü kös gûş-ı sürûşa irüp hengâme-i cûş-ı cüyûş dervâze-i seb'-i urûşa çıkdı. gazâ yolunda siper gibi göğüs geren erenler bileklerdeki oklar gibi bölük bölük[329] olup irdi. Ol kenârların bâğ u râğı asker-i İslâmile, taş ü dağı kubbe-i hıyâmile doldı. Birkaç gün ol fezâda evtâd-ı ikâmet urılup bünyâd-ı karâr [29b] kuruldı. Andan hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh asker-i firâvânile Sava Suyu'ndan ubûr itmek içün hisâr önünden ol cûy-ı deryâ-hûbur üzerine bir pül-i pâydâr ve sırât-ı üstüvâr kurulmağa mübâşeret olındı. Bu esnâda hergün guzât-ı müslimîn gemileriyle mukâbelede "Sirem Adası" dimekle ma'rûf adaya -ki Tuna ile Sava suyunun miyânı olup Vilâyet-ı Üngürus-ı menhûsun âb-ı rûyu idi- kazâsı nüzhet ü safâ ile sîne-i ukalâ gibi hurrem, sahrâsı hazret ü letâfetile gayret-nümâ-yı bâğ-ı İremdi. Mürûr u ubûrdan hâlî olmayup şâh-ı âlem devletinde fütûhât-ı meğânimile muğtenem olmakdan arî değilleridi. Dâr ü diyâr-ı kefere-i nâ-çâr ellerinde bûm âşiyânı gibi harâba varmakda idi. Zamân-ı kadîmde bir def'a dahi gerçi bu iklîm-i nüzhet-âbâda dest-res müyesser olup ecdâd-ı âlî-nihâd-ı şâh-ı âlemden merhûm Yıldırım Hân-ı şîr-dilin dest-i cihân-gîrinde serdârdlarınun başına dâr-ı vesî'-i dünyâ dar olmuş idi. Bi'z-zarûrî dâyire-i emân ve ahd-i eymânına girüp ol tâcdâr-ı mağfûra bâc ü harâc virmişidi. Ammâ sonradan nakz-ı [30a] ahd itmişleridi. Bu zamâna gelince hengâm-ı fursat olmayup

[329] "İkinci "bölük" keimesi derkenar olarak yazılmıştır.

hiçbir Pâdişâh-ı âlî-câha kefere-i nâ-çâr elinden anun istihlâsı mukadder olmamışidi. Pâdişâhımız e‘azza'llâhu te‘âlâ ensârahûnun kuvvet-i tâli‘-i hümâyûnuydı ki hâliyâ müyesser olup tekrâr makdem-i mübârek-i ehl-i İslâmile âbâdân oldı. İttifâk ol kenârlarda olan kılâ‘-ı fecere-i küffârdan Kapanik ve Baric nâm kal‘alar ahâlîsi bu mehâbetleri görüp vüfûr-ı şevket-i şâh-ı âlem-penâha ıttılâ‘ idicek ber-mûceb-i (اَلْعَاقِلُ مَنْ وُعِظ بِغَيْرِهِ)[330] kendüleri tedârük idüp Asitâne-i sa‘âdet-bahşından istîmân itdiler. Ricaları kabûl olınup ihtiyârlarıyla teslîm-i mefâtîh-i kılâ‘ eylediler. Dest-i tasarruf-ı şâh-ı âlem-penâha vâsıl olup kenef-i emn ü emânına dâhil oldılar. Bundan gayri meğer bu esnâda Kal‘a-i Belgrad üstüne hücûm-ı asker-i seyl-reftârı işidicek etrâfda olan cengi kâfirlerden dört beş yüz müsellah kâfir gelüp mu‘âvenet-i fikrile derûnına dühûl kasdın eylediler. Nâ-gâh turuk-ı etrâfını mesdûd bulup [30b] dühûle mecâl bulmayıcak nâ-çâr ol taraflardan merdûd oldılar. İttifâk yine ol nevâhîde Üngürus-ı zebûnun “Zemun” adlu bir mu‘teber hisârı dahi varidi. Bi-esrihim vardılar ana dâhil oldılar. Hazret-i Pâdişâh-ı zafer-dest-gâh Belgrad üzerinde olan ümerâ-yı nâm-dâra emr-i hümâyûn idüp mezkûr kal‘anun kal‘ u kam‘ına bir mikdâr asker-i kerrâr-ı hasm-şikâr gönderildi. Bî-mehâbâ varup ceng ü cidâl ve habr ü kıtâle başladılar. Be-gâyet su‘ûbet-i bünyân ve metânet-i erkânile meşhûr olup içinde çok asker-i sitîz-i ceng-engîz varidi. Ol ecilden dâmen-i fethine zafer bulmağa kâbiliyet azidi. Her-bâr ki feth-i bâbına sa‘y iderleridi kufl-i imtinâ‘la mukaffel oluridi. Âhir üç gün üç gice ale't-tevâlî üzerinde ceng ü cidâl olup himmet-i su‘ûbetile çok müslimânı üzerinde menzile-i şehâdete irgördi. Âkıbet zecr ü kahrile feth olınup Pâdişâh-ı âlem-penâh devletinde ol dahi sâyirlerine munzamm oldı. Bakıyye-i kâr-ı zâr olan melâ‘ine cebrile [31a] ihrâc olınup üç yüz mıkdârı küffâr-ı nâ-bekâridi ki nâ-çâr esîr-i silsile-i

[330] Akıllı, başkalarının durumundan ibret alandır.

ağlâl idilüp der-i siyâset-gâh-ı şâh-ı[331] âlem-penâha gönderildi. Meğer bu sefer-i zafer[332]-rehberde emr-i hümâyûn zuhûruyıyla birkaç fil-i ser-mestin kulle-i zahrlarında âdet-i ma'rûfe üzre günden kal'alar idüp etrâf-ı bedenin âlât-ı harb ü kıtâle bir vechile gark eylemişleridi ki her birin gören demürden mürekkeb birer Karadağa sanurdı. Tîşe-i dendânlarına harbe gir deyü birer hindî tîğlar bağlamışlaridi. Her biri bir uzun harbeye dönmüşidi. Enfâs-ı tünd-bâd-ı gadab-ı husrevânî üzre ol niçe yüz küffâr-ı hâr-ı nâ-bekârı zikrolınan pîlân-ı merdüm-hâr önlerine bırakdılar. Hezâr azâb-ı elîm-i bî-şümârile ayaklar altında ol abede-i asnâmı anede-i ashâb-ı fîl gibi hâk ü helâk eylediler. Ve mukaddemâ emr-i âlî-şân olup kal'a-i Belgrad'un dahi kam' u kal'-ı sûr-ı üstüvârı içün kâbil olan yerlerden etrâfına bir nice kûh-sütûh ve gerdûn-şükûh âlî meterislerile nice menâr-hey'et ve ejdehâ-heybet âteş-dem [31b] ve gülhan-fem, felek-seng ve ra'd-âheng toplar kurulmuşidi. Mâh-ı Şa'ban-ı şerîfin yirminci günüydü ki âheste âheste Taşhisarı müşt-i zeber-dest-i topla döğülmeğe başladı. Bu tarafda köprü emri dahi tamâm olup ittifâk ol cûy-ı deryâ-hûbun üzerine bir tarîk-ı kavîm ve sırât-ı müstakîm kuruldı ki güzergâh-ı sîyl-i fenâ üzre bir dahi nazîri idilmiş adîli görilmiş değilidi.

Nazm:

Sad-hezâr âferîn verâ-yı bülend

Böyle bir nehre bahrile mânend

Arzı varidi ola bir niçe meyl

[331] "şâh-ı" kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

[332] "zafer" kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

Umkına fehm bulmazidi sebîl

Himmet itdi şehinşeh-i âlem

Yapdılar anı bir pül-i muhkem

Evvel ol cûya buldılar bir cây

Köprüye kâbil itdiler çok rây

Üstüne biriki yüz sefîne tamâm

Dizdiler geldi müsteviyyü'l-akdâm

Çekdiler suya erkuru bir hatt

Düşdü keştîler ol hatta çû nukat

Yerlü yirinde durmağa anlar

Urdular pâlarına âhenler

San urıcak o suya her biri ceng

Ka‘r-ı deryâya nice urdu neheng

Her biri bir sevâd-ı arz-ı şi‘âr

Karn-ı sevr üzre itdi yâhû karâr

[32a]Suda dîvâneyiydi gerçi acîb

Keştîler dahi andan idi garîb

İtdiler lâ-büdd anlara tedbîr

Niçe yerden de urdular zincîr

Mâ-hasal her birisi oldı râm

Yerlü yirinde itdi çünki kıyâm

Bir biriyiyle bulmağa peyvend

İtdiler tahtalarla kat kat bend

Oldı yek-pâre bir pül-i muhkem

Geçmekiçün sütûr ile âdem

Arzına gideridi ger meşhûn

Çekseler idi bir iki gerdûn

Şöyle muhkem olubdu bünyâdı

Göze almazdı çarh-ı pûlâdı.

Bu dâsitân hazret-i Hudâvendigâr-ı zafer-yâr ikbâlile Sirem yakasına geçüp kal'a-i Belgrad mukâbelesinde iclâl-i hümâyûn gösterdüğin beyân eyler.

Çün bî-kusûr köprü emri tamâm olup kemâ-hüve hakkuhû tehyi'e-i havâyic-i ubûr olındı. Mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci güni bir rûz-ı mübârekde ki husrev-i serîr-i laciverd şimşîr-i âteşîn çeküp semend-i cihân neverdile azm-i hisârını sütûn itmişidi. Hazret-i Hüdâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr sabâ gibi sehergehden esb-i azîmet süvâr olup sufûf-ı merdân-ı kâr-zâr ki hasb-i hâl-i hesâbları ekserü min-en-yûsaf idi.

[32b] havâlîsinde alay alay olup âheng-i râh idildi. Ma‘ber-i mezbûrdan nehr-i mezkûru mürûr ve ubûra başlayup havâlîsi kesret-i nüfûsile arsa-i haşr-gâha döndi. Bir vakt-i mübârekde ikbâlile Sirem yakasına geçüp otağ-ı hümâyûn ve bârigâh-ı meymûnu bir cây-ı devlet-âbâd içre felek gibi ser-efrâz olmuşidi konup karâr eyledi. Tecemmülât-ı ordû-yı zafer-cûyla ol fezâlar sâha-i semâ ve arsa-i deryâ gibi âsâr-ı şükûhile doldı. Bu zamâna gelince âyine-i dil-i hüsrev-i âlem-penâha kal‘a-i Belgrad'un fethi bâbında asl mün‘akis olan sûret-i hüsn-i rây buyiydi ki hâliyâ bi-nefsihî dest-i cihân-gîr-i zafer-nahcîri ana mukayyed olmayup bu su‘ûbetle ki zikrolınsa gerek bî-tekellüf müslimânlar anun top ü tüfeng-i bî-emânına nişân idilmeye. Üzerinde bir mıkdâr asker-i kerrâr konula dahi kendüler zübde-i asâkir-i gerdûn-me’âsirile Tuna'dan ikbâlile geçüp inân-ı zafer-kırânın doğrı kral-ı bed-fi‘âlün taht-gâh-ı nühûset-nigâhı olan belde-i makhûre-i Budin'e tevcih eyleye. Varup dâr ü diyâr ve şehr ü emsârın [33a] mevâkib-i gerdûn-menâkıbınun süm-i âhenîn-merâkibiyle lücce-i deryâya vire. Dest-i tîğ-ı hûn-bârile defter-i şevketin dürüp tûmâr-ı saltanatın tayy idicek bi'z-zarûrî cümle husûn u kılâ‘ı taht-ı tasarruf-ı husrevânîsine dâhil ola. İttifâk bu esnâda zikrolınan netâyic fikr-i bikrün mukaddimât-ı husûlü tertîb olınup ol vilâyetün tarîk-ı dühûl ü hurûcu ne yüzden oldığuna uclarda olan kâr-dîde beğlerün ki o yirlerün eski şîrleri ol yurtlarun koca kurtları olup avların almaduk bîşe, şikârın avlamaduk kûşesin komamışlaridi. Bucak bucak diyâr-ı küffârı şöyle bilürleridi ki dest-i tîğları âteş-i harbile içinde ciğer kebâb itmedüği ocak yoğidi. Ala-haddihî her biriyiyle müşâvere ve mükâleme olıncak ittifâk ile “Ol emr-i hatîrün bu def‘a te’hîre konılup Budin cânibi arâzî-i ba‘îdedür. Kış zamânı karîb olmışdur, tarîka-i hurûcundan meşakkat ü şiddet çekilür” didikleri ecilden Pâdişâh-ı âlem-penâhun [33b] cibillet-i hoş-nihâdındaki âb ü kil-i insâfile

muhammerdir. Zikrolınan özr-i ma‘kûlleri makbûl olup ol niyyet-i hayrı vakt-i merhûnuna koyup bir sâl-i ferhunde fâle dahi te’hîr eyledi. Hâliyâ sefer-i hümâyûnu Kal‘a-i Belgrad'a olmak münâsib görilüp reh-güzâr-ı gazâda bunun gibi anede-i kâr-zârile dolu hisâr-ı üstüvâr ki fi'l-hakîka genc ağzında mâra gülşen yolunda hâra benzer. Mukaddemâ feth olunmak lâzımdır deyü inân-ı zafer-kırânı anun cânibine tevcîh olındı. Birkaç gün tayy-i merâhil ve kat‘-ı menâzil idilüp günlerde bir gün vesâk-ı bülend-i gerdûn-nitâkı zikrolınan Zemun Hisârı kurbında kal‘a-i u‘cûbe-i Belgrad'a mukâbil bir kerîmler gönlü gibi küşâde, husrevân-ı âdil himmeti gibi yüce makâm-ı mübâreke irişdi. İkbâlile gelüp bedende cân gibi derûnında karâr eyledi. Çok çok gürûh gürûh ol deryâ gibi asker ol ovaya dökilüp derûnu hubâb-ı hıyâm-ı gerdûn-kıyâmile doldı. Ser-tâ-ser ol zemîni âdem deryâsı[333] alup neheng-i tîğ u mâhî hançerleriyle doldı. Alemler tâc-dârlarınun ardınca alay bayrakları [34a] mîrlivâlar gibi nîzeler leşkerin çeküp geldi. İbtidâ-yı devr-i âlem ve benî-Âdem'den ile'l-ân olmuş olaydı zîrâ rûz-gâr-ı bî-şümârdan beri Rumili'ne sefer olmayup hâliyâ mehâbetle yerlü yerine nüzûl idicek ol kazâları ser-be-ser ağac denizi alup içindeki hıyâm dağlardan cezîrelere döndi. Ol dağlar başındağı yüce sâyebânlar ebr-i sepîd-i bahâra benzedi. Ol dağ içinde cevşenleriyle yatan Gâzîler pul pul alaca pelenglere dönüp tîğları ejderler, hançerleri ef‘îler gibi göründü. Râvî eydür anda, ol anda cem‘ olan leşker-i İslâmun kesret-i efrâd ü vefret-i a‘dâdı ma‘lûm değildür. Bu asl-ı cihâd-ı ekber olıcak Rumili gerciklerinün girçek bahâdırları bi-esrihim semend-i ihtimâma binüp bu gazâ-yı enverde bile olmak ikdâmın itmişleridi. Şol dîvâne yiğitler ki tecemmülât-ı esbâb-ı libâsı götürüp âlât-ı cengden özge bârgirân ihtimâlinden mu‘arrâlaridi. Mûr u mâr gibi âfâk-ı âlemden dirilüp bir yire gelmişleridi. Leşker-i

[333] “deryâsı” kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

İslâmun her gürûhu çeşm-i küffâra kûh-ı kâf olup her zerre-i gâhı bir kûh-ı felek-şükûh idi. Bu mehâbet-i bî-gâyet müşâhedesiyle deng ü hayrân olup kârid-i hırmânile [34b] kendülerin rişte-i ümmîd-i hayâtı kesmişleridi.

Beyt:

هَمَه اَسِيرِ بَلِيَّتْ وَ مَا لَهُمْ مِنْ وَالْ * هَمَه نَدِيمِ نَدَامَتْ وَ مَالَهُمْ مِنْ وَاقْ[334]

Çün bu cem'iyyet-i bî-kıyâsile deryâ-yı muhît sath-ı zemîni ihâta ider gibi şâh-ı âlem havâlî-i hisârı alup ikbâlile irdi ve sâk-ı âsumân-nitâkında karâr eyledi. Gördiler bir hisar-ı üstüvâr ki esâsı ka'r-ı zemîne ta'na ayağın sunup şâhikı ser-i eflâkden külâh-ı mihri kapmağa ta'addî elin uzatmış,

Beyt:

اَزْ بُلْنْدِيشْ فَرْق نَتُوَانْ كَرْدْ * آتَش دِيدَبَانْ زحِرْمِ زُحَلْ[335]

Bir kal'a-i pâydâr ki arşı matâr-ı himem-i kerîmân gibi kadr-i bülendile müsellem olup ferşi kadem-i erbâb-ı yakîn gibi zemîn-i temkîn üzre müstahkem,

Beyt:

بَرِىْ اَزْ فِتْنَه هَمْچُونْ طَبْع عَاقِلْ * مَصُونْ اَزْ رَخْنَه چُونْ كَرْدُون وَالا[336]

Burûc u bârûlarınun bir ucu evc-i mâh-ı Süreyyâyla rû-bâ-rû olup bir ucu zâhir-i serâdan zahr-ı sûr u mâhîye irmiş, arz-ı hendeki ırz-ı arzı bozup umk-ı siyâhı çâh-ı

---

[334] Bütün esirler kederde "onlara bir yardımcı yoktur"... Bütün dostlar pişman "onlara bir koryucu yoktur."

[335] Yüksekliğinden dolayı fark edilmez; âteş-i dîdebân (gözcü ateşi) da Zühal yıldızından.

[336] Akıllıca fitneden tertemiz çıkarsın; Boşluktan korunmuş yüksek gök gibi.

cehennemi karaltıyaya saymaz derûnında niçe kara gönüllü kefere-i sitîz-i ceng-engîzver ki her biri [35a] inâdile azâzil ve fesâdile zende-pîl olup rûy-ı siyâhile zebânîye zübân-ı ta‘arruz-eser Sultân Muhammed Hân Gâzî ki merzübûm-ı Rum'un kılâ‘ u husûn-ı nâm-dârı ekseriyyâ anlarun dest-i mehâbetlerinde fetholınup İstanbul gibi sevâd-ı a‘zamun feth-i muğlakât-ı ebvâbıyla mümtâz ve ser-efrâz olmuşlaridi. Mukaddemâ bir def‘a bunun dahi üzerine varup rây-ı âlem-ârâlarında fethinde sûret-i istihâle müşâhede itdikleri bâ‘isden dönüp yine gitmişleridi. Ol zamândan ma‘âkıl-ı felek-medâhil ile gün gibi şöhre-i âfâk olup şimdiye değin dâmen-i fethine hiçbir pâdişâh-ı nâm-dârun dest-i endîşesi sunmayup evc-i burûc-ı istihlâsına şâhîn-i bülend-pervâz-ı hayâli konmamış idi. Bu hâl-i garîb ve minvâl-i acîbile dâsitân-ı cihân ve u‘cûbe-i devr-i zamân idi.

Beyt:

Bulmamışdı azmine bir şeh mecâl

Âdetâ fethin görürlerdi muhâl.

Bu dâsitân Şâh-ı âlem iclâl-i hümâyûn itdüği gibi hisâr taleb olınup içinde olan kefere-i anede râh-ı tuğyâna sâlik olıcak nefs-i âteş-bâr-ı topla Taşhisar'ı [35b] harâb idilüp üzerine bir def‘a yürüyüş oldığın beyân eyler.

Mezkûr olan üzre ol ârâlar madrab-ı minkâr-ı karâr idilüp ukkâb-ı asker-i pür-ikâb koyuncak hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh buyurdı. Muktezâ-yı şer‘-i Seyyidi'l-enâm üzre da‘vet-i (اِمَّا السَّيْفُ وَ اِمَّا الاِسْلاَمْ)[337] ile gûş-ı bî-hûşları haber-dâr olındı.

[337] Ya kılıç Ya İslam!

Anlardan (اَبَى وَاسْتَكْبَرَ)[338] haberi zuhûra gelicek tünd-bâd-ı kahr-ı husrevânî harekete gelüp sâ'ika-i intikâm-ı sâhib-kırânîleri kopdı. Emr-i hümâyûn idüp havâlîsine ol câ-be-câ kurulan toplarıyla şeb ü rûz der ü dîvârları döğülmeğe başladı. Bu esnâda etrâf ü cevânibine âteş-i intikâm ve dırğâm-ı irğâm-ı bâd-sür'at ve deryâ-hareket akıncılar salınup birkaç günlük yola varınca diyâr-ı kefere-i şûmu bûm âşiyânı gibi imâret yüzin görmemişe dönderdiler. Ordû-yı hümâyûn esbâb-ı ganâyimle dolup envâ'-ı ni'amile mâl-â-mâl oldı. Husûsâ niçe üserâ-yı nâzenînile ki her biri şem'-i zerd gibi âteşîn-rûy ve nâfe-i Hoten gibi anberîn-mûy olup diller cemâli üzerine her dem pervâneleyin cânın bâd-ı hevâya virürdi. Âkıbet Taş Hisârınun [36a] ser-i sûr u bün ve dîvârı nefs-i sarsar-nihâd-ı topile gubâr-ı mensûr idilüp vüs'atile leşker-i mansûr yürümeğe nice tarîk-ı vâsi' düzüldi. Anı hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh fermân-ı kazâ-cereyân idüp kûh ve sahrâdan şîr-i jeyân pîr-i dâmânları seyl gibi devân oldı. Ser-efrâz-ı alemlerün tırâz-ı dırâzı bâd-ı hücûmile dâmen açdı. Tabl ü nakkâre ve ceng-i harbîler âvâzıyla şeş-cihât-ı cihân doldı. Ebr-i kebûd gibi asker-i müslimîn hisâr üstüne ağup derûnına top ü tüfekyağmur gibi yağıcak ahcâr-ı salbile her kûşesi dolu dolu oldı. Fark-ı hisârda olan tuğât-ı âhen-pûş ki kûh-sârlar üstindeki sehâb-ı muzlimden fark olunmazidi. Kuvveti bâzûya getürüp bârûlar üzerinden anlar dahi gök yüzünden kara bulut gibi teber ü tüfek ve darb-zen ve zenberek bârânını dökdiler. Gülgûn yâreleriyle bedenler gülşeni sahn-ı lâle-zâra döndi. Gâzîlerün hazân-ı dem-i serd-i tîğ-ı hûn-bârıyıyla berg-i hazân gibi nice bî-dîn yerlere rîzân olup hîzem-i bedenleri çâh-ı cehenneme salınmakda idi. Tîğlar (قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ)[339] [36b] mefhûmıyla âmil olup şeş-perler (وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً)[340] ma'nâsını ızhâr

[338] Bakara, 2/34 " (İblis) Kaçınmış, büyüklük taslamıştı."

[339] Tevbe, 9/123 "(Ey iman edenler!) Kâfirlerden yakınınızda olanlarla savaşın."

iderleridi. Bârî çün avn-ı[341] Hakk yârî kılup ol gün bi-tamâmihî taşra hisârı fetholındı. Bakiyye-i kâr-zâr olan küffâr-ı bed-girdâr gördiler ki taşrasının işi tamâm olup âyîn-i küfrleri gibi hükm-i hasâneti mensûh oldı. Zarûrî ukkâb-ı guzât-ı şîr-cengün ceng-i ıkâbı havfıyıyla ol gurâb-ı bî-temîzler perr-i kirîz açup yukarı hisâra tahassun eylediler. Henüz ana dest-i top u darb-zenile güzend irmiş değildi. Emr-i dühûlü dühûl-i kal'a-i bî-sütûn-ı felek gibi âdet-i halâyıkdan bîrûnidi. Zarûrî şâh-ı âlem buyurdı, asker-i İslâm yirlü yirine mürâca'at idüp ol emr-i hatîrün vakt-i merhûnına nâzır oldılar. Ana dahi üç yirden muhkem meterisler ile âlî toplar mukaddimâtın tertîb idüp bî-mehâbâ netâyic-i kal' ü kam'ı istihsâline meşgûl oldılar. Gerçi az zamân içre kulleleriyiyle girmelerin silk-i dendân ve rûy-ı sühân gibi rahne rahne eylemek müyesser oldı. İllâ ki dest-i nîze-i tahrîbile her gün ne mıkdâr yir yıkarlarsa kef-i [37a] siper-i termîmile ol gice sabâha değin ta'mîr iderleridi. İttifâk bu üslûb-ı şâk tamâm bir nice ay mümtedd oldı. Talî'a-i bâmdan nezdîk-i şâma değin ortada söylenen hikâyet-i tîr ü hüsâm olup gurre-i sabâhdan mazhar-ı revâha varınca dillerde rivâyet-i esinne ve rimâhidi. Hiç bir vechile kâbil olup leşker-i İslâm yürimeğe mecâl virmezleridi. Nev-arûs-ı fethün yüzine perde-i te'hîr nikâb olup dâmâd-ı cihâda karşu nâzile dilâle başlamışidi. Âhır çün bu ma'nâ tezekkür olındı ki te'yîd-i rây-ı münîr olmasa huccet-i kâtı'-ı şimşîr işlemeyüp imzâ-yı azâ'im-i âteş-bâr olmayınca hançer-i âb-dâr tîr-zübânlık eylemez. İskender-i zamân olana def'-i düşmen içün rây-ı rezînden özge sedd-i metîn olmayup (اَلرَّاىُ السَّدِيدُ اَجْدَى مِنَ الْاَيْدِى الشَّدِيد)[342] fehvâsı mukarrerdür. Husrev-i cihân-penâh firâset-i şâhânesiyle ki nukûd-ı eşyâya

---

[340] Tevbe, 9/123 " …(ve) sizde bir sertlik bulsunlar…"

[341] "avn-ı" kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

[342] Doğrı görüş, sağlam ellerden daha etkindir. (fikirle yardım, elle yardımdan daha faydalıdır.)

kimyâ ve eşkâl-i ğaybe câm-ı cihân-nümâdur. Gördi ki bu hâlile buna sa‘y eylemek çeşm-i köre sürme çekmek ile ebrû-yı acâ’ize vesme itmek gibi bî-nef‘dür. Belki gerdûn ile nerdübâna urûc idüp [37b] nerdübânile çarha su‘ûd gibi tûl-i emel-i bî-hâsıldur.

Mısrâ‘:

هَيْهَاتْ تَضْرِبُ فِى حَدِيدٍ بَارِد[343]

Lâ-cerem ol bâbda rây-ı âftâb işrâkı bu yüzden tulû‘ itdi ki meğer yukaru hisârun altı aded kulel-i sı‘âbı varidi ki rif‘at ü metânetde binâ-yı âsumân ve bünyâd-ı heremânile da‘vâ-yı müsâvât ideridi. Dârü's-saltanati'l-Kâhire Mahrûse-i İstanbul'da olan ma‘rûf yedi kulleler ki nakş-ı nigâr-hâne-i zamân ve nigîn-i hâtem-i rûy-ı zemîn olup gerçi sahn-ı felek-tedvîr-i sûra benâtü'n-na‘ş gibi düşmişdür illâ ki pervîn gibi bir yere müctemi‘dür, anlarun numûnesine binâ olunmuşidi. Vüzerâ-yı âlî-mıkdâra emr-i hümâyûn idüp Rumili'nde olan ma‘âdin lağımcılarınun üstâdlarından bir nice yüz üstâd-ı kûh-gen ve seng-efgen ki her biri ka‘r-ı zemîne tîşe-i endîşe ursa yer anda zahr-ı sûr ü mâhîye tîşe, senge bir vechile ferhâd ve hâke bir resmle mu‘tâdlar ki isteseler dest-i tîşe-i âteş-bâr-ı pâydârile gâh seng-i ruhâmı mum idüp gâh kûh-ı ızâmı gâh iderler. Bâd-sür‘at ulaklar gönderüp ihzâr eylediler. Bir sâ‘at-i [38a] mübârekde zikrolan altı aded kullelerün altı iki yirden lağım-ı amîkla tecvîf itdirilüp üstinde olan kulleler kubbe-i bî-sütûn-ı âsumân gibi mu‘allak kalıcak her lağımun içini altmışar kîse huşk-i leb ve âteş-meşreb, sebük-hîz ve hareket-engîz top otıyla doldurdılar. Küffâr-ı nâ-bekâr âgâh olmadın bu tedbîr-i nîke sülûk eyleyüp nâ-gâh bu vesîle-i fütûhu ihzâr eylediler.

[343] Heyhat, soğuk demiri döğüyorsun.

Bu dâsitân şâh-ı âlem bir def‘a dahi Belgrad'a hücûm idüp lağımlarun semûm-ı nefs-i âteş-bârıyla kulleleri tahrîb olınup yukarusı dahi feth olındığın beyân ider.

چُون تَبَاشِیر صُبح رُوز دِگَر * عَلَم نُور اَز اُفُق بَرداشت[344]

Ramazân-ı mübârekün yigirmi dördüncü güni hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârgâh niyyet-i cihâd-ı âlî-nihâdile tîğ-ı hûn-bâr-ı adüvv-şikârın ki,

Beyt:

چَر خِیست پُر سِتَارَه وُ اَبریست پُر سِرشک * آبیست بی تَحَرُّک و نَاریست بی دُخَان[345]

miyân-ı sa‘âdet-mendine kemer-vâr bend idüp semend-i sabâ-reftârına ki her ne diyâra azm eylese ne denlü ba‘îd ise ehline (كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ)[346] va‘desin bir anda muhakkak eyler.

Nazm: [38b]

Ne at ol kim ne yire azm kılsa

Virürdi berk-ı hâtifden nişânı

Eğer kim çekmese râkib inânın

Geçerdi âlemi bir demde anı.

Şâhâne ve merdâne süvâr oldı. A‘lâm-ı zer-nigârlarun lisân-ı tırâz-ı ser-efrâzı âyât-ı fetha başlayup pürçem-i tuğun zülf-i müşkîn-i dırâzı şâne-i nusrete el urdı.

---

[344] Tan ağarması gibi gündüz olunca, nur alemi ufuktan kaldırılır.

[345] Yıldız dolu gök gibi, yağmur dolu bulut gibidir... Hareketsiz su gibi, dumansız ateş gibidir.

[346] “Her gelecek yakındır.” İbn Mace, Mukaddime 7.

Cenge harbîler urılup surnâ ve nakîrler urıldı. Asâkir-i İslâmun piyâde ve süvârı kollu kolundan yüriyüp safha-i âlemi velvele-i sipâh ve kerd-i siyâh yüridi.

Beyt:

اَز بَانکِ نَای تَارَکِ اَفلاک پُر خُرُوش * وَ ذِکر دَخِیل دِیدَهٔ خُرشِیدِ پُر غُبَار[347]

Adüvv-efgen dilîrler ve saff-şiken bahâdırlarile tîr-i perrân ve âb-ı revân gibi hisâr üstüne doğrı,

Beyt:

قَضَا مُوَافِق رَایُ و قَدر مُطَابع حَزم * سِتَارَه زیر رکَاب وُ سپهر زیر نِکِین[348]

azm-i râh idüp irdi. Âftâb-ı âlem-tâb gibi ol nevâhîden bir cây-ı bülend-âvâze çıkup karâr eyledi. Küffâr-ı bed-girdâr burûc-ı kulele hâzır olup bu hareket-i sehm-nâkün fikr-i me'âlin eylerken zikr olınan lağımlara iki yirden odlar virdiler. Sûrâh-ı dehen-i ejder gibi şerer-i [39a] şerâyiri âfâkı tutup dûd u duhânı ebr-i kebûd gibi göklere ağdı. Ra'd gibi gürleyüp sâ'ika gibi çatladı. Taht-ı sevâd-ı kal'a harâret-i nârile mizâc-ı yahmûm ve ten-i mahmûma dönüp belki heme-i küre-i hâk küre-i âteş gibi pür-dem oldı. Her bir lağımun içi çâh-ı cehenneme dönüp üsti ferş-i hammâm gibi kızdı. Âhır bu harârete tâkat getüremeyüp üstinde olan kulel-i hisâra bir vechile tezelzül ve ıztırâb geldi ki içinde olan kefere-i nâ-çâr noldukların bilmediler. Ale'l-gafle bu vak'a-i azîmenün vukû'ından sığâr ü kibârınun âvâze-i enîn ü figânı

[347] Ney sesinden feleklerin karanlığı coştu… Giriş sesinden güneşin yüzü tozlu. (Zikr-i hafiden güneşin nuru gölgelendi.)

[348] Kazâ re'ye muvafıktır ve kader de işin sağlamlığına tabidir... Yıldız üzengi altında ve gök te yüzüğün taşı altında...

dervâze-i kulle-i âsumâna çıkdı. (إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ)[349] fehvâsını mu'âyenâ müşâhede idüp arsa-i cihân gözlerine teng ü târ oldı. Nâgihanî zikrolınan kullelerden bir âlî kullesini havâ yüzüne perrân idüp taş ü toprağını ol araya rîzân eyledi. İçinde olan bir nice yüz cengî kâfirleri ale'l-ğafle ukâb kapmış gibi havâya bile kaldırup figân iderek indürdi. Rûy-ı zemîne zîr ü zeber eyledi (فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِارِهِمْ جَاثِمِينَ)[350] [39b] havâya perîşân olan taşları nüzûl iderken ser-i ashâb-ı fîl üzre hıcâre-i siccîl iner gibi uğraduğı kâfirlerün kolın kanadın kırup (كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ)[351] eyledi. Ol kullenün yirinden tamâm tarîk-ı vâsi' olıcak henüz dahi dûd-ı âteş-bârı kalkup âvâze-i sâ'ika-kirdârı dinmedin Pâdişâh-ı zafer-dest-gâh buyurdı, asker-i İslâm bir uğurdan hücûm idüp kemân-ı dürüşdden küşâd olmuş tîr-i râst gibi hisâr üstüne atıldılar. Zemzeme-i gâziyân ve haşhaşa-i silih u sinân ile tâsek-i çarh çik çik ötüp velvele-i tabl ü kösile kubbe-i felek güm güm eyledi. İki cânibden iki leşker deryâ gibi birbirine koyılup bâd-ı harb gereği gibi esdi. Emvâc-ı fiten cûşân olup âşûb-ı belâ hurûşân oldı. Her gâzî yiğit dîn yolına ve Pâdişâh uğrına cân ü ser terkin urup lüle-i tîğ-ı âbdârından hâk-i ma'rekeye çeşme-i kan akıtdukça burgazlar üstinden her bir gâzî üzerine kefere-i fecere tîr ü tüfekve zenbereği bârân idüben yağdurdı. Leşker-i mücâhidîn ber-haseb-i (اقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ)[352] [40a] uğradıkları yirde asker-i mucâhıdîni tîğ-ı âb-dârile hıyarlayın doğrayup lisân-ı hançer-i sîne-güzârile ol şirârı toz gibi yelerleridi. Barî bir vechile şıkırdık ceng oldı ki Huşeng görse hûşu gidüp

---

[349] Hac, 22/1 "…şüphesiz kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir."

[350] Â'râf, 8/91 "Derken, onları o korkunç sarsıntı yakaladı da yurtlarında yüzüstü hareketsiz çöke kaldılar."

[351] Fîl, 105/5 " (onları) yenilmiş ekin yaprakları (haline getirdi)."

[352] Tevbe, 9/5 "…Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün."

deng olurdı. Deryâ-yı hûnile az kaldı ki handekler dolup dereler[353] kan akaydı. Niçeler şehâdet menzilin bulup niçeler gazâvet sevâbına irişdi. Ol hengâmeden havâ yüzünde uçan kuşlar bî-perv ü bâl olup yirler üstinde gezen çapurlar bî-mecâl oldı. Ol günde ana oğuldan, oğul anadan bîzâr olup (اَلْيَوْمَ تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا اَرْضَعَتْ)[354] fehvâsı küffâra mu'âyen ü müşâhed oldı. Bu üslûba hayli zamân kâr-zâr olup âhır guzât-ı muvahhidîn kümât-ı mülhıdîni kıra kıra tüskürdiler. Bakiyye-i tîğ olanını dir dimez kaçurdılar. Varup "Neboysa" nâm kal'a-i ma'rûfına dâhil oldılar ki kemâl-i su'ûbet ve metânetile felek-bünyân olup u'cûbe-i devr-i zamânidi. Kâfir dilince "Neboysa" dimek "korkma" dimek olur imiş. Ya'nî ana tahassun iden bîm-i cân ü gamm-ı devrândan emîn olur [40b] deyü kefere-i[355] liyâmun kudemâ-yı enâmı ana bu nâmı virmişlerimiş. Hâsılı ol gün andan mâ'adâ derûn-ı hisâr bi-tamâmihî feth olındı. Râyât-ı zafer-gâyât-ı şâh-ı kâm-yâbı çıkarup bedenlerine nasb eylediler. Gülbânk-i tekbîr ve salevât çak-ı çâr-tâk-ı nüh revâk-ı semâvâta çıkdı.

Beyt:

Dikdiler râyât-ı şâhı sanki parmak kaldırup

Bir bölük küffâridi İslâma geldi her beden.

Bu dâsitân-ı ferah-nigâr hazret-i Hudâvendigâr-ı nusret-yâr kal'a-i Belgrad'ı feth idüp ikbâlile azm-i râh idicek taht-gâh-ı felek-iştibâhına irdüğin beyân eyler.

Âhır küffâr-ı bed-kirdâr dîde-i akılların hâb-ı gafletden bî-dâr idüp gördiler.

---

[353] "dolup dereler" kelimeleri derkenar olarak olarak yazılmıştır.

[354] Hac, 22/2 "Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirmekte oldığu çocuğundan geçer..." Ayetin aslı "yevme teravnehê" şeklindedir.

[355] "kefere-i" kelimesi derkenar olarak yazılmıştır

Pâdişâh-ı zafer-dest-gâhun bâzû-yı kahr-ı pür-zûrından halâs ihtimâli munkatı‘ olup kârları cana kâridleri üstühâna irdi. Cem‘iyyet-i peşşe vü mûr her ne denlü olsa tâb-ı sadme-i avâsıf ü hışm-ı haşem-i Süleymân'a mukâvemet eylemek dâyire-i akıldan dûr ve müsted‘â-yı naklden mehcûrdur. Bu üslûba bir yüriyiş dahi olursa kulle-i âsumâna çıkarlarsa dahi şehbâz-ı himmeti minkârından kurtılubilmek olmaz. [41a] nâ-çâr mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı güni -ki yevm-i hamîs-i mübârek idi- erkân-ı devletün dâmen-i şefâ‘atlerine düşüp Hudâvendigâr-ı gerdûn-iktidârdan afv-ı cerâyim-i iltimâsın eylediler. Tazarru‘-ı istîmânile harâc iltizâmına boyun virüp dir dimez zebûn-ı dest-i kahr-ı husrevânîsi oldılar. Arsa-i huzûr-ı hâkânîlerine arza kılıncak muktezâ-yı şer‘-i kavîm üzre kabûl idüp ahd-nâme-i hümâyûn i‘tâsıyla bâb-ı emânına dâhil oldılar. Ol gün miftâh-ı kal‘ayı teslîm idüp zükûr u inâsı bi-esrihim kal‘a-i mezbûreden ihrâc olındılar. Kendüler garka verenler gibi hâ’ib ü hâsir ve mağbûn sancak-ı menhûsları su içre görinen ağaçlar şekli gibi ser-nigûn oldılar. Bi-tamâmihî derûnı ol encâsdan tathîr olınup ecnâs-ı kefereden ferd-i vâhid kalmadı. Devlet-i rûz-efzûn-ı şehinşâh-ı kâm-rânile cümle-i muzâfât ve zümre-i mülhakât-ı memâlik-i İslâmiyyeden olup heme-i kenâyis ve savâmi‘i mesâcid ü cevâmi‘ oldı. Âvâ-yı nâkûs yerine tâs-ı derûnı gülbânk-i penç-nevbet-i Muhammedîyiyle doldı. [41b] Ol pîlver-i bî-kadr yerine gûş-ı cihâna takılan bu gevher-i girân-mâye-i âlem-ârâ oldı. Yârındesi gün –ki îdü'l-müslimîn ve haccü'l-mesâkîn rûz-ı Cum‘a-i mübârekidi-

Mısrâ‘:

وَ فِی الْجُمُعَاتِ اِجْمَاعُ السُّرُور [356]

[356] Cumalarda sevinçleri bir araya getirme vardır.

hazret-i pâdişâh-ı dîn-penâh ikbâl ü sa‘âdetile varup içinde Cum‘a namâzın kıldı. Nâm-ı âlem-ârâsına hutbe okınup devâm-ı devlet-i ebed-peyvendi du‘âları tekrâr olındı. Râvî eydür: “ol gün anda olan du‘â vü zârînün makbûl olmasında hiç şübhe yoğidi. Zîrâ ki rûzgâr-ı bî-şümârdan beri gazâ yolları âbâd olmamağın bu asl fütûhile haylîden Müslimînün rûhları şâd olmamışidi. Hâliyâ ol câmi‘-i cedîd içre nevbet-i gülbânk-i Muhammedî urılup âyîn-i dîn ve kavânîn-i yakîn icrâ olıncak asker-i mücahidîne bu hâlet-i sürûr-bahşile bir derecede rikkat-i hâtır geldi ki tazarru‘ u zârî ve bükâlarıyla sufûf-ı âliye-i semâvât derece-i inşikâk u ihtirâka irişdi.”

Beyt:

Gerçi fürkat ağlaması betlüdür

Lîk vuslat ağlaması tatludur.

Ba‘demâ bu bûy-ı anber-şemîmi rûy-ı zemîne neşr idüp meşâmm-ı cihâniyâna [42a] işmâm itmek içün âfâk-ı memâlik-i mahrûse-i Rum u Acem ve arâzî-i mukaddese-i diyâr-ı Arabdan şerefü'l-bilâd ve'l-emsâr Ka‘be-i Mu‘azzama ve Medîne-i Mükerreme halkına ve sâ’ir kabâ’il ü ahyâ-yı Arab ü Arbâ ve Diyârbekir ve Kürdistân ve Türkmân ve Rum ve Karamân ve Anadolu ve Rumili vilâyetlerine sabâ-reftâr ve cihân-neverd ulaklar perâkende idüp bu feth-i enver ve gazâ-yı ekberi i‘lâm ve inhâ eylediler. Bu nevîd-i cân-perverleriyle sîne-i âlem bir vechile hurrem oldı ki yir yüzi gülşen-i mînûya dönüp safha-i mînâ gül gibi handân oldı. Etrâf içinde râyât-ı neşât şöyle ser-efrâz oldı ki ucı evc-i âsumâna çıkdı. Âfâk içre vesâk-ı işret şöyle kurıldı ki etrâf-ı tanâbı arsa-i cihânı tutdı. Bu şevk ile şühûr u emsârı şöyle tezyîn eylediler ki her şühûrun der ü dîvâr ve çârsû ve bâzârı içine giren nigâr-hâne-i çine girmişe döneridi. Her kûşelerde ömr-i hasm gibi hüzn ü gamm defterleri dürilüp

çehre-i dost gibi sürûr u ferah gülşenleri açılmışidi. Husûsâ diyâr-ı nâzük-i Rum'un her kûşesi arsa-i cinâna [42b] dönüp şâh-ı âlem devletinde bir nice gün kişver-i dilden asker-i gumûmı sürmekile umûm feth ekâlîm-i sürûra irmişleridi. Şehriyâr-ı kâm-kârun kuvvet-i tâli‘ ve sa‘âdet-i âmâline her vechile câzim olup du‘â-yı ömr ü devletine kâyim olmışlaridi. Ümîzleri bu ricâya vâsık olmışidi ki inşâ'allâhü'l-e‘azz az zamân içre heme-i âfâk-ı cihândan ne diyâra teveccüh eyler ise anı musahhar-i süm-i semendi olup her cânibden leşker-i feth u zafer istikbâlin eyleye. Zîrâ bunda olan su‘ûbet ve metânet ol mesâbede değildi ki akl anun fethinde nev‘-i ihtimâl vireydi hemân ol Ali-heybetün mahz-ı devlet-i hümâyûn ve ayn-ı tâli‘-i meymûnından (وَاللهِ مَاقَلَعْتُ بَابَ خَيْبَرِ بِقُوَّةٍ جِسَدانيَّةٍ وَلا حَرَكَةٍ غَذَائِيَّةٍ وَلَكِنْ بِقُوَّةٍ مَلَكُوتِيَّةٍ و نَفْسٍ بِنُورِ رَبِّهَا)[357] sûretinün müsâ‘adesiyle olmışidi. Eyyâm-ı devletinde bi-hamdi'llâh binâ-yı İslâma bir rükn dahi ziyâde olup şükr ü hamd-i Hudâvendîleri berekâtında bunun gibi feth-i azîm ile muğtenem oldılar. Mi‘raz-ı takdîrden sırr-ı (لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ)[358] âşikâr oldı. Ümîzdür hemvâre dîvân-ı amelleri bu asl a‘mâl-i hayrla musadder olup [43a]

Câ-be-câ pîrâmeninden görinen hatt-ı şu‘â‘

Çözilüp zerrîn alemlerdür salınur pîc ü tâb

Çîn seher-i matla‘da tûlânî görinen her beyâz

Tîğlardır kim kılıçlar çarha-zenler anda bâb

Görinen sanma şafak cehd-i cihâd itdüğiyçün

---

[357] Vallahi, Hayberin kapısını ne beden gücüyle ne de düşmanlık saikiyle sökmedim. Fakat ilahi bir güç ve Nur olan Rabbin verdiği canlılıkla söktüm.

[358] İbrahim, 14/7 "…eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım..."

Leşker-i İslâmı subh itmişdürür destin hızâb

Oldı ma‘lûm ey gönül ko isti‘âr anı murâd

Hasb-i hâl-i şâh ancak zikrolan cümle cevâb

Devletiyle azm idüp bunlar kinâyetdür şehün

İtdüğinden ya‘nî feth-i hısn-ı küffâr-ı kilâb.

Bu kıt‘a-i garrânun mazâmin-i ebyât-ı dil-nüvâzında olan matviyyât-ı vekâyi‘ ve mekniyyât-ı havâdisün neşr ü tasrîhi ve keşf ü tavzîhi oldur ki çün hazret-i sâhib-kırân-ı âlem ve sultân-ı selâtîn-i benî Âdem zikrolınan üzre evvelâ kasd-ı kişver-i Üngürus idüp bu asl feth-i pîrûzile muğtenem oldı. [43b] zât-ı şecâ‘at-simâtında konılan hâlet-i hılkiyye iktizâsıyla kasd eyledi ki her yıl bâzû-yı pür-zûrından dil-i küffâr-ı nâ-bekâr pür-hûn olup eyyâm-ı devletinde her sâl ehl-i küfrün üzerine bîm-i kahrı havl gibi devr idüp dura. Ya‘nî ol ni‘met-i bî-keranun mukâbelesinde bir gazâ-yı ekbere dahi niyyet idüp bir feth-i hümâyûn dahi eyleye ki cihân durdukça nâm ü nişân-ı âlî-şânı anunla yâd olınup iller dilinde haşre değin dâsitân ola. Binâenaleyh meğer zümre-i mu‘ânidân-ı millet-i nebeviyye ve cümle-i mucâhıdân-ı şir‘at-i Mustafeviyyeden tâ’ife-i freng-i bî-nengün taht-ı tasarruflarında olan hısn-ı hasîn-i Rodos ki rasânet-i bünyân ve hasânet-i bünyâdı kemâl-i iştihârından müstağnî-i ta‘bîr ü beyândur. Cânib-i bahrdan müsâfirân-ı sefâyin-süvâr-ı tüccârile huccâc-ı sa‘âdet-yâr-ı ehl-i İslâmun yolları üzre reh-zenân-ı freng-i liyâma melce’-i metîn ve ma‘âz-ı rasîn olup hengâm-ı gafletde fursat el virse nâ-gâh ba‘zın urât-ı milk ü mâl [44a] ve ba‘zın unât-ı silsile-i ağlâl idüp müslimânlara vâriden ba‘de-vâridin envâ‘-ı ta‘addîleri mer’î ve müşâhed olurdı. (وَلا تَحْسَبَنَّ اللهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ اَنَّمَا يُؤَخِّرَهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ

الابْصَارُ)[359] ve su‘ûbet-i mesâlikinden heme-i selâtîn-i kibâr mi‘raz-ı acz ü iftikâra gelüp fi'l-hakîka dârü'l-küfrden ol kufl-i düşvârun feth-i nâm-dârı ancak ikdâm-ı inân-ı kişver-sitân-ı sultân-ı cihân-penâha mevkûf idüğine câzimleridi.

Beyt:

خُدَایی کِه بَالاْ وُ پَست آفَرید * زَبَردَستِ هَر دَست دَستِ آفَرید[360]

Lâ-cerem sırbân-ı ırk-ı hamiyyet-i âlem-penâhları mütekâzî oldı ki asâkir-i gerdûn-me’âsirile inân-ı gîtî-sitân-ı husrevâneleri anun tarafına dahi mün‘atıf olup umûmen emn ü emân-ı re‘âyâ ve husûsâ ol bed-râylarun nekâl-i selâsil ü ağlâlinden üserâ-yı müslimînün tahlîsine azîmet olına. Binâenaleyh vüzerâ-yı âsaf-râya ki her biri (وَشَاوِرْهُمْ فِى الأمْرِ)[361] sırrınun hâzin-i emîni idi. Bu ehemm-i mühimmâtun itmâmında işâret-i aliyye-i [44b] şâhâne vâkı‘ olmağın târîh-i hicret-i hazret-i risâlet-penâh-ı Mustafevîden semâne ve ışrîn ve tis‘u-mi’etin sâl-i ferhunde-fâli içre kasd-ı gazâ ve cehd-i cihâdile etrâf ü eknâfda olan leşker-i enbûh-ı deryâ-şükûha bâd-reftâr ulaklar perâkende olınup tekrâr gazâ-yı mübâreke teveccüh olınduğı ahbârıyla mesâmi‘-i âlem mâl-â-mâl idildi.[362]

---

[359] İbrahim, 14/42 “Sakın, Allah’ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Allah onları ancak, gözlerin dehşetle bakakalacağı bir güne erteliyor.”

[360] O Hüdâ ki, aşağı ve yukarıyı yarattı... Her el üzerinde bir el yarattı.

[361] Âl-i İmrân, 3/159 “İş konusunda onlarla müşavere et.”

[362] “idildi” Kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

Bu dâsitân-ı garâyib-nigâr mukaddemâ kal‘a-i mezkûre üzerine vüzerâ-yı âlî-mıkdârdan biriyle felek-peyker ü sitâre-leşker donanma gemileri irsâl olunduğın beyân ider.

Çün hükm-i şehriyâr-ı berd âhır olup yir yüzinde püşte püşte görinen hıyâm-ı sepîdin kaldurmağa âheng idicek evvel-i devlet-i Pâdişâh-ı verd irişüp her kenârda çâdır-ı sebz-fâm-ı dıraht kurılmağa başladı. Vakt-i ma‘hûd ve zamân-ı mev‘ûd irişüp tavâ’if-i muhtelife-i asâkir-i encüm-me’âsir ki,

Beyt:

یَکّا یَک تیغ زن چُون نَرگِس یَار * سَرَاسَر صَف شِکَن چُون زُلفِ دِلدَار[363]

havâlî-i taht-gâh-ı felek-iştibâhı belki hazîz-i zemîn ve evc-i çarh-ı berîni bürüyüp müzâhame-i cüyûş-ı lüyûs-hey’etden [45a] gûş-ı şeş-kûşe-i cihân heybet-i âvâlarıyla doldı. Heme-i nevâhî [vü] kurâ cîlân ü şehristânlar şîr-i sitâna dönüp (وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الجِنِّ وَ الانس وَ الطَّيْر فَهُمْ يُوزَعُونَ)[364] âyetinün âsâr-ı izzet-âyâtı zâhir ü bâhir olıcak sahâ’if-i sath-ı zemîn ve cihât-ı ekâlîm-i rûmî ser-tâ-ser hıyâm-ı asker-i İslâm oldı. Evvelâ ser-hudûd-ı Memâlik-i Mahrûse-i pâdîşâhânîden cevânib-i diyâr-ı Acem -ki kadîmî menba‘-ı fitne vü fesâd ve mecma‘-ı evbâş-ı bed-nijâd-ı eclâf-ı ümemdür- muhâfazasıyçün fırak-ı huddâm-i Asitâne-i âlî-makâm ve leşker-i zafer-rehber Anadolı'dan ba‘zı bu emr-i mühimmün hûsûliyçün sad hezâr hey’et-i pür-heybetile deryâdan ubûr itdirilüp ol cânibe revâne kılındıkdan sonra fermân-ı kazâ-cereyân şöyle sudûr buldı ki, sâbıkâ cânib-i bahr-ı pür-âşûbdan beş yüz pâre mıkdârı sefâyin-i gerdûn-âyîn -ki her biri tersâneler kümûnu içre kemînde yatur- ejder-i heft-ser misâl

[363] Bir bir mızrak vur, yarin göz kirpiği gibi... Baştan sona kadar safları yık sevgilinin zülfü gibi.

[364] Neml, 27/17 “Süleyman’ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı.”

olup azm-i gazâ ve kasd-ı cihâd içün niçe yerlerden kuşak kuşanmışidi. [45b] deryâya atılup sırr-ı (مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ)[365] ayân oldukda az kalmışidi ki musâdeme-i bahr-ı enbûh ve sefâ'in-i kûh-gürûhdan telâtum iden emvâc-ı bî-kerân cezîre-i Frengistân belki heme-i aktâr-ı cihânı garkâb-ı fenâye vire. Ne sefîne her biri bir hisâr-ı üstüvâr ki sur-ı mahsûs ve bünyân-ı marsûsusu üzre olmağın hasm-ı bed-girdâr-ı bed-endîşün nâr-ı kâr-zârın şerer-i zerre-misâle saymaz,

Nazm:

Her göke deryâ yüzinün tâc-dârıdur meğer

Kim başında tâc-ı vâlâ-bahr fermânına râm

Her kadırga bir neheng-i cân-sitândır gûyiyâ

Ki ana merdüm tu'me olması lücce-i deryâ-makâm

Bâd-bânıyla süfünden düzdi tâbût u kefen

Bahra gûyâ oldı rûşen hâl-i küffâr-ı liyâm.

Bârî rü'ûs-ı ümerâ vü riyâs-ı deryâ-şinâsile ki mehâbet meydânınun şîr-cengleri şecâ'at deryâsınun nehengleriydi. Koşılan sâyir asker-i şîr-peykerden gayri tamâm kırk bin mıkdârı garab-ı pür-âz ve selb birle meşhûn idüp her birinün etrâfına râyât-ı zafer-gâyât-ı dîn-i Ahmedî nasbıyla sefîne-i Nûh gibi âyât-ı feth u fütûhile doldurdılar. Bu cem'-i bî-pâyânun şeml ü cem'-i [46a] ahvâli Vezîr-i sânî-i sâ'ib-tedbîr ve sâhib-tevkîr Mustafa Paşa'nun uhde-i istihkâkına tefvîz olınup şühûr-i sâl-i

[365] Rahman, 55/19 "İki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar."

mezbûrdan mübârek Receb'in dokuzıncı güni bir rûz-ı pîrûzda niyyet-i cihâd-ı freng-i bî-rûzile merâsî-yi sâbitât üzre ber-karâr olan ol cibâl-i revâsî-misâlün lengerleri alınup Akdeniz'ün yüzine karadağlar gibi kır-endûd gemiler salındı. Vaktâ ki esâtîn-i pâydâr üzre yelkenleri küşâde olındı (وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا)[366] sırrı ayân olup gûyiyâ mizmâr-ı fasîh ekvân-ı deryâ-yı bî-kerânı hıyâm-ı beyz-i leşker-i İslâm aldı. Yâhûd her keştî-i mü'mîn-nijâd ak sancaklar götirüp cumhûr-ı müslimînile azm-i gazâ-yı hazm itmişidi ki dâmen-i ber-ketf-i nusret yelinün önüne düşüp gideridi.

Beyt:

Her birinün yolına yil bağlamış yiler nesîm

San Süleymân Nebî'nün taht-ı bâd-âverdidür.

Turfe budur ki her ne mıkdâr ki zefeyân-ı tünd-bâd ve galeyân-ı bahr-rı serd [46b] nihâd olsa derûnında sâkin olanlara harekât-ı bâ-berekâtı (وَالنَّوْمَ سُبَاتًا)[367] âyetin hikâyet idüp her birinün medâric-i tabakâtı âsumâna hem-ser olmağın önlerinde asılan kanâdil-i fevânîsi (هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِى ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ)[368] hikâyetin rivâyet eylerdi. (تَبَارَكَ الَّذِى جَعَلَ فِى السَّمَاءِ بُرُوجًا وَ جَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَ قَمَرًا مُنِيرًا)[369] ve her tabakası melek-hısâl ü şîr-cidâl leşker-i zafer-rehberle ki her biri adû-yı kîne-cûyile söyleşse zübân-ı tîğ-ı âbdârile söyleşüp elleşse dest-i kej-ağand-i pâydârile elleşürdi. Memlû ve mâl-â-mâl olup bu hâlet-i pür-mehâbetile sebîl-i cihâda düşüp giderleridi.

---

[366] Furkan, 25/47 " (O) gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır."

[367] Nebe, 78/9 "Uykunuzu bir dinlenme (sebebi) kıldık" Ayet; "بَاتًاوَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُ" şeklindedir.

[368] En'am, 6/97 "O, sayelerinde, kara ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır…"

[369] Furkan, 25/61 "Göğe burçlar yerleştiren, orada bir ışık kaynağı (güneş) ve aydınlatıcı bir ay yaratanın şanı çok yücedir."

Ba‘demâ cânib-i berrden müteveccih olmağa tevzî‘ olınan leşker-i enbûh-ı bî-kıyâs ki deryâdan ubûrlarıyçün ihzâr olınan merâkib-i (اَلْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَام)[370] izdihâmından ma‘berler dolup az kalmışidi ki deryâ-yı Üsküdar ortalıkda ihtifâya virdi. Enfâs-ı evâmir-i husrevânîden deryâ gibi cûş idüp [47a] şehrden ulu nehrler mânend-i deryâya koyuldılar. Her keştî-i gerdûn-nihâdun derûnı ni‘âl ü mesâmîr ve sürûc-ı âftâb tedvîr-i matâyâdan pür-necm ü hilâl ve mâh-ı bedrile mâl-â-mâl olup burûnu sipâh-ı melek-nîk ve şîr-ceng imtilâsından deng-â-deng oldı. Bârî hezâr cidd-i bî-şümârile bir ay mıkdârı üslûb-ı mezbûr üzre asker-i mansûr boğazdan ubûr idüp Üsküdar cânibinde olan kûh-ı hâmûn bi-esrihim mahyem-i ordû-yı hümâyûn oldı. Dağlar, dereler ejder-i heft-serlerile dolup, sürâdikât-ı azamet ü hıyâm-ı devlet-i şâhin-şâh-ı gerdûn-menkıbet bir cây-ı güşâde tâli‘de zemîn-i üstüvâr gibi karâr eyledi.

Bu dâsitân sâhib-kırân-ı âlem izz ü sa‘âdetile tahtgâh-ı felek-iştibâhından çıkup kal‘a-i Rodos üzerine azîmet eyledüğin beyân eyler.

(وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَ النَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى)[371] ya‘nî şol dem ki sultân-ı keyvân-ı tîre-rûy-ı şeb-dîz-süvâr leşker-i zengübârile şâh-ı Hitâya zafer bulup kenâre-i meydân-ı sipihr-i nîl-gûn [47b] şafakdan pür-hûn olıcak henüz cirm-i hilâl darb ü harbden dûnâ olmış ol meydânda kana batup yatur bir tîğ-ı şâmî varidi, ittifâk cânib-i maşrıkdan sipah-sâlâr-ı subh-ı sâdık gülgûn-ı şafak süvâr olup sanâcık-ı envâr-ı tâbdârı âsârı zâhir olıcak leşker-i jeng bîm-i kahrından bî-ceng dağılmağa âheng itmişiken Şâh-ı

[370] Rahman, 55/24 “Denizde akıp giden dağlar gibi yüksek gemiler de… (O’nundur)”

[371] Leyl, 92/1–2 “(Ortalığı) bürüdüğü zaman geceye andolsun, Açılıp aydınlandığı zaman gündüze andolsun.”

Zengübâr bi-nefsihî cenge mübâderet idüp (وَكَادَ انْ يَنْقَلِبَ الامْرُ)[372] hâleti zuhûr idince nâgâh kemîn-i matla‘dan sultân-ı âftab-ı âlem-tâb zîn-i zer-nişân-ı hınk-i sipihr üzre râyât-ı zer-nigâr sâyesinde istikrâr idüp asâkir-i rûmî şi‘âr-ı eşi‘‘a ve envâr-ı bî-şümârile tulû‘ idicek sipâh-ı şâh-ı rengün çarhı dönüp (وَاِذا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ)[373] (وَ اِذا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ)[374] inhizâmı mukarrer oldukda burûc-ı kal‘a-i nüh-kulel-i âsumâna a‘lâm-ı rûz-ı dîn-i İslâm âyînin nasb idüp sırr-ı nihân-ı (وَاَشْرَقَتِ الأرْضُ)[375] mütecellî ve ayân olıcak salâ-yı seher hîzân-ı berâyâdan âzân-ı şeş-cihât-ı zemîn ü zamân [48a] pür olup mâ’-i sehâb-ı mâtırdan vudû’ içün şâh-ı subh-ı münîr âsitîn-i zulmetden sâ‘id-i simîn-i nûr-efşânın çıkarup izz-i huzûr-ı pür-hubûrına zamâne felekden leken ve güneşden âftâba ihzâr eylemişidi. Hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh edâ-yı salât-ı mefrûza idüp hukûk-ı hamd ü senâdan fârig oldıkdan sonra ber-vefk-ı hadîs-i (اِسْفِرُوا با لْفَجْرِ)[376] bu vakt-i fütûh-ahbârile teyemmün idüp mâh-ı mezbûrun yirmi birinci güni şeb-gîr-i yevmü'l-isneyn idi ki nefehât-ı enfâs-ı Mesîha kıyâsından tâze çâre bulmış gibi rûy-ı cihân handân olup seher-i hîzân-ı berâyâ gülşen-i tesbîhât-ı Yezdânîde bülbül gibi gûyâyidi. Serîr-i fasl-ı rebî‘ üzre sultân-ı sayfun germâ-germ dîvânı durup eyyâm-ı devletinde rub‘-ı meskûn rûy-ı zemîn adliyle âbâdân olmışidi. Enfâs-ı bî-misâl-i sabâ vü şimâl esmâsından cevf-i cevv-i âlem-i i‘tidâl mâl-â-mâl olup deryâ-yı cihân içre havâ bâdbânları açılup safâ keştîleri salınmışidi.

---

[372] Neredeyse iş tersine dönüyordu!

[373] İnfitar, 82/2 “Yıldızlar saçıldığı zaman.”

[374] Tekvir, 81/2 “Yıldızlar, bulanıp söndüğü zaman.”

[375] Zümer, 39/69 “…Yeryüzü Rabbinin nuruyla (aydınlanır)…”

[376] “Sabahı ortalık iyice aydınlanınca kılın” Ahmed b. Hanbel, c. IV, 140 142, 143: Tirmizi, c. I, 289 Salat117 No: 154: Nesai, c. I, 272 Mevakıt 27 No: 546.

Nazm: [48b]

Be-gâyet âlem olmuşidi küşâde

Sefer eyyâmıyıydı bahr ü berrden

Havâ-yı sahnı ğabrâ i‘tidâli

Mizâc incitmezidi huşk u terden.

(وَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ)[377] mazmûn-ı zafer-makrûnıyla âmil olup sarây-ı selvet-efzâdan çıkdı. Şol hâldeki sâhil-i bahr mıntıka-i sipihr-i ahdar gibi mâh-ı tal‘at ve zerrîn-i kemer-huddâm-ı hâss ve vüzerâ-yı sâhib-ihtisâsile mâl-â-mâl olup dâ‘iye-i ubûrlarıyçün ihzâr olınan merâkib-i kibâr-ı fevâ’ik ve sefâyin-i nâm-dâr-ı zevârıkdan ki aded-i habbât-ı hubâb-ı bî-hisâbdan efzûn-teridi. Gûyâ ki bahr-ı zehhârun ser-tâ-ser cismi çeşm olup arzû-yı dîdâr-ı ferhunde-âsâr-ı şehinşâh-ı kâmrânile râh-ı intizâra nigerânidi.

[Mısrâ]‘

فَتْحٌ وُ يَمِينُ و بَخْتُ و نَّصْرَتْ بَرْ يَسَارْ[378]

Hâssa-i nüzûl-i hümâyûniçün tertîb olınan sefâyinden ki fi'l-hakîka selâtîn-i sefâyin-i cihâniyândur. Bir sefîne-i ferhunde-baht ve âsumân-taht üstinden âftâb-ı âlem-tâb gibi tulû‘ idüp hengâme-i temâşâniyân-ı halâyıkdan hengâm-ı du‘âda [49a] âvâze-i (مَا هَذَا بَشَرا اَنْ هَذَا اِلا مَلَكٌ)[379] dervâze-i tâkı felek-i nüh-revaka çıkdı.

---

[377] Âl-i İmrân, 3/159 “Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et.”

[378] Fetih (Eli açmak), baht ve yardım kolaydır.

[379] Yusuf, 12/31 “Haşa! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir dediler” Bu ayet metinde “ مَا هَذَا بَشَرٌ اِلا مَلَكٌ“ şeklinde değiştirilerek verimiştir.

Beyt:

نُوْ کَشْتِی فِکَنْ خُودْرَا مَیَایْ اَزْ بَهْرِ تَسْبِیحِی

کِهْ خُودْ رُوحُ الْقُدُسْ کُویَدْ کِهْ بِسْمِ اللهِ مَجْرَیهَا[380]

Ve ol zevrak-ı bülend-himmet bahr-ı âlemde nâmûs-ı a‘zam götürmiş tâvûsa dönüp perv ü bâlin ki açup uçdı. Tarfetü'l-ayn içre boğazı öte geçdi. Kenâr-ı deryâ-bârda ihzâr olınan gurr-ı muhaccelîn ve huyûl-i müsevvemînden bir bî-nazîrine ki na‘li hilâl ve mesâmîri kevâkib-misâl olup şa‘îri mîzânile sünbüleden idi. Hurşîd-i enver gibi maşrık-ı devletden rikâb-ı zerrîn-i subh-ı sa‘âdete ayak koyup süvâr oldı ve bâlâ-yı serîr-i zîn üzre beşâret-i (اِنَّكَ بالأُفُق المُبين)[381] kelâmın gûş-ı cânile işidüp zübân-ı fesâhat-beyânile (سُبْحَانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هذا وَ مَا كُنَّا لهُ مُقْرِنِينَ)[382] tesbîhini yâd eyledi. İkbâlile otağ-ı hümâyûnına irüp ol gün karâr eyledi. Yarındesi gün reh-nümûn-ı fursat [49b] ve bedraka-i nusret ardınca râh-ı gazâya revân oldıkda kös ü nakkâreler düğilüp alem-i zerrîn-serler çözüldi.

Mısrâ‘:

کَتَیَّار بَحْرٍ یَفِیضُ بِمَوْجِهِ[383]

Leşker-i enbûh-ı deryâ-şükûh seyl-i hurûşân ve pîl-i cûşân gibi fevc fevc gürûh gürûh yüriyüp emvâc-ı âhenînile dağ ü taş ve kûh u sahrâyı büridi. Gûyiyâ her ferd-i

---

[380] Sen ki gemileri yakansın, tespihten geri kalma... Ruhu’l-Kudüs der ki: “bismillâhi mecrâhâ.”

[381] Tekvir, 81/23 “Andolsun, onu (Cebrâil’i) apaçık ufukta gördü” Metinde ayetin ilk kelimesi değiştirlerek verilmiştir. Aslı: “ ولقد رآه بالافق المبين “ şeklindedir.

[382] Zuhruf, 43/13 “Bunu hizmetimize veren Allah’ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi.”

[383] Deniz akıntısı gibi, dalgasıyla dolduruyor…

efrâd-ı hayvânât belki heme-i cemâhîr-i âferîde-i cemâdât bu sefer-i sa‘âdet-eser isrince vaz‘an (يَا لَيْتَنِى كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزُ فَوْزًا عَظِيمًا)[384] makâline gûyâlaridi. Sadâ-yı debdebe-i huyûl-i fuhûl-i asker-i mevfûr ve âvâ-yı taktaka-i sümm-i sütûr-ı leşker-i mansûr lisân-ı hâlile âfâk-ı âlemde olan mesâmi‘-i mâr u mûr ve vuhûş-ı tuyûra (يَا اَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانَ وَ جُنُودُهُ وَهُمْ لايَشْعُرُونَ)[385] nidâsın ilkâ iderleridi.

Nazm:

تَقُولُ ادْخُلُوا يَا اَيُّهَا النَّمْلُ تَسْلِمُوا

مَسَاكِنَكُمْ مِنْ حِظْمِ جُنْدٍ بِدَوْسَةٍ[386]

Ammâ hazret-i Pâdişâh-ı zıllu'llâh bu saltanat-ı uzmâ ve sa‘âdet-i [50a] kübrânun i‘tirâf ü ıttılâ‘ından gül gibi handân olup (رَبِّ اَوْزِعْنِى اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِى اَنْعَمْتَ عَلَىَّ)[387] makâline bülbül gibi gûyâyidi. (بِجُنُودٍ لِاَقِبَلَ لَهُمْ)[388] ya‘nî asâkir-i cerrâr-ı sitâre-şümârile âftâb-ı âlem-efrûz gibi gice konup gündüz göçüp ol hümâ-yı âşiyân-ı nusret Menteşe iline doğrı havâ-yı gazâ ile bâl-i isti‘câl açup uçmakda idi.

Nazm:

هَم چُو مِهر جِهَان فَرَّخ چَهر * كَرد هَر رُوز سَير شهر بشهر

هَمچُو اِلهَام بَر دِل دَانَا * كَرد هَر شب بَمَنزِلِى مأوي [389]

---

[384] Nisâ, 4/73 “Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir başarıya (ganimete) ulaşsaydım.”

[385] Neml, 27/18 “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler.”

[386] Ey karıncalar yuvanıza girin ki, orduların ayak basmalarıyla ezilmekten kurtulasınız, diyor.

[387] Neml, 27/19 “Ey Rabbim! Beni; bana (ve ana-babama) verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et.”

[388] Neml, 27/37 “…karşı koyamayacakları ordularla…”

[389] Dünya muhabbeti gibi güzel yüzlü... Hergün şehirden şehire sefer etti. Âlimin gönlüne ilham

Bu dâsitân cânib-i bahrdan donanma gemileri Rodos'a irişüp beri taraf-ı berrden dahi ikbâlile hazret-i Hüdâvendigâr mukâbele-i cezîre-i Rodos'a irdüğin beyân ve ayân ider.

Bu tarafdan günlerde bir gün donanma gemileri irişüp kal'a-i mezbûrenün mukâbelesinden alayları zâhir olıcak gûyâ ki deryâ yüzinden hezâr ejderhâ-yı neheng-ceng ve sibâ'-ı tîz-cengile memlû boz dumanlu kara dağlar küffârun üzerine [50b] galtân olup gelürdi. İçlerinde olan râyât-ı zafer-ğâyât-ı (سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِى الْآفَاقِ)[390] va'de-i kerîmesin beyân eyleyüp âvâze-i tekbîr ü salevât dervâze-i seb'-i semâvâta çıkmışidi. Bu tavr-ı pür-mehâbeti görüp âvâze-i kelime-i şehâdeti işidicek küffâr-ı niyâmun yürekleri oynayup neye uğradukların bildiler. Vaktâ ki hisara yakın gelindi, cânib-i limonına râh-âverdiçün her keştî-i gerdûn-nihâd bir nice betârık-ı havârık gönderüp önce giden çavuş kayıkları tuyûr-ı ebâbîl gibi (تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ)[391] hâletin ayân eyleridi. Ve kâfir her çend ki bunlara top ü tüfek ve zenberek perrân itdi. Hakk te'âlânun inâyetiyle zerrece hüsrân olmayup cümlesi emn ü emân ile limoni önünden geçdi. Ol cezîre içre varup birer yire ankâ gibi mahâlib-i lenger urdı. Asker-i İslâm ol arada olan bâğ u râğı köy ü kurâyı târâca meşgûl olup çeşm-i intizâr ve terakkubu inân-ı kişver-sitân ve rikâb-ı kâm-yâb-ı şehriyâr-ı âlem-penâha diküp [51a] karâr eyledi. Ol âfâkdan hayâl-i bed-endîş-i a'vân-ı küffâra uçar kuş olsa dahi yol virmeyüp derûn-ı hisârı küffârun gözlerine körleri gibi teng ü târ eyledi.

---

olunmuş gibi... Her gece bir menzile sığındı.

[390] Fussılet, 41/53 "Varlığımızın delillerini, (kainattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda (ve kendi nefislerinde) onlara göstereceğiz."

[391] Fil, 105/4 "balçıktan pişirilmiş taşlar atar."

Beyt:

فَمَا اُمُّ اَدْرَاصٍ بِاَرْضٍ مَضِلَّةٍ * بِاَغْدَرَ مِنْهُمْ اِذَا اللَّيْلُ اَظْلَمَا[392]

Ve içinde mahbûs olan ehl-i İslâm âzânına ol sadâlar beşâret haberin îzân idicek bend-i belâda bağlanup âlem-i ye's içre ukde-i hayretden lâl olan diller kilidi açılup cân ü dilden (رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَ اجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا)[393] du'âsına nâtık oldı. İttifâk ümîz-i halâsile niyâza meşgûliken,

Beyt:

دُعَای ضَعِیفَان اُمِّیذوَارْ * ز بَازُوی مَرْدِی به آیَدْ بَکَارْ[394]

âkıbet du'âları müstecâb olup taraf-ı berrden dahi leşker-i bî-kerân-ı ehl-i îmânun bir ucı Anadolı keçesinden hisâr mukâbelesinde olan tilâl ü cibâl dâmenine irüp gürûh-ı leşker-i kûh-sütûh vâhiden ba'de-vâhidin ve vâriden ba'de-vâridin [51b] dağlardan ve derelerden şol hicâf iner gibi sâhil-i deryâ-bâra dökildi. Tâzîler âvâzıyla yazılar ovalar dolup tulp tulp vüzerâ-yı Âsaf-râ ve ümerâ-yı nâsıbü'l-livâ râyât-ı zerrînler önünce saf saf irişdi. Ni'âl-i süm-i matâyâdan yer yüzinün bir kat derisi soyıldı. Göklere ağan tozlardan âyine-i mihr donup mâha dönmeğin çehre-i rûz-i rûmu nîk-rûy-ı zengîvâr şeb-reng oldı. Veredeyân-ı huyûl-i mücâhidîn içre musâdeme-i ezfâr u ahcâr-ı rûy-ı zemînile hâsıl olan nârun şererinden yer yüzi âsumâna dönüp uyûn-ı müslimîne gülşen-misâl (وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ)[395] sûretin ayân eyledi. Ve çeşm-i

---

[392] Ümmü Edras, gece karardığı vakitte yanıltıcı arazide onlardan daha fazla hain olamaz

[393] Nisâ, 4/75 "Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zâlim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver."

[394] Zayıf ve güçsüzlerin ümitle yaptıkları dua, güçlü bir adamın pazusundan daha çok işe yarar.

[395] Mülk, 67/5 "Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık."

küffâr-ı şerâre-külhan var olup sîne-i pür-kînelerine dâğ-ı nedâmet urmağa (وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينَ)[396] hâletin beyân eyleridi. Ve kenâr-ı deryâda olan rimâl gûyâki a'dâd-ı asker-i mevfûrile da'vâ-yı müsâvât itmişidi ki gelen geçen yüzine urup ayaklarlardı ve deryâ ol cem'-i bî-pâyâna öykünem dimiş imiş, eksüklüğüne [52a] i'tirâf itmek içün ağzına burnuna tuzlu tuzlu sular koymuşlaridi ve önce tuğlar râh-ı gazâda baş açuk meydâne girüp hazret-i Hüdâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr bir hınk-i tîz-hırâm üzre sâye-i a'lâm-ı zer-nigârındaki her tırâz-ı ser-efrâzı âsitîn-i subh-ı münîr gibi yeleyordı. Devlet ü ikbâl ile sürâdikât-ı azamet-penâha doğrı irişüp miyân-ı asker-i encüm-me'âsirden nüh kubâb-ı sipihr-i ahdar içre mihr-i münîr gibi ol gün karâr eyledi.

Beyt:

Burc-ı milkün çû mâhıdur ol gün

Yir yüzinün göğünde itdi karâr.

Bu dâsitân hazret-i Hüdâvendigâr-ı sa'âdet-yâr ikbâlile cezîre-i Rodos'a geçüp kal'ayı muhâsara itdüğiyle feth-i muğlakât-ı ebvâbı mübâşeretinde oldıkların beyân ve ayân eyler.

Ba'de-mâ emr-i kader kadr-i husrevânî üzre cezîre-i hisâra ubûrıyçün heme-i cevânibde ihzâr olınan merâkib-i sefîn-i gerdûn-menâkıba ol deryâ gibi leşker mâl-â-mâl oldı. Hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh bir sefîne-i sa'd-tâli'ün sadr-ı sîne-i [52b] gülşen-misâlinde karâr idüp etrâfına râyât-ı zafer-ğâyâtı serv-i pâydâr gibi dikildi.

[396] Mülk, 67/5 "Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık."

Nazm:

چُون سُلیمَانَ بَتَختِ بَادنِشَست * رَایَت اَز کُلبُنَ بَهَاري بَست

بَر سَرِ هَر عَلَم زِ بَیرَق زَر * تَاج هُدهُد نُمُود دَر مَنظَر[397]

Bir sâ‘at-i sa‘d içre cezîre-i mezkûreye doğrı revân olıcak tumturâk-ı gülbânk-i Muhammedî heft etbâk-ı semâvâtı dutdı. Bu hâlet-i pür-mehâbetile yola düşüp giderken atılan toplarun nâ’ire-i şu‘le-i bîm-nâkinden nişân-ı (يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا)[398] ve duhan-ı bî-pâyânından alâmet-i (وَ يُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ)[399] ve âvâze-i pür-heybetinden âyet-i (وَ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ)[400] ve giden seng-i sengîn-i hışm-nâkinden hikmet-i (وَ يُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ)[401] zâhir ve peydâ olurdı. Küffâr-ı bed-kirdâr dahi bu hey’et-i pür-heybeti görüp hisârun bedenleri üstinden (ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ)[402] izdihâmın göstericek her bir sefîneden üzerlerine perâkende olan top u tüfek ve darb-zenler tetâyürinden [53a] (كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَ رَعْدٌ وَ بَرْقٌ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِى آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ)[403] şeklin bağlamışlaridi. Ve bu ta‘diyeye ki şürû‘ olınmış idi. Pâdişâh-ı âlem devletinde kimse kimseye ta‘addî ve haddinden tecâvüz eylemedi. İlla ki kös ü tabl ve nakkâreler döğilüp surnâ ve nakîr ve zincler çalındı. Feryâd ü figânları nüh tabaka-i tâs-ı illiyyîne irişdi. Ol cezîre içre mukaddemâ pâdişâh-ı âlî-câhun bir mekân-ı refî‘u'ş-

---

[397] Süleyman gibi uçan tahta oturdu... Bayrak güllerle dolup bahar oldı... Altın bayrağın her alemi başında... Hüdhüdün tâcı görünür…

[398] Ra’d, 13/12 “O, korku (ve ümit) vermek için size şimşeği gösterendir.”

[399] Ra’d, 13/12 “ (O,) yağmur yüklü bulutları meydana getirendir.”

[400] Ra’d, 13/13 “Gök gürlemesi O’na hamd ederek tespih eder.”

[401] Ra’d, 13/13 “O, yıldırımlar gönderir de onlarla dilediğini çarpar.”

[402] Nûr, 24/40 “Karanlıklar üstüne karanlıklar.”

[403] Bakara, 2/19 “Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkarlar.”

şânda çetr-i hümâyûn-ı felek-i atlas irtifâ‘ı kurılmışidi. Âftâb-ı âlem-tâb burc-ı delv ü hût-ı mâ’îden geçüp hamel burcın âşiyân eyler gibi geçdi karâr eyledi. Akabince aktâr-ı emtâr gibi bir anda ol seyl-i deryâ-mesîl denizi depüp öte geçdi. Kal‘a-i mezbûreyi Bahr-ı muhît merkez-i basît-i arzı ihâta eyler gibi dolayı aldı. Derûn-ı sevâd-ı hisârdan mâ‘adâ ol adanun fezâsında ol tilâl ü cibâl ve feyâfî ve sahârâyı [53b] bi-esrihâ nîze-i nebtîzlerden neyistâne dönüp derûnı şîr-i jeyânlarıyla doldı. Ne hisâr gördiler, bir kal‘a-i pây-dârdır ki, her kulle-i müstedîr-i bî-nazîri zirve-i âsumânile hem-ser olup kâmet-i dîvâr-ı üstuvârile ser-i burûc-ı müşeyyedesi küre-i havâ ile kulel-i kûh-ı kâfa berâber hakîkat görinen burc-ı bârûları değil eller uzatmış eflâke ta‘na taşın berrân idüp levm ü melâm dillerin düzetmiş dahl ü ta‘arruz sözin dırâz ider. Havâlîsinde olan deryâ değil reşk-i dervâzesinden eflâkün bârân-ı eşki irkündüsü olup şekl-i şefkatde görinen çeşm-i giryân-ı surhu ve hendekınun uzunu hadden füzûn olup arzı kevn ü mekâna arz olınsa fehme sığmaz, umkı efkâr-ı dûrbînân-ı ukalâdan amîk olup bir şikâf-ı azîmdür ki cehennem deresi buna nisbet bir dîvâr-ı şıkkıdur disek ba‘îd olmaz. Farazâ heme-i kılâ‘-ı cihân halka ve ercah olsalar sâyir-i hâtem-misâl bu içlerinde nigîn-i âbdâr-ı Süleymânî-etvâr [54a] ki derûnı afârîtile dolup der ü dîvârınun nigehbânları ağzından odlar püfkürür ejderler, yâhûd horyadlar arasında kalmış bir arûs-ı sâhib-cemâl-i kâfir-nijâd ki dâmen-i pâkine gerçi henüz dest-res müyesser değil amma ser-te-ser Müslimâna siyâb-ı sepîdile donanup cân ü dilden ahâlî-i İslâma mâyil

Nazm:

Kûhu kâfir peççe ber-giriydi lîk

Başdan ayağa libası ağıydı

Mâyil-i İslâmidi bundan garaz

Müslimînün gönlünü almağ idi.

Nüzûl olınduğı gibi şâh-ı âlem buyurdı evvelâ kefere-i füccâra (وَاِذا حَاصَرْتُمْ اَهْلَ حِصْنٍ فَادْعُوهُمْ اِلَى الْاِسْلامِ فَاِنْ اَبَوْا فَادْعُوهُمْ اِلَى الْجِزْيَةِ فَاِنْ اَبَوْا فَقَاتِلُوهُمْ)[404] hadîsiyle amel olınup da‘vet-i İslâm itmek içün bir misâl-i bî-misâl ve tevkî‘-i refî‘-i ferhunde-fâl yazıldı. Bir berîd-i hüdhüd-hidâyete ki sür‘at-i hareketde sabâdan esbak edâ-yı mâ-vaka‘da subh-ı sânîden asdak idi. Emr-i âlîşân şöyle sâdır oldı ki (اِذْهَبْ بِكِتَابِى هَذا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذا يَرْجِعُونَ)[405] çün bu kitâb-ı [54b] müstetâb re’îs-i küffâr-ı nâ-bekara irdi. Rü’ûs-ı eşhâd-ı kefere-i fecere içre (يَا اَيُّهَا الْمَلاءُ اِنِّى اُلْقِيَ اِلَىَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ اَنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَ اِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اَلَّا تَعْلُوا عَلَىَّ وَ اْتُونِى مُسْلِمِينَ)[406] makâlini yâd idüp tâyife-i melâ‘ine fırak-ı şettâ oldı. Ekseri fikr-i sâ’ib-i teslîm-i miftâha yüriyüp (اِنَّ الْمُلُوكَ اِذا دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا اَعِزَّةَ اَهْلِهَا اَذِلَّةً)[407] kelâmın takrîr itdiler. Ammâ içinde olan tâ’ife-i mütegallibe-i filârî ki lühûm u demleri tu‘me-i şimşîr-i âb-dâr olmağa maksûm olmağın bî-firâr geçerleridi. (نَحْنُ اُولُو قُوَّةٍ وَ اُولُو بَأْسٍ شَدِيدٍ)[408] makâline gûyâ olıcak âhır heme-i küffâr-ı nâ-bekâr anlarun zor-ı bâzûları i‘timâdile bu rây üzre olup (اِنَّا وَجَدْنَا آبَائَنَا عَلَى اُمَّةٍ وَ اِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ)[409] cevâbın ilkâ eylediler. Arsa-i huzûr-ı hâkânîye kılındukda gayret ü hamiyyet-i cihân-gîrîleri

---

[404] Bir şehri kuşattığınızda onları islama çağırın. Kabul etmezlerse cizye vermeye davet edin. Bunu da kabul etmezlerse onlarla savaşın.

[405] Neml, 27/28 “Benim şu mektubumu götür onlara at, sonra da yanlarından ayrıl ve ne sonuca varacaklarına bak.”

[406] Neml, 27/29–31 “Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup ulaştırıldı. Mektup Süleyman’dan gelmiştir. O, ‘Bismillahirrahmânirrahîm’ diye başlamakta ve içinde ‘Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin’ denilmektedir.”

[407] Neml, 27/34 “Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hale getirirler.”

[408] Neml, 27/33 “…Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız…”

[409] Zuhruf, 43/23 “Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz.”

mütekâzî oldı ki ol anda yüriyiş olup der ü dîvâr-ı hisârı hâkile yeksân ve güriz-girân altında halkını hûrd-i hâm ideler. İllâ ki sonradan [55a] dil-i hakâyık-şinâs-ı cihân-bânîye bu ma‘nâ lâyıh oldı ki henüz handeki dolmış değildi. Şöyle ki tamâm-ı kâbiliyyet gelmedin yürilinse telef-i nüfûs-ı bisyâr ve husrân-ı asker-i bî-kerâna mü’eddî olmak[410] mukarrerdür.

Nazm:

شِنِيدَمْ ز دَانَای فَرْهَنْكِ دُوسْتْ * كِه دَرْكَارْهَا رِفْقُ و نَرْمِی نِكرُسْتْ

بَنَرْمِی جُوكَارِی تُوَانْ بَرْ و پِيشْ * دُرُشْتِی مُجْوِيدِر اَنْدَازَه پِيشْ[411]

Lâ-cerem (مَنْ تَأَنّى اَدْرَكَ مَا تَمَنَّى)[412] mefhûmıyla amel buyurup emr-i kazâ-cereyân eyledi ki heme-i cevânibinden vüzerâ-yı sâhib-rây ve ümerâ-yı saf-ârâydan her biri sedd-i İskender gibi (وَ لِكُلٍ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا)[413] tertîbince bir ağızda durdılar. Meğer bu hisâr-ı nâm-dârun binâ-yı hasânet ve metâneti bu vaz‘-ı pây-dâr üzerine binâ olınmışidi ki cümle dîvârları yir içinde vâki‘ olup zâhir-i arzda bedenlerinden gayri görinür yiri yoğidi. Yir altında yatur ejdehâ gibi kemîn-i kîne girüp mekîn olmuşidi. Taşradan topa tutmağa kâbil olmayup ka‘r-ı zemîni kendüye hisâr, küre-i arzı siper-i pây-dâr idinmişidi. Ana binâ’en evvelâ pîç-â-pîç ejderler gibi [55b] yir altından etrâf-ı handekine yollar açdılar. Kâbiliyet olan yirlere zemîn sebât ü kûh-haşmet meterisleriyle ejdehâ-yı heft-ser-sıfat havâyî ve gayr-ı havâyî toplar kurup etrâf-ı der

---

[410] “olmak” kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

[411] İlim seven bir âlimden duydum; işlerde yardım ve yumuşaklık iyidir... Yumuşaklıkla bir işi yaparsan ileri götürebilirsin, kötülükte ise ölçüyü fazla aşma...

[412] Ağırbaşlılıkla ile hareket eden arzuladığını elde eder.

[413] Bakara, 2/148 “Herkesin yöneldiği bir yön vardır.”

ü dîvârını dövmeğe başladılar. Küffâr-ı bed-girdâr ki azamet-i asker-i cerrârdan medhûş olup âlem-i hayretde kalmışlaridi. Toplarun âvâze-i pür-heybeti istimâ'ından henüz akılların dirüp uykudan belikler gibi gözlerin açdılar. Hemân nâr-ı kâr-zârı uyandırup sehâb-ı azâb gibi her kulle-i semâ-simâ üstinden müslimânlara emtâr-ı tîr ü zenberek ü tegreg-i top u tüfeği yağdırmağa başladılar. Bizden ve anlardan hergün müsâfirân-ı (فَرِيقٌ فِى الجَنَّةِ وَ فَرِيقٌ فِى السَّعِير)[414] eksük olmazidi. Bu cânibden durmayup havâyî toplar atılup kazâ-yı âsumânî gibi her kangı fezâya ki nâzil olurdı, Zîr ü zeber idüp ehl ü ayâl-i küffâra zârîlıklar koyardı ve sâyir toplar dahi ale't-tevâlî atılup kulel-i felek-vârın ki kefere-i fireng-i liyâm belki âmme-i âferîde-i enâm bir zerre inhidâma kâbil [56a] değil eklerleridi. Hâkile yeksân idüp gubâr-ı menşûr ve hebâ-yı mensûr eyleridi.

Nazm:

Hakk ne hâssıyet virübdür topa gör

Haykırup kim yumruğın döğmiş gider

Taş ağaç dimez yıkar bir muştile

Bir nefes içre ider zîr ü zeber.

Bir niçe zamân bu üslûba döğülmeklikile dîvârları bedenleri gibi rahne rahne kılınup gerçi her birinden ma'iyyetile tamâm bin, iki bin kimesne girmeğe kâbil-i mevâzi'-i adîde hâsıl olmışidi. Ammâ her çend ki ikdâm olınurdı, handeki araya girmeğin yolların kesüp bî-râhlık eyleridi. Ve her ne var şikem-i deryâ-şiyeminde nâ-

[414] Şûrâ, 42/7 "…Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir."

bedîd olurdı.

Beyt:

Bir neheng-i câyi‘iydi gûyiyâ

Taş ü ağaç komaz yutar doymazdı.

İttifâk bu esnâda Mısır cânibinden ulaklar gelüp Mahrûse-i [56b] Mısır Vâlîsi olan Hayr Beğ vefât idüp bu milk-i bî-bakânun imâret-i mecârîsinden nâ-pervâ olmağile ol diyâr-ı mahmidet-şi‘âr hâfız ü hârisden hâlî kalduğın i‘lâm eylediler. Hazret-i hudâvendigâr-ı gerdûn-iktidârun hemvâre ol arâzî-i mukaddese ve emâkin-i mutahhare bâbında âtıfet ü husrevânîleri mebzûl olup üzerinden nazar-ı iltifât-ı sultânîleri bir an dahi hâlî olmazidi. Lâ-büdd kâr-ı hisâr ber-taraf olınca varup ol tarafları hıfz ü hırâset itmek içün vezîr-i rûşen-zamîr ve müşîr-i sâ’ib-tedbîr Mustafa Paşa hazretlerin tarîka-i emânetile bî-te’hîr ü terâhî Mahrûse-i Mısr'a revâne kıldılar. Şeb ü rûz dimeyüp gitdiler. Bir sâ‘at-i sa‘d içre vusûl bulup ol vilâyetün muhâfazası bâbında bezl-i ikdâm ve sarf-ı ihtimâm itmeğe başladılar.

Bu dâsitân Kal‘a-i Rodos üstine dağ sürilüp bu esnâda vâlî-i vilâyet-i Türkmân olan Şehsuvâroğlu'nun darbet-i tîğile te’dîb olunduğın beyân ider.

[57a] Şübhe yokdur ki her emr-i sa‘b ve kâr-ı müşkilün husûl-i âdîsinde şehriyârân-ı dil[415]-âgâhun ki kalb-i rûşinâları hemvâre mehbit-ı ilhâmât-ı gaybiyyedür, hüsn-i tedbîr ve rây-ı rûşenleri mefâtîh-i ekâlîd-i müşkilât ve masâbîh-i deyâcîr-i mu‘dalât olmağın delîl-i kâfî ve vesîle-i vâfîdür. Buna binâ’en çün hazret-i Hudâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr rây-ı âlem-ârâsında hendekün vech-i meşrûh üzre

[415] “dil” kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

kemâl-i metânet ve su‘ûbetin müşâhede eyledi. Dîde-i i‘tibârile gördi ki müslimânları bî-vech keferenün evmâc-ı tîr ü tüfeği idüp bî-fâ’ide zor-ı bâzûnun vechi yok, ber-mûceb-i (اَلفِكْرُ المَعْقُولُ اَمْضَى مِنَ البَاتِرِ المَصْقُول)[416] vicdân-ı pâk-i hâkânîlerine mürâca‘at eyledi. Bu bâbda bir hüsn-i tedbîr ve rây-ı rûşen tedârükine düşdi ki anunla maksûda vusûl bulup arûs-ı fethi kenâr eyleye. Lâ-cerem a‘yân-ı devlet ve erkân-ı saltanatı bir yire cem‘ idüp ârâ-yı cihân-ârâyı âhır bunun üzerine mukarrer eylediler ki nevâhî-i hisârdan birkaç mîl yirde bir dağ varidi ki kulûb-ı [57b] evtâd gibi fi'l-hakîka ol cezîrenün sebât ü istikrârına bâ‘is idi. Üstinden hübûb iden sabâ ve şimâl ile ol ehemm-i mühimmün itmâmına iltizâm-peygâmların gönderüp râh-ı gazâda gubâr olmağa ayağ üzre durmışidi. Sa‘y-i belîğ idüp ol dağı yirinden süreler dahi kenâr-ı handeke irgöreler. Ehl-i İslâmı kendüye çok gördüğiyçün gözlerin toprak ile doldıralar, ya‘nî handek üzerinden tarîk-ı vâsi‘ idüp derûn-ı hisâra yol bulalar. Lâ-cerem vüzerâ-yı nâm-dâr ve ümerâ-yı kâm-kârile asker-i encüm-şümârun sığâr ü kibârından tamâm yetmiş seksen bin mıkdârı kimesne üzerine varup bir sâ‘at-i sa‘d içre ol kûh-ı felek-mu‘âdili ma‘âvil-i pây-dârile yirinden irkurdılar. Bâd-ı sarsar-te’sîr kürekleriyle ki her biri ol dağ üzerinde Tûr üstinde yed-i beyzâ-tavr görinürdi, cânib-i hisâra doğrı hareket itdirdiler. Gâlibâ ol melâ‘înün mesâbe-i meyyitde olup hisâr gözlerine körleri gibi dar olduğı ol dağun ma‘lûmıyıydı ki vücûd-ı [58a] na-pâklerinden zâhir-i arzı tathîr içün ecyâf-ı bedenlerin gömmeğe müteveccih idi. Ve hâkinden bir nice püşte tertîb idüp bir biri ardınca sürerlerdi ki her birinün yanında sevâd-ı hisâr püşte dibinde beyza, beyza yanında zerreye benzeridi. Bu tarz-ı garîb ve üslûb-ı acîbile vezîr ve emîr dîn gayretine ve Pâdişâh uğrına piyâde ve gubâr-âlûde olup rûz ü şeb dimeyüp bu karadağı ol kara gönüllü tâğîler üzerine irgürmek

[416] Makul ve doğru fikir, keskin kılıçtan daha geçerlidir.

mübâşeretinde (سَيَجْعَلُ اللهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا)[417] ümîzine murtabıtlaridi.

Beyt:

دَرْرَنْج تُوَانْ يَافِتْ بُزُرْكِى وُ بُلْنْدِى * نَرْكِس شَرَفِ تَاج رَرْ اَزْرَنْج سَهَرْ يَافْتْ[418]

Ve kâfir bunlara her top u darb-zen ki atardı, ol püştelere dokınup müslimânlara ma‘âz-ı rasîn ve melce’-i metîn olurdı. Tâğîlerün yarağı zayâ‘atine mü’eddî olmakdan gayri fâ’ide müfîd olmazidi. Âkıbetü'l-emr top atmakdan ferâgat idüp nâ-çâr şunda bunda ale'l-gafle göz yirine gelenleri gözlemeğe [58b] kalmışlaridi. Bu esnâda meğer Şehsuvâroğlu Ali Beğ’ün ki sâbıkâ merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Selîm hân aleyhi rahmetü'r-Rahmân amûsi Alâüddevle'nün cihet-i istihkâkından nâ’ire-i devletin âb-ı tîğ-ı hûn-bârile muntafî kıldukda vilâyet-i Türkmân eyâletin ana erzânî buyurmışidi. Hayli zamânidi ki ni‘met çokluğı gözine durup cibillet-i bed-nihâdında olan hısâl-i zemîme-i mevrûse iktizâsından cism-i bî-endâmında hıyânet damarları harekete başlayup (رُبَّ سَاعَ فِيمَا يَضُرُّهُ)[419] ma‘nâsına âheng eylemişidi. Gerçi şer‘an ve aklen re‘âyâ üzerinden def‘-i mazarrat ve ref‘-i eziyyeti farz-ı lâzım olmışidi. Ammâ istîlâ-yı ru‘b ü hirâs-ı tünd-bâd kahr-ı husrevânîden ihtimâl-i ağleb âşikâre ele girmeyüp (اَلْخَائِنُ خَائِفٌ)[420] mazmûnunca karârı firâra tebdîl itmişidi.

---

[417] Talak, 65/7 “…Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”

[418] Büyüklük ve yükseklik ancak çile ile elde edilebilir... Yârin gözü şerefli altın tacını sabah uykusuzluğundan elde etti.

[419] Nice çabalayanlar vardır ki, bu gayretleri kendilerine zarar veren şeylerdedir.

[420] Hain korkaktır.

Beyt:

عَاقِبَت رَا چگونَه دَارَد چَشم * هَر كِه دَركَام اَژدَهَا حُنبَد[421]

Lâ-büdd mukaddemâ işâret olınan üzre ki emr-i şâhî mûcibince muhâfaza-i serhaddiçün gönderilen asker-i mansûrdan [59a] garaz-ı aslî hâyin-i mezkûrun safha-i âlemden hatt-ı vücûd-ı nâ-pâkini tîğ-ı âb-dârile hak eylemekdi. Âhır-ı nevâhî vilâyet-i Türkmâna çıkıcak âşûb ü ceng ü gavga-sûz hâyin-i mezkûr bir iki oğlı ve sâ'ir mübâşirîn hıyânetden bir nice mu'temedleriyle ele getürilüp emri kadar kadr-i husrevânî üzre (ثُمَّ فِى سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا)[422] zencirine çekildiklerinden sonra cümlesi şerbet-i şemşîr-i âb-dâra çekildiler.

Beyt:

كِسِي رَاكِه دَوْلَتْ بَكَرْدَدْ زِ رَاهْ * بَرَاهِى شِتَابَدْ كِه اُفْتَدْ بَجَاهْ[423]

Memleketi sâyir Memâlik-i Mahrûse gibi zabt olındı. (ذٰلِكَ بِاَنَّ اللهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ)[424] ol zamândan o vilâyete kudât ü ümerâ-yı nâsıbü'l-livâ nasb olınup heme-i memâlik-i Osmâniyye esâlîbi icrâ olınıldı. Çün bu vâkı'a-i hatîrenün eshel-i tarâyikla vukû'ı beşâreti Ordû-yı hümâyûna irdi, kuvvet-i tâli'-i şâh-ı âlem-penâha cezm idüp bu sefer-i mübârekün uğrına yormışlaridi.

---

[421] Kim ateşle oynarsa, geleceğinden emin olamaz.

[422] Hâkka, 69/32 "Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu."

[423] Zenginlik (devlet) kimi yoldan çıkarsa... Öyle bir yola acele eder ki sonunda kuyuya düşer..

[424] Enfal, 8/53 "Bunun sebebi şudur: Bir toplum kendilerinde bulunan (iyi davranışlar)ı değiştirmedikçe Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez."

Beyt:

هَرْ کِه کُوشِشْ اَزْ بَرَای خُدَاسْتْ * هَمَه کَارَشْ زِ اِیزَدْ آمَدْ رَاسْتْ[425]

[59b] bu cânibde dahi ol tilâl-i hâki[426] ki her biri hâki-i zirve-i cibâlidi. Kuvvet-i İslâmile irgörüp handek kenârına yığdılar. Hisârun üstine bir kara dağ gibi havâle oldı. Şöyle ki evcine urûc iden burûc-ı kal'ayıyla derûn-ı şehri bir ucından bir ucına değin bi-tamâmihî temâşâ eyleridi. Menzil-i mâhdan ka'r-ı çâha bakup ı'lv-i simâkden semk-i semeke nâzır olmışa dönerdi. Bedenler üzerinden cümle cenge hâzır olan keferenün cümle harekâtı ve sekenâtına üzerinden vukûf olınup perde-i mestûrları mekşûf oldı. Ba'dehû etrâfına niçe bin toprağile dolu çuvâllar ve ğarârlardan bedenleri gibi yir yir ceng yirleri düzdiler. Toprakdan bir hisâr-ı üstüvâr oldı ki âteş-i topa semender, Ye'cûc-ı tüfeğe sedd-i İskender gibi düşdi. Leşker-i İslâma melce'-i hasîn olup yeniçerinün ve sâyir asker-i mansûrun tîr ü tüfek-endâzları üzerinden bezm-i rezmün sâzın kurup ceng âhengine şöyle dem-sâz olmışlaridi ki küffârun burc-ı hisârdan cenge imkânı [60a] olmayup nâ-çâr önlerinden ayrıldılar. Mukâbelelerinde olan burûc u kulel kefere-i fecereden hâlî kaldı. Ol mevâni' mürtefi' olıcak asker-i İslâm derûn-ı handeke indiler. Hisârun her dîvârı ikişer kat olup her iki katun ortası sâfî toprağile dolmayiydi, top kâr itmesün deyü binâsı bu üslûba örülmüşidi. Darb-ı top ile sengi yıkılsa dahi içerü toprağına kâr itme ihtimâli yoğidi. Arzına tahmînen bir nice araba bir yirden gitmeğe kâbilidi. Lâ-büdd handeke inenler dîvârı dibinden kazup mağaralar eylediler, için çâh-ı cehennem ve derûn-ı külhan gibi heyzümleriyle doldurup niçe yirden âteşler urdılar. Taşları

[425] Kimin çabası Allah rızası için ise, Tüm işlerini Allah rast getirir.

[426] "hâki" kelimesi derkenar olarak yazılmıştır.

muhkem ihrâk olınup yakıldı. Mukâbelesinden bir iki top urınca taş yüzü bi-tamâmihî yıkıldı. Mâ-beyninde olan toprağı dahi kazup handek cânibine çekdiler. İçindeki katı zâhir olıcak derûn-ı handeke be-gâyet azîm toplar indirilmişidi. Bir iki darbla anı dahi hâkile yeksân eylediler. Bu üslûba bir azîm dîvârı hod bir uğurdan [60b] zîr ü zeber idüp yirlere berâber itdiler. Derûn-ı hisâr safha-i semâ ve sâha-i beyâbân gibi açılıgeldi. İçindeki kâfirler dala kalmış aya, alana çıkmış ayıya döndiler.

Bu dâsitân kal'a-i Rodos'a bir def'a yürüyiş olduğın beyân eyler.

Vaktâ ki dîvârları kemâ hüve-hakkahû yıkılup çeşm-i küffâr gibi handeki toprakile doldırıldı. Leşker-i İslam yürümeğe tamâm kâbiliyyet geldi. Bir rûz-ı pîrûzda enfâs-ı tünd-bâd heybet-i husrevânîden ol deryâ gibi leşker-i dînden kaynayup mevci mevce dokını başladı. Pâdişâh-ı âlem-penâh vakt-i seher-gâhdan rahş-ı devletine süvâr olup zebân-ı fesâhat-beyânile (رَبَّنَا اَفرِغ عَلَيْنَا صَبْرًا وَ ثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى القَوْمِ الكَافِرِينَ)[427] âyeti ta'vîzine meşgûl oldı. Vüzerâ-yı tîğ-zen ve ümerâ-yı saf-şiken yirlü yirinden yüriyüp alem-i zerrîn-serler çözildi. Ebtâl-i ricâl-i âhen-pûş-ı mücâhidîn bahr ü berr ve huşk u terden harekete âğâz eyledi. Yir yir münâdîler i'lâm-ı gazâ içün [61a] (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ)[428] beşâretin mesâmi'-i nâsa ilkâ idüp hidemât-ı tahrîs ve terğîb içre istimâlet hukûkın edâ iderler idi. Âvâ-yı tîr ü kemân ve sadâ-yı silh u sinânile heft-etbâk-ı âsumân pür-hurûş oldı. Kavâfil-i bâd-ı sabâ milket-i vasî'-ekvân-ı semâvâta gubâr-ı pây-ı

[427] Bakara, 2/250 "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et."

[428] Âl-i İmran, 3/169–170 "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar (…) sevinirler."

mücâhidîni melâ'ik gözine kühl-i cilâyiçün ol kadar alup gitdi ki kara bulutlar gibi gök yüzin tutup âlem-i ğabrâya in'ikâs-ı şu'â'-ı mihr-i tâb-dâra mâni' u dâfi' oldı. Müslimânlara ol gün hemânâ sûr ve 'îd günleri gibi yevm-i sürûr olup önlerindeki sahn-ı meydân gözlerine besân-ı bostân ve gülşen-i handâniydi ki yakalarında görinen hıyâm açılmış çâdır çiçekleri idi. Ve içindeki a'lâm-ı sebz-i zafer-a'lâm serv-i bülend-i pây-dâr ve rimâh-ı revâ'ıf-ı ser-efrâz-ı hızmîleri idi. Her tîr-i râst bir nihâl-i gülbün-misâl ve nisâl-i hûn-âlûdu gonca-i nâ-şüküfte-vâridi ki reng-â-reng [61b] siperlerden ak kızıl gülleri açılmışidi. Her tîğ-ı âb-dâr akar sular gibi mevc urup şegaf-ı cengden ellerde süsen bayrakları gibi ditreridi. Kana batmış şeşperlerin her biri lâle-i sîr-âb ve serlerde miğferler bûsitân-efrûz olup arkada cevşenler nesîm-i seherden mevcelenür havuzlar mânendi görinürdi. Hazret-i pâdişâh-ı âlî-câh bir cây-ı bülend-âşiyân üzre kenâr-ı cûy-bâr-ı şemşîr-i âb-dârda meclis-i rezmi germ idüp öninde devr iden kâse-i ser-i küffâr-ı hâk-sâridi. Nûş-ı hasmiçün elinde tutduğı câm-ı husâm-ı hûn-âşâmıydı. E'âdîsinün boyunları burkusu burılup, ceng-i kaddleri çalınmakda tabl-ı sîneleri döğilüp def-i çehreleri urılmakda idi.

Beyt:

تَا قِيَامَتْ بَادْ اِينْ بَزْمَشْ مُدَامْ * دُشْمَنَشْ مَقْهُورُ و قَلْبَشْ شَادْكَام[429]

Ammâ çeşm-i küffâr-ı nühûset-şi'âra ol gün hemînâ yevm-i haşr ve ol meydân fezâ-yı Arasât idi ki mübârizîn ve mücâhidîn ellerindeki tîğ-ı rahşân ve gürz-i girânlar zebânîler elindeki oddan [62a] bilekler ve amûdlar gibi görinürdi. Kös ü nakkâre ve ceng-i ceresleri döğilüp sarîr-i surnâ ve nefîr-i dil-i küffâra (وَنُفِخَ فِى الصُّور

[429] Kıyamete kadar bu mutluluğu sürsün, Düşmanları kahrolsun ve gönlü hoş olsun..

)[430] kâlin rivâyet idüp (فَصَعِقَ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ مَنْ فِی الْاَرْضِ)[431] hâlin hikayet eyleridi. Bârî küffâr-ı nâ-çâr dahi ol gedüklere tamâm yirmi bin mıkdârı kara gönüllü leşker-i sitîz-i ceng-engîzin ihzâr idüp (اِنِ الْکَافِرُونَ اِلَّا فِیْ غُرُورٍ)[432] ma'nâsınca âheng-i cenge gereği gibi hâzır olmışlaridi. Vaktâ ki asker-i cerrâr irişüp (یَوْمَ اِلْتَقَی الْجَمْعَانِ)[433] içre ol iki deryâ-yı bî-kerân ki (وَ مَا یَسْتَوِی الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَایِغٌ شَرَابُهُ وَ هَذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ)[434] hasb-i hâlleridür. Akdeniz ile Karadeniz gibi birbirine koyuldılar. Ba'zı kulleler altına dahi yir yir lağımlar tertîb olınmışidi. Odlar virildi. (اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا)[435] sûretin ayân itdikde (فَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِیَهَا سَافِلَهَا)[436] emrince bünyâd-ı der ü dîvâr-ı hisâr hâkile yeksân olmasından (وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا)[437] ma'nâsı müşâhed olıcak küffâra (وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَا لَهَا)[438] nidâsın [62b] itdürürdi. Berr ü bahrdan dahi toplara odlar konılup âsâr-ı (فَارْتَقِبْ یَوْمَ تَاْتِی السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِینٍ تَضَعُ کُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا)[439] zâhir olıcak sît ü sadâ-yı sâ'ika âsârı derûn-ı hisârda olanlara (یَغْشَی النَّاسَ)[440] vaz'ın mukarrer eyleridi. Her kemân-ı kavs-i kuzah-nişân tîr-i bârânından (وَاَمْطَرْنَا عَلَیْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُالْمُنْذَرِینَ)[441] zâhir oldukda (سَاُلْقِی فِی قُلُوبِ الَّذِینَ کَفَرُوا الرُّعْبَ)[442]

---

[430] Zümer, 39/68 "Sûr'a üflenir…"

[431] Zümer, 39/68 "…Göklerdeki herkes ve yerdeki herkes ölür…"

[432] Mülk, 67/20 "İnkârcılar ancak bir aldanış içindedirler."

[433] Âl-i İmran, 3/155 "İki topluluğun karşılaştığı gün…"

[434] Fâtır, 35/12 "… Susuzluğu giderir; içimi kolaydır. Şu ise tuzludur, acıdır."

[435] Zilzal, 99/1 "Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığında."

[436] Hûd, 11/82 "(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik."

[437] Zilzal, 99/2 "(Yeryüzü) içindekileri dışarıya çıkarıp attığında."

[438] Zilzal, 99/3 "ve insan, "Ona ne oluyor?" dediği zaman."

[439] Duhan, 44/10–11 "Göğün açık bir duman getireceği günü bekle. İnsanları bürür."

[440] Hac, 22/2 " (Onu göreceğiniz gün)...her hamile kadın karnındaki çocuğunu düşürür."

[441] Neml, 27/58 "Onların üzerine bir yağmur (gibi taş) yağdırdık. (Başlarına gelecekler konusunda) uyarılanların yağmuru ne kötüydü!"

[442] Enfal, 8/12 "…Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım…"

hâletinden nişân virüp her tîğ-ı âb-dâr (فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْاَعْنَاق)[443] ittifâkın gösterürdi. Her bir sihâm-ı hırâb-ı nisâl ki (اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ)[444] şânından haber virür âşiyan-ı sadr-ı sîne-i küffâra (اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ)[445] ahbârın eyledükçe her bir sinân-ı mağz-ı adüvv-sitân diller uzadup (وَ لَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ اِلَّا خَسَارًا)[446] peyâmın ilkâ eyleridi. Kelleler kâsesi şarâb-ı hûn-ı nâbile dolup ecel sâkîsinün elinde devr itdükçe bezm-i rezm germ olup bezm ehlinün söz ü sâzı vurdukça artmakda idi. Niçelerün nîze-i nebtîzile ney gibi bağrı delinüp [63a] niçelerün darb-ı gürz-i girânile çengi gibi kâmeti dü-tâ olmuşidi. Şühedâ-i müslimîn (وَسَارِعُوا اِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَ جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَ الْاَرْضُ)[447] yolına düşüp (فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُقْتَدِرٍ)[448] menziline irmekde küffâr-ı liyâmun ecyâf-ı beden-i nâ-pâki şunda bunda örselenüp ervâh-ı habîseleri derk-i esfel-i cahîme irişmekde idi. Tenler cânlardan cüdâ düşdüği hasretle cüfün-i dürû'dan dümû'-i hûn-âlûd akıdup bedenler cânlardan el yumak niyyetine uyûn-ı urûkdan kan çeşmelerin revân itmişidi. Ve bi'l-cümle küffârun gözlerine kıyâmet tozların koyurup tef-i temmûz-ı harbden sararmış zer'-i bedenleri dâs-ı tîğ-ı âb-dârile iki biçüp bâd-ı gird-i kahrile hırmen-i ömrlerin pîle vü perverleriydi.

---

[443] Enfal, 8/12 "…Şimdi vurun boyunlarının üstüne."

[444] Mülk, 67/19 "Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşlara bakmazlar mı?"

[445] Nisâ, 4/78 "Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır." Bu ayetteki "tekûnû" kelimesi eserde "küntüm" şekline ve "yüdrikküm" kelimesi de "tüdrikküm" şeklinde farklı yazılmıştır.

[446] Fâtır, 35/39 "İnkârcıların inkarı, ancak ziyanlarını arttırır." Âyetin başkısmında eksik bırakılan vav harfi ilave edilmiştir.

[447] Âl-i İmran, 3/133 "Rabbinizin bağışına ve genişliği göklerle yer arası kadar olan cennete koşun."

[448] Kamer, 54/55 "Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler."

Beyt:

تَخَشْخَشَ اَبْدَانُ الْحَدِيدِ عَلَيْهِمْ * كَمَا خَشْخَشَتْ يَبْسُ الْحَسَادِ خَبُوبُ

Bârî ol gün gerçi bir mıkdâr yiri alındı, ammâ arûs-ı feth ki âsumân-ı devlet-i şâh-ı âlem-penâh anun cilve-gâhıdur, havâya ağan kerd-i neberdden yüzine kühli nikâb idinmeğin henüz ol nikâb [63b] altından arz-ı cemâl eylemedi. Bunca iştiyâk arasında dâmâd-ı cihâd iftirâkınun meşâkkına tâkat getürüp ğunc ü dilâle başladı. Bu hâlet-i şâkka hayli zamân mümtedd olup (فَعَسَى اللهُ اَنْ يَأْتِىَ بِالْفَتْحِ)[449] ümmîzine bağlanup kalınmışidi. Meğer ricâl-i mücâhidînden ba'zı zûr-ı bâzûya i'timâd itmişidi ki Hakk celle ve alâ ızhâr-ı celâliyçün ol emr-i hatîre bir mıkdâr te'hîr gösterüp (اَلْاُمُورُ مَرْهُونَةٌ بِاَوْقَاتِهَا)[450] kufli ile bâb-ı fethi bend itmişidi.

Bu dâsitân Pâdişâh-ı âlem-penâh ve husrev-i sâhib-kırânun devlet-i kâhiresinde Rodos feth olınup küffâr-ı fecere mağlûb oldıkların beyân ider.

Ve bi'l-cümle defe'âtile bu üslûba ceng ü âşûba ulaşılup şeb ü rûz bu cihâd-ı ekber mücâhedesine iştigâl itmişleridi. Âhır küffârun bir vechile tâkati tâk oldı ki tu'me-i şemşîr olanlardan gayrınun dahi ekseri mecrûh olup hisâr içinde ehl ü ayâlleri havâyî topların ki (مُسَخَّرَاتٍ فِى جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا اللهُ)[451] hasb-i hâlleridür kût-ı [64a] yevmîsi olmağile dünyâdan bî-zâr olmışlaridi. Ve kal'anun altını lağımlardan bir vechile tecvîf itmişleridi ki tâk-ı bi-sütûn-ı felek gibi mu'allak-şekl olup küffâr içinde od üzre oturur gibi yirlerine pîl ile suya dayanmak denli dahi i'timâd

[449] Mâide, 5/52 "…Ama Allah yakın bir fetih veya katından bir emir getirir…"

[450] Her iş kendi vaktini bekler.

[451] Nahl, 16/79 "Gökyüzünde Allah'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte ancak Allah tutar."

itmezleridi. Hattâ şöyle olmışidi ki taşradan hâne-i küffâra nihâyet bulur zîr-i zemînler tertîb idüp kendüler ceng esnâsında iken ehl ü ayâllerin guzât-ı müslimîn nice kerre ankâ-yı tîz-ceng gibi evleri içinden seby ü gâret itmişleridi. Hâl-i küffâr durdukça diger-gûn olup içlerine ihtilâf düşe başladı. Ber-muktezâ-yı (لمَّا رَأوْا بأسَنَا قالُوا آمَنَّا)[452] gâhî tîğ-ı şâh-ı âlem-penâhdan eman dileyüp gâhî dönüp rücû‘ itmek eylerleridi. Âhırçün bu târîh-i tis‘a ve ışrîn ve tis‘u-mi’etin şühûrundan şehr-i Safer-i muzafferde emr-i kazâ-cereyân-ı sultânî üzre minvâl-i mezkûrile bir yüriyişe dahi mübâşeret olındı. Bakıyyetü's-süyûf olan kefere-i nâ-çâr Pâdişâh-ı âlem-penâhun çün [64b] bu ikdâmın gördiler, bildiler ki uçar kuş olsalar dahi bu def‘a şah-bâz-ı himmeti minkârından halâs olmak ihtimâli yok, zarûrî kemâl-i acz ü hizlânile îmân-ı be’se gelür gibi mi‘raz-ı züll-i iftikâra geldiler. Ber-mazmûn-ı (كَفَى بالظَّفَر شَفِيعًا)[453] tîğ-ı şehriyâr-ı kâm-kârdan istihlâs-ı cân istid‘âsın eylediler. Arsa-i huzûr-ı hâkânîlerine arza kılıcak recâları kabûl olınup ol gün mübârizîn-i mücâhidîne tenbîh eylediler. Kabza-i şemşîr-i tâb-dârdan ellerin çekdiler. Mâh-ı mezbûrun yedinci güniydi ki (وَيَنْصُرَكَ اللهُ نَصرًا عَزِيزًا)[454] matla‘ından (إنَّا فَتَحْنَالكَ فَتْحًا مُبِينًا)[455] envârı tâli‘ u lâmi‘ olup kal‘a-i mezbûreden heme-i zükûr ve inâs-ı sığâr ü kibâr-ı küffâr ihrâc olındılar. (وَظَنُّوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ)[456] fikrin iderken merdûd ve matrûh olup sancak-ı menhûsları menkûs ve ma‘kûs kılındı. Anlar yirine râyât-ı feth-âyât-ı ehl-i İslâm nasb olıncak gûyiyâ ol kal‘a kâfiriydi ki parmak götürüp İslâma geldi. Ol bâr-ı [65a] hadîd-i girân altında kâmetleri dü-tâ olan üserâ-yı müslimîn bendlerden halâs olınup bu beşârete vâsıl

[452] Gâfir(Mü’min), 40/84 “Azabımızı gördükleri zaman inandık dediler.”

[453] Zafer şefaatçi olarak yeter.

[454] Fetih, 48/3 “…ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.”

[455] Fetih, 48/1 “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.”

[456] Haşr, 59/2 “Onlar kalelerinin kendilerini koruyacağını sanmışlardı.”

olıcak râh-ı mücâhidîni eşk-i şâdiyiyle sulayup ni‘âl-i semend-i şâh-ı sa‘âdet-mende karşu secde-i şükre vardılar. Şol kendüleri mukaddemâ acz ü iftikârile istihdâm iden kefere-i fecereye bu def‘a hezâr serzenişler eyleyüp (وُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ)[457] mûcibince anlardan şâh-ı âlem devletinde hakların aldılar. Küffârun yüzleri kara, başları aşağa, müslimînün envâr-ı cihâdile cebheleri nûrânî olup sürûr-ı feth u fütûhile gül gibi yüzleri güldi. (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٍ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ وَ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ)[458] ve tâ’ife-i filari bi-esrihim içinden tard ü tarh olınup şehrlüsinün ba‘zı Dârü's-saltanati'l-kâhireti Mahrûse-i İstanbul'a sürilüp ba‘zı anda ibkâ olındı. Bundan gayri ol cezîrede tamâm on bir pâre kılâ‘-ı nâm-dâr dahi varidi. [65b] Bu feth-i azîmün akabince cümlesinün miftâhı gelüp himmet-i bülend-rütbet-i Pâdişâh-ı gerdûn-menkıbetde ma‘âbid-i rehâbîni mesâcid-i müslimîn olup âvâ-yı nâkûs yerine cümleden istimâ‘ olınan gül-bâng-i penc nevbet-i Muhammedî oldı. (فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَةِ اللهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا)[459] vaktâ ki heme-i muzâfât-ı memâlik-i mahmiyyeden olup bu ni‘met-i uzmâya dest-res oldı. Ber-muktezâ-yı (وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ)[460] bu haber-i beşâret-nümânun i‘lâmıyçün etrâf ü eknâf-ı Memâlik-i İslâma beşâretnâmeler yazılup mesâmi‘-i âzân-ı mü’minîni teşrîf idicek Pâdişâh-ı sa‘âdet-dest-gâhun âsumân-ı feth u fütûh üzre istimrâr-ı vuzûh-ı âftâb-ı devletleri du‘âsında olındı. Bu sürûrıyla heme-i kurâ-yı dâr ü diyâr ve şühûr u emsârı tezyîn idüp üç gün üç gice ale't-tevâlî şenlikler ve şâdîlikler, yimeler, içmeler eylediler. Çarsu [66a] ve bâzâr bir

---

[457] Zümer, 39/70 “Herkese yaptığının karşılığı tam olarak verilir.”

[458] Abese, 80/38–42 “O gün birtakım yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar. Gülerler, sevinirler. O gün nice yüzler de vardır ki, toz toprak içindedirler. Onları bir siyahlık bürür. İşte onlar kâfirlerdir, günaha dalanlardır.”

[459] Rûm, 30/50 “Allah’ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor.”

[460] Duhâ, 93/11 “Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat.”

vechile ârâyiş olındı ki bu feth-i azîm kurûn-ı mevâzi‘i içre hiçbir pâdişâh-ı nâm-dâra müyesser olmaduğı gibi pîrân-ı rûzigâr-dîde “Bu zînet-i cihân-ârâyı hiçbir zamân içre bir diyârda görilmiş ve işidilmiş değildür” dirleridi. Ve çün ber-mûceb-i âyet-i (اِذا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا)[461] bir nice gün içinde ikâmet olındukda heme-i âyîn-i şerâyi‘-i Ahmedî icrâ olınup meğânim-i feth-i azîm ve ganâ’im-i cihâd-ı kerîmiyle muğtenem olındı. Hedm olınan mevâzı‘un ta‘mîriyçün konılan ümerâ-yı nâm-dârdan gayri ber-vefk-ı (فَإِذا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا)[462] emr-i zî-kadr-i husrevânî üzre asker-i cerrâra icâzet virilüp bir rûz-ı pîrûzda hazret-i şehriyâr-ı dil-âgâh sa‘âdetile savb-ı serîr-i bâlâsına müteveccih olup evâsıt-ı evvel-i rebî‘ayn içre bir sâ‘at-ı sa‘d-tâli‘de tulû‘-ı cemâl-i ferhunde-fâl ve kudûm-ı ni‘âl-i semend-i nîrû-mendiyle sâha-i taht-gâh-ı çarh-ı çârûmînile felek-i kamer-iştibâh müzeyyen oldı.

Beyt:[66b]

بی تُو چگُونَه بَاشَدْ آرَامِ مِلّتْ و مِلّتْ * هَرْكِزْ تُوَانَدْ كَزْجَانْ بُوَدْ شِكِيبَا[463]

Târîh-i Manzûm-ı Feth-i Rodos.

Şükr ü minnet cenâb-ı Hakka hezâr

Güldi gül gibi yine dâr ü diyâr

Bu şitâ faslı içre indi şitâb

İrdi vakt-i rebî‘-i âlem-tâb

Ya‘nî şâhun kudûmı vird-i kadem

---

[461] Ahzâb, 33/53 “…çağrıldığınız zaman girin…”

[462] Ahzâb, 33/53 “…Yemeği yiyince de hemen dağılın…”

[463] Sensiz memleket ve millet nasıl rahat eder ki, (sensiz) yapabilecekleri tek şey can-ı gönülden sabretmektir.

Oldı sahn-ı zamâna bâğ-ı erem

Na‘l-i rahşını gözleridi revân

Îd-i âyîni gibi bu halk-ı cihân

Hamdü li'llâh ki irdi doldı sürûr

Rûz-ı îd oldı halka gûyiya sûr

Çünki cehd-i cihâda itdi kıyâm

Yıkdı küfr ehlinün evini tamâm

Âteş-i kahrı virdi tîğına zâğ

Cân-ı küffâra urdı ki ulu dağ

Bir neberd itdi âşikâre bu sâl

Görmedi düşde anı Rüstem-i Zâl

Rodos kal‘asını kâfirden

Aldı dest-i freng-i fâcirden

Ehl-i İslâma irdi oldı zahîr

Bend-i gamdan halâs idüp çok esîr

Dîn-i İslâma virdi izz ü senâ

Dâ‘afa'llâhu ecrahû hasenâ

[67a]

Hak budur bu zuhûr-ı feth-i garîb

Olmaz, olmadı gayri şâha nasîb

Lütf-ı hakk ile çün buna mahmil

Devlet-i şâh oldı ancak pîl

Ayn-ı lütf-ı hak olduğına nigâh

Dindi târîhi mahz-ı tûl-i İlâh (929)

Tâli‘-i şah oldı çün lâyih

Düşdî târîh devlet-i fâtih (929)

Niçe kim âlem içre olsa ferah

Gelse şâdî vü zâyil olsa terah

Fethi salup cihâna sît ü sadâ

Halleda'llâhu mülkehû ebedâ.

Bu dâsitân cânib-i Mısır'da Cânım Kâşif nâm hâyinün ser-i bî-sâmânı kesilüp bu esnâda hazret-i Hüdâvendigâr vilâyet-i Tatar'a hân nasb eyledüğin beyân eyler.

Gerçi Hakk tebâreke ve te‘âlâ kemâl-i lütf u âtıfetinden atiyye-i turuk-ı idrâkâtile nev‘-i insânı heme-i berâyâdan mümtâz ve ser-efrâz eyledi. Sübhâna'llâh ki bu meziyet-i kadr ü vüfûr-ı mertebetile yine bu nev‘ efrâdında olan kusûr-ı derk ve noksân-ı fikr sâyir mahlûkâtun ihsâsâtına nisbet bîrûn-ı hadd ü şümâr oldı. [67b] Bu kelimâtun bastından garaz budur ki, çün hazret-i Pâdişâh-ı deryâ-dil taht-ı âlî-menziletine gelüp ikbâl ile karâr eyledi. Meğer cânib-i Mısr'da tavâ’if-i çerâkise ümerâsınun bakâyâsından Cânım nâm bir pelîd varidi ki merhûm Hayir Beğ nevâhî-i Mısr'dan bir yire kâşif nasb itmişidi. Be-gâyet bed-nihâd ve sâhib-fesâd-ı nâ-bekâr idi. Canberdî dinen bî-dînden hisse-dâr olmayup (السَّعِيدُ مَنْ وُعِظ بِغَيْرِه)[464] sihâmından

[464] “Bahtiyar o kişidir ki, başkalarının durumundan ibret alır.” Muslim, Kader 3: İbn Mace, Mukaddime 7.

behremend olmadı. Bu dahi anun yolına sâlik olup nâ-gâh muvâr-ı tevsen-i hıyânet oldı. Eşirrâ-yı Arab ve sâ'ir merede-i Çerâkiseden yanına tamâm bir nice bin müfsid uydurup sevdâ-yı saltanat-ı hâm eyledi.

Beyt:

Kalmasa âlemde çerkes iki kalsa key hakîr

Birisi sultân olur biri düveydâr-ı kebîr.

Bu esnâda çok kimesnenün hûn-ı nâhakın döküp cem'-i kesîr ile bî-mehâbâ Mahrûse-i Mısr üzerine yüriyiş eyledi. Mukaddemâ vezîrinin tedbîr ü rûşen-zamîr Mustafa Paşa dahi mel'ûnun [68a] bu âheng-i nâ-sâza âğâzından haberdâr idi. Anı hâzır bulınan Hudâvendigâr kullarıyla kendüye tâbi' olan kimesnelerden birkaç bin dilâver seçüp ol vârid-i mel'ûna mukâbil gönderdi. Finâ-yı Mısr'dan bir mekân-ı vasî' içre irişüp iki asker birbirine bulışdı. Tarafeynden muhkem muhârebe vü kıtâl olup bî-nihâye âdem hasâret oldı. Âhır himmet-i şâh-ı âlem-penâhun imdâdıyla ol mel'ûnun cem'iyyetini perîşân idüp cihâna gelmedük gibi bî-nâm ü nişân eylediler. Yanında olan merededen bakiyye-i kâr-zâr olanı kaçup re'îsleri olan la'în-i mezkûrun başı kesildi, Der-i siyâset-gâh-ı husrev-i âlem-penâha gönderildi. Vusûl bulıcak heme-i evliyâ-yı devleti mesrûr ve a'dâ-yı hazreti makhûr oldı. Halk-ı âlem zıll-ı zalîl-i devletinde şerr ü şûr ve fitne vü zûrdan emîn olup du'â-yı devlet-i ebed-peyvendî iştiğâlinde oldılar. Ve bu esnâda tulû' iden havâdisdendür ki meğer vâlî-i vilâyet-i Tatar olan Muhammed Giray ki vilâyet-i [68b] mezkûreye hân olaldan bu âstâne-i gerdûn-âşiyâna akd-i ihtisâs ve ubûdiyyet idüp her yıl der-i devlet-penâha mu'teber âdemîleriyiyle mekâtib-i rukkıyyet-şi'ârı gelüp mülâyene-i kelâm ve mulâtafa-i peyâmı eksük değildi. İttifâk bu esnâda vefât idüp sefer-i âhiret ihtiyarın

eyledi. Vilâyetini hâris ve mâlikden ten-i bî-cân gibi hâlî vü ârî kılıcak a‘yan ü ekâbir cem‘ olup hasb-i hâli vukû‘u üzre der-i devlet-penâh-ı husrev-i dil-âgâha arz eylemişleridi. Vusûl bulıcak anı deryâ-yı himmet-i âlî-menzilet-i husrevâneleri temevvüc idüp karındaşı Saâdet Giray'ı ki sâbıkâ merhûm Sultân Selîm-i nâm-dâr diyâr-ı Kefe'den azm-i râh-ı saltanat-nigâh idicek atası merhûm Mengli Giray Hân rikâb-ı kâm-yâbında hidmet itmek içün yanına bile koşmışidi. Ol andan ömr-i azîzleri âhir olınca âstâne-i arş-âşiyanlarında hidmet itmekle pâye-i takarrübî-i hazîz-i zemînden üç çarh-ı berrîne [69a] irmişidi. Sâbıkâ Arab ü Acem seferlerinde dahi rikâb-ı kâm-yâbında mülâzemet idüp sıdk ile yolında hidmet kemerin der-miyân itmişidi. Sonradan kendü sâye-i sa‘âdetlerinde dahi envâ‘-ı iltifâtile mümtâz ve ser-efrâz olup ile'l-ân dergâh-ı felek-bârgâhında cân ü dilden gerden-i ihlâsına tavk-ı ubûdiyyet takup ser-i ihtisâsına tâc-ı rukkıyyet urmışidi. Ol vilâyete hakim ve vâlî nasb eylediler. Der-i adâletden bir nice bin güzîde asker koşup ol vilâyete irsâl olındı. İttifâk karındaşı mezkûr Muhammed Giray oğullarından ba‘zı atası yirine hân olmak recâsında idi. Bunlarun vusûlü haberi ma‘lûm olıcak halk-ı vilâyet andan yüz çevirüp mezkûru sadr-ı sîne-i kabûle çekdiler. Ol kaçup terk-i dâr ü diyâr eyledi. Pâdişâh-ı âlem-penâhun eyyâm-ı devletinde vâlî-i vilâyet-i Tatar olup âhir âsitâne-i sa‘âdetleri ilticâsıyla kadîmî milk-i mevrûsları tasarrufına mâlik oldı.

Beyt: [69b]

هر آنکه خاتم تُو کَرد در انکشت

سَر از دَریچَهٔ زَرِّین بُرُون کُنَد چُونِکِین[465]

[465] Kim senin yüzüğünü parmağına takarsa… Başını altın pencereden yüzük taşı gibi çıkarır. (taçlanır)

Belki kadîmü'z-zamândan bu ürûğ-ı pür-fürûğ tâc-dârlarınun ekseri sâbıkâ geçen selâtîn-i hilâfet-âyîn-i Osmâniyânun vüfûr-ı himâyetlerine mazhar olup nazar-ı kimyâ-te'sîrleri hâsıyyetine mu'tâd olagelmişleridi. Hattâ merhûm Mengli Girây'dan mervîdür ki merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Muhammed Gâzî zamânında âsaf-ı safder-i kal'a-guşâ merhûm Gedük Ahmed Paşa Mahrûse-i Kefe'yi feth itdüği âvânda oğlı Muhammed Girâyile kendüye bir tarîkile zafer bulup ikisin dahi der-i âlem-penâha getürmişidi. Emr-i hümâyûnî ile Mahrûse-i İstanbul'da niçe müddet bir kullede habs olınmışlaridi. Sonradan sebze-zâr-ı bâğ-ı emellerini âb-ı nâb-ı afvile seyr-âb idüp kayd-ı belâdan ıtlâk eylemişidi. Tuğ u tîğ, alem ü kemer ihsânın idüp hadem ü haşem ile dâr ü diyârlarına göndermişidi. Ol zamândan bu hânedân-ı sa'âdet-nigerânun şükr-i ni'amıyla perverde olup [70a] düşdükçe elden gelen hademâtı bî-dirîğidi. Hattâ Pâdişâh-ı sa'îd ü şehîd merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Bâyezîd Hân *-aleyhi rahmetü'r-Rahmân-* havâlî-i vilâyetinde dest-i küffâr-ı Kara Boğdan'dan Kili ve Akkirman hisârların feth eyledüği esnâda hadem ü haşem-i bî-şümâr ü âmme-i leşker-i Tatarile gelüp bisât-bûs-ı sâha-i celâlî itdükden sonra kendüye emr olınan hidemât ü masâlihun itmâm ü ikmâli bâbında sa'y-i belîğ ve ihtimâm-ı bî-dirîğ itmişidi.

Bu dâsitân eyyâm-ı devlet-i husrev-i âdilde mukarrebü'l-hazrı's-sultâniye hazret-i İbrâhîm Paşa taşra çıkup Vezîr-i a'zam ve mîr-i mîrân-ı Rumili olduğın beyân eyler.

Hemîşe selâtîn-i devlet-karîn ve esâtîn-i adâlet-âyînün menzile-i takarrüb ve mertebe-i kabûliyyetleri bilâ-şübhe nişâne-i fîrûz-mendî ve ayn-ı ikbâl olup Allâhü te'âlânun iştimâl-i zılâl-i merhamet ve ifzâlinden nümûnedür. Zîrâ ki anlarun sahâ'if-i havâtır-ı cihân-ârâları şol mir'ât-ı mücellâdur ki Bârî te'âlânun çehre-i [70b]

mukadderât-ı lutf u kahrı andan cilve-ger olup temâsîl-i esrâr-ı hafiyyesi hemvâre anlar sebebiyle âlem-i keşf ü bürûza gelür. Lâ-cerem şunlar ki şehriyârân-ı adl-âyînün makbûl ü manzûrıdur. Bilâ-şübhe Hakk te'âlânun püsend idüp kulları üzre zılâl-i merhametin lâyık gördüği kullarındandur.

Beyt:

حِكْمَتِ مَحْضْ اَسْتْ اَگَرْ لُطْفِ جِهَانْ آفَرِينْ

خَاصْ كُنَدْ بَنْدَةِ مَصْلَحَتِ عَامْ رَا[466]

Kezâlik anlar ki şehriyârân-ı dil-âgâhun merdûd u makhûrıdur, şübhesüz kahhâr-ı bî-zevâlün beliyye-i kahrı ibtilâsına mübtelâ olanlardandur. Pes nite ki ol kemâl-i tekarrüb ve kabûliyyete dâ'î olan şol hâlet-i fazîlet ü ehliyyetdür ki tıbâ' arasında konan münâsebet-i ezeliye ve muvâfakat-i ma'neviyye sebebiyle zuhûr idüp tarafeynden kabûliyyet ve makbûliyyet âsârı müstahkem olmağa dâ'î olur. Kezâlik ol vüfûr-ı menfûriyyete bâ'is olan dahi kadîmî ervâh arasında [71a] konan teneffür ve tenekkür olmuşdur ki, elbette cânibeynün ahkâm-ı tenâfürü ve tebâ'udi müşeyyed olmağa mü'eddî olur. Bu kazâyânun usûl-i makâsıda tevfîki budur ki çün pâdişâhumuz *-e'azza'llâhu ensârahû-* zikr olınan sefer-i mübârekleri idüp ikbâl ile makarr-ı sa'âdetine vâsıl oldı. Meğer dîde-i nazar-ı âlem-ârâ-yı hüsrevâneleri hemvâre nazm ü nizâm-ı ahvâl-i re'âyâ ve hüsn-i intizâm-ı âmâl-i berâyâya mukayyed olup elhâz-ı cemîle-i pâdişâhâneleri bu kaziyye-i marziyye ri'âyetine gereği gibi iltifât üzerineyiydi. Husûsâ hümâ-yı himmetleri bülend-pervâz olmağın cümle-i umûrda rızâ-yı şerîfleri derece-i a'lâ ve mertebe-i bâlâda olmağidi. Ve ilm-i

[466] Sırf bir hikmet olur eğer dünyayı yaratan lutfederse… Herkesin hayrına çalışan kulunu seçkinlerden yapar.

hakîkat-şinasları câmi‘iydi ki ber-mûceb-i (لا يَستَغْنِى اَعْلَمُ المُلوكِ عَن الوَزِيرِ وَ لا اَجْوَدُ السُّيُوفِ عَن الصَّقَل)[467] elbette ol merâmun husûl ü vusûli bir vezîr-i dânâ-dilün vücûd-ı pür-cûdına mütevakkıf olup nite ki nûr-ı çerâğa meded-rûğanden [71b] gelür. Kezâlik selâtîn-i ızâmun pertev-i fürûğ-ı havâtır-ı avâtırları rây-ı rûşen-i vezîrile mustasbıh olur. Ana binâ’en kasd eyledi ki hidmet-i süreyyâ ictimâ‘ında şem‘-i cemâl-i cihân-ârâsına karşu pervâne olan hademe-i hâss-ı zevi'l-ihlâsdan kendü terbiyyet-i âlî-nihâdıyıyla mürebba olup her vechile muktezâ-yı tab‘-ı latîfine vâkıf bir bende-i kâr-dânın intihâb eyleye. Memâlik-i Mahrûse-i hüsrevânîsi hıfzıyçün vezîr idinüp umûr-ı saltanatda i‘tikâdı anun ârâ-yı metînine bağlaya. Her nesnede i‘timâdı fikr-i sâkıb ve rây-i sâyibine müstahkem eyleye. Meğer bu esnâda ol nücûm-ı ferhunde-tavâli‘un es‘ad ü emcedi hazret-i İbrâhîm Paşa'ki henüz odabaşı ve iç şâhîncileribaşı olup bu iki mertebe-i bülend-hil‘at-i kâmet-i kadr-i âlîsiydi. Müddet-i medîdeden beri sâye-i devletinde hidmet kemerin der-miyân idüp kadîmî bende-i mukbili ve abd-i çâkerîyiydi. (لا يَتَقَرَّبُ العَبْدُ اِلى المَوْلى بمِثْل الخِدْمَةِ وَ الضَّرَاعَةِ)[468] mefhûmınca vüfûr-ı hidmetile kemâl-i mertebe-i [72a] takarrübüne vâsıl olmuşidi. Pâdişâh-ı âlem-penâhun hâk-i âsitânesin bâlîn-i sa‘âdet bilüp kendünün meziyyet-i kadrin hemvâre ana rûymâl itmekde bilüridi.

Beyt:

كَرَانْ زَمَانْ كِه بَدِينْ آسِتَانْ نِهَادَمْ رُوى

فِرَاز مَسْنَدِ خُوشِيدْ تَكْيَه كَاهِ مَنَسْت[469]

---

[467] Meliklerin en bilgini vezirden müstağni değil (vezire muhtaç)… Kılıçların en iyisi de bilenmekten müstağni değildir.

[468] Kul mevlasına hizmet ve yalvarmaktan daha güzeli ile yakınlaşamaz.

[469] Ne zaman ki ben bu dergâha yüz sürersem… Güneşin dayanağı olan yükseklik benim dayanağım

Ol cem‘ içinde şem‘ gibi pertev-i envâ‘-ı kemâlâtile gördi ki sezâvâr-ı himmet-i şâhâne ve lâyık-ı âtıfet-i hüsrevânesi olup cüvân-ı pîr-akl ve merd-i dilâverdür. Âyât-ı rahm u kerem şânında nâzil olup nefs-i nefîsinde heme-i hasâyil-i hamîde hâsıldur. (اِنَّ اِبْرَاهِيمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتًا لله حَنِيفًا)[470] levâzım-ı emr-i vizâret zât-ı şerîfinde derece-i kâbiliyyetden geçüp fi‘ile gelmekile kâr-ı vizâret kadd-i mübârekine biçilmiş bir hil‘at-i girân-mâye-i âlem-ârâdur. Akl-ı dûr-bîni girih-güşâ-yı ma‘âkıd-ı umûr olup fikr-i mûşikâfı ukde-zedâ-yı masâlih-i cumhûrdur. Her âyîne rây-ı enver-i husrevânîsinde sâyirlerden anun meziyet-i akl [72b] ve idrâk ve metânet-i zihn-i pâkine alâ-vechi'l-kemâl i‘timâd ve i‘tikâdı müstahkem olup henüz içerü hidmet-i süreyyâ-ictimâ‘ında iken vezîr-i a‘zam ve mîr-i mîrân-ı Rumili idüp taşra çıkardı. Bu iki dürr-i girân-bahâyı akd-i nazm-ı âlemiyâniçün akd-i gerden-i kadr-i ser-efrâzî kılmağile Süleymân-ı zamâna Âsaf-ı devrân oldı. (وَاتَّخَذَ (اللهُ) اِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا)[471] Zihî Pâdişâh-ı âdil ve şehriyâr-ı âgâh-dil ki nazm ü nizam-ı âlemiyâniçün bu asl vücûd-ı pür-cûdı bulup reme-i re‘âyâ-yı nâ-çârî üzre nigehbân eyledi. Her vechile şürûr-ı gürk-i mezâlimden emîn oldılar. Muktezâ-yı tab‘-ı adâlet-karînine bi-tamâmihî vâkıf olmağın eyyâm-ı vizâretinde kimesneye gadr ü garaz ve meyl ü mehâbâdan mu‘arrâ olup umûr-ı siyasî ve sâyir heme-i ahvâl-i nâsı gereği gibi ri‘âyete meşgûl oldı. Bi-hamdi'llâh ol zamândan beri hemîşe hazret-i Pâdişâh-ı adl-âyînün salâh-ı âmâl-i dü-cihânîlerine ikdâm idüp [73a] mesâ‘î-i cemîle-i mîrâneleri günden güne mütezâyid oldı. Bilâ-şübhe ber-mazmûn-ı (اِذَا اَرَادَ اللهُ بِمَلِكٍ خَيْرًا فَيَّضَ لَهُ وَزِيرًا صَالِحًا اِنْ نَسِىَ ذَكَّرَهُ وَ اِنْ نَوَىْ خَيْرًا اَعَانَهُ وَ

---

olur.

[470] Nahl, 10/120 “Şüphesiz İbrahim, Allah’a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi…”

[471] “İbrahimi dost edindi” Bu ibare, Nisâ, 4/125 ayetinden iktibas edilirken lafzatullah yazılmamış olup tarafımızdan ilave edilmiştir. Ayetin aslı şöyledir: “Allah İbrahim’i dost edindi.”

(اِذَا اَرَادَ شَرًّا كَفَّهُ)[472] bu dahi pâdişâhumuz -*e'azza'llâhu ensârahûnun*- heme-i âsâr-ı devlet-i kâhirelerinden biridür. Ümîzdür ebedî devletleri pâydâr ve ömr ü izzetleri üstüvâr ola, âmîn. Ba'dehû vezîr-i sanî-i sâ'ib-rây Mustafa Paşa ki sâbıkâ dinilen üzre emâneten hâfız-ı Mısr idi. Bu esnâda Âsitâne-i sa'âdete gelmesi zamanı erişmeğin ol vilâyet-i menkıbet-âsâr hâkim ü hâdime muhtâc olmağın vâlid-i cennet-mekânı kullarından mahrûm Ahmed-i hâ'in ki vezîr-i salis olup evvelden cibillet-i bed-nihâdında dîvâne-şekl olmağın (مَنْ مَزَحَ اِسْتَخَفَّ)[473] belâsından mübâlâtı yoğidi. Hâkim ve vâlî nasb olınup Mahrûse-i Mısr'a irsâl olınmışidi. Paşa-yı mezbûr dahi Âsitâne-i sa'âdete da'vet olındı.

Bu dâsitân Mısr'a varıcak Ahmed-i hâ'in hıyânet ve tuğyân eyleyüp [73b] der-i adâletden def' ve kal'ıyçün üzerine seyl-i aramram revâne olındığun beyân ider.

Şol kûşe-i âzâde ki tabî'at kendü muktezâ-yı cibilleti üzre olmakdan mâni' ve müzâhim olmaya. Bilâ-şübhe mahall-i imtihân-ı insanî olup kişinün hâlât-ı hafiyyesi ol vakt âşikâr olur. (عِنْدَ الْاِمْتِحَانِ يُكْرَمُ الرَّجُلُ اَوْ يُهَانُ)[474] Pes vaktâ ki, zât-ı insanîde hasâset-i cibillî ve hıyânet-i aslî olsa gerçi zarûrî mülâhaza-i havf-ı ıkâbile nev'-i sûret-i salâh bağlasa olur. Amma fürce bulduğu gibi anı hıyânet-i asliyyesine mürâca'at idüp müsted'â-yı cibilletine mu'âvedet eyler. (اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغَى اَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى)[475] bunca zamân olan

---

[472] Allah bir hükümdara iyilik murat ederse; unuttuğunda hatırlatacak, hayra niyet ederse yardım edecek, şer murat ettiğinde engelleyecek salih bir vezir verir.

[473] Aşırı şaka yapan, hafife alınır.

[474] Kişi imtihan esnasında ya ikram görür ya da aşağılanır.

[475] Alâk, 96/6–7 "Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder." Metinde ayetin başındaki "kellâ" kelimesi eksik yazılmıştır.

terbiyyetler ber-fehvâ-yı (فَسَدَتْ نِعْمَةٌ مَنْ كَفَّرَهَا)[476] hebâ-yı mensûr olup bî-nâm ü nişân olur. (اَلا/ لا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ)[477] ve ekseriyya ol asl-ı tînet-i nâ-pâkün mazarratı kendüye insâniyyet idene olur. (لَنْ يَخْرُجَ النَّفْسُ الخَبِيثَةُ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يُسِيئَ اِلى مَنْ اَحْسَنَ اِلَيْهَا)[478] [74a] bu kelimâtun mısdâkı Ahmed-i hâ'inün ahbâr-ı hıyânetidür ki zuhûr itdi. Meğer çün ol nâ-dân-ı bî-devlet Mahrûse-i Mısr'a mülâkî oldı. Gördi ki pây-i taht-ı şâh-ı âlemden ba'îd bir kûşe-i âzâde ve nâ-bedîd olup bî-müzâhim ağyâr ü fitne vü fesâdun mahallidür. Anı râh-ı istikâmetden udûl idüp sekâmet-i ahlâk-ı seyyi'esinden umulan tarîk-ı dalâlete sâlik oldı. Cevf-i dimâğı vesâvis-i şeytânile dolup efkâr-ı saltanat-ı Mısrile tama'-ı hâm ucın tutdı. (اَلْهَوَاءُ اَوَّلُ اِلهٍ عُبِدَ فِى الاَرْضِ)[479] fehvâsını duymayup hevâ-yı nefs-i emmâre anı dîn ü devletden ayırdı. (فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهِ)[480] dalâletine pey-rev olup emâm-ı murâdâtına imâm idindi. Bu fikr-i fâsidi itdi ki diyâr-ı Araba müstevlî olup turuk-ı etrâfın gereği gibi sedd eyleye. Anda olan hüdâvendigâr kulların bi-esrihim kırup merede-i nâsdan ıdlâl idebildüği kendü emsâli bir nice evbâş-ı sa'âdet-hırâşile ol vilâyete [74b] sultân ola. Ber-mûceb-i (اَلكَلْبُ يَزْمَنُ حِينَ يَسْمَنُ وَلا يَتْبَعُ حِينَ يَشْبَعُ)[481] pâdişâh-ı âlem-penâha hıyânet idüp adavet mukarrer kıla. Dâ'ire-i ubûdiyyetden taşra çıkup vâlî-i vilâyet-i istiklâl ola. Ve Beriyye ve İskenderiyye yolların hırâset idüp asker dühûlüne berr ü bahrdan ihtimâl munkatı' olıcak oturup anda sultânlık eyleye.

---

[476] Nankörlük edenin içinde bulunduğu nimet yok olur.

[477] Rûm, 30/30 "…Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur." Ayetin aslında olmadığı halde metinde "elâ" kelimesi ilave edilmiştir.

[478] Kötü nefis, kendisine iyilik edene kötülük etmedikçe dünyadan çıkmaz.

[479] Yeryüzünde (Allahtan başka) ilk ibadet edilen heva ve hevestir.

[480] Kehf, 18/50 "…Rabbinin emri dışına çıktı."

[481] Köpek semiz olunca müzminleşir ve doyduğu zaman peşinden gitmez.

Nazm:

هَر کَدَایی مَردِ سُلطَان کی شَوَد

پِشَهٔ آخِر سُلَیمَان کی شَوَد

بُو العَجَب کَاریست کین مَردِ کَدَا

چُونکِه سُلطَانَست سُلطَان کَی شَوَد[482]

Zihî sekâmet-i bî-gâyet ki eyyâm-ı devlet-i pâdişâh-ı kâmrân içre bunca memâlike hükm iderken kadrini bilmeyüp (اَلحِرْصُ شُؤْمٌ وَ الحَرِیصُ مَحْرُومٌ)[483] zehrinün nîşinden nâ-pervâ olup ihtiyârıyıyla parmağın suvârıh-ı kejdüme ilkâ ide.

Beyt:

هِیچ دُشمَن بَدُشْمَنْ آن نَکُنَد

کِه کُنَد مَردِ بی خِرَد بَاخُود[484]

Çün bu vaz‘-ı na-fercâma niyyet-i hazm idüp azîmet-i nâ-meymûnın mukarrer eyledi. Eyyâm-ı şitâ irince sabr idüp berr ü bahrdan [75a] diyâr-ı behcet-âsâr-ı Rumun yolları bağlanduğı zamânlarda mevâkib-i gerdûn-menâkıbun hurûcu ihtimâlin munkatı‘ bilicek anı zikr olınan fikr-i fâsidinün ızhârına şürû‘ eyledi. Mukaddemâ muhâfaza-i Mısr içün konan ümerâ-yı nâm-dârdan kendüye mukâvemet ve muhâlefet umulan beğlerün katllerine emr olınmak üslûbınca müzevver ahkâm

[482] Herhangi bir dilenci nasıl sultan olabilir ki… Zavallı aciz bir sinek nasıl Süleyman olur… Ne acaib bir iştir ki bu dilenci adam... Zaten sultandır, nasıl tekrar sultan olsun.

[483] Hırs, uğursuzluktur. Haris kişide her türlü hayırdan mahrum olur.

[484] Hiçbir düşman yapamaz… Akılsızın kendine verdiği zararı.

ibrâz eyledi. Bir niçe ümerâ-yı bî-günâhun ol anda hûn-ı hırâm-ı kebûterân-ı harem gibi kanların yire döküp mir'ât-ı emellerinden (دَوْلَةُالاَرْذَال آفَةُ الرِّجَال)[485] sûretin halka ayân eyledi. Anlar gidicek ol fitne vü fesâdı bî-mehâbâ illere ızhâr idüp cevr ü bî-dâda başladı. Sâbıkâ hisarda olan yeniçeri tâ'ifesin bir tarîkile ihrâc idüp der-i adâlete göndermişidi. Hemân bî-tevakkuf kendüye müte'allik dizdâr ü hafaza-i hisar koyup kal'ayı zabt eyledi. Sâyir anda olan kapu halkından kendüye mütâba'at fehm etmedüği merdânı zahm-ı hançer-i âbdâr ile dil-i hünermendân-ı âlem [75b] gibi pâre pâre eyledi. Ol vilâyete muhkem velvele koyup bünyân-ı benî âdeme zelzele virdi. Hüdâvendigâra tâbi' olan hazâyin-i firâvânı döküp bezl itmekle celb-i dil-i eşirrâ-yı âfâk idüp yanına hayli bî-akl ü bî-sa'âdet uydu.

Beyt:

چه خُوش گفت آن تَهی دَستِ سِلحشُور

جَوی زَر بهتَر اَز پَنجَاه مَن زُور[486]

Ve bir niçe beğ kendü gibi bed-baht ve rû-siyâh Habeşî kullar alup tüfekleriyle piyâde yeniçeri şekline koydı. Bî-tevakkuf kendü adına hutbe okıdup sikke-i denânîr urdı. Birkaç gün ol vilâyete tarîka-i hurûc ile müstevlî olup nevâhî-i Mısrı bi-tamâmihî kabza-i tegallübine aldı. Sonradan gördi ki efkâr-ı saltanat ser-i bî-sâmânında bir kuru sevdâ-yı hâm olup uhdesinden çıkabilmek havâss-ı hidâyet karîn-i enâmun gayri kendü emsâli avâm ü hevâmun devâ'ir-i iktidârından hâric ve bîrûn imiş. Neye uğradığın bilüp itdüğine peşîmân oldı. [76a] âhır ateş-i havf-ı tîğ-ı

[485] Rezillerin yönetimde güç ve küvet bulmaları, kişilerin afetidir.

[486] Silahı olmayan ne güzel bir silahşör... Bir arpa tanesi altın benim gibi elli kişiden daha güçlüdür.

pâdişâhîden ol taht altında tenevvüre dönüp kızdı. Zarûrî ayağ üzre gelüp hıyâmile nevâhî-i şehre çıkdı, karâr eyledi. Hemân bu def‘a bu fikr-i nâ-me’âle niyyet eyledi ki diyâr-ı imâret-âbâd-ı Mısrı ğâret idüp andan Şâm'a gele, bi-aynihî anı da yakup yıka. Dahi çıkup bir kûşe-i nâ-bedîde başın alup gide. Ya‘nî arazî-i ba‘îdeye dâhil olmağile şâh-ı âlemün belâ-yı kahr-ı hüsrevânîsi ibtilâsından emîn ola. Ana binâ’en şehr halkın be-gâyet tazyîk idüp erbâb-ı dünyâdan niçe bî-günâhı tutup bend-i belâya giriftâr eyledi. Her birine mübâlağa eşrefîler salup masâ’ib-i ızrâr ve nevâ’ib-i ıztırâr ile akçe gibi başlerin döğüp altun gibi çehrelerin zerd itdi. Kimi eskâm-ı şikenceyiyle cân virüp kimi cân içün hânümân terkin urdı. Re‘âyâ-yı şâh-ı âlem-penâha bu asl ta‘addîlere sülûk idüp elinden der-i adâlet bahşına dâd ü feryâd olukları çözülü başladı. [76b] gerçi yolları muhkem bağladup berr ü bahrdan mürğ u mâhîye pervâz ve şinâ mecâlin komamışdı. Avn-i Hakk yârî kılup birkaç kimesneler ba‘zı tarîk-ı hîle-âmîzile elinden halâs olmışlaridi. Deryâdan havâ müsâ‘adesiyle beş on gün içre der-i adâlet-penâha irişüp bu hâdise-i garîbeyi inhâ eylediler. Cümle mîr ü vezîr ol nâdânun bu vaz‘-ı nâdirü'l-vukû‘ından ki bu zamâna değin ümerâ-yı dûde-i Osmâniyân içinde bir dahi zuhûr itmiş değilidi. Be-gâyet bî-huzûr olup içlerinde mûcib-i teşvîr oldı.

Nazm:

زِيكَ نَا تِرَاشِيدَه دَرْ مَجْلِسِى

بَرِنْجَسَدْ دِل هُوشْمَنْدَانْ بَسِى

اَكَرْ بُرْكَهِ پُرْ كُنَنْدْ اَزْ كُلَابْ

سَکِی دَرْوَیْ اُفتَدْ کُنَدْ مُجْلاب[487]

Çün hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâhun ma‘lûmı oldı. Kezâlik bu def‘a dahi hâtır-ı hatîr-i cihân-bânîde ki hemvâre mehbit-i ilhâmât-ı gaybiyyedür. Gerçi hâyin-i mezkûrun işi tîz tamâm olup an-karîb ser-i bî-sâmânı gelmesine şehâdet yolları meftûh idi. Ammâ kem-şinasân-ı nâsa umûr-ı ref‘-i mahâyifde nev‘-i tekâsül ihtimâli [77a] gelmesün diyü anı vezîr-i sâlis-i sâyib-rây ve ceng-âzmâ-yı hazret-i Ayas Paşa'ya emr-i hümâyûn eyledi. Kapu halkından ve sâyir asker-i encüm-şümârdan bir niçe bin güzîde askeriyle ol merdûdun hedm-i bünyâd-ı cevr ü bî-dâdı niyyetine birkaç gün içre yât ü yarağın kayrıdı. Mehâbetile deryâ-yı Üsküdar'dan ubûr idüp cânib-i berrden Mahrûse-i Mısr'a doğrı revân oldı.

Bu dâsitân Ahmed-i hâyinün Mısr'dan ser-i bî-sâmânı geldüğin beyân ider.

Şübhe yokdur ki pâdişâhân-ı âlî-mıkdâra ki rûy-ı cihân anlarun mihr-i rây-ı âlem-ârâları rûşenâsıyla hemvâre zulâm-ı cevr ü ta‘addîden berî olur. Sa‘âdet-i necm ü kuvvet-i tâli‘den özge bir haslet-i hamîde olmaz. Belki kâffe-i benî âdem ü âmme-i halâ’ik âlemün ba‘zında bir hâssa-i hasene konur ki anunla fâyiku'l-akrân ve müşârun-ileyh bi'l-benân olur. Bilâ-şübhe bu dahi Bârî te‘âlânun habâyâ-yı ni‘amından biridür ki ol asl vücûd-ı pür-cûdun hızâne-i gaybından heme-i murâdâtın (مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ)[488] edâ idüp iy neyice [77b] gümrâh-ı nühûset-nigâh anun necm-i ikbâli berekâtında menâzil-i sa‘âdete kadem basar. Görmezmisin pâdişâhımuz *-e‘azza'llahu ensârahûnun-* kuvvet-i tâli‘-i kâm-yâbın ki mezkûr olan üzre henüz Ayas Paşa bir iki

[487] Bir cahil yüzünden mecliste... Birçok akıllının kalbi kırılır... Eğer bir havuzu gülsuyu ile doldırsalar… Bir köpek içine düştüğünde onu kirletir.

[488] Talâk, 65/3 “(Onu) beklemediği yerden rızıklandırır…”

gün gitmedin cânib-i Mısr'dan müte‘addid ulaklar gelüp hâyin-i merdûdun inhizâmı haberiyiyle ser-i bî-sa‘âdetin getürdiler. Meğer anda bakiyye-i tîğ-ı bî-dâdı kılduğı Hüdâvendigâr kulları el altından birbiriyle ittifâk idüp muvâfakat kemerin billerine muhkem itmişleridi. Rûz ü şeb pervâne gibi bu fikr-i bikr âteşine düşüp yenelerdi ki hîzüm-i cism-i bî-endâmını nâr-ı kahrıyla hâkister idüp hengâmıyıyla bâd-ı fenâya vireleridi. İttifâk bu esnâda def‘ ü kal‘ine asker hurûcun sizicek dil-i hirâsânına bîm-i cân düşüp tekrâr şehr kavmi üzerine zebanî-peyker müvekkeller kodı. Zikr olınan üzre halkun mâl ü menâlin alup şehri yıkup yakup gitmek arzusuyla tarîka-i isti‘câle düşdi. Âteş-i dil-i mazlûmîni bir vechile fürûzân eyledi ki dûd-ı âhı felek-i kebûda boyandı. Bârî bir gün ki [78a] avn-i Hakk karîn-i hâl ve himmet-i şâh-ı âlem rehîn-i âmâl idi. Hâyin-i merdûd bir mikdâr kulları ile kendü şehre istihmâm itmeğe gidüp şekâvetile irdi. Civâr-ı şehrde bir hammâma dâhil oldı. (اَغْفَلُهُمْ مُحْسِنٌ خَائِفٌ وَ اَجْهَلُهُمْ مُسِيئٌ آمِنٌ)[489] fehvâsından gâfil olup istirâhat-i hammâma meşgûl oldı. Bu tarafda ittifâk iden merdânelerden biri tecessüs-i âfâk iderken bu fursat-ı pür-nusrete vâkıf olup berk-ı hâtif gibi irdi, bu nevîd-i cân-perveriyle sâyirin dahi âgâh eyledi, pervîn gibi anı bir yire dirildiler. Gördiler ki zamân-ı fursat âşıklar arzusu gibi geç gelüp dil-rubalar visâli gibi tîz geçer. Bu def‘a ol kâr-ı hayra azm eylemezlerse min-ba‘d mecâl ihtimâli kalmaz râh-ı kirîze düşmesi âvânı karîb olmışdur. Pâdişâh-ı âlem-penâh katında kendüler dahi rû-siyah olup ebedî nâm-ı hıyânetile yâd olunurlar. Bî-mehâbâ tevekkül-i Hakk ile Pâdişâh-ı âlem-penâhun uğuru dîvârına yasdanup anı sancak kaldurdılar. [78b] henüz cümlesi dahi mütenebbih değilidi. Ancak bir iki yüz âdemile hammamda üzerin urdılar, göz açdurmayup ol arada hâzır bulınan kullarına kılıç koydılar. Melâ‘ine dahi âlat ü esbâb-ı cengile pür-yarağidi, be-gâyet muhârebe idüp

[489] Gafil olanları iyi ve korkak; cahil olanları kötü ve güvendedir.

dühûl-i hammama yol virmediler. İki leşker birbirine koyulup muhkem kâr-zâra âheng idicek hâyin-i merdûd nâ-gâh hengâmelerine âlim oldı. Âlem-i ferâğatda huzûr idem dirken

Mısrâ‘:

فَإِنَّ الْبَغْىَ مَرْتَعْهُ وَخِيمُ[490]

hevâsına çalınup cân başına sıçradı. Etrâf ü cevânibden üzerine sarsar-ı bîm esüp ten-i nâ-pâki semûm-ı hümûm ile efsürde oldı. Mürğ-i rûh-ı bî-fütûhı kafes-i kâlıbında muztarıb olup kûşe ber-kûşe dönerken kullarından biri tedârük-i hâl idüp hammamın revzenelerinden birin bozdı. Bunlar ceng esnâsında iken mel‘ûnu bir ata bindirüp hisâra doğrı kaçurdılar. Merdân-ı kâr-zâr ile yolların bağladılar. Bârî hezâr zor u zâr ile ellerinden halâs olup güçile hisâra düşdi.

Beyt: [79a]

مَنْجِنِيقْ آهِ مَظْلُومَانْ بَصُبْح

زُودْكِيرَدْ ظَالِمَانْرَا دَرْ حِصَارْ[491]

Merdûd-ı bî-temîze tamâmet sûret-i inhizâm gelüp hadem ü haşeminden çok kimesne hasâret itdiler. Bi'l-âhare ardınca irişüp kal‘ayı muhâsara itdiler. Hüdâvendigâr kullarından ve sâ’ir bu kaziyyeden âgâh olanlardan tamâm bir nice bin kimesne cem‘ olup kal‘a üzerine hücûm eylediler. Kal‘anun kapuların gereği gibi bend idüp içinde olan tevâbi‘ u levâhıkı ile leşker-i şâh-ı âlem-penâhile cenge âğâz eyledi. Bunlar aşağıdan anlar yukarudan ol gün ahşâm olınca muhkem muhârebe

[490] Başkalarının hukukuna tecavüzün sonu vahimdir.

[491] Sabahleyin mancınıktaki mazlumların âhı… Zalimleri çabuk tutar.

oldı. Âhır pâdişâh-ı âlem-penâh kulları galebe idüp kal‘aya dühûlleri mukarrer olıcak bir şeb ki âlemi hicâb-ı zulmet alup habâyâ-yı umûr perde-i ihtifâ altında mestûr olmağa kâbiliyet oldı. Bir tarîkile burûc-ı kal‘adan indi. Ba‘zı âsî Arab Beğleri varidi. Anlarile mukaddemâ ittifâk itmişidi. Anlara mülâkî olmak ümîdiyiyle ordu-yı na-meymûnına doğrı kaçdı. Bunlar dahi gürbe mûş [79b] öğer gibi üzerin alup gice gündüz dîde-i hazerleri anun tarafına nazarda idi. Anı vâkıf olup tekrâr ardına düşdiler. Bî-tevakkuf kazâ gibi önin alup savb-ı murâdına mani‘ oldılar. Zarûrî leşker-gâhından ayrılup bir beyâbâna doğrı kaçup gitdi. Bunlar dahi bî-emân ardınca kova gitdiler. Giderek bir fezâda ecel gibi ardından irdiler. Dönüp yanında olan kulları ile bir mıkdâr ceng itdi. (اَلْخَائِنُ خَائِفٌ)[492] belâsıyla tekrâr karâr-ı dil-i bâd ıztırâbın firâra değişüp girîzân oldı. Tekrâr dâmenin elden komayup ardına düşdiler, âhır kova kova tutup ol mahalde vücûd-ı bî-sûdu ki bâ‘is-i fitne vü fesâd-ı nâ-mahdûd idi, safha-i âlemde nâ-revâ görilmeğin ber-mûceb-i mısrâ‘-ı:

اَلشَّرُّ بِالشَّرِّ دَفْعُهُ يَجِبُ[493]

Ol nâ-merd-i bî-murâdı sadme-i tîğ-ı âbdârile te’dîb eylediler. (مَنْ لَمْ يُؤَدِّبْهُ اَلْبَوَان اَدَّبَهُ الْمَلَوَان)[494] sûreti hasb-i hâl-i pür-melâli vâkı‘ oldı.

Beyt:

هَرْ كِه بِيهُودَه كَرْدَنْ اَفْرَازَدْ

خِويشْتَنْ رَا بَكَرْدَنْ اَنْدَازَدْ[495]

---

[492] Hain korkaktır.

[493] Kötülüğü kötülükle savmak vaciptir.

[494] Anne ve babanın terbiye etmediğini gece gündüz (zaman) terbiye eder.

[495] Her kim ki yersiz baş kaldırırsa… Kendini darağacına atar.

[80a] Hakk ta‘âlânun kullarına rahmı olmayup bunca bî-günâhun nâ-hak yere âhın almışidi. Âhır kendü dahi bî-rahmlar elinde helâk oldı. Tazarru‘ idegördi fâyide itmedi. (فَمَنْ لا يَرْحَمْ فَيَكُونُ مَوْتُهُ عَلى يَدِ مَنْ لايَرْحَمُهُ)[496] başı der-i seyâset-gâh-ı şâh-ı âlem-penâha gönderilmişidi ki sâbıkâ dinilen üzre henüz Ayas Paşa hazretleri Kütâhiyye'ye varmışlaridi. Gelüp südde-i gerdûn-cenâba vâsıl oldı.

Beyt:

نَمَانَدْ سِتَمْكَارِبَدْ رُوزكَارْ

بُمَانَدْ بَرُ و لَعْنَتِ پَايْدَارْ[497]

Ve bu hâdise-i garîbe târîh-i hicretün dokuz yüz otuzuncu sâlinde vukû‘ bulmışidi.[498] Âkıbet kâr-ı zâlimân-ı tâğî ve müte‘addiyân-ı tavr-ı bâğî böyle olur.

Bu dâsitân hazret-i Hüdâvendigâr-ı âdil düstûr-ı âlî-cenâb İbrâhîm Paşa'yı tefahhus-ı ahvâl-i Mısr'a irsâl idüp kendüsi ikbâlile Mahrûse-i Edirne'ye müteveccih olduğın beyân ider.

Husrevân-ı dil-i âgâhun ulüvv-i himmet-i şâhâne ve sümüvv-i kudret-i Pâdişâhâneleri ol mesâbede değildür ki ri‘âyet-i re‘âyâ ve himâyet-i berâyâ anlarun [80b] kûşe-i hâtır-ı merhamet-şi‘ârîlerinden gâyib olup terbiye-i âmâl-i cihaniyân ve terfiye-i ahvâl-i âlemiyân umde-i me’ârib ü urve-i metâlibleri olmaya, zîrâ ki kavânîn-i incâd ve efânîn-i adl ü dâdun inzibât u mürâ‘âtı mûcib-i bekâ-i devlet-i şâhâne ve müstevcib-i sebât-ı milket-i hüsrevâneleri olup (اَلسُّلْطَانُ مِنَ الرَّعِيَّةِ كَالرَّأْسِ

[496] Merhametsizin ölümü, merhamet etmediği kişinin elinden olur.

[497] Zalim yönetici bâki değildir... Ancak ona yapılan lanet kalıcıdır.

[498] Burada metnin dışında başka bir kaligrafi ile yazılmış “İsyân-ı Ahmed-i Hâyin sene 930” şeklinde bir derkenar bulunmaktadır.

(عَلَى الْجَسَدِ)[499] fehvâ-yı hatîri ol ma‘anî-i dil-pezîre delâlet idenlerdendür. Ya‘nî nite ki terkîb-i beden-i insânînün bekâsı re’s ile olup anda olan âlet-i çeşmile cism-i insanı mazârr-ı vekâyi‘den emin olur. Kezâlik cumhûr-ı re‘âyâ mesâbe-i cism-i insanîde olup şehriyârân-ı adl-âyîn ol cism üzre başa teşbîh olunmışlardır. Ve zimmet-i bülend-rütbet-i şehriyarîlerinde konılan adl ü dâd bi-aynihî göz mesâbesinde olup ahvâl-i re‘âyâ âlâm-ı vekâyi‘ ve eskâm-ı havâdisden anunla mahfûz olmak takdîr olınmışdur. Bu mukaddimâtun tasdîrinden garaz-ı aslî budur ki gerçi hâyin-i mezkûrun işi tamâm olup rüsvây-ı hâss u âmm oldı, amma ol arâzî-i [81a] mukaddese kadem-i şûm ve dest-i tetâvülinden tamâm ihtilâle varup zaleme-i evbâş elinden dil-i halâyık-ı gamm-ı imlâle irdi. Dil-rubâlarun çehre-i zîbâları gibi her kûşesi hurrem ü ra‘nâyiken gözleri gibi harâb ü yebâb olup ahvâl-i re‘âyâsı hûblarun rişte-i dendânı gibi muntazamiken turre ve kâkülleri gibi perîşân olmağın hazret-i pâdişâh-ı adl-âyînün dil-i merhamet-âzmâ-yı hüsrevâneleri ol vilâyetün nazm ü intizâm-ı ahvâline be-gâyet mukayyed olup ulüvv-i himmet-i padişâhâneleri bu kâr-ı azîmün itmâm ü ikmâli cânibine müte‘allik oldı. Bu hidmet-i aliyyetü'd-derecâtun ikâmet ü edâsında bir feylesof-ı zamân ve cüvân-merd-i kâr-dân tedârüki lâzım olup kim ola ki ol diyâr-ı menkıbet-âsâra varup kemâ-hüve hakkuhû uhdesinden gele diyü tahmîn ü tedbîr olınurken âhır hâtır-ı hatîr-i cihân-bânî bu ma‘nâya meyl eyledi ki ol merâm-ı mühimmün husûl ü vusûli atafe-i inân-ı kişver-sitânına mevkûf ola. Kendüler bi-nefsihî müteveccih [81b] olalar. Bir zamân varup şem‘-i cem‘-ârâ-yı vücûd-ı âlî-nihâdların ol vilâyet içre fürûzân eyleyeler. Sadâ-yı adl ü dâda bir vechile âheng ideler ki ser-te-ser Irâk u Hicâz'ı tuta.

[499] Toplumda sultanın konumu, başın cesetteki konumu gibidir.

Nazm:

Yil gibi bir subh azm-i râh ide

Vara ol kişver tenine cân ire

Bâd-ı bî-dâd irişen gülşenlere

Âb-ı nâb-ı adlile dermân ire.

Esnâ-i mükâleme ve müşâverede cenâb-ı vizâret-me'âb ü sa'âdet-nisâb mukarrebü'l-hazreti's-sultâniyye ve mükerremü'l-hidmeti'l-hâkâniyye fahru erkâni'd-devleti'z-zâhire, aynü a'yâni's-saltanati'l-bâhire, zü'l-kadri ve'l-izzi ve'l-vekâr, sâhibü'l-azameti ve'l-iştihâr, müdebbiru masâlihi'l-ümem, bâsıtu bisâti'l-lutfi ve'l-kerem Vezîr-i a'zam ve mîr-i mîrân-ı ekrem el-fâyizü bi'l-kıdhi'l-mu'alla min-kıdâhi'l-ızzi ve'l-ulâ hazret-i İbrâhîm Paşa -*edâma'llahü ta'âlâ ma'âliyehû*- sâha-i izz ü celâline bu le'âlî-i manzûmı nisâr idüp eyitdi ki, Pâdişâh-ı âlem-penâhun vücûd-ı pür-cûdı ki merkez-i devâ'ir-i âlemdür, kutb-ı sâbit gibi serîr-i a'lâlarında dâ'im olsun, sa'âdetile kendüler varmak [82a] lâzım değil, şöyle ki, ol hidmet-i sa'âdet-rütbeti ben kullarına emr ideler, inşâ'allâhü'l-e'azz yümn-i himmet-i pâdişâh-ı gerdûn-barigâhile varup ol vilâyet içre bir nâm ü nişân-ı âlîşân koyam ki tâ kıyâmet ol illerde yâd olına. Evliyâ-yı devletlerine hezâr nüvâziş ve istimâlet a'dâ-yı haşmetlerine bin dürlü zecr ü siyâset idüp hâtır-ı hatîr-i cihân-bânîde merkûz olan üzre mezkûr hidmeti yerüne getürem. Ümmîzdür devletlü Pâdişâh razî vü şâkir ola. Çün hazret-i hüdâvendigâr-ı sa'âdet-yâr bu kelimât-ı dürer-bârı gûş-ı hûş-ı pâdişâhânelerine aldılar. Vâkı'â bu fi'l-i sa'b ve ukde-i müşkilün inhilâli olursa ancak senün rây-ı sâ'ib ve fikr-i sâkıbunla müyesser olur. Gayri kimesne uhdesinden

hurûc idecek kaziyye değildür. Hemân levâzım-ı azm ü esbâb-ı teveccühün tedârük olınsun diyü buyurdılar.

Beyt:

چُنَان غَم رَا چُنِين غَمسَاز بَايَد * چُنَان دَم رَا چُنِين دَمسَاز بَايَد[500]

Paşa-yı kâm-yâbun bast-ı kelâm-ı ma‘kûlünü her vechile makbûl idüp [82b] tedbîr-i dil-pezîr ve rây-ı rezînine hezâr tahsîn ü âferîn eylediler. Mezkûr vaz‘-ı memdûh ve fikr-i mahmûda kâyil ve râzî olup ol iğvâ-yı mûlimden bu câm-ı hoş-güvârile mütesellî oldılar. Lâ-büdd cümle havâyic ü levâzım-ı teveccühleri bî-kusûr itmâm ü ikmâl olundukdan sonra fermân-ı hümâyûn eylediler ki varup ol vilâyet içre hümûm-ı zulm-i zaleme-i devrân ile âzürde olan berg-i dil-i halâyıkı nefâyis-i enfâs-ı adlile tâze vü ter tutup hazân-ı âfâtıyla solup kalan sebze-zâr-ı âmâli âb-ı nâb-ı lutfile seyrâb eyleye. Dest-i zulm u udvânile harâb olan virâne gönülleri hışt ü kil-i insâfile âbâd idüp revâyih-i tayyibe-i adl ü dâdını ol vilâyete münteşir kılmağile meşâmm-ı halk-ı âlemi bûy-ı hoş-güvâr ile mu‘attar ve mu‘abher eyleye. Barî ol memalike bir vechile tensîk ü tertîb vire ki tâ-kıyâmet ol âsârile pây-dâr olup min-ba‘d sarây-ı emn ü emânına düzd-i mefâsid ü ihtilâl yol bulmaya. Andan serîr-i mu‘allâsına irişüp Âsitâne-i devlet-penâhı hidmetinde makarr-ı vizâret-i âlî-rütbetinde karâr [83a] eyleye. Lâ-cerem hazret-i paşa-yı âlî-cenâb dahi bu fermân-ı cihân-mutâ‘a sem‘an ve tâ‘aten kelâmını hırz-ı cân ve vird-i zebân idüp kabûlini ser-tâc-ı ser-i âmâl, itâ‘atini mukaddime-i netîce-i ikbâl bildi. Anı safâ-yı hâtır u iftihâr-ı bî-riyâyile

[500] Böyle bir üzüntüye sebep olan gerek... Böyle bir nefese de böyle bir ahbap gerek.

Mısrâ‘:

اَزْ شَاهِ يَكِ اِشَارَتْ وَ زَمَنْ بَسَرْدَوِيدَنْ[501]

Kelâmını yâd eyledi. Ol emânetün bârigirânın gerden-i istihkâkına alup himmet-i şâh-ı âlem-penâhı bedreka-i râh idindi. Ol niyyetile sene ihdâ ve selâsîn ve tis‘u-mi’etin şühûrundan evâyil-i Zi'l-hicce-i mübârekde sefîne-süvâr olup izz ü ikbâl ü celâlet-i şânile deryâdan vilâyet-i menkıbet-şi‘âr-ı Mısr'a doğrı revâne oldı. Şâh-ı âlem-penâh dahi îd-i adhâ irteleri dârü's-saltanati'l-kâhire Mahrûse-i İstanbul'dan kalkup ikbâlile taht-ı mu‘allâ-yı Edirne'ye müteveccih oldı. Taht-ı sa‘âdeti hem-râh idinüp günlerde bir gün hâk-i pây-i devlet-nigâhında halkun gözlerine tûtiyâ ve başlarına tâc-ı sa‘âdet irgördi. İzzetile sarây-ı hümâyûnına [83b] girüp karâr eyledi.

Bu dâsitân hazret-i Hudâvend-i kâmkâr Edirne'de itdüği şikâr-ı azîmi beyân ü ayân ider.

Zamâyir-i üli'l-elbâba pûşîde değildür ki nefs-i insanî çün taht ü sa‘âdetin yâr, izzü devletin üstüvâr görse ba‘zı ahvâl-i sürûr-bahşa mâyil olup ef‘âl-i hubûr-efzâya mübâşeret iktizâsın eyler. Husûsan selâtîn-i cihân ve esâtîn-i zamânun nüfûs-ı âlîleri ki pîş-i fermân-ı dil-mutâ‘larında cümle umûr-ı devlet müheyya ve esbâb-ı izzet mühennâ olup baht-ı kâm-rânîleri felek gibi ber-vefk-ı merâm olıgelmişdür. Nezd-i şâhânelerine münâsib ü lâyık budur ki, hemîşe hâtır-ı hatîrleri âyîne gibi mücella âb-ı nâb gibi musaffâ olup bu safânun in‘ikâsinden kulûb-ı berâyâya dahi inşirâh-ı küllî hâsıl ola. (إذا تَعَمَّرَ السُّلطانُ تَعَمَّرَ الزَّمَانْ)[502] Binâ’en alâ-zâlik çün taht kâ’id ve devlet müsâ‘id olup şâh-ı âlem-penâh ikbâlile Mahrûse-i Edirne'ye mülâkî oldı. [84a] İttifâk âvân-ı

[501] Padişahtan bir işaret… Benden canla başla koşmak.

[502] Sultan mamur olursa, zaman da mamur olur.

şitâ karîb olup zamân-ı sayd ü av ânıydı. Ber-mûceb-i (وَ اِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا)[503] hâtır-ı âtırında devâ'î-i sayd ü temâşâ gâlib olup şâyikter-i ahlâk-ı nüfûs-ı şehriyârân-ı dil-âgâh olmağın şikâr-ı azîm itmeğe tâlib oldı. Fermân-ı kazâ-cereyânı üzre nevâhî-i Edirne'de "Sakaryayla" dimekle ma'rûf sayd-gâhda şikâr-ı azîm tertîbin itmekiçün âfâk-ı âleme bu sadâ-yı sürûr-bahşı i'lâm idüp nidâ-yı âmm eylediler. Tamâm bir nice günlük yoldan nice bin nüfûs-ı bî-şümârile dağ u taşı kuşadup vuhûş u tuyûrdan zikr olan şikâr-gâha doğrı sürdiler. Tahmîn olınan yevm-i mübârekde hazret-i pâdişâh-ı gerdûn-penâh rahş-ı devletine ki eyyâm-ı cüvânî gibi ferah-bahş u gamm-zed idi, atı süvâr olup ikbâlile irdi. Ol seyd-gâh içre bir fezâ-yı vesî'de karâr eyledi. Vakt-i mev'ûd irişüp etrâf ü cevânibden âdem deryâsı temevvüc idebaşladı. Bir bir hây u hûy ve gavgâ ile ol etrâf mâl-â-mâl olıcak ol sadâlarun mehâbetinden hevâ [84b] yüzinde uçan kuşlarun perv ü bâli hazân yaprağı gibi yirlere dökilürdi. Hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh olduğı sahrâ cevânibi küşâde konılup ol tarafdan meydan virilmişidi. Ol bir niçe günlük yoldan sürilüp gelen vuhûş u tuyûr çün etrâfı benî âdem olup meydân-ı vüs'atleri teng olduğına şu'ûr itdi. Nâ-gâh ol musâdeme-i nüfûs-ı bisyâr içre olan hây ü hûy ve gavgâ ve tekâ-pûydan ürküp tamâm bir niçe yüzü bir yirden hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh olduğı cânibe doğrı perîşân oldı. Tazılarun âvâze-i av'aveleriyle tâzîlerün taktaka-i havâfiri dervâze-i semâvâta çıkup ol anda kopan güpürdiden sevr-i zemîn ürküp ol fezâya tamâm tezelzül virdi.

Nazm:

Girdi vahşîler içine velvele

[503] Mâide, 5/2 "İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanın." Bu âyet metinde"…ve in ahleltum festâdû" şeklinde farklı olarak yazılmıştır.

Virdiler ol dağ u taşa zelzele

Her nev‘den çıkdı alay-ı vuhûş

Her tarafdan kurd u kuş itdi hurûş

Saldı âhûlar seğirdim her yana

Vardi geldi biriki kez şundan şuna

Kurtlar yelişmesin aldı ele

Canı çıkdı her yana varı gele [85a]

Hîle râhın gördi çün rûbâh-ı târ

Bez çözerdi her yana cüllah vâr

Cüst idi hargûş bindüği semend

Kaçmadan gayri dahî bilmezdi bend

Sâğışa gelmezdi olan târumâr

Seb‘ u day‘ ve hûk ve hirs ü sansar

Tayr cinsinden de çıkdı çok şikâr

Kebk ü tîhû ve tezrev-i bî-şümâr

Düşdi vahşîler yatağından ırağ

Geldi mürğa âşiyânından ferâğ.

Cânâvar ayağından yer yüzinün bir katı soyuldı. Göklere ağan tozlara uçup gelen tuyûr-ı sayd mâni‘ olup gök yüzinden hareket hevâyı dâfi‘ oldı. Tazılarun bendi alınup bâzîler salındı. Ol vuhûş u tuyûr içine velvele düşüp birbirine koyuldılar. Tazılarun dendânı hançer-i hûn-feşân olup bâzîlerün minkârı nîşter-i

dimârîz oldı. Hûn-ı cânâvar ile ol sahrâ fezâ-yı Bedahşan'a dönüp katarât-ı hûnile pür-la‘l ü yevâkît oldı. O deryâ-yı hûn içre dem-âlûd olup yatan âhûlar boynuzından ol ârâlar mercân-ı şâh ender-şâh ile doldı. [85b] Ol hûnun göklere su‘ûd iden buhârından kenâr-ı âsumânı şekl-i şafakda perde-i hamrâ büridi. Hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh ki tîğ-ı hûn-rîz ve gâhî nîze-i nebtîzile durmayup cânâvar kanın yerlere dökerdi. Ol meydân içre kadar gibi kangı cânâvarun ki üzerine at salardı, kaza-yı mübrem gibi ecel bendi yolun bağlardı. Bâzû-yı pür-zûrı kullab urup kangı şikâra ki tîr-i tîzin küşâd idüp atardı, sâ‘ika gibi peykânı kalb-i cânâvarı dû-nîm eyleridi. Dest-i mübâreki her bazî ki tuyûr ardınca salardı, adûsu üstüne tünd-bâd-ı kahrî gibi anı irişüp hasmı gibi tîz-i minkâr-ı hışmına alurdı. Bu üslûba tamâm beyne's-salâteyn olınca bu temâşâ-yı bülend kubbe-i eflâkile peyvend oldı. Şikâr etiyle ol sahrâda püşteler peydâ olup ol püştelerden kan çeşmeleri ırmaklar olup akdı. Ba‘dehû halka icâzet virüp kendüler sa‘âdetile şehre mürâca‘at eylediler. Eyyâm-ı şitâ irüp havâyic-i lâzimesi tehyi’e olınmışidi. Mahrûse-i Edirne'de kışlamak üzre oldılar. Hazret-i Paşa-yı [86a] âlî-cenâb mahrûse-i Mısr'dan mu‘âvedet idince anda karâr-ı hümâyûn olındı.

Bu dâsitân hazret-i İbrâhîm Paşa izzetile Mahrûse-i Mısr'a mülâkî olup ol vilâyetde Pâdişâh-ı âlem-penâhun adl ü dâdı icrâsın eyledüğin beyân eyler.

Bu yana çün hazret-i Paşa-yı âlî-rây mevâkib-i encüm-menâkıbile râkib-i merâkib-i keştî olup diyâr-ı Mısr'a azîmet itmişidi. İttifâk eyyâm-ı şitâ olup egerçi deryâ zamânı değildi. Amma ol diyârun ıslâhı bâbında şâh-ı âlemün vüfûr-ı ihtimâmı hazret-i Paşa'nun kadem-i ikdâmına şitâb iktizâ eylemeğin ol kâr-ı hayrun husûlü bir kadem önürdi olsun diyü vâkı‘ olmışidi. Nâgâh yollarda giderken muhâlif havâlar

zamânı gelüp temevvüc-i deryâ başdan aşdı. Hezâr zor u zârile Mahrûse-i Rodos'a[504] vusûl oldı. Gûş-ı hûşlarına her tarafdan (لَقَدْ لَقِيَنَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا)[505] sadâsı güzâr eyleridi. Vardukça havânun [86b] nâr-ı gadabı fürûzân olup âb-ı dîk-i derya cûşân ola başladı. Cezîre-i Rodos'dan sevâhil-i Mısr'a her çend ki ikdâm idüp gemilerin salarlaridi, rehzen-i havâ yolların urup muhâlefet-i rûzigârile memnû‘ olurlaridi. Kâbil olup gonca-i ümîd açılmaz, muhaddere-i murâd çehre-guşâlık eylemezidi. Bu hâlet-i şâkka tamâm bir nice def‘a vâkı‘ olup tekâdîr-i ilahiyye muvâfık-ı tedâbîr-i deryâ olmadı (إِذَا حَلَّتِ التَّقَادِيرُ ضَلَّتِ التَّدَابِيرُ)[506] âkıbet hazret-i paşa-yı âlî-cenâb ve sâyib-rây dîde-i i‘tibârile gördi ki bu hâlet-i zâhire elbette bir hikmet-i hafiyyeyi mutazammındur, karşu tîr-i evâmir-i hakkı siper-i mukâbeleyile karşulamak olmaz, hemân bî-tekellüf tahavvül-i hümâyûn idüp havâ-yı deryâdan geçdi. Menteşe ili kenârlarında doğrı Marmaros İskelesine çıkup cânib-i berden teveccüh olınmak kasdına yarağına meşgûl oldı. Birkaç gün içre tehyi’e-i esbâb idüp izz ü sa‘âdetile kurudan[507] Haleb'e doğrı revâne oldı. Elhak u insâf zihî kemâl-i [87a] zabt ü celâlet-i bî-hilâf ki pâdişah-ı âlem devletinde bunca asker-i bî-kirânile rehgüzârında olan merâhil ü menâzilde hiç ferd-i âferîdeye katrece ziyan ve zerre denlü hüsrân olmadı. Belki uğraduğı yollarda niçe harâbeler âbâdân olup vüfûr-ı ihsânından konduğı yirlerde niçe fakîr-i nâ-tüvân hâce-i tüvânâ oldı.

---

[504] “Rodos'a” kelimesi ayrı bir kaligrafi ile metnin dışına derkenâr olarak yazılmıştır.

[505] Kehf, 18/62 “…bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük (dedi).” Bu ayetteki (مِنْ) kelimesi (فِى) şeklinde hatalı yazılmıştır.

[506] Takdir başa gelince, tedbirler kaybolur.

[507] Metinde “kurudan” yazılmış, muhtemelen “karadan” olması gerekir.

Nazm:

İrdi ihsanı meded düşmişlere

Oldı her bir nâ-tüvân pür-zûr u zer

İtmez oldı dahi arz-ı ihtiyac

Kimseye ömr eylenler derbeder.

Bâri avn-i Hakk kâyid ve himmet-i şâh-ı âlem müsâ'id olup günlerde bir gün Mahrûse-i Haleb'e irdi. Bir mikdâr karâr idüp câlûb-ı adl ü dâdile nice hâşak-i zulm ü bîdâdı ol aradan irdi. Zâlimlerün âteş-i kahrile bağırların kebab idüp sîl-i fenâyile hâne-i vücûdların harâb eyledi. Dest-i ihtimâmile her kûşesini cennet gibi âbâd idicek devletile azm-i cezm-i râh idüp vilâyet-i cennet-âbâd-ı Şâm'a irişdi. Anda dahi bi-aynihî birkaç gün ârâm idüp mahâyif-i bî-şümara [87b] vâkıf oldı. Bend-i cevrile dâm-ı belâya düşmiş niçe mazlûmun mürğ-i cânını zaleme-i devrânun mahâlib-i bî-emânından alıkoyup çok bî-günâha dâd ü feryâd irişdi. Çün anda dahi merâmları tamâm olup murâdları encâma irdi. Devletile azm-i râh eylediler. Günlerde bir gün tîr-i garazları nişâne-i husûle irüp sa'âdetile Dârü'l-Kâhire-i Mısr'a vusûl müyesser oldı. Enfâs-ı cân-perverî kavâfil-i bâd-ı sabâ gibi şâh-ı âlem-penâhun revâyih-i adl ü dâdını ol nevâhîye perîşân idüp meşamm-ı âlemiyânı dimâğ-ı sevâkin-i sahrâ-yı Hoten gibi mu'abher eyledi. Bir zamân anda ikâmet idüp vücûd-ı pür-cûdıyla bir niçe ay ol vilâyete revnak virmelü olıcak emr-i vâcibü'l-imtisâl-i şehriyâr-ı dil-âgâhı yirine getürmekiçün ol merzübûm içre gülbânk-i adâlet salup nidâ-yı âmmile arab ü arbâ ve kabâyil ü ahyâ halkına tenbîh-i tamâm itdi ki, kim kimden ta'addî ve güç görmüş ise gelsün pâdişâhumuz -e'azza'llahü ensârahûnun- ki zamânun Süleymânı

devrinün [88a] Enûşirvânıdur zencîr-i adli gerden-i ihlâsumda müstahkem olup infâz-ı evâmir-i husrevânîsi müfevvaz-ı kef-i eyadî kudretümdür. Ol zencîri tahrîk idüp i‘lâm-ı mahâ’if itmek sîzden ihtimâm idüp irğâm-ı ünûf-ı zaleme-i devrân itmek benden deyü nice bunun emsâli tanîn-i adâlet-karînile simâh-ı âzân-ı re‘âyâyı pür eyledi. Anda dahi nice âteş-i dil-i mazlûmîni âb-ı nab-ı adlile söyündürüp çok zâlimün bağrını dâğ-ı nedâmet ve nâr-ı hasaretile yandurdı. Anda konan hafaza-i ümerâ vü mübâşirîn-i a‘mâlden şunlar ki âb-ı rûy-ı istikâmetile mümtaz olup mahasin-i insâfile ser-efrâz idiler. Emr-i hümâyûn üzre kâmet-i liyâkatlerini hila‘-ı pür-bahâyile teşrîf idüp istimâletler itmekile mürğ-ı dillerin dâm-ı muhabbetile bend eyledi. Ve anlar ki râh-ı hıyânete sâlik olup mâyil-i cevr ü bî-dâd idiler. Nihâl-i emellerin çenber-i belâya salup mihnet-i devrânile dü-tâ eyledi. Bu esnâda arâzî-i mukaddese-i Mısr'dan diyâr-ı Sa‘îd'e hâkim ve vâlî olan Ömer oğlu Ali nâm müfsid-i pelîd ki müstakil ol milke mâlik [88b] olup tamâm elli altmış bin asker-i a‘râba kâdiridi, Selâtîn-i çerâkiseden hiçbirine itâ‘at ü inkıyâd itmeyüp niçe def‘a asker-i cündîyi münhezim, binâ-yı savletlerini münhedim kılmışidi. Elinden her vechile âciz kalup men‘ ü def‘-i iğvâsına zafer bulmamışlaridi. Gerçi sonra merhûm Sultân Selîm nâm-dâra sûret-i mütâba‘at göstermişidi amma derûn-ı nâ-pâki âlâyiş-i hiyel ü nifâkile memlû olmağın evâmir-i cihân-mutâ‘-ı hüsrevânîye kemâl-i inkıyâdile itâ‘at eylemezidi. Kendü bildüğin idüp bir bâğî-i serkeş ve tâğî-i hod-râyidi. Cibillet-i bed-nihâdında be-gâyet şûm eridi. Ol cihetden gayra ve nefsine zulmü bî-şümâridi. Âkıbet vilâyet-i Mısr'a andan bir günde irişüp bâ‘is-i fitne vü fesad olması derece-i vukû‘a karîb idi. Hazret-i Paşa-yı dil-âgâhun zamîr-i gayb-nümâ-yı müşkil-güşâlarında esârîr-i mestûresi her vechile rûşen olup tamâmet-i niyyât-ı hafiyyesine

muttali‘ olmışlaridi. Lâ-cerem ber-mûceb-i mazmûn-ı (اَرْبَابُ الدُّوَل مُلْهَمُونَ)[508] bir rây-i merğûb ve tedbîr-i pesendîde-üslûbile mezkûru Mahrûse-i Mısr'a getürdüp [89a] birgün dîvân-ı a‘lâlarında kendüleriyle koşılan asâkir-i mevfûreden gayri sâbıkâ mahmiyye-i Mısr'da olan asker-i mansûrile cümle beğler ve ağalar cem‘ oldıkdan sonra ol dahi gelüp hâzır olıcak hemân bî-mehâbâ emr eyledi. Giriftâr-ı kayd ü bend eylediler. Tûsin-i çarh gibi serkeşlik idüp kimseye baş indirmeziken mürğ ü mâhî gibi dâm-ı tezellül ve iftikârile yüzin düşürdiler. Bundan gayri meşâyih-i urbândan tarîk-ı dalâlete sâlik bir gümrâh-ı bed-hâh dahi varidi ki ziyâde fitne vü fesâd ehli olup ol har-ı bî mehâr “Bakar oğlu” dimekle ma‘rûfidi. Anı ve sâ’ir ol tâ’ifeden bir niçe müfsidlerün her birini bir tarîk-ı ma‘kûlile kayd ü bende çeküp mahbûs ü mescûn eyledikden sonra yerlerinde olan oğullarına âdemler ve haber gönderüp “Atanuzun re‘aya-yı müslimîne nice mehâyifi ve mezâlimi varidi. Teftîş olunmağiçün habs olındılar. Gelün Pâdişâh-ı âlem-penâh emriyle yerleri size tevcîh ve tefvîz olınsun memleketi adâlet üzre tasarruf idün” diyü da‘vet eylediler. [89b] her birinün haberi gelüp itâ‘at ü inkıyâd itmeyicek hazret-i Paşa-yı sâhib-rây dahi tekrâr dîvân-ı âlî idüp emriyle ol iki müfsidi -ki ol tâ’ifenün ser-âmedleriydi- sâyir esîr- i bend-i belâ kılınan meşâyih-i müfsidînile derûn-ı Mısr'dan “Bâbü'd-Düveylâ” nâm memerr-i ma‘rûfda salb ü siyâset eylediler. Medîne-i Mısr içre ol gün halk üzerine bu hâdisenün bâr-ı mehâbet ü salâbeti bir vechile düşdi ki cümle şenâ‘at ü fesâd ehilleri andan hissedâr olup dimâğ-ı bî-hûdeleri havf ü haşyetile doldı. Fi'l-hakîka bu vaz‘-ı nâdirü'l-vukû‘ niçe müfsidün ıslâh-ı ahvâline bâ‘is olup niyyât-ı şerr u şûrdan tevbe vü istiğfârlarına mü’eddî oldı.

[508] Devlet erbabı ilhama mazhar olur.

Nazm:

Bir iş itdi o muslıh-ı âlem

Anda bu bir iki müfside nâ-gâh

Örnek aldı bulardan ol yirde

Her ne denlü var ise ehl-i günâh.

Bâkî niçe mehâyif ü mezâlimi -ki bâ‘is-i i‘râz-ı berâyâ ve mûcib-i teneffür-i re‘âyâyidi- def‘ u ref‘ idüp bi-hamdi'llâh ol zamândan berü [90a] diyâr-ı cennet-âbâd-ı Mısr kemâl-i emn ü emân ve nihâyet-i nazm ü itmînân üzerine oldı. Hayliden berü pâydâr olan niçe şecere-i zulm ü bî-dâdı pîh u bünyâdundan kal‘ u kam‘ idüp tîğ-ı âbdâr-ı adlile urûk-ı mahâyif ü mezâlimi kat‘ eyledi.

Beyt:

Arab'a virmedi bu nazmı dahi

Kimse gerdân olalı bu gerdûn.

Ve ol vilâyetden hâssa-i hümâyûna âyid olacak emvâli dahi hıfz u hırâset idüp her husûsuna bir kânûn-ı makbûl ve vaz‘-ı ma‘kûl ihdâsın eyledi. Mesâ‘î-i cezîle ve tedâbîr-i cemîlesiyle Hızâne-i Âmire'ye her senede altı yüz yük akçe tahsîl idüp sâl be-sâl bu üslûb üzerine mukarrer oldı. Bu esnâda Pâdişâh-ı âlem-penâhun sâha-i izz ü celâli tarafından müte‘addid ve mütevâlî ulaklar vârid olup Âsitâne-i sa‘âdet-bahşlarına da‘vet olındıkları sebebden cümle masâlihi bî-kusûr itmâm ü ikmâl idüp kemâ-yenbağî edâ-yı me’mûr eylediklerinden sonra ol vilâyetde olan menâsıbun hall ü akdi dahi müfevvaz-ı eyâdî-i kudretleriyiydi. [90b] Pâdişâh-ı âlem-penâh emriyle Mahrûse-i Mısr eyâletin Şâm Beğlerbeğisi olan Süleymân Paşa'ya virüp sa‘âdetile taraf-ı berrden mu‘âvedet-i milket-i Rum eylediler.

Bu dâsitân hazret-i Hüdâvendigâr-ı devlet-yâr Edirne'den göçüp ikbâlile Dârü's-saltanati'l-kâhire Mahrûse-i İstanbul'a iricek İbrâhîm Paşa hazretleri dahi Mısr'dan gelüp Âsitâne-i sa‘âdetine irdüğin beyân ider.

Çün mevsim-i bahâr olup sahn-ı bâğ ü safha-i râğ çemen-i sebz ü semen-i sîmînile secde-gâh-ı Hızr ve dest-i mûsîden nişâne virmişidi. Çehre-i garrâ-yı gül gurre-i rûz-ı rûşen gibi tâbân olup dürretü't-tâc-ı felek-i ahdar gibi dırahşân olmışidi. Hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh buncalayın eyyâm-ı şâdî vü hengâm-ı şâd-kâmîde çün taht-ı devletin müyesser gördi. İzzet ü ikbâl ve übbehet ü iclâl ile Mahrûse-i Edirne'den kalkup âvân-ı nevrûz-ı sultânî ve evâyil-i fasl-ı rebî‘ idi -ki evâsıt-ı mâh-ı recebde- sa‘âdetile Dârü's-saltanati'l-kâhire mahmiyye-i İstanbul'a irişdi. [91a] berg-i gül-i ruhsârıyıyla sâha-i taht-gâh-ı felek-iştibâhı hezâr hasret-i gülzâr-ı na‘îm oldı. Buyki hazret-i Paşa-yı âlî-cenâb dahi kâr-ı teftîşi tamâm idüp bu esnâda arzu-yı hâk-i südde-i gerdûn-penâhıyiyle Mahrûse-i Kâhire'den çıkmışidi. Taraf-ı berrden beriyye belâsına bakmayup beriye azm-i râh ve âheng-i şitâb itmişidi. Meğer bu esnâda tâ’ife-i Türkmân içinden ba‘zı bed-gümânlar hıyânet ü ısyâna kasd idüp ittifâkile hurûc fikrin eylemişleridi. Hazret-i Paşa-yı kâm-yâb ittifâk ol tâ’ifenün dahi ıslâh-ı ahvâl ve nazm ü nizâm-ı âmâline mukayyed olup asl yolda tahavvül itmişler, anlar vilâyetine doğrı gitmişleridi. Anda dahi nice mefâsid ü mekâyid ıslâhın eyleyüp geçdikleri gibi akablarınca Hızâne-i Âmire'ye müte‘allik getürdükleri mâl-i mîrî “Göksun” nâm mahalle iricek nâ-gâh mezkûr müfsidlerün hurûcuna ol malun tama‘ı şitâb iktizâ idüp fikr-i meâl eylemedin hurûc eylediler. Mezkûr hazîneyi alup giden Hüdâvendigâr [91b] kullarından almak ümîzine yollarına geldiler. Arada muhkem muhârebe ve mukâtele olup meydân-ı kar-zârı bârân-ı hûnile gereği gibi suladılar. Âhır ol merede-i bî-sa‘âdeti mağlûb idüp ekserini kılıçdan geçürdiler. Eser-i vücûd-ı

bî-sûdları nâ-bedîd oldı. Bilâ-şübhe bu fursat-ı nagihanî hazret-i Paşa-yı sâhib-râyun mahz-ı vilâyeti ve ayn-ı hidâyetleriyiydi -ki zuhûr buldı- ol taraflara teveccühleri bu asl nâ'ire-i fitnenün ki bî-hengâm işti'âl idüp niçe gavga ve inkılâba bâ'is olsa gerekidi. Eyser-i ahvâlile intifâsına mü'eddî oldı.

Nazm:

Uğurdan yek kişiye nesne olmaz

Anunçündür ki dirler bunu kardaş

Uğurun yoğsa sa'y eyle barî

Olıgörgil uğur ehline yoldaş.

Bu kaziyye vâki' olıcak hazret-i Paşa-yı âlî-cenâb tâ'ife-i Zü'l-kadrlünün içinde her ne kadar fitne vü fesâda bâ'is olur eşirra var ise tamâm haklarından gelüp ol tarafları dahi kemâ hüve-hakkuhû ıslâh eyledikden sonra der-i adâlet-penâh savbına azîmet idüp şühûr-ı sâl-i mezbûrdan evâsıt-ı Zi'l-ka'de-i mübârekde günlerde bir gün der-i adâlet-nigâh-ı padişahîye [92a] irişüp takbîl-i enâmil-i hüsrevânesiyle tarîka-i âdâb-ı mülûkânelerin yirine getürdi. Kâmet-i istihkâk-ı mîrâneleri hila'-ı şâhâne ve cevâ'iz-i padişâhâneyiyle teşrîf olınup şâh-ı âlem be-gâyet i'zâz ü ihtirâm itdi. Nezd-i saltanat-penâhlarında merâtib-i takarrübleri evvelkiden ziyâde olup sebbâk-ı gâyât ve derrâk-i nihâyât olmağile eyyâm-ı devletinde izz ü rağbetile hasret-i akrân ve nâdir-i devrân oldı. Sa'âdetile gelüp makarr-ı vizâretinde karâr idicek dîvân-ı âlîleri olup masâlih-i müslimînün icrâ ve infâzına şürû' olındı. Şâh-ı âlem merâtib-i adli bir mesâbeye iletdi ki âhûyile şîr ve gürg ile mîş hem-râh olmağa az kaldı. Eyvân-ı bârgâh-ı ma'deleti dervâze-i nüh târum-ı nilgûne çıkup âvâze-i kâr-gâh-ı menkıbeti tabakât-ı heft-zemîn ve cihât-ı sitt-i cihânı tutdı.

Bu dâsitân[509] hazret-i Pâdişâh-ı âlî-şân[510] e‘azza'llâhü ta‘âlâ ensârahû-tekrâr[511] niyyet-i gazâ-yı garrâyile inân-ı[512] azm-i kâmrânın[513] Vilâyet-i Üngürüs'e tutup[514] kralun[515] tûmar-ı şevketini tayy eyledüğidür.[516]

[92b][517] Bindi ikbâlile azm âtına şâhâne zafer

Çekdi a‘dâyı yine cebrile meydâna zafer

Câm-ı tîğ aldı ele bezm-i cihâd içre gire

Hûn-ı küffârı içe tâki kana kâna zafer

Kıldı bir rezmi cihân içre ki kalmadı dahi

Çıkalı izzetile kürsî-i devrâna zafer

Müntehâ tutdı bu dem sidreye dikdi alemin

Asdı tâ arşa bugün tîğini merdâne zafer

Sanki tâvus-ı kudsdür perv ü bâl açmışidi

---

[509] ---: dil-sitân A, R, Ü.

[510] âlî-şân: --- ve sâhib-kırân-ı İskender-nişân A, R, Ü.

[511] tekrâr: --- A, R, Ü.

[512] inân-ı Ü: --- A, R.

[513] ---: tekrâr A, R, Ü.

[514] ---: dest-i tîğ-i âteşbâr ile A, R, Ü.

[515] Kralun: Krallarınun A, R, Ü.

[516] eyledüğidir: eyledüğin beyân eyler A, R, Ü.

[517] Yazmanın bu bölümünden itibaren eserin yeni bir bölümü veya ikinci kısmı intibasını verir tarzda bir başlangıç süslemesi göze çarpmaktadır. Ayrıca, yedinci varaktan itibaren nüshaların uğradığı kesinti burada sona ererek, bu başlıktan itibaren nüsha karsılaştırması yeniden başlamıştır.

Geldi bâğ-ı felek üzre yine cevlâne zafer

Dâm-ı kahrıyla şikâr eyledi sayd-ı fethi

Kıldı ol dâma adüvv başlerini dâne zafer

Bûy-ı hûş doldı cihân nâfe gibi tâze meğer

Pürçem-i tûğa urur feth elîle şâna zafer

Sîne-i küfre niçe yerden olup dâğ-ı siyâh

Düşdi bir hâl-i mu'teber ruh-ı îmana zafer

Nev-arûsiydi gaza aldı idüp suver-i şerîf

Kıydı mehrini anun ey nice bin câna zafer.[518]

Zamâ'ir-i mir'ât âyine-i mün'akis olan suver-i ma'ânî-i bedî'adan (اِنَّ اللهَ يُحِبُّ مَعَالِى الْاُمُورِ وَ يَبْغُضُ سَفْسَافَهَا)[519] mazmûn-ı hikmet-nümûnu bu fevâ'id-i ferâyidi [93a] mutazammındur ki hemîşe hümâ-yı hevâ-yı rif'at olan perv ü bâl-i himmeti âşiyân-ı sema-sîmaya açar, makâm-ı zâğ-ı ehassile üns idemez. Ve dâyim sîmurğ-ı kâf-ı menkıbet[520] olanun cenâh-ı azîmeti evc-i kulel-i ulyâya olur. Âşiyân-ı kebûter-i kemter içre karâr eyleyemez[521]. Bâz-ı bülend-pervâz sayd-ı melah-ı fürû-mâyeden

---

[518] ---: Âsaf-ı ahd-ü Süleymân-ı zamanın benzer, Râ-yı sâîblerine bende-i fermâna zafer. A, R, Ü.

[519] "Allah, işlerin değerli olanını sever, düşük olanına buğzeder." Câmiu'-Sağîr, c. I, 224 No: 1904 (sahih): Huseyin b. Ali Taberani, Kebir, c. III, 131 No: 2894.

[520] menkıbet, R, Ü: menzilet-menkıbet A.

[521] eyleyimez, R, Ü: eylemez A.

ihtirâz idüp[522] ukkâb-ı gerden-efrâz tu‘me-i mûr-ı hakîrden bî-niyâz olur[523]. Ya‘nî hasâ’is-i himem-i avâlî te‘alluk-ı nefâyis-i külliyât ve teneffür-i hasâyis-i cüz’iyyât olup[524] secâyâ-yı zimem-i gavâlî-i ma‘âlî-i umûr ve[525] mefâhir-i cumhûr olmak gerek ki misâl-i bî-misâl-i (تَخَلَّقُوا بِاَخْلاق الله)[526] emrine imtisâl olına.

Nazm:

Her dem e‘âzım işledüği işde şân gerek

Âlî-cenâb olanlara âlî-nişân gerek

Düşmez ulüvv-i kadrine zâğ ü zağan yiri

Simurğa kâf kulleleri âşiyân gerek

Cibrîl-himmet olana Sidre gerek makâm

İsâ-dem olanun yiri tâ-âsumân gerek.

[93b] Eğerçi azîm pîşelerün bîşeleri dahi[527] bîm-nâk olur, ammâ kenc-i bî-renc ve nî‘met-i bî-zahmet değmede müyesser olmaz. Menâzil-i sa‘âdete nâzil olmak meşâkk-ı câdde-i talebe[528] sabrile olup[529] cemâl-i Ka‘be-i murâda irildüği bâdiye-i

---

[522] idüp, R, Ü: --- A.

[523] olup: olur A, R, Ü.

[524] olup, R, Ü: --- A.

[525] ve R, Ü: --- A.

[526] Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanınız.

[527] dahî, R: hafî A, Ü.

[528] talebe, R, Ü: taleb A.

[529] olub, R, Ü: olur A.

ta‘b rencine tahammül olınduğıyçündür. (اِقْتِنَاء الْمَنَاقِبِ بِاحْتِمَال الْمَتَاعِبِ)[530]

[Mısrâ]‘:

نَرْگَسْ شَرَفِ تَاج زَرْ اَزْ رَنْج سَهَرْيَافْتْ[531]

Lâ-cerem her[532] pâdişâh-ı âlî-câhun inân-ı niyyet-i zafer-kırânı lâzımdur ki âzim-i umûr-ı ızâm olup semend-i azîmet-i nîrûmendi müteveccih-i makâsıd-ı ulyâ ola. Ârâ-yı cihân-ârâları mu‘dalât-ı ahvâle havâle olup enzâr-ı aliyye-i şâhâneleri müşkilât-ı âmâle mukayyed ola[533]. Niteki hazret-i pâdişâh-ı azamet-destgâhun ki eyvân-ı menba‘-ı saltanatı dest-i mi‘mâr-ı şevketile muhâzî-keyvân olup bünyâd-ı âlî-nihad-ı menkıbeti kavâ‘id-i adl ü dâdile zirve-i âsumana irmişdür. Semend-i şehsuvâr-ı kadrine ây ile gün sîm ü zerden iki zîn-i zer-nişana dönüp üzerlerinde atlas-ı jengâr-gûn-ı felek gâşiye-vâr olmışdur. Âsitânınun muncûk-ı râyet-i kadri âsumana irüp bârgâhınun kâkül-i tûğ-ı rif‘ati kemendi mihrile mâha salmışdur. Sâhib-kırân-ı ikbâli tîğını arşa asup tâc-dâr-ı rif‘ati külâhını sidreye atmışdur.

Nazm: [94a]

Pâdişâh-ı bahr u berr zıll-i İlâh

Husrev-i âlem şeh-i sâhib-kırân

Tîğ uran a‘dâ-yı dîne sâl ü mâh

---

[530] Övülecek sonuçları elde etmek yorucu işlere tahammül ile mümkündür.

[531] Yâr altın tacını sabah uykusuzluğundan elde etti.

[532] “her” kelimesi derkenar olarak metin dışında yazılmış olup diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[533] “Ârâ-yı cihân-ârâları mufassalât-ı ahvâle havale olub intizâr-ı aliye-i şâhâneleri mükilât-ı âmâle mukayyed ola” cümlesi başka bir kaligrafi ile metnin dşıında derkenâr olarak yazılmıştır. Bu bölüm R nüshasında metin içine alınmış olup, A ve Ü nüshalarında yer almamaktadır.

Küfri bî-nâm eyleyen ehlin kıran.

Hemvâre cenâb-ı kâm-yâbınun perv-i bâl-i hümâ-yı himmeti hevâ-yı ma‘âlî-i umûra açılup cevâd-ı azm-i alî-nihâdı meydân-ı mefâhirden özgeye kadem basmamışdur. Ülü'l-azm fikri her yıl ulu gazalara cezm idüp keferenin kılâ‘ını feth ve suvâ‘ını kesr itmekle kâ‘ u bikâ‘ını milk-i İslama zamm eylemek üstine olmışdur. Âdile kılâ‘-ı şidâd-ı Rodos u Belgrad'ı ki her biri binâ-yı Âd ü İrem-i Şeddâd ile hem-bünyâdidi. (ذاتِ العِمَادِ الّتِى لمْ يُخْلَقْ مِثْلهَا فِى البلَادِ)[534] kal‘ u kam‘ idüp harem-i hürmetlerin şeref-i İslam ile âbâd eyledüği[535] bu müdde‘â-yı sahîha delîl-i hakk ve bürhân-ı sarîhdür.

Beyt:

اِنَّ آثَارَنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا * فَانْظُرُوا بَعْدَنَا اِلَى الْآثَار[536]

Sâbıkâ mezkûr olan takrîr-i dil-pezîr üzre[537] çün ol iki feth-i nâm-dâr mi‘raz-ı avn-i[538] ilahîden âşikâr olup bu iki sayd-ı semîn bâz-ı bülend-pervâz-ı himmeti minkârına şikâr oldı. Âmme-i halk-ı âlem ve kâffe-i Benî Âdem [94b] bu ma‘nâya câzim oldılar ki bu iki feth-i âdimü'l-vukû‘ üzerine ziyâde mutasavver olmayup bu vaz‘-ı nâdirü'ş-şürû‘dan ileri medâric-i rif‘ate terakkî olmaya. Amma zebân-ı devlet ve lisân-ı himmet-i âlî-menzileti hezâr beyân-ı bâhirü'l-bürhânile henüz gül-zâr-ı ikbâlinden bir nefha esmedi. Dahi âftâb-ı âlem-tâb-ı ahvâlinden zerre zuhûr eylemedi

---

[534] Fecr, 89/7–8 “…sütunlarla dolu, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan…”

[535] eyledüği: itdüği A, R, Ü.

[536] Eserlerimiz bize delalet ediyor. Bizden sonra eserlerimize bakın.

[537] sâbıkâ mezkûr olan takrîr-i dil-pezîr üzre, A, R: sâbıkâ vâki’ olan sefer-i mübâreklerinde Ü.

[538] “avn-i” kelimesi derkenar olarak metin dışında yazılmış olup diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

dirdi.

Beyt:

هَرْ فَتْحْ كِه آسُمَانْ نَهَدَشْ مُنْتَهَای كَارْ * چُونْ بِنَكَرِی مُقَدِّمَهٔ فَتْحِ دِيگَرَسْتْ[539]

Âkıbet kıyâsı müntic ve istidlâli sahîh olup târîh-i risâlet-penâh-ı Mustafavîden dokuz yüz otuz ikinci[540] sâl-i mübârek-fâl içre dest-i himmet-i âlem-gîrî, gîrî[541] bir feth-i nâm-dâr ve eser-i pay-dâra[542] mübâşir oldı ki dîde-i pîr-i rûzigâr bir dahi nazîrin görmeyüp zübân-ı tîz-i zamân mislini rivâyet eylemedi. Hiçbir pâdişâh-ı âlî-câhun defter-i siyerinde mastûr olmayup bir sâhib-kırân-ı ahdün dahi safha-i devrânına mektûb olmadı.

Beyt:

فَلَكْ نَذِيرْ نَظِيرَشْ مَلَكْ نَدَادْ خَبَرْ * جِهَانْ نَكَرْدْ تَخَيُّلْ زَمَانْ نَدِيدْ بَدِيد[543]

Meğer[544] merkûm[545] olan üzerine [546]ikbâlile taht-gâh-ı felek-iştibâhına[547] irüp[548] [95a] hazret-i Paşa-yı bülend-cây-ı âlî-rây dahi[549] hâk-i der-i devlet-penâhına

---

[539] Göğün sonlandırdığı fetih… Eğer dikkatli bakarsan başka bir fethin müjdecisidir.

[540] dokuz yüz otuz ikinci: dokuz yüz otuz dördüncü A, R, Ü.

[541]"gîrî" kelimesi A nüshasında bir kez, asıl metindele R ve Ü nüshalarında iki kez yazılmıştır.

[542] pay-dâra, A, R: âlî-mikdâra Ü.

[543] Gök korkunçtur, Melek onun gibisinden haber vermedi... Cihan onu hayal edemedi, zaman da gözüyle görmedi.

[544] ---, R, Ü: defter-i sâbıkta A.

[545] merkûm, A, R: ma'hûd Ü.

[546] ---, A, R: mahrûse-i Edirneden Ü.

[547] iştibâhına: iştibâhı İstanbula A, R, Ü.

[548] irüp, A, R: gelüb Ü.

rûy-mâl idicek her vechile bâzû-yı fursat el virüp sâ‘id-i zamâna[550] müsâ‘id olmağın sâbıkâ mezkûr olup hâtır-ı âtırında merkûz olduğına binâ’en[551] rikâb-ı heves-i kâm-yâb ve inân-ı azm-i müstetâbı bu cihâd-ı ekber ve gazâ-yı enver tarafına mun‘atıf oldı ki leşker-i seyl-reftârile kral-ı Üngürüs-i menhûsun milk-i mahrûsına aka, dahî âteş-i tîğ-ı tâb-dâr ve darbet-i dest-i kîne-dârile vilâyet-i Üngürüs'ü yıkup yaka.

Nazm:

Seyl-i askerle aka deryâ gibi

Garka vire halkını nâlân ide

Od sala ol milk içine ser-te-ser

Tîğ-ı âteş-bârile vîrân[552] ide.

Ol diyâr-ı fücûr ve dâr-ı küfr gerçi civâr-ı memâlik-i mahrûsede vâkı‘ olmışdur. Ammâ bir niçe cûy-ı deryâ-hûyun mürûrı anun mukaddimât-ı dühûlinden olmağın be-gâyet su‘ûbet-i mesâlik ve haşûnet-i mehâlikile meşhûrdur. Rûzigâr-ı bî-şümârdan beri fitne vü fesâddan her vechile berî olup derûnına zikr olan enhârile sabâdan [95b] özge yâd ayak basmayup gül-zâr-ı sahnına evrâk-ı çınardan gayri el girmedüği sebebden kefere-i füccâr her tarafın milk-i Âd gibi kılâ‘-ı şidâd[553] ve

---

[549] ---: mahrûse-i Mısır’dan A, R: dâru’l-Kâhire-i Mısır’dan Ü.

[550] zamâna, R, Ü: zamân A.

[551] sâbıkâ mezkûr olup hâtır-ı âtırında merkûz oldığına binâ’en, A, R: --- Ü.

[552] vîrân, R, Ü: birân A.

[553] kılâ‘-ı şidâd, R, Ü: kılâ‘ u şidâd A.

bikâ‘-ı bî-idâdile bir vechile âbâd itmişleridi -ki[554] felek gibi ebedü'l-âbâd derûnına bâd-ı bî-dâd ve sarsar-ı fesâd irmeye dirleridi- tahmînen dört bin yıl mikdârı[555] vâridi ola.[556]- derûnı dest-i mi‘mâr-ı sa‘yile ma‘mûr olup kesret-i şühûr[557] ve emsârile âfâk-ı âlemde gün gibi meşhûr olmışidi. Ol zamân-ı ba‘îd ve âvân-ı medîdden beri nevbet-i saltanatları urılup nâkûs-ı hükûmetleri çalınurdı. Tuğât-ı askerleri zu‘m-ı fâsidlerince meydân-ı mukâbelede gürz-i girân gibi kimseye baş indürmezleridi. Hayli bed-girdârlarınun hayâl-i kâsidlerince mizmâr-ı muvâcehede tîğları[558] kimseye el sundurmazidi. Gümânlarınca kemânları kimseye kâşın göstermez,[559] okları parmak[560] süveltdürmezidi. Bu cihetden mülûk-i küffâr içinde krallarınun gayrıdan şevk-i şevketi mütezâyid, izz ü mikneti mütefâvit idi. Zikr olan cüyûş-ı âhen-pûş-ı mülhidîn ve tuğât-ı kümât-ı müşrikînile bir vechile [96a] kuvvet ü kudret[561] bulmışidi ki zu‘mınca[562] vücûd-ı bî-sûdı sedd-i sedîd-i küfr ve[563] metn-i metîn-i ilhâdidi. Gerçi ehl-i İslâma ezelî adû-yı kîne-cûy olmağın hazret-i pâdişâh-ı zafer-destgâhun ecdâd-ı âlî-nihâdınun dest-i sâkî-tîğlarından niçe şerbetler[564] içup kâse kâse kanlar yudagelmişleridi. Husûsan hevâ-yı gazânun bâz-ı bülend-pervâz ve şahbâz-ı vegâ-

---

[554] ki, R, Ü: kim A.

[555] mikdârı: ---A, R, Ü.

[556] ---, R, Ü: ki A.

[557] şühûr, R, Ü: medâyin A

[558] tîğları, R, Ü: kılıçları A.

[559] göstermez, R, Ü: göstermezdi A.

[560] parmak, R, Ü: parmaklar A.

[561] kuvvet ü kudret, R, Ü: kudret ü kuvvet A.

[562] zu’mınca: fi’l-hakika A, R, Ü.

[563] küfr ve, R, Ü: küfrle A.

[564] şerbetler, R, Ü: câmlar A.

perdâzı merhûm Sultân Murâd Hân Gâzînün ki bu âsiyâb-ı çarh içinde nevbet-i saltanatları âhır olınca anlarun kasdına cevâd-ı azmleri revân ve tîğ-ı rezmleri dermiyânidi. Defter-i siyerlerinde mastûr olup miyân-ı halâyıkda meşhûr olan üzre[565] Varna ve Kosova gazâlarında iki def'a kavs-i kudretlerini yasmış kral-ı bed-fi'âllerini basmışidi. Sanâdîd-i askerlerin zebûn, a'lâm-ı şevketlerin ser-nigûn itmişidi. Nefs-i surnâ ve kürrenâyile niçe kerre ol cem'iyyet-i şeyâtîni dağıtmışidi.[566] Şem'-i tîğ-ı cihân-guşâsı üzerine niçesi pervâne gibi cân virmişleridi.[567]

Nazm:

Şöyle heybet salubdı küffârun

Milki içre o mehdî-yi âlem [96b]

Ağlayan tıfl-ı mehdde gernâ-gâh

Ansalar adını olırdı ebsem.

Ondan beri tahmînen yetmiş yıl var ola ki[568] ol melâ'inenün tabanca-i siper-i polâdile yüzleri dönmeyüp müşt-i gürz-i girânile arkaları yere gelmemişidi. Bâzû-yı kuvvetleri ok gibi şikestiken haylîden kemân gibi saht ve şeş-per[569] gibi tendürüst olmışidi. Meğer bu feth-i nâmdâr ve eser-i âlî-mıkdârı pîr-i rûzigâr, pâdişâhımuz -*e'azza'llâhu ensârahûnun*- baht-ı cüvânına saklayup bu hatt-ı pîrûz-ı dil-fürûzı yed-i

[565] üzre, R: --- A, Ü.

[566] dağıtmışidi: dağıdub A, R, Ü.

[567] virmişleridi, A, R: virmişidi Ü.

[568] var ola ki: varidi ki A, R, Ü.

[569] şeş-per, R: şeş-ber A, Ü.

takdîr ol şân-ı menkıbet-nişânun cebîn-i sa‘âdetine yazmışidi. Çün vücûda gelmesi murâd olup binâ-yı azîmetine[570] bünyâd urıldı. Rây-ı âlem-ârâ-yı[571] hüsrevânelerine[572] -ki âyine-i pertev-nümâ-yı nûr-ı Rabbânîdür- ol bâbda bu sûret-i gayb-nigâr mün‘akis oldı ki hemîşe şehriyârân-ı dil-âgâhun rûy-ı a’râyis-i maksûdına vüzerâ-yı âlî-mıkdârun rây-i rezînleri hâl-i anberîn olup çehre-i muhadderât-ı emellerinden nikâb-ı hicâbı anlarun dest-i mübâşeret-i mîrâneleri açar.

Beyt:

هَمَه کَار شَاهَان کِیتِی پُزُو * زرَای وَزِیرَان پَزِیرَد شُکوه[573]

[97a] Ânı müşîr-i âyine-zamîr ve vezîr-i müşterî-tedbîr mîr-i mîrân-ı ekrem ve şîr-i merdân-ı muhterem [574]hazret-i İbrâhîm Paşa'ya ki[575] (اِنَّ لله مَلَکًا یَسُوقُ الْاَهْلَ اِلی الْاَهْل)[576] ma‘nâsınca kendü zât-ı ma‘âlî-nişânı gibi anlarun dahi dîde-i himmet-i büzürgvârîleri hemîşe ma‘âlî-i umûra mukayyed olup edânî-i cüz’iyyâta mültefit değildür. Çehre-i pür-nûr-ı devlet[577] ve ikbâlinden (عُلُوُّ الهِمَّةِ مِنَ الایمَان)[578] envârı gün gibi tâli‘ u lâmi‘dür. Hüsn-i ihtimâmile a‘lâm-ı baht-ı sipâh servi gibi ser-efrâz olup bârân-ı ihsânıyıyla

---

[570] azîmetine, R, Ü: azîmete A.

[571] âlem-ârâ-yı, R, Ü: âlem-ârâları A.

[572] hüsrevânelerine, R, Ü: hüsrevâne.

[573] Dünyayı ele geçiren padişahların hepsinin işi… Vezirlerinin re’yiyle büyüklük kazanırlar.

[574] ---, A, R: düstûr-u azîmü’ş-şân ve âsaf-ı âsıf-nişân Ü.

[575] ki, R, Ü: --- A.

[576] Allah’ın, ehil olanı ehil olanla buluşturan meleği vardır.

[577] hemîşe ma‘âlî-i umûra mukayyed olup edânî-i cüz’iyyâta mültefit değildür. Çehre-i pür-nûr-ı devlet, A, R: --- Ü.

[578] Himmetin yüceliği, imandandır.

bahâr-ı emelleri[579] berg ü sâzile dolmışdur. Rûy-ı kişver-i ma'mûrına evrâk-ı gül ü nesrîn gibi[580] sahâyif-i[581] ahlâkı düşünüp şemîm-bûy-ı lutfı nesîm-i bahâr gibi bustân-ı memleketinin her kûşesine irmişdür.

Beyt:

جِهَانْ رَا چُو بَارَانْ بَيَايِسْتَكِى * رَوَانْرَا چُو دَانِشْ بَشَايَسْتَكِى[582]

Lugât-ı[583] muhtelife gibi şimdi lisân-ı halka düşen hikâyet-i[584] sunûf-ı evsâfı[585] olup kelimât ü hurûf gibi dehân-ı berâyâda söylenen rivâyet-i hüsn-i şemâyilidür. Rây-ı sâyirlerden gün gibi mümtâz [97b] fikri gayrlerden felek gibi bî-niyâzdur.

Beyt:

چه وَاقِعَسْتْ كِه دَرْوَىْ نَهْ فَضْلْ اُوسْتْ بَدِيدْ

چه حَادِثَسْتْ كِه دَرْوَىْ نَه لُطفِ اُوسْتْ نِهَانْ[586]

Bu emr-i mühimmün müşâveresini Hızâne-i dil-i hüsrevânelerinde gevher-i cân gibi mahzûniken dürer-i kelimâtıyile silk-i le'âlî gibi ızhâr eyledi. İlm-i âlem-ârâları câmi'îdi ki bu ukdenün halli olursa ancak anun tîğ-ı rây-ı kâtı'îyla olup bu müşkilün def'i hemîn hancer-i azm-i müşkil-güşâsıyla müyesseridi. Çün bu asl vezîr-i dânânun

---

[579] ---, R, Ü: gülşen gibi A.

[580] gibi, R, Ü: lîn A.

[581] ---, R, Ü: ezhâr-ı.

[582] Ruhu ilimle süslemek, dünyayı yağmurla güzelleştirmek gibidir.

[583] luğât-ı, R, Ü: meâni-yi.

[584] hikâyet-i, R, Ü: --- A.

[585] evsâfı, R, Ü: evsâf-ı pesendîdesi A.

[586] Ne olaydır ki, onda onun fazlı gözle görünmüyor… Ne hadisedir ki, onda onun lutfu gizli değildir.

ihtimâmıyla dîde-i devletleri bînya[d],[587] bâzû-yı kudretleri tüvânâyidi. Anı ber-mûceb-i (وَمَا الدَّوْلَةُ اِلَّا بِالثَّقَافَاتُ)[588] husûli bâbında kemân-ı ikdâmı kurup[589] tîr-i irticâli çekdi. Hazret-i Paşa-yı kâm-yâba[590] -ki çâbuk-süvâr-ı meydân-ı ikdâm ve merd-i dilîr-i âlem-i ihtimâmdur- tedbîr-i mukaddimât ve tertîb-i mühimmâtîçün fermân-ı kaza-cereyan eyledi.[591] Anı itâ'at-ı emr ve ikâmet-i hidmetini[592] ser-i ikbâline tâc-ı sa'âdet bilüp tâc-ı sa'âdetine gevher-i cihân-bahâ kıldı. Tarf-ı dîde-i mübâşeretlerin [98a] husûlü tarafına tutup asker-i şîr-hurûşun lâzım olan âlâtıyıyla sefer-i hümâyûnun mevâcib-i yât ü yarağı tedârükinde oldı.

Nazm:

Süvâr oldı rikâb-ı sa'ye anı

Elinde tîğ-ı âteştâb-ı ikdâm

Kamu esbabı tâ bir ân içinde

Kıla ömr-i husûmu gibi itmâm.

---

587 bünya[d]: bünyâd A, R, Ü.

588 Devlet ancak ittifaklarla güçlü olur.

589 kurup, R, Ü: --- A.

590 kâm-yâba, R, Ü: kâm-yâb A.

591 ---, R, Ü: ki A.

592 itâ'at-ı emr ve ikâmet-i hidmetini, R, Ü: ikâmet-i emr ve itâ'at-ı hidmet-i A.

Bu dâsitân-ı dil-sitân[593] cihâd-ı âlî-nihâd-ı[594] Üngürüs'ün sebeb-i âharı ve bâ'is-i âhırı olan kıssa-i pür-hisseyi beyân ider.[595]

Bu gazâ-yı garrânun bu yıl içinde vukû'a gelüp husûlinde bu yoldan isti'câl olınduğına bir sebeb dahi buyidi ki meğer âdet-i selâtîn-i nasârâ zamân-ı[596] kadîmden ilâ-hâze'l-ân bu üslûba cârî olıgelmişidi ki elbette milletleri içinde her zamânda bir serdâr-ı nâm-dârı muktedâ idinüp anın evâmirini[597] ra'iyyet gibi ri'âyet iderleridi. Her ne dirse itâ'at idüp belki diledüğinden kabâ-yı saltanatı hal' ider, binâ-yı hükûmeti kal' ider kimesne emrine mâni' ve müzâhim olmazidi. Amma içlerinde bu pâyeye kadem basup bu nerdübâna urûc eyleyen lâzımidi ki [98b] sâyirden[598] izz ü mikneti zâyid[599] milk ü saltanatı mütefâvit[600] olaydı. Derûnı şarâb-ı gurûr ile dolu gerekidi ki surâhî gibi ser-efrâz olıyıydı. İzzetde kimse ayağın çekmemek gerekidi. Tâ kadeh gibi el üzre tutulayıydı. Ve ol cem' içre bu şerâyiti câmi' olup mertebesin ol derceye râfi' olana "çasar" dirleridi. Dillerince sultânü's-selatîn dimek olurdı. Ve ol ördündüğü tâc-ı na-revâca "korona" dirleridi. Çasar olanlardan gayrısı anı başına almaz, kendü de ol gevhere istihkâk[601] eklemezidi. Bu âyin-i cehalet-karîn teâkub-u

---

[593] dil-sitân: ğarâyib-beyan A, R, Ü.

[594] âlî-nihâd-ı: âlî-şân-ı A, R: âlî-nişân-ı Ü.

[595] ider: eyler A, Ü: eyler ki budur R (Ü nüshasındaki "Bu dasitan" adlı bu başlık sayfa kenarında derkenar olarak yazılmıştır.)

[596] zamân-ı, R, Ü: --- A.

[597] A nüshasında "kabâ-yı saltanatı hal' ve binâ-yı hükûmeti kal' ider" ibaresi muhtemelen yanlışlıkla buraya alınmış ve "riâyet ederleridi" ibaresi eksik bırakılmıştır.

[598] sâyirden, R, Ü: sâyirlerden A.

[599] ---, R, Ü: ve A.

[600] mütefâvit, R, Ü: müfâvit A.

[601] istihkâk: liyâkât A, R, Ü.

edvâr ve tenâvüb-ü leyl-ü nehârile ol füccâr arasında cârî idi. Libas-ı müste‘âr gibi birinden intikâl idüp birinde karâr eyleridi.[602]

Beyt:

یَکِی رَا یُرْدْ دِیگَرْ آرَدْ بَجَایْ * جِهَانْرَا نَمَانَدْ بِی کَدْخُدَایْ[603]

Bâri zamânile zikr olan şerâ’iti Alamân Beğleri câmi‘ olup mezkûr korona tâcını anlar giymişidi. Niçe kurûna değin çasar olmışlaridi. Müddet-i medîdeyiydi ki bu nevbet anlar içinde döğilüp bu mîzân anlar arasında kurılmışidi. İttifâk haylîden mezkûr ile mâlik [99a] olanların nesl ü tebârları tîğ-ı inkıtâ‘ile kesilüp gitmişidi. O milk-i kadîm nehr-i bî-mâ’ ve bahr-ı bî-mâlike dönmişidi. Vilâyet şöyle mebzûl kalup çasarlık dahi mahlûl olmışidi. Korona tâcı ortalıkda tereke-i meyyit gibi arta kalmışidi. Mülûk-i küffâr içinde o kişveri alup mezkûr efseri urunmağa kâbiliyyet ancak İspanya banîyiyle[604] France ruhbânına münhasıridi. O zamândan berü[605] tahmînen elli altmış yıl vâr idi ki Alamâna hükm idüp[606] çasarlık tâcını başa[607] almağa bu iki kînedâr birbiriyle nizâ‘ ideridi.[608] Her biri istihkâk ve liyâkatde âhardan sebkat ve şeref iddi‘âsın[609] eyleridi. Âhır dîvân-ı kazâ ve kaderden ortalarında bu kaziyyenün faysala irmesi huccet-ı kâtı‘-ı şimşîr-i âbdâra[610] havâle

---

[602] eyleridi, R, Ü: ideridi A.

[603] Zaman birini götürünce yerine başkasını getirir… Cihanı sahipsiz bırakmaz.

[604] banîyiyle, R, Ü: banîyile A.

[605] berü: beri A, R, Ü.

[606] idüp, R, Ü: iderdi ve A.

[607] bâşa: bâşına A, R, Ü.

[608] ideridi: iderleridi A, R, Ü.

[609] iddi’âsın, R, Ü: da’vâsın A.

[610] şimşîr-i âbdâra: şimşîre A, R, Ü.

olındı.[611] Bu cidâl-i bî-gâyet ve ceng-i bî-nihâyet ol andan beri silsile-i zamân gibi ikisinün arasında mümtedd oldı. Vilâyetlerinde defa'âtile tîğ-i mîğ-gûnile bârân yirine kan yağup na'ra-i cüyûşile ra'd-vâr ulu gavgalar olmışidi. [99b] kasâvet-i küfr gibi ol iki milkün içine âteş-i harb düşmişidi.[612] Her çend ki sa'y eylediler, şimşîr-i âb-dârile söyündürmeğe imkân olmadı.

Beyt:

كُلُّ الْعَدَاوَةِ قَدْ يُرْجَى اِزَالَتُهَا * اِلَّا عَدَاوَةَ مَنْ عَادَكَ مِنْ حَسَدِ[613]

Âkıbet İspanya Beği Üngürüs Kralıyıyla muvâfakat idüp France'ye adâvet emrinde mürâfakat itmişidi. Bu sebebden bir niçe yılıdiki ki İspanya gâlib olup France'nün vilâyetine âteş-i hasârile dûd-ı âh-ı bî-şümâr salmışidi. Elinde âciz olup bu marazun def'i bâbında her ne devâ ki fikr eylese dâ[614] olurdı. Âhır gördiki bâz-ı bülend-pervâz-ı devlet elden uçsa değmede dâm-ı tezvîrile tutulmayup sayd-ı dil-firîb-i ikbâl kabza-i iktidârdan[615] çıksa kayd-ı arzu ve heves ile tekrâr ele girmezimiş.

Beyt:

بَکو ُشِشْ بُزُرْکِی نَیَایَدْ بَجَایْ * مَکَرْ بَخْتِ نِیکَسْ بُوَدْ رَهْنُمَایْ[616]

Zarûrî âvâz-ı mukâbele ve müdâfa'adan vaz gelüp vasat-ı vilâyetinde fâriğu'l-

---

[611] olındı, A, R: olınub Ü.

[612] kasâvet-i küfr gibi ol iki milkün içine âteş-i harb düşmişidi, R, Ü: --- A.

[613] Hasedinden ötürü düşmanlık edeninki müstesna bütün düşmanlıkların izale edilmesi umulur.

[614] dâ, A, R: devâ Ü.

[615] iktidârdan, R, Ü: devletten A.

[616] Çaba ile büyüklük elde edilmez… Meğerki şansı yaver gide.(bahtı açık ola)

bâl oturmışidi. Bu esnâlarda[617] meğer İspanya Beği tekrâr Üngürüs Kralıyıyla aralarında[618] burayı muhkem eylediler ki [100a] ikisi iki tarafdan sîl-i bî-emân ve pîl-i demân gibi France üzerine yüriyeler. Tîğ-ı ser-tîzile nesl-i tebârın kesüp dâr ü diyârın[619] zecr ü kahrile feth eyleyeler. Çasarlık emri İspanya'ya mukarrer olup ol efser-i efsürde-i küfri ser-i ikbâline[620] uralar. Bu haber-i sehm-nâk France'nün sem‘-i ihtiyâtına iricek âteş gibi derûni[621] yanup dûd-ı gamm-endûd-ı âhı felek-i esîre boyandı.

[Mısrâ]‘:

نَمَكْ بَرْ رِيشْ بُودُ و دَاعْ بَرْ دَاعْ[622]

Âkıbet gördi ki kable'l-vukû‘ dâ’-i bî-dermân-ı ecelden gayra[623] devâ mümkin olup[624] müşkilât-ı umûrun keşf ü hallinde hiyel-i tedâbîr-i sâyibenün imdâdı mukarrerdür. Başına bu dâhiye-i (وَمَا اَدْرَاكَ مَاهِيَهْ نَارٌ حَامِيَهْ)[625] vâkı‘ olıcak a‘yân-ı memleket ve a‘vân-ı vilâyetinden[626] niçe kerre rûy-ı âmâline gubâr-ı vekâyi‘ bürenüp tecârüb-i ahvâl-i rûzigârile şeb-i deycûr-ı mûyları rûz-ı sepîd-i şeybe mübeddel olmış kimesneleri def‘i bir yire cem‘ eyledi. Bu gamm-ı müdgam ve hemm-i mübhemün def‘i müşâveresinde niçe muhâvere ve mükâleme oldıkdan sonra gördiler ki bu

---

[617] esnâlarda: esnâda A, R, Ü.

[618] aralarında, A, R: --- Ü.

[619] diyârın, A, R: diyârların Ü.

[620] ser-i ikbâline: ser-i ikbâl-i nâ mâline A, R, Ü.

[621] derûni, R, Ü: hâne-i derûni A.

[622] Tuz yara üzerinde... Yara yara üzerinde.

[623] ğayra, R, Ü: gayri A.

[624] olup, R: olmayup A.

[625] Kâria, 101/10–11 “Sen Hâviye’nin ne oldığunu ne bileceksin? O, kızgın bir ateştir.”

[626] vilâyetinden, R, Ü: vilâyetden A.

maraz-ı hâ'il gayrı ilâca kâbil olmayup (آخِرُ الدَّوَاء الكَىُ)[627] derecesine vâsıl olmışdur. [100b] ittifâkile rây-i sâyibleri bu fikr-i sahîha müncer oldı ki bu bâbda hazret-i sâhib-kırân-ı âlem ve sultân-ı selâtîn-i benî Âdem Pâdişâhumuz *-e'azza'llahu teâlâ*[628] *ensârahûnun*-[629] südde-i sidre-tâk ve atebe-i aliyye-i gerdûn-nitâkından istimdâd eyleyeler. Ana binâ'en mülâhaza-i (فِى التَّأخِيرِ آفَاتٌ)[630] ile anı anlamayup bir nâme-i tazarru'-nümâ tertîb eylediler.[631] Hulasa-i kelâm ve mâ-hasal-ı peyam buyıydı ki, nâgâh ser-i âmâlimüze bu asl vâkı'a-i azîme geldi. Ol cihetden dîde-i bahtımuza cihân teng ü târ olup hâb-ı nühûsetden bî-dâr olma[632] ihtimali kalmadı.

Beyt:

شِكَستَه دِلْ تَرَازَانْ سَاغَرِ بُلُورِ نِيمْ * كِه دَرْ مِيَانَهٔ خَارَاكْنِى زْدَسْتْ رَهَا[633]

Pâdişâh-ı zafer-destgâhun sadâ-yı tîğ-u cihân-guşâsıyla sımâh-ı âlem pür-cûş u hurûş olmışdur. Ol gamm-ı düşvârun izâlesi anun zimmet-i iktidâr ve uhde-i ihtimâmına kalmışdur.

Beyt:

بَجُزْ صَرْصَرِ بَادْ پَايَانِ شَاهْ * كَسْ آنْ كَرْدْ بَرْ نَدَارَدْ زِ رَاهْ[634]

---

[627] En son ilaç dağlamaktır.

[628] *teâlâ*, R, Ü: --- A.

[629] ensâraühûnun, R, Ü: ensâraühû A.

[630] Tehirde afat vardır.

[631] eylediler, R, Ü: --- A.

[632] olma, R, Ü: olmak A.

[633] Ben o billur kadehten daha fazlagönlü kırık değilim... Dikenler üzerine elinden bıraktığın.

[634] Sadece padişahın (rüzgâr gibi hızlı olan) atlarının rüzgârından... Hiç kimse yol üzerinden kaldırmadı.

Şöyle ki hüma-yı himmeti ol cânibden per ü bâl açup Üngürüs-i menhûs üzerine azm eyleye. Hasm-ı bed-kîş-i bed-endîşün tılısmât-ı [101a] tedâbîri bozılup cem'iyyet-i ittifâkı perîşân olur.

Nazm:

Pâdişâhum kıl meded dermân olursa derdüme

Senden olur âkıbet bildim bunu bî-kîl ü kâl

Tîğ-ı tîzün bir sadâ saldı selâtîn içre kim

El-amân dir hep el-amân ve[635] kral-ı pür-tikâl

İşde iklîm ü hisâr ve tâc u taht ve mülk ü mâl

Dile vir ben bende-i fermâna dile mülküm al.

Hufyeten bir merd-i cihân-neverdile cenâb-ı refî'i cânibine revâne kıldılar. Şeb ü rûz dimeyüp gitdi. Giceler berîd-i hayâl-i leşker-i havâsdan nihân olur gibi pinhân olurdı. Gündüzin yollarda menâzil-i felekde[636] sitâre seyri[637] gibi tuyulmadın geçeridi. Rûy-ı zemîne şöyle kadem basardı ki dil-i hâk andan âgâh olmazidi. Firâz ü nişîbde bir vechile yürürdi ki peyk-i nefes ana vukûf itmezidi. Âkıbet verâ-yı takdîrden vârid olup bu esnâda Süleymân-ı zamâna berîd-i hüdhüd gibi nevîd-i zafer getürmişidi.[638] (وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِين)[639] [101b] arsa-i bâr-gâh-ı celâlet-destgâhına arza

---

[635] ve, R: --- A, Ü.

[636] felekde: felekden A, R, Ü.

[637] seyri, R, Ü: seyr A.

[638] getürmişidi, R, Ü: getürdi A.

[639] Neml, 27/22 "Sebe'den sana sağlam bir haber getirdim."

kılıncak sahîfe-i matlûblarını unvân-ı incâhile[640] mastûr, dîbâce-i emânîlerini rakam-ı is‘âfile merkûm eylemişidi.

Mısrâ‘:

اِلَيْكَ وَ اِلَّا فَالرَّجَاءُ مُضَيَّعُ[641]

Lâ-cerem uhde-i ahd-i pâdişâhânelerinden hurûc zimmet-i bülend-himmet-i hüsrevânelerine lâzım ve vâcib olması bu sefer-i hümâyûna bâ‘is olanlardanidi.[642]

Beyt:

اَزْ عُهْدَهٔ عَهْد اَكَرْ بُرُونْ آيَدْ شَاهْ * اَزْ هَرْچه كُمَانْ بَرِى فُزُون آيَدْ شَاه[643]

Çün ber mûceb-i (اِذا اَرَادَ اللهُ شَيْئًا هَيَّأَ اَسْبَابَهُ)644 bu esbab-ı zâhire müctemi‘ olup mevâni‘-i hafiyye mürtefi‘ oldı. Mazmûn-ı şerîf-i (وَسَارِعُوا فِى الخَيْرَاتِ)645 ol emr-i hatîrün isti‘câline bâ‘is olup tedârük-i ahvâle mukayyed olındı.

---

[640] incâhile, R, Ü: encâhile A.

[641] Sadece Sana yönelinir… Yoksa bütün ümitler zayi olur.

[642] ---, R, Ü: ki A.

[643] Eğer padişah zamanın üstesinden gelirse... Onun hakkında bulunduğun her zandan alnının akıyla çıkar.

[644] Allah bir şeyi murat ederse sebeplerini hazırlar.

[645] Hayırda acele edin.

Bu dâsitân-ı dil-nüvâz sefer-i zafer-rehberün mukaddimatına şürû‘[646] olınup bu sadâ-yı mehâbet-engîzle[647] gûş-ı şeş-kûşe-i zamân[648] pür-âvâz olduğın beyân ider.[649]

Çün hükm-i kelâm-ı hikmet-âyât-ı (وَاِذِ ابْتَلٰى اِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ)[650] mı‘raz-ı zuhûra geldi. Hazret-i Paşa-yı bülend-cây-ı âlî-rây ki cevâd-ı himmetinün öninde sâha-i cihân kadr-i râha denlü olmayup kûy-ı çevgân-ı niyyetine meydân-ı felek dâyire-i rahâ kadar yokdur.

Beyt: [102a]

جِهَانْ وزَارَتِ اُوْرَا بَطوْع دَادَهْ عِنَانْ * فَلَكْ سَعَادَتِ اُوْرَا بَفَتْح كَشْتْ ضَمِينْ[651]

Mesfûr sefer-i zafer-rehberün mukaddimâtına mübâşir olup itmâm-ı havâyicine tamâm ihtimâm üzerine oldı. Evvelâ Memâlik-i Mahrûse'nün etrâf ü eknâfında olan esnâf-ı mevâkib-i gerdûn-menâkıba i‘lâm olunmağiçün Rumili ve Anadolı ve Karaman ve Rum ve Türkmân ve Diyârbekir ve Şam ve Mısır ve Erzurum ve Budun ve Bağdâd ve Aden ve Yemen[652] beğlerbeğilerine ve sâyir ümerâ-yı nâm-dâr ve küberâ-yı âlî-mıkdâra bâd-reftâr ve tekâver-süvâr ulaklarıyla ahkâm-ı münîfe-i kazâ-

---

[646] şürû‘: âğâz A, R, Ü.

[647] mehâbet-engîzle: mehâbet-pervâzla A, R, Ü.

[648] zamân: cihân A, R, Ü.

[649] ider, R: eyler A, Ü.

[650] Bakara, 2/124 “Bir zaman Rabbi İbrahim’i bir takım emirlerle sınamıştı…” Ayette “İbrâhîme” kelimesi “İbrâhîmu” şekinde ve “Rabbuhû” kelimesi de “Rabbehu” şeklinde hareke hatası ile yazılmıştır.

[651] Dünya onun idareciliğini adalet ve hakimiyetine vermiş.. Felek de onun saadetine fetihle kefil oldı.

[652] ve Erzurum ve Budun ve Bağdâd ve Aden ve Yemen (derkenar olarak yazılmışlardır): --- A, R, Ü.

râm ve kadr-peyâm irsâl idildi.[653] "Pâdişâh-ı zafer-destgâhun sefer-i azîme azîmet-i hümâyûnı olup inân-ı teveccüh-i zafer-kırânı yine bir gazâ-yı enver tarafına doğrılmışdır. Taht-ı eyâletünüzde olan[654] asâkir-i[655] mevfûre-i nusret-şe'âyire tenbîh idesiz[656], yât ü yarakların kayırup mükemmel ve müretteb esbâb-ı cengle hâzır olalar" diyü fermân-ı alî-şân[657] olındı.

Beyt:

Kayıra esbâbını şeş-per beği

Her biri yirinde hâzır-bâş ola.[658]

[102b] mesâmi'-i mîrû-sipâh bu haber-i can-perverden âgâh olıcak sadr-ı sîneleri sahn-ı gülşen gibi pür-nûr olup bûsitân-ı dilleri nûr-ı âmâlile pür-sürûr oldı. Her biri ol yevm-i sûr ve rûz-ı sürûrun zamânına cevşen ü siper gibi göz kulak tutdılar. Yerlü yerlerinde kûpâl ve şeş-per gibi yaraklanup hâzır-bâş oldılar. Berîd-i sabâ çün bu nevîdi gûş-ı cihana irürdi.[659] Ayağına zemîn-i pür-niyân-ı sebz döşeyüp eğnine felek-i atlas-ı[660] dîbâ-yı zer-beft giyürdi. Sürûrından derûn-ı bihâr taşup ferahından dîde-i bahâr ağladı.

---

[653] idildi, R, Ü: idildiler A.

[654] olan, A, R: --- Ü.

[655] asâkir-i, R, Ü: --- A.

[656] tenbîh idesiz, R, Ü: tenbîhi size ta'vîz eyledik A.

[657] ---, R, Ü: bu yıl A.

[658] Bu beyit A, R ve Ü nüshalarında mevcut değildir.

[659] irürdi, R, Ü: menkûş itdi A.

[660] atlas-ı: --- A, R, Ü.

Nazm:

Denizler cûşa geldi ol haberden

Sürûrından bulutlar oldı giryân

Çıkardı kolların germ oldı eşcâr

Çeküp çâk itdi sahrâlar girîbân.[661]

Rumili uçlarında olan hukkâm-ı vilâyete dahi ahkâm-ı münîfeyiyle evâmir-i şerîfe olındı ki zikr olan enhâr-ı kibârun ubûr u mürûrına müte'allik olan umûru tedârük eyleyeler. Havâyic ü esbâbına gereği gibi mukayyed olup kâbil olan mevâzi'de[662] hezâr fülk-i felek-âyîn tertîb ideler. A'lâm-ı zer-nigâr-ı pâdişâh-ı gerdûn-iktidâr gün gibi ol ârâya [103a] tulû' idince bihâr içinde cezâyir-i üstüvâr gibi o sularda hilâl-çengâl lengerleriyle mecerre-irsâl urganlar üzerinde karâr idüp duralar.

Nazm:

İdeler ihzâr şol merkebleri kim suları

Âb-ı bahr ü nehrdür kumlar kırlar dürîmi

Uralar [663]teng-i resenlerle serenlerden eyer

Takalar her birine muhkem[664] dümenlerden gemi.

---

[661] R ve Ü nüshalarında şiirin bu son mısrası hizasında "Yakalar çıkdı çâk itdü giryân" şeklinde bir mısra derkenar olarak yazılmıştır.

[662] mevâzi'de: yerlerde A, R, Ü.

[663] ---, A, Ü: her birine R.

Bu dâsitân bahâr olup asâkir-i gerdûn-me'âsire sefer-i hümâyûna çıkmak emr olunduğın ve[665] ser-haddlerde olan ümerâya[666] muhâfaza-i memleket için ahkâm-ı münîfe[667] gönderildüğin[668] beyân ider.[669]

Çün vakt-i ma'hûd ve zamân-ı mev'ûd irişüp şâh-ı nevrûz taht-nişîn-i sultânî nesîm ü sabâdan tekâver-süvâr ulaklarıyla asâkir-i zehr-şümârına yirlü yirinden[670] yürimeğe fermân itmişidi. Bu cem'-i bî-kerân içinde her serv-i âzâde üstindeki tırâz-ı ser-sebz-i bergile san bir alem-i pây-dâr,

Beyt: [103b]

سَرْوْلَرْ صَنْ عَلَمْ طِرَازِی اَنَكْ * رَفْرَفِ خُضْرُ و عَبْقَرِیِّ حِسَانْ[671]

Her nihâl-i tarî gûyiyâ bir nîze-i neb-tîz-i âbdâr idi. Ol nîzelerün bayrakları yaprakları olup demrenlerinde[672] gonca-i şükûfeleriydi. Ra'd elinde ebr-i sepîd-i bahâr tabl ü kös olup aralıkda sâ'ikalar nakkâre-zenleriydi.

---

[664] muhkem, R: yer yer A, Ü.

[665] olındığun ve: olındığiyle A, R, Ü.

[666] ümerâya, A, R: ümerâ-yı nâmdâra Ü.

[667] münîfe, R, Ü: münîfeler A.

[668] gönderildüğin, A, R: gönderilüb istîmâlet olındığın Ü.

[669] ider: eyler A, R, Ü.

[670] yerinden, R, Ü: yerlerinden A.

[671] Boyları sanki süslü bir alem gibi, yeşil yastıklar ve güzel yaygılar misali…

[672] demrenlerinde: demrenleri A, R, Ü.

Beyt:

هَوَا خُوشْ‌كْوَارْ وَ زَمِينْ پُرْ‌نَگَارْ * نَهْ گَرْمُ و نَهْ سَرْ دُو هَمِيشَهْ بَهَارْ[673]

Evvelâ Rumili'nde olan ümerâ-yı saf-ârâya ahkâm-ı kadr-i kâmile berk-reftâr ulaklar perâkende olup[674] emr-i hümâyûn vârid[675] oldı ki[676] her biri sancağına mahsûs olan asker-i sipâhile ki içlerinde[677] diyüp işitdikleri kıssa-i rezm olup andan özge iş itdikleri yokdur. Hemîşe bezm-i rezmi kursalar kemânçeler yayları nîzeler nâylarıydı. Gül-zâr ve lâle-zârları meydân-ı kâr-zâr olup câm-ı hoş-güvârları kâse-i pür-hûn-ı ser-i a'dâdur. Sîl-i bahâr ve mevc-i bihâr gibi kûh u sahrâdan yüriyeler. Gülgûn bayraklarıyla[678] kenâr-ı şafak gibi havâ yüzin büriyeler. Mahrûse-i Sofya havâlîsinde olan cihân-peymâ sahrâlarda varup deryâ gibi cem' olalar. Hazret-i [104a] Paşa-yı âlî-cây-ı bülend-râyun râyet-i âsumân ve[679] kadri gün gibi ol âfâka irince nücûm-ı sevâbit gibi karâr eyleyeler.

Beyt:

Her yekâdan bezm-i cem'i kuralar

Şem'-i cem'-ârâ irince duralar.

Ve Anadolı Beğlerbeği Behrâm Paşa'ya dahi fermân-ı felek-râm olındı ki,

---

[673] Hava hoş ve güzel, yer resim dolu… Ne sıcak ve ne de soğuk, daima bahar.

[674] ulaklar perâkende olınup, R, Ü: ulaklarile haberler perâkende idüp A.

[675] vârid: ---- A, R, Ü.

[676] oldı ki, A: olındı ki R, Ü.

[677] içlerinde, R, Ü: içinde A.

[678] bayraklarıyla, R, Ü: bayrakları A.

[679] ve: --- A, R, Ü.

taht-ı livâsında olan ümerâ-yı nâm-dâr ve asâkir-i sitâre-şümârile ki hemîşe pîşe vü endîşeleri[680] kılıç gibi kâr-zâr olup idüp kıldıkları tabl ü surnây gibi hengâme ve gavgadur. Atadan dedeye her biri vegâ semendinün eri, hîcâ âteşinün semenderi olup sahrâ-yı gazâda nesîm ü sabâ gibiyiyle gelmişlerdür. Âheng-i râh idüp Mahrûse-i Gelibolu iskelesinden Rumili'ne ubûr eyleye.

Beyt:

Gelibolu'ya gele askeriyle

Geçe boğazı bu gâzîleriyle.

Fezâ-yı dil-güşâ-yı Edirne hazret-i Pâdişâh-ı Keyhüsrev-gulâmun nüzûl-i hıyâm-ı devlet-hıtâmıyıyla âbâd olıcak anda gelüp ordu-yı hümâyûna vusûl bula. O sîl-i revânile mezbûr iskeleden o deryâ-yı bî-kerânı dile gele bu bahr-ı bî-kenâra[681] dühûl eyleye.[682] Rumili'nde [104b] olan akıncı beğlerine dahi fermân-ı kadr-tüvân oldı ki kendülere tâbi‘ olan yetmiş seksen bin akıncı ve tuvuca[683] tâ’ifelerin ki anlarun seksene[684] yetmişi dahi[685] kâfire[686] yiğit gibi seksenürler. Diyâr-ı küfr[687] üzerine kadîmî belâ-yı nâ-gehânîler kazâ-yı âsumânîlerdür. Anlarun havfıyıyla otağlarun cevf-i dimâğları doludur. Sîh-i sinân-ı âteş-nişânile döne döne cigerlerin

[680] endîşeleri, R, Ü: endîşe A.

[681] bî-kenâra, R, Ü: kenâra A.

[682] eyleye, R, Ü: ide A.

[683] tuvuca: tuvaca A, R, Ü.

[684] seksene: yüze A, R, Ü.

[685] dahi, R, Ü: --- A.

[686] ---, R, Ü: yigirmi yaşında A.

[687] küfr: küffâr A, R, Ü.

kebâb idüp câm-ı hüsâm-ı hûn-âşâmile kana kana şarâb yerine kanların içmişlerdür. Bi-esrihim cem‘ ideler. Me’mûr olan yerde Pâdişâh-ı gerdûn-gulâmun rikâb-ı felek-cenâb ve zemîn-ârâmına irüp ol cem‘-i bî-pâyânile bahra girür ulu nehrler gibi ordu-yı cihân-cûyına mülâkî olalar.

Nazm:

Çıka akıncı Beğleri yer yer

Su gibi cümle azm-i râh ideler

İrişüp orduya Semendire'de

Pây-bûs-ı semend-i şâh ideler.

Ve deşt cânibinde cenâb-ı mefâhir-me’âb ve mekârim-nisâb-ı vilâyet-i Tatarhânî olan sa‘âdet-kerâya dahi hükm-i cihân-mutâ‘ile emr-i vâcibü'l-ittibâ‘ olındı ki dest-i eyâlet ve taht-ı vilâyetinde olan [105a] leşker-i Tatarile ki şümârları mûr u mârdan çok,[688] gürûhları çok cibâlden artukdur. Hâ’il sular anlara hâyil olmayup anı yîl[689] gibi geçerler,[690] iki gün bir konakda karâr eylemeyüp anı[691] göçerler. Önlerinde meydân-ı heves ne denlü ırak ise ân-ı nefesden yakınarak olur. Ne leşker koyun derisi kürkleriyle bir sürü yağmacı Türkler ki kırdayılar gürgler gibi âşadukları lâşeler farazâ her biri on gün ta‘âm yimese açlığın duymaz, bulsa bir anda on günlük

[688] ---, R, Ü: ve A.

[689] yîl, R, Ü: yîller A.

[690] geçerler, R, Ü: geçerlerdi A.

[691] ânı: ve dahî A, R: re dahi Ü.

ta‘âmı yir doymaz[692], semend-i azm-i sebük-hırâmınun rikâb-ı felek-sây-ı zemîn-ârâmına kadem basa. Azm-i şâh-râh idüp vara, Kara Boğdan ağzında Lih Bânınun vilâyeti üzerine ukkâb gibi havâle ola. Gürbe mûşı, şîr mîşi onar gibi üzerlerin alup dura. Şöyle ki ol vilâyetün bânı olan mel‘ûn bünyâd-ı fesâda bânı olmak isteye. Leşker-i sîl-reftâr-ı Tatarile vilâyetini yağmalayup ser-tâ-ser harâba vire.

Nazm:

Ger ilinden bir ayak bîrûn ola

Al bürikdüre kral-ı hârile

Hânümân-ı milkini yağmalaya

Bir bölük târâccı Tatarile.

Ve Eflak ve Kara Boğdan voyvodalarına dahi ahkâm-ı kazâ-kâm ile evâmir-i kâmile olındı ki kendülere tâbi‘ olan nice bin[693] zinde [105b] küffâr-ı zende-pîl ile yirlerinde[694] duralar. Her ne hidmet emr olunursa[695] zimmetlerinde cizye gibi mukarrer bilüp edâsına sa‘y eyleyeler ve şark tarafında olan emîrü'l-ümerâlardan Diyârbekir Beğlerbeğisi Hüsrev Paşa'ya dahi emr[696] olındı ki ol vilâyete tâbi‘ olan

---

[692] “Ne leşker ... ta‘amı yir doymaz” cümleleri metnin dışında sayfa kenarında ayrı bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmıştır. Bu derkenar A ve R nüshalarında metin içine alınmış ve A nüshasında son kısmındaki ibarede “*ve on günlük ta‘âmı bulsa bir anda yir dahî doymaz*” şeklinde tehir takdim yapılmıştır.

[693] nice bin, R, Ü: --- A.

[694] yirlerinde, R, Ü: --- A.

[695] emr olunursa, R, Ü: olındıysa.

[696] “emr” kelimesi derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

asker-i Kürdistân-ı vegâ-destânile ki kemân-ı kuvvetlerini çekmekde bâzû-yı Rüstem-şikest olup yâl ü bâl-i bî-misâlleri beyninde[697] bâzû-yı kâmet-i Zâl pest görinür. Makarr-ı ma'rûf ve mesken-i me'lûfi olan Mahrûse-i Âmid'de otura. Ol uçlarda nâ-gâh gird-i çehre-i nizâma gubâr yürenmeli olursa asker-i kürdile gerdeni götüre, acem diyârına dahi rûy-ı teveccühini bir vechile doğrılda ki nîze gibi serkeşlik idüp bâşın süveldenün yüzini bayrak gibi kızıl kana boyaya, ok gibi muhârebeye doğrılanun tabanca-i siper-i ikdâmile yüzin pers idüp şöyle korkıda ki izin ters[698] döndire,

Nazm:

Ok gibi kâr-zâra doğrılanı

Siper-i askerile karşulaya

Gire meydân-ı remze döne döne

Ebr-i hûnbâr-ı tîğile sulaya.

Ve Karaman Beğlerbeğisine dahi fermân-ı kazâ-cereyân oldı ki taht-ı eyâletinde [106a] olan Akşehir ve Aksaray ve Kayseriyye ve Niğde ve Beğşehri ve Lârende ve İçil Beğleriyle ve sâyir Turgudlu ve Bayındırludan şol ser-i a'dâyı tîğ-ı ser-tîzile Yunan[699] tevâyif-i asker-i[700] Yunan ile ki mi'mâr-ı kâr-hâne-i ezel anlarun

[697] beyninde: yanında A, R, Ü.

[698] "Pers idüp şöyle korkıda ki izin ters…" cümlesi metnin dışında sayfa kenarında ayrı bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış ve bu derkenar A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[699] "Şol ser-i a'dâyı tîğ-ı ser-tîz ile Yunan" cümlesi metnin dışında sayfa kenarında ayrı bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış ve bu derkenar A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[700] asker-i, R, Ü: --- A.

tînet-i tabî‘atlerini âb-ı nâb-ı[701] hûnile tahmîr idüp binây-ı bedenlerini mizâc-ı tîğ gibi âb ü kil-i hiddet ü şecâ‘atile ta‘mîr eylemişdür. Ve vilâyet-i Türkmânun tîr ü kemân ayası beğlerine ve ol uçlarda olan Adana ve Tarsus ve Sis ve Mis Beğleri Ramazânlu tâ’ifesine ve Rum Beğlerbeğisine[702] alâ-haddihî emr olındı ki vilâyetlü vilâyetlerinde olan sipâh-ı zafer-nigâhile yirlü yirlerinde karâr eyleyeler. Her biri bir yekadan memlekete arka olup sitâre vü felek gibi göz kulak tutalar. Yanlarında olan askeriyle pervîn gibi bir araya müctemi‘[703] olup ol kenârlarun ahbârına gereği gibi müstemi‘ olalar. Havâlîlerinde bir rahne-i fesâd zuhûr iderse sedd-i tîğ-ı pür-kîn ve rây-ı rezînile def‘i sâd olalar ve cânib-i cenûbda olan ümerâ-yı nâm-dârdan Dârü'l-Kâhire-ı Mısr Beğlerbeğisi Süleymân Paşa'ya [106b] dahi ahkâm-ı kazâ-ihkâmile fermân-ı kadr-tüvân oldı[704] ki anda konan hafaza-i tikât ve hademe-i vülâtile havâlî-i eyâletine müte‘allik olan ahvâli görmekde tamâm-ı ihtimâm eyleye. Husûsan Haremeyn-i muhteremeyne lâzım olan hidemâtun edâ vü kıyâmında sarf-ı makdûr eyleyüp ihmâl ü müsâheleyi dûr eyleye.

Beyt:

Göre lazım olıcak hidmetini

Haremeynün gözede hürmetini.

Ve İskenderiyye ve Cidde ve Dimyat ve Reşîd hudûdınun efkâr-ı hıfzında

---

[701] nâb-ı: --- A, R, Ü.

[702] Burada orijinal metinde “Bu cümle ümera-yı nâm-dâra dahi” şeklinde bir cümle yazılmış ve sonradan üzeri çizilerek ibtal edilmiş olmasına rağmen bu derkenar A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[703] müctemi‘, R, Ü: cem’ A.

[704] oldı, R: olındı A, Ü.

tamâm cidd ü rüşd üzerine ola.[705] Nâ-gâh bir hatâ olmaya. Kefere-i Freng-i neheng-cengün ol uclara hurûcına mecâl virmeyüp kenâr-ı deryâ-bârı herbârı görüp gözleye. Mahâll-i ihtiyâtı ricâl-i şîr-i cidâlden hâlî komaya.[706] Beri taraf-ı berrî dahi hatardan şöyle berî eyleye ki bâdiyelerde olan ehl-i fesâddan707 biri bâdî-i fesâd olurise (اَلبَادِی اَظْلَمُ)708 diyü bâd-ı sarsar-nihâd-ı kahrla âteş-i bî-dâdını söyündüre.

Nazm:

Ger kabâyilden belüre bir gubâr

Esdüre kahrın kaba yiller gibi [107a]

Her ulus ve ilde kim fitne ola

Göndere[709] asker[710] ulu sîller gibi[711]

Her ne ilden sürile bir hâr-ı has

Sala asker-i bî-emân sîller gibi.[712]

---

[705] ---: ki A, R, Ü.

[706] Asıl metindeki "kefere-i Freng-i neheng-cengün ol uclara hurûcına mecâl virmeyüp kenâr-ı deryâ-bârı herbârî görüp gözleye. Mahâll-i ihtiyâtı ricâl-i şîr-i cidâlden hâlî komaya" ibaresi, A, R ve Ü nüshalarında "bâr-ı kenâr-ı deryâ-bârda olan mahall-i ihtiyât-ı her bâr ricâl-i şîr-i cidâlden hâlî komayup kefere-i freng-i nehenk-cengün ceng-i fesâdından şöyle koruya ki denizden karaya bir kâfir çıkmağa mecâl olmaya" şeklinde kelimelerin tehir takdimiyle farklı yazılmıştır.

[707] fesâddan, R, Ü: fesâdın A.

[708] Çöl karanlıktır.

[709] göndere: sala A, R, Ü.

[710] asker: askerler A, R, Ü.

[711] "Her ulus ve ilde kim fitne ola,

Göndere asker ulu sîller gibi."

Beyti metnin dışında sayfa kenarında ayrı bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış olup A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

Derûn-ı Mısr'da dahi nizâma muzır ba‘zı hareket vâkı‘ olursa şimşîr-i pür-kînile anlamayup teskîn eyleye ve Şâm Melikü'l-ümerâsına dahi misâl-i vâcibü'l-imtisâl ile fermân olındı ki kenâr-ı Furat'dan Ariş'e varınca götürü Şâmât illerinün[713] Felestin ve Erden içre koyan şîr-cidâl[714] Erden[715] Neceb'in[716] leşkeriyle[717] ve yanında olan asker-i mevfûr-ı nâ-mahsûrile Mahrûse-i Dımaşk'da kemâ-kân karâr eyleye. Ol diyârlarda olan ahvâle ol dahi ol cânibden[718] sedd-i sedîd ola. Ashâb-ı bağy ü fesâda lisân-ı (وَاَنْزَلْنَا الحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ)[719] ile[720] gûş-mâl eyleye. Memâlik-i Şâmât u Beriyye ve Irâk içre tâbir fesâd ü nifâk olduğın bile leşker-i âb-ı şitâb ü âteş-tâbile irişüp mübâşir olanlarun dest-i tîğ-i bî-dirîğile ırk-ı tebârlarını munkatı‘ kıla. Ve Haleb Sancağı[721] Beğine dahi ferman olındı ki ol havâlîde olan beğlerîyle cûybâr-ı Furât'daki ser-dârlar[722] Derende ve Divriği ve Malâtiyye ve Rumkal‘a ve Kahta ve Gerger ve Behisni[723] ve Ayntâb Beğleri dahi ana [107b] müzâheret üzre olup etrâf-ı

---

[712] Şiirin bu son iki mısrası A, R ve Ü nüshalarında mevcut değildir.

[713] götürü şâmât illerinün: --- A, R, Ü.

[714] şîr-cidâl: nice nâmdâr A, R.

[715] Bir satır önce geçen “götürü şâmât illerinün” ibaresi A, R ve Ü nüshalarında burada geçmektedir.

[716] “İçre koyan şîr-cidâl Erden Neceb'in” cümlesi metnin dışında sayfa kenarında ayrı bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış ve “içre koyan” kelimeleri A, R ve Ü nüshalarında asıl metne alınmıştır. Derkenarın “şîr-cidâl Erden” kısmı da bu üç nüshada asıl metne alınmış ve “Neceb'in “ kelimesi alınmamıştır.

[717] leşkeriyle: leşker-i bî ı’dâdi A, R, Ü

[718] ahvâle ol dahi ol cânibden: ahvâlde ol dahî A: ahvâle ol dahi ol bir tarafdan R, Ü.

[719] Hadîd, 57/25 “Kendisinde müthiş bir güç (…) bulunan demiri indirdik”

[720] ile, R, Ü: --- A.

[721] sancağı, R, Ü: sancak A.

[722] ser-dârlar, R, Ü: ser-dârları A.

[723] Behisni: Behnâ A, R, Ü.

memleketde bir fesâd olursa ittifâkile def‘ u kal‘ına[724] azm eyleyeler.

Nazm:

Kangı müfsid tutarsa fitneye rû

Tîğ-ı kahrile yüzü döndirile

Tutuben nîzeye be vara diyü

Dâr-ı hicr ü bevâra gönderile.

Bu dâsitân cenâb-ı ma‘alî-nisâb ve mefâhir-me’âb hazret-i İbrâhîm Paşa -yessera'llâhu mâ-yeşâ’- niyyet-i[725] sefer-i zafer-rehberile[726] râyet-i feth âyetin[727] gönderüp deryâ yüzinden dahi bir nice bin askerile bir mıkdâr keştîler irsâl olunduğın beyân eyler.[728]

Çün zikr olınan tafsîl-i dil-pezîr üzerine[729] mesâmi‘-i kâffe-i ümem bu nevîd-i cân-perverîle haberdâr idildi.[730] Ribâ‘-ı rub‘-ı meskûn ve etrâf-ı âlemden ta‘yîn olınan yirlere doğrı sipâh-ı zafer-nigâh azm-i şâh-râh eyledi. Dağlardan derelerden sîl-i bî-emânlar akdı. Her bîşeden bir şîr-i vegâ-pîşe, her kûşeden bir bebr-i kıtâl-

---

[724] ---, R, Ü: ikdâm-ı A.

[725] niyyet-i, R, Ü: ---A.

[726] zafar-rehberle: humâyûnla A, R, Ü.

[727] râyet-i feth âyetin: râyet-i zafer-bahşın A, R, Ü.

[728] bir nice bin askerile bir mıkdâr keştîler irsâl olındığın beyân eyler: bir mikdâr donanma gemilerini beyân eyler A: bir mikdâr donanma gemileri irsâl olındığın beyân eyler R, Ü.

[729] üzerine, R, Ü: --- A.

[730] idildi, R, Ü: oldılar A.

endîşe zuhûr eyledi. Rûy-ı havâyı rengîn bayraklar[731] ser-tâ-ser[732] lâle-zara[733] dönderdi. Nebtîz nîzelerün uclarıyıyla evc-i havâ arsa-i semâ gibi nücûm-ı rahşânile donandı. [108a] Anadolı ve Rumili deryâlarınun arz u tûlü şöyle oldı ki dağ ü taşı sibâ‘ u vuhûş gibi sipâh u cüyûş olup içi taşı cûş u hurûşdan sîne-i tabl gibi gavgâ ile doldı. Ovalar nîzeler ağacıyla kûhistâna benzeyüp[734] kûhistânlar âdemîler[735] müzâhamesiyle şehristânlara döndi. Kûh u cibali asker şöyle aldı ki bîllerde harâmîlere karâr idicek yer kalmadı. Vahşîlere ins ile ünsden gayri mecâl olmadı.

Nazm:

Cihânı kûşe kûşe kıldı er

Ne er, her birisi san şîridi ner

Eger kim ursalaridi senge nîze

Kılurdı[736] hâk gibi rîze rîze

Salarlarsa süyûf-ı âbdârı

İderdi sevr u mâhîden güzârı

El ursa her biri tîr ü kemâna

---

[731] bayraklar, R, Ü: bayraklarile A.

[732] ser-tâ-ser, R, Ü: --- A.

[733] lâle-zara, A, R: lâle-zarlara Ü.

[734] kûhistâna benzeyüp, R, Ü: kûhistânlara döndi ve A.

[735] âdemîler, R, Ü: âdemler A.

[736] kılurdı, R, Ü: olurdı A.

Kuş uçurmazdı üstinden yabana

Ele kangısı şeşper alsa nâ-gâh

Dokunsa kûha eyleridi hemîn gâh.

Evvelâ şehriyâr-ı adû-bend-i hasm-ı şikârun emr-i hümâyûnile rây-ı ğayb-nümâ ve fikr-i girih-güşâ-yı hazret-i Paşa bu minvâle zuhûr eyledi ki[737] bir iki yüz pâre sabâ-hırâm ve zemîn-ârâm gemilerün[738] derûnı arsa-i meydân [108b] gibi bir nice bin asker-i peleng-ceng ü neheng-âhengile donanup etrâfı ufuk-ı âsumân[739] gibi âftâb-tenvîr alemler, kamer-tedvîr siperler, pervîn-cem‘ nîzeler, şafak-misal bayraklarîyla tezyîn olındı. Sâ‘ika-girdâr perinkîler(?) ra‘d-âvâ[740] darb-zenleriyle kal‘alar derûnı gibi içleri[741] âteş-dem ve külhan-fem ejderleriyle doldı. Aceb merâkibdi ki inânı bâd ve meydânı sath-âbidi. Üstine niçe yüz kişi bir yirden râkibidi.

Beyt:

هَمْچُو مَارْ اَزْشِكَمْ قدمكَرْدَهْ * هَمْچُو كَژْدُمْ زدَمْ عَلَمْ كَرْدَهْ[742]

Selmân Re’îs ki san‘at-i riyâsetde mertebe-i kemâle irmişidi. Ol tâ’ifeye re’is nasb olınup Karadeniz cânibinden nehr-i Tuna bahra koşduğı yire doğrı çekdürmek emr olındı. Bir dem ki mellâh-ı sabâh bâd u bân-ı tebâşîr açup zevrak-ı zerrîn-i

[737] rây-ı ğayb-nümâ ve fikr-i girih-güşâ-yı hazret-i Paşa bu minvâle zuhûr eyledi ki: --- A, R, Ü.

[738] gemilerün, R, Ü: gemilerden A.

[739] “âsumân” kelimesi derkenar olarak yazımlı, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[740] ra‘d-âvâ, R, Ü: ra’d-âvâz A.

[741] içleri, R, Ü: içerileri A.

[742] Yılan gibi karnından sürünerek yürür... Akrep gibi de kuyruğunu dik tutar.

âfitâbı bahr-ı ahdar-ı âsumana[743] salmışidi. Deryâ içre lengerleri ki suya düşmiş şekl-i hilale benzeridi.[744] Gûyâ[745] ol nehenglerün sevr-i zemîne urılmış pençe-i âhenînleriydi, istihlas olınıldı. Muvâfakat-i havâ ve müsâ'ade-i rûzigârile derûn-ı deryâya saldılar. Her biri [109a] üstindeki bâdbânile boz[746] dumanlı karadağa dönüp (الْجَوَارِ الْمُنْشَأٰتُ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ)[747] etrâfındaki kürekleriyle bahr üzerinde kanat yimiş karabatak kuşlarına benzerdi.[748] Anı âbile hem-inân ve bâd ile hem-rikâb olup savb-ı murâda doğrı şitâb itdiler.

Nazm:

Gitdi keştîler tutup deryâ yolın

Her biri san bir neheng-i cân-sitân

Bâde teslîm itdiler fermanların

Böyle emr itdi Süleymân-ı zamân.

Ba'demâ çün hazret-i[749] Paşa-yı âlî-rây[750] ki menşûr-ı pür-sürûr-ı vizâretine Rumili Beğlerbeğiliği bile merkûm olup[751] ol mertebe-i vâlâ menziletine bu derece-i

---

[743] ahdar-ı âsumana, R, Ü: semâ-yı ahdara A.

[744] benzeridi, R, Ü: dönmüşidi A.

[745] "Gûyâ" (kelimesi derkenar olarak yazılmıştır): --- A, R, Ü.

[746] boz, R: yüzü A: --- Ü.

[747] Rahman, 55/24 "Denizde akıp giden dağlar gibi yüksek gemiler. (de O'nundur)"

[748] benzerdi, R, Ü: dönmüşidi A.

[749] hazret-i, R, Ü: --- A.

[750] âlî-rây: âlî-râyın A, R, Ü.

[751] olup, R, Ü: idi A.

bâla-rütbet dahi bile munzamm olmışidi.[752] Taht-ı livâ-i sa‘âdet-iltivâsına Rumili askerinün ictimâ‘ıyçün âdet-i kadîme üzerine mukaddemâ sefer-i hümâyûna teveccühü zamânı geldi. Cümle âlât ü esbâb-ı ceng ve yât ü yarağ-ı hamleyiyle hâzır ü müheyyâ olmışlaridi. Sene-i mezbûre recebinün evâyilinde bir rûz-ı pî-rûzda ki her taraf şevk ü safâyile dolmış her cânib sürûr u neşâtile pür olmışidi. Gül gibi sabâ çehre-i rûzigâra gül diyüp gülşen gibi [109b] cebhe-i zamân şûh ve şengül idi. İ’zâr-ı a’zrây-ı cihân ahsen ve[753] mizâc-ı nesîm ve sabâ-sâğ esen idi. Hidmet-i sa‘âdet-rütbetinde olan huddâm-ı şîr-ikdâm ve her[754] gulâm-ı dırğâm-ırğâmı pervîn ve süreyya gibi der-i sarây-ı felek-sâyinde cem‘ olmışlaridi. İkrâmile semend-i sebük-hırâmına süvâr oldı.

Beyt:

فِرَازِ مَرْکَبِ تَازِی سُوَارْکَشْتِ چُنَانْ * نَظَرْ دَرُوْنْرَسِیدِی بَکَاهِ جَوَلَانَشْ [755]

Hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bargâhun zât-ı saltanat-penâhından gayri vezîr ü emîr ve sağîr ü kebîr kim varise bi-esrihim gönderigelmişleridi.[756] Sağ ve soldan yüridiler. İnân-ı azm-i pâydârını niyyet-i cihâdile savb-ı murâda revân itdi. Sancak-ı tâb-dârını çehre-i ikbâli gibi küşâde tutup kös-i ra‘d-âvâsını sadâ-yı mehâbeti gibi pür-nidâ kıldı. Bir leşker-i cihân-peymâyile gitdi ki alay-ı encüm-misâlinün esbâb ü âlâtı tecemmülât-ı felekden füzûnidi. Bir zînet-i âlem-ârâyile çıkdı ki üstâd-ı dest-i alayı nevk-i hâme-i rimâhile safha-i havâya nakş idüp rengîn bayraklardan hıtâ’î

---

[752] ---, R, Ü: ki A.

[753] ve: --- A, R, Ü.

[754] ---, R, Ü: biri A.

[755] Öyle hızlı bir bineğe bindi ki, göz onu takip edemedi... Bakış ta hareketlerini göremedi.

[756] gönderigelmişleridi, A, R: gönderigelmişidi Ü.

[110a] bayraklardan hıtâ'î[757] rûmî yapraklar yazdı. Ol gün ikbâlile muhayyem-i hıyâm-ı sa'âdet-kıyâmı olan makâm-ı mübâreke nüzûl ve vürûd idüp âfitâb-ı sipihr-i vizâret olmağın visâk-ı felek-irtifâ' içre karâr eyledi. Pâdişâh-ı âlem-penâh emriyle hakîkat bu hurûcdan[758] garaz-ı aslî hemân râyet-i mansûrını gönderüp kendüsi devletile[759] süddе-i gerdûn-bâr-gâha mürâca'at itmekidi. İlm-i âlem-ârâ-yı muhît idi ki der-i devlet-penâhdan infikâki devlet ü ikbâl gibi bir an dahi[760] ma'kûl değilidi. Âsitâne-i sa'âdet-bahşında rızâ-yı âlîlerine göre edâ-yı hıdmet eylemek bunlarun şân-ı ma'alî-nişânına münhasır idi. Zamân içre bedelleri vücûd-ı ankâ ve sübût-ı kîmyâ gibi mün'adim idi. Binâenaleyh yarındesi gün ki alem-i zer-nigâr-ı subh-ı münîr müteveccih-i arsa-i âsumânidi.

Beyt:

چُونْ تَبَاشِيرِ صُبْحْ رُوزِ دِيگَرْ * عَلَمِ نُورْ اَزْ اُفُقْ بَرْدَاشْتْ[761]

Râyet-i zafer-gâyetin ki âyet-i feth-lisânında ezber olup tezerv-i cûybar-ı nusret ve ikbâliydi. Niçe hademe-i hâss u haşem-i zevi'l-ihlâsile[762] [110b] Rumili kethudâsına koşup Mahrûse-i Filibe'ye doğrı revân eyledikden sonra kendüler ikbâlile yine[763] şehre mu'âvedet eylediler. Hazret-i Pâdişâh-ı sa'âdet-destgâhun hurûc-ı hümâyûnına lâzım olan hidemâtun edâsına kâyim olup bârigâh-ı sidre-tâkında görilecek esbâb-ı sefer ihzârına meşgûl oldılar.

---

[757] "bayraklardan hıtâ'î" tekrar edilmiştir.

[758] hurûcdan: çıkmadan A, R, Ü.

[759] ---: yine A, R, Ü.

[760] dahi, R: --- A, Ü.

[761] Tan ağarması gibi gündüz olunca... Nur alemini ufuktan kaldırır.

[762] "ihlâsile" kelimesi derkenar olarak yazılmış ve diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[763] yine, R: --- A, Ü.

Bu dâsitân hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârgâh ikbâl ü devletile müteveccih-i şâhrâh-ı cihâd olduğın beyan ü ayân eyler.[764]

Çün havâyic-i hurûc-ı hümâyûnu esbâb-ı ikbâli gibi hâzır kılınup[765] âsumân-ı gazâya urûcı emri subh-ı sa‘âdeti[766] gibi mukarrer oldı. Bu haber-i sa‘âdet-eser bûy-ı misk gibi arsa-i âleme münteşir olup[767] taht-gâh-ı felek-iştibâhda olan mîr ü sipâh âlât ü esbâb-ı cihâdile muntazır olmışidi.[768] Evvelâ hidemât-ı[769] muhâfaza-i [770]taht-gâh-ı felek-iştibâhı[771] hazret-i[772] Kâsım Paşa'nun[773] çâpük-suvâr-ı meydân-ı firâset ve sipehsâlâr-ı sipâh-ı hirâsetdür.[774] Anlarun âsâr-ı hulk ve ahbâr-ı lutfları gün gibi şöhre-i âfâk-ı cihân ve râfî-i nüh-revâk-ı âsuman olmışdur.[775] Ârâ-yı sâyibelerine i‘timad ve efkâr-ı sâkıbelerine i’tikâd olınup dest-i sa‘ylerine teslîm ve tab‘-ı selîmlerine tefvîz olındıkdan sonra[776] mezkûr sâl-i ferhunde-fâlün şühûrından mübârek Recebün on yedinci gün yevmü'l-isneynidi ki, cihân pehlüvân-ı subh-dilîr

---

[764] Bu başlık A ve R nüshalarında biraz farklı olarak şöyle verilmiştir: Bu dâsitân ikbâlile hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn (bârgâh R,Ü) dahî müteveccih-i sefer-i hümâyûn oldıkların beyân ider A, Ü.

[765] kılınup, R, Ü: oldı A.

[766] sa’âdeti, R, Ü: sa’âdet A.

[767] olup, R, Ü: oldı A.

[768] muntazır olmışidi: muntazır-ı râh olmışlaridi A, R, Ü.

[769] hidemât-ı:--- A, R, Ü.

[770] ---, R, Ü: bârgâh A.

[771] felek-iştibâhı, A: felek-bârgâhı R: felek-bârgâhı hidemâtı Ü.

[772] hazret-i, R, Ü:--- A.

[773] ----: ki bu esnâda Kâbûdân olup A, R, Ü.

[774] hirâsetdür: hirâsetidi A, R, Ü.

[775] Anların âsâr-ı hulk ve ahbâr-ı lutfları gün gibi şöhre-i âfâk-ı cihân ve râfî-i nüh-revâk-ı âsuman olmışdur (olmuşidi A, R):--- Ü.

[776] “Evvela hidmet-i… tefvîz olındıkdan sonra” cümlesi metnin dışında sayfa kenarında ayrı bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış ve bu derkenâr A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

cevr-i şeb-i deycûru ref‘ itmekiçün keyvân-ı tîre-rûy üzerine tîğ-ı âlem-gîr-i mihr-i münîr çekmişidi. [111a] Vukû‘a gelüp ikbâl ile vücûd buldı.

Beyt:

Cihânı subh gibi rûşen itdi

Yürîdi âfitâb-ı dîn ü dünyâ.

Sâha-i sevâd-ı şehr âvâze-i mehâbetile dolup suheyl-i huyûl ve cûş u cüyûşile derûn-ı cennet-âbâdı arsa-i haşr-gâha döndi. Sarây-ı ‘âmir önünde âmir ü me’mûr bende vü âzâd sâha-i semâda mevâkib-i kevâkib gibi bir yire geldiler. O âftâb-tal‘atun rükûb-ı mübâreki î’dine irmekiçün rikâb-ı kâm-yâb-i hilâline nâzır oldılar. Çün sa‘âdetile Burâk-ı berk-reftârı ki ömrü gibi anun güzerânından süvâr-ı âgâh olmayup ecel gibi düşmen üzerine doymadın nâ-gâh irişür ihzâr ü ikmâl olındı.

Beyt:

Salındı rahşına zîn-i zer-efşân

Urıldı bâde san taht-ı Süleymân.

Bir ân-ı mübârekde tîğ-ı bürrân-ı azm-i der-miyân idüp kadem-i mübârekini rikâb-ı kâm-yâbına kodı. Çün şîr-i dilîrdür kulle-i kûha ağdı, çün Süleymân-ı zamândur taht-ı hevâya çıkdı. Bir zamân-ı ferruhda ki yiğitlik zamânı gibi ferah-fezây ve hengâm-ı vuslat-gibi terah-zedâyidi. [111b] ikbâl ü zafer önince[777] kulavuz olup müteveccih-i şâh-râh-ı gazâ oldı. İnân-ı murâdı önince felek gâşiye-dârı olup rikâb-ı hevesince yürür, güneş zerrîn güle sulağı olmışidi.

Beyt:

زیر رکّابَشْ نِکَرْ حَلقَه بَکُوشْ آفْتَابْ

[777] önince: önce A, R, Ü.

پیش عِنَانَشْ نِکَرْ غَاشِیَهْ کَشْ رُوزکَارْ[778]

Tuğları önce[779] sâdât-ı Kureyş gibi saçların dağıdup (فاَ/ اللهُ خَیْرٌ حَافِظًا)[780] hırzına meşgûl olmağiçün baş açdı.[781] Ardınca i'lâm-ı zer-nigârı ki her biri serv-kâmet bir dil-ârâm-ı fâhir-libâsa dönüp (یَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَ اسْتَبْرَقٍ)[782] hemîşe levh-i zamîrlerinde âyât-ı feth mahfûzidi.[783] Anı hırâmân olup yüridi. Kös ü tabl ve nakkâreler âvâzıyla kü'ûs-ı[784] çarh dolup nefs-i surnâ vü kürrenâyile küre-i havâ daraldı.[785] Bâla vü zîr, mîr ü[786] vezir önce havâ-dârı olup[787] sağ ve sol bölük halkı ardınca kafâdaridi. Kuddâm ve halfince huddâm-ı encüm-ihtişâmı yüriyüp müzâhame-i nüfûsile arsa-i cihân dayyiku'n-nefsoldı. Tevsî'-i râhiçün [112a] arada yilen sarsar-süvâr serhenglerün atları ayağı yirleri sarsardı.

Beyt:

Yasavullar ye savul dirye urdum

Çavuşlar dir ye çev yavaş erişdim.

Katâr-ı âsumân gibi dizilüp önce giden yedeklerün kulakları kehkeşana dönüp burûc-ı surûcındaki çînî siperler âfitâb ü kamer gibi tâb ururdı. Kâlıb-ı âhenîn na'lleri

---

[778] Güneş onun üzengisi altında köledir... Zamana perde çeken örtü de eğerinin altındadır.

[779] önce, R: önince A, Ü.

[780] Yusuf, 12/64 "Allah en iyi koruyandır."

[781] açdı, R, Ü: eşdi A.

[782] Duhân, 44/53 "İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek (karşılıklı otururlar)" Bu âyet A nüshasında mevcut değildir.

[783] mahfûzidi, R, Ü: mastûridi A.

[784] kü'ûs-ı, R, Ü: kûs-ü A.

[785] daraldı, R, Ü: doldı A.

[786] mîr ü: emîr ü, A, R, Ü.

[787] olup, R, Ü: oldı A.

sokaklarda safha-i ahcara şekl-i hilâl basardı. Âhen-i pûlâd-mıhları şererlerden sitâreler dökerdi. Sipâh-ı zafer-nigâhun pertev-i sinân ve aks-i silâhıyla yir yüzi âsumana dönüp[788] tîşe-i süm-i merâkibile kopan gerd-i siyâhdan meydân-ı[789] felek basît-i hâke benzedi.[790] Ol anda ser-te-ser şehr içi[791] şi'âr-ı bahâr ile dolup elvân-ı gûnâ-gûnile şekl-i bukalemuna döndi. Solaklarun bürg-ı sepîdi berg-i zanbak gibi ser-efrâz olup yeniçerinün[792] zerrîn külâhı nergis gibi dil-fürûzidi. Lâle-peyker-i kırmuzı mücevvezelerde sarılı akgül gibi imâmeler üzerinden salınan sepid taylasanlar deste-i yâsemîne dönmişidi. [112b] altun başlu alemlerün her biri başına gün doğmış bir serv-i pâydâridi. Al bayraklı nîzeler Nihâl-i erguvana dönüp uclarındağı demürleri seyyâle[793] jâleler misâliydi. Frengî harbelerile şîrâzî hançerler berg-i süsen ve bîde benzeyüp mısrî kılıçlarun her biri bir ince cûy-bâra dönmişidi.

Nazm:

Donanmışidi çiçekler gibi asker

Kimi gül-fâm ve kimi lâle-peyker

Bahar âsârıyıyla döndi gûyâ

Derûn-ı bâğa şehr içi ser-â-ser.

Bu zînet-i sürûr-efzâyile çün sûr-ı şehrden ubûr olındı. Şehrlü tâyifesinün zükûr u inâsı duâ'yiçün reh-güzârına arz-ı niyâza çıkmışlaridi. Devletlü cemâlin

---

[788] dönüp, R, Ü: dönmüşidi A.

[789] meydân-ı, R, Ü: müdün-ü A.

[790] benzedi, R, Ü: benzemişdi A.

[791] ser-te-ser şehr içi, R, Ü: şehr içi ser-te-ser A.

[792] yeniçerinün, R, Ü: yeniçerilerinün A.

[793] seyyâle, R: seyyâre A, Ü.

göricek rûy-ı tazarru‘ı âsumana tutup du‘â-yı devlet-i ebed-peyvendiçün ihlâsile fâtihalara başlandı.

Beyt:

İşidüp sidrede bu fâtihayı

Didi âmîn ana Cibrîl-i emîn.

Sâyir havâss-ı sâdât ü ulemâ vü sulehâdan kim varise mu‘tâd olan mikdârı gönderigidüp ikbâl ü taht-ı cüvânına enfâs-ı müteberrike-i du‘âlarını hem-râh eylediler. Ol ümmîz-i âlem ve şehriyâr-ı[794] benî âdemi hudâ-yı [113a] bî-niyâza ısmarlayup bu makâl-i âbdârile cânib-i şehre döndiler.

Nazm:

Pâdişâhum nusret ü ikbâlile

Milk-i küffârı ser-â-ser al yüri

Sana sunmışdur Hudâ tîğ-ı zafer

Al ele durma o tîğı sal yüri.

Bölük bölük asâkir-i firâvânı revân olup havâlî-i şehrde olan bâğ ü râğ arasınun dağını deresini sîl-i bî-emânlar aldı. Alây-ı cihân-peymâsı önince nesîm ü sabâ gûyâ tekâver-süvâr serhengleriydi ki[795] yemîn ü yesârında uğur çerisin yesârıydı.[796] Ol gün ikbâlile gidüp havâlî-i şehrde “Halka Pınar” nâm menzil-i kadîm içre mahyem-i firâvânı olan hâmûn-ı hümâyûna lutf-ı İlâhî gibi nüzûl ü vürûd eyledi. Bâr u pengâh-ı felek-i bârgâhı irişüp ol aralar hıyâm-ı ordû-yı cihân-ârâıyla doldı. Ne hayme her biri

[794] şehriyâr-ı, A, R: nevîd-i Ü.

[795] ki, R, Ü: kim A.

[796] “yesârıydı” kelimesi A nüshasında “sad” ile yazılmıştır.

bir kubbe-i şemmâyıdıki ki nümû-dâr-ı kumme-i semâyidi.

Nazm:

Kûh u sahrâyı büridi haymeler

Kondı anda dağlar dağ üstine

Bâğ ü râğı sâyebânlar kapladı

Bağlanıldı bâğlar bâğ üstine.

Ol gün ahşam olınca o sîl-i firâvânun ardı kesilmeyüp [113b] akdı. Ordı yerinde[797] irdi. Bir bahr-ı mevvâc-ı bî-kerâna benzedi. İçinde çadırlar azîm[798] cezîreler ve ulu bâdbânlar gibi görinürdi. Aceb deryâyıdiki içine giren selâmetde dışında kalan havf ü haşyetde idi. Bir ummân-ı bi-kerânidiki kimse kenârın bulmazidi. İçinde bir adım yer yoğidi. İllâ mahî gibi[799] zırh-pûş âdem nehengleriyiyle doluyıydı. Ol gice sabâh olınca cûş-ı enfâs-ı mücâhidînile hurûş-ı ziyade olup a'dâ-yı dîn üzerine kopacak bir tûfân-ı belâ oldı. Yârındesi gün o gadîr-i bahr-ı cihân peymânun âlet-i icâzetile bendi[800] alındı. Alaylarınun[801] her biri bir cûy-ı derya-hûba dönüp Mahrûse-i Edirne'ye doğrı revân oldı. Bu hâlet-i pür-mehâbetile hazret-i pâdişâh-ı gerdûn-bârgâh âfitâb-ı âlem-tâb gibi gice konup gündüz göçeridi. Çâpük-süvâr-ı askerî,

---

[797] yerinde, R, Ü: yerine A.

[798] azîm (derkenar olarak yazılmış, A ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır): --- R.

[799] gibi, R, Ü: --- A.

[800] bendi, R, Ü: --- A.

[801] alaylarınun, R: alaylarun A, Ü.

Mısrâ‘:

كَالرِّيح عَاصِفَةً وَ السَّيلُ مُخْضِرًا[802]

Dere depe dimez bir demde geçerdi. Ecnâd-ı bî idâdile ki mûr u cerâddan füzûnidi. Tilâl[803] ü vihâd dolup zîr ü bâlâda[804] du‘â-yı ebrâr ve nevâzil-i kazâ gibi [114a] su‘ûd ve hübûtile yola girmişleridi. Mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci[805] gün bir rûz-ı pîrûzdaki alâyim-i devlet ü ikbâl a‘lâm-ı zafer-me’âl-i hazret-i pâdişâh-ı kâm-kâr gibi ser-bülend ve âşikâridi. Dârü'l-emân diyâr-ı Edirne hazret-i Pâdişâh-ı zıllu'llâhun sâye-i vücûd-ı pür-cûdıyıyla mustazıll oldı. Gerd-i râh-ı sa‘âdet-nigâhı eğnine hil‘at-i ikbâl olup süm-i sütûr-ı asker-i mansûrı başına tâc-ı âmâl idildi.[806]

Nazm:

Olmasun mı şâd içi taşı anun

Gülmesün mi bâğ u râğı dâyimâ

Âsumân-ı sîne-i sahrâsına

Sâye saldı konageldi bir hümâ.

Halk-ı şehr ol gün başlarına bugün[807] doğacağından âgâh olıcak zerrevâr bâğ üzere[808] gelüp karşulayı vardılar.[809] Havâfir-i cevâd-ı sebük-hırâmına vâfir bezler

---

[802] Helak etmede rüzgar gibi...Yeşertici olarak ta sel.

[803] tilâl, R, Ü: melâl A.

[804] bâlâda, R, Ü: bâlâdan dolup A.

[805] yirmi yedinci: yirminci A, Ü: yirmi birinci R.

[806] idildi, R, Ü: eyledi A.

[807] bugün, R, Ü: bir gün A.

[808] üzere, A, R: üzerine Ü.

[809] vardılar, R, Ü: vâr dîdiler A.

döşeyüp[810] gözlerine ayn-ı tûtiyâ olmağın hâk-i râhına yüzler sürdiler. Ulemâ vü sulahâ bi-esrihim du'âyile istikbâl idüp cemâl-i âlem-ârâsını -ki mahz-ı nûrile ve reşk-i çehre-i mihr ü mâhidi- göricek şükr ü sipâs-ı bî-kıyâs eylediler. Âyine-i dilleri pas-ı gamdan müncelî oldı. Sarây-ı âmir önindeki fezâ-yı dil-guşâda [114b] otağ-ı hümâyûnı[811] kurulmışidi. Bedende cân ve gözde insân[812] gibi kondı karâr eyledi. Ol araları cihân-ârâ haymeleriyle zîba sâyebânlar zînet ve ârâyiş eyledi.[813] Sarây-ı ferah-firânun[814] hâneleri camlardan gözler açup kudûm-ı hümâyûnını gözleridi. Arzusuna irdi. Hümâ-yı hümâyûn-ı ebvâbı heves-i kadem-i mübârekiyle kanat açup uçadururdı. Gökde istedüğin yirde buldı. Gûyâ havâlî harîm-i mübârekinde tekrâr bir sarây-ı âmir dahi bünyâd olındı. Haymeler hâneleri sâyebânlar şeh-nişînleriydi.

Nazm:

Çevre[815] yanında saray-ı âmirün

Yapdılar gûyâ ki bir âlî sarây

Şeh-nişîn oldı ana her sâyebân

Hâne her bir hayme-i ferhunde cây.

Bir cânibden[816] vezîr-i âsaf-ra'y ve mîr-i mîrân-ı saf-ârây hazret-i İbrâhîm Paşa *-dâmet ma'âliyehû-* asker-i firâvânile "Çukur Çayırı" nam mevzi'-i şerîfe -ki Tunca kenârında bir fezâ-yı pür-safâdur- devletile vürûd idüp rûd-ı mezkûrun her tarafın

[810] döşeyüp, R, Ü: döşediler A.

[811] hümâyûnı, R, Ü: hümâyûn A.

[812] gözde insân, Ü: tende revân gibi A, R.

[813] eyledi, R, Ü: eylediler A.

[814] firânun: fezânun A, R, Ü.

[815] çevre, A, R: çün Ü.

[816] ---, R, Ü: dâhî A.

cüyûş-ı pür-cûşile deryâ-hurûş eyledi. Livâ-i zafer-iltivâsı ol mürğ-zâr içre serv-i [115a] pâydâr gibi dikildi. Rengîn bayraklarıyla ol yakalar kızıl sarı lâlelerile donandı. Kûh-peyker haymeler kurılup üzerlerin[817] ebr-i bahâr gibi sepîd sâyebânlar büridi. Gülşen-i âsumân içre şükûfe-i sevâbet gibi o sahrâ-yı firâvânı âhenîn ser-hayme[818] kazukları[819] zeyn eyledi[820]. Biryekeden vezîr-i sânî-i sâ'ib-rây[821] hazret-i Mustafa Paşa dahi çün etrâf-ı şehrün bu izdihâm-ı bî-pâyânın[822] gördi, yanındağı kullarınun[823] varıyla[824] Çirmen civârında bir sahrâ-yı firâvâna konup leşker-i bî-kıyâsile doldırdı. Ve bir tarafdan dahi vezîr-i sâlis-i mahmûd-rây Ayas Paşa[825] hazretleri kendüye tâbi' olan sâ'ika[826] şimşîr-i dilîrleriyle Yıldırım mahallesi cânibinde bir dil-güşâ mahalle konup ârâm eyledi.

Beyt:

Kondı ârâm eyledi mîr ü vezîr

Doldı askerile kamu bâlâ vü zîr.

---

[817] üzerlerin, R, Ü: üzerlerinden A.

[818] ser-hayme: ser-haymeler, R, Ü.

[819] kazukları: evtâdı A, R, Ü.

[820] Metnin dışında başka bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış "âhenîn ser-hayme evtâdı zeyn eyledi" şeklinde bir cümle yer almaktadır. Bu ilave A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[821] sâ'ib-rây, R: sâhib-rây A: sâyib-rây Ü.

[822] bî-pâyânın, R: bî-pâyânını A, Ü.

[823] "kullarının" kelimesi A nüshasında muhtemelen fazladan bir "r" ilavesiyle "kurallarının" şeklinde yazılmıştır.

[824] varıyla, R, Ü: --- A.

[825] "vezîr-i sâlis-i mahmûd-rây Ayas Paşa" ibaresi A nüshasında "mahmûd-rây vezîr-i sâlis-i Ayas Paşa" şeklinde tehir takdim ile yazılmıştır.

[826] sâ'ika, R, Ü: sâ'ika-i A.

Bu cânibde Anadolı Beğlerbeğisi dahi[827] takdîr-i evkât ve tahmîn-i sâ'ât idüp gelürdi. Bu esnâda şöhret-i asker-i bî-kerânile havâlî-i şehre irişdi.[828] Emr-i hümâyûnile şehr altında olan ma'rûf [115b] "Ada" nâm sahrâ-yı firâvâna -ki kadîmî madrab-ı hıyâm olıgelmişdir- kondı karâr eyledi. Şehrün her yanınun sahrâ vü beyâbânı leşker-i bî-pâyânile dolup deryâyile ihâta olınmış bir adaya döndi. Esbâb-ı gazâ çeken katar katar bâr-ber develer ile[829] haml-âver katırlarun ceresleri âvâzıyla şehrün kûşeleri gavgaile doldı. Atlar kişnemesiyiyle der ü dîvâr ve[830] çarsu vü bâzârı ejderler nefesinden külhan gibi pür-dem oldı. Herne tarafa baksan güruh güruh asker-i kerrâr yüriyüp noksânı olan tekmîl-i yât ü yarağ eyleridi.[831] Bu çağda bey' u şirâ olınan hemîşe tîğ u nacâğ, nîze vü bıçâğidi.

Nazm:

Cevâhirle pür oldı kîse-i halk

Şu resme kim niyâm-ı tîğa döndi

Dökildi sîm ü zer bârânı vâfir

Kef-i asker ser-â-ser mîğa döndi.

Bir hafta mıkdârı[832] evtâd-ı ikâmet urılup hıyâm-ı istirâhat kurıldı. Birkaç âlî-dîvânlar oldı. Anadolı Beğlerbeğisi[833] kendüye tâbi' olan ümerâ-yı nâm-dâr ve

---

[827] dahi, R: --- A: Behram Paşa dahi Ü.

[828] irişdi: irmişdi A, R, Ü.

[829] "katar katar bâr-ber develer ile" ibaresi A nüshasında "bâr-ber develer ile katar katar" şeklinde tehir takdim ile yazılmıştır.

[830] ve, R, Ü: --- A.

[831] eyleridi, R, Ü: eylediler A.

[832] ---: anda A, R, Ü.

[833] ---: Behram Paşa A, R, Ü.

küberâ-yı[834] saf-ârâyile ale't-tenâvüb Pâdişâh-ı âlem-penâhun kimi inân gibi elin öpdi.[835] [116a] kimi rikâb gibi ayağına düşdi. Mıkdârlarınca her biri himayet-i pâdişâhânesiyle teşrîf ü tekrîm olındılar. Minen-i kirân ü şükrân-ı bî-kerânile haymelerine avdet eyleyüp yaraklarında oldılar.

Beyt:

Dest-bûs itdi gelüp hep bîr ü bîr

Hoş görüldi şâkir oldı her emîr.

Bu esnâda[836] südde-i sa'âdetdeki bölük ağalarına kullarında olan kul tâyifesini yoklamak içün emr-i kaza-cereyân[837] oldı. Havâss-ı hadem-i der-i sidre-makâm deryâ gibi harekete geldi. Enfâs-ı evâmir-i husrevâneyile cûş u hurûş eyledi. Bu emr-i mühim içün[838] Yıldırım[839] mahallesi civârında Meric Suyı kenârında bir fezâ-yı dil-guşâ ta'yîn olındı. Cümle ağalar hâzır olup bölüklerinde olan dilâverlere tenbîh olınmışidi. Kılıcından[840] kan dam[l]ar[841] merdâneler ki nâ-merde adüvvden damar-sûz merde anadan müşfik idi. Libâs-ı dir'u kemer-i necâdile giyinüp kuşandı. Rûmî Arabî atile niçe şahbâzlar yât ü yarâğ ve esbâb ve âlâtile[842] düzinüp kuşandı. Koşun

---

[834] ---, R, Ü: âlî-mikdâr-ı A.

[835] öpdi: öpüp ve A: öpüp R, Ü.

[836] bu esnâda: ba'dehû A, R, Ü.

[837] emr-i kaza-cereyân, A, R: fermân-ı kaza-cereyân Ü.

[838] mühim içün, R, Ü: mühimmiçün A.

[839] "Yıldırım" kelimesi derkenar olarak yazılmış ve diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[840] kılıcından, R, Ü: kılıclarından A.

[841] dam[l]ar, A, R, Ü.

[842] esbâb ve âlâtile, R, Ü: âlât ve esbâbile A.

koşun [116b] olup yüridiler.[843] Derûn-ı şehr âvâze-i silh u sinânile meydân-ı ma‘rekeye döndi[844]. Husûsan içerüden çıkan tâze[845] her merd-i şîr-neberdün ki kassâm-ı ezel şecâ‘at aksâmını halka tevzî‘ idîcek mehâbet kılıcın anlara sunmışidi. Atlarınun boynundağı düm-i pelengden her kutâs-ı tûlânî adüv boynına dolanıdurur bir kemend-i pür-belâyidi. Ellerindeki nebtîz nîzeler urûk-ı hasmdan kan yirine can almağa nîşterleridi. Uclarından kanlar dam[l]ardı.[846] Bindükleri tâzîlar o yazılarda şöyle sıçrardı ki dehen-i ejder gibi her biri ayağından odlar saçardı. Bîlde kılıçları[847] hasma[848] kesici harâmîler olup benebde hançerleri düşnâm-ı düşmene birer karış dilleridi. Beliklerindeki oklar adüvv üstüne nâzil olacak bir bölük kazâ-yı bî-emânidi.[849] Siperleri çehre-i adûya tabanca-i gûşmâl olup[850] şeş-perleri ser ve püşt-i[851] hasma müşt-i girân ve serzeniş-i bî-kerânidi. Bu mehâbet-i bî-kıyâsile her biri bölüklü bölüğinde yoklanmağa başladı.[852] Bir vechile hengâm-ı temâşâ oldı ki çeşm-i rûzigâr rûy-ı cihâna bakaldan [117a] bu asl temâşâyı bülend-nazar kılmadı. Ol gün tâ sabâhdan revâha değin edâ-yı me’mûr olınup hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâhun emr-i hümâyûnı üzre cümlesini yokladılar. Her merd-i dilîr âlât ü esbâb ve at u donile

---

[843] yüridiler: geldiler A, R, Ü.

[844] Metnin dışında başka bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış “husûsan tâ’ife-i celebden her merd-i şîr-neberdin ki ednâ bahâneyile celb-i cân iderdi” şeklinde bir cümle yer almaktadır.

[845] içerüden çıkan tâze: tâife-i celebden A, R, Ü.

[846] dam[l]ardı, A, R, Ü.

[847] bîlde kılıçları, R, Ü: kılıçları belde A.

[848] hasma, R, Ü: --- A.

[849] kazâ-yı bî-emânidi, R, Ü: kazâyidi A.

[850] gûşmâl olup, R, Ü: gûşmâldi A.

[851] ---, R, Ü: halk-ı A.

[852] başladı, A: başlandı R, Ü.

umılandan ziyâde bulındı.

Nazm:

Sağ ve sol bölük bölük alay alay

Geldi geçdi cümle hâsân-ı sipâh

Hiç birinde bulmadılar bir kusûr

Saklasun yavuz göz irmekden İlâh.

Bu dâsitân[853] ikbâlile Edirne'den göçüp râyât-ı zafer-ğâyât Mahrûse-i Sofya'ya irdüğin ve anda vâkı‘ olan ahvâli[854] beyân eyler.[855]

Çün Mahrûse-i Edirne'de[856] lâzım olan mıkdârı ikâmet olınup anda görilecek havâyic-i gazâ ve esbâb-ı seferden kazâ-yı vatar olındı. Hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh âteş gibi şitâb idüp bir rûz-ı dil-firûzun vakt-i sabâh-ı sabâhat-nigârında ki misbâh-ı âftâb-ı muncûk-ı râyâtı gibi rûşen ü tâb-dâridi. Uğurile bâd-pây-ı esbine süvâr oldı. Vüzerâ-yı âlî-mıkdârile cümle beğler ağalar kullar kulından[857] binüp rikâb-ı hümâyûnına hâzır [117b] olmışlaridi. Âb-ı revân gibi buyurdı, yola girdiler. Tabl u kös ve nakkâreler bu beşâreti gûş-ı âleme i‘lâma başladı. Zîr ü bâlâ sadâ-yı mehâbetile doldı.

---

[853] ---: hazret-i padişâh-ı âlem-penâh A, R, Ü.

[854] ---: neyidüğin A, R, Ü.

[855] eyler, R, Ü: ider A.

[856] Edirne’de, R, Ü: Edirne A.

[857] kulından, R, Ü: kulında A.

Beyt:

Yine doldı sadâdan rûy-ı[858] âlem

Deniz derya olup cûş itdi âdem.

Sâyir asker-i şîr-peyker ki anlarile bâyır-ı sâyir dere depe mâl-â-mâlidi. Yirlü yirinden atın depe başladı. Ol seyl-i firâvân dâğ ü taşdan kopup taşdı. Arsa-i cihâna gereği gibi yayıldı. Yine yollar üstü süm-i sutûr-ı üstüvârile bin ayak bir ayâğ üzre[859] olup ahmâl-i asker-i bî-şümârile sıklen-ber-sıkl oldı. Çâr-pâlarun ayakları endâzesiyle menâzil-i zemîn ölçülü başladı.[860] Darb-ı tîşe-i ni'âlile dağ taşı tozıdup gubar eylediler. Her tarafdan gerd-i siyâh göklere ağdı. Kûh-peyker alaylar koşun koşun yola girüp zerrîn ser-alemler[861] ulam ulam olup çözildi. Yollar mecârî-yi[862] enhara[863] dönüp içinden su gibi muttasıl asker-i firâvân akdı. Mürğ-ı diller her yekeden heves-i şeh-perîn açup isti'câlile âşiyân-ı gazâya[864] [118a] doğrı pervâz itdi, kûh-ı beyâbânı asker bir vechile ihata eyledi ki asker ayağı değmedük el ayası mıkdârı gedük kalmadı.

Beyt:

Kalmadı bir rahne âdem dolmaya

Ya bir âdım yer ki asker olmaya.

---

[858] rûy-ı: kûşe-i A, R, Ü

[859] üzre, R, Ü: üstinde A.

[860] menâzil-i zemîn ölçülü başladı, R, Ü: menâzil-i zemîni ölçüye başladılar A.

[861] ser-alemler, R, Ü: alemler A.

[862] mecârî-yi, R, Ü: mecârr-i A.

[863] enhara, A, R: --- Ü.

[864] "firâvân akdı. Mürğ-ı diller her yekeden heves-i şeh-perîn açup isti'câlile âşiyân-ı gazâya" cümlesi Ü nüshasında eksik bırakılmış, sonra safa üstüne derkenar olarak yazılmıştır.

Bu cümleyile hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-barigâhun adl ü siyâseti bir mesabede idi ki rehgüzâr-ı askerinde ashâb-ı zirâ'atden bir ferde darı denlü ziyân olmayup bir çöpe hüsrân irgören bin çöp-i girân[865] yiridi. Bir dâne buğday yiyen âdem gülşen-i kabûlünden merdûd olurdı. Hûşe zâyi' idenün dâne gibi nice kerre başı döğilür[866] andan canı çıkardı. Alef ü cev ziyânın eyleyene çavdara dirleridi. Ekin yanından geçen atlarun baş kaldırup terekeye bakmağa zehresi yoğidi. Eylese ıssı başını[867] terkîde buluridi.[868] Bu üslûbe adl ü dâd ü siyâset-i bî-idâdile tayy-i merâhil ve kat'-ı menâzil idüp inân-ı kâm-rânı Mahrûse-i Sofya'ya doğrı revân olmışidi.[869] Her gün etrâf-ı memâlikden asâkir-i mukarrere-i sipâhden gayri ordû-yı hümâyûna mülâkî [118b] olur gönüllü gâzîlerün nihâyeti yoğidi. Süvâr ü piyâde mâr u mûr sağışınca benî âdem yağmur gibi yağardı. Vardukça kesreti mütezâyid[870] vefreti[871] mütesâ'ıd olurdı.[872] Bârî-i avn-i hakk yarî kılup şa'bân-ı şerîfün on altıncı güni Sofya ovasına irildi. Ol fezâ-yı enbûh içre ak çadırlardan karlı Bulgar kullesi gibi derûnı benî

---

[865] çöp-i girân, R, Ü: çöp-ü girân A.

[866] döğilür, R, Ü: döğilürdi A.

[867] başını, R, Ü: --- A.

[868] Metnin dışında başka bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış, "Nazm:

Çavuşlar yüriyüp yokladı halkı

Yerine koridi emr-i şâhî anı

Gören didi ekin yanındağıya

Çavuiş irdi kazâ-yı nagihânî."

şeklinde bir kıta yer almakta olup bu şiir A, R ve Ü nüshalarında metin içerisine alınmıştır.

[869] revân olmışidi, A, R: şitâb itmişidi Ü.

[870] ---, R, Ü: oldı A.

[871] vefreti, R, Ü: ve kuvveti A.

[872] oluridi, R, Ü: oldı A.

âdemile dolu gârlar[873] zuhûra geldi. Üzerlerine[874] sâye-i ebr gibi mürtefi' sâyebânlar idildi. Nohudî tenktirlerden sarı topraklı depeler peydâ olup[875] gök tüteği çadırlardan kâşî kubbeleriyle kurşunlu binâlar yapıldı. Târum-ı felek gibi duhânî matbah haymelerinden kara kara dağlar çıkageldi. Arsa-i cihân gibi ol aralar[876] garâ'ib-i ahvâlile pür oldı. Rumili beğleri-ki zînetile ruh-ı askerde beğlerdür[877]- asker-i bî-şümârile mukaddemâ gelüb Sofya etrâfını deryâ gibi kuşatmışidi. Bu bahr-ı bî-kerân dahi ana kavuşup mevcile lücce-i ummana ta'na başladı.[878] Vezîr-i a'zam-ı âsaf-rây ve mîr-i mîrân-ı saf-ârây hazret-i paşa-yı âlî-cenâb alay-ı cihân-peymâsına [119a] yetişüp gûyâ tene cân[879] câna çeşme-i hayvân irişdi. Cümle Rumili beğleri katına gelüp şeref-i mülâkâtına irdiler. Vesâk-ı ikbâli anlar[880] içinde kurılup hâtem nigîni[881] ihâta ider gibi etrâfını[882] kuşatdılar. Hazret-i Paşa her birine envâ'-ı lütuflar gösterdi. Gerden-i muhabbetlerine tavk-ı ihlâsı, gerdene kılâde lâzım olur gibi lâzım oldı. Anda beş gün otırak oldılar. Mâh-ı mezbûrun yirminci güninde Pâdişâh-ı âlem-penâhun bir dîvân-ı âlîsi oldı. Âmme-i hadem-i encüm-haşemile cümle Rumili Beğleri bârigâh-ı felek-ıstınâ'ına dirildiler. Kadrlü kadrlerince her biri bisât-bûs-ı sâha-i izz ü celâli hademâtın yerine getürdiler. Envâ'-ı himâyet ve ri'âyet-i

---

[873] "dolu ğârlar" kelimesi A nüshasında tekrâren iki kez yazılmıştır.

[874] "Üzerlerine " kelimesi A nüshasında tekrâren iki kez yazılmıştır.

[875] olup, R, Ü: oldı A.

[876] aralar: ara A, R, Ü.

[877] beğlerdür, R, Ü: beğler A.

[878] ta'na başladı, R, Ü: dönmüşidi A.

[879] ---, R, Ü: ve A.

[880] anlar (derkenar olarak yazılmış), R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır: ânın anlarun A.

[881] ---: zenbûr begini A, R, Ü.

[882] etrâfını, R, Ü: etrâf A.

Pâdişâhâne[883] melhûz ve mahfûz oldılar.

Nazm:

Her birinün âb-ı lutf u cûdıla

Tâze kıldı sebze-i âmâlini[884]

Her emîr-i tâc-dârun kadrile

Reşk-i akrân eyledi ahvâlini.

Ve kefere-i Boğdanile Cezîre-i Sakız ilçileri gelmişidi. Hâk-i der-i [119b] visâk-ı felek-tâkına yüz sürüp sâha-i huzûrında yir öpdiler.[885] Maslahatları ne ise görildi. Andan dahi ikbâlile göçüp nevâhî-i Sofya'dan[886] "İflaklar" nâm karye üzerinde âmmeten Rumili askeri[887] yoklanma emr olındı. Pâdişâh-ı âlem-penâh kendü çeşm-i cihân-bîniyile kasd eyledi ki her birinün at u don ve yât ü yarağ ve esbâb-ı ü âlâtını temâşâ eyleye. Cümle beğlere ve[888] sipehsâlârlara tenbîh olınup reh-güzâr-ı sa'âdet-nigerânına alay-ı cihân-peymâları bir vechile dizildi ki bir ucından bir ucı[889] mikyâs-ı basarile kıyâs olınmazidi. Hatt-ı imtidâdı gûyâ hıtta-i arza ser-tâ-ser irmişidi. [890]Tâ-sipehr-i pîr-meydân-ı hâki cevelân ki şeb ü rûz idelden[891] Yoroz'a

[883] Pâdişâhâne: Pâdişâhânesiyle A, R, Ü.

[884] âmâlini, A, R: âmâ[li] ni Ü.

[885] yir öpdiler, A, Ü: baş kodılar R.

[886] Sofya'dan, R: Sofya havalîsinde A: Sofya'da Ü.

[887] askeri, R, Ü: içliler bâ asker A.

[888] ve: --- A, R, Ü.

[889] ucı, R, Ü: ucına A.

[890] ---, R: bir vechile ki A: gâlibâ Ü.

[891] idelden, R, Ü: ideli A.

gelince bunun gibi fevc-i enbûh mi‘raz-ı bürûza gelmedi.[892] Tâ Hurşîd-i nîze-dâr ve mirrîh-i hançer-güzâr mizmâr-ı[893] fezâ-yı gerdûna gelelden[894] buncalayn gürûh-ı pür-sâz ü seleb arsa-i zemîne kadem basmadı.[895]

Beyt:

Bir bunun mânendi cem‘-i bî-kerân

Görmedi görmez dahi devr-i zamân.[896]

[120a] Rumili dilîrleri iki cânibden yollar ağzına rişte-i dendâna dönüp dizildiler. Ellerindeki vâla nîzelerün ki silk-i asâbi‘ gibi müstevî'l-akdâmidi. Vâle vü bâlâ bayrakları nevîd-i zafer ve ikbâle el salardı. Câ-be-câ alemler serv-i pây-dâra dönmişidi. Her birinün sâyesinde bir mîr-i dilîr istikrâr eyledi. Kollarındağı dilîr kullarının kırmuzı börkiyle ol kenârlar ufuk gibi şafak-reng olup altun üsküfleri âfitâb gibi tâb ururdı. Gercik Rumili delilerinün[897] siperleri teknelere dönüp kılıçları yermelere gönderleri söğenlere benzeridi. Billerindeki Seydî[898] Gâzî maktûlleri değirmen taşlarına dönüp mehmûzları iğleri,[899] çıkrığı dahi çarhlarıydı.[900] Kartallılarun başlarına devlet konacağına hümâ-yı perleri dâl olmışidi. Deri takyeli

[892] gelmedi: gelmemişidi A, R, Ü.

[893] “mizmâr-ı” kelimesi A nüshasında tekrâren iki kez yazılmıştır.

[894] gelelden, R, Ü: basaldan A.

[895] basmadı: basmamışidi A, R, Ü.

[896] devr-i zamân, R: çeşm-i cihân A, Ü.

[897] delilerinün, R, Ü: dilîrlerinin A.

[898] “Seydî” kelimesi derkenar oarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[899] iğleri, R, Ü: iğler A.

[900] çarhlarıydı, R, Ü: çağrıklaridi A.

delilerün atları boynında[901] öten ziller dürtüşdükleri küffârun nâle vü efgânlarıydı.

Beyt:

Atları boynında kim her bir delinün varidi

Sanma zillerdir ötenler nâle-i küffâridi.

[120b] bu tarz-ı garîb ve tavr-ı acîbile[902] bölük bölük yolun iki geçesine alay bağlayup durdılar. Hazret-i Pâdişâh-ı felek-bârigâh ikbâlile içlerinden geçdi. Sokâka arslan, mîzâba âb-ı[903] revân uğrar gibi ortalarından uğradı. Rây-ı cihân-ârâsında[904] tertîb ve alayları pesendîde gelüp hazret-i Paşa-yı kâm-yâba istihsân ve âferîn-i bî-pâyân[905] eyledi. Gördiler ki bu cem'iyyet-i enbûh vardukça ziyâde olup sahrâ ve kûmi şöyle aldı ki bir uğurdan gitmeğe yollar mütehammil olmadı. Hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh Paşa-yı sa'âdet-nigâha Rumili askeriyle bir konak ilerü göçmek emrin eyledi. Sâhib-i devlet ve ikbâlidi, uğur gibi bedraka-i râh olma münâsib görildi. Bilelerince bölük halkından ba'zı merdâne yiğitler ve yeniçeri tâyifesinün çerilerinden iki bin tüfek-endâzlar ve yüz elli saf-şiken darb-zenler ta'yîn olındı. Mâh-ı mezbûrun yirmi dördünci güni hazret-i pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh Anadolu askerin dahi yoklama emr eyledi. Beğlerbeğileri kolunda [121a] olan ümerâ-yı nâm-dâr ve sâlâr[906] ve sipeh-sâlârlarıyla sağ kolda alay-ı deryâ-sâyını gereği gibi yasadı.

---

[901] boynında: boynındağı A, R, Ü.

[902] "bu tazr-ı garîb ve tavr-ı acîbile" ibaresi A nüshasında "bu tavr-ı acîbib ve tazr-ı ğarîbile" şeklinde tehir takdimle yazılmıştır.

[903] âb-ı, R, Ü: --- A.

[904] arâsında, R, Ü: ârâsından A.

[905] istihsân ve âferîn-i bî-pâyân, R: istihsân-ı firâvân ve ve âferîn-i bî-pâyân A: âferîn-i firâvân Ü.

[906] sâlâr, R, Ü: --- A.

Kût ü kuvvetlü Anadolı şah-bâzları -ki sıksalar elde demüri mum idüp taşı nâlân[907] iderleridi- her biri nâzük havâlarda murâdınca[908] buyımış bûn oğuz gâzîlerine benzerdi. Elemden almaz,[909] ölümden korkmaz merdâne bahâdırlaridi.

Nazm:

Rumili halkı içinde bu mesel meşhûrdur

Söylenür uclarda evvelden bilür her kimesne

Kalkanun ger yoğise ceng içre noldın bari bir

Bûn Anadolılunda mı yok[910] tut ona var[911] düşmene.

Ol alaya cem‘ olmışlaridi. Tertîb üzerine ümerâ-yı nâm-dâr alayın bağlayup durdı.[912] Pâdişâh-ı âlem-penâhı selâmladılar. Üzerlerine hümây-ı hümâyûn-bâl uğradı. Devlet ü ikbâle irdiler. Ba‘dehû cenâb-ı vizâret-me’âb ve sadâret-nisâb hazret-i İbrâhîm Paşa emr-i mezkûr üzere bir konak[913] ilerü göçdi. [121b] “Yir Derbendi” nâm mevzi‘i geçüp kondılar. Cümle beğler[914] ağalar a‘yân[915] ve erkân[916] dîvân-ı âlîsi olup gönderigeldiler. Azamet ü şehâmet ile ol taraflara müstevlî oldı.

---

[907] idüp taşı nâlân, R, Ü: --- A.

[908] murâdınca, R, Ü: murâdlarınca A.

[909] ---, R: ve A.

[910] Anadolılunda mı yok, R, Ü: Anadolı da yokmı A.

[911] var, R, Ü: vur A.

[912] durdı, A, R: durdılar Ü.

[913] bir konak, R, Ü: yürüdi A.

[914] ---, R, Ü: ve A.

[915] a’yân, R, Ü: --- A.

[916] erkân, R, Ü: erkân-ı devlet ve A.

Anda[917] ziyâfet-i âmme idüp sumât-ı âlîsi çekildi.[918] Bir vechile ki râh-ı kehkeşân gibi derûnı sitâre-şümâr çarhı çînîleriyle mâl-â-mâl idi. Dâneler çînîleri ak çadır kubbeleri gibi yücelüp üstindeki müdevver zülbiyâlar mâhçeleri gibi düşmişidi. İçindeki pirinc dâneleri âbdar lülelere dönüp nohudları saru yâkûtlar misâliydi. Kûtı olan kimesneye[919] bir vechile kût u cân virürdi ki gûyâ âb-ı hayâtla pişmişidi. Çevürme tavuklarîle büryân olmış kazlarun her biri[920] san bir boğaz gemisiydi -ki içi ni'amile mâl-â-mâlidi- ve her gün konağa nüzûl itdikleri gibi bu üslûba sumât-ı âlîleri çekilürdi.[921] Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhun eyyâm-ı devletinde mîr ü sipâh garka-i hûn-ı keremi olmışlaridi.

Bu dâsitân hazret-i İbrâhîm Paşa -dâmet ma'âliyehû[922]- devletlü Hüdâvendigâr'dan müfârakat idüp sa'âdetile Sirem Adasına dühûl eyledüklerin[923] beyân ider.[924]

[122a] Çün hazret-i Paşa bir göç ilerü azîmet eyledi. Biriki üç günden sonra iniş yokuş çekilüp[925] Niş ovasına iricek[926] umûmen Rumili beğlerine tenbîh idüp kullarında[n][927] olan sipâh-ı zafer-nigâhile ol günden sonra alayile gidilmek emrin

---

[917] ---, R: bir A, Ü.

[918] çekildi, R, Ü: çekilüp, hûn-ı gûnâ-gûnları döküldi A.

[919] kimesneye: kimselere A, R, Ü.

[920] her biri, R, Ü: her birisi A.

[921] çekilürdi, R, Ü: çekilüp A.

[922] dâmet ma'âliyehû, R, Ü: --- A.

[923] eylediklerin, R, Ü: eyledügin A.

[924] ider, A: eyler R, Ü.

[925] "Çekilüp" kelimesi derkenar olarak yazılmış ve diğer nüshalarda metin i,çine alınmıştır.

[926] iricek, R, Ü: ulaşup A.

[927] kullarında, R, Ü: kullarından A.

itdi. Bu esnâda vâlî-i livâ-yı[928] Semendire[929] olan merhûm[930] Bâlî Beğ[931] dil gönderüp küffârun teferruk-ı bâli ve teşettüt-i ahvâli[932] haberin virdi. Ramazân-ı şerîfün on dokuzıncı güni mukâbele-i Belgrad'a irüp ol arada[933] olan cibâl ü sahârâda[934] hazret-i Paşa'nun hıyâm-ı[935] ordû-yı bî pâyânı kurıldı. Mukaddemâ mezkûr olan üzerine Karadeniz tarafından irsâl olınan gemiler dahi anda irmişidi. Onlardan gayri bunda da[936] tamâm biriki yüz keştî-i semâ-sîmâ yapılmışidi. Haylîden bir niçe nâm-dâr bey birkaç bin kişiyiyle mübâşeretinde olmışlaridi. Ve sâyir köpri bâbı olan esbâbı dahi her ne ise gereği gibi görmişler ihzâr eylemişleridi. Evvelâ Sava Suyına ki Nîl ırmağı ana nisbet bir dile [122b] veyâ bir bîl suya dönüp her tarafı cihân suyu gibi bî-pâyânidi. Gemiler üstinden bir pül-i üstüvâra bünyâd urıldı[937] ki binâ-yı gerdûn ana nisbet dûn olup sath-ı küre-i zemîn ana göre bî-sebâtidi.[938]

---

[928] livâ-yı, R, Ü: vilâyet-i A.

[929] ---, R, Ü: livâsına emîr A.

[930] ---: Yahyâ paşa oğli A, R, Ü.

[931] ---, R, Ü: bin A.

[932] teferruk-ı bâli ve teşettüt-i ahvâli: teferruk-ı hâli ve teşettüt-i bâli A: teferruk-ı bâli ve teşettüt-i hâli R, Ü.

[933] "ol arada" kelimesi A nüshasında tekrâren iki kez yazılmıştır.

[934] sahârâda, R, Ü: sahârâdan A.

[935] hıyâm-ı, R, Ü: --- A.

[936] da, R, Ü: dahî A.

[937] urıldı, R, Ü: olındı A.

[938] A nüshasında, diğer nüshalarda mevcut olmayan aşağıdaki şir mevcuttur:

Sad-hezâr âferîn ve rây-ı bülend

Böyle bir nehre bahrla mânend

Arz-ı dâred ola bir niçe mîl

Umkuna fehm bulmazidi sebîl

Himmet itdi şehenşeh-i âlem

Beyt:

Şöyle muhkem olubdı bünyâdı

Göze almazidi çarh pûlâdı.

Ba‘dehû köpri başında hazret-i Paşa-yı âlî-rây Rumili askerin yoklamağa

---

Yapdılar anı böyle muhkem

Ol çaya buldular bir cây

Köprüye kâbil atdılar çok rây

Üstüne biriki pur sefîne tamâm

Dizdiler geldi müstevî'l-akdâm

Çekdiler suya arkuru bir hatt

Düşdi kesildi ol hatta çû nukat

Yerlü yerinde durmağa anlar

Urdılar pâlarına âhenler

San urılcak her biri o suya ceng

Ka‘r-ı deryâ nice urdı neheng

Her biri sevâd-ı arz-ı şi‘âr

Karn-ı sevr üzre itdi sanki karâr

Suda deyü indi gerçi acîb

Kişiyle dahi andan idi garîb

Atdılar lâ-büdd anlara tedbîr

Niçe yerden de urdılar niçe

Mâ-hasal her birisi oldı râm

Yerlü yerinde etdi çünki kıyâm

Birbiriyle bulmağa peyvend

İtdiler tahtalarla kat kat bend

Oldı yek-pâre bir pil-i muhkem

Geçmekçün sütûrla âdem

Arzına gider diger meşhûn

Çekseler idi bir iki gerdûn

Şöyle muhkem olaydı bünyâdı

Göze almazdı çarh-ı pûlâdı.

başladı. Cisr-i mezkûrun başı haşr güninde sırât öni[939] halâyıkıyla dolar gibi dolu er oldı. Bir izdihâm-ı âmm oldı ki anun ta‘dâdı i‘dâd-ı hendese-i fikre[940] sığmazdı. Muhâsibân-ı mustahzır ukûd-ı hanâsırla anı sayabilme ihtimâli yoğidi.[941] Rumili dilîrleri ki eben an-ceddin çerâğ-ı zindegânîleri kefere yüreği yağıyla rûşendür. Ol anda bir araya müctemi‘ olmışlaridi. Bayraklar patırdısı havâ kâğıdını bir vechile temzîk iderdi ki devât-ı eflâkün içi sadâyile doldı. Karşu yoklanan kimesneye köpriden geçmeğe cevâz olurdı. Öte yakasına -ki Sirem Adasıyla ma‘ruf adadur[942]- geçüp karâr eyleridi. Hazret-i Paşa-yı âlî-râyun [123a] ki akdâm-ı uluvv-i himmeti medâric-i ikdâmdan mertebe-i bâlâya irmişdir.[943] Hezâr sa‘y-i belîğ ve ihtimâm-ı bî-dirîğile dört gün içre cümlesi bu üslûba yoklanıldı. Âlât ü esbâb-ı mükemmel ile leyl ü nehâr ol sebîl-i firâvân üzerinden bu sîl-i bî-emân akup gücile nihâyet buldı. Dördünci gün devletile hazret-i Paşa dahi ol bünyân-ı marsûs üzerinden alay-ı mahsûsıyla ubûr idüp mezkûr ada cânibinde olan bâğ ü râğile taş u dağı arsa-i cihân gibi hıyâm-ı felek-kıyâmile doldırdı. Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhdan ol gün icâzet-nâme-i hümâyûn dahi vârid olup “Drava” nâm suya varınca diyâr-ı küffâra dühûl emr olındı. Nazm:[944]

Kâfirün iklîmini yık yak harâb it ser-te-ser
Çek Drava'ya varınca ol ile dest ortur

---

[939] sırât öni, R, Ü: sırâtı geçüp A.

[940] “fikre” kelimesi derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[941] ---, R, Ü: şol A.

[942] ma‘ruf adadur, R: ma’rufdur A: meşhûr adadur Ü.

[943] irmişdir: irmişdi A, R, Ü.

[944] Nazm, R, Ü: Beyt A.

Ol sudan gayri gelür yokdur semendün önine[945]

Yüri ey Düstûr-ı a‘zam kim sana destûrdur. [123b]

Bu dâsitân hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh dahi ikbâlile zikr olan köpriden Sirem yakasına ubûr idüp sîne-i sahrâsını şeref-i iclâliyiyle mesrûr eyledüğin beyân eyler.[946]

Bu cânibde hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh ki leşker-i encüm-ı idâdile âfitâb-ı âlem-ârâ gibi arsa-i cihâna müstevlî olmışidi. Muncûk-ı râyât-ı şevketi tâ zirve-i ayyûka irüp baht u ikbâlile bâl-i irticâl[947] açup gelürdi. Ramazân-ı şerîfün yirmi yedinci gün kal‘a-i ma‘mûre-i Belgrad'a irişdi. Ol kâ‘ u bikâ‘ arasına mûr u mâr ve katarât-ı emtâr adedince asâkir-i bî-şümârı dökildi. Hiçbir depe burun kalmadı illâ derûn u burunı askerile doldı. Âyâ bir el ayası denlü yir bulunur mıydı ki asker ayağı basmamış olayıdı. Yarındesi gün Anadolı askerine[948] emr-i kazâ-cereyân olındı.[949] Cisr-i mezkûr üzerinden tarîka-ı ubûra sâlik oldılar.[950] Her tarafı sûret-i haşr bağladı. Sirem adasına doğrı ejdehâ peykerler yüridi. Bu fezâ-yı vesî‘a ol mecrâ-yı [124a] enbûhdan yine hâyil sîller akup deryâ gibi çalkanmağa başladı.

Beyt:

Sîl oldı akdı yüridi azm eyledi revân

Yine Sirem yakasına deryâ-yı bî-emân.

---

[945] semendün önine, A, R: emâm-ı azmine Ü.

[946] eyler, R, Ü: ider A.

[947] bâl-i irticâl, R: pür irtihâl A.

[948] askerine, R, Ü: askeri A.

[949] ---, R, Ü: ki A.

[950] oldılar, R, Ü: olalar A.

Bir niçe gün anlar henüz geçüp ayırd olmadın hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhun[951] havâss-ı asker-i zafer-rehberi[952] müte'âkıb ve mütevâlî oldı. Fırak-ı huddâm der-i sidre-makâmı bölük bölük alay alay yüridi. Ol sırât-ı müstakîmün tarafeyni müzâhame-i nüfûs-ı mütekâsirâtile arsa-i arasâta dönüp bin ayak bir ayak üzerine oldı. Gûyiyâ[953] sûr-ı zemîn idi ki[954] cihânı arkasına aldı.[955] Üzerine şöyle süvâr oldılar ki bunca kuvvet ve salâbetile dolâb-ı çarh gibi enîn eyledi. Tîşe-i mıh-ı ni'âlile seng-i rûyı tırâş olup nâhun-ı esb ü biğâlile rûy-ı sathı pür-hırâş oldı. Âlem halkı başına çöküp sadr-ı sînesi kesret-i nüfûsile daraldı. Dâr-ı vesî'-i cihân gözlerine dar oldı. Ol cûy-ı deryâ-hûyun [956]içinde neheng gibi hareket ve ıztırâba düşdi. At âdem[957] [124b] birbirine girüp iki yanları korkuluk oldı. Üzerinden geçen askerün âyine-i âb ü nâb içre kılıçlarınun şekli âteş yelgileri gösterüp küşâde siperlerün zerrîn yolları sûret-i şems ü kamer peydâ itmişidi. Bâlâ-kadd nîzeler tâze nihâller sûretin bağlayup müdevver siperler hâleler gibi görinürdi. Âlât-ı harb korkusından içinde yüzen mâhîler pullı cevşenler giydi.

Beyt:

زِ عَکّس تَابِ شَمْشِیر بِلَا لَكْ * بَمَاهِی کَاوْ کُفْتَه کَیْفَ حَالَكَ[958]

Bâri leyl ü nehâr bir hafta mıkdârı güçile asker-i kerrâr üzerinden geçüp gücile

---

[951] Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhun, R, Ü: bârigâhun Pâdişâh-ı gerdûn A.

[952] zafer-rehberi, R, Ü: zafer-rehberiyle A.

[953] gûyiyâ: gûyâ A, R, Ü.

[954] ---: cümle A, R, Ü.

[955] arkasına aldı: arka almışidi A: arkasına almışidi R, Ü.

[956] ---, R, Ü: üzerine A.

[957] ât âdem, R: ât ve âdem A, Ü.

[958] Kılıcın eğriliği gölgesinden "belâlek"... Balık ineğe demiş ki "keyfe hâlek."

nihâyet buldı. Bir vakt-i şerîf ve ân-ı latîf içre erkân-ı devlet ve a‘yân-ı saltanatile hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh dahi şâh-ı hayl-i ahterân merhale-i hûtdan menzil-i hamele nüzûl eyler gibi ol pül-i çarh-bünyân üzerinden ikbâlile ubûr idüp[959] sahn-ı sahrâ-yı Sirem'i süm-i matâyâyile sipihr-i pür-hilâl eyledi. Nükhet-i mürûr-ı hümâyûnile ol sahrâlar dolıcak sabâ-reftâr ulaklarıyla bu bûy-ı hoş-güvâr-ı cenâb-ı sadâret-me’âb[960] [125a] ve ma‘âlî-nisâb hazret-i İbrâhîm Paşa cânibine dahi[961] nesr ü neşr olındı. Sahrâ-yı Hoten gibi ol taraflar dahi fevâyih-i dil-âvîzile mu‘attar oldı.

Nazm:

Yitişdi bu haber Paşa'ya ânî

Ulaklar gönderildi her yekâdan

Hoten sahrâlarından san irişdi

Peyâm-ı miskdür peyk-i sabâdan.[962]

Bu dâsitân Vezîr-i âsaf-rây ve saf-ârây[963] İbrâhîm Paşa hazretlerine emr-i hümâyûn olup Varadin nâm kal‘anun üzerine azm- eyledüklerin beyân ve ayân eyler.[964]

Bu tarafda[965] hazret-i Paşa-yı âlî-rây ki subh-ı ikbâl ve rûz-ı âmâl önince necm-

[959] idüp, R, Ü: eyleyüp A.

[960] me’âb, R, Ü: --- A.

[961] dahi, A: --- Ü.

[962] Peyâm-ı miskdür peyk-i sabâdan: Peyâm-ı miskidi bâd-ı sabâdan A, R, Ü.

[963] Vezîr-i âsaf-rây ve saf-ârây: --- A, R, Ü.

[964] ve ayân eyler, Ü: ider A, R.

[965] tarafda, A, R: tarafdan Ü.

i sa‘âdet ve nûr-ı firâset gibi bedraka-i râh olup giderdi.[966] İttifâk reh-güzâr-ı fütûh âsârı üzre Üngürüs-i menhûsa tâbi‘ olan kılâ‘-ı rasîn ve husûn-ı hasînden bir kal‘a-i üstüvâr var idi -ki şâyed üzerine ehl-i İslâm Vereh diyen ana “Varadin” diyü ad urmışidi, pây-i bünyâdı zahr-ı semeke dest-i bârûsı püşt-i feleke irmişidi. Binâsı bir vechile sengîn idi ki her seng-i âhenîni elinden [125b] durduğı yir âh u enîn eyleridi. Sath-ı zemîne murabba‘ tutup oturmışidi. Bâd-ı rüst-hîzden gayrile[967] durmak ihtimâli yoğidi. Handeki bir câh-ı amîkidi ki her[968] ne kadar dırâzise dibine rîsümân-ı fikr irişmezidi.

Nazm:

Ne hisâr ol ki felek seyrin ider
Yücelüp evc-i havaya bedeni
Dil uzatmışidi burûcından ezel
Dirdi kulle-i kâfa be denî.

Gerçi der ü dîvârı gülşen gibi âbâdidi ammâ derûnı hâşâk-i küfrile dolup çâh-ı cehennem gibi afârît-i liyâmile[969] memlûyidi. Gûyâ râh-ı gazâda seng-i hâra bâğ-ı cihâd içre hâr-ı[970] pür-cefâyidi. İzâle-i iğvâsı her vechile vâcib, imâta-i ezâsı her cihetile lâzımidi. Bu ecilden hazret-i Paşa-yı[971] sâhib-râyet-i sâyib-râye fermân-ı cihân-mutâ‘-ı vâcibü'l-ittibâ‘ bu minvâle vürûd itdi ki yanında olan leşker-i nâ-ma‘dûdile inân-ı cehd-i zafer-kırânın anun kal‘ u kam‘ı[972] cânibine[973] tuta. Ol

[966] bedraka-i râh olup giderdi, R, Ü: bedraka-i râh olup reh-nemâlik iderdi A.

[967] ğayrile, R, Ü: gayri ile A.

[968] her: --- A, R, Ü.

[969] ---, R, Ü: doluyidi A.

[970] “hâr-ı” kelimesi A nüshasında tekraren iki kez yazılmıştır.

[971] ---, R, Ü: âlî-râye A.

[972] kam’ı, R, Ü: kam’ına A.

mühimmün husûli bâbında mesâ‘î-i cemîlesini derece-i kuvvetden mertebe-i vukû‘a getüre.

Beyt:[126a]

İr kura ol hâr-ı yoldan sa‘y ide

Feth ide ol kal‘ayı andan gide.

Lâ-büdd rikâb-ı ikdâma kadem basup ol merâmun husûli cânibine şeh-per-i irticâl[974] açmışidi. Kal‘a-i mezbûrenün[975] bânı olan mel‘ûna “Temür Pavlı” dirleridi. Ol uclarda hemîşe bânı mebânî-i fesâd idi.[976] İller içinde “Papas” dimekle meşhûr olup kral-ı bed-fi‘âlün yarar eri, mu‘teber beğlerbeğisiyidi. Be-gâyet şeytanet-şinâs-ı nâ-bekâr olup kirpâs-ı vücûdı âlâyiş-i inâdile dolu kir pâsidi. Bu esnâda hayli bâri hayl-i sitîz kefere-i bî-temîzile cem‘iyyet-i bî-me’âl[977] idüp kal‘a-i mezkûre öninde hâzır[978] olmışidi. Umardı ki yakalarınun girîbânıyıyla sahrâlarınun dâmânını gâzîlerün atları ayağınun[979] elinden alıkoyayidi. Üzerine nâr-ı kahrları[980] düşer asker hücûmları üşerse ola ki def‘ u ref‘ idem deyü hayâl-i muhâle düşmişidi.[981]

Beyt:

Durup hıfz-ı hisâr eylerdi anda

---

[973] cânibine, R, Ü: --- A.

[974] irticâl, R, Ü: irtihâl A.

[975] mezbûrenün: mezkûrenün A, R, Ü.

[976] fesâd idi: fesâdidi A, R, Ü.

[977] bî-me’âl, R: nâ-me’âl A, Ü.

[978] ---: bâş A, R, Ü.

[979] atları ayağınun, R, Ü: atlarınun ayağı A.

[980] kahrları, R, Ü: kahrile A.

[981] düşmüşidi, R, Ü: --- A.

Hayâl-i kâr-zâr eylerdi anda.

Âhır gördi ki hazret-i Paşa'nun öninden savulmadan gayri [126b] çâre olmayup tîr-i hücûmına siper-i sînesi pây-dâr olınmaz gürbe şîre, serçe şâhîne mukâbil olma kâbil değildür. Havf ü hirâsile vardukça dil-i nâ-pâki berg-i hazân gibi lerzeye düşer.[982] Henüz hazret-i Paşa irişmedin şîr öninden gâv u har ürker gibi öninden ayrıldı. Hisârı içinde olan küffâr-ı nâ-çârile pür-kulâbına ısmarlayup kendü kolayına gitdi. Baş sağ olsun ol tün be-tuna[983] diyü anı[984] Tuna'yı öte geçdi. Mukâbelesinde olan kenâra varup püşte-i lây gibi bir kara alay bağladı. [985]Gerdûn-ı şemâ'il arabalarıyla niçe yirden âteş-fem ve ejder-dem toplar ihzârın[986] eyledi. Ol kenârlara sefâ'in-i ehl-i İslâmı geçürmeğe mâni' olmak efkârına düşdi. Gör ol kör-i bî-aklı ki[987] âsıf yîlleri berg-i kâhile, hâyil sîlleri hâr-ı siyâhile sedd eylemek fikrin eyledi.

Mısrâ':

Kâfirün küfrü gibi fikri de nâ-ma'kûl olur.

Bu esnâda Koru cânibinden hazret-i Paşa-yı âlî-cenâb leşker-i [127a] bî-hisâbile vürûd idüp su[988] yüzinden dahi nesâyim-i avn-i ilâhîyile sekiz yüz pâre mıkdârı sefâyin-i nâm-dâr irmişdi. Huşk ü terden havâlî-i hisârı ihâta eylediler. Ol deryâ gibi leşkerün içinde bir adaya dönüp kaldı. Bî-tevakkuf cânib-i berrden alay-ı düşmen-şikâr-ı askeri varoş-ı hisâra üşüp gemiler dahi su yüzinden karşuda olan

---

[982] lerzeye düşer, A, R: lerzân olur Ü.

[983] be-tuna, R, Ü: be-tun A.

[984] ânı, R, Ü: --- A.

[985] ---: felek-i hasâyıl ve A, R, Ü.

[986] ihzârın, A, R: ihzâr Ü.

[987] ki, R, Ü: kim A.

[988] su, R, Ü: rûd-i mezbûr A.

Papas-ı nâ-sipâs üzerine hücûm eylediler. Tarafeynden nice ki hücûm olındı sadme-i ûlâda nevâsim-i feth u zafer hübûba gelüp turre-i pür-çem-i râyâta şâne-i nusret urmağa başladı. Koru cânibinden varoş-ı kal'ayı -ki ânun dahi başka bir sûr-ı üstüvârı varidi- gerçi der ü dîvârınun tertîb-i bünyân ve terkîb-i bünyâdı ağaçdan idi amma mürûr-ı eyyâmile berkiyüp abanosa dönmişidi. Anı perîşân ü târ u mâr eylediler.

Beyt:

Üşdiler varoşa mûr u mâr-vâr

İtdiler ânçe sûrın târ u mâr.

Bîm-i hücûm-ı gâzîlerile içinde pây-i firârı mütezelzil olup [127b] kalan küffâr-ı hâk-sârı def'i tu'me-i şîr-i hâr itdiler. Bâkîsi hisâra kaçup tahassun eyledi. Akablarınca gördiler ki gâzîlerün sîl-i ikdâmı hisâra dahi deryâ gibi hücûm idüp yüridi. Bu varışa durışları müyesser değil. Def'i varoşı oda urdılar, âteş-i berk-nişânile evlerin barkların kendü elleriyle harâb itdiler. Bir zamân ol sîl-i hâ'il elinden emân bulmağiçün önini âteş-i sûzânile sedd eylediler. Alevleri yine kendülere yukarı hûn-feşân tîğlar çekdi.[989] Ejderler gibi şerârlardan[990] cehennemîler üzerine odlar saçdı. Ol hisâr-ı pür-sürûr ki sûr-ı cihâdun nev-arûsıydı. Tütünden yüzine dühânı tütük tutundı. Meğer küffârile niçe zamân gözden nihân oldı. Dûd-ı kebûdı gök kubbelerine[991] amûdlar diküp sahn-ı havâya âsumânî alemler uzatdı.

---

[989] çekdi, R, Ü: çekdiler A.

[990] şerârlardan: şererlerden A, R, Ü.

[991] ---, R, Ü: yukarı A.

Nazm:

Ol âteşden yürik[992] benzi çalındı

Sardı her kiyâh u çehre-i gâh

Be-gâyet kızdı gerdûnun furunı

Kızardı bişdi nân-ı mihrile mâh.

Ol tâğîlerün dârları dâğ-ı sîneleri gibi nârile doldı. [128a] ol âteşin yüzi bir vechile ısıcağidi ki sakfları andan şöyle kızdı ki şerminden yüzi yirlere düşdi. Dıraht-ı ar'ar ve sanevber gibi bülend ter ü saht-peyker[993] dîvârları ki küffârun ser-i gurûrları gibi be-gâyet yücelmişidi. Yüzin yıkılup hâkile yeksân oldı. Ağaçları yanup hâkister olup içinde taşları kızıl ahkere[994] döndi. Fi'l-hakîka dâmen-i hisâra dökilmiş niçe bin hâr u hâşâk idi. Dest-i âteş-efşân alevleri irdi. Gâzîlerün[995] atı ayağından irdi pâk eyledi.

Nazm:

Kıldı ol âteş alev testin dırâz

Yakdı her taş u ağac kim varidi

Dâmen-i fethinden irdi anları

Seng-i hârâyıydı kara hârıydı.

Karşudan Papas-ı nâ-sipâs dahi bu hâle od gibi yanar yakılur, karşu âh-ı sûzi-nâkile nâle kılurken ittifâk[996] gemilerile hücûm iden gemiler dahi göz açdurmayup ra'd-âvâz ve sâ'ika-perdâz toplarile irişdiler. Anlar da mezkûrun [128b] alayını

---

[992] yürik, R, Ü: yürük A.

[993] bülend ter ü saht-peyker: bülend ü şaht-peyker A: bülend ü saht-peyker R, Ü.

[994] ahkere, R: ahkerlere A, Ü.

[995] Gâzîlerün, R, Ü: Gâzîler A.

[996] ---: bu yeke A, R, Ü.

sahrâlara târ u mâr idüp ol geyik yakalaru gözlerine teng ü târ eylediler. Toplarun tünd-bâd-ı nefes-i âteş-bârî ekserinün sefîne-i kâlıblarını bahr-ı fenâ içre taşlara çalup garka-i helâke irişdürdi. Sa'y-i bî-fâide[997] idüp ol kenârlarda kurdukları tertîbler[998] âyîn-i küfrleri gibi ibtâl olınıldı. Ol kâfirün dil-i bî-karârı ki dâğ-ı gammile karârı tutup yenmişidi. Oradan hisârun ahvâline nâzır olmağile bir mıkdâr tesellî bulup hisârda olanlar dahi kendünün kûh-ı bî-sebât[999] karârına i'timad ide. Dil-i sad-pâreleri bir pâre dayana diyü mülâhaza ideridi. Hâ'ib[1000] ü hâsir andan dahi sürdiler. Kendü sahrâ-yı hasretün hayrânı oldı. Anlar zindân-ı belânun nâlânı gûş-ı bî-hûşuna her yekâdan[1001] (سَكْ بَصَحْرَا)[1002] nidâsı idüp kendüyile tâlânı kaldı.

Bu dâsitân [1003]Paşa-yı kâm-yâb elinde kal'a-i mezkûre zecr ü kahrile[1004] [129a] **kal' olınup muğlakât-ı ebvâbı**[1005] **feth**[1006] **olınduğın beyân ider.**[1007]

Ba'demâ hazret-i Paşa-yı sâyib-râyun mefâtîh-i fikr-i girih-güşâları kal'a-i mezbûrenün feth-i ebvâbına mukayyed olup dîde-i mübâşeret-i mîrâneleri bu emr-i mühimmün istihsâli cânibine mültefit oldı. Etrâf ü cevânibinden kâbil olan yirlere

---

[997] bî-fâide: bî-fâyide A, R, Ü.

[998] tertîbler: metersler A, R, Ü.

[999] bî-sebât (derkenar olarak yazılmıştır): --- A, R, Ü.

[1000] hâ'ib: hâyib A, R, Ü.

[1001] her yekâdan: her yekeden A, R: --- Ü.

[1002] Köpek çöle.

[1003] ---: hazret-i A, R, Ü.

[1004] kal'a-i mezkûre zecr ü kahrile: kahr u zecrrile kal'a-i mezbûre A: kal'a-i mezbûre zecr ü kahrile R, Ü.

[1005] muğlakât-ı ebvâbı: küffâr-ı yed-i girdâr elinden A, R, Ü.

[1006] ---: ve istihlâs A, R, Ü.

[1007] ider: eyler A, R, Ü.

muhkem metersler binâ eylediler. Her biri bünyân-ı gerdûn ve heremân gibi gerdiş-i zamândan bî-pervâyidi. Kemînlerinde toplardan niçe ejdehâ-yı heft-serler[1008] kodılar ki nefesinden taş ağaç rehâ bulmazidi. Kâmetleri menâre, dehânları mağaraya benzeridi. Bî-mehâbâ püşt-i dîvâr-ı pâydârı müşt-i ahcâr-ı salbile döğilüp girûdâra başlandı. Sâ'ika-kirdâr âvâzeler tâ gird-i sarây-ı feleke irdi.[1009] Belki andan dahi geçüp vardı gûş-ı sürûşa girdi.[1010] Bu sehim-nâk na'ralarun heybetiyiyle hisârun zehresi çâk olup dîvârları yüzin düşer hâk olurdı. Ebr-i kebûd gibi safha-i havâ pür-dûd-ı âteş-endûd olup fark-ı kal'adan ki [129b] bâm-ı feleke muhâzîyidi, içinde olan [1011]küffârun zârîliği aşağıda sadâ-yı ra'ddan fark olunmazidi. Birkaç gün içinde her kûşesini kef-i kefgîr gibi delük delük eylediler. İçindeki tâğîler ki rişte-i hayâtdan ümîzi kesmişler,[1012] bi-esrihim ölüm eri olmışlaridi. Dağlar üstine[1013] kara bulutlar dizilür gibi burc u bârûları üzerine dirildiler. Tîr ü tüfek ve zenbereği etrâfa bârân gibi yağdurı başladılar.

Nazm:

Tüfek fındukları peykânlu oklar

Yağardı kullelerden cüst u çâlâk

Gelürdi sanki dağlardan ovaya

Dolular gibi yağmurlar hışım-nâk.

[1008] heft-serler, R: saft-serler A.

[1009] irdi, R: girdi A.

[1010] girdi, R: irdi A.

[1011] ---: firak-ı A, R.

[1012] ümîzi kesmişler, R: ümîdi kesmişleridi A.

[1013] üstine, R: üstinde A.

Bu tarafdan Gâzîler dahi bezm-i hücûmı kurup tâziyâne-i tîğile sâz-ı cengi çalabaşladılar. Her tarafdan na‘ra âvâzeleri kopup cihân içi söz ü sâz ile doldı. Şevk-i mey-i cihâdile her kişi mest ü medhûş idi. Hisâra karşu kadem-i ikdâma binüp yüridi. Nîzeler bayraklar kanadını açdı.[1014] Oklar bâl-i isti‘câlile uçdı.[1015] Her bir dilîr-i siperin arkasına urup alaca pullarıyla [130a] bebr ü pelenge döndi.[1016] Kûh-sâr-ı hisâra[1017] durmaz ağardı. Hücûm ve guluyla yürimişler çak dîvârı dibine irmişleridi. Kimi nerdübânile durup[1018] evc-i burûcına urûc ider, dağlar başında ukkâb gibi canlar şikârı üzerine dönerdi. [1019]Kimi aşağıdan durup tîr ü tüfekile bârûlar üzerinde kebûter gibi küffârun mürğ-i cânı[1020] saydın[1021] eyleridi. Tüfekler ölecek kâfirleri ırakdan parmağile gösterüp kılıçlar yanında olanları yelikler gibi çalardı. Bedenler üzerinden kâfir başları aşağaya dağlar üstinden taşlar gibi uçardı. Burc gibi bedenleri birer darbile yıkılur, seng ü çöp gibi uçup handek içine tıkılurdı. Katele-i küffârı[1022] heyzüm-sa‘îr ve meyte-i hınzîr gibi [1023]kararup ol bed-râylarun elinde şehîd olan müslimînün yüzleri bedr-i aya benzeridi. Kanile kûh-sâr-ı hisârun yakaları lâle-zâra

---

[1014] açdı, R: açdılar A.

[1015] uçdı, R: uçdılar A.

[1016] pelenge döndi, R: pelenge gibi A.

[1017] R nüshasında metnin burasında yazılmış oldığu halde sonra üzeri çizilmiş olan şu satır mevcuttur:" ...karşu kadem-i ikdâma binüb yüridi, nîzeler bayraklar kanadını açdı, oklar bâl-i isti'câl ile uçdı…"

[1018] nerdübânile durup: durup nerdübânile A, R.

[1019] ---, R: ve A.

[1020] cânı, R: cânın A.

[1021] saydın, R: sayd A.

[1022] küffârı, R: küffârın A.

[1023] ---, R: başları A.

döndi.[1024] Dâmen-i yemîn ü yesârı sâha-i Yemen gibi akîk-i rahşânile doldı. Küffâra Gâzîler [130b] aşağadan zübân-ı tîğile düş-nâm ider. Anlar da yukarudan[1025] üzerlerine ulu söğenler bırağuridi.[1026] İçerüden taşraya taş ağaç gökden kazâ gibi nüzûl eyleridi. Müslimânlarun üzerine yukarudan[1027] kaynar sular akdarup, cahîmde kendülere olacak ıkâb cezâsına hamîmleriyle azâb-ı elîmler iderleridi. Bir zamân hergün bu üslûba kâr-zâr[1028] olup gerçi Gâzîler elinde kuffârun kârı zâridi. Amma karşu dest-i topile tahrîb olınan yirleri ana taş ağaçile evvelkiden üstüvâr iderler, kâbil olup derûn-ı hisâra yol virmezleridi. Her gün anlar içerüden bend ider, bunlar taşradan bozar idi. Bir aceb ceng idi[1029] ki ortada idilürdi. Bir turfa destânidi ki ol anda eydilürdi.[1030]

Nazm:

Ortalıkda bir aceb destânidi

Niçe Rüstemler ana hayrânidi

Görmemişdi bir dahi mislin cihân

Görmeye gide ola âhir zamân.

Bedenler üzerinde duran tüfek-endâz kâfirlerden bir tîr-endâzı ki kasd eylese tüfek ü tîrile pireyi gözinde ibreyi yurdusunda [131a] urmağa kâdirdi. Bir bedende durup hayli zamân bezm-i rezmi germ eyledi. Aşağadan kendüye tîr ü tüfekile zafer

[1024] lâle-zâra döndi: lâle-zârlara dönüp A: lâle-zârlara döndi R.

[1025] yukarudan, R: yukarıdan A.

[1026] bırağuridi, R: bırağurlaridi A.

[1027] yukarudan, R: yukarıdan A.

[1028] kâr-zâr, R: kâr u zâr A.

[1029] idi, R: itdi A.

[1030] eydilürdi: idilürdi A.

bulam diyü sa‘y ideni[1031] kendüden ön evvel şikâr idüp kazâ-yı mübrem gibi arzûsuna irürmezidi. Bâzi-yi harb içinde dest-i tüfeği her kimün nasîbine ki sehm atardı, nakd-i cânını mecâl virmeyüp üterdi. Her kim ki anunla rezm güreşin tutdı, anı arkası[1032] yire geldi. Dest-i bî-emânında çok kimesneler şehâdet menzilesine irişdi. Aslâ nâyire-i fesâdınun intıfâsına kimesne kâdir olmayup bu gazâ-yı envere[1033] zafer[1034] kimesnenün dîvân-ı a‘mâline mektûb olmadı. Âkıbet hazret-i Paşa-yı âlî-rây-ı rezm-âzmây kasd eyledi ki bu sayd-ı semîni kendü şikâr eyleyüp bu belâ-yı[1035] âsumânî ve kazâ-yı nâgihânînün def‘ine bi-nefsihî mübâşir ola. Anı Rüstem gibi kemân-ı sahtın ele alup bir tîr-i râstî kabza-i küşâde kodı.[1036] Zarâfetile bir kûşe-i tenhâda durup ol mel‘ûnun hengâm-ı fursatına nâzır oldı. [131b] Şîr-i şikârın öğer gibi kabzasındaki minkâr-ı tîr-i cân-hırâşile hâzır oldı. Be-gâyet çâpük kâfiridi. Kâbil olup mahall-i şikâra gelmez, nefs-i habîsin tehlüke yerine salmazidi. Hazret-i Paşa-yı zafer-yâr -ki meydân-ı hünerin şîri merdân-ı neberdün emîridür- âhır o mel‘ûnı niçe dürlü vaz‘ u tedbîrile dâm-ı tedmîre düşürdi. Gâh ol paşayı ki hazret-i Paşa anı gözleyüp iki cânibden tîr-i merâmı nişâne-i husûle ilkâ mülâhazasındayiken ittifâk hazret-i Paşa-yı zafer-yâr fürce bulup bâzû-yı pür-zorından ol pelîd-i mağrûr üzerine bir tîr-i râst gönderdi. Kavs-i kazâdan tîr-i kadr çıkar gibi anı irişdi. Çak ser-i bî-sâmânına dokundı. Anı peykân-ı âteş-feşânı bir yanından bir yanına çıkdı. Ehl-i İslâma sanduğı yaramaz sanular kendü başına uğradı. Hemân cân-ı habîsin çâh-ı

[1031] diyü sa‘y îdeni, R: diyeni A.

[1032] arkası, R: arka A.

[1033] envere: envire A.

[1034] zafer: --- A.

[1035] belâ-yı, R: belâ A.

[1036] kodı, R: alup A.

cehenneme ısmarladı. Zemîn ü zamân hazret-i Paşanun bâzû-yı pür-zoruna tahsîn ve âferîn eylediler. Ser-i sa‘âdetlerinde[1037] yazılmış gazâyidi.[1038] Gayra mukayyed olmayup zamânı gelîcek bir an [132a] dahi tevakkuf eylemedi. (كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لهُ)[1039] fehvâsı gün gibi âşikâr oldı.

Nazm:

Gazâ-yı ekberidi bu be-gâyet

Anunçün değme yirde eğmedi baş

Görîcek hazret-i Paşayı anı

Kabûl itdi kılup tîrine sâ-bâş.

Bâri bir zamân üslûb-ı mezkûr üzerine ceng ü cidâl olup mukaddimât-ı fütûha muhkem mübâşir olmışlaridi. Ceyş-i İslâmun cûş u hurûşı du‘â-yı ebrâr gibi âsumâna irişüp[1040] tîğlardan kan mîğlardan bârân gibi yağardı. Her bâr ki küffârun âteş-i hasedile sîneleri germ olup leheb-i hiddetleri zebâna ura, âb-ı nâb-ı şimşîrile mecâl virmeyüp söyündürürleridi.[1041] (كُلَّمَا اَوْقَدُوا نَارًا لِلحَرْبِ اَطْفَاهَا اللهُ)[1042] illâ ki dîde-i maksûd dahi[1043] vakt-i mev‘ûdına bakup vücûd-ı şerâ’it ve irtifâ‘-ı mevâni‘ tamâm[1044] husûle gelmiş değilidi. Meğer bu fikr-i sahîhün netâyic-i mukaddimâtına mevkûfidi ki

---

[1037] sa’âdetlerinde, R: sa’âdetlerine A, Ü.

[1038] gazâyidi, R, Ü: gazâ-yi ekberidi A.

[1039] “Herkes, yaratıldığı şeye muyesser kılınır.” Buharî, Kader 2**:** Muslim, Kader 7.

[1040] irişüp, R, Ü: irmişidi A.

[1041] söyündürürleridi, R, Ü: söyündürüvirirleridi A.

[1042] Mâide, 5/64 “Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür.”

[1043] dahi, A, R: --- Ü.

[1044] tamâm, R: --- A, Ü.

hazret-i Paşanun âsumân-ı zamîrinden gün gibi dırahşân oldı. Tamâm bir niçe üstâd lakım-zenler[1045] ve kûh-kenler[1046] ihzâr olındı ki dest-i [132b] külünkleri seng-i ruhâmı muma, kûh-ı siyâhı zerre-i kâha saymazidi. Her biri kasd itse tîşe-i endîşeyile bir anda yirün altından üstine yetişe.

Beyt:

Her biri nâm-ver üstâd idi

Hâke mû-şek senge san Ferhâd idi.

Dîvârlarınun bün-i bünyâdına bir niçe yirden amîk lakımlara başladılar. Çak esâsından altını bir vechile tecvîf itdiler ki üzerinde kulel-i hisâr kal'a-i felek gibi mu'allak kalup altında lakımlarun her biri ulu gârlar[1047] zîr-i zemînde[1048] yapılmış azîm dârlara döndi. Hızâne-i derûnlarına sığan mikdârı huşk-leb ve âteşî-meşreb [1049]niçe kîse top otları koydılar. Şevvâl-i şerîfün on yedinci güni rûz-ı Cum'a-i mübârekde hazret-i Paşa-yı âlî-râyun emriyle cümle asker ayağ üzre gelüp her kişi hengâm-ı cenge hâzır ve âvân-ı fursata nâzır olîcak vâdi-yi şikemlerinde mahzûn olan top odlarına[1050] yir yir âteş değürdiler. Rûz-ı kıyâmet gibi nâ-gâh ol anda bir gürildi kopardı.[1051] Havf ü haşyetile zemîn ü zamân ditredi. Ol heybetile keferenün zehresi çâk ve çehresi [133a] hâk oldı. Her bir lakımun derûnı çâh-ı cehennem gibi şerer-i nârile olup dehen-i ejderleyin her biri bir yirden ağız virdi. Nefs-i âteş-bârı

[1045] lakım-zenler, A: lakım-zenlerile R, Ü.

[1046] ve kûh-kenler: ferhâd pîşe-gûh-u genler A, R, Ü.

[1047] ğârlar: ğârlara A, R, Ü.

[1048] zemînde, R, Ü: zemînden A.

[1049] ---, R, Ü: bir A.

[1050] odlarına, R: otlarına A, Ü.

[1051] ---: ki A, R, Ü.

öninde bulduğı seng ü çûbi saman çöpü gibi göklere uçurdı. Duhân-ı siyahı sehâb-ı muzlim gibi çarh-ı kebûda ağup direk direk oldı.

Nazm:

Kullelerde kâfirün ahvâline
Kahkahayla top otun güldürdiler
Yıkdı vîrân eyledi bârûları
Kopdı gök gürler gibi güldürdiler.

Küffâr-ı nâ-bekârun başlarına bu belâ-yı nâ-gihânî iricek niçesi şaşduğından kendüyi hisâr üzerinden pertâb idüp indi. Gâzîlerün öninde zîr ü zeber oldı. Bâkîsi ehl-i İslâma karşu gelüp hâlet-i ye'sde îmân-ı be'se gelür gibi emân çağrışı başladılar. Ol[1052] nâdânlar bu hâlet-i ihtiyâriyyeyi vakt-i zarûret ve ıztırârda[1053] dahi makbûl ve menkûl[1054] ola sandılar. Kimesne iltifât eylemedi. Ânı derûn-ı hisâra koyılup[1055] bi-esrihim o har-nihâd-ı horyâdları kılıçdan geçürdiler. Ehl ü ıyâllerin [133b] esîr ü selâsil ü ağlâl idüp[1056] Gâzîler ganâyim-i cihâdile muğtenem oldılar. Kal'anun pür-kulâbı ve sâyir be-nâmları bir kullesine[1057] tahassun idüp istid'â-yı emân eylediler. Hazret-i Paşa-yı zafer-yâr feth-i âsâr-ı Pâdişâh-ı âlem-penâhun emân-ı şerîfin virüp tîğ-ı âlem-gîri elinden âzâd eyledi. Ol gün dahve-i kübrâ vaktinde bi-tamâmihî feth olınup bedenlerine râyât-ı zafer-ğâyât nasb olındı. Derûnı

[1052] ol: o A, R, Ü.

[1053] zarûret ve ıztırârda, R, Ü: zarûrette ve ızdırâbda ve ıztırârda A.

[1054] makbûl ve menkûl, R, Ü: menkûl ve makbûl A.

[1055] koyılup, R, Ü: koyup A.

[1056] idüp, R, Ü: eylediler A.

[1057] kulesine, R: kulesinde A, Ü.

ka‘r-ı cehennem gibi habâ’is-i küfrile memlû iken sîne-i gülşen gibi şeref-i İslâmile doldı. Kenâyis ü ma‘âbid-i asnâmı cevâmi‘ u mesâcid-i İslâm olup ol gün içinde cum‘a namâzı kılındı. Tantana-i dîn-i Muhammedîyiyle derûn u burûnı pür oldı. Ol gün bu haber-i fütûhı[1058] Pâdişâh-ı âlem-penâhun[1059] arsa-i bârigâh-ı refî‘i cânibine i‘lâm eylediler. Bir bûy-ı hoş-güvâr idi. Sâha-i izz ü celâli îsârına münâsib görildi. İkbâlile ol nevâhîye irmişleridi.[1060] Anlar dahi[1061] gelüp derûn-ı cennet-âbâdını seyr ü temâşâ eylediler. Âfitâb-ı âlem-ârâ-yı vücûd-ı ferhundeleri felek [134a] fevkinde[1062] tâli‘ u lâmi‘[1063] oldı.

Bu dâsitân hazret-i Paşa-yı kâm-yâbun dest-i ihtimâmında İlok nâm kal‘a dahi feth olındığın ve bu zamâna gelince sâyir feth olınan[1064] kılâ‘un ta‘dâdını beyân ider.[1065]

Kal‘a-i mezbûreden gayrı yine buralarda kılâ‘-ı meşhûre-i kefere-i makhûreden “İlok” nâm bir kal‘a-i pây-dâr dahi varidi ki ihkâmında nazîri behre-i vücûddan kâm almamışidi. Bir kûh-ı bülendün kullesinde vâkı‘ olup bedenleri evc-i burûc-ı feleke peyvend olmışidi. Ol depe üzerine zâğ-ı felekden düşmiş gûyâ bir beyda-i beyzâyıdı.

[1058] ol gün bu haber-i fütûhı, R: --- A, Ü.

[1059] âlem-penâhun: âlem-penâh hazretleri dahî bu esnada ikbâlile ol nevahîye irmişleridi. Bu haber-î beşâret vürûdı A, R, Ü.

[1060] R nüshasında “Ol gün bu haber-i fütûhı Pâdişâh-ı âlem-penâhun” ibaresinin üstü çizilmiş, sayfa kenarına ise… “pür oldı”…ibaresinden sonra gelmek üzere işaretlenmiş “Pâdişâh-ı âlem-penâh dahi ikbâlile ol nevâhîye (okunmuyor) bu haber-i beşâret…” derkenar olarak yazılmıştır.

[1061] ikbâl ile ol nevâhîye irmişleridi. Anlar dahi: --- A, R, Ü.

[1062] fevkinde: ferkinde A, R, Ü.

[1063] tâli‘ u lâmi‘: tâli‘ A, R, Ü.

[1064] olındığın ve bu zamâna gelince sâyir feth olınan, A, R: olunub sâyir bu zamana gelince Ü.

[1065] ta‘dâdını beyân ider: esâsı neyidüğin beyan eyler A: tefâsîlini beyan eyler R: esâmîlerini beyan eyler Ü.

Handekinün uzunu hadden füzûn olup arzı katında amîk-ovâsı bî-ırz ü dûnidi. Semki rûy-ı arzdan zahr-ı semeke irmişidi. İçinde acâyib binâlar ve garâyib kenîsâlar olup bed‘-i erkân-ı küfrden gayri hiç kusûr-ı yoğidi. Derûnı eğer çi hüsn-i binâda cennet gibi âbâd idi. Velî-i bed-kirdâr kâfirler sükûnıyla [1066]sâha-i cehennem gibi azâb-ı elîmile dolmışidi.

Nazm:[134b]

Cinâna banzer idi ger finâsı

Be-gâyet hûb idi tarh-ı binâsı

İçi dışı dolu kâfirleridi

Kamusu gol gibi fırlaridi.

Hazret-i Paşa-yı âlî-rây ve cem‘-ârây [1067]kudret ü vüfûr-ı şehâmetile kasd eyledi ki bunun dahi ekâlîd-i ebvâbını rây-ı rezînle feth idüp Pâdişâh-ı âlem-penâhun râh-ı emelinden bu tılısm-ı müşkilün dahi işkâlini fikr-i sâyibiyiyle hal eyleye. Bu bâbda fermân-ı âlî-şân dahi vârid olmışidi. Anı cevâd-ı himmeti, su[1068] gibi anın savbına revân olup rikâb-ı kâm-yâbı yîl[1069] gibi ol tarafa şitâb eyledi. Asker-i sîl reftârile mesîl-i râha girüp yüridi. Çün berg-i dîvârların bâd-ı fenâya virmekiçün kazâ-yı âsumânî ve belâ-yı nâ-gihânî gibi fezâ-yı finâsına irildi. Kurudan tarafını kûh-peyker haymeler gürûhı alup sudan cânibini felek-şükûh keştîler ihâta eyledi[1070].

[1066] ---, R, Ü: derûn-ı A.

[1067] ---: kemâl-i A, R, Ü.

[1068] su, A, R: yîl Ü.

[1069] yîl, A, R: su Ü.

[1070] Metnin dışında başka bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış “sudan cânibi felek-i bâd-bân, keştîler şükûhu ihâta eyledi” şeklinde bir cümle yer almaktadır.

Bahr ü berrden mukaddimât-ı fethine mübâşeret olınup[1071] lâzım olan yât ü yarâğı görildi. Top kovanlarınun her biri ki [1072]nerre divler gibi iklîm-i salâbetün mühîb[1073] [135a] dîvâneleriydi. Etrâfından demür zincirlerile üzerine doğrı çekildi. Câ-be-câ azîm ve vesî‘ metersler tertîb olınmışidi. Şeccleri husûna, binâları gerdûna benzeridi. Anlara kemîn idildi. Gûyâ ejderleridi[1074] bevâdî-i kûh içre mekîn oldı. Niçe yirlerden dahi saf-şiken ü seng-efgen mevzûn kâmet ü matbû‘ hey’et darb-zenleriyle ra‘d-âvâz ve[1075] sâ‘ika-perdâz perinkiler kurıldı.

Nazm:

Rezm bâzârını taht-ı kal‘ada

Kurmağa cem oldı geldi tîğ u tîr

Geldiler toplar perinkîler kamu

Durdılar hengâmeciler yîr ü yîr.

Sâyir münâsib olan yirlerde yeniçeriden ve gayriden[1076] tüfek-endâz niçe ser-bâzlar durup bî-mehâbâ[1077] darb ü harb ve ceng ü cidâle başladılar. Tîrler ki arada cüst ü çâlâk câsûslaridi, ecel peyâmın iletüp getüri başladı. Tîğlar çalışup âstîn niyâmdan kolların çıkarur,[1078] meydân-ı rezme girüp[1079] illeri başuna çıkarurdı[1080].

[1071] olınup, R, Ü: olup A.

[1072] ---, R, Ü: bir A.

[1073] ---, A, R: ve garîb Ü.

[1074] ---, R, Ü: ki A.

[1075] ve, R, Ü: --- A.

[1076] “gayriden” kelimesi derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[1077] bî-mehâbâ, R, Ü: bî-mehâyâ A.

[1078] çıkarur, R, Ü: çıkarub A.

[1079] girüp: girdirdi A, R, Ü.

Nîzeler asâ-yı Mûsa gibi dîde-i küffâra -ki her biri bir Fir‘avndı- sü‘bân-ı heft-ser gibi görinürdi. Toplarun âvâzı yine eski sâ‘ikaların [135b] ele aldı. Hisâr üstine berk gibi âteşler saçabaşladı. Taş dîvârların -ki kal‘a yüzinde pâydâr siperleriydi- taşlara tutup yüzin, gözin bozdı. Na‘ra-zen darb-zenleriyle pür-yanku perinkîler hisârun bedenlerini -ki üzerindeki kâfirler öninde taşdan kalkanlaridi- birer darbile dar[ma]dağan[1081] eyledi. Gûyâ ol anda hisârun başına gökden taşlar yağaridi. İçinde olanlarun gözin açmağa mecâli yoğidi.

Nazm:

Niçe yirden atılur durmazidi

Perinkîlerle toplar darbzenler

Hisârun burc u bârûsın yıkanlar

Binâ-yı[1082] kal‘anun ırzın bozanlar.

Âkıbet derûnında olan küffâr-ı nâçâr gördiler ki alâyim-i havf ü haşyetleri ânen fe-ânen mütezâyid olup sâ‘aten fe-sâ‘aten müsetâ‘id olur. Bu mukaddimâta nazar-ı sahîhile istidlâlleri kavî oldı ki[1083] elbette ehl-i İslâmun netâyic-i emelleri sıhhat-i istihsâle irmemek ihtimâli yokdur. Bâri nâyire-i gadabları işti‘âl itmedin tazarru‘-ı istîmân[1084] idelüm diyu kendüleri tedârük eylediler. Zarûrî[136a] halâs-ı câna andan artuk çâre, ol emr-i mühimme bundan özge istihâre anlamadılar, bî-tevakkuf istid‘â-

---

[1080] “İlleri başına çukarurdı” kelimeleri ayrı bir kaligrafi ile metnin dışında derkenar olarak yazılmış olup A, R ve Ü nüshalarında mevcut değildir.

[1081] dar[ma]dağan: dardağan A, R, Ü.

[1082] binâ-yı, R, Ü: binâ-i A.

[1083] ki, R, Ü: --- A.

[1084] istîmân, R, Ü: istîmâne iştigâl A.

yı emân idüp[1085] istihlâs-ı cân eylediler. Hazret-i Paşa-yı âlî-rây dahi muktezâ-yı şer‘-i şerîfi ri‘âyet eyledi. Müsted‘â-yı örf-i münîfe binâ’en anlara himâyet eyledi. (كَفَى بالظَّفَر شَفِيعًا لِلمُذْنِب)[1086] fehvâsınca şehriyâr-ı âlem-penâhun tîğ-ı tâb-dârından halâs ü emân erzânî kıldı.[1087] Sebze-zâr-ı emelleri âb-ı nâb-ı afvile tâze ve sîrâb oldı. Mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci güni bu dahi feth olınup dervâzesini dil-i ebrâr gibi münşerih eylediler. Hazret-i Paşa-yı şîr-dil -ki tavus-ı bâğ-ı zaferdür-[1088] kendü zât-ı şerîfiyiyle cûybâr-ı derûnına kadem basup bir kürsî-i zerrîn-nihâd üzerinde karâr eyledi. İçinde olan kefere-i nâ-çâr havâlî-i necme şeb-i târ gibi etrâfına dirildiler. Ortalarında ukûd-ı uhûdı müstahkem idüp Pâdişâh-ı âlem-penâhun ahd-nâme-i hümâyûnın i‘tâ eyledi. Dizdârına ve be-nâmlarına hil‘atler geyürüp hoş [136b] gördi. Gûyâ bir bölük esîr-i zindân-ı belâyidi, rahm idüp âzâd eyledi. Râyât-ı zafer-nigâh-ı Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhı bir kulle-i menî‘ine dikdiler. Nûr-ı eymânile ruh-sâre-i bâğ-ı[1089] sahnı pür-nûr oldı. Anı gülbank-i feth u nevbet-i fütûh urılup derûnı zemzeme-i tabl ü surnâyile[1090] tâs-ı felek gibi gümgüm eyledi. Bülend-âvâv-ı[1091] hoş-nevâ mü’ezzinler kulleler[1092] üstinde -ki her biri bâlâ-kadd menâreler misâliydi- ezân-ı şerîfe ibtidâ eylediler. Ezân-ı ehl-i İslamı havây-ı nesîm ve âvâ-yı bülbülile

[1085] idüp, R, Ü: eyleyüp A.

[1086] Günahkara şefatçı olarak zafer yeterlidir.

[1087] kıldı, A, R: buyurdu Ü.

[1088] zaferdür, R: zaferidi A, Ü.

[1089] bâğ-ı (başka bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmıştır.): --- A, R, Ü.

[1090] surnâyile, A, R: surnâ Ü.

[1091] “Bülend-âvâv (âvâz)” kelimesi asıl nüsha ve A nüshasında hatalı yazılmış, R nüshasında vav’a benzer bir z şeklinde yazılmış ve Ü nüshasında ise “Bülend-âvâv” yazılmıştır.

[1092] kuleler, R, Ü: kuleleri A.

gûş-ı gül gibi müşerref ü müstes‘ad[1093] eyledi. İçindeki anede-i küffârı yât ü yarâğ ve[1094] esbâb-ı harbi döküp makhûr ve mağlûb, [1095]menkûs u me’yûs reme-i gâv u har gibi tâziyâne-i kahrile sürüldiler. Çirkâb-ı vücûdlarından derûnı tathîr olınıldı. Kenâyisinde olan rics-i evsân ve hubs-i asnâmı giderüp edâ-yı salavât-ı mefrûza eylediler. Ma‘âbid-i rehâbîn iken mesâcid-i Müslimîn oldı.[1096] Kasâvet-i küfrile içleri çehre-i şitâ gibi ağlayıdururken tarâvet-i İslâm ile rûy-ı rebî‘ gibi güle düşdi. Ba‘de-mâ hazret-i Paşa-yı [137a] zafer-bâr ve feth-âsâr dîvân-ı âmm eyledi. Umûmen beğler[1097] gelüp mübârek-bâd-ı feth u fütûh eylediler. Anlamayup hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâhun sâha-i izz ü celâline -ki hemîşe mehbit-ı fütûhât-ı gaybiyyedür-[1098] bu haber-i zafer-bahşı dahi i‘lâm eylediler. Bunlardan gayri Hudâvendigâr-ı gerdûn-iktidârun devlet-i rûz-efzûnı berekâtında bugüne gelince bu on iki pâre kılâ‘-ı[1099] pâydârun dahi fethine dest-res olmışidi. Kiminün halkı havf ü haşyetile[1100] kaçup leşker-i âhen-pûş-ı deryâ-hurûşun sît ü sadâsıyla[1101] sergeşte-i bevâdî-i hayret oldı. Hisârları boş kaldı. Kiminün halkı pîr-i aklı pîşvâ idinüp anun irşâdıyile teslîm-i miftâh[1102] eylediler. Rûy-ı emellerinden nikâb-ı hicâb[1103] mürtefi‘ oldı. İttikâ-yı der-i

---

[1093] müstes’ad, R, Ü: --- A.

[1094] yarâğ ve, R, Ü: yarâğile A.

[1095] ---, R, Ü: ve A.

[1096] oldı, A, R: olub Ü.

[1097] beğler, R, Ü: beğleri A.

[1098] gaybiyyedür, R, Ü: gaybiyye idi A.

[1099] kılâ‘-ı, R, Ü: hisâr-ı A.

[1100] havf ü haşyetile, R, Ü: --- A.

[1101] sît ü sadâsıyla, R, Ü: havfıyla A.

[1102] miftâh, A: mefâtîh R, Ü.

[1103] “hicâb” kelimesi derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

devlet-penâh-ı[1104] pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhile sa‘âdete irdiler. Kimi iğvâ-yı şeyâtînle inâd ü temerrüd tarîkına sâlik olup zecr ü kahrile hisârları harâb kendüler tu‘me-i şîr-i şimşîr[1105] idildiler. Mezkûr kal‘alarun [137b] kâfir dilince esâmîleri[1106] bunlardur ki zikr olınur.[1107] Erîk[1108], Gragorice, Çerivik, Berkas, Dimitrofca, Nökay, Purah, Viraça, Vokin, Soyin, Vukud, Erdud.

Bu dâsitân cümle asker bir araya[1109] gelüp emr-i âlîşânile[1110] Dırava Suyına köpri yapılduğın ve[1111] ikbâlile asker-i İslâm[1112] öte yakasına geçdüğin beyân eyler.[1113] [1114]

Mübârek şevvâlün gurresinde hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhun a‘lâm-ı zafer-nigârı Paşa-yı kâm-yâb oldığı menzil-i mübâreke irişdi. Âmmeten Rumili beğleriyile edâ-i hidmet-i istikbâl idüp sa‘âdet-i rikâb-bûs-i kâm-yâbıyla müstes‘ad oldılar. Ol arada cümle asker biriküp arsa-i zemîni ser-te-ser ihâta eyledi. Eknâf-ı çehâr-cihet-i âlemden esnâf-ı ümem bir yere dirildi. Bir izdihâm-ı âmm oldı ki bir

---

[1104] devlet-penâh-ı, A, R: devlet-i Ü.

[1105] şîr-i şimşîr, Ü: şimşîr-i harâb A: şimşîr R (şîr kelimesi ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, Ü nüshasında metin içine alınmıştır.

[1106] esâmîleri, R, Ü: esâmîsi A.

[1107] ki zikr olınur: --- A, R, Ü.

[1108] Erîk, R, Ü: İrîk A.

[1109] araya, R, Ü: yere A.

[1110] ---, R, Ü: dernek olup A.

[1111] yapılduğın ve, R, Ü: bağlayıp A.

[1112] asker-i İslâm, R, Ü: --- A.

[1113] yakasına geçdüğin beyân eyler: yanına ubûr eyledüklerün beyan ider A: öte yakasına ubûr eyledüğin beyan eyler R, Ü.

[1114] Metnin dışında başka bir kaligrafi ile derkenâr olarak yazılmış “fî-sene 932 “ şeklinde bir cümle yer almaktadır.

dahi nazîri olmış misâli[1115] görilmiş değilidi. [1116]Bir nehr-i enbûhidi ki efvâcı deryâları yirinden ırmak isterdi. Bir sîl-i pür-şükûhidi ki şikâf-ı Nîl [138a] mesîline bakup [1117]ağzına benân-ı hayret almışidi.[1118] (تَكَادُ السَّمَاواتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَ تَخِرُّ الجِبَالُ هَدًّا)[1119] Şîrân-ı bî-kıyâsidi ki neyistân-ı rimâhdan gayri me'vâ bilmezleridi. Nehengân-ı cân-sitânîydi[1120] ki emvâc-ı dimâdan özge[1121] deryâ anlamazlaridi. Gerçi bu asl kesret-i firâvâna zahîre-i âlem vefâ itme ihtimâli yoğidi, amma inâyet-i Hakkile küffârun ekinleri be-gâyet onidi[1122] iken zâd ü alefe ihtiyâc olmadı. Râyegân demetler ve ni'metleriyle ordu-yı hümâyûn nihâyet[1123] derecede bolluk idi. İkbâlile andan dahi göçildi. Râyât-ı zafer-gâyât diyâr-ı küffârda olan kasabâtdan "Ösik" nâm kasabaya doğrı şeh-per-i [1124]sefer fethin eyledi.

Beyt:

Yüridi yir yir zafer-gâyât râyetlerine

Başladı âfâkdan kopdı alâmetler[1125] yine.

Hazret-i Paşa-yı sâ'ib-rây[1126] kemâ-kân uğur gibi bedraka-i râh olup Rumili

---

[1115] misâli: adîli A, R, Ü.

[1116] ---: san A: gûyâ R, Ü.

[1117] ---, R, Ü: nefs-i A.

[1118] almışidi, R, Ü: oluridi A.

[1119] Meryem, 19/90 "…neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp çökecektir!"

[1120] cân-sitânîydi, R, Ü: cân-sitânlarîydi A.

[1121] özge, R: gayri A, Ü.

[1122] be-gâyet onîdi, R, Ü: onmuşidi A.

[1123] nihâyet, R, Ü: be-gâyet A.

[1124] ---, R, Ü: irtihâl-i A.

[1125] alâmetler, A: kıyâmetler R, Ü. Şiirin bu kelimesi R nüshasında "kıyametler" olarak yazılmış ve üzerine konan özel bir işaretle "alâmetler" kelimesi sayfa kenarına derkenar olarak yazılmıştır.

askeriyle mukaddem göçer önce konardı. (قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِى اِبْرَاهِيمَ)[1127] fehvâsı mu'âyen ve müşâhedidi. [138b] Mâh-ı mezbûrun beşinci güni zikr olan kasaba nevâhîsi envâr-ı kudûm-ı ehl-i İslâmile çehre-i semâ gibi münevver oldı. Hazret-i Paşa-yı âlî-râya fermân-ı kazâ-cereyân olup mezkûr kasaba içinden cârî olan "Dırava"[1128] nâm cûy-ı deryâ-hûya ki anun gibi sîl-i firâvân bir dahi mesîl-i cihana uğramamışdur.[1129] Hasret-i emvâcıyla dağlar başına seng-i melâmet urup nehîb-i hûşundan ra'd gûşına penbe-i sehâb olmışdur.[1130] Bir pül-i üstüvâra mübâşeret olındı. Ol nevâhîde birkaç gün otırak oldılar. Sâbıkâ Sirem Adası içinde olan kılâ'-ı küffâr üzerine ümerâ-yı nâm-dârdan biriyle bir mıkdâr asker-i kerrâr konılmışidi. Bu esnâda haberi[1131] gelüp zikr olınan[1132] kılâ'dan "Raça" nâm bir kal'a[1133] feth olınıldı. Ve bu arada sanâdîd-i kefere-i Liyâmdan "Ulah Yuvan" nâm bir mel'ûn tutıldı. Hayl-i küffâr içinde[1134] haylî adlu sanlu kâfiridi üç yüz mıkdârı atlu kâfirile "Varayın[1135] asker-i İslâmdan dil alayın" diyü da'vâyile gitmiş imiş.[1136] İttifâk-ı dil belâsına uğrayup[1137] boğazı [139a] ele virdi. El yumayup nâ-gâh başdan dahi çıkdı.

[1126] sâ'ib-rây: zafer-yâr A, R, Ü.

[1127] Mümtahine, 60/4 "İbrahim'de sizin için güzel bir örnek vardır…"

[1128] Dırava, R, Ü: Dırva A.

[1129] uğramamışdur, R, Ü: uğramamışidi A.

[1130] olmışdur, R, Ü: olmışdı A.

[1131] haberi: haberleri A, R, Ü.

[1132] olınan, R: olan A, Ü.

[1133] kal'a: kal'a-i nâmdâr A, R, Ü.

[1134] içinde, R, Ü: --- A.

[1135] varayın: --- A, R, Ü.

[1136] gitmiş imiş, R, Ü: gitmiş A.

[1137] belâsına uğrayup: belâsıyla gelüp A: belâsıyla R, Ü.

Beyt:

Dil alayın dir alayından çıkar

Âkıbet başdan çıkarur anı dil.

Bundan gayri asker-i küffârdan kaçup bir pîre[1138] beğ dahi geldi. Kral-ı bed-fi'âlün tafsîl-i ahvâline anlardan vukûf olındı ki tamâm yüz elli bin mıkdârını kefere-i afârîtile Süleymân-ı zamâna karşu yüridi. Ordu-yı hümâyûnile arası ancak üç dört konakdur deyü haber virdiler. Mâh-ı mezbûrun onıncı güni köpri emri dahi tamâm olub[1139] ol sîl-i hâyil ve cûy-ı deryâ-şemâyilün üzerine bir ribât-ı kavîm ve sırât-ı müstakîm idildi[1140] ki her bir kemeri tâk-ı fîrûze-gûn-ı semaya ta'ne ideridi. Gûyâ o su bir safha-i [1141]beyâz olup üstinde bu köpri bir satır hatt-ı siyâhidi.

Beyt:

كَأَنَّمَا الْمَاءُ عَلَيْهَا الْجِسْرُ * دَرْجُ بَيَاض حَظٌّ فِيهَا سَطْرُ[1142]

Basît-i hâk gibi gerçi bünyâdı su üzerine oldı. İllâ ki binâ-yı eflâk gibi kemâl-i ihkâm üzerine düşdi. Cân ü dilden gazâ yolına girmiş sedd-i İskender gibi sîne germişidi. [139b] Bunca bin nüfûsu o cûy-ı hâyilden arkasıyla geçürmeğe iltizâm itmişidi. Ol gün hazret-i Paşa kullarıyla ve ba'zı beğleriyle tenhâ öte yakasına geçüp yarındesi gün temcîd vaktinden[1143] Yahya Paşa oğlu Bâlî Beğ[1144] ve akıncı

[1138] pîre, R: pîr A, Ü.

[1139] olub, R: oldı A, Ü.

[1140] idildi, R, Ü: eylediler A.

[1141] ---, R, Ü: kâğıd-ı A.

[1142] Sanki üzerinde köprü olan su, yazının nasiplendiği beyazlar içerisinde.

[1143] vaktinden, R, Ü: vaktinde A.

[1144] ---: ve Bosna beği Hüsrev Beğ A, R, Ü.

tâyifesiyle[1145] Mihal oğlu ve Silisre[1146] Beği ubûr eyledi. Anlarun akabince ale't-tevâlî Rumili askerinün kalanı dahi geçmeğe başladılar. Hezâr ciddile ol gice sabâha değin gücile nihâyet buldı. Yârındesi gün -ki bir rûz-ı sa'âdet ve ikbâlidi- hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh lâv ü leşker ve bâr ü büngâh-ı azamet-dest-gâhıyla mürûr-ı âhengin eyledi. Ol cisr-i azîmün etrâf ü cevânibi cem'iyyet-i asker-i girânile[1147] bahr-ı bî-kerâna döndi. Asâkir-i gerdûn-me'âsirun ekseri ol gün ahşam olınca ubûr eyleyüp ol arada olan ovalarıyla yazılar tazılar âvâlarıyıyla doldı.

Beyt:

Doldı askerden ser-â-ser iç ü taş

Oldı âdemden belürsüz dâğ ü taş.

[140a] O[1148] gice ki nakkâş-ı sun'-ı tekvîr-i çehre-i dil-firûz-ı rûzi, hatt-ı lâciverd-reng-i şeb-i deycûrile ârâyiş idüp dest-i takdîr-i kâmet-i eyyâma libâs-ı kühlî-fâm-ı zulâm urmışidi. Umûmen asker-i İslâma emr-i hümâyûn olup nîzeler üzerine mumlar yakdılar. Âzâde-servler üstine pervîn[1149] dirilmişe benzedi. Sahn-ı zemîn envâr-ı nücûmile safha-i semâ[1150] gibi ârâyiş olındı. Aralıkda haymelerün her biri yılduz dağına döndi. Yeniçeri alayı devletlü pâdişâhun havâlî-i otağ-ı hümâyûnında[1151] top u tüfek ve tîr ü zenberekile memlû gûyâ demürden hisâridi -ki harbeleri bedenleri, haymeleri kulleleriyiydi- anlara dahi tenbîh olındı. Muhkem

[1145] tâyifesiyle: tâyifesinden A, Ü.

[1146] Silisre, Ü: Silisire A, R.

[1147] ---, R, Ü: doldı A.

[1148] o: ol A, R, Ü.

[1149] pervîn, R, Ü: pervînler A.

[1150] semâ, R, Ü: âsumân A.

[1151] hümâyûnunda, R, Ü: hümâyûnu etrâfında A.

şenlikler eylediler. Âvâze-i tüfekile dervâze-i felek gavgâ ile[1152] doldı. Ol arada olan mâr u mûr vuhûş u tuyûr ol hengâmeden ürküp ol gice etrâf-ı âleme perîşân oldı. Tablhâneler uruldı. Sûr-ı İsrâfîl gibi surnâlar urıldı. Enfâs-ı kürrenâ'ile[1153] küre-i havâ mütezelzil oldı. Gülbânk-i [140b] tekbîr ü salavât ile gûş-ı kâyinâta samem, dimâğ-ı şeş-cihât-ı[1154] cihâna sakam irişdi. Bârî cümle asker ubûr idüp berü cânibinde kimse kalmayıcak hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh cisr-i mezkûru bozmağiçün fermân-ı kazâ-cereyân eyledi.[1155] Ânı bir anda târ u mâr idüp cihâna gelmemiş gibi bî-nişân eylediler.[1156] Bu kâr-ı sa'be -ki selâtîn-i cihân içre bir vaz'-ı âdimü'l-vukû' idi-[1157] irtikâbında Bârî-i ta'âlâya tevekkül idüp ictinâb eylemedi. Nihâl-i âmâli sîrâb-ı cûybâr-ı tevfîkidi. Lâ-büdd her-bâdile eğilmedi. Binâ-yı azmi bünyâd-ı tevekkül üzre bilmişidi. Lâ-cerem her işâretile münhedim olmadı. Bu ma'nâ-yı âb-dâr ile âmil olup bu kelâm-ı zafer-peyâmı vird-i zebân ve hırz-ı[1158] cenân idinmişidi.

Beyt:

نَخَواهَمْ جُز اِیزِدْ نِگَهْ دَارْ کَسْ * دِلُ و تِیغُ و بَازُ وْ مَرَایَارْبَسْ[1159]

Çün köpri işi tamâm olup kâlıb-ı hasm gibi terkîb-i mizâcı bozıldı. Akabince

---

[1152] gavgâ ile: gavgâyile A, R, Ü.

[1153] kürrenâ'ile: kürrenâyile A, R, Ü.

[1154] şeş-cihât-ı, R, Ü: --- A.

[1155] ---, R, Ü: ki A.

[1156] târ u mâr idüp cihâna gelmemiş gibi bî-nişân eylediler, R, Ü: yakalar cihâna gelmemişe döndireler A.

[1157] idi, R: --- A, Ü.

[1158] ---, R, Ü: lisân-ı A.

[1159] Tanrıdan başkasının beni korumasını istemiyorum... Gönül, kılıç, pazu ve yâr bana yeter.

kıral-ı menhûs bir bed-fi‘âle[1160] biraz kimesne koşup ol[1161] emr-i hâsılun tahsîli recâsına gönderdi. Gelüp bu hâli [141a] göricek mel‘ûn katı tutup bozıldı. Be-gâyet hırsile gelmiş azılu hınzîridi. Umduğu eline girmeyicek başına urulmış ite döndi. Öte beri biraz dalandı, azdı. Döndi hâyib ü hâsir yine kıral-ı bed-fi‘âle[1162] gitdi.

Nazm:

Duydı bu vaz‘ı şaşdı hayli kıral

Çeşm-i ümmîdi oldı nâ-bînâ

Bozmadı ol rubâtı illâ kîm

Bozdı kâfirleri şeh-i dânâ.

Ba‘dehû emr-i hümâyûnile asker içre münâdîler konılup[1163] “Bu birkaç gün içre düşmene mülâkât olınur, cevâd-ı heves menzil-i murâda karîb olmışdur, gereği gibi yarağunuzda olun gâfil olman” deyü tenbîh ü te’kîd olınıldı. Guzât-ı müslimîn bu haber-i beşârete iricek beşâşet âsârıyıyla[1164] yüzleri gülüp cümle cüvân ü pîr-âhen-i pulâda gark oldılar. Pîr-âhen ü kaftân yerine dir‘ u perniyâna girüp bahr içre yüzen mâhîler gibi pullu [141b] cevşenler giydiler. Ordu-yı hümâyûn âvâze-i silh u sinânile[1165] dolup her kûşesi suhayl-i hayl ü cûş-ı cüyûş ile pür-hurûş oldı. Bu cânibde Tuna yüzinden dahi küffâr-ı hâksârun gemilerine karşu gitmeğe dört yüz

[1160] kıral-ı menhûs bir bed-fi’âle, R, Ü: kıral-ı menhûs-ı bed-fiâl bir sâhib-i mekr-u hîle ve âle A

[1161] ol, R, Ü: --- A.

[1162] bed-fi’âle, R, Ü: bed-fi‘âline A.

[1163] konılup: koyup A, R, Ü.

[1164] âsârıyıyla, R, Ü: âsârıyla A.

[1165] silh u sinânile, R, Ü: silâhile sinânile.

pâre gemi techîz olındı. İçinde olan askere çavuşbaşı ser-dâr idilüp Budun'a doğrı[1166] revâne kılındı.

Bu dâsitân[1167] kıral-ı bed-fi'âlün ahvâl-i pür-ihtilâline[1168] ıttılâ' olınup tertîb-i kâr-zâra ikdâm ü ihtimâm olınduğın beyân ü ayân[1169] ider.[1170]

Bu esnâda tekrâr haber alınup ma'lûm oldı ki hâliyâ kıral-ı bed-fi'âl taht-gâh-ı nühûset-nigâhı olan Budin şehrinden dört beş menzil berüde "Mohaç" dimekle ma'rûf bir düz yirde ıstaburın düzmiş,[1171] âyîn-i meşhûrları üzre arabaların dizmiş ki asker-i İslâmile anda mukâbele ide. On binden ziyâde tüfek-endâz piyâde yüz elli bin mıkdârı süvâr kâfir ile hâzır olmış bir alay hâr ü hâşâk ile ol sîl-i hâyile ki üzerine hücûm itmişidi. Ya'nî ki hâyil ola

Beyt:[142a]

Her ne denlü kim ura lâf-ı güzâf

Gürbe şîr ile musâf itmez musâf.

Meğer Pâdişâh-ı âlem-penâhun ukkâb-ı hücûm-ı bî-mâni'i kazâ-yı mübrem gibi üzerine doğrulduğın bilüp teveccüh-i inân-ı zafer-kırânı vilâyetine oldığın işidicek tamâm bir nice ay idi ki[1172] sanâdîd-i kefere-i[1173] füccârı yanına getürüp ittifâkile tertîb-i bî-kâr ve tedbîr-i kâr-zâr iderleridi. Etrâf ü cevânibinde olan niçe

---

[1166] doğrı, R: karşu A, Ü.

[1167] ---, A, R: dilsitân Ü.

[1168] ahvâl-i pür-ihtilâline, R, Ü: ahvâline A.

[1169] âyân: --- A, R, Ü.

[1170] ider: eyler A, R, Ü.

[1171] düzmiş, R, Ü: dürmiş A.

[1172] ki, R, Ü: kim âheninlerince A.

[1173] kefere-i, R, Ü: küffâr-ı A.

kâfir beğleri dahi vâfir yardımlar gönderüp şümâr söz ü şûm erler irsâl itmişleridi. Şöyle ki bu cem‘-i firâvân ma‘lûm değilidi. İbtidâ-yı âyîn-i küfr vaz‘ olınaldan bu rûza gelince verâ-yı ademden mı‘raz-ı bürûza gelmiş olayıydı.

Nazm:

Ayna olmaz her biri tutmazdı gûş

Zu‘mı üzre kılsa deryâlar hurûş

Böyle kâfir görmedi[1174] asker dahi

Niçe bin bî-akl ve kör ve ger dahi.

Asker-i küffârile havâlî-i cehennem gibi nevâhî-i taht-gâhı dolup ol ârâları zulumât-ı küfr kaplamışidi.[1175] Kara gönüllü[1176] kefere ictimâ‘ıyıyla vasat-ı vilâyeti kasâvetile şöyle olmışidi ki mazlemeyiyle dolu [142b] leyâlî-i muzlimeye dönmişidi. Her birinün karâbe-i sîneleri şerâb-ı gurûr ile dolup kâse-i serleri bâd-hâne-i şer ü şürûridi. Başlarına kadîmden ehl-i İslâm elinden iren melâmet taşlarınun acısı unıdılmışidi. Haylîden tabanca-i ehl-i İslâmile yüzleri dönmemişidi. Ünf-i[1177] unfları pençe-i nevâyibile tamâm olmalı olmışidi. Husûsan bu yât ü yarağı ki bu def‘a kayurmışlaridi, görenler bu def‘a kâbil ola mı diridi[1178] bunca âlât ü esbâb-ı iktidârile kendü dahi libâs-ı fahr ve tâc-ı huyelâ ve tekebbürile ehl-i şirk içinde reşk-i emsâl ve gayret-i akrânı geçerdi. Lâ-büdd[1179] şeytân ki müzeyyen-i emânı bâtıladur cevf-i

[1174] görmedi: dirmedi A, R, Ü.

[1175] kaplamışidi, R, Ü: kapladıydı A.

[1176] gönüllü, R, Ü: gönülleri A.

[1177] ünf-i: enf-i A, R, Ü.

[1178] diridi, R: dirleridi A, Ü.

[1179] lâ-büdd: --- A, R, Ü.

dimâğına niçe vesâvis koyup şu‘le-i tîğ-ı leşker-i İslâma ki şem‘-i cem‘-i mecâlis-i zaferidi,[1180] per-i meges gibi ten-i ehassini urmağa ikdâm virdi. Bir niçe peşşe-i bî mıkdârile riyâh-ı avâsıfa karşu durmak arzusına düşürdi.

Nazm:

İtdi bin dürlü hîle vü telbîs

Girdi cevf-i dimâğına iblîs

Virdi iğvâ[1181] o gul-i nâ-dâna

Didi karşu yüri Süleymân'a.

[143a] Bu tarafda[1182] hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh -ki rây-ı pîrî kefîl-i devlet-i cüvân olup baht-ı cüvânî felek-i pîr gibi sâhib-kırân-ı âlemdür- adû-yı bed-endîşün bu hâline vukûf idicek hayl-i bî-idâd-ı müslimînle göz açdırmayup üzerine yüridi. Tîğ-ı âb-reng-i âteş-bârile hırmen-i cem‘lerine od bırağup hâsıl-ı ömrlerin sîle virmek hevâsına yîl gibi şitâb eyledi. Zerrîn ser-alemler çözildi.[1183] Kûh-peyker alaylar düzildi.[1184] Tabl ü nakkâreler âvâzıyla mağara-i cihân tanîn-i mehâbet-karîn ile doldı.

Beyt:

Yirde gökde kalmadı dervâzeler

Doldı yine sehm-nâk âvâzeler.

[1180] zaferidi, R, Ü: zafer A.

[1181] iğvâ, A, R: gayret Ü.

[1182] tarafda: tarafdan A, R, Ü.

[1183] ser-alemler çözildi, R, Ü: ser-alemleri çözdiler A.

[1184] düzildi, R, Ü: düzildiler A.

Bâri mukârebe-i tarafeyn şol hadde irişdi ki mukaddime-i ceyş olan[1185] dilâverler kefere-i bed-kirdârun ilerü giden merede-i hod-râyına bulışdı. O[1186] iki bahr-ı bî-kerânun -ki Karadeniz ile Akdeniz gibi mevvâc olup yürürleridi- kûh-efvâc mevclerinün serpindileri birbirine koşmağa başladı. Ortalıkda merdâne bahâdurlar o sahrâlarda hûn-ı ciğerlerden tâze lâleler açarlardı. Cân bâzârınun şikâr-bâzlarıydı. [143b] henüz hengâme[1187] büyimedin şikâr urmağa kasd itmişleridi. Durmayup nakd-ı ömrile metâ'-ı cân üzerine değiş tokuş iderleridi. Ol iki ordu iki ulu şehridi[1188] ki bu esnâda içlerinde alup[1189] satılan bâş ü cân kumaşıydı. Ortada bahâdurlar tâcirler gibi revâcı var iken birinden alup birinde[1190] satmağa sa'y iderleridi. Baş alanun başı devlete irüp diri tutanun diriliği ziyâde oluridi. Serkeş beğlerün şahbâz-ı hâtırlarını[1191] dirileriyle şikâr eylerleridi. Şehâdet menziline iven Gâzîler atlar ayağından cenâh-ı heves açmaktayıydı. Âşiyân-ı cinâna bir kadem önürdi uçmak isterleridi.[1192]

Nazm:

Şehîd olmağa cân atan kimiler

Önürdi sıçradup gitmişdi atın

Cenâh-ı sa'y açup uçmak dilerdi

[1185] olan, R, Ü: olanı A.

[1186] o: ol A, R, Ü.

[1187] hengâme, R, Ü: --- A.

[1188] şehridi, R, Ü: şehirleridi A.

[1189] alup, R: olup A.

[1190] birinde, R, Ü: birine A.

[1191] şahbâz-ı hâtırlarını: hâtırları şahbâzını A, R, Ü.

[1192] isterleridi: isteridi A, R, Ü.

Görübdi[1193] muzdarip mürğ-i hayâtın.

Bâri avn-i İlâhile mübârek Zi'l-ka'denün on dokuzıncı gün sahrâ-yı mezkûre nevâhîsi ordu-yı adüvv-cû-yı Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhile arsa-i cihân gibi mâl-â-mâl olup yarındesi [144a] gün küffâr ile ceng subh-ı sâdık gibi rûşen oldı. Ol gice ki kâmet-i bülend-i cihân libâs-ı sepîdin kabâ-yı siyâha değişmişidi[1194] nüh târum-i felekde kandîl-i âfitâb inüp yirine fânûs-ı kamer asılmışidi. Tarafeynden[1195] tılâyalar çıkarup[1196] sabâha değin encüm gibi gözlere hâb-ı huzûru harâm eylediler. Gâzîlerün arûs-ı cihâda mihri şol hadde germîdi ki mehrine nakd-ı cân takdîrin itdiler. Düğün bayram giceleri gibi ellerine Gûyekû kınaları[1197] yakdılar, şehâdet mertebesinün arzusı dillerinde karâr komadı. Ölmek ümmîdiyle irtesi diri çıkardılar. Cümlesi dîn yolına ve Pâdişâh uğrına tîğ-ı âteş-bâr üzerine[1198] cân virmeğe[1199] tasmîm itmişleridi. Hevâ-yı kâr-zârile mürğ-ı dilleri pervâz idüp kafes-i tenden bî-ihtiyâr firâr idedururdı. Her geştî yarağına meşgûl olup tîğ ü teber ve nîze vü siperin[1200] yoklamağa mukayyed oldı. Tîr ü kemânlar ortaya gelüp irteye değin çeküp çevrüldi. Tîğlar bilendi, nîzeler yülendi, atlarun eyerleri alınmayup giyimleri çözilmedi. [144b] Revâhdan sabâha değin tâzîler kûh-ı sâbit gibi o yazılarda istikrâr eyledi.

[1193] görübdi: görürdi A, R, Ü.

[1194] değişmişidi, R: değişüb A: değişdi Ü.

[1195] tarafeynden, R, Ü: tarafından A.

[1196] çıkarup, A, R: çıkarulub Ü.

[1197] kınaları: hınnâları A, R, Ü.

[1198] ---, R, Ü: ölmeye A.

[1199] virmeğe, R, Ü: virürleridi. Bu mertebeye A.

[1200] siperin, R, Ü: siperden her ne varise A.

Bu dâsitân niyyet-i kâr-zârile tertîb-i sufûf olınup[1201] Pâdişâh-ı âlem-penâh emriyle mukaddemâ[1202] vezîr-i rûşen-zamîr ve mîr-î mîrân-ı dâr u gîr İbrâhîm Paşa hazretleri küffâr üzerine hücûm eyledüğin[1203] beyân ider.[1204]

Çün sabâh olup[1205] husrev-i zafer-karîn-i mihr-i münîr tîğ-ı zerrîn-i âlem-gîrle müteveccih-i meydân-ı âsumân oldı. Mâh-ı Zi'l-ka'denün yigirminci güni rûz-ı çehâr-şenbe-i mübârekde hazret-i Pâdişâh-ı dîn-penâh niyyet-i cihâd-ı âlî-nihâdile gün gibi felek-i zîn üzerine gelüp tîğ-ı zerrîn-i[1206] cihân[1207]-sitânını dest-i[1208] himmet-i husrevânesine aldı. Esb-i çâpük-hırâmını -ki berkden tîz ve sabâdan sebük-hîz idi- meydân-ı kâr-zâra sürdi. Bâlâ vü zîrden mîr ü vezîr süvâr olup[1209] yanlarınca herne denlü sipâh ve cündî var ise bindi. Her yekeden gürûh gürûh fevc fevc âhen-pûşlar yüridiler. Gûyâ ki gökyüzini ebr-i kebûd büridi. Âdem yağmurını şöyle dökdi ki ol

---

[1201] olınup, R, Ü: olup A.

[1202] mukaddemâ, R: --- A, Ü.

[1203] eyledüğin, R, Ü: itdüğin A.

[1204] ider, A, R: eyler Ü.

[1205] olub, R, Ü: oldı A.

[1206] ---, R: cân-u A.

[1207] "dîn-penâh niyyet-i cihâd-ı âlî-nihâdile gün gibi felek-i zîn üzerine gelüp tîğ-ı zerrîn-i cihân" ibaresi Ü nüshasında eksik bırakılmıştır.

[1208] "Dest-i" kelimesi aynı kaligrafi ile metnin dışında derkenar olarak yazılıp A ve R nüshalarında metin içine alınmıştır.

[1209] "sebük-hîz idi- meydân-ı kâr-zâra sürdi. Bâlâ vü zîrden mîr ü vezîr süvâr olup" ibaresi Ü nüshasında metin içinde eksik bırakılmış, sayfa kenarına derkenar olarak ilave edilmiştir.

sahrâlar deryâ deniz oldı taşdı. Ne leşker cümleten tîğ gibi her biri[1210] [145a] âhenten idi. Zerrîn miğferleriyle nerkis gibi herkesi pür-efser idi. Eğer Pûr-ı Zâl cihâna girü gelüp anlarun darb-ı tîğın göreydi yüzine siper-i dehşet tutardı. Kîş-i kemânların çekse sînesine tîr-i hacâlet ururdı. Anlarun yelik kılıçları adûnun ömri hırmenine fenâ âteşin salup, âteşîn harbeleri kişt-i zâr-ı cismine helâk orakın koyaridi.

Nazm:

Yalın odlardur kılıçlar düşmenin

Hırmen-ı ömrin yakup kılmağa pâk

Halka halka şâhlarla harbeler

Zer‘-i ömrin biçmeğe dâs-ı helâk.

Bir leşkeridi ki cebeleri gûyâ demür hisaridi, bedenler içine girmişleridi. Başlarındağı göstüvânlar yüce kulleler misâliyiydi. Ellerindeki kemânlar adüvv üzerine[1211] bed-gümânlarıydı. Biliklerindeki kırkar oklarun her biri kırk er gibiydi. Gönderlerinün demirini (مِنَ الشَّجَرِالاَخْضَرِ نَارًا)[1212] şeklin bağlayup çini siperlerinün şu‘leleri ber-mûceb-i (يَكَادُ البَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ)[1213] düşmenün gözi nûrını kapardı dırâz-ı alemlerün zülf-i tırâzına sabâ-şâne-i nusret urup [145b] (سُبْحَانَهُ مَا اَعْظَمَ شَانُهُ)[1214] senâsın eyleridi. Tuğlar[1215] yüriyüp (رَبِّ لا تَذَرْ عَلَى الاَرْضِ مِنَ الكَافِرِينَ دَيَّارًا)[1216] tazarru‘ına baş açmışidi.

[1210] cümleten tîğ gibi her biri, R, Ü: her birisi cümleten tîğ gibi A.

[1211] üzerine: üstüne A, R, Ü.

[1212] Yasin, 36/80 “…yeşil ağaçtan ateş (yaratandır)…” Metinde âyetteki “مِنَ“ harf-i ceri “عَلَى“ olarak yazılmış olup çeviride aslı yazılmıştır.

[1213] Bakara, 2/20 “Şimşek neredeyse gözlerini alıverecek…”

[1214] Şanı yüce olan Allah’ı her türlü noksanlıktan tenzih ederim.

[1215] tuğlar, R, Ü: tuğrâ A.

[1216] Nuh, 71/26 “Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma!”

Arada sarsar-süvâr serhengler yüriyüp[1217] emr-i hümâyûnile her kişiye ta'yîn-i vukûf ve tertîb-i sufûf iderleridi.[1218] Hazret-i Pâdişâh-ı zafer-destgâhun öninde on bin mıkdârı harbe yarar tüfek-endâz ve harbe-sâz yeniçeri tâ'ifesinün ellerindeki harbeleri düşnâm-ı düşmeniçün zebâneler gibi zübânlar uzatmışidi. Ketiflerindeki tüfekler mâr-ı merdüm-hâr gibi adüvv üzerine atılmağa dururdı. Sâyir gürûh-ı hadem ve haşem-i pür-şükûhu bölüklü bölüğiyle[1219] kollu kolında kafa-dârı olup sıdk-ı cenânile yolında cân virmeği arzu-yı cinânile berâber tutarlaridi. Zât-ı menkıbet-şi'ârın ki ümmîz-i[1220] âlem ve nevîd-i benî âdemdür cismde[1221] cân ve çeşmde insân gibi gözlerler, dâmen-i emânını gerd-i kederden saklamak recâsın eylerleridi.

Beyt:

Her hümâ himmet ki ol sultân ola[1222]

Tenlere cân gözlere insân ola.[1223]

[1224]İki kolında kullarından nîce ümerâ-yı saf-ârâyile[1225] iki nâm-dâr [146a] kulları cenâh olmışlaridi. Sağ kolda meydân-ı bî-kârun dilîri, merdân-ı kâr-zârun emîri şecâ'at ney-sitânının haydarı mehâbet seng-sitânının ejderi vezîr-i âsaf-rây ve mîr-i mîrân-ı saf-ârây hazret-i İbrâhîm Paşa durmışidi. Rumili askeriyle sedd-i

---

[1217] yüriyüp, R, Ü: --- A.

[1218] iderleridi, R, Ü: eyleridi A.

[1219] bölüğiyle, R, Ü: bölüğinde A.

[1220] ümmîz-i: ümîd-i A, R, Ü.

[1221] cismde, R, Ü: cisme A.

[1222] sultân ola: sultândır A, R, Ü.

[1223] insân ola: insândır A, R, Ü.

[1224] ---: ve A, R, Ü.

[1225] saf-ârâyile: rezm-ârâyile A, R, Ü.

İskender gibi sîne-i mehâbet ve rikâb-ı şehâmet gerüp[1226] öninde bir niçe yüz top arabalarıyla iki bin tüfekci[1227] zerrîn külâh yeniçeri kûşe-i sipihr-i berrînde cem'iyyet-i pervîn gibi ictimâ' itmişidi. Bu alay-ı cihân-peymâ nihâyet bulduğı yirde adûnün böğrinden girüp ciğer-hûn itmekiçün Yahya Paşa oğlu Bâlî Beğ ile Bosna[1228] Beği Husrev Beğ[1229] -ki ol yurtlarun koca kurtları ol bîşelerün eski şîrleriyiydi- hezâr kerre ol kenârlarda küffârile hengâme-i gîrûdârî kurmışlar,[1230] bâzâr-ı kâr-zârı torkurmışlaridi.[1231] Küffârun yüriyişin,[1232] duruşın tekrâr sınamışlar, diğişin tokışın kerrâtile denemişleridi.[1233] Akıncı tâ'ifesinden otuz kırk bin mıkdârı dilâverleriyle[1234] [146b] erkurı alay bağlayup tarh ta'yîn olındılar. Sol kolda mîr-i mıkdâm ve merd-i şîr-intikâm [1235]Anadolı Beğlerbeğisi Behrâm Paşa durup[1236] kolında olan sipâh-ı zafer-nigâhı[1237] bu[1238] dahi yirlü yirince tertîb eyledi.[1239] Sâyir vüzerâ-yı âlî-rây ve

---

[1226] sîne-i mehâbet ve rikâb-ı şehâmet gerüp: sîne-i mehâbet gerüp rikâb-ı şehâmete basmışidi A, R, Ü.

[1227] tüfekci, R, Ü: tüfek-endâz A.

[1228] ---: sancağı A, R, Ü.

[1229] Orijinal metinde burada "akıncı tâ'ifesinden otuz kırk bin mıkdârı dilâverleriyle" cümlesi yazılmış ve sonradan üzeri çizilerek ibtal edilmiş, A, R ve Ü nüshalarında yer verilmemiştir.

[1230] kurmışlar, R, Ü: kurmışlaridi A.

[1231] bâzâr-ı kâr-zârı torkurmışlaridi, R, Ü: --- A.

[1232] ---, R, Ü: ve A.

[1233] denemişleridi, R, Ü: değişmişleridi A.

[1234] "Akıncı tâ'ifesinden otuz kırk bin mıkdârı dilâverleriyle" cümlesi orijinal metinde ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, A, R ve Ünüshalarında metin içine alınmıştır.

[1235] ---, A, Ü: Âlî heybet ve Hazma salâbet R.

[1236] durub, R, Ü: durdı A.

[1237] zafer-nigâhı, R, Ü: zafer-nigâhıyla A.

[1238] bu, R, Ü: bunlar A.

[1239] eyledi, R, Ü: eylediler A.

küberâ-yı rezm-âzmây [1240]ta'yîn olınan kollarında kulların dizüp durdılar. Süleymân-ı zamân öninde âsaflar saflar bağladılar.

Nazm:

Kalb-i askerde Süleymân-ı zamân

Kollu kolunda niçe âsafları

Geldi beğler durdı yerlü yirine

Bağladılar kollarıyla safları.[1241]

Çün üslûb-ı mezkûr üzerine ulûf-ı asker-i zafer-me'lûfa[1242] tertîb-i sufûf olınup mukaddimât-ı harb ü kıtâl gereği gibi itmâm ve ikmâl olınıldı. Cenâb-ı ma'âlî-nisâb ve mefâhir-intisâb vezîr-i âsaf-rây [1243]mîr-i mîrân-ı saf-ârây hazret-i İbrâhîm Paşa dâmet-ma'âliyehû[1244] -ki [1245]pîşe-i salâbetün dilîridür[1246]- Husrev-i cihân-gîrün rikâb-ı hümâyûnı öninde yüz yire koyup bu asl adû-yı ebter ki pâdişâhun kemter kulına berâber değildür, ne lâzım ki [147a] mukâbele-i pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhile derece-i mübâhâta[1247] ire, bâzâr-ı kâr-zâr içre gürbe şîre farzâ ki mukâbil ola, mağlûb olsa dahi sehm-i iftihâr ana düşe, [1248]şahbâz-ı hamiyyet-i Husrevânelerinden

---

[1240] ---: dahî A, R, Ü.

[1241] A nüshasında şiirin 2. mısrası ile 4. mısrası yer değiştirmiştir.

[1242] me'lûfa, R, Ü: me'lûfile A.

[1243] ---: ve A, R, Ü.

[1244] dâmet-ma'âliyehû, R, Ü: --- A.

[1245] ---: bîşe-i mehâbetin şîr'i A, R, Ü.

[1246] dilîridür, R, Ü: dilîriydi A.

[1247] mübâhâta, R, Ü: mehâbete A.

[1248] ---: lâ cerem A, R, Ü.

mutazarrı‘dur.[1249] Hümâ-yı himmetleri bu hevâ-yı bülend cânibine pervâz ide ki evvelâ bu hidmetün edâsını bendelerine emr idüp[1250] ol[1251] vârid olan adû-yı mahzûle mukaddemâ ben kulları havâle olam. Taht-ı Belkıs Âsaf elinde bî-mehl iken Süleymân-ı zamâna ne hâcet def‘-i husûm Süheyl öninde sehl iken Hamza-i sâhib-kırâna ne zahmet. Şöyle ki devletlü Pâdişâh ikbâlile kûh-ı pây-dâr gibi arka olup mültemes-i bende-i hayyiz-i icâbetde koyalar. Avn-i İlâhile ümmîdvârım ki meydân-ı neberd[1252] içre tîğ u tîre bir vechile el uram ki adûnun gözleri hîze olup siper-i mücellâ-yı âfitâp gözlerine[1253] tîre ola. Bir hamleyile bâd-pây-ı esbi yolından ol hârları gül gibi[1254] ırguram deyü isticâze-i [147b] kâr-zâr eyledi.

Nazm:[1255]

Zahmet olmasun semend-i azmüne

Ben kulun yiter adûna sal hemân

Hânemân-ı cem‘ini vîrân idem

Vir icâzet îy şeh-i sâhib-kırân.

Pâdişâh-ı âlem-penâh ol merd-i dilîrün bu kelâm-ı gayret-encâmını istima‘ idicek tîr-i merâmını nişân-ı kabûle[1256] gevher-i murâdını kân-ı husûle[1257] irişdirüp

---

[1249] ---, R, Ü: ki A.

[1250] emr idüp: emr ideler A, R, Ü.

[1251] ol: bu A, R, Ü.

[1252] neberd: kâr-zâr A, R, Ü.

[1253] Orijinal metinde buraya “anlara” yazılmış sonra üzeri çizilerek derkenar şeklinde “gözlerine” olarak yazılmıştır.

[1254] ol hârları gül gibi:--- A: ol hârları R, Ü.

[1255] Nazm, A, R: beyt Ü.

[1256] nişân-ı kabûle: nişâne-i husûle A, R, Ü.

hezâr-ı tahsîn ve âferînile hüsn-i icâzet erzânî buyurdı[1258]. Alay-ı cihân-peymâsına ki safha-i felek-i meydân içinde cem‘iyyet-i pervîn gibi mu‘ayyen ve mümtâzıydı. Kendü zât-ı âlem-ârâsıyla nüvâziş ü istimâlet içün âb-ı nâb gibi revân oldı.[1259] Önince hazret-i Paşa-yı Ferruh-rây[1260] ol gül-i tâc-dâr ağzından süsen gibi askere hezâr dil döküp Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhun hâtır-ı hatîr-i âlem ârâlarında yoldaşlık idenler hakkında merkûz olan envâ‘-ı inâyet ve esnâf-ı himâyetlerin i‘lâm iderdi. Ol nezerv-i cûybâr-ı zafer bu üslûba yüriyüp her sancak-ı âlî dibinde ki [148a] bir serv-i pâydâr idi. Çenâr gibi el kaldırup hayr du‘âlar itdi. Gonce ve gül gibi rûy-ı tazarru‘u âsumâna tutup râyet-i dînün nusreti gülşen-i İslâmun nadretiyçün nesâyim-i enfâs-ı husrevânesini hem-râh eyledi. Du‘âsı müstecâb idüğine rûy-ı enverî[1261] her vechile şahâdet ideridi. Kâmet-i hilkatine yümn ü ikbâl ezelî hıl‘at idi. Ebedî mansûr olmak sa‘âdeti üstine düşmişidi. Mübârek bedeni cebe cevşenile seng içinde la‘le, ebr içinde âfitâba dönmişidi. Gûya ki ceng içre neheng-âheng olmağın bahr-ı mevvâca

---

[1257] husûle: kabûle A, R, Ü.

[1258] Metnin dışında başka bir kaligrafi ile yazılmış;

“Nazm:

Didi ey şîr-i ney-sitân-ı cihâd

Hûş didin her ne didin tahsîn-bâd

Sen değil ednâ kulumca yok kral

Çün dilersen yürü imdi var kır al.

Ba‘dehû kendü zât-ı âlem-ârâsıyla nüvâziş ve istimâletiçün âb-ı nâb gibi alay-ı cihân-peymâsı içine revân oldı. Önince…” şeklinde kıta da içeren bir derkenar bulunmakta olup bu kısım A ve Ü nüshalarında bazı kelimelerin yeri değiştirilerek metin içerisinde geçmektedir.

[1259] “Alay-ı cihân-peymâsına ki safha-i felek-i meydân içinde cem‘iyyet-i pervîn gibi mu‘ayyen ve mümtâzıydı. Kendü zât-ı âlem-ârâsıyla nüvâziş ü istimâlet içün âb-ı nâb gibi revân oldı” ibaresi, A nüshasında kelimelerin yerleri değiştirlmek suretiyle farklı bir dizilişle yazılmıştır.

[1260] önince hazret-i Paşa-yı Ferruh-rây: önlerince anlar dahî A: önce hazret-i Paşa-yı âlî-rây R, Ü.

[1261] du‘âsı müstecâb idüğine rûy-ı enverî, R, Ü: rûy-ı enverî du‘âsı müstecâb idüğine A.

girmişidi. İstimâlet-i cân-perveriyle Rumili askerine bir hâletile rikkat geldi ki bir uğurdan yolında[1262] cân virmeği hüsn-i rızâile ihtiyâr itmişleridi. Lisân-ı hâlleri sıdk-ı cân ile bu makâl-i bî-riyâya kâ'il idi[1263].

Beyt:

Cân ne kemterdür yolunda isde kim hâzırdur ol

Kangı nâ-dândır kılan cânını cânândan dirîğ.

Çün tamâmet-i levâzım-ı istimâletlerin i'lâm[1264] idüp azâyim-i du'âlarını itmâm eylediler,[1265] hazret-i Paşa-yı zafer-yâr mübârek elin [148b] hamâyil-i tîğ gibi öpüp başına kodı. Du'â-yı devlet-i ebed-peyvendî levâzımın edâdan sonra ol husrev-i cihân-gîrün himmet-i âlî-menziletini ceyş-i nusretinün sâlârı, subh-ı sa'âdetinün mihr-i tâb-dârı bildi. Ânı mehâbetile[1266] alay-ı cihân-peymâsıyla tîr gibi seçilüp meydân-ı mukâbeleye şitâb eyledi. Hayl-i tîz-reftârile nîze gibi hayli barî ileri yüridi. Hazret-i Pâdişâh-ı zafer-dest-gâh dahi ikbâlile sâye-i i'lâm-ı zafer-peyâmına mürâca'at idüp kûh-ı pür-vakâr gibi dibinde karâr idicek fermân-ı kazâ-cereyânile[1267] sâyir gürûh-ı asâkir-i felek şükûhu[1268] dahi kazâ-yı âsumânî ve sîl-i nâ-gihânî gibi küffâr üzerine doğrı yüridiler. Kös ve tabl ü nakkâreler âvâzıyıyla[1269] dağ ü taş ve

---

[1262] yolında, R, Ü: uğuruna A.

[1263] Orijinal metinde; "Lisân-ı hâlleri sıdk-ı cân ile bu makâl-i bî-riyâya kâ'il idi" cümlesi ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, A, R ve Ü nüshalarında buna yer verilmemiştir.

[1264] i'lâm, R, Ü: ikmâl A.

[1265] A nüshasında "ikmâl idüp azâyim-i du'âlarını" ibaresinin kelimeleri tehir takdimli yazılmış, ancak üzerinde işaretle gösterilmek üzere doğrı yerleri aslına uygun şekilde işaret edilmiştir.

[1266] mehâbetile, R, Ü: --- A.

[1267] cereyânile, R, Ü: cereyân eyledi ki A.

[1268] ---, R, Ü: bile bunlar A.

[1269] nakkâreler âvâzıyıyla, R, Ü: nakkâreyile A.

mağaralar dolup[1270] sadâ-yı surnâ ve kerrenâyile tâs-ı nigûn-ı gerdûn içine yankular irişdi. Pîş ü pesden âdem sesiyiyle atlar kişnemesi tâ zühreye çıkup yaraklar çağışdusından zehreler çâk oldı. At ata âdem âdeme şöyle sıkışmış idi ki ortalarından [149a] hâlet-i ta'addüd götirilmiş idi. Gûyâ ki her gürûh demürden peh bir hisâr-ı üstüvâreye bir deryâ-yı bî-hadd ü kenâridi.

Nazm:

Bir adım yirde[1271] beşi onu durdı

Sığışdılar be-gâyet at ü âdem

Her alay oldı bir yek-pâre nesne

Ya bir deryâ ya bir sur idi muhkem.

Bu cânibde hazret-i Paşa-yı zafer-yâr ki sıdk-ı cenân ile cân atup kazâ gibi adüvv üstine irmekde râh-ı emelinden o hârı[1272] ayırmak tedbîrinde idi.[1273] Bir zamân gitdükden sonra asker-i küffârun dahi ırakdan karaltısı belüribaşladı. Tâğîlerün karadağ[1274] gibi şecleri seçildi. Meğer hazret-i Paşa-yı âlî-rây-ı saf-ârâyun[1275] ilm-i âlem-ârâlarında[1276] bu âdet-i kadîmeye vukûf olmışdı ki bu tâ'ife-i dâllenün[1277] nîze-i hücûmına doğrı varılmak olmaz. Her biri oklu cân-ver gibidür ki ölmeğe cânı iver.

[1270] mağaralar dolup, R, Ü: mağaraları doldırup A.

[1271] yirde, R, Ü: yire A.

[1272] o hârı: ol hârları A, R, Ü.

[1273] ayırmak tedbîrinde idi: ayırmakdayidi A, Ü.

[1274] karadağ, R, Ü: karadağlar A.

[1275] saf-ârâyun, R, Ü: ki A.

[1276] âlem-ârâlarında: âlem-şümûlünde A, R, Ü.

[1277] "bu tâ'ife-i dâllenün" kelimeleri ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

Ehl-i İslâm üzerine hemîşe gözlerine getürüp yürürler, âbık[1278] yürimezler. Atlarun[1279] ayakları kande gidüp [1280]kande basar bilmezler. Kadîmî bu uçlarun kâr-dîdeleri içre bu âdet-i marziyye ma‘mûl ve[1281] mütedâvel idi ki anlarile hâlet-i muhâceme hengâm-ı [149b] muvâceheye mübeddel olıcak bir mıkdâr yol virilür.[1282] Dahi geçdikleri gibi tekrâr ardunabilmek[1283] ihtimâli olmaz. Bindükleri tûsenlerinün önine püşt-i dîvâr dahi duymaz zabtına kâdir olmazlar. Ol andan sonra hemân gâzîlere[1284] eyyâm-ı îd ve sûr gibi zamân-ı sürûr olur. Cellâd-ı ecel gibi Gâzîler [1285]akablarun alup tîğ-ı ser-tirâş ile boyunların enselerinden ururlar.[1286] Amma bu def‘a mezkûr vaz‘-ı makbûlün[1287] vukû‘ına asker-i mansûrun akablarınca mütezâhim olup duran ahmâl ü eskâli mâni‘ idi. Alayun[1288] ardında aktâr-ı cihânı katâr-ı cimâl ü biğâl almış niçe fersah yiri at ve davar ihâta itmişidi. İzâle ve imâtaları tavr-ı akıldan dûr ve müsted‘â-yı âdetden mehcûr idi.

[1278] âbık, R, Ü: âyık A.

[1279] atlarun, R: atlarınun A, Ü.

[1280] ---, R, Ü: ve A.

[1281] ma‘mûl ve: --- A, R, Ü.

[1282] virilür, R, Ü: virirler A.

[1283] ardunabilmek: ardunabilme A, R, Ü.

[1284] “gâzîlere” kelimesi buraya girmesi gerektiği şeklinde özel işaret konularak derkenar şekline ayrı bir kaligrafi ile yazılmış olup A, R ve Ü nüshalarında mevcut değildir.

[1285] ---, R, Ü: anlarun A.

[1286] ururlar, R: ururlardı A.

[1287] makbûlün, A, R: makbûl Ü.

[1288] alayun, R: alaylarun A, Ü.

Beyt:

Ardı alayun felek dârâtdı[1289]

At ve katır kat [1290]ender-katidi.

Hazret-i Paşa-yı sâyib-rây ki vâkı‘â fikr-i bikri girih-güşâ-yı ma‘âkıd-ı umûrdur,[1291] mahzûr-ı mezkûrun def‘ ü ref‘inde[1292] verâ-yı gaybdan bu rây-ı âlem-ârây[1293] hutûr itmişidi ki[1294] ol gün te’hîr [150a] olınmak üslûbunca zamân-ı cengi bir mıkdâr gice koyalar. Bâr u pengâh-ı bî-kerânile ardaca gelen hademe-i bî-pâyâna konmak emr idüp bu dâmile şikâr-ı merâmı dest-i husûle getüreler, bu rây-ı rezîne ki bu bâbda o dânâ-yı büzürgvârun[1295] âyîne-i zamîrinde müntakış[1296] olan sûr-ı mülhemât-ı gaybiyyedenidi. Cümle beğler hezâr-ı tahsîn ü âferîn idüp mûcibiyiyle amele meşgûl oldılar. Ana binâ’en hareketlerinde iken şitâb itmeyüp âheste âheste yüridiler. Tahmînen beyne's-salâteyn olup âdetâ konmak zamânı gelmişidi ki cümle hadem ü haşeme ve havâşîye[1297] konmak emr olındı.[1298] Her kişinün esbâb ü nökeri giru[1299] çekilüp konmağa mukayyed oldı.[1300] Alaylarun akabi akabe-i müzâhameden

---

[1289] dârâtdı: dâmâtdı A, R, Ü

[1290] ---, R, Ü: ve A.

[1291] umûrdur, R, Ü: umûridi A.

[1292] def‘ ü ref’inde: def’inde A, R: ref’inde Ü.

[1293] âlem-ârây: müşkil-küşâyı A, R, Ü.

[1294] Orijinal metinde hemen bu kelimenin altında derkenar şeklinde “Eyledi ki” şeklinde bir kelime yer almaktadır.

[1295] büzürgvârun, R, Ü: güzînin A.

[1296] âyîne-i zamîrinde müntakış: âyine-i dilinde mün’akis A, R, Ü.

[1297] “Ve haşem ve havâşîye” kelimeleri ayrı kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış olup “ve haşeme” kelimesi A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[1298] olındı, R, Ü: eylediler A.

[1299] giru: geri A, R, Ü.

emîn olup hâlî kaldı. Bu mâ-beynde mukaddimât-ı ceng içün mukaddem at depen merdâne[1301] çarha-zenler meydâna girüp ortada koç gibi tokuşurlaridi. gazâ yolında hakîkat câna kıyan[1302] [1303]baş ortaya koyan dilâverler anlaridi. Ol anda ser-i küffârı koyun başı gibi ucuz itmişleridi. Ol [150b] fezâlar ser-hâneciler dükkânına[1304] dünmişidi.

Bu dâsitân[1305] hazret-i Paşa-yı zafer-yâr kralile mukâbil olup[1306] pây-ı semend-i mücâhidînile meydân-ı ma'rekenün gubârını adüvv gözine perîşân eyledüğin beyân ider.[1307]

Bu zamâna gelince miyân-ı tarafeyn mütekârib olup küffârun alay-ı asker-i bed-râyı tamâm zâhir oldı. Gördiler mezkûr sahrânun ortasında karâr eylemişler, sevâd-ı cehennem gibi kararurlar kral-ı bed-fi'âllerinün -ki nâm-ı nâ-hoşu Lavuş idi- mezkûr olan üzerine tamâm yüz elli binden ziyâde lâv ü leşker-i bed-gümânile ol ârâya kara duman gibi çöküp dururdı. Asker-i sitîzinün her biri âhen-i siyâha gark olup, bâr-ı azâbı örtmiş nâr-ı ıkâbile muhkem yüritmişidi. Başlarında ışıkları karanu gicede şeyâtîn odları, nevk-i sinânları yılduz böcekleri gibi yanardı. Cümlesi da'vâyile gelmiş âteş gibi fırlar, serkeş kâfirler idi. Zu'mlarınca içlerinde mesâvî

[1300] oldı, R, Ü: olınca A.

[1301] merdâne, R, Ü: --- A.

[1302] "Câna kıyan" kelimeleri ayrı kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış ve A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[1303] ---, R, Ü: ve A.

[1304] ser-hâneciler dükkânına, Ü: ser-hânelere A: ser-hâneci dükkânına R.

[1305] ---: garâib-nigâr A, R, Ü.

[1306] kral ile mukâbil olup: küffârile cenge el karub A, R, Ü.

[1307] adüvv gözine perîşân eyledüğin beyan ider: kaldurdıkların beyan ider A: kaldırduğı beyân eyler sene 934 R: kaldırduğın beyân eyler Ü.

buyiydi ki her biri niçe Müslime müsâvî [151a] olayıydı. Bu esnâda üzerlerine asker-i İslâmun kudûmın [1308]hazret-i Paşa-yı şîr-dilün hücûmın göricek âheng-i cenge hâzır [1309]hengâm-ı fursata gereği gibi nâzırlar idi. Hemân bî-mehâbâ asker-i İslâmı bir sâ'ika-nevâ vü ra'd-âvâ topile karşuladılar. Avn-i ilâhîyiyle kimseye ziyân itmeyüp derûn-ı askere girmedi. Ol tîr-i belâ nişân eyledikleri yire irmedi. Geldi geldi dahi saff-ı evvelde giden asker-i mansûrun atları ayağına düşdi.

Beyt:

Gûyiyâ kasdumda mecbûrum diyü özrin diler

Ehl-i İslâmun gelüp düşdi atı ayağına.

[1310]Bu cânibden dahi hazret-i Paşa-yı sâyib-râyun fermânıyla[1311] anlar üzerine bir nice saff-şiken ve seng-efgen kazâ nevâzil ve kadr-şemâyil toplar irsâl eylediler. Çarha-zenler gibi döne döne gitdi. Nâ-gâh sâ'ika gibi içlerine uğrayup cem'iyyet-i müşrikîne tamâm derecede tezelzül ve ıztırâb virdi. Bir zamân alaylarını kârubân içine ulak, zâğ arasına şâhîn [151b] girmiş gibi alak bulak eyledi. Hemân bu acıyla ok yimiş hanâzîr gibi ol tâğîler ile dolu Karadağ alayı yirinden oynadı. Kuvveti bâzûya getürüp[1312] asker-i İslâm üzerine sürdi. Bu esnâda hazret-i Paşa-yı âlî-rây[1313] etrâf-ı alayında olan beğlere istimâlete gitmişidi. Dahi râyet-i zafer-gâyeti sâyesine

---

[1308] ---, R, Ü: ve A.

[1309] ---, R: ve A, Ü.

[1310] Metnin dışında başka bir kaligrafi ile yazılmış "Bu cânibden hazret-i Paşa-yı âlî-rây hafî emr-i vâcibü'l-imtisâl eyledi. Ol melâ'ine-i bî-dîn üzerine bir nice saff-şiken…" şeklinde bir derkenar bulunmaktadır.

[1311] hazret-i Paşa-yı sâyib-râyun fermânıyla, R, Ü: --- A.

[1312] getürüp, R, Ü: getürdi A.

[1313] âlî-rây, R, Ü: --- A.

gelüp istikrâr itmemişidi. Çün şekâvetile küffârun yürüdüği ma‘lûm oldı. Ol merd-i pîşe-i kıtâl ve şîr-i bîşe-i cidâl per-i irticâlile[1314] pervâz idüp şitâb ü isti‘câlile geldi. Serv-i alem-i pây-dârı[1315] dibinde karâr eyledi. Bu câm-ı hoşküvârile mest ü medhûş olmışidi. Şevkinden gonce gibi çekdi yakasın çâk eyledi. İntizâr-ı kâr-zâr ile şîr-dili bî-karâr idi. Gülbün gibi kolların açup tîğ-ı gül-fâmın eline aldı.

Nazm:

Çeküp çâk itdi şevkinden girîbân

Zırh gibi çün ol merd-i cihân-gîr

Çıkardı kolların şimşîre sundu

Kolayladı şikâra nicesin şîr.

Kral-ı bed-fi‘âl ceyş-i bed-kîşini -ki hûk-ı bed-hûy[1316] gibi sürüp gelürdi- [152a] yakîn gelîcek üç gürûh eyledi. Bir bölüğin Beğlerbeği olan “Temur Pavlı” diyen papas-ı bî-dînile yirmi otuz bin mıkdârı kefere-i sitîzi Rumili cânibinde[1317] Yahya Paşa oğlıyıyla tarh-ı ta‘yîn olınan ümerâ-yı nâm-dâr üzerine saldı. Bir bölüğün dahi kırk elli bin mıkdârı küffâr-ı bî-temîzi bir kûşede alıkodı. Meydân içinde kara kütük gibi dikilüp durdılar. Bâkî kalan[1318] nice bin kümât-ı usâtile kendüsi hazret-i Paşa-yı âlî-rây alayına doğrıldı. Tamâm-ı vakt-i asridi ki iki asker bir birine mütedânî oldı. Küffâr-ı bed-kirdâr alayınun ilerü yüriyen zorbâz kâfirlerün

[1314] per-i irticâlile, R, Ü: per-i irtihâl birle A.

[1315] ---, R, Ü: döküp A.

[1316] bed-hûy, R, Ü: bed-hû A.

[1317] cânibinde, A, R: cânibinden Ü.

[1318] kalan, R: --- A, Ü.

çiğnileri [1319]üzerinde gönderildi. Dağ üstinde hîzüm dikilür gibi dikilmişidi. Hemân yüz yüze olıcak gûyâ ol hınzîrlerün âzuvleriyiydi ki bir uğurdan başı[1320] aşağa idüp önlerine tutdılar. O yağılarun kara demürden başı ayağı belürmezidi. Göze görinür ancak birer gözleri varidi. Atları kim geçimle cümle yürünmişidi. [152b] [1321]bâr-ı hadîd altında şöyle kalmışıdı ki öninden gayrı yire eğilmeğe kâdir değildi. Hemân gelüp zulmet-i gamm gibi ehl-i İslâm üzerine çökdi.

Nazm:

Geldi çökdi zulmet-i gamm gibi İslâm ehline

Bir karanluk gicedür gûyâ ya bir muzlim sehâb

Yokdur ol gammdan halâsa çâre câm-ı tîğile

İçmeyince kanlarından bildiler sâfî şarâb.

Paşa-yı zafer-destyâr[1322] öninde olan yeniçeriler[1323] top ü tüfek ve zenbereği üzerlerine bârân gibi yağdırdılar. Ebr-i duhânları[1324] âlemi tîre vü şebrenk eyledi. İllâ ki her biri gereği gibi mest olup bu depelenecek hârlarun buhâr-ı meyi tamâm depelerine çıkmışidi. Çeşm-i tehevvürlerine bir fınduk sıymakca dahi gelmedi. Belki ol anda niçesi cân cehenneme saldı. Nolduğın bilmeyüp öldüğin dahi duymadı. Âkıbet gelüp gördi ki, hazret-i Paşa-yı şîr-dilün[1325] alayına dühûl müyesser değil,

[1319] ---, R, Ü: omuzlar A.

[1320] başı, A, Ü: başın R.

[1321] ---, R, Ü: her biri A.

[1322] zafer-destyâr: zafer-yâr A, R: zafer-yârın Ü.

[1323] yeniçeriler, R: yeniçeri A, Ü.

[1324] duhânları, A, R: duhânı Ü.

[1325] ---: öninde tertîb olınan top arabalarından A, R, Ü.

öninde[1326] binâ-i[1327] gerdûn gibi arabalardan bir niçe sûr-ı menî‘ idilmiş, zarûrî mukâbelelerinden tahavvül idüp[1328] sol tarafda arabalar nihâyet bulduğı yirden kendüsini Sünnîler alayına urdı. Sâbıkâ ma‘hûd olan [153a] üslûb-ı mahmûd üzre[1329] önlerinden ayrılıvirdiler. Âb-ı revân ve bahr-ı bî-kerân üzerinden karayil geçer[1330] gibi ânı öte geçirdiler. Gâzîlerün tîr-i[1331] murâdı nişâne-i husûle vâsıl oldı. Tâc-ı mübâhâtı[1332] fark-ı ferkadâne itdiler. Hazret-i Paşa-yı sâyib-rây bu fursat-ı pür-nusrete vâsıl olıcak[1333] ânı emr eyledi. Alay-ı cihân-peymâsıyla kâfirün ardın aldılar. Nâ-gâh gavgâyile derûn-ı kâyinât doldı. Derhâl meydân-ı ma‘rekenün tozını kaldurdılar. Âyine-i gerdûnun yüzini dondurdı,[1334] gönlü kara tozdan[1335] eğnine çâdır-ı[1336] gabrâ bürindi. Yirler berk-ı sinândan başına tâc-ı murassa‘ öründi. Bir katı hareket oldı ki yirün bir katı soyılup göğe çıkdı. Yir altı kalup eksildi. Âsumân sekiz olup artdı.

[1326] öninde: --- A, R, Ü.

[1327] binâ-i: binâ-yı A, R, Ü.

[1328] “Hazret-i Paşa-yı şîr-dilün alayına dühûl müyesser değil, öninde binâ-i gerdûn gibi arabalardan bir niçe sûr-ı menî‘ idilmiş, zarûrî mukâbelelerinden tahavvül idüp” cümlesi aynı kaligrafi ile metnin dışında derkenar olarak yazılmış olup, A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[1329] üzre, R, Ü: üzerine A.

[1330] geçer, A, R: --- Ü.

[1331] tîr-i, R, Ü: --- A.

[1332] mübâhâtı, R, Ü: mehabeti A.

[1333] vâsıl olıcak, A, R: zafer bulıcak Ü.

[1334] dondurdı, R, Ü: dondurdılar A.

[1335] tozdan, R, Ü: tozlardan A.

[1336] çâdır-ı, R, Ü: câme-i A.

Beyt:

ز گَرْدِ سُوَارَانْ دَرَانْ بَهَمْ دَشْتْ * زَمِينْ شَشْ شُدُو آسُمَانْ كَشْتْ هَشْتْ[1337]

Tîğlar serzeniş-i dilin uzadup kalkanlar katı yüzin çevirdi.[1338] İki asker birbirine girişmeye, pehlüvânlar meydân içinde [1339]güreşmeye [153b] başladı.[1340] Kemânlarun kaşları[1341] her kûşeden gamze-kârlar girişmesi gibi hûn-rîz-i nâvekler atardı.[1342] Herne baş ki ortada gürz ü kûpâlile mülzem olmayup cengi elden komadı, huccet-i şimşîr-i tîz nass-ı kâtı‘ gibi araların kesdi. Cidâlî yiğitler gavga vü cidâli başa çıkarmak üzerine oldı. Rumili gâzîlerinün yalın fenerleri elde[1343] od gibi belürdi. Cân bâzârı bir vechile germidi ki içinde kimse kimseyi bilmezidi. Tîğlar anda yan kesiciler gibi ceyb-i bedenden durmayup cân nakdini ururlaridi.

Nazm:

Girdi meydâna kamu mîr ü sipâh
Göklere ağdı hemîn gird-i siyâh
Elde berk urdukca tîğ-ı mîğ gûn
Dökilürdi yirlere bârân-ı hûn
Kandan çıkdı göğe gülgûn buhâr
Gördiler şekl-i şafakda âşikâr
Çekdiler ortaya geldi ok ve yay
Düşdi küffârun içine âh u vây

[1337] O çölde süvarilerin atının tozundan... Yeraltı oldı ve gök sekiz.

[1338] yüzin çevirdi, R, Ü: yüz çevirdiler A.

[1339] ---, R, Ü: birbirile A.

[1340] başladı, R, Ü: başladılar A.

[1341] ---, R, Ü: her taraftan ve A.

[1342] atardı, R, Ü: itdi A.

[1343] elde, R, Ü: --- A.

Nîzeler gûyâki ef‘î mâridi

Sîne-i küffâra def‘i mâridi

Yaylar bârân gibi oklar seper

Hâr-püşte döndi elde her siper

Müşt-i kûpâlile gürzi döğdiler

Püşt-i küffârı ölince döğdiler

[154a] Kâfirün hâlin dîger-gûn itdiler

Kahrile bağrını pür-hûn itdiler

Gürkler[1344] gibi ulaşup öpdiler

Ol kilâbı birbirine kopdılar.

Bu dâsitân-ı zafer-nişân esnâ-yı cengde Pâdişâh-ı âlem-penâhun dahi[1345] **alay-ı cihân-peymâsı âşikâr olup**[1346] **kral-ı bed-fi‘âlün firârın ve**[1347] **kaçarken suya boğılup cihân hayâtından el yuduğın beyân ider.**[1348]

Hazret-i Paşa-yı şîr-cidâl[1349] kral-ı bed-fi‘âlile böğürdi koparup nat‘-ı meydânda bu nerdi oynarken nâ-gâh bu yeke Pâdişâh-ı zafer-destgâhun dahi[1350] alay-ı cihân-peymâsı[1351] zâhir olup alemlerün mancuk-ı âfitâb işrâkı gün gibi dırahşân olıbaşladı. Kral-ı gümrâh çün bu hâle vukûf itdi. Meğer asker-i İslâmun varı anları

[1344] Gürkler, R: kurklar A, Ü.

[1345] dahi, R, Ü: --- A.

[1346] olub, R, Ü: --- A.

[1347] kral-ı bed-fi‘âlün firârın ve: kıral-ı menhûs münhezim olub A: kıral-ı menhûs münhezim olub kaçduğun Ü.

[1348] ider: eyler A, R, Ü.

[1349] şîr-cidâl: şîr-dil A, R, Ü.

[1350] dahi, R, Ü: --- A.

[1351] cihân-peymâsı, R, Ü: peymâsı A.

sanup bu gelen deryâ-yı bî-pâyândan gâfil bu çıkan sîl-i bî-emândan zâhil imiş.[1352] Ne belâya uğraduğın duyup kendüden ümîd-i hayâtı kesdi.[1353] Anı[1354] pây-i ikdâmı [154b] mütezelzil hâl-i karârı mütehavvil oldı. Hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh dahi mukâbelesinden[1355] ol kavm-i şûm üzerine hücûm eyledi. Şîr-i dilîr-i kâr-zâr ve bebr ü hizebr-i gîrûdâridi. Şikârı önine gelicek[1356] karârı kalmadı. Kemân-ı sahatdan çıkan tîr-i râst gibi üzerlerine atıldı. Girîbân-ı sabrı gül gibi çâk idüp dest-i husrevânesini kabza-i tîğ-ı cihân-sitânına urdı. Serv-i kâmetinün cûybâr-ı cihâda şevki gâlibter idi. Def'i su gibi akdı, cibillet-i âlîlerinde konan[1357] şecâ'at-i bî-gâyet istid'âsıyla az kalmışidi[1358] bi-nefsihî cenge mübâşeret ide. Perde-i miknet ü istikrârı ki levâzım-ı[1359] mebânî cihân-bânîdür, dirîde tuta, ol cem'-i bî-pâyâna kendü zin urup nahcîr içine şîr uğrar gibi hengâmelerin bir anda dağıda.

Nazm:

Ben dahi şâhin diyü da'vâyla

Ol gelen zâğ-ı ehasse irişe

[1352] "Meğer asker-i İslâmun varı anları sanup bu gelen deryâ-yı bî-pâyândan ğâfil bu çıkan (akan A, R, Ü) sîl-i bî-emândan zâhil imiş" cümlesi ile "Ne belâya uğraduğın duyup kendüden ümîd-i hayâtı kesdi" cümlesi A ve Ü nüshalarında yer değiştirmiştir.

[1353] kesdi, R, Ü: kesip el yudu A.

[1354] "Anı" kelimesi ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmıştır.

[1355] mukâbelesinden, R, Ü: mukâbelelerinde A.

[1356] gelicek, R, Ü: âşikâr olıcak A.

[1357] konan, R: olan A, Ü.

[1358] ---: ki A, R, Ü.

[1359] "levâzım-ı" kelimesi A nüshasında tekrar edilmiştir.

Tâ elince[1360] pençesi şahînine

Mürğ-ı cânın ana uya irişe.

İllâ ki salâbet-i bâr-ı sultânî mülâhazasıyla sâye-i a'lâm-ı zafer-nigârında[1361] kutb-ı sâbit gibi karâr idüp hengâm-ı temâşâya nâzır oldı.

Beyt: [155a]

Cihânun kutbudur şâh-ı zamâne

Gerekdür kutb-ı sâbit her zamânda.

Gördi ki hazret-i Paşa-yı şîr-dil[1362] adû-yı mahzûlün dâmenin ele almış libâs-ı ömrlerin mikrâz-ı tîğile doğrayup döker. Şem'-i cem'-ârâ-yı vücûdı üzerine pervâne gibi cân virmeğe gelen bî-pervâ kullarınun meydân içinde dönişlerine bakdı. Bî-mehâbâ yeniçeri tâyifesi dahi o[1363] tâğîlerün yüzlerine karşu nefs-i âteş-bâr-ı topile efsûn-ı inhizâm üfürdiler. Ânı velvele-i top u tüfeg âlemi zelzeleyiyle doldırdı. Top otunın iltihâbıyıyla küffârı[1364] berk gibi yelekler çalup sademât-ı ahcârıyıyla üzerlerine ra'd gibi gürüldiler kopdı. Duhânı sehâb-ı muzlim olup adûv kanını yirlere bârân gibi[1365] yağdırdı. Âb-ı bekamdan nîl gibi [1366]bir sîl peydâ eyledi[1367]. Hazret-i Paşa-yı zafer-yâr[1368] ol anda rikâb-ı gayret germiş meydân-ı dâr ü gîre şöyle

[1360] elince, R, Ü: önince A.

[1361] zafer-nigârında, R, Ü: zafer-nigârı üzre A.

[1362] hazret-i Paşa-yı şîr-dil, R, Ü: asker-i sitîz intikâmı A.

[1363] o: ol A, R, Ü.

[1364] küffârı, A, R: küffârın Ü.

[1365] yirlere bârân gibi, R, Ü: bârân gibi yirlere A.

[1366] ---, R, Ü: tekrâr A.

[1367] eyledi, R, Ü: oldı A.

[1368] Hazret-i Paşa-yı zafer-yâr, R, Ü: bir mîr-i dilîr A.

girmişidi ki gözinde dâsitân-ı Rüstem bâzîçe-i tıflca görinmezidi. O harbîlerile âvâze-i harbî-bülend idüp dervâze-i âsumânile peyvend eyledi.[1369] [155b] Asker-i İslâmile anları ortaya alup kırar,[1370] başların keser, kanların yirlere karardı.[1371] Küffâr üzerine kemânlar çekildüği zamânlar niçe kem ânlarıydı. Zahm-ı tîrden zırhlarun gözleri kanile yaşarmış, içine çöp düşen[1372] gözlere dönmişidi. Gevher-i şimşîr-i âşıklarun merdüm-i dîdeleri gibi ruhsârını hûnile yordı. Kefere-i liyâmun ki tekebbürile ser-i gerdûndan cebbârlık külâhın kapayuz dirlerdi. Durmayup başları hubâb gibi deryâ-yı hûn üzerine gelürdi. Şol bî-dînler ki gurûrile kademin hâke basmazidi ; atlar ayağı altında leşleri kana batup yaturdı.

Beyt:

Tûsin-i çarha dahi her biri baş eğmez iken

Leşleri örselenüp başları yüz urdı yire.

Ol gûl-i bî-temîzler cenge bir vechile meşgûl idi ki meşgale-i gavgâ tâ felek-i a'lâya irişdi. Sâha-i meydânda kavâyim-i merâkib gûyâ çevgân olmışidi ki adûv başları topîyîydî,[1373] rimâhun ser-sebz-i nihâlleri şâh-ı enâr gibi hûn-bâr olup hüsâmun çehre-i [156a] zebercedi la'l gibi gül-fâm olmışidi. Bîd-peyker hançerler lâle ve erguvan rengin bağladı.[1374] Ol anda[1375] per-i hevâ direfş-i a'lâmile düm-i

[1369] eyledi: itmişleridi A: itmişidi R, Ü.

[1370] kırar, R, Ü: kırarlar A.

[1371] yirlere karardı, R, Ü: yire kararlaridi A.

[1372] "düşen" kelimesi A nüshasında iki kez yazılmıştır.

[1373] topîyîydi: topîdi A, R, Ü.

[1374] bağladı: bağlayup A, R, Ü.

[1375] ol anda: --- A, R, Ü.

tâvusa dönüp[1376] sîne-i zemîn güşteler kanıyıla dîde-i horusa benzedi[1377]. Âhır hazret-

[1376] dönüp, Ü: --- A, R.

[1377] A, R ve Ü nüshasında, buradan itibaren fazlalık olarak aşağıdaki şiir mevcuttur:

Koyuldu birbirine iki deryâ
Dolu emvâc-âşûb oldı sahrâ
Zemîn nisbet etsen ol zamân
Dönübdü gök demirden âsumân
Sipâhın tutduğu zerrîn siperler
Gerinirdi bi-aynihî mihr-i enver
Ne tarafa âsumân etsen hesâbı
Anun necmince bunun âftâbı
Kılıçlar anda merrîh-i dimâr-ı nîz
Sökülür elde necm-i şûr-engîz
Şihâb-ı recmdi gûyâ ki her ser
Şeyâtîn askerin dağılırdı yer yer
Ser-i küffâra nâgihânî
Nüzûl eyler kezâ der-âsumânî
Işıklar mâhdı başda dururdu
Zılâm-ı gird içinden tâb ururdu
Zıyâsın ra'dıydı her nefere handân
Hemîn gird-i siyâh ebriydi giryân
Çû hançerler olurdu berk-ı âhen
Değerdi ol ebr-i bârân-ı hûnîn
O bârân aşdı başdan doğrandı
Cihânı kıldı kan sehere döndi
Olup bu bahr içinde senâver
Zerrelerden çû-mâhî her dilâver
Cihânı tutdu gülbânk-i sehm-nâk
Şu resme kim ger oldı gûş-ı eflâk
Bu hây u hûy-ı gavgâ-yı bülend
Esidüp zehre-i âlem bulandı

i Paşa-yı şîr-dil[1378] kral-ı bed-fi'âli bakıyye-i tîğ olan niçe[1379] horyâd-ı har-nihâdile dir dimez meydân içinden tâziyane-i tîğile sürüp taşra çıkardı.[1380] Bâzû-yı pür-zor-ı[1381] Paşaya[1382] gördiki enbâz olımaz bâzile kaz, sunkur ile usfûr pervâz itme ihtimâli yoğimiş. Bir niçe yirde sehmnâk-i[1383] pâre dahi yimiş idi. Cân acısıyıyla [1384]vardı[1385] ol mukaddemâ meydân içinde eli koduğu alay içine girdi. Anda dahi karâr idemeyüp

---

Figân-ı tabl dolmuşdu cihânı

Per etmişdi zemîn ü âsumânı

Döğünmekden kapluydu kara kara

Çağa bu mürûğla göğsün nakkâre

Nedir enfâs-ı harnâ kûh-ı kûs

Meger mevtâ içindir âh ü efsûs

Ayağ üzre alemler tâcdârî

Temâşâ eyleridi kâr-zârı

Pes açdı tuğlar meydâna girdi

İlahî ver elüm hasmı dirdi

Bu resme bir neberd-i fitne vü sitân

Ne Rüstem kalmışdı ne Nerîmân.

Barî ol anda bir darb ü harb oldı ki arada gönder ve kılıç kalmadı, kolu kanadı kırıldı, gönderün birini kanadı sor sor su gibi kan akdı. Şeşîrlerin başı serildi dilim dilim oldı. Kılıçlarun ağzı bozılup siperlerün yüzü çalındı, zırhlarun gözleri çıkup kanla doldı.

[1378] hazret-i Paşa-yı şîr-dil: --- A, R, Ü.

[1379] niçe, R, Ü: --- A.

[1380] çıkardı: çıkardılar A, R, Ü.

[1381] R nüshasında "Bâzû-yı pür-zor-ı" ibaresinin üzeri çizilmiş, sonra da satır hizasına derkenar olarak tekrar yazılmıştır.

[1382] paşaya: hazret-i Pâdişah-ı zafer dest-gâha A, Ü: hazret-i Pâdişah-ı zafer dest-gâhun R.

[1383] sehmnâk-i (ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmıştır): --- A, R, Ü.

[1384] ---, A, R: zarûrî Ü.

[1385] A nüshasında "vardı" kelimesi "vardı vardı" şeklinde te'kid amaçlı iki kez yazılmıştır.

rûy-ı ümîdi ardına döndi. Semend-i firâra binüp askeri âgâh olmadın[1386] içlerinden kaçdı. Şîr elinden boşanmış nahçîr gibi dönüp gidivirdi. Zincler ardınca âyeler karusup hey hey diyikaldı.

Nazm:

Eylemezdi yolda bir lahza karâr

Ardına bakmaz kaçardı nâ-bekâr

Şîr öninden boşanan âhû gibi

Bâz elinden kurtulan tîhû gibi.

[156b] Husrev-i cihân-gîrün nihâl-i peyker-i râyetleri üzerine zafer nesîmi esüp zebân-ı tîğ-ı tîzi âyet-i nusrete başladı.[1387] Bu tarafda kralun girîzi haberinden âgâh olmayan kefere-i medhûşu dahi ki[1388] tamâm elli[1389] altmış bin mıkdârı hanâzîr idi,[1390] dönmeyüp çalışırlaridi. İttifâkan Anadolı askeri içine düşdiler, nâgâh bir uğurdan[1391] [1392]ortaya aldılar. Bu başsuz[1393] başa kıyan[1394] süfehâya nîzeler ta'na başlayup yüzlerine kalkanlar siper-i la'net eyledi. Âteş içine düşmiş berg-i gâh gibi

---

[1386] olmadın, R, Ü: olmayup haberleri yoğiken A.

[1387] "Husrev-i cihân-gîrün nihal-i peyker-i râyetleri üzerine zafer nesîmi esüp zebân-ı tîğ-ı tîzi âyet-i nusrete başladı." cümlesi, A, R ve Ü nüshalarında yarım sayfa aşağıdaki "…zafer tenessüm idüp vücûh-ı feth tebessüm itmişidi…" cümlesinden sonra yazılmıştır.

[1388] ki: --- A, R, Ü.

[1389] ---, R, Ü: bin A.

[1390] ---: ki A, R, Ü.

[1391] "İttifâkan Anadolı askeri içine düşdiler, nâgâh bir uğurdan" cümlesi başka bir kaligrafi ile derkenar olarak metnin dışında yazılmıştır

[1392] ---: anı A, R, Ü.

[1393] başsuz, R, Ü: baş A.

[1394] ---, R, Ü: can ortaya koyan A.

yakup, sîl önine gelmiş hâr ü hass gibi anı[1395] süpürdiler. Şöyle ki ol niçe bin başdan bir dil dahi çıkmadı.[1396] Mukaddemâ Yahya Paşa oğlı üzerine giden melâ'inenün hod-hırmen-i sebâtların âteş-i tîğile yakmışlar, bünyâd-ı hamlelerin tünd-bâd-ı kahrile yıkmışlaridi. Nerd-i neberd içre nakd-i cânı ilk başdan anlar ötdürmiş, âsiyâ-yı ma'rekede kendüm-i[1397] ömri evvel nevbetde onlar öğütdürmişidi. Temür Pavlı diyen kelb-ki[1398] haylî çavlı iti kâfiriydi- Bâlî Beğ elindeki gazâ bîşesinün kurdıydı, can virmiş, alayını köpeksüz koyuna kurd girer gibi dendân-ı tîğdan geçürmişidi. Bârî tahmînen [157a] ahşam namâzı geçüp ışânun evvel vakti tulû' itmişidi ki her tarafdan riyâh-ı zafer tenessüm idüp vücûh-ı feth tebessüm itmişidi.[1399] [1400]Bu mıkdâr zamân-ı kasîr içre tamâm kırk elli bin kâfir toprağa düşüp, müslimânlardan ma'lûm değilidi,[1401] yüz kimesne şehîd olmış olayıydı. Bu sözde mübâlağa olmayup beyân-ı vâkı'dır -ki olandı-[1402] Hakk ta'âlânun kullarına inâyet-i bâliğa[1403] ve hidâyet-i şâmilesiydi ki şâm ile[1404] ışâ arasında nüzûl eyledi.

[1395] anı: def'i A, R, Ü.

[1396] çıkmadı, R, Ü: koymayup A.

[1397] "bâşı" kelimesi R nüshasında özel bir işaretle bu kısma giremesi işaret edilerek derkenar olarak yazılmıştır.

[1398] kelb-ki: kelb-i bî dîn A: kelb-i bî dîn ki R: kelb-i bî dîn ki hayl-i küffâr içinde Ü.

[1399] itmişidi: eyledi A, R, Ü.

[1400] ---: Husrev-i cihân-gîrün nihal-i peyker-i râyetleri üzerine zafer nesîmi esüp zebân-ı tîğ-ı tîzi âyet-i nusrete başladı A. (Yukarıda paragraf başında işaret edilen cümle A ve R nüshalarında burada geçmektedir.)

[1401] değildi, R: değil A, Ü.

[1402] olandı: idildi A, R, Ü.

[1403] bâliğa, R, Ü: bâliğası A.

[1404] şâm ile, R, Ü: --- A.

Nazm:

Kişver-i garb içre vakt-i şâmda

Tâli‘ oldı necm-i baht-ı Pâdişâh

Vech-i mezkûr üzre kim bî-iştibâh

Mahz-ı lutf-ı hakk idi avn-i İlâh.

Bi-hamdi'llâh[1405] Pâdişâh-ı zafer-dest-gâhun âfitâb-ı devleti ufk-ı nusretden şârık olup berk-ı ikbâli âsumân-ı zafer üstinden bârık oldı. Tîğ-ı kahr-ı cihân-sûzına karşu duran e‘âdî-i dînün hırmen-i ıstıbârına âteş bırağup ıstaburını harâb eyledi. Tîre-i gurûr içre hîze olan adûv gözini rûz-ı ma‘rekede nîzesi şöyle açdı ki gündüzin[1406] yılduz [157b] gördi. Hindî tîğ-ı deryâ-yı cengden bir gevher-i cihân-bahâ-yı[1407] feth[1408] çıkardı ki bahr-ı ahdar-ı felekün şecer-i ağına gerd-i[1409] ta‘accüb oturdı. Kral-ı bed-sigâl gerçi dağ gibi leşker ârâste eylemişidi, bir depe gül gibi -ki üzerine sarsar-ı avâsıf ese bir lahzada târ ü mâr oldı- cem‘-i bî-pâyânı hırmen-gâh gibi âteşe uğraya te’hîrsüz bir an içinde nâçîz oldı. Hançer-i bîde tîğ-ı âfitâbile berâberlik olmayup serçe alayı ne kadar çok olursa mukâbil bâz-ı bülend-pervâz olmaduğından âgâh olmadı. Hayâl-i kâr-zâr ile geldi, kâr-ı zara düşdi. Devlet-i pây-dâr umdı, pâyi dâra irişdi. Serverlik hayâliyiyle tuğyân yeğniden[1410] el çıkarmışidi.

[1405] ---: ki A, R, Ü.

[1406] gündüzin, Ü: kürnüzin A: günüzin R.

[1407] cihân-bahâ-yı: --- A, R, Ü.

[1408] “Cihân-bahâ-yı feth” kelimeleri aynı kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda “feth” kelimesi metin içine alınmıştır.

[1409] şecer-i ağına gerdi, R: andan gerü A: şecer-i ağına geru Ü.

[1410] yeğniden, R, Ü: --- A.

Başını hâk-i mezellete kodı, metâ‘-ı gurûrile mihterlik da‘vâsın eyleridi,[1411] nakd-i cânı ayaklara saldı.

Nazm:

Geldi mağrûr gitdi makhûr ol

Oldı mağbûn ve bî-nevâ kaldı

Hâsıl-ı ömri[1412] tîğa çaldurdı

Nakd-i cânı ayaklara saldı.

İttifâk avn-i hakk ile[1413] Müslimînün üzerinden ol târ-ı muzlim mürtefi‘ [158a] olduğı anda bir aceb berg-i bârân ibtidâ eyledi. Gâzîler üzerinden gerd-i meydân-ı neberdi götürmekiçün katarât-ı rahmet nüzûle başladı. Ol ecilden şam‘dân-ı kamer ve fânûs-ı encüme sehâb-ı muzlim hâyil olup gerçi bir derecede şeb-i deycûr oldı -ki göz gözi görmedi- amma durmayup ol gice sabâha değin gâzîler küffârun[1414] üzerine havâle oldı.[1415] Zer‘-i tenlerin dâs-ı tîğile biçüp demet demet leşleriyle[1416] sahrâları doldurmışlar idi.[1417] Kimi kaçarken yol ezerdi,[1418] azmaklara uğrayup kalurdı, kimi[1419] bîm-i cân ile özin bî-ihtiyâr Tuna'ya urur Âl-i Fir‘avn gibi belâ-yı garka giriftâr olurdı. Bu nehr-i bî-misâl dahi niçe kâfirler öldürüp ulu gazâlar eylemişidi.

[1411] eyleridi, R, Ü: iderdi A.

[1412] ömri, R, Ü: ömrin A.

[1413] avn-i hakk ile, R, Ü: --- A.

[1414] Gâzîler küffârun, R, Ü: gâzîlerün küffâr A.

[1415] oldı: oldılar A, R, Ü.

[1416] leşleriyle, R, Ü: leşleri A.

[1417] doldırmışlar idi: yığın yığın eylediler A, R, Ü.

[1418] ezerdi, R, Ü: ezdi A.

[1419] kimi, Ü: kim A: kimin R.

(أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا)[1420] kaziyyesini anlara ayân eyledi. Şöyle ki birkaç gün[1421] Belgrad öninde it balıkları gibi Sava Suyuyıyla leşleri akdı. Dalar çıkar nice bini bir yirden yüzeridi. Kral dahi kaçarken bu sebîle sâlik olup [158b] ol sîl-i hâyil içinde hâlik oldı. Ol suda cihân hayâtından elin yudı. Tennûr-ı sînesi gussayile katı kızmişidi, ancak ol cûy-ı deryâ-hûyile söyündü. Cümle arabaları ve sâyir âlât ü esbâb ve cebehâneleri yağmalanup bâr u büngâh ve yât ü yarağı ne var ise târâca virildi. Kâse-i ser gibi dolu gelüp kîse-i iflâs gibi boş gitdi. Mâl-i ganîmet ile ordu-yı hümâyûn hızâne-i cihân gibi nefâyisle[1422] doldı. Tamâm-ı vakt-ı ışâ olmuşdı ki hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh ikbâlile konup askerün her biri bulunduğı yirde karâr eyledi. Ol ânda kimseye çâdırına vusûl mukadder olmayup sağ ve sol mîr ü vezîr durdukları yirde müyesser olan mikdârı huzûrile kanâ'at eylediler.[1423] Çehre-i pür-nûr-ı[1424] subha dîde-i ümîzleri[1425] likâ-yı mahbûbe dil-i âşıkdan artuk uzanur. Yanlarında gicenün dahi her sâ'ati gûyâ zülf-i nigârdan biter[1426] uzanurdı.

Beyt:

Şeb-i deycûr ola dilde iğvâ[1427]

Uzanursa subh-ı âlemde îyvâ. [159a]

[1420] Nuh, 71/25 "…suda boğuldular ve cehenneme sokuldular…"

[1421] ---, A, R: beri Ü.

[1422] nefâyisle, A, R: nefâyis-i gûnâ gûnile.

[1423] eylediler, R, Ü: itdiler A.

[1424] pür-nûr-ı: --- A, R, Ü.

[1425] ümîzleri: ümîdleri A, R, Ü.

[1426] biter, R, Ü: artuk A.

[1427] R nüshasında şiirin birinci mısrası için "Şeb-i deycûr ola *hem* dilde iğvâ" şeklinde bir derkenar mevcuttur.

Bu dâsitân sabâh olıcak etrâfa[1428] akınlar virüldiğin ve yârındesi[1429] Dîvân-ı Âlî olup anda vukû'a gelen ahvâl neyidüğin bildürür.[1430]

Çün sabâh olup kubbe-i sipihrün âyine-i mihr-i envârı arsa-i âlemi rûşen eyledi, meydân-ı cihân içre göz gözi görüp[1431] yüz yüzi idrâk itdi. Herkişi şarâb-ı teşvîşden huşyâr, hâb-ı iğvâdan bî-dâr oldı. Gördiler etrâf ü cevânibi deryâ-yı hûn almış, içinde kâfir leşleri donuz balıkları gibi yüzer, yât ü yarakları dört yanlarında üstühvânları gibi kırılup yatur, başları gibi[1432] güstüvânları yoğrılmış bedenleri gibi zırhları sökilmiş kolları gibi[1433] gönderleri pâre pâre sîneleri gibi siperleri yâre yâre olmış, ağızları gibi kılıçları eğilmiş, kaşları gibi kemânları sınmış durur. Ol nâ-bekârlarun cîfe-i mevtâları içinde kile düşmüş güle, sübâtaya konmış bülbüle dönmişler, oradan kalkup bir mıkdâr öterek kondılar, şeh-bâzlar leşler üzerinden irdileşdiler.

Beyt:[159b]

Hûn-ı sayda doydı pervâz eyledi

Gövdeler üstindeki şeh-bâzlar.

Pâdişâh-ı zafer-destgâhun fermân-ı hümâyûnuyıyla[1434] Üngürüs-i menhûsun ol nevâhîde olan be-nâm şehrlerine kasabalarına akınlar salındı. Asker-i deryâ-hurûş âsıf yilleriyle hâyil sîller gibi küffâr iline boşandılar. Fevc fevc gürûhlarıyla mevc

---

[1428] etrâfa: etrâf-ı vilâyete A, R, Ü.

[1429] ---, A, Ü: gün R

[1430] bildürir: beyân eyler A, R, Ü.

[1431] görüp, R, Ü: --- A.

[1432] yüzer, yât ü yarakları dört yanlarında üstühvânları gibi kırılup yatur, başları gibi, A, R: --- Ü.

[1433] gibi, R, Ü: --- A.

[1434] Pâdişâh-ı zafer-destgâhun fermân-ı hümâyûnuyıyla: Ba'dehû A, R, Ü.

mevc şükûhlar çıkdı. Şöyle seğirdim eylediler ki atlarınun ayağı yir[1435] basmazidi. Gûyâ kanat açup uçardı dağ u taşı bir anda keserler, niçe dere depe aşarlaridi. Giceden yolı azup gice kalan küffârun ecel gibi ardından irerler, kimin kırarlar, kimin esîr-i zencîr iderleridi. Gâzîlerün halka-i kemendi boyunlarına hukûk-ı lâzım gibi dolaşurdı. Ol gün her tarafdan küffârun tahmînen beş günlik mıkdârı yîre varınca kasabât ve kurâ ve şühûr[1436] ve emsârını gâret ü hasâret eylediler. Kadem-i kahrları basduğı yirleri bî-emân[1437] oda ururlaridi. Ol odlarun dûdları vilâyet-i küffârı aldı. Tütsi virilmiş rûbâh inlerine döndi. Şâh-ı âlem devletinde ziyâde doyumluklar [160a] olup sâmit ü nâtık mâlile her kişinün koynu koltuğu mâlî oldı. Yeniçeriyle[1438] akıncı tâyifesinün ak[1439] kızıl börkleri kîse-i zanbak ve kâse-i gül gibi pür-zer oldı. Sâlim ü gânim ordu-yı hümâyûna döndiler. Ellerine giren esîre hadd ü pâyân yoğidi. Saru saçlu dil-rubâlarile ordu içi mâl-â-mâl olıbaşladı.

Beyt:

Avladular çok gözü âhûları

Niçe sîm-endâm ve zerrîn mûları.

Niçe gulâm-ı hût-endâm ve şîrîn-kelâm ile ki yüzleri öninde âyîne-i mihr-i şerm-sâr olup ruhları beyninde çehre-i mâh pür-gubâridi. Zihî sâni'içün ki anlarun ar'ar kâmetleri üzerinde nahl-i gül gibi tarî ruh-sâreler târâyiş eylemişidi. (هُوَ الخَالِقُ البَارِئُ

[1435] yir, R, Ü: yire A.

[1436] şühûr, R, Ü: medâyin A.

[1437] bî-emân, A, R: emân virmeyüb Ü.

[1438] yeniçeriyle, R, Ü: yeniçerilerile.

[1439] ---, R, Ü: ve A.

(الْمُصَوِّرُ لهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنَى)[1440] [1441]niçe dahi sünbüle geysû ve kavs-ebrû ve kamer-behcet ve müşterî-tal‘at ter-duhterleriyle ki her birin câna dahi diseler kız değil almaluyıydı. Gabgab-ı âbdârları sîbük içine âsîb-i âteş[1442] bırağurdı. Derûn-ı [160b] gülşen gibi ordu-yı hümâyûnun her kûşesi hûr u gılmânile doldı. Asker-i şîr-peyker ziyâde yorgun olup reh-zen-i sefer urgunuydı. Ol gice istirâhat üzerine oldılar. Gâzîlerün yüzleri dil-rubâlar yanağından güller döşenüp libâs-ı zülflerinden sünbüller örtündi, (وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا)[1443] huzûrına vâsıl oldı.[1444]

Nazm:

Bu sefer kim gûyiyâ bir sûridi

Buldılar hazzın sürûrın gördiler

İtdiler anda hazardan yek huzûr

Âlemün zevk ü safâsın sürdiler.

Yârındesi gün âfitâb ki şehriyâr-ı leşker-i seyyâredür taht-gâh-ı sipihr üzerine[1445] istikrâr itmişidi. Hazret-i Pâdişâh-ı sa‘âdet-destgâhun dîvân-ı âmmı olup vesâk-ı bülend-nitâkı öninde ki hasret-i nüh-çâr-tâk-ı eflâkidi, bir kürsî-i zerrîn-nihâd üzerinden[1446] âfitâb-ı âlem-ârâ gibi dîde-i halka ayân oldı. Cümle mîr ü vezîr ol ârâya hâzır olup bu cihâd-ı ekberün ki bir zamânda idilmiş, bir târîhde işidilmiş değildi, mübârek-bâdına şürû‘ olındı. Evvelâ bu emr-i ma‘kûl ve âdet-i makbûlü vezîr-i

[1440] Haşr, 59/24 “(O,) yaratan, yoktan var eden, şekil verendir. Güzel isimler O’nundur”

[1441] ---, R, Ü: ve A.

[1442] âsîb-i âteş, R: âteş-i âsîb A, Ü.

[1443] Nebe’, 78/10 “Geceyi bir elbise yaptık.” Ayetin başı metinde “وَجَعَلَ” olarak yazılmıştır

[1444] oldı: oldılar A, R, Ü.

[1445] üzerine: üzre A, R, Ü.

[1446] üzerinden, R, Ü: üzerinde A.

a‘zam-ı [161a] âsaf-rây ve mîr-i mîrân-ı saf-ârây[1447] İbrâhîm Paşa -*yessera'llâhü mâ-yeşâ’*-[1448] hazretleri edâ eyledi, mübârek elin -ki pençe-i şîr-i cihân-gîridi- öpüp başa[1449] koyıcak kendü dest-i sa‘âdet-bahşıyla hazret-i Paşanun ser-i devlet-nigâhına bir per-i hümâ sokdı ki[1450] her yönü devlet göğinin mâh-ı hamı, sa‘âdet tuğunın perçemiydi. Kemâl-i şecâ‘at ve vüfûr-ı mehâbetine dâl ü güvâh eyledi.

Nazm:

Yok şecâ‘atde nazîri gördi çün

Bir hümâ perrin ana dâl eyledi

Ol ser-efrâzun bu hâli Pâdişâh

Çehre-i ikbâline hâl eyledi.

Sâyir vüzerâ-yı âlî-mıkdâr ve küberâ-yı sa‘âdet-yâr dahi mertebelerince[1451] dest-bûs-ı hümâyûnın eylediler. Âmmeten Rumili'nde ve Anadolı'da olan mîrlivâlar,[1452] nâm-dâr beğler mertebelerince[1453] gelüp edâ-yı mâ-veceb[1454] ve kazâ-yı mevâcib-i mübârek-bâd eylediler.[1455] Her birine kadrlü kadrlerince hünerlü hünerlerine göre[1456] ihsânlar ve terakkîler emr olındı.[1457] Dest-i deryâ-nevâli ki

---

[1447] “Mîr-i mîrân-ı saf-ârây” kelimeleri ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış olup A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[1448] yessera'llâhü mâ-yeşâ’, R, Ü: --- A.

[1449] başa, A, R: başına Ü.

[1450] ki, R, Ü: --- A.

[1451] mertebelerince: mertebelü mertebesince A: mertebelü mertebelerince R, Ü.

[1452] ---: ve A, R, Ü.

[1453] mertebelerince: mertebelü mertebelerince A, R, Ü.

[1454] ---, R, Ü: eyledüler A.

[1455] mevâcib-i mübârek-bâd eylediler: mevâcib itdiler A: mevâcib eylediler R, Ü.

[1456] kadrlü kadrlerince hünerlü hünerlerine göre, R, Ü: hünerlü hünerince kadrlü kadrlerince A.

dün[1458] âb-rûy-ı hasm-ı dûnî yerlere dökmişidi, bugün çehre-i evliyâsına ebr gibi külâb [161b] efşânlığa durdı. Kahr-ı cihân-sûzî[1459] ki dey gibi a'dâsı[1460] üstine sarsar-ı âfât esdürmişidi. Nesîm-i lutfı bahâr gibi rûy-ı ahibbâsına dil-nüvâzlıklara başladı.

Beyt:

دَرْ رَزْمْ بَدَسْتْ آرْدُ دَرْ بَزْمْ بَبَخْشَايَدْ * مِلْكِى بَسُوَارى وُ جِهَانِى بَسُؤَالِى[1461]

Cenân-ı ekâbir ve a'yân nesâyim-i mekârim-i[1462] ahlâkıyıyla şöyle oldı ki cinân anun tarâveti yâdına dehânın âb-ı kevserile yudı. Nihâl-i ser ve eltâfı (اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فَرْعُهَا فِى السَّمَاءِ)[1463] cûy-bârından bir hadde sâye-güsterlik gösterdi ki çemen-i huldde[1464] Tûbâ'nun lisân-ı hâline bî-ihtiyâr (طُوبَى لِمَنْ ظَلَّ فِى ظِلِّهِ)[1465] kelâmı vürûd itdi. Du'â-yı devlet ve şükr-i[1466] ni'met-i husrevâneleri dillerde dâsitân oldı. Çün bu maslahat tamâm olup hidmet-i mübârek-bâd-ı fütûhı yerine konıldı,[1467] sâbıkâ küffârun ser-dârlarından ele giren niçe sanadîd-i kîne-dâr ve beş beş nâ-bekârları[1468] ki gâzîlerün kemendinde boğazı ele virmişler,[1469] [162a] devlet-i müstedâmında beste-i dâm

---

[1457] emr olındı, A, R: emreyledi Ü.

[1458] dün, R, Ü: derûn-ı A.

[1459] cihân-sûzî, R, Ü: cân-sûzî A.

[1460] dey gibi a'dâsı, R: a'dâ A.

[1461] Savaşta kazandığını işret meclisinde bağışlar.. Bir mülkü bir ineğe, bir dünyayı da bir soruya verir.

[1462] mekârim-i: --- A, R, Ü.

[1463] İbrâhim, 14/24.

[1464] huldde, R, Ü: hulde A.

[1465] Gölgesinde gölgelene ne mutlu.

[1466] şükr-i, A, R: şükrane-i Ü.

[1467] konıldı, R, Ü: kodılar A.

[1468] nâ-bekârları, R, Ü: nâ-bekârlarını A.

[1469] virmişler, R: virmişlerdi A, Ü.

olmışlaridi.[1470] Nigûnsâr sancakları ser-nigûn alemleriyile keşân ber-keşân getürüp meydân içine dizdiler. Ârâ-yı âlem-ârây anlarun zecr ü siyâset ve ırğâm ü intikâmı cânibine müte'allik oldı. Buyurdı, ol bed-gevherlerün pîle-ver-i hayâtların[1471] şimşîr-i elmâs-gûnile rişte-i fenâya dizdiler. Bir nice yirden hûn-rîz cellâdlar yüriyüp âb-ı[1472] tîğ-ı cihân-güşâsıyla[1473] âteş-i dûzaha saldılar. Tamâm bir niçe bin kâfir-i mahbûsidi. Bir uğurdan kırup safha-i âlemden mahv-ı bu'ûs eylediler.

Beyt:

Cümle ol hâr-ı siyâhı kırdılar

Gülşen-i devrân içinden irdiler.

Dîvân-ı âlî savuldukdan sonra vezîr-i a'zam-ı sâ'ib-rây ve mîr-i mîrân-ı saf-ârây İbrâhîm Paşa hazretleri arsa-i ma'rekede vâkı' olan küşteleri temâşâya vardı. Emr-i vâcibü'l-inkıyâdıyıyla saymağa meşgûl oldılar. Yalunuz ol arada vâkı' olanı elli bine değin saydılar, [162b] tamâm sayılmağa kâbil olmadı. Dağ ü taş ve kûh u sahrâyı kâfir leşi almışidi. İçlerinde[1474] şühedâ-i müslimîn ancak[1475] yüz mıkdârı varidi.[1476] Cism-i nâzükleri ki taraf-ı cinâna muntazırlaridi, defn olınup aralarından hâr içinde gül-çîn olınur gibi ifrâz olındıkdan sonra katele-i küffârun başlarından püşteler, leşlerinden ulu dağlar misâli yığınlar eylediler. Ol sahrâlarda olan mûr u

[1470] devlet-i müstedâmında beste-i dâm olmışlaridi, R: --- A, Ü.

[1471] hayâtların, R, Ü: ---A.

[1472] âb-ı, R, Ü: dest-i A.

[1473]---, R, Ü: heyzüm-i tenlerin A.

[1474] ---, R, Ü: ancak A.

[1475] ancak, R, Ü: --- A.

[1476] ---, R: ki, yüzlerinden nûr-ı şihâb berg ururdı A: yüzleri nûra batub yaturlaridi Ü.

mâr ve zâğ ü kelâğa[1477] zahîreler yığdılar. Lühûm u azmlarıyıyla cümle[1478] vuhûş ve tuyûru doyurdılar.

Beyt:

Depeler oldı bürde başlardan

Yüce dağlar yığıldı leşlerden.

Ba'dehû[1479] bu feth-i ekber ve cihâd-ı[1480] enverün memâlik-i mahrûseye i'lâmıyıyçün fethnâmeler yazılup ekâlîm-i Rum ve Arab ve Acemde olan şühûr ve emsâra bâd-reftâr ulaklar perâkende eylediler. Bu gazâ-yı garrânun nevîd-i cân perveriyle ki bu zamâna değin nazîri vâkı' olmayup ibtidâ-yı âyîn-i dîn vaz' olanıldan ile'l-ân[1481] âzân-ı mü'minîne ancılayın beşâret irmemişdür. Halk-ı âlem be-gâyet şâd ü hurrem olup harem-i gülşen dillerinden hâr-ı gam ırâğ oldı. [163a] Pâdişâh-ı âlem-penâhun hemîşe devâm-ı devleti bakâ-yı zafer ve nusreti[1482] içün eller açup du'âlar eylediler. Tazarru'ları basît-i hâkden zirve-i eflâke irişdi. Bu şenlikile cümle şühûr[1483] u emsârı[1484] bir vechile tezyîn eylediler[1485] ki rûy-ı cihân safha-i cinân gibi tarâvetile pür-nigâr oldı. Bu şerâb-ı hoşgüvârile hum-i gerdûn dolup

[1477] kelâğa, R, Ü: zâğa A.

[1478] cümle: --- A, R, Ü.

[1479] ba'dehû, A, R: ba'demâ Ü.

[1480] cihâd-ı, R, Ü: gazâ-yı A.

[1481] ile'l-ân, R: ilâ hâze'l-ân A, Ü.

[1482] zafer ve nusreti, A, R: 'izz u nusreti Ü.

[1483] şühûr, R, Ü: müdün A.

[1484] ---, R, Ü: dolub ve A.

[1485] eylediler, R, Ü: olındı A.

ferahından seher-i külâhın göğe atdı. Bu şûr-ı pür-şürûrile[1486] arûs-ı şeb düzinüp kuşanmağa başladı. Şevkile kâkülini[1487] dağıdup sînesine saldı. Çehre-i felekde ruh-ı şafaka kızılca dîde-i mâha sürme çekilüp ebrû-yı hilâle vesme idildi. Üç gün üç gice ale't-tevâlî sabâhdan revâha[1488] revâhdan sabâha değin bezm ü sohbet bâzârı germ oldı. Haylîden sâğar bu bezm-i behişt-âyînün intizârıyıyla hûnîn-dil olmışidi. Maksûdına yetişdi. Surâhî ana beşâret içün ağız ağza virüp istimâletler eyledi. Nây bu meclis içün niçe yirden çeşm-i ârzu açmışidi,[1489] murâdına irdi.[1490] [163b] Berbut bu beşârete çokdan muntazır idi. Sâzendeler müjde içün kulağın burdı. Gice sabâha değin bu şevkile dilberler hayâli gibi şeb-revlikler idildi.[1491] Niçe yimeler, içmeler, oturmalar,[1492] durmalar olup cihân arsaları behişt suffeleri gibi safâyile doldı. Her kûşede acîb temâşâlar kurılmış garîb dürlü hevâlar dorkurulmışidi. Husûsan arsa-i[1493] cennet-âbâd-ı Stanbul'un ki rûy-ı zemînde nazîri muhâl olup cihân ruhında bir hâl-i anberîn gibi düşmişdür.[1494]

Nazm:

Bilâd-ı âlem-i ekvân eğer kim
Geleydi bir yire imkân olaydı

[1486] bu şûr-ı pür-şürûrile (ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış): --- A, R, Ü.

[1487] Orijinal metinde sayfa kenarında, metnin dışında tam bu satırın karşısında "kâkül-i siyâhını" şeklinde ayrı bir kaligrafi ile yazılmış iki kelime yer almaktadır.

[1488] ---, R, Ü: ve A.

[1489] açmışidi, R, Ü: açub ve niçe yirden kuşaklar kuşanmışidi A.

[1490] irdi, R, Ü: irişdi A.

[1491] idildi, R, Ü: eylediler A.

[1492] ---, R, Ü: ve A.

[1493] arsa-i: sevâd-ı A, R, Ü.

[1494] hâl-i anberîn gibi düşmişdür, R, Ü: hâl idi ki anberîn ola A.

Celâl-i şânile yok şübhe bunda[1495]

Stanbul anlara sultân olaydı.

Göçe ve bâzâr ve ser-i esvâk-ı nâm-dârı[1496] şöyle[1497] olmışidi[1498] ki cinân anun yâd-ı safâsıyla derûnını pür sürûr itmişidi. Dükkânları bir vechile ârâsteyiydi ki her biri kân-ı acâyib olmışidi. Tuhfekârlar turfe yâdigârlarıyla şöyle ârâyiş olınmışidi ki en[1499] ednâsı değme ârâyişile ele girmezidi. Buncılayın feth-i nâm-dâr arsa-i edvâra gelmedüği gibi bu asl zînet-i [164a] pür-nigâr dahi safha-i leyl ü nehâra yazılmış değilidi. Her kişi kemâl-i tasarrufın ızhâr idüp netîce-i tefekkürine iştihâr virmekiçün makbûl vaz'lar ve[1500] ma'kûl resmler itmişler, evzâ'-ı gûnâ-gûnile her kûşesini nakş-ı bukalemûna benzetmişleridi. Çârsûlar zîbâ arûslar gibi zeyn olup birkaç gün şâh-ı âlem devletinde halkun günleri îd ü sûr, giceleri kadr ü berât[1501] oldı.

Bu dâsitân devletlü Pâdişâh-ı âlem-penâh[1502] ikbâlile kral-ı bed-fi'âlün taht-gâhı olan Budun şehrine müteveccih olup bu mâ-beynde vâkı' olan ahvâli beyân ider.[1503]

Çün bu feth-i nâm-dâr ki arsa-i âlemde bir dahi bedîli olmış adîli görilmiş değilidi, Pâdişâh-ı gerdûn-bâr-gâha müyesser oldı. Hâtır-ı hatîr-i hüsrevânî ki

---

[1495] bunda, R: anda A.

[1496] nâm-dârı, R, Ü: nâm-dâr A.

[1497] ---: ârâyiş A, R, Ü.

[1498] olmışidi: olınmışidi A, R, Ü.

[1499] cinân anun yâd-ı safâsıyla derûnını pür sürûr itmişidi. Dükkânları bir vechile ârâsteyiydi ki her biri kân-ı acâyib olmışidi. Tuhfekârlar turfe yâdigârlarıyla şöyle ârâyiş olınmışidi ki en: --- A, R, Ü.

[1500] ve: --- A, R, Ü.

[1501] ---, R: gibi bir sürûr A.

[1502] Pâdişâh-ı âlem-penâh: Pâdişâh A, R, Ü.

[1503] ahvâli beyân ider, R: ahvâl neyidüğin A: ahvâli beyân eyler Ü.

cûybâr-ı nusretün serv-i âzâdıdır,[1504] bu def‘a buraya mâyil oldı ki ‘inân-ı zafer-kırânı vilâyet-i Üngürüs'ün taht-gâhı olan şehr-i Budun'a müteveccih ola. Süm-i semend-i [164b] askerîyle varup ol taraflarun dahi kûh u sahrâsını pây-mâl eyleye. Min-ba‘d küffârun kâr-ı harekete mecâli, bâr-ı sefere ihtimâli olmaya. Bâzû-yı kudretlerin şöyle şikest ide[1505] ki iltiyâmı muhâl ola. Bârû-yı miknetlerin bir vechile yıka ki[1506] bir dahi kıyâma gelmeye. Buna binâ’en üç dört gün[1507] anda karâr olındukdan[1508] sonra asâkir-i mansûre-i bî-pâyânile mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci güni ikbâlile kalkup Budın cânibine doğrı i‘lâm-ı zafer-nigârı şeh-per-i isti‘câl açdı.

Beyt:

Şeh-per-i ikdâm açup sîmurğ-ı râyâtı yine

Yüridi ikbâlile gösterdi dârâtı yine.

Her gün giderken yollarda niçe köyleriyle ulu[1509] şehrlere uğranılurdı.[1510] Cümlesi yakılup harâb olmış[1511] bulunurdı. Her çend ki yasâğ iderleridi. Kimler itdüği[1512] ma‘lûm ve mefhûm olmazidi. Ricâl-i gaybun bu kaziyyelerde hem-râh idüği mukarrer olup anlarun âsâr-ı dest-i kahrlarından idi ki zâhir olırdı. [165a] Bu esnâda ganâyim-i esîre bir derecede müstağrak olınmışdı ki halâyıkdan ömrinde kul

---

[1504] âzâdıdır: âzâdıydı A, R, Ü.

[1505] ide, R, Ü: itdiler A.

[1506] ki, R, Ü: --- A.

[1507] gün, R, Ü: güne değin A.

[1508] olındıkdan, R, Ü: oldıkdan A.

[1509] ulu: --- A, R: azîm Ü.

[1510] uğranılurdı, R, Ü: uğradılar uğranılurdı A.

[1511] harâb olmış: yıkılmış A, R, Ü.

[1512] itdüği, A: idüği R, Ü.

karavaş nedür bilmeyen kula karavaşa mâlik oldı. Her kimse esîre sîr olup, binine bakar birini[1513] esîr alıridi. Ordu bâzâr içinde otuzar ve yirmişer akçeye bir baş esîr virürleridi. Kimse yüzine bakmazidi. Hırgâh u bârgâhlarun içi taşı[1514] havrâ-veş pür reng ü bûy, gül-rûy u sünbül-mûy dil-rubâlarıyla doldı. Perî-dizâr[1515] ve hoş-güftâr bikrler[1516] ki her biri fitne-i bâzâr ve tuhfe-i rûzigâridi. Bî-kadr ü kıymet oldı.[1517]

Beyt:

Her biri ruh-sâre bikrün ol zamân

Her biri oldı kıziken râyigân.

Kemâ-kân önce vezîr-i âsaf-rây ve mîr-i mîrân-ı saf-ârây hazret-i İbrâhîm Paşa anlar akabince Anadolı askeri andan[1518] hazret-i Hudâvendigâr-ı sa'âdet-yârun alay-ı cihân-peymâsı gidüp bu üç gürûhile ki her birinün dokuz katla felekden şükûhı artuğıydı ol vilâyetler heybet ü azametile doldı. [165b] Günlerde birgün râyât-ı zafer-gâyât şehr-i mezkûrun nevâhîsine irişdi. İçinde yahûdîden ve gayrîden hayli kâfir varidi. Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhun adl ü dâdın işidüp kemâl-i merhameti ümîzine[1519] gitmeyüp bir eyü iş idüp dururlaridi. Devlet-i kudûmu yakın idüğine yakînleri olıcak içlerinden bir yarar kimesneyile miftâh-ı kal'ayı gönderüp istid'â-yı emân eylediler. Yolda hazret-i Paşa-yı âlî-râya getürüp teslîm olındı.[1520] Pâdişâh-ı âlem-penâhun

---

[1513] birini, R, Ü: birine A.

[1514] taşı, A, R: --- Ü.

[1515] perî-dîzâr: perî-dîdâr A, R, Ü.

[1516] "bikrler" kelimesi A nüshasında iki kez yazılmıştır.

[1517] oldı, R, Ü: oldılar A.

[1518] andan, A, R: anda Ü.

[1519] ümîzine: ümîdine A, R, Ü.

[1520] olındı: itdiler A: eylediler R, Ü.

arsa-i bârigâh-ı celâlet-destgâhına arza kılıcak muktezâ-yı şer‘-i şerîf üzerine ahd ü emân erzânî buyurdılar. Mübârek zi'l-hiccenün üçünci güni sâha-i Budun dahi safha-i sipihr gibi mıh ü na‘l-i matâyâdan pür-necm ü hilâl olıcak zükûr ve inâsı karşulayup tazarru‘ ve niyâzile süm-i sutûr-ı asker-i mansûrına rûy-mâl eylediler. Şehr-i mezkûrun taşrası içerisi İslâm çerisiyle doldı. Adl ü emân-ı ehl-i îmânı bir vechile te’kîd eylediler ki hiçbir kâfirün mâl ü menâline ziyân, ehl ü ‘ayâline [166a] husrân irmedi. Hazret-i Pâdişâh-ı dil-âgâhun lutf u ihsân ve siyâset ve mehâbetini göricek hayrân oldılar. Lisân-ı hâlile gönülden krala serzeniş idüp vey bu denî, bu dîn ehliyle müdârâ itmeli imiş, bilmemiş,[1521] âhır Budun'u aldırup kendü eliyle ayağına balta urdı deyü te’essüf eylediler.

Beyt:

İtse bunlarla müdârâ bu denî

Bâri aldurmazdı elden Budını.

Cenâb-ı vizâret-me’âb ve sadâret-intisâb[1522] hazret-i İbrâhîm Paşa -*dâmet ma‘âliyehû*- Rumili askeriyle civâr-ı şehre konup hazret-i Hudâvendigâr-ı zafer-yâr[1523] bâkî ümerâ vü vüzerâ-yı kâm-kârile havâlîsinde bir sahrâ-yı firâvâna kondı. Yârındesi[1524] ikbâlile şehri temâşâya vardı.[1525] Gördiler, bir şehr-i şîrîn idi[1526] ki âyîn-i büyûtı eyâvîn-i feleke hemvâz olup eşkâl-i imârâtı binâ-yı gerdûnile enbâzidi. Havâlîsinde cennet-misâl latîf mürğ-zârlar acâyib bâğ ü bâğçeleriyle (فِيهَا مَا تَشْتَهِيه الْأَنْفُسُ وَ

[1521] bilmemiş, R, Ü: itmemiş A.

[1522] sadâret-intisâb: sadâret-nisâb A, R, Ü.

[1523] zafer-yâr: zafer-medâr A, R, Ü.

[1524] yârındesi, R, Ü: yârında A.

[1525] vardı, R, Ü: vardılar A.

[1526] şîrîn idi ki: şîrîn ki A, R, Ü.

تَلَذُّ الاَعيُنْ)[1527] hikâyetini rivâyet eyleridi. [166b] her birinün derûnı pür-gulgul bülbülleriyle doluydı. Gûyâ lisân-ı hâlleri[1528] ahâlî-i İslâma (سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ)[1529] makâline gûyâyıdı. Hâki kıssa-i letâfeti bir vechile hâkîyiydi ki zerrât-ı gubârından (كَأَنَّهُنَّ اليَاقُوتُ وَ المَرْجَانُ)[1530] şekli âşikâridi.[1531] Kevser suyı gibi içinde niçe latîf sular lezîz ırmaklar varidi ki durılıkda turna gözine, arılıkda havrâ yüzine benzeridi. Husûsan nehr-i Tuna -ki[1532] cihân içre anun mânendi su harf-i mâyile menfîdür- içinden uğrayup envâ‘-ı dürlü balıklar şikâr-gâhlarıyla kenârları ârâsteyiydi.

Beyt:

رَوَانْ اَنْدَرْ مَاهِى سِيمْ سِيمَا * چُو مَاهِ نَوَانَدْ رسِپهْرِ مُنَوَّرْ[1533]

Irmaklarınun kenârında cûybâr-ı dîde-i uşşâk içinde dil-rubâlar kâmetinün hayâli gibi niçe râst ü mevzûn çenâr ü servileri varidi ki zamâne nazîrlerin miyân-ı âb ve derûn-ı âyîneden gayri yirde görmiş değilidi.

Beyt:

بَسَاتِنُهَا لِلْمِسْكِ فِيهَا رَوَايِحُ * وَاَشْجَارُهَا لِلرِّيح فِيهَا مَلَاعِبُ[1534]

[167a] İçinde kal‘a-âsâ kenîsâlar ki[1535] her birinün bünyâdı bir vechile âbâdidi

---

[1527] Zuhruf, 43/71 “Orada canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı herşey vardır.”

[1528] hâlleri, R, Ü: hâlile A.

[1529] Zümer, 39/73 “Selâm sizlere, ne hoşsunuz! Ebedî olarak içinde kalmak üzere haydi girin oraya! (derler).”

[1530] Rahmân, 55/58 “Sanki onlar yâkut ve mercandırlar.”

[1531] âşikâriydi, R, Ü: âşikâreyidi A.

[1532] husûsan nehr-i Tuna–ki, R, Ü: nehr-i Tuna hûd husûsiyle A.

[1533] Sanki gümüş balığı içinde gider... Gökte parlayan yeni ay gibi.

[1534] O’nun misk bahçelerinde, güzel kokular var, ağaçları da rüzgara oyuncak.

[1535] kenîsâlar ki, R: kenîsâ varidi ki A, Ü.

ki mi‘mâr-ı endîşe anun binâsında hayrân olup ağzına engüşt-i tahayyür olurdı.

Beyt:

چُونْ قُبَّهِ كِسْرٰى بَتَصَاوِيرِ مُزَيَّنْ * چُونْ نَامَهِ مَانِى بَتَمَاثِيلِ مُنَقَّشْ[1536]

Kudûm-ı kadem-i ehl-i islâmile her birinün derûnı ma‘mûr olup içlerindeki âyîn-i küfrleri ibtâl olınıldı. Üzerlerinde ezânlar okınup içlerinde namâzlar kılındı. Ol kasâvetler götürilüp bu sa‘âdetler nüzûl ve vürûd eyledi. Ve bir bülend yirinde bir acîb ü garîb yüce hisârı varidi ki başı evc-i semâda ayağı taht-ı serâdayidi. Binâ-yı heremânile metânetde gûyâ ki tev’emânidi.

Beyt:

Yâ fushat-i o çeşm-i vassâf

Çün nokta-i fâşda küh-i kâf.

On[1537] gün oturak olup gâzîler hacılar bayramın dahi[1538] anda eylediler. Derûn u burûnu âvâze-i İslâm ve a‘lâm-ı dîn-i Seyyidi'l-enâmile doldı. Hazret-i Pâdişâh-ı zafer-dest-gâh [167b] birkaç gün etrâfında olan şikâr-gâhlarun sayd ü temâşâsına meşgûl oldı. Yakaları kralun tûsünleri na‘liyile bağrına dâğ-ı küfr basarken Pâdişâh-ı İslâmun bâd-pâları ayağıyıyla sînesine mühr-i sa‘âdet urdı. Asker-i zafer-peyker zikr olan günlerde etrâf-ı memâlike perâkende olup nevâhîsinden on bîş[1539] yirmi günlik yola varınca diyâr-ı küfri[1540] urdılar. Kasabât ü şühûr ve[1541] kurâsında deyyâr nesne

[1536] Kisrâ kubbesi gibi resimlerle süslü.. Mâni’nin mektupları gibi timsallerle nakışlı.

[1537] on, R, Ü: ol A.

[1538] dahi: --- A, R, Ü.

[1539] ---, R, Ü: ve A.

[1540] küfri: küffârı A, R, Ü.

[1541] şühûr ve, R, Ü: --- A.

kalmadı. Halkını esîr idüp ganâyim-i bî-pâyânile muğtenim oldılar. Ordu yeri âsumâna dönüp saru[1542] saçlı Macar dil-rubâlarıyla dizin dizin mecerre şekillerin bağladı. Mâl ü menâl ü esbâba hod nihâyet yoğidi.[1543] Her kişi esîrden ve gayrîden yükin tutmışidi. Âkıbet anda vürûd olınmadan garaz muhassal olıcak şehrün içinden Tuna üzerine ki deryâ ana göre bir arka dönüp içine girse[1544] garka varur belürmez[1545] bir âsî ırmakdur. Köpri yapılmağa mübâşeret olındı. Tâ ki ol kurûm-ı küfrden sarf-ı inân olınup azîmet-i hümâyûn-ı dârü'l-islâm-ı rum olına. [168a] geldikleri yolda tamâmet vilâyet tahrîb olınup zâd ü zevâde emri ber-taraf olmışidi. Ol ecilden[1546] bu cânibe tahavvül olındı. Hem bu taraflar ziyâde günc ü genc ve mâlı çok günçleridi. Kâfirün tamâm şinlik vilâyeti olup akınlar olınmak mülâhazasıyla tâze tâze görilmedük yirlere uğranılmak fikr olınmışidi.

Bu dâsitân-ı dil-sitân[1547] Budun'dan[1548] göçülmek mukaddimâtına şürû‘ olınup içinden ihtiyâr olınan umûrun tafsîlini beyân ider.[1549]

Çün köpri emrine mübâşeret olınup mürâca‘at-i hümâyûnları zamânı karîb oldı. Mukaddemâ emr-i kazâ-cereyân ile Budın içinde mütemekkin olup sâbıkâ istîmân idegelen tâyife-i yahûdîyden[1550] ve sâyir kefereden şunlar -ki ağniyâ idi-[1551] Şâh-ı

[1542] saru, R: sarı A, Ü.

[1543] esbâba hod nihâyet yoğidi, R, Ü: esbâb hod bî nihâye idi A.

[1544] girse, R, Ü: --- A.

[1545] belürmez, R, Ü: belürmezdi A.

[1546] ---: bu def’a A, R, Ü.

[1547] dâsitân-ı dil-sitân, A, R: dâsitân Ü.

[1548] Budun'dan, R, Ü: ---A.

[1549] içinden ihtiyâr olınan umûrun tafsîlini beyân ider: içinde olan âsâr-ı acîbeden ihtiyâr ettikleri(olınan R, Ü) nesnelerin tefâsîlini (tefâsîl-i ahvâlini) beyân eyler A, R, Ü.

[1550] yahûdîyden, R, Ü: yehûdun A.

âlem-penâha itâ‘ati tâ‘at bilüp ra‘iyyet olmağa cân ü dilden rağbet itmişleridi, mâl ü menâl ve ehl ü ayâliyiyle andan sürgün eylediler. [168b] O dâr-ı kahr ve diyâr-ı küfrden başlarında devlet vâridî ki dârü's-selâm-ı İslâma[1552] nakl olındılar. Bunlardan gayri şehr-i mezkûrda olan âsâr-ı acîbe ve garîbeden ihtiyâr olınan nesneleri yerlü yerinden kal‘ u kam‘ idüp bile aldılar. Bu cümleden ahsen ve evcehi kenîsâlarınun birinde bulınan iki zer-endûd âlî şam‘dânlaridi -ki her biri bir serv-i kadd-i mahbûba bir dil-ârâm-ı hoş-endâma benzerdi- haclet-i tâbları âb-ı rûy-ı mihri yire[1553] döküp âftâba âfet-i âbidi. Giceler her yiri per per şöyle yanaridi ki gûyâ ya, kamerye nârıydı. Harâret-i gamm-ı küfr hemîşe içlerini yakar gözleri yaşı durmaz akardı. Şem‘-i çehreleri bu gussayıyla[1554] şem‘a gibi zerd-i ka‘r-ı sîneleri bu âteşile fetîl gibi dutuşup pür-derd olmışidi. Hâliyâ Pâdişâh-ı âlem-penâhun emr-i hümâyûnıyıla dârü's-saltanatü'l-kâhire mahrûse-i İstanbul'da Ayasofya câmi‘inde ki her günci tâ‘at gencinün hazînesi her zâviyesi ibâdet [169a] deryâsınun sefînesi olup anun tafsîl-i uluvv-i şânı kemâl-i iştihârile ta‘bîr ve beyândan müstağnîdür. Bu beyt-i âb-dâr o dârü'l-ibâde hakkında dinen vâkı‘ât-ı ahvâlün biridür.

Beyt:

Behişt isterisen Ayasofya

Behişt-i berîndür Ayasofya.

Mihrâb-ı mükerreminün iki cânibinde nücûm-ı sevâbit gibi zeyn olınup

---

[1551] ağniyâ idi: ağniyâyidi A, R, Ü.

[1552] dârü's-selâm-ı İslâma, A, R: dârü's-selâm-ı diyâr-ı İslâma Ü.

[1553] yire, R: yirlere A, Ü.

[1554] gussayıyla, R, Ü: gussa ile A.

yanan[1555] rûşen çerâğlar arasında vaz‘ olınmuşlar, ol cem‘ içinde şem‘ vâkı‘ olmışlardur. Gûyâ her biri târ-ı şebden çıkmış bir mihr-i tâb-dârdur ki sahn-ı felek misâlinde karâr itmişdür. Üzerlerinde Pâdişâh-ı âlem-penâhun nâm-ı âlem-ârâsına[1556] târîhleri olup durdukları yirde ma‘lûmlarudur. Bunlardan gayri Hisârınun dervâzelerinden birinün kenârında dikilmiş üç acîb ü garîb mücessem ve musavver[1557] tuçdan dökilmiş âdem kalıbları varidi ki anlarun terkîb-i mizâc ve tertîb-i misâlinde mukarnıs ve mühendis üstâdları harc-ı sanâyi‘ ve sarf-ı bedâyi‘ itmekle her biri u‘cûbe-i cihân ve uhdûse-i zamânidi. Birisinün şeklen [169b] hey’et ü heybeti ikisinden mütezâyid olup hacm ü cüssede tamâm mütefâvitidi. Anlarun birbirinden ol kadar tefâvüti olmayup gûyâ ikisi bir kalıba kesilmişidi. Bunlar sûret-i şebâbda, ol sîret-i şeyb üzre tertîb olınmışidi. Bu kaziyyenün hakîkatine vâkıf olup mezkûr sûretlerün keyfiyetine âlim olan keferenün erbâb-ı hibretinden bu tafsîle vukûf olındı ki zikr olan sûretlerün ol azîm şekl ve büzürg hey’eti selâtîn-i Üngürüs'ün kudemâsından “Kürüskül” nâm pâdişâhun resm-i sûretiymiş ki[1558] zamânında meşhûr ve be-nâm pâdişâh olup tefâsîl-i ahvâli İskendernâme'de mastûrdur. Meğer bu cihân-gîr-i tâc-dâr -ki zamânında heft ekâlîm-i zemîne hükm idüp sefer-i meşakkat-engîz-i zulumâtile gün gibi şöhre-i âfâk olmışidi. Yedi iklîmün tâc-dârları anun taht-ı hükûmetine girmiş, ekseri sefer-i zulumâtı bîle kılmışidi. Mezkûr dahi ol zamânda anlara itâ‘at idüp yollarında kemer-i [170a] inkıyâd bağlanan şehriyârlardan sefer-i[1559] mezkûrda rikâb-ı hümâyûnınca bile bulınan nâm-

[1555] yanan: duran A, R, Ü.

[1556] nâm-ı âlem-ârâsına, A, R: nâm-ı cihân-ârâsına Ü.

[1557] mücessem ve musavver, A, R: ---- Ü.

[1558] ki, R, Ü: kim A.

[1559] “sefer-i” kelimesi derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

dârlardanidi. Anlar uğrına[1560] niçe zamân memleketin[1561] terk idüp dâr ü diyârından çıkmış anlarun dâyire-i rızâlarına girmişidi. Hayli müddet il ve günü hâlî kalmağla halkun hâli diger-gûn olup vilâyetini cism-i[1562] bî-câna çeşm-i bî-insâna döründürmişidi.[1563] Ahvâl-i re'âyâsı muhtell, âmâl-i berâyâsı mühmel olup kalmışidi. Lâ-büdd halk-ı vilâyet anun[1564] rütbe-i itâ'at ve dâ'ire-i emânetinden taşra çıkmışlar, gâyibken yirine oğulların pâdişâh itmişleridi.

Beyt:

Şehlere adlile düşmen yâr olur

Zulmile âlem kamu ağyâr olur.

Zamânile gelüp taht-ı kadîmin taleb idicek halk-ı vilâyeti -ki gevher-i saltanatı anlara vedî'at idüp gitmiş, anlar dahi ol emânete hıyânet itmişidi- saltanata râzı olmadılar, âb-ı hırmânile anlar elinde cihân hayâtından el yudı. Zikr olınan sûretlerün ikisi, yirine padişâh olan[1565] oğullarınun [170b] tasvîriydi. İçlerinde anlardan sonra gelen selâtîn-i zamân ve esâtîn-i cihâna ibret olmak[1566] mülâhazasıyla üçin dahi vaz'-ı mezkûr üzerine tertîb idüp[1567] mezbûr kapuda nasb itmişleridi.[1568] Oğullarınun timsâlini dervâze-i hisârun iki tarafında, kendüyi bir mıkdâr taşrasında komışlaridi.

[1560] uğrına: uğrınca A, R, Ü.

[1561] memleketin, R, Ü: memleketlerin A.

[1562] cism-i, R, Ü: cism-ü A.

[1563] döründürmişidi: döndirmişidi A, R, Ü.

[1564] anun, R: --- A, Ü.

[1565] Zikr olınan sûretlerün ikisi yirine padişâh olan: Ol ikisi dahi yerine padişah itdikleri (olan R,Ü) A, R, Ü.

[1566] olmak, R, Ü: --- A.

[1567] vaz'-ı mezkûr üzerine tertîb idüp, R, Ü: vaz' eyledi A.

[1568] itmişleridi, R, Ü: eyledi A.

Bir vechile ki bunlar bu hisârı zabt idüp ana dühûl itmeğe mâni‘ oldılar dimek ma‘nâsına îmâ ideridi.[1569] Vâkı‘â üçü dahi sanâyi‘-i acîbe ve bedâyi‘-i garîbedenidi. Hazret-i pâdişâh-ı dil-âgâhun emr-i âlem-ârâlarıyıyla bunlar dahi keştîleriyle dârü's-saltana-i İstanbul'a[1570] nakl olındılar. Hâliyâ derûn-ı cennet-âbâdında olan Atmeydanında -ki güzer-gâh-ı halk-ı âlem ve temâşâ-gâh-ı benî âdemdür- rûy-ı safha-i şehr içre[1571] menzile-i hâle dîde-i sevâdında mertebe-i hadekada vâkı‘ olup evvelden sâha-i vesî‘inün kûşeleri mecâmi‘-i âsâr-ı kadîmedür. Nâm ü nişân içün üçin dahi bir ak amûd-ı ruhâm üzerinde dikmişlerdür. Âyende vü revende-i [171a] şehre[1572] bunlar dahi sâ’ir acâ’ib ü garâ’ib gibi bir mesîr-i adîmü'n-nazîr idilmişdür.[1573] Bu feth-i nâm-dâr ve sefer-i âlî-mıkdârun eser-i pây-dârları[1574] alâmet-i üstüvârları kılınup sahâ’if-i leyl ü nehâr üzerine nakş olınmışlardur.

[1569] ideridi, A, R: eyleridi Ü.

[1570] dârü's-saltana-i İstanbul'a, R, Ü: dârü's-saltanata A.

[1571] içre, R, Ü: içinde A.

[1572] şehre, R, Ü: --- A.

[1573] ---: Sonradan zikrolınan sûretlerün vech-i meşrûh üzre nasbından rây-ı âlem-ârâda nev-ü kerâmet mülâhaza olınmağla emr-i hümâyûn olup üçin dahi ol amûd-ı ruhâm üzerinden indirdiler. A‘zâların hard-u hâm idüp tûc-u nühâsından niyet-i cihadile âlî toplar dökülmeğe emrolındı. Amud-ı mezbûr hâliyâ dahi Atmeydanında hâli üzre bâkîdir. Ammâ zikrolınan şemi’dânlar kemâ kân yerlerinde sabit olup A.

[1574] pây-dârları, R, Ü: pây-dârı A.

Bu dâsitân hazret-i Pâdişâh-ı dil-âgâh ikbâlile Budın'dan göçüp dârü's-selâm-ı diyâr-ı İslâma teveccüh-i[1575] **hümâyûn idüp mürâca'at-i meymûn eyledüklerin bildürür.**[1576]

Çün me'mûr olan umûr bî-kusûr ve küsûr görildi. Cisr-i mezkûr dahi kemâ-hüve'l-maksûd yapılub[1577] tamâm oldı. Asker-i mansûre köpriden geçmek emr olınup Budın'dan göçmek tedârüki olındı. Mübârek Zi'l-hiccenün on üçünci güni evvelâ vezîr-i a'zam-ı[1578] âsaf-rây ve mîr-i mîrân-ı saf-ârây hazret-i İbrâhîm Paşa ubûr idüp yine bu rûz-ı pî-rûzda akablarınca[1579] hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâh dahi mürûr-ı hümâyûn eyledi. Ba'dehû asker-i İslâm-ı nusret-peyâm fevc fevc gürûh gürûh geçmeğe âheng [171b] eylediler. Nehr-i mezbûrun verâsında olan "Peşte" nâm yîrün püşte vü cibâl ve sahârâ vü tilâline felek-misâl haymeler kurıldı. Âlî-vesâklar, bülend-sâyebânlar evtâdı urıldı. Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh ikbâlile ubûr itdüği gibi kralun sarayından gayri cümle şehr içi oda urıldı. Anun sîne-i sahnı[1580] Hüsrev-i cihân-gîrün ayağı tozına yüz sürmekile ol od ana menzil-i Halîl gibi gülşen oldı. Oda yanacağiken ana hürmet olınup kurtuldı. Mâ'adâ şehrün hâneleri yana yana kül oldı. Tamâm bir niçe gün ol âteşün şu'lesiyle gice gündüze, gündüz duhânile giceye

---

[1575] teveccüh-i: müracaât-ü A, R, Ü.

[1576] idüp mürâca'at-i meymûn eyledüklerin bildürür: eylediklerin beyân ider A: eylediklerin beyân eyler R: eyledüğin beyan eyler Ü.

[1577] "yapılub" kelimesi ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[1578] "a'zam-ı" kelimesi ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[1579] akablarınca, R, Ü: akabınca A.

[1580] sîne-i sahnı, A, R: sîne-i sahrâsı Ü.

döndi. Duhânlar gök kubbelerine[1581] yukarı kâşî menâreler uzadup sahn-ı havâya yeşil yeşil servler[1582] dikerdi. Alevi ışıklar gibi, alevleri uzin[1583] şücâ'îleriyle gûyâ[1584] Şâh Hüseyin kalkışurlaridi. Hâneleri âteş-bâzlar gibi göğe yukarı alevlerden âsumânîler uçurur, şererlerden gül-efşânlıklar[1585] eyleridi. Câ be-câ bacaları [172a] âteşleriyle dolup delice[1586](63b) fişeklere dönmişidi. Hânelerinün ağacı odunı o şehrin odını şöyle kaldurdı ki furun-ı gerdûn içinde nân-ı mihr ü mâh kızarup nâra döndi. [1587]Cihân harâretiyle dolup[1588] dâne dâne arak-rîz oldı. İçinde[1589] akan Tuna değil cism-i[1590] felekün deriydi, aka aka dere oldı. Havâda bulutlara nem-gînliği fâyide itmeyüp alevleri korkusından yanam deyü göklere kaçdı. Âteş değil gûyâ bir harâmîyiydi. Hânelerine girüp nakd-i nebâtını avlaridi.

Nazm:

Ne âteş kim alevlerden salardı

Mehâbet tîğı bu milk-i cihâna

Meğer bir yağıdur târâca girdi

[1581] gök kubbelerine, R: gökler (e) kubbe A: gökler kubbelrine Ü.

[1582] yeşil yeşil servler: yeşil serviler A: yeşil servler R, Ü.

[1583] Alevi ışıklar gibi, alevleri uzin(uzunA), A: alevleri ulvî ışıklar gibi uzun uzun R: alevleri alevî ışıklar gibi uzun Ü.

[1584] gûyâ: --- A, R, Ü.

[1585] gül-efşânlıklar: gül-efşâncılıklar A, R, Ü.

[1586] "delice" kelimesi ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[1587] ---, R: cism-i A, Ü.

[1588] ---, R: beden-i âsumân A: çehre-i âsumân Ü.

[1589] ---, R: döne döne A, Ü.

[1590] cism-i, R: rûy-i A, Ü.

Gezerdi şehr içini hâne hâne

Harâretden arak-rîz oldı gerdûn

Bulutlar dökdi anı dâne dâne.

Çün asker-i şîr-peyker[1591] cisr-i mezkûrdan bi-tamâmihî ubûr idüp şehrün der ü dîvârı gereği gibi tahrîb olınıldı. Mâh-ı mezbûrun on yedinci güni oradan göçildi. Hazret-i Pâdişâh-ı zafer-destgâh kapu halkı ve Anadolı askeriyiyle Tuna kenârınca yüriyüp [172b] Varadin kal'asına doğrı azîmet-i meymûn eyledi. Havâ-yı saltanatun hümâ-yı hümâyûnı olmağın âşiyân-ı taht-ı felek-iştibâhı[1592] tarafına yöneldi. Vezir-i a'zam-ı âsaf-rây ve mîr-i mîrân-ı saf-ârây İbrâhîm Paşa-*yessera'llâhü mâ-yeşâ'*-hazretleri dahi sol kolda şarkile şimâl ortasında kâfirün niçe seg-i bî-dînile memlû "Segedin" nâm şehri üzerine -ki derûnı hâne-i ağniyâ gibi mâlile mâlî, sâhası safha-i hân gibi kârübânile doluyıydı- içi er, avretile bâzâr içi gibi galebelik dışı kûy-ı kend ile devâyir-i Hind gibi girdâ-girdidi. Rumili askeriyiyle ılgâr eyledi. Bir vechile giderleridi ki atlarınun seyrlerine[1593] sabâ dahi yitmez, zemîn ayakları basduğına vukûf itmezidi. Gûyâ şühüb-i seyyâr ve sihâm-ı tayyâr gibi uçarlaridi. Gündüz âfitâbile gice mâhile yarışurlar, bir gün bir gice dahi[1594] tamâmce biri dahi yoldaş olınmaz yarı yolda kalurdı. Nat'-ı seyrde âfitâbı mât idüp nerd-i hareketde ayı kamer iderleridi. İçindeki halk [173a] kaça diyü hazret-i Paşa-yı dil-âgâh ihtifâya şöyle yasağ itmişidi[1595] ki atlarun na'li taşile fısıldıyile söyleşürdi. Dördünci gün

[1591] şîr-peyker, R, Ü: peyker A.

[1592] iştibâhı: âsitânı A, R, Ü.

[1593] seyrlerine: seyrine A, R, Ü.

[1594] dahi: --- A, R, Ü.

[1595] hazret-i Paşa-yı dil-âgâh ihtifâya şöyle yasağ itmişidi: ihtifâya şöyle yasağ olmışidi A, R, Ü.

[i]kindü[1596] vaktinde esb-i hevesleri menzil-i merâma tîr-i sa‘yleri nişâne-i encâma irişdi.

Nazm:

Niçe günlük yollarıydı kesdiler

Çâr günde aşdılar taş ü dağı

Sıçradı bir kerre gûyâ atları

Basdı bir günlük yire her ayağı.

Vâkı‘â gördiler bir şehr-i enbûh olup[1597] ızam-ı şânı tahmînen sevâd-ı cennet-âbâd-ı Edirneçe varidi. Yanından “Tisa” adlu Tunca gibi bir nehr-i kebîr akup, ol ırmak kenârında kendü bir şehr-i ma‘mûr etrâf ü cevânibi besâtîn-i cennet-misâlile mesrûridi. Çün halkınun[1598] ser-i bî sâmânına harâmî şarâb ve reh-zen-i hâb gibi gâfiliken yol bulındı. Hazret-i Paşa-yı sa‘âdet-dest-yâr[1599] buyurdı. Âteş-i bî-emân ve sîl-i nâgihân gibi içine düşdiler. Bed-nihâd haryâdlarınun[1600] ekseri hayretinden kendüyi suya atdı. Kimi kurtılup kimi içinde cân virdi. Âteş-i tîğ-ı asker-i mansûrdan anunla [173b] halâs buldı. Yirlerinde kalan ehl ü ayâl ve avrât ü etfâli ne varise seby ü gâret olınup şehr oda urıldı. Bir vechile yandı ki dûd-ı kebûdı göklere boyandı. Etrâf ü cevânibinde olan becinelere[1601] kal‘alara taraf taraf seğirdim eylediler. Vâfir

[1596] [i]kindü, R: ikindü A: kindi Ü.

[1597] olup, Ü: --- A, R.

[1598] halkınun, R: halkın A, Ü.

[1599] sa‘âdet-dest-yâr: zafer-dest-yâr A, R, Ü.

[1600] haryâdlarınun: huryâdlarınun A, R, Ü.

[1601] bicenelere: becenelere A, R, Ü.

esîrler[1602] mübâlağa doyumluklar oldı. Hıyâm ve sâyebânlar içi derûn-ı cinân gibi hûr u gılmânile doldı. Me'kûlât cinsi hod bir derecede ele girdi ki çâdırlar öni derûn-ı âsiyâ gibi arpa buğdayile doldı. Sünbüle benzer buğdayları her kime vireyin disen, "kendümünkiyi yiyebilsem" diyü cevâb virürdi. Tarî darılarun kimse yüzine bakmaz[1603] arpayı alefi yabana çavdururlaridi. Unun on yükin bir akçeye virsen kimesne[1604] almaz "koya unı" dirdi. Koyunun biri iki akçeye oldı. Koyunu bine irişmek nihâyeti yoğidi. Sürin sürin koyun süren kimesnelerün koynu, koltuğu kîseler ile doldı.

Beyt:

Koyun sürenlerün çoğaldı malı

Koynu kiselerle oldı mâlî.

[174a] Bir gün anda oturak olındı.[1605] Andan dahi azm-i râh olınup diyâr-ı küffârı yıkup yakarak giderler. Hergün sâlim ü gânim konup göçerleridi. Dördüncü gün henüz Pâdişâh-ı zafer-destgâh[1606] sa'âdetile vürûd eylemedin Varadin kal'asınun mukâbelesine irilüp kûh u sahrâları cihân-ârâ haymelerile doldı. Hazret-i Paşa-yı devlet-yâr Pâdişâh-ı âlem-penâhun[1607] râyât-ı nusret-âyâtı gelüp irince Varadin cânibine ubûr olunmağiçün köpri ihzârına mukayyed olup bu hidmet-i mühimmün edâsına[1608] meşgûl oldı. Dest-i ihtimâm-ı maslahat-güzârıyıyla[1609] -ki pîş-i nazar-ı

[1602] ---, A, R: ele girub Ü.

[1603] bakmaz, R, Ü: bakmazdı A.

[1604] kimesne, R, Ü: kimse A.

[1605] olındı: oldılar A, R, Ü.

[1606] zafer-destgâh: âlem-penâh A, R, Ü.

[1607] âlem-penâhun: zafer-destgâhun A, R, Ü.

[1608] mukayyed olup bu hidmet-i mühimmün edâsına, A, R: --- Ü.

ikdâmında sı‘âb-ı umûrun husûlü eshel-i tarâyıkiledür-[1610] ol emr-i hatîr az zamanda vücûda geldi.[1611] Ol nehr-i deryâ-misâlün köprisi esbâbı -ki niçe ayda cem‘ olmazidi- bir anda ihzâr[1612] olındı. Pây-ı bünyâdı niçe -ki[1613] su içre kadem basdı- ser-i tâkı safha-i havâya çıkdı. Dört beş gün içre tamâm tarîk-ı vâsi‘ olup işledi. Mâh-ı mezbûrun yirmi sekizinci güni Rumili askeri verâsında olan Varadin yakasına ubûr itmeğe ibtidâ eyledi. [174b]

Bu dâsitân[1614] Pâdişâh-ı âlem-penâh ikbâlile gelürken yollarda vâkı‘ olan ahvâli ve[1615] sa‘âdetile[1616] kal‘a-i Varadin'e vusûl buldukların beyân ider.[1617]

Bu cânibde Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh hazretleri dahi sa‘âdetile[1618] yola girmişler, diyâr-ı nüzhet-âbâd-ı[1619] Rum'a -ki müteveccih olmışlaridi- ittifâk reh-güzârlarında vâkı‘ olan[1620] vilâyet be-gâyet şinlik il ü güni[1621] ma‘mûr memleketleriymiş, her kûşesi koz içi gibi sımsık, beyza derûnı gibi dopdolıydı.[1622]

[1609] güzârıyıyla, R, Ü: güzârı ile A.

[1610] ki pîş-i nazar-ı ikdâmında sı‘âb-ı umûrun husûlü eshel-i tarâyıkiledür, A, R: --- Ü.

[1611] geldi, R: gelüb A, Ü.

[1612] ---, A, R: ve ikmâl Ü.

[1613] ki, R: kim A, Ü.

[1614] ---: hazret-i A, R, Ü.

[1615] ahvâli ve: ahvâlile A, R, Ü.

[1616] sa‘âdetile: --- A, R, Ü.

[1617] vusûl buldukların beyân ider: vusûl buldukların beyân eyler A, Ü: vusûl-ü hümayûn eyledüklerün beyan eyler R.

[1618] sa‘âdetile: --- A, R, Ü.

[1619] nüzhet-âbâd-ı: cennet-âbâd-ı A, R, Ü.

[1620] olan, R, Ü: olınan A.

[1621] il ü güni: ili günü A, R, Ü.

[1622] dopdolıydı, R, Ü: dopdolu olub A.

Âb ü havâsı hûş, mâl ü menâli çok taraflarıydı. Ne sîmine nihâye ne nesîmine bahâne varidi. Asâkir-i zafer-me'âsiri ol kadar doyum oldı ki esbâb-ı ganîmeti koyacak yirler bulunmazidi. Esîr hod kesretde, askere galebe idüp hadd ü hasrı derece-i ihsâdan geçmişidi. Husûsan "Bac" nâm bir şehr-i ma'mûre uğranıldı[1623] ki misâhat-i[1624] mesâfeti sutûh-ı kâğıd üzre endâze-i aklâmile ölçülemez farz-ı tûl ü arzını mühendis-i vehm arsa-i tahayyül üzre bânî olınmazidi. Derûnı [175a] hazâ'in-i[1625] selâtîn gibi nefâyisle dolu, genc-i nihân gibi emvâl-i firâvânile memlûyidi. İçinde hayli bed-rây cengî hayli küffâr[1626] dahi varimiş, asker-i müslimînle bir zamân mukâbele ve mukâteleye meşgûl oldılar. Av öninde kilâb, çöplük üstinde[1627] horus gibi biraz yülişdiler. Anı asker-i şîr-peykerün avâsıf-ı cümle-i bî-direngiyiyle[1628] hırmen-i cem'lerin berg-i gâh gibi bâd-ı havâya virdiler. Ol başlarına kopan sarsar-nihâd hareketleriyle ten-i âzürdeleri gubâr-ı mensûr olup göklere tozdı. Horyadların kırdılar, ehl ü ayâllerin esîr idüp şîr-i zincirlerine nahcîr eylediler. İçinde metâ' cinsinden herne bulundıysa târâc idüp diyâr-ı küffârdan anı bâc ü harâc aldılar. Anda alınan esîre nihâyet yoğidi. Her kişi tîmârından incinüp bîmâra döndi. Niçe zamân bâzâra mülâzemetle ele girmeyen nâzenînlerden kesreti ucından bî-zâr oldılar. Şehri muhkem ihrâk idüp nevâhîsinde olan ma'mûrelere yakın ırak dimediler ayak basdılar. O yağılarun iklîminde gâzîlerün[1629] ayağı basmaduğı yir kalmadı. [175b]

[1623] uğranıldı, R, Ü: uğradılar A.

[1624] misâhat-i: mesâhat-i A, R, Ü.

[1625] hazâ'in-i: hazâyin-i A, R.

[1626] küffâr, A, R: kâfir Ü.

[1627] üstinde: başında A, R, Ü.

[1628] bî-direngiyiyle, R, Ü: bî-direngiyle A.

[1629] ---, R, Ü: atı A.

inine uzununa yüriyüp, illerin yakarlar, kâfirleri inine tütsi virilen cânavarlara dönderürleridi. Hattâ esîr ahvâli şol hadde vardı[1630] ki bölük bölük ehl ü ayâl-i küffâr yollar üstinde girîzden âciz olup dururlar, Gâzîler tîmârından üşenüp almazlar durdukları yirlerde kalurlaridi. Meğer gâyet[1631] zübdesi ola, ya bir kişi evvelki esîrinden yiğin bula, anı koya. Bunlardan birine tebdîl ideydi, bu asl günc ü ma'mûr illerde niçe gün gice konarlar, gündüz göçerler niçe şehr ü hisâr geçerlerdi. Vilâyet-i küffârda kal'a becine[1632] komadılar, yıkdılar. Mecere olan mâ-cerâ dil ile şerh olunmazidi. Ol merzübûm ki havâ-yı vegâda şah-bâz geçen tâğîlere durağidi. Âşiyân-ı bûm gibi her kûşesini harâb eylediler. Şöyleki tûlen ve arzan ekser-i ma'mûreleri ihrâk olınup halkı bi-esrihim[1633] seby ü gâret olınmışidi. [1634]Bir feth-i azîm ve sefer-i hümâyûn olmışidi ki bu zamâna gelince olmaduğı mukarrer min-ba'd dahi ya'lemu'llâh olmamak ihtimâli ekseridi. (مَا سَمِعَ بِمِثْلِهِ الْآخَرُونَ وَمَاشَاهَدَهُ الْاَوَّلونَ)[1635]

Nazm: [176a]

Bir bunun gibi gazâ-yı enveri[1636]

Kılmadı kılmaz dahi bir pâdişâh

Böyle bir vâfir doyumluk bir dahi[1637]

[1630] vardı, R, Ü: yesîr oldı A.

[1631] gâyet: be gâyet A, R, Ü.

[1632] becine, R: becene A, Ü.

[1633] halkı bi-esrihim: bi-esrihim halkı A, R, Ü.

[1634] ---: Tahmînen onbeş yirmi bin "bel" dahi ziyâde köy ve kend, kal'a ve beceneleri tahrîb olınub yirmi otuz evlü şehirleri azîm deyirleri urılmışidi A, R, Ü.

[1635] Sonra gelenler bir benzerini işitmedi, önceden geçenler de görmedi.

[1636] enveri: ekberi A, R, Ü.

[1637] bir dahi: dünyada A, R, Ü.

Olmadı olmaz gider bî-iştibâh.

Âkıbet mübârek Zi'l-hiccenün selhinde hazret-i Pâdişâh-ı zafer-destgâhun dahi ikbâlile[1638] süm-i semend-i se'âdet-mendi Varadin mukâbelesinde olan tilâl ü vihâda basdı. Asâkir-i cihân-peymâsı bölük bölük katarât-ı emtâr ve emvâc-ı bihâr gibi ol ovalara[1639] dökildi. Ol kurdlarun hûn-ı hasmile karınları doymış, mâl-i ganâyimle koyunları dolmışidi.[1640] Huzûr u sürûrile o sahrâlar içre[1641] gelüp karâr eylediler. Cenâb-ı sadâret-me'âb ve vezâret-intisâb[1642] düstûr-ı azîmü'ş-şân ve mîr-i mîrân-ı kâmrân hazret-i İbrâhîm Paşa *-dâmet ma'âliyehû-* ki ol arada karâr idüp Pâdişâh-ı âlem-penâhun ni'âl-i tûsen-i felek-râmını hilâl-i îd gibi gözleridi. Ârzûsına irdi, rikâb-bûs-ı kâm-yâbîyiyle müstes'ad olup ol necm-i sa'âdet bu âftâba ol[1643] nûr-ı firâset bu[1644] subh-ı siyâdete irişdi. Paşa-yı dil-âgâhun kemâl-i ihtimâmlarıyıyla havâyic-i mürûrları [176b] görilmiş ribât-ı mezkûr ma'berleri üzerine sedd-i İskender gibi kurılmış dururdı. Râh-ı hidmetlerine niçe yirden kemer bağlanmış[1645] makdem-i mükerremlerine[1646] gözler[1647] açmışidi. Mâh-ı muharremü'l-harâmun ikinci güni ikbâlile köpriden Varadin yakasına geçüp ol aralar hıyâm-ı âlem-ârâlarıyla doldı.

[1638] ikbâlile, R, Ü: --- A.

[1639] ovalara, A, R: ovalarda Ü.

[1640] dolmışidi, R, Ü: dolmış A.

[1641] içre, R, Ü: içi A.

[1642] vezâret-intisâb: vezâret-nisâb A, R, Ü.

[1643] ol, R, Ü: bu A.

[1644] bu, R, Ü: ol A.

[1645] bağlanmış, R, Ü: bağlanup A.

[1646] ---, R, Ü: hezâr tarafdan A.

[1647] gözler, R: göz A, Ü.

Bu dâsitân bu esnâda haber gelüp diyâr-ı Karaman civârında [1648]Türkmân içinden[1649] ba‘zı hâricîler hurûc eyledüğin beyân ider.[1650]

Bilâ-şübhe selâtîn-i nâm-dârun evtâd-ı takarrürleri tezelzül-i binâ-yı milke mâni‘ olup urûk-ı zulm ü hayfı[1651] kâtı‘ [1652]olur. Cihân anlardan hâlî olsa halkun hâli diger-gûn, bünyân-ı ömrleri bî-sütûn düşer. (وَلَوْ لا دَفْعُ اللهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَلَكَ النَّاسُ)[1653] Pes şehriyârân-ı zevi'l-iktidârun mevhibe-i vücûd-ı âlîleri şol ni‘met değildür ki kişi anun uhde-i şükrinden hurûc idebile. Bu mukaddimeden garaz-ı aslî bu havâdisün tatbîkidür ki vâkı‘ oldı. Meğer pâdişâhımuz *-e‘azza'llâhü*[1654] *ensârahû-* hazretleri mukaddemâ bu sefer-i hümâyûna [177a] doğrılup arâzî-i ba‘îde-i diyâr-ı[1655] küffâra müteveccih oldığın işidicek tâ’ife-i Zü'l-kadrlü içinden Şehsuvâr oğlı tevâbi‘inden ba‘zı müfsidler ki sâbıkâ mastûr[1656] olan üzre[1657] tîğ-ı âb-dârile anun âteş-i fitne vü fesâdı[1658] muntafî kılınıcak anlar[1659] birer bucağa sinüp kalmışlaridi. O zamândan bu

---

[1648] ---: vilâyet-i A, R, Ü.

[1649] ---: mukaddemâ A, R, Ü.

[1650] hurûc eyledüğin beyân ider: hurûc eyledüğin tafsîl eyler A: hurûc eyledüğinün tefâsîlini beyan eyler R, Ü.

[1651] ---, A, R: seyf-i siyâsetleriyiyle Ü.

[1652] ---, Ü: ve dâfi’ A, R.

[1653] Bakara, 2/251 “Eğer Allah´ın, insanları birbirleriyle savması olmasaydı, *((insanlar helak olurdu))* (yeryüzü mutlaka bozulur giderdi)” Ayetin sonunda yazılmış olan “لَهَلَكَ النَّاسُ “, kelimeleri ayetin aslından değildir.

[1654] ---: teâlâ A, R, Ü.

[1655] diyâr-ı, R, Ü: --- A.

[1656] ---, Ü: olub sevâlif-i hikâyâtda mezkûr A, R.

[1657] mastûr olan üzre, A, R:--- Ü.

[1658] âteş-i fitne vü fesâdı, R, Ü: fesâd u fitnesi A.

çağa gelince âteş-i kînile [1660]cesedleri biryân, dîde-i[1661] hasedleri giryânidi. Kemîn-i kînden mecâl isterleridi ki alev gibi baş kalduralar, alevîler gibi tarîk-ı hakkdan taşra çıkalardı. Nev‘-i fursat bulıcak bî-ihtiyâr hased-i âteş-bârların ızhâra sa‘y eylediler.[1662] İçlerinde olan boylardan çok kimesne ıdlâl itmişleridi. Tamâm bir niçe bin Türkmân-ı bed-gümânile derûn-ı vilâyetden hurûc evc-i[1663] ısyâna urûc eylediler.[1664] Karaman Beğlerbeği[1665] üzerine[1666] yüridiler. Mezkûr dahi cibilliyetinde olan galebe-i tehevvürile çeşm-i ikdâmında anları zerre-i gâha, berg-i kiyâha[1667] saymayup düşmânı hakîr additmeğün şe’âmetinden âgâh olmadı.

Nazm:

Düşmeni zinhâr gâfil çağlama

Yakın anla sen anı dûr olsa da [177b]

Ger Nerîmân-ı[1668] zamân olsan dahi

Hor tutma ki sakın mûr olsa da.

Yanında hâzır bulınan birkaç kimesneleriyle yil gibi isti‘câl[1669] idüp sâ‘ika gibi

---

[1659] anlar: bunlar A, R, Ü.

[1660] ---, R: lahm-ı A, Ü.

[1661] “cesedleri biryân, dîde-i” kelimeleri derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[1662] eylediler, R, Ü: ideler A.

[1663] ---, R, Ü: temerrüd-i A.

[1664] eylediler, R, Ü: idüb A.

[1665] ---, A: Hurrem Paşa R, Ü.

[1666] üzerine, R, Ü: iline A.

[1667] “berg-i kiyâha” kelimeleri A nüshasında mükerreren yazılmıştır.

[1668] Nerîmân-ı, Ü: Süleymân-ı A, R.

[1669] isti‘câl: şitâb A, R, Ü.

üzerlerine düşdi. Anlarise cümle ölüm eri olup sarıca arı gibi birbirinün üzerine çokar bî-devletleridi. Cem‘iyyetlerini gâfil çağladı. Evvel emrden kendü bi-nefsihî cenge mübâderet idüp içlerine at saldı. Kafa-dârı olan nâ-merdler pây-dâr olımayup yoldaşlık eylemediler[1670]. Nâ-gâh ol merd-i bî-günâhun[1671] başına ser-i şâhîne zâğ ü kelâğ üşer gibi çokundı eylediler. İçlerinden çıkup kûşe-gîr-i sâhil-i necât olımadı. Dest-i cevr ü bî-dâdile rûzigâr-ı nâ-sâz-kâr libâs-ı ömrini çâk eyledi. Dünyâ ki zıll-i zâyil ve gurûr-ı hâyildür, mir’ât-ı emelinden sûr-ı murâdâtını ma‘kûs gösterdi. Yanınca varan Karamanî sipâhîlerden ve subaşılardan çok kimesne hasâret eylediler. Sû-i tedbîrün belâsıyla bî-hengâm içlerinde perîşânluk oldı. Evbâş-ı bî-sa‘âdet bu fursat zamânına irüp [178a] memleketi mîr ü mirzebândan hâlî bulıcak ol yörelerde niçe şenâ‘atler idüp âteş-i fitneleri tamâm işâ‘at itdi. Andan[1672] Mahrûse-i Sivas'a doğrı Rum Beğlerbeğisi[1673] üzerine dahi kemân-ı azmden tîr-i hücûm çekdi. Mezbûr mîr-i dilîr be-gâyet dilâver kimesneyiydi. Vâkıf olıcak yanında olan asker-i Rumile o bâğîleri karşuladı. Nevâhî-i Sivas'da anlarile ceng-i azîm idüp meydân içinde niçe azm-i remîm eyledi. Gerçi adû-yı mahzûlün şem‘-i cem‘ini söyündürmeye meydân içinde sarsar gibi döner bî-kusûr sarf-ı makdûr eyleridi. Ammâ ol bî-devletler kılıçları üzerine cân virmeği samîm-i dilden ihtiyâr itmişler, birbirinün üzerinde olınca çalışmağa hamâyil-i tîğa and içmişleridi. Paşa-yı mezkûr[1674] her çend ki çehre-

---

[1670] Buraya girmesi gerektiği şeklinde özel işaret konularak derkenar şeklinde ve ayrı bir kaligrafi ile yazılmış “kazâda nâzil oldıkdan sonra ve vâyık-ı اذا اراد الله انفاذ قضائه سلب من ذوى العقول عقلهم” (Allah, kazasını gerçekleştirmeyi murad ettiğinde akıl sahiplerinin aklını çeker alır) ibaresi vardır..

[1671] Nâ-gâh ol merd-i bî-günâhun, R, Ü: (bî)günâhun A.

[1672] Andan, A, R: --- Ü.

[1673] ---: Hüseyin Paşa A, R, Ü.

[1674] mezkûr: mezbûr A, R, Ü.

i ikdâmların tabanca-i mukâbeleye tutdı, kâbil olup müfîd olmadı.[1675] Kolında olan kullarınun ekseri âteş-i tîğ üzerine pervâne gibi öninde cân virdi. Bâkî yanında olan askeri cengden âciz olup[1676] girîzlerinden [178b] gayrı râh-ı halâsa tarîk olmadı.[1677] Zarûrî perîşân oldılar.

Beyt:[1678]

Şular kim her işin kaydın yimişler

Deminde kaçmağa erlik dimişler.

İllâ ol merd-i gayûr ki ihtiyârıyla meydânı ma'rekeden çıkup gitmedi. Hâlet-i zarûretde dahi muktezâ-yı tabî'atinden udûl itmedi.[1679] Hasm-ı bed-endîşün şerer-i şer ü şûrından zerrece üşenmedi. Hânümân-ı cism ü cân yağmasından alup satmadı. Cân-ı azîzin pâdişâh uğrına teslîm idüp gayretile kılıcı üzerinde ölmeği[1680] tasmîm itdi. Gerçi evbâş-ı bî-sa'âdetün ekserin kılıcdan geçürüp öşr-i aşîrin komamış kırmış, sürilerine aç kurd koyına girer gibi girmişidi. Âhır esnâ-yı cengde kazâ-yı âsumanîyiyle semend-i çâr-pây-ı hayâtınun amûd-ı pây-dârını teber-i zulmile kesüp düşürdiler. Dest-i cevrleriyiyle tûmâr-ı ümri dürildi. Âb-ı hûnile cihân zindegânîsinden el yudı. Şest-i kazâdan tîr-i va'desi atılmışidi, önine nesne perde olmadı.

[1675] müfîd olmadı: yüzleri dönmedi A, R, Ü.

[1676] olup, R, Ü: --- A.

[1677] tarîk olmadı: kalmadı A: çâre kalmadı R, Ü.

[1678] Bu beyit A, R ve Ü nüshalarında mevcut değildir.

[1679] tabî'atinden udûl itmedi, R, Ü: tabî'atlerinden udûl itmediler A.

[1680] ölmeği: ölmeğe A, R, Ü.

Mısrâ‘:

چُو تیر اَجَلْ رَسَدْ سِپَرْهَا هِیچْ اَسْتْ[1681]

Erâzil-i bed-fi‘âl ki [179a] vücûd-ı bî-sûdları mezbele-i tuğyânun hâr ü haslarıydı. Bu fursata dahi dest-res bulup püşt-i kudretleri be-gâyet kalıkidi. Mahrûse-i Amâsiyye'ye doğrı sîl-i çirkâb gibi revân oldılar. Gerçi ellerinden iller tuğlar başına çıkup sa‘b yirlere tahassun itmişleridi. İllâ ki buldukları yirde mecâl virmeyüp gâret-i mâl ü cânile yağma-yı hânümân iderleridi. Mezkûr cenglerde ellerine giren esbâb ü âlât-ı harble[1682] bir bölük Türk-i bî-börk iken mîr ü mirzebân gibi at ve dona mâlik olmışlaridi.[1683] Sevdâ-yı hâmları, bir mıkdâr hâlîyiken memleketi yağmalayup dahi çıkup kızılbaş iline kaçmağidi. Bu hâdise-i bî-hengâm[1684] gerçi zuhûr itdüği gibi[1685] der-i âlem-penâha i‘lâm olınmışidi.[1686] Amma gönderilen ulaklar bir niçe eyyâmidi ki Varadin kal‘asında [1687]mütevakkıflaridi. Geldükleri esnâda andan öte geçmeğe mecâl olmayup mâ-beynde kuş uçmaz kolan yürimezidi. Asâkir-i zafer-me’âsirden niçe zamân haber peydâ olmayup ordu-yı hümâyûndan eser hüveydâ değildi. Zarûrî anda karâr idüp [179b] intizâr-ı mu‘âvedet-i hümâyûn eylerleridi. Bu def‘a çün bu sa‘âdete vusûl olup hazret-i Pâdişâh-ı dil-âgâh reh-numûn-ı hızr-ı zafer ve[1688] ikbâlile İskender-vâr zulumât-ı

[1681] Ecel oku ulaştığında siperler hiçtir.

[1682] esbâb ü âlât-ı harble: esbâb-ı cenk ve âlât-ı harble A, R, Ü.

[1683] olmışlaridi, R, Ü: oldı A.

[1684] bî-hengâm: bî-hengâmı, A, R, Ü.

[1685] ---: anlamayub A: hazret-i Kâsım paşa ki hâfız-ı taht-gâh-ı felek-iştibâhidi eğilmeyüb R, Ü.

[1686] olınmışidi: itmişleridi A: itmişidi R, Ü.

[1687] ---, R, Ü: mütemekkin ve A .

[1688] ve, R, Ü: --- A.

dârü'l-küfrden diyâr-ı İslâm-ı pür-envâra irişdi. Kudûm-ı kadem-i mübâreki Varadin kenârların teşrîf eyledi. Zikr olan ahbârı bi-tamâmihî i‘lâm idüp gönderilen arz-nâmeleri bî-kusûr iblâğ eylediler. İlm-i âlem-ârây muhît olıcak memleketün bu mıkdâr ıztırâbıyıyla hâtır-ı hatîr-i husrevânîye -ki cibillet-i hoş-nihâdları adl ü insâf-ı mâ-lâ-kelâm üzerine vâkı‘ olmuşdur- hayli inkılâb ve[1689] fütûr hutûr eyledi. Lâ-büdd taht-gâh-ı felek-iştibâhları cânibine irmek arzusı dillerinde karâr komadı. Yarındesi yine[1690] ikbâlile göçüp semend-i azîmete meydân, devâl-i inâna zamân[1691] gösterdiler. Giceyi gündüze katup ir giç dimediler, İstanbul'a irmek ardınca oldılar. Emr-i hümâyûnlarıyıyla[1692] hazret-i Paşa-yı kâm-yâb köpri başında tevakkuf idüp asker-i İslâmun cimâl ü biğâliyiyle ahmâl ü eskâli geçince karâr eylediler. Dört gün [180a] dört gice ale't-tevâlî ikdâm itdiler. Gücile nihâyet buldı. Ba‘dehû cisr-i mezkûrı bozmak emr eylediler. Hazret-i Paşa-yı zafer-yârun emriyle[1693] anı cihâna gelmemiş gibi bî-nişân idildi.[1694] Çün gazâ yolında edâ-yı hıdmet eyledi. Ağaclarını servi gibi[1695] sarsar-ı nihâd ayaklar hareketiyle pây-mâl olmadan[1696] âzâd eylediler. Andan sonra cenâb-ı sa‘âdet-me’âb ve sadâret-intisâb[1697] hazret-i Paşa-yı kâm-yâb dahi devletlü Pâdişâhun isr-i sa‘âdet-eserlerince müteveccih-i şâh-râh oldılar.[1698]

[1689] ve, R, Ü: --- A.

[1690] yine: --- A, R, Ü.

[1691] zamân, R, Ü: zevâl A.

[1692] hümâyûnlarıyıyla: hümâyûnile A, R, Ü.

[1693] Hazret-i Paşa-yı zafer-yârun emriyle: --- A, R, Ü.

[1694] gelmemiş gibi bî-nişân idildi, R, Ü: gelmemişe döndirdiler A.

[1695] *servi gibi*, A, R: --- Ü.

[1696] ---, A, R: servi gibi Ü.

[1697] sadâret-intisâb: sadâret-nisâb A, R, Ü.

[1698] oldılar: oldı A, R, Ü.

Devletile Belgrad'a gelîcek dîvân-ı âmm idüp Rumili askerine icâzet virdiler.[1699] Sâlim ü gânim hezâr şükr ü sipâsile yirlü yirlerine mürâca‘at itdiler. Ol niçe ayda[1700] cem‘ olan asâkir-i zehr-şümâr etrâf ü cevânibe bûy-ı gül gibi bir anda târ u mâr oldılar. Âkıbet mâh-ı[1701] mezbûrun yigirminci güni İhtiman sahrâsında Pâdişâh-ı âlem-penâha irişüp serv-i ayağına âb-ı nâb irer gibi sâha-i izz ü celâline rûy-mâl eylediler. Anadolı askerine dahi icâzet buyurup, Şâh-ı âlem nesîm-i sabâ gibi [180b] sebük-bâr olmışidi. Hazret-i Paşa müşâhede-i tal‘at-ı ferhunde âsârıyla ki talî‘a-i devlet ü ikbâldür, müşerref ü müstes‘ad olıcak refâhiyyet ü huzûrile taht-ı mu‘allâ-yı Edirne'ye doğrı şitâb eylediler.

Bu dâsitân ikbâlile Pâdişâh-ı âlem-penâh Edirne'ye irüp[1702] andan sa‘âdetile taht-ı mu‘allâ-yı İstanbul'a kudûm-ı hümâyûn[1703] eyledüklerin beyân eyler.

Mâh-ı mezbûrun yigirmi altıncı güni rûz-ı Cum‘a-i mübârekde -ki îdü'l-müslimîndür- taht-ı mu‘allâ-yı Edirne'ye irişdiler. Sâha-i sevâdı envâr-ı kudum-ı Pâdişâh-ı dil-âgâhile münevver olmasına çün vukûf olındı. Bu haber-i sürûr-bahş âzân-ı berâyâya irişdi. Sığâr ü kibârı bir araya gelüp bu mevhibe-i kübrâ mukâbelesinde şükr-i firâvân eyledi. Cemâl-i âlem-ârâsına ki gözlere cilâ, gönüllere rûşinâyidi, arzûları hadden aşmış, hevesleri i‘tidâlden geçmişidi. Zükûr u inâsı

[1699] virdiler: virildi A: virdi R, Ü.

[1700] ayda: ânda A, R, Ü.

[1701] Âkıbet mâh-ı: Bâr-ı A, R, Ü.

[1702] irüb, A: irüşüb R, Ü.

[1703] kudûm-ı hümâyûn: kudûm A, R, Ü.

du‘âyile istikbâl eylediler. Bir vakt-i mübârekde hümâ gibi üzerlerine sâye saldı. Devlet ü [181a] ikbâle irdiler. Hâr-ı gumûm u humûmı gülşen-i dilden ayırdılar. Gam-gîn gönüller şâd, vîrâne sîneler[1704] âbâd oldı. Sa‘âdetile sarây-ı hümâyûna[1705] girüp altı gün anda oturak oldılar.[1706] Birkaç âlî dîvânlar[1707] idüp masâlih-i re‘âyâdan niçe kazâyâ gördükden sonra andan dahi hümâ-yı himmetleri pervâz idüp âheng-i seyrleri râst, havâ-yı İstanbul'a dem-sâz oldı. Mâh-ı Safer-i muzafferün yedinci güni sa‘âdetile vusûl bulup maksûda husûl oldı. Şehrün vazî‘ ve şerîfi istimâ‘ idüp bu kudûm-ı dil-nüvâza ıttılâ‘ idicek şükrâne-i beşâretine müjdeler virdiler. Kûçe vü bâzâr içine çün bu haber yayıldı. Revâyih-i tayyibeyiyle sahrâ-i Hutan ve Çin'e benzedi. Her tarafdan esbâb-ı ferah hâsıl, her kûşeden âsâr-ı tarah zâyil oldı. Dillerde şevk-i nesîmler esdi. Safâ güllerini açdı, sînelere sürûr mâları yürüdi. Ser ü çemen-i huzûra neşv ü nemâlar virdi. Her kişi işidicek şâdî vü neşâtından raks ü semâ‘ile [181b] istikbâline gitdi. Cümle ulemâ vü sulehâ, nücebâ vü nukabâ[1708] dahi bu âdete sebkat itmişler, mübârek cemâlini görmek, ayn-ı ibâdet idüğin bilmişleridi. Her biri bahârda âb ü şitâda[1709] yil gibi şitâb idüp hezâr alkış u sitâyişile giderler, hâk-i râhın gözlerine tûtiyâ kılmağa birbirin basarlaridi. Âyîne-i cemâli ki sipihr-i sa‘âdetün mihr-i enveri[1710] rahş-ı felek-râmı üzerinden dîdelerine ayân olıcak mihrâb-ı ni‘âli öninde secde-i şükre vardılar. Lâyık-ı dest-bûsî olan eşrâf-ı halâyık mübârek elin

---

[1704] sîneler, R, Ü: sînelere A.

[1705] hümâyûna, R, Ü: hümâyûnına A.

[1706] oturak oldılar, R, Ü: karâr idüb A.

[1707] âlî dîvânlar, Ü: dîvân-ı âliler A, R.

[1708] nücebâ vü nukabâ, R, Ü: necebâ vü nekabâ A.

[1709] Her biri bahârda âb ü şitâda, R, Ü: Her biri bahâr ı âb ı şitâda A.

[1710] enveri: enveriydi A, R: enverîdür Ü.

öpdiler. Masâhif-i kerîme gibi başa koyup, hamâyil-i şerîfe[1711] gibi gözlerine sürdiler. Du‘âları basît-i hâkden kubbe-i eflâke, makarr-ı semekden mehazz-i[1712] simâke irişdi. Ol cüvânbaht-ı kâm-râna lisân-ı Şeyhî'den -ki tarîk-ı nazmun pîr-i kebîridür- bu üslûbe du‘âlar eylediler,

Beyt:

Şâhâ bu mülk esâsı sana pây-dâr ola

Yaşun zamâne ömri gibi bî-şümâr ola.

[182a] Çün[1713] ikbâlile sûr-ı şehri girüp [1714]derûnını sûr-i sürûrile doldırdı. Sarây-ı âmirine -ki âb-ı rûy-ı ma‘mûre-i cihândur- dühûl ve nüzûl eyledi. Ol âfitâb[1715] menzil-i devletine bu mâh-ı münîr burc-ı sa‘âdetine irişdi.[1716] Serîr-i a‘lâsı müştâk-ı şeref-i[1717] kudûmıyıydı.[1718] Kadem-i mübârekini gevher gibi sürûrile sînesine basdı. Gûyâ ten-i bî-cânidi[1719] cânına[1720] irdi. Bir bûsitân-ı bî-berge dönmüşidi. Berg ü sâzile doldı. Sahn-ı gülşen-i sarâya yine bülbül-i destân-serâsı geldi. Etrâf-ı şerefât-ı eyvânı menâzil-i gülşen gibi pür-nûr oldı. Şehrün her tarafında şimâl-i rûh-perver-i[1721] kudûmıyla gülbün-i[1722] behcet-i tâze şemâyil oldı. Bu

---

[1711] hamâyil-i şerîfe, A, Ü: hamâyil R.

[1712] mehazz-i, A, Ü: hazîz-ı R.

[1713] çün: --- A, R, Ü.

[1714] ---: çün A, R, Ü.

[1715] ol âfitâb: san âfitâbidi A, R, Ü.

[1716] menzil-i devletine bu mâh-ı münîr burc-ı sa‘âdetine irişdi: menzil-i şeref-i burc-ı sa‘âdetine irişdi A, R, Ü.

[1717] şeref-i, A, Ü: devlet-i R.

[1718] kudûmıyıydı, R: kudûmiydi A, Ü.

[1719] bî-cânidi, R, Ü: bî-cândan A.

[1720] cânına, A, R: --- Ü.

[1721] rûh-perver-i, A, R: raf ‘-perver-i Ü.

vürûdile cihânun yüzi gül gibi gülüp[1723] derûnı tabî‘at-i mül gibi dil-şâd oldı. Cümle memâlike[1724] bu müjde-i ferah-bahş[1725] irişüp bu bûy-ı hoş münteşir oldı. Gubâr-ı intizârile pejmürde olan diller sebze-zârları bu âb-ı nâbile sîrâb oldı. Cümle a‘yân-ı[1726] [182b] saltanat ve erkân-ı sa‘âdet ki[1727] tâ ebedü'd-dehr pâydâr ola. Devlet-i rûz-efzûnında[1728] sâlim ü gânim makâmlu makâmlarına irüp karâr eylediler. Her kûşe sûr-ı sürûrile doldı. Husûsan cenâb-ı ma‘âlî-nisâb ve mefâhir-intisâb[1729] vezîr-i sâhib-câh ve âsaf-ı devlet-nigâh[1730] hazret-i İbrâhîm Paşa -ki âvâze-i tekarrübleri dervâze-i semâvâta çıkmışidi. Rikâb-ı hümâyûnınca âfitâb-ı âlem-tâb yanınca sitâre âb-ı nâb önince nesîm ü sabâ gibi bile irişdi.[1731] Anlar dahi ikbâlile menzil-i a‘lâ ve makâm-ı vâlâlarında istikrâr[1732] eylediler. Gülşen-i derûnı[1733] cennet gibi âbâd oldı. Bir sefer-i âlî eyledi ki mefâhir-i selâtîn-i sâbıka ve menâkıb-ı esâtîn-i sâlifeyi mahv idüp unıtdurdı. Âsâr-ı kayâsıra-i rum andan kâsır olup ahvâl-i ekâsire-i acemî kâsir oldı. Âl-i Büveyh anın boyına irmeyüp mülûk-i Sâsân sesini işitmedi. İkbâl-i Arabun hayâline hutûr itmeyüp râyân-ı hindün râyına müteallik olmadı. Taht-ı mu‘allâlarında

---

[1722] gülbün-i: gülşen-i A, R, Ü.

[1723] cihânun yüzi gül gibi gülüp, R: gül gibi cihânun yüzi gülüp A, Ü.

[1724] memâlike, R, Ü: memâlik A.

[1725] ferah-bahş, R, Ü: ferah-bahşe A.

[1726] a‘yân-ı: âyîn-i A, R, Ü.

[1727] sa‘âdet ki, A, R: devlet ki Ü.

[1728] Devlet-i rûz-efzûnında, A, R: saye-i se’âdetinde Ü.

[1729] cenâb-ı ma‘âlî-nisâb ve mefâhir-intisâb: --- A, R, Ü.

[1730] âsaf-ı devlet-nigâh: müşîr-i se’âdet-dest-gâh A: müşîr-i se’âdet-nigâh R, Ü.

[1731] irişdi, R: irmişdi A, Ü.

[1732] istikrâr: karâr A, R, Ü.

[1733] ---, A, Ü: gül-i R.

karâr idüp masâlih-i halk-ı âlemün icrâ ve infâzına mukayyed oldılar.[1734] [183a] bu âvâze-i bülend rûy-ı âleme yayılıcak cevr ü udvân yüz yıllık yol[1735] âvâre oldı. Halk-ı âlemün[1736] başına ayağı tozı tâc-ı sa'âdet olup tâyir-i şükr ü senâları tâ küngüre-i arşa pervâz eyledi.

Bu dâsitân sâbıkâ zikr olınan tâğîleri[1737] Diyârbekir'de olan asâkir-i gerdûn-me'âsirün tîğ-ı tâb-dârıyla def' olınup[1738] kılâ'-ı kefere-i[1739] Üngürüs'den Baytisa Hisârı feth olundığın beyân eyler.[1740]

Sâbıkâ mezkûr olan[1741] üzerine hurûc eyleyen tâğîler[1742] fesâd-ı mezbûru idicek[1743] tennûr-ı sîne-i pür-kînelerinde vardukça havf-ı âteşleri zebâneler çekebaşladı. Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâhun şemşîr-i merrîh-intikâmınun efkâr-ı haşyeti derûnlarına kâr idüp sabr u karârları iklîmini târâca virdi. Zarûrî memleket içinden çekilüp diyâr-ı şarka doğrı azm-i râh eylediler. Varta-i helâkden [183b] kaçup dâyire-i halâsa gireyüz didiler. Anda olan asker-i Kürdistân ile Diyârbekir Beğlerbeğisi Hüsrev Paşa pîl-i dâmân gibi hurûş idüp sîl-i bî-emân gibi cûş eyledi. Kazâ gibi önlerin alup ecel gibi yolların bağladı. Ol nevâhîden bir yirde kaçarken ardlarından

---

[1734] masâlih-i halk-ı âlemün icrâ ve infâzına mukayyed oldılar: --- A, R, Ü.

[1735] yol, A, R: --- Ü.

[1736] âlemün, A, R: cihânun Ü.

[1737] tâğîleri: tâğîlerün A: tâğîler R, Ü.

[1738] ---: yine bu esnâda A, R, Ü.

[1739] kefere-i: --- A, R, Ü.

[1740] Üngürüs'den Baytisa Hisârı feth olındığın beyân eyler: Üngürüs-ü menhûsdan Baytisa nâm kal'a-i nâmdâr feth olındığın beyân ider(eyler R,Ü) A, R, Ü.

[1741] mezkûr olan: zikrolınan A, R, Ü.

[1742] üzerine hurûc eyleyen tâğiler: tâğilerün A, R, Ü.

[1743] idicek: idüb A, R, Ü.

irdiler. Dönüp mukâbele idelüm sandılar, anı sınadılar, ol hârları râh-ı milkden ayırdılar. Ol bir bölük Türk-i bî-börkün zer‘-i ömrlerin dâs-ı hançer-i kînedârlarıyla biçüp hırmen-i cem‘lerin bâd-ı sarsar-nihâd-ı hareket-i tîğile berg-i kâh gibi yillere virüp zerrât-ı gubâr-vâr etrâfa târ ü mâr eylediler. Nihâyet içlerinden beş on kişi halâs oldı. Sâyiri şimşîr-i tîzden geçürildi. Anlar dahi kendüleri bir sa‘b dağa urup bin bir belâyile güc ile kurtıldı. O dağ ol tâğîlere meded irişdi. Ve hem sademât-ı tîğile akılları yerinden oynatmışidi. Mecnûn olup [184a] dağlara düşdiler. Yerlerinde kalan avret ve oğlanını her ne varise esir-i selâsil ü ağlâl idüp vukû‘ı üzre bu ahvâli der-i devlet-penâh-ı hüsrev-i dil-âgâha arz eylediler. Ma‘lûm olıcak evliyâ-yı devletleri mesrûr, a‘dâ-yı hazretleri makhûr oldı.

Beyt:

Dostlar bu haberden oldı şâd

İşidüp düşmen eyledi feryâd.[1744]

Bu esnâda[1745] tâli‘-i devlet ve sitâre-i sa‘âdetlerinde verâ-yı gaybdan[1746] bu

[1744] Asıl nüshadaki 183 a varak sonundan itibaren 184a varak sonunu kadar olan yaklaşık bir varaklık bölüm, A ve Ü nüshalarında tamamen farklı oldığundan, ikisi aynı olan A ve Ü nüshalarını burada dipnot olarak veriyoruz: "*…hurûc eyleyen tâğîler fesâd-ı mezbûru idüb diyar-ı aceme doğrı revân olmışlaridi. Âhir Diyâr-ı Bekir Beğlerbeği Hüsrev Paşa asker-i distânile(kürdistânile R,Ü) Diyarbekirden üzerlerine inüb yîl u duman ve sîl-i bî emân gibi cûş-u hurûş eylediler. Kazâ gibi nevâhi-yi Amasyada önlerin alub havâlîlerin bend itdiler. Kasaba-i Turhal önindeki Kazova yüzünde bir hâl gibi düşmüşdür. Muhkem cenk olub gereği gibi uğraş oldı(eylediler R,Ü). Bârî (ol R,Ü) evbâş sa'âdet-hırâşı bir anda tîğ-ı tîzle kırub geçirdiler. Bir bölük Türk-ü bî börkidi. Dâs-ı hançerle ânı zer'ı ömürlerin biçüb hırmen-i cem'lerin âteş-i tîğile yakdılar. Ekseri ol anda helak olub, reisleri olan müfsid ki "Ze'n-nûn dimekle meşhûr idi, kendûyi bir sa'b dağa vurub birkaç müfsidle gücile kurtuldı. Ol dağ otağına meded irüşüb serkeşte-i bevâdî hayratı oldı. Yerinde kalan avrât-ü etfâlini ne varise esîr-i selâsil ü ağlâl eylediler. Padişâh-ı âlem-penâhun eyyâm-ı devletinde bu iğvâ dahi bertaraf olub memâlik-i hüsrevâneleri her vechile emn-ü emân üzerine oldı. Halk-ı âlem püster-i huzura varub istirâhat idildi. Henüz bunun üzerine birkaç ay geçmedin verâ-yı gaybdan tâli' devlet-ü sitâre….*"

fütûh-ı[1747] nâm-dâr dahi tulû‘ idüp vilâyet-i Üngürüs'ün husûn-ı hasîne ve kılâ‘-ı rasînesinden Bosna ucında olan kal‘a-i Baytisa dahi feth olınıldı.[1748] Meğer bu hisâr-ı üstüvâr ki ziyâde be-nâm ve ma‘rûf metânet-i bünyân ve hasânet-i erkânile mevsûfdur. Belgrad mukâbelesinde bu dahi Bosna ucından diyâr-ı küffâra dühûl olınmağa kilîd-i pâydâr ve sedd-i üstüvâr olup fi'l-hakîka bu iki hisâr-ı nâm-dâr ol iki ucda tev’emâna benzeridi. Belgrad feth olınup ol[1749] kalmış [184b] kudûm-ı[1750] ehl-i îmâna muntazır olmışidi. Sâbıkâ merhûm Sultân Muhammed Hân-ı Gâzî zamânında bir def‘a fethine mübâşeret olınmış, bu zamân-ı ferhunde-âsâra mukadder olan umûrdan olmağile müyesser olmamışidi. Hâliyâ Pâdişâh-ı sa‘âdet-destgâh vilâyet-i küffâra zikr olan belâyı[1751] irgörüp başlarına bu kıyâmeti koparıcak ahvâl-i ehl-i küfre bir vechile za‘f ve teşettüt[1752] gelmişidi ki kal‘alarınun umûr-ı[1753] hıfz ü zabtı noksâna irmiş[1754] kâr-ı fethleri dâyire-i yüsre girmişidi. İttifâk bu sene-i mübârekde Bosna Sancağı Beği Husrev Beğ'ün âdemîlerinden ba‘zı ol uclarda olan kâr-dîde kimesnelerile fursat bulup kâr-ı fütûhında yüsr-i[1755] kudret ekledi.[1756] Bir şeb-i târ

---

[1745] bu esnâda: --- A, R, Ü.

[1746] tâli‘-i devlet ve sitâre-i sa‘âdetleri verâ-yı gaybdan: verâ-yı ğaybdan tâli‘-i devlet ve sitâre-i sa‘âdetlerinde A, R, Ü.

[1747] fütûh-ı: feth-i A, R, Ü.

[1748] dahi feth olınıldı, A: alındı R, Ü.

[1749] ol: bu A, R, Ü.

[1750] kudûm-ı, R, Ü: --- A.

[1751] belâyı: belâyâyı A, R, Ü.

[1752] ve teşettüt: --- A, R, Ü.

[1753] umûr-ı, A, R: emr-i Ü.

[1754] noksâna irmiş: harîm-i vüs’atlerinden çıkmış A: vüs’atlerinden çıkmış R: dest-i vüs’atlerinden çıkmış Ü.

[1755] yüsr-i: --- A, R, Ü.

içre ki küffârun sinlerinden mûlim sînelerinden muzlim idi. Du'â-yı ebrâr gibi nerdübânlarıyla[1757] âsumân-ı dîvârına urûc eylediler. Derûnındaki küffâr âgâh olmadın[1758] nâ-gâh içine girdiler. Sadâ-yı tîğ-ı ser-tîzile gerçi ol niyâmı sine-i gafletden uyardılar. Akabince emân virmeyüp, bir hâb-ı pür-belâya saldılar ki,[1759] rûz-ı [185a] rüst-hîzden beride durma ihtimâli kalmadı. Kal'a-i mezbûreyi hıfz ü zabt idüp Pâdişâh-ı âlem-penâh devletinde bu feth-i azîme dest-res buldılar. Âsitâne-i arş-âşiyâna haberleri geldi. Mübâşir olanlara ihsânlar ve terakkîler emr olındı. Kemîn-i kümûndan bu feth-i sa'âdet-nigâr[1760] dahi cilve-i zuhûra gelüp dâyire-i milk-i[1761] İslâma dâhil oldı. Pâdişâh-ı sa'âdet-nigâh devletinde[1762] durmayup küffârun[1763] ahvâli diger-gûn ve[1764] a'lâm-ı şevketleri ser-nigûn oluridi.[1765]

[1756] ekledi: eklediler A, R, Ü.

[1757] nerdübânlarıyla: --- A, R, Ü.

[1758] ---: nerd-ü bânile A, R, Ü.

[1759] ki, R, Ü: kim A.

[1760] sa'âdet-nigâr: nusret-nigâr A, R, Ü.

[1761] dâyire-i milk-i: devâir-i memâlik-i A, R: devâir-i milk-i Ü.

[1762] Pâdişâh-ı sa'âdet-nigâh devletinde: --- A, R, Ü.

[1763] küffârun, R: kâfirun A, Ü.

[1764] ve: --- A, R, Ü.

[1765] oluridi, R, Ü: olabaşladı A.

Bu dâsitân tekrâr vilâyet-i Türkmân içinden ba‘zı müfsidler hurûc idüp üzerlerine asker gönderildüğin akablarınca vezîr-i a‘zam-ı âlî-câh ve sa‘âdet-nigâh[1766] İbrâhîm Paşa hazretleri dahi ol taraflara müteveccih oldukların beyân eyler.[1767]

Sâbıkâ zikr olınan üzerine vilâyet-i Türkmândan hurûc iden[1768] tâğîler -ki hırmen-i cem‘leri berg-i kâh gibi bâd-ı fenâya virilmişidi-[1769] ittifâk [1770]vilâyet[1771] içinde ıdlâl eyledikleri müfsidlerün ba‘zı anlarile [185b] ol zamân[1772] hurûca mecâl bulmayup yirlü yirlerinde kalmışlaridi. Bu def‘a Pâdişâh-ı âlem-penâhun ikbâlile serîr-i a‘lâsına gelüp adl ü dâda başladuğın istimâ‘ idicek mezkûr müfsidlere ittibâ‘ idüp hıyânet ü[1773] tuğyân-ı tabi‘îlerine[1774] ıttılâ‘ olına diyü içlerine âteş-i bîm düşdi. Mezbele-i[1775] dillerinde hâr ü hâşâk-i bağy-i elîm olmağa başladı. Âhır bunlar dahi vilâyet-i mezbûrede[1776] olan Bozok kabîlesi içinden hurûc idüp a‘lâm-ı tuğyânı ser-efrâz, âvâze-i bağy ü inâdı tûl ü dırâz eylediler. Epeyi bulınup,[1777] iki tarafdan

---

[1766] âlî-câh ve sa‘âdet-nigâh: âlî-cây A, Ü: âlî-câh R.

[1767] eyler, R, Ü: ider A.

[1768] sâbıkâ zikr olınan üzerine vilâyet-i Türkmândan hurûc iden: mezbûr A, R, Ü.

[1769] virilmişidi: virildi A, R, Ü.

[1770] ---: mukaddemâ A, R, Ü.

[1771] vilâyet: vilâyet-i Türkmen A, R, Ü.

[1772] zamân: zamânda A, R, Ü.

[1773] hıyânet ü: --- A, R, Ü.

[1774] tabi‘îlerine, R, Ü: tabi‘atlerine A.

[1775] mezbele-i, R, Ü: mejbele-i A.

[1776] mezbûrede, R, Ü: mezbûrda A.

[1777] bulınup, R, Ü: --- A.

serkeşlik tarîkına sâlik oldılar. Bir bölüği bir niçe bin[1778] levend-i bî-devletile Atmaca nâm bir müfsid-i bed-nâmı[1779] baş[1780] idinüp[1781] bir bölüği Hacı Bekdaş oğlı Kalender nâm pelîdi re'îs idindiler. Her biri bir yekeden iğvâ-yı hıyânetile memlekete tezelzül ve ızdırâb virdiler. Bâri çün[1782] bu hurûcun âvâzesi mesami'-i aliyye-i Pâdişâhîye irişüp ma'lûm-ı rây-ı savâb-ârây oldı. Bu emr-i mühimmün târını ref' [186a] itmekiçün zamîr-i münîrinden niçe şem'-i pür-nûr uyardı. Ol asl müfsidlerün zamân-ı zuhûrları subh-ı evvel gibi bî-bekâ olup sâye gibi zevâle karîb idüği ma'lûmlarıydı. Def'leri bâbında def'i bu endîşe-i savâbile hem-zânû oldılar ki vâkı'â zamân-ı ızdırâb-ı memleketde hiç inândan özge dest-gîr olmayup rikâbdan gayri nesne pây-dâr olmaya. Ana binâ'en emr-i hümâyûn idüp Anadolı Beğlerbeğisi Behram Paşa'ya ahkâm-ı münîfe gönderildi ki eyâletine tâbi' olan[1783] asker-i sipâhile ol müfsidlerün üzerine havâle ola. Zamân-ı fursat[1784] el virürse tîşe-i tîğ-ı ser-tîzile anlarun hedm-i bünyân-ı bakâlarına sa'y eyleye. Andan gayrı ol uclarda olan [1785]beğlere ve beğlerbeğilere Karaman ve Rum ve Diyârbekir'e ahkâm-ı münîfe[1786] gönderilüp fermân-ı hümâyûn olındı ki zikr olınan müfsidler ne cânibe müteveccih olurlarsa bend-i askerile yolların bağlayup girîz mahallerin şöyle sedd ideler ki kuş

[1778] bin, R, Ü: --- A.

[1779] bed-nâmı, A, R: nâ-kâmı Ü.

[1780] Orijinal metinde burası işaretlerenerek derkenar olarak yazılmış "re's" kelimesi bulunmaktadır.

[1781] idinüp, R, Ü: idüp A.

[1782] çün, A, R: --- Ü.

[1783] eyâletine tâbi' olan, A, R: taht-ı eyâletinde olan Ü.

[1784] ---, R, Ü: ve âvân-ı nusret A.

[1785] ---, A, R: asker-i sipâhile Ü.

[1786] münîfe, R, Ü: münîfeler A.

olsalar dahi uçup [186b] gitmeğe mecâl[1787] olmaya. Ta‘yîn olınan asker-i zafer-rehber[1788] hakkınca[1789] pergâr gibi devâyir-i hayret üzre ser-gerdân olup[1790] duralar.

Nazm:

Bağlayup asker ile çevrelerin

Anlarun kayd ü bendini göreler

Kalalar yerlerinde ser-gerdân

Âsiyâ gibi çekzinüp duralar.

Bu fikr-i savâb -ki evvelâ olmışidi- sâniyen enver-i hayr-encâmile[1791] ta‘kîb olındı ki cenâb-ı vizâret-me’âb ve mefâhir-nisâb-ı âsaf-ı ma‘âlî-nişân ve düstûr-ı azîmü'ş-şân hazret-i İbrâhîm Paşa -*edâma'llâhü ta‘âlâ ma‘âliyehû*-[1792] dahi ikbâlile ol vilâyletlere müteveccih ola. Ol sâbık u lâhık hurûc eyleyen tuğât-ı bî-devletün bevâ‘is-i fitne vü fesâdları neyidüğin bilüp ol vilâyetlerde itdükleri cevr ü bî-dâdı[1793] ref‘[1794] eyleye. Dest-i zulmile ellerinden harâba varan yerleri mi‘mâr-ı kudûmıyıyla[1795] ta‘mîr eyleye. Vilâyet-i cennet-âbâd-ı Şâm ve Mısır'a[1796] virdüği

---

[1787] mecâl, A, R: mecâlleri Ü.

[1788] zafer-rehber, R, Ü: zafer-peyker A.

[1789] hakkınca, R, Ü: hakkîca A.

[1790] “olup” kelimesi ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış, diğer nüshalarda metin içine alınmıştır.

[1791] enver-i hayr-encâmile: bu rây-ı enverile A, R, Ü.(Asıl nüshada “bu rây-ı enverile” yazılı iken, üzeri çizilerek “enver-i hayr-encâmile” şeklinde düzeltilmiştir.

[1792] edâma'llâhü ta‘âlâ ma‘âliyehû, R, Ü: ezâde'llâhü ma‘âliyehû A.

[1793] bî-dâdı, R, Ü: bî-dâdları A.

[1794] ref‘, R: def‘ A, Ü.

[1795] kudûmıyıyla, R, Ü: kudûmı ile A.

[1796] Şam ve Mısır'a, R, Ü: Mısır'a ve Şam’a A.

intizâm gibi bunda dahi umûr-ı nazm ü nizâmı bir vechile te'kîd eyleye ki bünyâd-ı karârına ebedî zevâl irmeye. Tabîb-i rây-ı hâzıkı ol vâkı'alarun dahi bir zamân [187a] ilâcına meşgûl olup ahlât-ı kibr ü hasedile ihtilâle varan mizâclarun ıslâhın eyledükden sonra sa'âdetile yine der-i adâlet-penâh-ı husrev-i dil-âgâha müteveccih ola. Lâ-cerem rızâ-yı âlîleri üzerine bu rây-ı savâbun vukû'ıyçün[1797] yât ü yarakların kayırmağa[1798] levâzım-ı teveccüh-i hümâyûnların görmeğe başladılar. Dergâh-ı sa'âdet-bârigâh[1799] kullarından iki bin tüfek-endâz yeniçeri ve atlu bölüğinden ağalarıyla birkaç bölük halkı ta'yîn idüp sâyir kapu halkından [1800]niçe zübde ve güzîde yarar[1801] yiğitler dahi[1802] aldılar. Vaktâ ki mevâcib-i teveccüh ve havâyic-i azîmetleri bi't-tamâm ve'l-kemâl görilüp esbâb-ı devletleri gibi âmâde kılındı. [1803]Bir rûz-ı pî-rûzda ki cümle-i mîr- ü vezîr istikbâline[1804] gelüp Pâdişâh-ı âlem-penâhdan gayri sağîr ü kebîr kim varise hidmetlerine irmişidi. Devlet ü ikbâlile semend-i sa'âdet-mendine süvâr oldı. Ekâbir ü a'yân pîş ü pesden yüriyüp iskeleye doğrı revân oldılar. [187b] Bile koşılan dilâverler her kûşeden harekete başladı. Şehr içini[1805] âvâze-i heybet ve gülbânk-i mehâbet kabladı. Bir sâ'at-i şerîfede[1806] iskelede ihzâr

---

[1797] vukû'ıyçün: vukû'ı içün A, R, Ü.

[1798] kayırmağa: kayurmağa A, R, Ü.

[1799] sa'âdet-bârigâh: sa'âdet-destgâh A, R, Ü.

[1800] ---, A, R: dahî Ü.

[1801] yarar: --- A, R, Ü.

[1802] dahi, A, R: --- Ü.

[1803] ---, R, Ü: bir aya A.

[1804] istikbâline, R, Ü: âsitânına A.

[1805] şehr içini, R, Ü: şehri A.

[1806] şerîfede: sa[ı'de]de A: sa'idde R, Ü.

olınan sefîne-i[1807] ferhunde-tâli‘a -ki gele diyü [1808]dört yanından[1809] cenâh-ı heves açıp uçadururdı-[1810] râkib ü[1811] süvâr oldı. Ma‘ber-i Üsküdar'a doğrı revâne oldılar. [1812]Bir leşker-i bî-aded ve felek-udedile ki tîğ u şimşîr gibi anlarun peykerleri âteş-i peygârdan gayrile tâb tutmaz,[1813] kadem-i sabırları tîr-i pergâr gibi devâir-i hutûb içre yirinden ayrılmazidi. Yola girdiler, nevâhî-i Üsküdar'da hıyâm-ı hümâyûnı kurılmışidi. [1814] İkbâlile geçdi, karâr eyledi. Yarındesi göçüp sa‘âdetile Mahrûse-i Engüriyye[1815] doğrı azm-i râh eyledi. yollarda nesâyim-i adl ü dâd ile gonce gibi teng olup kalan dilleri gül gibi açup yürüridi. Uğradığı yollar derûn-ı gülşen ve bostân gibi münevver oldı.

Bu dâsitân zikr olınan hâricîlerün üzerine etrâfda olan beğlerbeğiler hücûm idüp arada[1816] vâkı‘ olan mâ-cerâyı beyân ve ayân[1817] eyler.

[188a] Bu tarafda zikr olınan hâricîlerün[1818] -ki memleket içinde a‘lâm-ı hıyâneti ser-efrâz, dest-i [1819]mahâ’ifi dırâz idüp yürürleridi- evvelâ hurûc iden gürûh-

---

[1807] sefîne-i: zevârık-ı A: zevrak-ı R, Ü.

[1808] ---: küreklerden A, R, Ü.

[1809] yanından: yanına A, R, Ü.

[1810] uçadururdı, R, Ü: dururdı A.

[1811] râkib ü: --- A, R, Ü.

[1812] ---, R, Ü: bunlar A.

[1813] tutmaz, R, Ü: tutmazdı A.

[1814] hıyâm-ı hümâyûnı kurılmışidi, R, Ü: olan tellâl-ü cibâl bir hıyâm ordu-yı felek-tegâbûyi olmışidi A.

[1815] Engüriyye: Engürüye A: Engüriye R, Ü.

[1816] arada: mâbeynde A: bu mâbeynde R, Ü.

[1817] mâ-cerâyı beyân ve ayân: mâ-cerâ neyidüğin beyân A, R: ahvâl neyidüğin beyân Ü.

[1818] hâricîlerün, R: hâricîler A, Ü.

[1819] ---: cevr-u A, R, Ü.

ı kerîhün -ki "Atmaca" nâm müfside teba'iyyet itmişler- diyâr-ı Aceme doğrı kaçmak ardınca olmışlaridi. İttifâk Karaman Beğlerbeği Mahmûd Paşa tehevvür idüp bî-hengâm üzerlerine vardı, tarîk-ı kâr-zârda sû'-i tedbîr belâsıyla nâ-gâh âkıbet-i hücûmı tedmîre, encâm-ı kâr-zârı inhizâma[1820] irişdi.

Beyt:

هَرْ چه بِيهوُدَه كَرْدَنْ اَفْرَازَدْ * خِويشْتَنْ رَا بَكَرْدَنْ اَنْدَازَدْ[1821]

Ol melâ'ine bu fesâdı[1822] idicek hayli kuvvetlenüp hayli levendile ol taraflarda fesâd ü fitne bâzârını germ ide başladılar. Savb-ı murâdlarına revân ve cânib-i maksûdlarına devân olmakda bî-mâni' ve müzâhim oldılar. Rum Beğlerbeği [1823]dahi gerçi bir def'a[1824] ol merzübûmdan kopan dilâverlerile râh-ı emellerine erkurı indi. [1825]Anlarile hengâme-i gîrûdâr kurdı,[1826] ammâ harbgâhları be-gâyet teng, seng-istân içre bir dereyiydi. At yiri değil piyâdeye [188b] münâsib cây-gâhidi. İttifâkı vâkı' olup lâzım gelmeğin idilmişidi. Evbâşın ekseri yayak olmağın zikr olan dere içre sa'b yirlerde[1827] durup seng ü tîrile muhkem uğraş iderleridi. Ekser atdukları dahi sapan taşlarıydı. Siper ü zırh pâydâr olımaz, at ve âdemi içlerine[1828]

[1820] inhizâma, R: inhidâma A.

[1821] Her kim ki yersiz baş kaldırırsa... Boynunu vurulmuş görür.

[1822] fesâdı, R, Ü: fesâdları A.

[1823] ---, R, Ü: Fil Ya'kûb Paşa A.

[1824] gerçi bir def'a: --- A, R, Ü.

[1825] ---: gerçi A, R, Ü.

[1826] kurdı: kurûb gubâr-ı ma'rekeyi kaldırdı A, R, Ü.

[1827] yerlerde, R, Ü: yerlere A.

[1828] içlerine: içine A, R, Ü.

uğratmazidi. Ol ecilden[1829] ber-mûceb-i Mısrâ‘-ı;

رُبَّمَا جَرَحَ الْبَعُوضُ الفِيلا[1830]

Evbâş-ı sa‘âdet-hırâş sûret-i galebe gösterüp mezkûr melikü'l-ümerânun dahi[1831] kadem-i ikdâmını mütezelzil kılmışlaridi.[1832] Âhır[1833] def‘a-i sâniyede kuvveti bâzûya getürüp tekrâr alayını cem‘ eyledi. Kazâ-yı mübrem gibi üzerlerine havâle oldı. Onlar göçer bu[1834] konar, anlar kaçar bu kovardı. Tekrâr bulışup şâyed ki sayd-ı maksûdı dâm-ı husûle düşürem diridi.

Beyt:

اَلدَّهْرُ يَنْقَبِضُ حِيْنًا ثُمَّ يَنْبَسِطُ * وَالْاَمْرُ يَنْعَقِدُ يَوْمًا ثُمَّ يَنْحَلُّ [1835]

recâsına murtabıt olup nigâr-ı zaferi kenâr itmek arzusına düşmişidi. Evbâş-ı sa‘âdet-hırâş dahi mezkûrun hücûmından [189a] başına tuyûr üşen bûm gibi üşenüp kaçarken havâlî-i Diyârbekir'e iricek bir yanından asker-i Kürdistânile Diyârbekir Beğlerbeği Hüsrev Paşa[1836] dahi erkurı önine[1837] geldi. Anlar ardından bunlar öninden etrâk-ı nâ-pâki ortaya aldılar. Çobanköprisi civârında, bu, kimi çoban kimi ekinci olan Türkler alayına, koyun sürüsüne kinci kurtlar girişür[1838] gibi girişdiler.

[1829] ol ecilden: âhir A, R, Ü.

[1830] Bazen sivri sinek fili yaralar.

[1831] ---: bir def’a A, R: bu def’a Ü.

[1832] kılmışlaridi: kılmışlar A, Ü: kıldılar R.

[1833] âhır: --- A, R, Ü.

[1834] bu, R, Ü: bunlar A.

[1835] Zaman, bazen neşe bazen kederdir. İş de bazen düğümlenir sonra çözülür.

[1836] “Hüsrev Paşa” kelimeleri ayrı bir kalgirafi ile metnin dışında derkenar olarak yazılmış olup A, R ve Ü nüshalarında metin içine alınmıştır.

[1837] önine: --- A, Ü: önlerine R.

[1838] girişür, R, Ü: girer A.

Zer‘ı vücûdların dâs-ı tîğ-ı bî-dirîğleri[1839] bir anda doğrayup dökdi. İçlerinde bir ayağın dururı kalmadı. Leşleri[1840] ol araya demetler gibi yayıldı. Re’îsleri olan mel‘ûnun[1841] başın kesdiler. Vücûd-ı bî-sûdından -ki mezbele-i hıyânetün cîfesiydi-[1842] rûy-ı âlem câruûb-ı tîğile pâk idildi.[1843]

Beyt:

Kırdılar ol eşkıyâyı ser-te-ser

Kalmadı ol yirde anlardan eser.

Bu tarafda ol sâniyâ hurûc iden bî-sa‘âdetler -ki[1844] “Hacı Bekdâş oğlı Kalender” nâm müfside hem-râh olmışlaridi- anlarun dahi üzerine Anadolı Beğelerbeğisi Behrâm Paşa havâle olup yanında [1845]olan askerile üzerlerine[1846] düşdi. Mezkûr bi-sa‘âdet [189b] kuvveti bâzûya getürüp mukâbele fikrin eyledi. Henüz bunlar tamâm[1847] murâd üzre tertîb-i kâr-zâr eylemedin bir[1848] vakt-i gafletde gelüp acele ile bir mıkdâr mukâbele ider gibi oldı. Dahi yanında olan bî-devletlerile bir kûşeye doğrı çekildi. Bu yeke cenâb-ı ma‘âlî-şân ve mefâhir-nişân İbrahim Paşa -*dâmet-ma‘âliyehû*- hazretlerinün -ki âvâze-i mehâbeti sahrâ-yı cihâna münteşir

---

[1839] bî-dirîğleri, R, Ü: bî-dirîğ ile A.

[1840] leşleri, R: başları A, Ü.

[1841] mel‘ûnun, A, R: nâ-bekârun Ü.

[1842] cîfesiydi, Ü: cîfesiyiydi A, R.

[1843] idildi, R, Ü: eylediler A. (Bu sayfada ayrı bir kaligrafi ile “mâte yehûd ve's-selâm fî 933” yazısı mevcuttur.

[1844] ki, R, Ü: --- A.

[1845] ---, A, R: hâzır Ü.

[1846] üzerlerine, R, Ü: üzerine A.

[1847] tamâm, R: --- A, Ü.

[1848] bir, A, R: bu Ü.

olup[1849] sît ü sadâ-yı menkıbeti zemîn ü zamâna dolmışidi- ol cevânibe[1850] karîb olmasınun ihtimâli metâ‘-ı sabr ü karârların târâca virmişidi.[1851] Şîr öninden gürbe, sîl yolından mûrçe ürker gibi ürkdiler. Zarûrî ol ârâdan çekilüp[1852] râh-ı Aceme doğrı girîze başladılar. Anadolı askeri dahi dâmenin elden komayup tekrâr üzerlerine havâle oldılar.

Bu dâsitân[1853] hazret-i İbrahim Paşa -edâma'llâhuu ta‘âlâ ikbâlehû- mezkûr bî-devletün[1854] hakkından gelüp dest-i tîğ-ı âteş-nişânile[1855] hırmen-i ömrin[1856] bâd-ı fenâya virdüğin[1857] beyân ü ayân[1858] eyler.

Mezkûr bî-devletler ki cihân gavgasın başlarına alup râh-ı Aceme [190a] doğrı kaçarlaridi. İttifâk gördiler önleri askerile memlû olup derbendleri şöyle bend eylemişler -ki mürga dahi[1859] pervâz idüp[1860] halâs olma[1861] ihtimâli yok- zarûrî iz sapıdup tekrâr diyâr-ı Karaman'a döndiler. Bir alay eşer levendleriydi,[1862] giceyi

---

[1849] olub, R, Ü: oldı A.

[1850] cevânibe, R, Ü: cânibe A.

[1851] târâca virmişidi, R, Ü: târâc itmişidi A.

[1852] çekilüb, R, Ü: çekildiler A.

[1853] dâsitân: dâsitân-ı zafer-nişân A, R, Ü.

[1854] bî-devletün, R, Ü: bî-devletlerün A.

[1855] nişânile, Ü: feşânile A, R.

[1856] ömrin: ömürlerin A, R, Ü.

[1857] virdüğin, Ü: virdüklerin A, R.

[1858] ayân: ---- A, R, Ü.

[1859] dahi: --- A, R, Ü.

[1860] pervâz idüp: pervâzla A, R, Ü.

[1861] olma: olmak A, R, Ü.

[1862] ---, Ü: her yeri A, R.

gündüze katup eşerleridi.[1863] Kendüleri bir sarp dağa urdılar ki yollarından atlu değil yayalar gücile aşarlaridi.[1864] Yokuşları ayak ayak nerdübâna gider gibi havf-nâk, inişleri kadem kadem kuyıya iner gibi derd-nâk idi. Düzleri keseklerden döğen yüzleri gibi diş diş, dereleri kesüklerden mağaralar içleri gibi göz göz, şâhıkları felek kulleleri gibi[1865] tabak tabak idi. Bu def'a kazâ-yı bî-emânların gör ki cenâb-ı celâlet-me'âb ve sa'âdet-nisâb vezîr-i âlî-cây ve müşîr-i sâ'ib-rây hazret-i İbrahim Paşa -*edâma'llâhü ta'âlâ*[1866] *ma'âliyehû*- müteveccih olduğı taraflara doğrı girîz eylediler. Kazânun küçüğinden üşendiler, belânun azîmine giriftâr [190b] oldılar. Reh-güzâr-ı şîre gelmiş âhûlara döndiler. [1867] Hazret-i Paşa-yı âlî-cenâb vukûf idicek bildi ki âhır bu emr-i mübhemün dahi hall ü inkişâfı miftâh-ı rây-ı enverîyle olup bu ukde-i müşkile[1868] cevâb-ı şâfî zübân-ı tîğ-ı âb-dârıyladur.[1869] O bî-kâr levendlerün şikârları bâbında dânâ-yı dil-i cihân-bînine bu fikr-i bikr lâyıh olup bî-mehâbâ kendülere koşılan bölük halkı içinden biriki[1870] yüz merdâne vü ferzâne kendi[1871] çâpük, atı çâlâk yiğitler intihâb eyledi. Şöyle ki her biri meydân-ı ümîdi bir anda keser tîr-i sa'yine nişânı gözleye, göz açmadın irerdi. Tekebbür-i şecâ'atile her biri feleğe

---

[1863] eşerleridi, Ü: eşeridi A, R.

[1864] yollarından atlu değil yayalar gücile aşarlaridi.: atlu değil yollarından yayak birer dayakla gücile aşaridi A: yollarından atlu değil yayak gücile aşaridi R: yollarından atlular değil yayaklar gücile aşarlaridi Ü.

[1865] gibi, R, Ü: --- A.

[1866] ta'âlâ, Ü: --- A, R.

[1867] âhûlara döndiler: âhûlar alayına dönmişlerdi A: âhûlar alayına döndiler R, Ü.

[1868] ---, A: dahî R, Ü.

[1869] âb-dârıyladur: âb-dârile müyesserdir A, R, Ü.

[1870] ---, R, Ü: üç A.

[1871] kendi, A, R: kendü Ü.

kelek, simurğa sinek dimez, bir[1872] bebr ü hizebridi ki sayd ü şikârları kelle-i adüvv,[1873] gâbeleri neyistân-ı rimâhidi, bezm-i bî-kârun[1874] ayyâşlarıydı ki[1875] lâleleri gövdelerinde[1876] kanlı yaralar, süsenleri andağı uzun şerhalarîydı. Gülşenleri rengîn bayraklar, kenâr-ı âbları tîğ-ı tâb-dârlarıydı. San‘at-i kâr-zâr içre şöyle üstâdlar idi ki nîzeyiyle iki âdemi bir idüp [191a] tîğ ile bir âdemi iki bölerleridi.

Beyt:

اَکَرْدو آیَدِ پیشَشْ کُنَدْ بَنیزَه یَکِی * وَ کَرَکْ آیَدْ پیشَشْ کُنَدْ بَتیغْ دُونیمْ[1877]

İçlerinden bir nâm-dârın baş idüp evbâş-ı bî-devlet üzerine irsâl eyledi. Ol gurâb-ı bî-temîzler ardınca bir iki yüz pervâzî şâhînler salup dest-i sayyâdı ol[1878] dağlara yukarı[1879] havâyîler uçurdı. Evbâş-ı bî-sa‘âdetün dâmenin elden komadılar. Giderek miyân-ı tarafeyn şol hadde vardı ki iki asker birbirinden alâyime vukûf idebaşladı. Ol kaçan evbâş-ı bî-sa‘âdete kaçan -ki bu mikdâr karîb olındı- gerçi sayyâd bûyın almış cânverler gibi[1880] ol dereleri depeleri yîl gibi kesmeğe başladılar. İllâ ki müfîd olmayup bir yirde kazâ gibi ardından irdiler. Zarûrî dönüp yanında olan

---

[1872] bir, A: birer R, Ü.

[1873] adüvv, R, Ü: --- A.

[1874] bî-kârun, A, R: bî-kârlarun Ü.

[1875] ki, R, Ü: --- A.

[1876] gövdelerinde: gövdelerindeki A, R, Ü.

[1877] Eğer yanına yaklaşırsan mızrakla bir vuruşta öldürür.. Bıldırcın eğer yanına gelirse kılıçla ikiye ayırır.

[1878] ol, Ü: o A, R.

[1879] ---: giden tâğîler üzerine A, R, Ü.

[1880] “cân iderdi “ ibaresi A nüshasında özel bir işaretle buraya girmesi işaret edilerek derkenâr olarak yazılmıştır.

levendini devletile mukâbele itmek eyledi. Merdân-ı kâr-zâra nîzesin eline[1881] alup bir iki def‘a at saldı. İllâ ki[1882] Hacı Bekdâş onma dimişidi. Ol ecilden dilâverlerün biri esnâ-yı cengde bir nîze-i cân-sitân urup atdan yıkdı. [191b] Karaya atılmış mâhî gibi talbınınca[1883] bir dilîr-i cihân-gîr irişüp[1884] bir[1885] tîğ-ı cân-tırâşile başını gövdesinden ayırdı. Cihân gamından halâs idüb yüki başından irdi. Yaninca olan müfsidleri ânî kılıçdan geçürdiler. Başların ârâyiş-i rimâh idüp ordu-yı hazret-i Paşa-yı sa‘âdet-yâra irişdiler. Cîfe-i ser-i bî-sa‘âdeti[1886] yakalara salınup tu’me-i mûr u mâr idildi.[1887] Tahassür-i tâc ü taht itmişidi. tahta-i lahd dahi bulmadı.

Beyt:

Hâyini sanma ki berhurdâr olur

Ya kesilür başı ya ber-dâr olur.

Hazret-i Paşa-yı âlî-cenâb mezkûr dilâverlerün her birine[1888] merâtib-i kadr-i şecâ‘atlerince[1889] vâfir dirlikler ve ihsânlar himmet eyledi. Kimine âlî ağalıklar, kimine ziyâde[1890] terakkîler tevcîh eyleyüp der-i âlem-penâha irsâl eyledi. Vâsıl olıcak hazret-i Pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh Paşa-yı âlî-cenâbun tevcîh-i sa‘âdet-gâyeti

---

[1881] eline, R: ele A: elini Ü.

[1882] ki, R, Ü: --- A.

[1883] talbınınca, R: talbıyınca A, Ü.

[1884] irişüp, R, Ü: irdi A.

[1885] bir, R, Ü: --- A.

[1886] ser-i bî-sa‘âdeti, R, Ü: mevtâları A.

[1887] idildi, R: eylediler A.

[1888] âlî-cenâb mezkûr dilâverlerün her birine: kâm-yâb mezbûr dilâverlere A, R, Ü.

[1889] şecâ‘atlerince, A, R: şecâ‘atlerine göre Ü.

[1890] ziyâde, R, Ü: --- A.

üzerine her birine ta‘yîn olınan menâsıb ve merâtibi[1891] mukarrer eyledi. Sâye-i devletinde nîze gibi menâzil-i kadrleri ser-efrâz olup[1892] [192a] tîğ u siper gibi makâmları yüce yirler oldı.

Bu dâsitân hazret-i Paşa-yı kâm-yâbun[1893] müteveccih olduğı vilâyetlere[1894] nazm ü nizâm emrinde kemâl-i ihtimâmile ikdâm idüp encâma irgöricek[1895] der-i adâlet-penâha müteveccih olduklarını beyân eyler.[1896]

Çün hazret-i[1897] paşa-yı âlî-cenâb ol hâr-ı cefâ-kârun ezâsını gülşen-i milkden izâle eyledi. Asl-ı maksûda şürû‘ eyleyüp inân-ı azm-i kâm-rânın vilâyet-i Türkmân ve Karaman cânibine tutdı. Kadem-i sa‘âdeti sâha-i derûnlarını teşrîf idicek içlerinde vâkı‘ olan mahâyif ü mezâlimün teftîşine şürû‘ eyledi. Zikr olınan[1898] hâricîlerün sebeb-i tuğyân ve inâdı neyidüğin yirlü yirinden ma‘lûm idinüp bâdî-i fitne vü fesâd olanlarun ırk-ı tebârını[1899] kat‘ itdiler.[1900] Sâyir ol vilâyetlerde sebeb-i inkılâb ve mûcib-i ıztırâb olan ahvâli dahi izâle kıldı. Vilâyet-i Türkmân ki anlar elinden yeni feth olınmuş memleket olup ekser-i nâsı hâtî vü nâsî, kalblerinün reng ü pâsı çok dağ erleridür. Ezelden şer‘ u kânûna uymazlar [192b] yanlarında şer‘ anılsa “şerî‘at

---

[1891] ta‘yîn olınan menâsıb ve merâtibi: münâsib gördüği merâtib ve menâsıbı A, Ü: ta‘yîn eyledüği menâsıb ve merâtibi R.

[1892] olub, R, Ü: oldı A.

[1893] kâm-yâbun: kâm-yâb A, R, Ü.

[1894] vilâyetlere: vilâyetlerde A, R, Ü.

[1895] ---, A, R: ikbâlile Ü.

[1896] oldıklarını beyân eyler, Ü: oldığın beyân ider A: oldığın beyân eyler R.

[1897] hazret-i: --- A, R, Ü.

[1898] olınan: olan A, R, Ü.

[1899] ---, A, R: tîğ-ı tâb-dârile Ü.

[1900] itdiler, R: eyledi A: eylediler Ü.

benüm kolayum ne bilür" diyü cevâb virürler. Hayvânât-ı ucmeden farkları hemân bir nutk-ı zâhirile olup ni'met-i akldan -ki a'zam-ı ni'am-ı ilâhiyyedür[1901]- bî-behre ve nasîblerdür. Şâhik-ı cebel gibi her biri bir cebel hûlî, sûret-i beşerde dağ ayularıdır. Anlara dahi muktezâ-yı firâset-i[1902] tab'u hüsn-i mu'âmele-i âkılâneleriyle te'dîbe muhtâc olana te'dîbile, tenbîh ü ta'lîmi lâzım olanı tenbîh ve ta'lîmile kayd-ı gûşmâle çekdi. Anlarun hasb-i hâlleri muktezâ-yı tab'-ı nâ-me'âllerine münâsib evzâ'ile hakîmâne ve âkılâne cümlesini hoşnûd eyledi. İçlerinde bir nazm u nizâm kodı ki her biri hâllü hâline ısındı, şâkir oldı, hukûk-ı ni'am-ı ihsânını ömri oldığınca zâkir oldı. Gülşen-i iklîmleri bâd-ı ma'deletiyiyle rûz-ı bahâr gibi zîb ü bahâyıla doldı.

Beyt:

Adlile itdi ol ili ma'mûr

Cevr ü udvânı kıldı andan dûr.

[1903]Bu esnâda vilâyet-i Hamîd'de olan Kürdistân beğleri âvâze-i evsâf-ı hamîde[1904]sini ki dervâze-i zemîn ü zamânı tutmış cihât-ı şeş-kûşe-i [193a] cihâna dolmışidi, istimâ' idelden, sâha-i izz ü celâlinde hıdmet-i bisât-bûsın[1905] itmeğe arzuları hadden geçmişidi. Hâliyâ ana vusûle bu mıkdâr fursat olup devâ'ir-i vilâyetlerine karîb olduklarından âgâh olıcak dillerinde karâr kalmadı. Beğlerbeğileri Hüsrev Paşa ile bi-esrihim emîrâne pîş-keşler ve ferzâne belekler kayırup

[1901] ---, R, Ü: ve cevher-i münevver-i rabbâniyyedür A.

[1902] firâset-i, R, Ü: --- A.

[1903] ---: Ba'demâ A, R, Ü.

[1904] olan Kürdistân beğleri âvâze-i evsâf-ı hamîde, R, Ü: --- A. (Bu kısmın A nüshasında hataen atlanmış olduğu anlaşılmaktadır.)

[1905] bisât-bûsın: bisât-bûs A, R, Ü.

müteveccih-i ordu-yı hümâyûnî olmışlaridi. Âb-ı nâb-ı dilleri ol gülşene doğrı akmışidi. Çün vusûl bulup recâları husûle[1906] irişdi. Hazret-i Paşa-yı dil-âgâhun takbîl-i enâmil-i kerîmesiyle her biri kimyâ-yı sa‘âdete mâlik oldı. Hazret-i Hüdâvendigâr-ı âlem-penâh cânibinden alâ-hide her birine hıla‘-ı fâhir erzânî buyurup tekrâr kendü havâss-ı in‘âm-ı âmmlerinden dahi girân-bahâ kaftânlarıyla teşrîf ü tekrîm eyledi. Cümlesin cem‘ idüp bir zıyâfet-i âmme eyledi ki sofra-i heft-kûşe-i eflâk pîş-i cihâna konaldan anun gibi hûn-ı bî-nihâye sumât-ı zemîne döşenmemişidi. Bir şîlân-ı âlî şânidi ki kimse nişânın[1907] görmemişidi. Her biri şâkir ü zâkir olup pâdişâh-ı [193b] âlem-penâhun [1908]eyyâm-ı devletine Paşa-yı kâm-yâbun meziyet-i kadr ü izzetine[1909] du‘âlar eylediler. İzz-i huzûrında maksûdları hâsıl olup merâmlarına vâsıl olıcak icâzet-i cân-perveriyle yirlü yirlerine makâmlu makâmlarına mürâca‘at itdiler.

Beyt:

Gitdiler cümle şâkir ü dil-şâd

Lütf u ihsânın eyleyürek yâd.

Hazret-i Paşa-yı âlî-câh dahi ol taraflara tevccüh itmelerinden garaz-ı aslî hâsıl olıcak pâdişâh-ı dil-âgâhun emr-i âlî-şânıyıyla ol yirlerden sarf-ı inâd idüp[1910] der-i devlet-penâhı cânibine müteveccih oldı. Yanında olan askere icâzet virüp sabâ gibi

[1906] husûle, R, Ü: hâsıla A.

[1907] nişânın: nişânını A, R, Ü.

[1908] ---, A, R: bekâ-yı Ü.

[1909] izzetine, A, R: celâline Ü.

[1910] idüb, R, Ü: idicek A.

sebük-bâr ve tîz-reftâr oldı. Arzû-yı hâk-i râhı[1911] dilinde[1912] sabr ve gözinde karâr komamışidi. Şeb u rûz dimedi yüridi. Günlerde bir gün havâlî-i taht-gâh-ı felek-iştibâha irişdi. Cümle mîr ü vezîr ekâbir ü a'yân tarîka-i istikbâline sâlik oldılar. Tehniye-i sefer mevâcibin yerine kodılar.[1913] Sa'âdetile şehre vusûl bulup şâh-ı âlemün bisât-bûs-ı sâha-i izz ü celâllari[1914] [194a] sa'âdetine[1915] irdiler. Mertebe-i izz ü rif'atleri[1916] bir dereceye mütesâ'id oldı ki süllem-i heft-pâye-i âsumânun müsellemiydi.[1917] Sît ü sadâ-yı takarrübleri basît-i şeş-cihet-i ekâlîm-i seb'aya bir vechile irişdi ki sâha-i gûşca dahi hâlî kûşesi kalmadı.

Beyt:

Tutdı âvâz-ı rif'ati şânı[1918]

Arsa-i şeş-cihâtı devrânı.

Devlet-i kudûmı müyesser olıcak dîvân-ı âlîlere ibtidâ olınup[1919] mesâlih-i re'âyâ ve ahvâl-i berâyânun icrâ vü infâzına mukayyed olındı.[1920] Dehân-ı gonca gibi bağlanup kalan nice kazâyâ-yı müşkile nesâyim-i enfâs-ı[1921] cân-perveriyle gül gibi açıldı. Mesâmi'-i kâffe-i ümem bu beşâretün istimâ'ıyile handân olup der ü dîvâr-ı memâlik nazm ü intizâmile âbâdân oldı. Hazret-i Pâdişâh-ı âlem-penâhun mezkûr

---

[1911] râhı, A, R: pâyi Ü.

[1912] dilinde, R, Ü: dilinden A.

[1913] kodılar, R, Ü: getürdiler A.

[1914] celâlleri, A, R: celâli Ü.

[1915] sa'âdetine: devletine A: rif'atine R, Ü.

[1916] rif'atleri, A, R: hürmetleri Ü.

[1917] müsellemiydi, R, Ü: müsellemi olub A.

[1918] şânı, R: cânı A.

[1919] olınup, R, Ü: olup A.

[1920] olındı, R, Ü: olınub A.

[1921] nesâyim-i enfâs-ı, R: nefâyis-i A, Ü.

olan sefer-i azîmi akabince etrâfda olan mülûk-ı küffâr üzerine bâr-ı heybet ü mehâbetleri gereği gibi çökmişidi. Âsitâne-i devlet-nigâhına mu'teber ilçiler ve âdemîleriyle[1922] arz-ı ubûdiyet ve cesâret itmeğe tâlibleridi. Gerçi her biri tehiyye-i havâyic [194b] ve esbâb idüp lâzım olan hıdemâtı ihzâr ü ikmâl eylemişleridi. İllâ ki hazret-i Paşa-yı sa'âdet-yârun devlet-i kudûmına muntazırlar,[1923] sa'âdet-i vürûdına müstemi'leridi.[1924] Hâliyâ vukûf-ı ıttılâ' idicek yir yir ilçileri burûk-ı havâtıf gibi ki menâkib-i riyâh-ı avâsıfe râkib ola, birbirinden sebkat idebaşladı.[1925] Dergâhına arz-ı ma'ziret idüp özr-hâhlıklar ve ubûdiyetler[1926] i'lâm olınıldı.[1927] Her biri girân-mâye pîşkeşleriyle beğlerinün peyâmın irişdirüp edâ-yı hıdemât eyledi. Nevbetlü nevbetlerince cevâb-ı şâfîleri virilüp yirli yirlerine[1928] icâzet erzânî buyurıldı.

Bu dâsitân devletlü Pâdişâh[1929] ikbâlile Vize cânibine şikâr-ı azîme[1930] gidüp andan ikbâlile taht-gâh-ı felek-iştibâha gelüp icrâ-yı âyîn-i saltanat ve infâz-ı kavânîn-i cihân-dârî eylediklerin beyân ider.[1931]

Dokuz yüz otuz beşinci târîh-i ferhunde-fâlün mâh-ı Muharremü'l-harâmında -ki rûzgâr-ı karâr ve mevsim-i sükûn irmişidi- harîf-i harîfün unfuvân-ı zamânı ibtidâ-

---

[1922] âdemîleriyle, R, Ü: âdemîler ile A.

[1923] muntazırlar, R, Ü: muntazırlaridi A.

[1924] sa'âdet-i vürûdına müstemi'leridi, R, Ü: --- A.

[1925] idebaşladı, R, Ü: idebaşladılar A.

[1926] özr-hâhlıklar ve ubûdiyetler, A, R: envâ-ı ubûdiyetler Ü.

[1927] olınıldı, R, Ü: olındı A.

[1928] yirli yirlerine, A, R: yirlerine Ü.

[1929] devletlü Pâdişâh: Pâdişâh-ı âlem-penâh A, R, Ü.

[1930] şikâr-ı azîme: şikâra A, R, Ü.

[1931] ider: eyler A, R, Ü.(Bu başlığın kenarında ayrı bir kaligrafi ile yazılmış "şikâra çıkduğumuzun tarihidür: sene 935" şeklinde derkenar mevcuttur.

yı âvânı gelmişidi. Cihânun [195a] her kûşesi hâb-ı huzûra varmış basît-i zemîn pister-i istirâhat olmışidi. Sahrâlardan bahârun çâdır-ı sebz-fâmı kalkup hazânun nohûdî haymeleri tanâb yaymışidi. Âlemün rengi bir nîgeh dahi girüp[1932] îş ü neşât-ı zamânları sayd ü şikâr âvânlarıyıydı. Bunun gibi mevsim-i dil-nüvâz içre hazret-i pâdişâh-ı gerdûn-bârigâh nûr-ı devlet gibi tâli'in küşâde felek-i ikbâl gibi esbâbın âmâde görüp hâtır-ı hatîr-i hüsrevânîleri devâ'î-i sayd ü şikâre müte'allik oldı. Vize tarafında ma'rûf olan şikâr-gâh-ı selâtîn-i nâm-dâr haylîden korınmış, mîzân-ı mukaddimâtı [1933]kurılmışidi. Kenâr-ı cûy-bârlarına kaz ü turna ve ördekleri dökilmiş, derûn-ı sâhası ecnâs-ı vuhûş u tuyûr ile dolmışidi. Evâhir-i mâh-ı mezbûrda ikbâlile ol cânibe şikâra müteveccih olup rikâb-ı hümâyûnlarınca hazret-i Paşa-yı âlî-cây ile su gibi revân oldılar. Pâd-pây-ı semendleri sahrâlarına[1934] basıcak acîb temâşâlar [195b] garîb şikârlar âşikâr oldı.

Beyt:

Oldı anda çok temâşâ âşikâr

Görmemişidi[1935] kimse bir böyle şikâr.

O yazılarda çıkan cüyûş-ı vuhûş üzerine nice bin[1936] tâzî tazılarıyla niçe yüz hûn-rîz ve şikâr-bâz sasonlar ve yüzler alayı sürdi.[1937] O kûşelerden uçan asker-i tuyûr üstine havâle olan havâyîler leşkerinün per ü bâli bulut gibi gök yüzini tutdı. O

[1932] girüp, R, Ü: girmişidi A.

[1933] ---: saydî A, R, Ü.

[1934] ---: kadem A, R, Ü.

[1935] görmemişdi, R, Ü: görmemişdür A.

[1936] bin, R, Ü: --- A.

[1937] sürdi, R, Ü: sürdiler A.

meydânda zîr ü bâlâdan iki asker birbirine girişdi. Ortada aceb[1938] dönişler ve koşılar eylediler. Ceresler âvâzıyile ol aralar doldı. Şâhîn ve[1939] balabanlar, karaca kazlara kâfire zilli Rumili gâzîleri gibi dokınurdı. Turnaları sunkurlar hallâc gibi gökden yükin yün gibi atarak indürürdi.[1940] Şahbâz bâzlar elinden kebk ü tîhû nidesin bilmezidi. Yüzler tavşanlar ardınca birer kerre sıçrardı. Tazılar kaçanı kovmada pehlivanidi. Sasonlar âhûya şöyle sunar, tîğ-ı dandânın bir vechile sınar idi ki üstühvânları bir kezden sınaridi.[1941]

Beyt:[196a]

Şöyle sunarlaridi nahcîre

Her biri dönmişidi bir şîre.

Şâh-ı âlemün elindeki bâzîler nesr-i tâ'ir gibi gerçi bülend-pervâzidi, âsıf yilleridi -ki Süleymân-ı zamâna mutî' olmışlaridi- altındağı *tâzîleriyle* âhûları şöyle kovaridi -ki gerdine yiller dahi irmezidi- dest-i tîğ-ı cihân-gîrî kazâ gibi üzerlerine irince yolları bağlanurdı. Kırbân-ı tîr ü kemânına niçesi kurbân oldı. Hûn-ı şikârile ol taraflar lâle-zârlara döndi. Bir ay mıkdârı bu üslûbe temâşâ ve şikâra meşgûl oldılar. Evâhır-ı safer-i muzafferde yine ikbâlile şehre mürâca'at idüp taht-gâh-ı felek-iştibâh-ı Stanbul'a[1942] irişdiler.[1943] Hazret-i Paşa-yı sa'âdet-yâr dahi menzil-i

---

[1938] aceb, R: acîb A, Ü.

[1939] şâhîn ve: şahinlerle A, R, Ü.

[1940] indürürdi, R, Ü: inerdi A.

[1941] Bu satırın hizasında ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak yazılmış "yüzler çıkanı kapmada bî-emân tâzîler âh" şeklinde bir mısra mevcuttur.

[1942] Sitanbul'a, A, R: İsitanbul'a Ü.

[1943] Bu satırın hizasına ayrı bir kaligrafi ile derkenar olarak "evâhir-i Saferi'l-muzafferde der-şehr-i İstanbul-âmed târîh-i fî 935" yazısı mevcuttur.

meymûnına irüp âlî-dîvânlar olmağa ibtidâ eylediler.[1944] Adl ü emân ve icrâ-yı ahkâm-ı saltanat mübâşeretinde oldılar. Rûy-ı âlem adliyile[1945] şöyle âbâdân oldı ki eyyâm-ı devletinde gürkile mîş hem-nişîn kaz ile bâz hem-pervâz oldı.

Nazm:

زبَاسْ تِيغ نِيلُو فَرْمَنَالشْ * نَيَارَدْ كَرْدْ سُوسَنْ دَه زُبَانِى

[196b]

بَعَوْن نَصفَتَشْ بَابَازُ و شَاهِينْ * كُنَدْ كَبَكِ دَرى هَمْ آشِيَانِى

عَجَبْ نَبُوَدْ كِه اَزْ دِيوَان لُطْفَشْ * سِتَانَدْ كُرْك مَرْسُوم شُبَانِى[1946]

Bu mıkdâr tûl ü arzile ki endâze-i kıyâsdan birûndur, ber-mûceb-i (اَلعَدْلُ مِعْمَارُ الاَرْض)[1947] rûy-ı memâlikini bir vechile[1948] ma‘mûr eyledi ki reşk-i hezâr bâğ-ı na‘îm oldı. Sâye-i devletinde arâzî-i mukaddese-i Arab ve Diyârbekir ve Kürdistân ve Karaman ve Türkmân illeri -ki taht-gâh-ı felek-iştibâhdan devâ’ir-i ba‘îdedür- yed-i tûlâ-yı adliyile hâb-ı istirâhate varup su gibi uyurdı. Eyyâm-ı devletinde her yil huzûr-ı kalb ve emn ü emânile techîz-i sebîl-i hacc ve tertîb-i kavâfil-i Beytu'llâh olınup hacc ü gazâ yolları -ki a‘zam-ı ibâdât-ı ibâddur-[1949] meftûh ü küşâde vâkı‘ oldı.[1950] Tâ-âfitâba sâye mukârin olaldan sâye-i çetr-i saltanat bunun gibi âfitâb

---

[1944] olmağa ibtidâ eylediler, R: itmeğe meşgûl oldılar A: itmeğe ibtidâ eylediler Ü.

[1945] adliyile, R, Ü: dest-i adliyle A.

[1946] Nilüfer gibi olan kılıcının korumasından.. On dilli sûsen çiçeği bile tahammül edemez.. Şahine, kartala yardımı nispetiyle.. Keklik te ona arkadaşlık eder.. Taaccüp edilmez ki, onun lutfunun divanından.. Kurdun çobanlık belgesi almasına.

[1947] Adalet, yeryüzünün mimarıdır.

[1948] bir vechile, R: ber vech-i A.

[1949] -ki a‘zam-ı ibâdât-ı ibâddur-: --- A, R, Ü.

[1950] meftûh ü küşâde vâkı‘ oldı: meftûh oldı A, R, Ü.

üzerine düşmedi. Tâ-âsumân küre-i merkez-i hâke medâr olaldan anun evc-i kadri gibi âsumân peydâ olmadı.[1951] Ve bu âsâr-ı devlet-şi'ârı günden güne ziyâde olmağile mürğ-i dil-i halk-ı âlemi, şah-bâz-ı [197a] muhabbeti yevmen fe-yevmen şikâr üzre olup beyân-ı havâdis-i yevmiye bu arada tamâm oldı. Eyyâm-ı hublâ mekmen-i gayb ve nişîmen-i ihtifâdan kim bilür dahi neler zuhûra getüre.[1952]

Mısrâ':

اَلدَّهْرُ حُبْلَى لَيْسَ يُدْرَى مَا يَلِدُ[1953]

Ümîzdür Pâdişâh-ı âlem-penâhun ebedî eyyâm-ı ömri dırâz ve a'lâm-ı devleti ser-efrâz olup[1954] surâdikât-ı izz ü azameti etnâb-ı te'bîd ve evtâd-ı te'yîdile müstahkem ola. Tanîn-i feth u fütûh u gülbânk mehâbeti âfâk-ı âleme vardukça münteşir olup evliyâ-yı hazret-i hemvâre mesrûr ve[1955] a'dâ-yı devleti hemîşe zelîl ü makhûr ola. A'kâb-ı âlî-nijâd ve ahlâf-ı hûş-nihâdı -ki her biri nevîd-i âdem ve ümmîz-i[1956] âlem olup nücûm-ı sipihr-i mekârim ve nihâl-i nev-riste-i hadîka-i celâletdür- ahkâb-ı bî-hisâb ve rûzigâr-ı bî-şümâr içre[1957] ömr sürüp nesl-i pâk ve asl-ı mübârekleri tâ kıyâmet sâbit ü ber-devâm ola. Levha-i rûzigâr üzre ahbâr-ı feth ve siyer-i pâdişâhâneleri nakş u nigâr olup [197b] münşî-i eflâk tâ-ebed kalem-i utarid

---

[1951] Tâ-âfitâba sâye mukârin olaldan sâye-i çetr-i saltanat bunun gibi âfitâb üzerine düşmedi. Tâ-âsumân küre-i merkez-i hâke medâr olaldan anun evc-i kadri gibi âsumân peydâ olmadı:--- A, R, Ü.

[1952] neler zuhûra getüre, R, Ü: zuhûra neler getüre A.

[1953] Zaman, ne doğuracağı bilinmeyen gebe kadın (gibi) dir.

[1954] ser-efrâz olup, R, Ü: ser-firâz ola A.

[1955] ve, A: --- R, Ü.

[1956] ümmîz-i: ümîd-i A, R, Ü.

[1957] bî-şümâr içre, A, R: bî-şümârdan beri Ü.

ve midâd-ı sürh u siyâh leyl ü şafak ile safha-i âleme[1958] yazmakdan hâlî olmaya.[1959]

Beyt:

Bu du‘ânun kılmagıl redd sâ’ilin

Müstecâb it yâ Mücîbe's-sâ’ilîn.[1960]

[1958] âleme, A, R: cihâna Ü.

[1959] ---, R, Ü: âmîn Yâ Mu’în A.

[1960] Ü nüshasında metnin bittiği bu bölümden itibaren diğer nüshalardan fazla olarak yaklaşık iki sayfalık aşağıdaki şiir yer almaktadır.:

Ve çün bu hikâyet-i garrâ ve rivâyet-i mutarrânın hatm-i inşâ-yı belâgat encâmı mezkûr-ı sâl-i ferhunde-fâli ibtidâ-yı âvân-ı nevrûz-ı dil-fürûzuydı. Kasîde-i bahâriye münâsib görülüp hâtime-i makâl idildi.

Tâ seher-i bâd-ı sabâdan gönderüp ulak gül

Kılındı âlemden bahâr ahvalin istintâk gül

Mukaddem meymûnuna bildi vetr-i istihkâk gül

Bağa irdi goncadan kurdu sürh-i otak gül

Sebz atlaslar döşer pâyine durmuştur çemen

Uzatur âdâbla pâ-bûsiyçün yâsemen

Su döker ayağına nergîz tutub zerrîn leğen

Pâdişâhâne uzatmış sebzede ayak gül.

Âşık-ı şûrîdeye benzer benefşe pür-niyâz

Nev-resîde hûbdur bir yana serv ile nâz

Laleler çûb üzre uyanırsan evladır

Kâse-baz seyr eder durmuş olup bâlâ-nişîn tâk gül

Dil döküp süsen bu cum‘a âferin îhâm eder

Sümbül-ter peyrev-i pîr miskînlik işmâm eder

Kef geçüp reyhânlar hayrânlık i‘lam eder

Subh-ı sâdıktan ki itdi gün gibi işrâk gül

Her ağaç şükrâne içün akçeler eyler nisâr

Jale yağma etmede etrâfa dürr-i şâhvâr

Nesrîn her yana eyler eşrefîler târ ü mâr

Âlemi görünce kıldı yine pür-eşvâr

Âb-ı nâbı bu havâ dîvâne etmiş serserî

Zerd kılmış bâd-ı hasret çehre-i nilüferi

Çün emîr-i âşıkân olmuş bu cem‘in serveri

Nice istiğnâdadır ma‘nâ yüzünden bak gül

Nîze tutmuş hatm-ı nilüfer-sebzler pür-fülûs

Şeş-per almış bir peri gözle ele tâc horus

Vaktühâ ihzâr ider bu asakir içre ebr-i kös

Növbet-i şâhî urur çünkim sîne-âfâk gül

Pây-ı sebzde rûy-mâl itmeğe âb eyler şitâb

Sebz-i rûyına kilâb-efşânlık eyler sehâb

Gonca halvet-hânesinde eyledi keşf-i nikâb

Gördü hasretten olur çün bülbül-i müştâk gül

Sebze sarmıştır yeşil başına bir mahdûmdur

Lale bir pâre kızılbaş olmağın mezmûmdur

Devlet-i izzetle gûya şehr-i yâr-ı rûmdur

Başına mîrâne bir destâr örtmüş ak gül

Âlem olmuşdur münevver sanasın huld-i berîn

Necmle dolmuş sema gibi çiçeklerden zemîn

Evde olmağın değil çağı çûblenmişdi ta’yîn

Bostân-ı sahîneden durmadı gitti çâk gül

Ölme ayaklarda tut âb-ı peymânı himmetin

Tâ ki efzûn ola gün günden bakâ-i devlet

Anıniçin şâhıdır âlemde bu cem‘iyyetin

Gülbün üzre ihtiyar etti yüce yaylak gül

Sîmîn ü la‘lîn tabaklar itdi mâl-â-mâl zer

Bağbâna izz ü nâzile götürübdür gider

İftiharından lisan-ı hâlle ya‘nî ider

Dest-bûs- ı şâha gözle arz-ı istihkâk gül

Kimdir ol hakan-ı pür-cûd ve Hüdâvend-i kerîm

Hân-ı adil-şeh-i Süleymân bin şeh Sultân Selim

Varmağa izz-i huzûruna şitâbından azîm

Câ-be-câ açmış kanat ister meğer uçmak gül

Suhana dû halk-ı nesîminde sabâ yoktur gubâr

Bir fasıldır san Cemalînin kitâbından bahar

Bu fasldan dûr gül bir hoş hikâyet yâdigâr

Ol hikâyetden yazılmış bir nice evrâk-ı gül

Ol dur ol kim bast itdi cihânda adl ü dâd

Bîm ü kahrından nişân eyletdüğünce karşu bâd

Etdüğün hasretleriyle bülbül miskîne yâd

Eylemiş gülşende açtı dîde-i eşhâk-ı gül

İtmeğe pâ-bûsunu dâyim çemen hayrândır

Sâyesi teşrîfiyçün ser ü ser gerdânıdır

Kâmeti servin çınâr el kaldırup cûyândır

Olmağa yoluna kurbân hâzı‘u'l-a‘nâk gül

Âteş-i reşk-i râhından lalenin bağrında dâğ

Hatt-ı reyhânı gammından sümbülün boynunda bâğ

Kadd-ı ra‘nâsı havâsından yakarır ar‘ar-ı çerâğ

Berg-i rûy-i hûbuna ser-defter-i uşşâk-ı gül

Sâye-i lutf-ı hudâdır yokdurur bunda hilâf

Devlet-i ikbâl ider dergâhını dâyim tavâf

Urmasın kebk perde ve dîk hiç bilevüz lâf u güzâf

Yâd-ı lutfundan olubdur böylenin ahlâkı gül

Lutf u ihsânı cezîl ve dâima halk-ı cemil

Pâye-i kadr-i refî‘ ve sâye-i şânı celîl

Eylemişdir çekmek içün hârdan ahsar-ı mîl

Hâk-i pâyin itmek ister sürme-i ahdâk-ı gül

Cân-ı a‘dâsına kasd itdi bu cümle âşikâr

Takınur gülşende süsenler kılıçlar âb-dâr

Şâh-ı güller tutmuş elde nîze-i nebtîz-i hâr

Berg-i terden hâzır itmiş kırmuzı bayrak gül

Ey yüzü nûr-ı cihân çeşmine olan rûşena

Hâk-i pâyindir ayân a’yân gözüne tûtiyâ

Rûyuna kimdir anı benzer diye billâhi yâ

Kanı bir rûyun gibi dobdoludur esvâk gül

Zer‘-i ömr-i hassını yemek sarartmış gâh ider

Reşk-i cûdundan durubdur gân enîn ü vâh ider

Elde tutmuş bir tabak ihsan-ı şettâ li'llâh ider

Bildi keffin olduğun çün ihzâr mine'l-ezrâk gül

Sâlihâ vakt-i du‘âdır kıl kelâmın muhtasar

Şayet ol gül-rûya tasdî‘ idesin eyle hazer

Görmemiş bülbül şûrîdeden itmez nazar

Dürr ü ser verir görür olduğıyçün yek-şâkk gül

Nice kim nevrûz ola âlem dola zîb ü ferah

Safha-i âlemde nice kim ola zâyil-i şerah

Nice kim elde dolup sîmîn ve hem lâ‘lîn kadeh

Taze taze bâğa ide şâdîlik el-hâk gül

Îş u nûşun padişâhâ bulmasun pâyân ü hadd

Meclisinde dûd idüp akdâh-ı şâdî-i bî-aded

Gül yüzün olsun tarî bâğ-ı cihânda tâ-ebed

Bâğı her yıl rûşen ittikçe ale'l-ıtlâk gül.

Bu târih-i garrânın her destânı bir nigâristan olup sahâyif-i rengîn üzre hezâr sanâyi‘-i bedâyi’le ârâyiş olunmuştur. Ma‘rifet gülistânına dîde-i insâf açan suhan verlere ma‘lûmdur. Türkî dilde yazanın kufl-i su‘ûbetini açmakta zebân-ı fusehâ lâldir. Bunun misli nakş-ı dil-ârâ cihân sahâyifi üzre bir dahi yazılmış değildir.

Nazm:

Bunu bu resme kim nakş etdi Sâlih

Girüp a‘dâ ile meydân-ı rezme

Nola seni ursa âlem-serâlar

Sanırlarsa sihirler nice resme

Kalem su‘bândırır gûyâ elinde

Bu mucize gösterir Fir‘avn-ı hasma.

Temmet.

SONUÇ

Osmanlı tarih yazıcılığı XVI. yüzyılın başlarında belli bir olgunluğa kavuşmuş ve bu tarihten itibaren kendine özgü kimliğini kazanabilmiştir. Çünkü bu yüzyıla kadar Osmanlı tarihçiliği büyük ölçüde Arap ve Fars tarihçiliğinin etkisi altında kalmıştır. Esasen, Süleymannâme türü bir eser olan Celalzâde Salih Çelebi'nin "Tarih-i Sultan Süleyman" adlı yazması, Türk, Fars ve Hind geleneğinin ortak ürünü olan şehnâmelerle aynı kategoridendir. Türk tarih yazıcılığının kendini ispat etmeye başladığı bu dönemin örneklerinden olması sebebiyle Tarih-i Sultan Süleyman'ın tarihimizde önemli bir yerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Celalzâde Salih Çelebi, Osmanlı Devletinin altın çağı olarak adlandırılan XVI. yüzyılda yaşamış, pekçok ilim dalında ve özellikle tarih alanında eserler telif etmiş bir bilim adamıdır. Çeşitli telif ve tercüme eserleri bulunan müellif, değişik bölgelerde kadılık görevinde bulunmuş, Kanûnî Sultan Süleyman döneminin fıkıhta en yetkin on âlimi olarak nitelendirilen isimler arasında anılmıştır. Müellifin fıkıhtaki bu şöhreti, birçok fıkhî esere ve özellikle hocasının bazı teliflerine yaptığı şerh ve haşiyelerden ileri gelmektedir.

Tarihçi bir aileden gelen müellifin, fıkıh sahasında adı duyulmasına rağmen tarihçiliğinin yeterince öne çıkmamış olması, öncellikle çalışma konumuz olan "Tarih-i Sultan Süleyman" adlı eserine ait bilgilerin aydınlığa çıkarılamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, müellif devrinin on büyük bilgini arasında zikredilmesine rağmen, tarih alanında, meşhur tarihçi Celalzâde Mustafa, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Hoca Sâdeddin gibi tarihçiler kadar gündeme gelmemiştir

Kütüphanelerimizde ve klasik kaynaklarımızda müellifin tarih alanında,

Belgrad Fetihnâmesi, Rodos Fetihnâmesi, Tarih-i Budin, Tarih-i Mısır gibi eserleri yer almışken, tez konumuz olan Tarih-i Sultan Süleyman'a ait bir kayda rastlanmamaktadır.

Bu güne kadar araştırmacılar yurtdışında bulunan eser ile ilgili tüm değerlendirmelerini söz konusu yazma hakkında Felix Tauer ve Franz Babinger'in verdiği bilgilere dayandırmışlardır. Bu tez çalışmamızla Celalzâde Salih Çelebi'nin Süleymannâmesi konusundaki belirsizliğin giderilmesi yönünde bir adım atılmış ve sağlıklı bilgiler ışığında dönemin anlaşılmasına katkıda bulunacak bir eser ilim camiasına kazandırılmıştır. Çalışmamızın bir diğer sonucu da böyle bir eseri ortaya koymuş olan müellifin tarihçiliğini biraz daha ön plana çıkarmış olmamızdır.

Müellifin, Tarih-i Sultan Süleyman'da kendi yaşadığı dönemi ele aldığı ve eserde adı geçen kimseleri ya da hadiselerin bir kısmını bizzat görmüş olduğu dikkate alınacak olursa, verdiği ayrıntıların ve bilgilerin doğruluğu hususunda tereddüt kalmamaktadır.

ÖZET

Topal, Seyid Ali, Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman Adlı Eseri, Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Seyfettin Erşahin), Ankara Üniversitesi, 2008, XI+412 s.

Tarih-i Sultan Süleyman, Osmanlı devletinin en parlak dönemi olan 16. asra ait tarihî bir belgedir. Eserin müellifi Celalzâde Salih Çelebi çağının önde gelen isimleri arasında zikredilen ünlü bir fıkıh ve tarih bilginidir.

Kanûnî Sultan Süleyman döneminin ilk sekiz yılında meydana gelen hadiseleri anlatan eser hakkında yakın zamana kadar elimizde tatmin edici bir bilgi mevcut değildi. Bunun en önemli nedeni, sadece varlığı bilinen eserin yurtdışında olması ve Leipzig Şehir Kütüphanesinin doğu yazmaları katalogunu hazırlayan H.O. Fleisher ile F. Delitzsch'in verdiği kısa bilgiler dışında eser hakkında herhangi bir bilgi bulunmamasıdır. Eserin Leipzig Şehir Kütüphanesinde bulunan eksiksiz nüshasını elde ederek, bu nüsha ile Türkiye'de bulunan nüshaları karşılaştırdık ve bu tez çalışması ile söz konusu eseri araştırmacıların hizmetine sunmuş bulunuyoruz.

Tez, Giriş, üç bölümden, eserin yazma nüshalarından çeşitli örnekleri içeren eklerden ekler ve bibliyografyadan oluşmaktadır.

Giriş kısmında, araştırma ile ilgili, teknik bilgiler verilmiş, konunun önemine, amacına, yöntem ve kaynaklara kısaca değinilerek çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmiştir.

Birinci bölüm Celalzâde Salih Çelebi'nin hayatı ve eserlerini içermektedir.

İkinci bölümde özet olarak Tarih-i Sultan Süleyman'ın yazıldığı dönemin karakteristik özellikleri açıkladıktan sonra, eserin aslı ve çeşitli yazma nüshaları

inceledik. Bu incelemede eserin, ele aldığı tarihî hadiselerle ilgili olarak ortaya koymuş olduğu yeni bazı hususları özellikle vurguladık.

Üçüncü bölümde, üzerinde çalıştığımız Tarih-i Sultan Süleyman'ın metnine yer verdik.

Ekler bölümünde yazmalardan tanıtıcı örnekler verilmiş, sonuç kısmında ise tezimizde ulaştığımız sonuçlar aktarılmıştır.

ABSTRACT

Topal, Seyid Ali, Tarikh al-Sultan al-Suleyman of Celalzâde Salih Celebi, PhD thesis, (Supervisor: Prof. Dr. Seyfettin Erşahin), Ankara Universty, 2008, XI+412 p.

The book named Tarikh al-Sultan al-Sulayman is a historical document dating from XVI. century, the most majestic period of Ottomans, composed by a jurist and historian, Celalzâde Salih Celebi, who was considered one of the most prominent personalities at that time.

Up to a short time ago, we hadn't had sufficient information about this documental book shedding light on events which occurred in the first eight years of al-Sultan Sulayman's reign. Because the book, known by repute only, was not in Turkey and there was not any information about it apart from what H. O. Fleisher and F. Delitzsch, who classified the catalogue of eastern manuscripts of the Leipzig City Library, gave us. We obtained that original complete version of the book from the Leipzig City Library and made comparison between that version and the ones we had already had in Turkey and we are now making this book available to researchers by this thesis.

This thesis consists of an Introduction, three Chapters, an appendix of samples of some manuscripts and a bibliography. In the Introduction we give some technical information about the preparing of the thesis and express the significance of the subject, the objectives, the methods and the sources and define the conceptual skeleton of the thesis.

The first chapter covers Celalizade Salih Celebi's life and his works.

In the second chapter, having cleared up the characteristics of the period in which the book was composed in brief we examine the book and different manuscript versions of it and we lay stress on new aspects of the events the book dealt with in an original way.

In the third chapter, we give great place to the studied text of Tarikh al-Sultan al-Sulayman.

In appendix we offer some manuscript samples of the book. And in the conclusion, we explain the results we have attained.

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîli'l-İlbâs amme'ş-tehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs,* (I-II) Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1351.

AHMEDÎ Taceddin, *İskendernâme*, Haz. İsmail Ünver, Ankara 1983.

AKDAĞ Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâlî İsyanları*, İstanbul 1995.

ÂLÎ Mustafa (Gelibolulu), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1994.

ASIM Necip, "Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri"*, Târih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, İstanbul 1327–1909.

ÂŞIK Çelebi, *Meşâirü'ş-Şu'arâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Trs. 772.

AVCI Necati, *Tabib Ramazan, Er-Risâle el-Fethiyye er-Radûsiyye es-Süleymaniyye*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993.

AYDIN Mehmet Akif, "Osmanlıda Hukuk", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İRCİCA (I-II) İstanbul 1998.

BABİNGER Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev, Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

BAŞ Eyüp, *Dil Tarih İlişkisi Bağlamında Osmanlı Türklerinde Arapça Tarih Yazıcılığı*, TDV Yayınları, Ankara 2006.

BAŞAR Fehameddin, "İlk Osmanlı Tarihçileri", *Türkler* (I-XXI) Ankara 2002.

BEYHAKÎ Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kebîr,* (I-X) Haydarabat 1344.

BİLGEN Betül, *İsmail ve Fütühat-ı Süleymanîsi*, (Araştırma, Metin ve Çeviri), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990.

BUHÂRÎ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, *El-Câmiu's-Sahîh,* (I-V) Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

BURSALI Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (I-III) Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333–1342 (1905–1924).

CELALZÂDE Salih Çelebi, *Münşe'ât,* Süleymaniye Kütüphanesi, Kadızâde Mehmed Bölümü nr. 557.

---------- Salih Çelebi, *Cevâmi'ü'l-Hikâyât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yozgat Bölümü, nr. 862.

---------- Salih Çelebi, *Cevâmi'ü'l-Hikâyât*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, nr. 1086.

---------- Salih Çelebi, *Dîvân*, Nur-u Osmaniye Kütüphanesi, nr 3846.

---------- Salih Çelebi, *Dürer-i Nesâyih*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 3046.

---------- Salih Çelebi, *Rodos Kal'ası Fetihnâmesi*, Viyana, National Bibliothek, H.O. 159/2.

---------- Salih Çelebi, *Tarih-i Feth-i Budin*, Topkapı Sarayı, Revan, 1280.

---------- Salih Çelebi*, Târîh-i Haleb*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nr.

3292.

---------- Salih Çelebi, *Târîh-i Mısr-ı Cedîd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi İlavesi, Nr.190.

ÇABUK Vahit, *Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi*, (I-X) İstanbul 2002.

ÇOĞ Mehmet, *II. Meşrutiyet Dönemi İslam Tarihçiliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

DANİŞMEND İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (I-VI) İstanbul 1971.

DEMİROĞLU Ayla, "*Behçetü't-Tevârih*", DİA, C. V, İstanbul, 1992.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak b. Besir el-Ezdi es-Sicistânî, *Sünen,* (I-V) haz. Muhammed Refik es-Seyyid, 1969.

EMECAN Feridun, "Kanûnî Devri" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (I-XV) Konya 1994.

ERKAN Nevzat, *Celalzâde Salih ve Tarih-i Mısr-ı Cedîd*" (Edisyon Kritik) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

ESİN Emel, "Türkler'in İslâmiyet'e Girişi", *Tarihte Türk Devletleri*, (I-II) AÜ Yayınları, Ankara 1987.

GÖKBİLGİN M. Tayyib, *Kanûnî Sultan Süleyman*, (Biyografi Dizisi), MEB yay. İstanbul 1972.

GÜNDOĞDU Ebubekir, *Divan-i Salih Çelebi ve Dürer-i Nesayih*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Erzurum 1997.

HALEB Muhammed b. İbrahim, *Dürrü'l-Habeb fi Târîhi Âyân-ı Haleb***,** Nur-u Osmaniye Kütübhanesi Nr. 3292.

HAMMER Baron Joseph Von PURGSTALL, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (I-X) Çev. Mehmet ATA, Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, Trs.

HEYET, "Celalzâde Salih Çelebi." *DİA*, C. VII, İstanbul 1992.

HEYSEMİ Nurettin, *Mecmau'z - Zevâid Ve Menbau'l - Fevâid,* (I-VII) Beyrut 1986.

İBN HANBEL Ahmed b. Muhammed, *Müsned,* (I-VI) Mısır 1948.

İBN MÂCE Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid, *Sünen,* (I-II) (tahkik M. Fuad Abdülbaki) Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut 1952.

İNALCIK Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ* (1300–1600), Çev Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları–1825, İstanbul 2003.

KARAHAN Abdulkadir, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, (Türk Şiirinin Altın Çağı ve Kanûnî Sultan Süleyman), İstanbul 1980.

KARAL Enver Ziya, "Yavuz Sultan Selim'in oğlu şehzade Süleyman'a Manisa sancağını idare etmesi için gönderdiği Siyâsetnâme", *Belleten*, S. 21-22, Ankara 1942.

KINALIZÂDE Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, (I-II) Haz. İbrahim Kutluk, TTK, Ankara 1989.

KUT Günay, "Anadolu'da Türk Edebiyatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İRCİCA, İstanbul 1998.

KÜTÜK Rıfat, *Celalzâde Salih Çelebi: Leylâ vü Mecnûn* (Tenkidli Metin,

İnceleme. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998.

KÜTÜKOĞLU Bekir, "Vekâyinüvis", *İ A*, C. XIII.

---------- Bekir, *Vekâyinüvis Makaleler*, İstanbul 1994.

LEVEND Agâh Sırrı, *Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, TTK Basımevi, Ankara 1956.

MANTRAN Robert, *17. Yüzyıl İkinci Yarısında İstanbul*, (I-II) Çev. Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, TTK Basımevi, Ankara 1990.

MELİKOFF İrene, *Uyur İdik Uyandırdılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, Çev. Turan Alptekin, Cem Yayınları, İstanbul 1994.

MENAGE Victor, "Osmanlı Tarih Yazıcılığının İlk Dönemleri", *Söğüt'den İstanbul'a,* Terc. Mehmet Öz, Ankara 2000.

MÜSLİM Ebul-Hüseyn İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri, *Sahih,* (I-V) Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, Trs.

MÜSTAKİMZÂDE Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul Devlet Matbaası 1928.

NESAİ Ebu Abdirrahnan Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Sünen*, (I-VIII) Mısır 1312.

NEV'ÎZÂDE Atâî**,** *Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri: Hadâikü'i-Hakâik fî Tekmiîeti'ş Şakâ'ik*, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

OCAK Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler*, Ankara 1992.

---------- Ahmet Yaşar "Din ve Düşünce" *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, (I-II) İRCİCA, İstanbul 1998.

---------- Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

ONAT Hasan, "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine", İslâmiyât, C. VI, S. 3, Ankara 2003.

ÖNEN Yaşar, "Süleyman II, Han, Sultan, Gazi, Büyük, Muhteşem, Kanûnî" *Türk Ansiklopedisi*, (I-XXX) Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1981.

ÖZCAN Abdulkadir, "Düsturnâme-i Enverî", *DİA*, X, İstanbul 1992.

ÖZTUNA Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (I-X) Ötüken yayınları, İstanbul 1994.

PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (I-III) Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983.

PARMAKSIZOĞLU İsmet, "Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı ve Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c. I, S. 2, İstanbul 1950.

SAHİLLİOĞLU Halil, "Akçe" *DİA*, C. II, İstanbul 1992.

SELANİKÎ Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, Haz. Mehmet İpşirli, İÜEF. Yayınları, İstanbul 1989.

SERİN Muhittin, *Hattat Şeyh Hamdullah Hayatı, Talebeleri Eserleri*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1992.

SEVERCAN Şefaettin, "Süleymannâmeler'in Osmanlı Toplumunun Siyasi Eğitiminde Oynadığı Rol", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi*, İstanbul 2001.

SUYUTİ Celaluddin Ebü'l-Fazl Abdurrahman, *El-Câmiu's- Sağir*, (I-II) Mısır 1321.

TABERANİ Süleymân b. Ahmed b. Eyyub, *El-Mu'cemu'l- Evsat,* Riyad 1985.

TEKİNDAĞ Şehabettin, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Belleten*, S. XXXV, Ankara 1971.

TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, (I-V) Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2004.

TOSKA Zehra, *Salih Çelebi ve Kıssa-i pür-gussa-i Mecnûn u Leylâ Mesnevisi*, İnceleme ve Tenkitli Metin, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, "Onaltıncı Asır Ortalannda Yaşamış Olan iki Büyük Şahsiyet; Tosyalı Celalzâde Mustafa ve Salih Çelebi'ler." *Belleten*, XXII, S. 87, Ankara 1958.

---------- İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, (I-IV) Ankara 1983.

ÜÇER Cenksu, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.

YANCI Salih, *Celalzâde Salih Çelebi Divânı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

YILMAZ Ali, *Kanûnî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.

YINANÇ Mükremin Halil "Tanzimattan Meşrutiyete Bizde Tarihçilik", *Tanzimat*, I, İstanbul 1940.

YURDAYDIN Hüseyin Gazi, "Bostan'ın Süleymannâmesi", *Belleten,* XIX, S. 73, Ankara 1955.

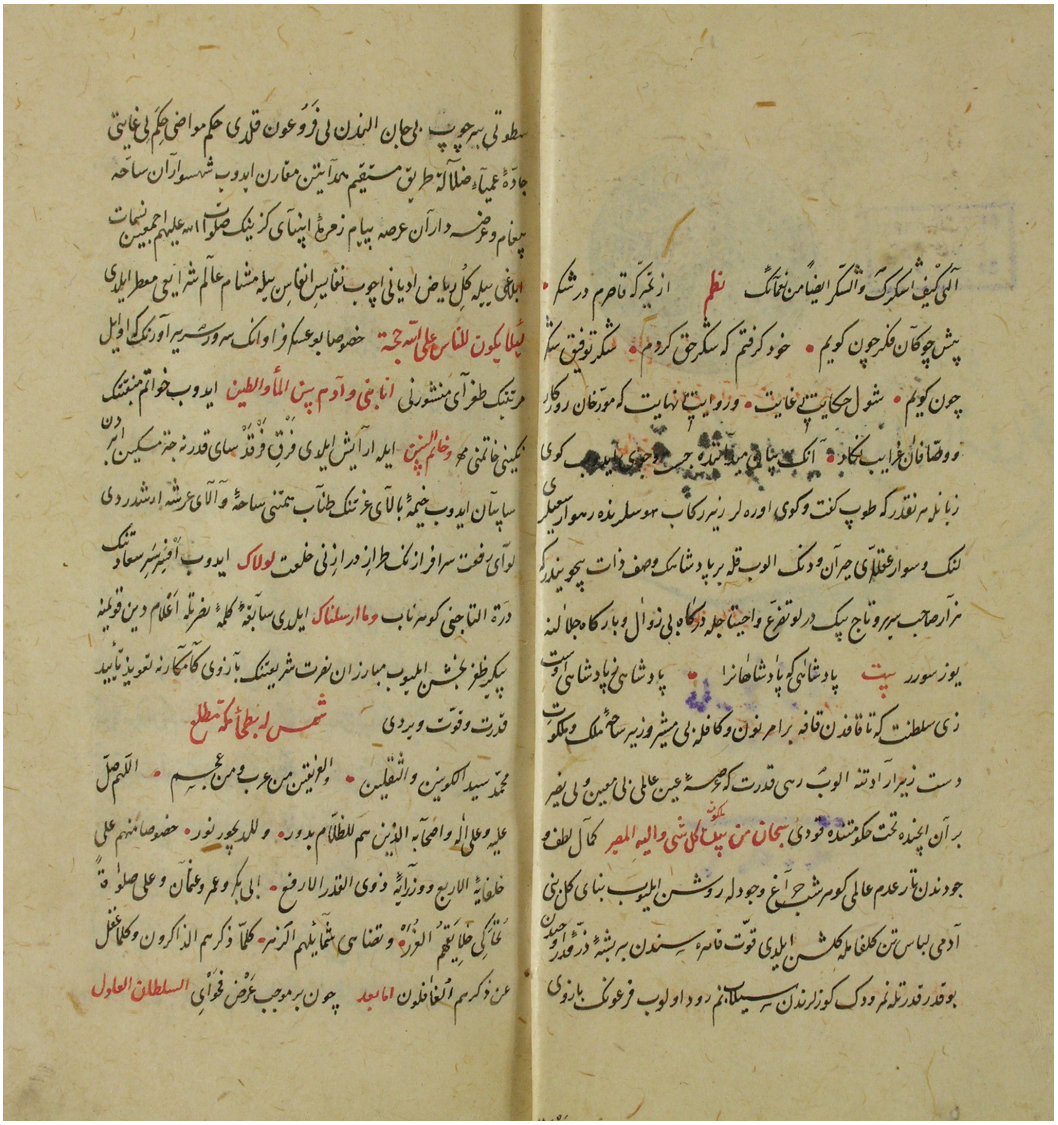
---------- Hüseyin Gazi, "Celalzâde Salih'in Süleymannâmesi" *Ankara*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIV, Ankara 1967.

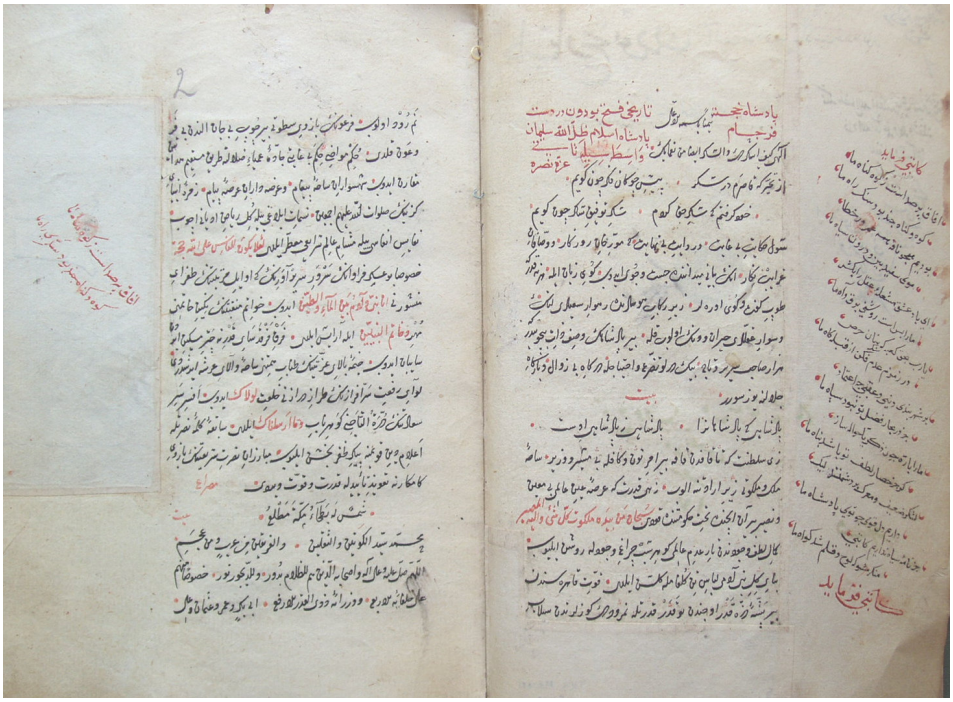
---------- Hüseyin Gazi, "Gazavatnâmelere Ek III"**,** *İlahiyat Fakültesi Dergisi,* X, Ankara 1963.

---------- Hüseyin Gazi, "Tabib Ramazan'ın Yeni Bir Eseri", *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, VIII, Ankara 1960.

---------- Hüseyin Gazi, *Matrakçı Nasuh*, AÜİF Yayınları, XLIII, Ankara 1963.



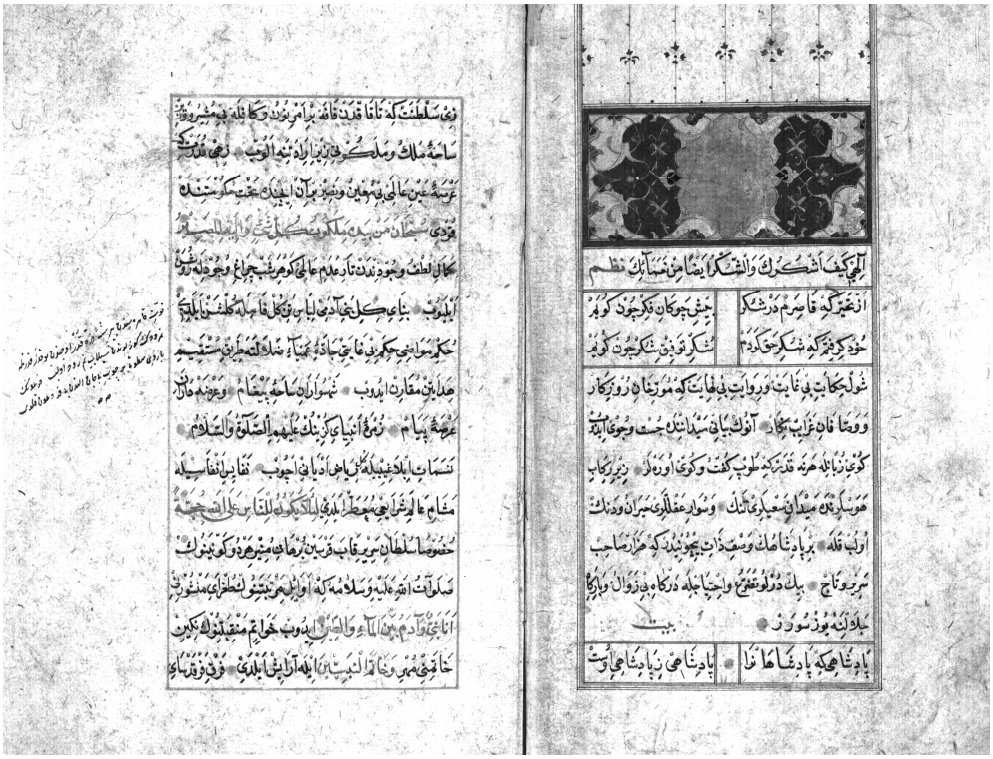
III. Ahmet Nüshası



Revan Nüshası



Üniversite Nüshası



Tarih-i Sultan Süleyman

Leipzig Nüshası (Asıl Metin)